Henryk Sienkiewicz

Aniela

Editura Eminescu

Henryk
Sienkiewicz

Aniela

Traducere de
Elena Linţa

Roma, 9 ianuarie 1883

ACUM CÎTEVA LUNI M-AM ÎNTÎLnit cu colegul şi prietenul meu Józef Sniatyński, care în ultima vreme ocupă un loc de seamă printre scriitorii noştri. În discuţiile purtate atunci pe tema literaturii, Sniatyński acorda o deosebită importanţă memorialisticii în genere. Spunea că omul care lasă în urma lui un jurnal, indiferent dacă-i scris bine sau rău, important e să fie sincer, acela transmite viitorilor psihologi şi romancieri nu numai tabloul timpului său, ci unicele documente veridice pe care să se poată baza. De asemenea, preconiza că în viitor romanul va avea în exclusivitate forma de jurnal ; şi, în sfîrşit, mai susţinea că cine scrie un jurnal, depune implicit o activitate pentru binele poporului său şi-şi dobîndeşte astfel dreptul la recunoştinţa acestuia.

Deoarece am treizeci şi cinci de ani şi nu-mi amintesc să fi făcut vreodată ceva pentru poporul meu, fie şi pentru faptul că de la terminarea universităţii am stat, cu mici întreruperi, aproape numai în străinătate, şi deoarece, cu tot umorul cu care vorbesc despre asta şi cu tot scepticismul de care sînt îmbibat ca un burete, e destulă amărăciune în constatarea acestui fapt, m-am hotărît să scriu un jurnal. Dacă-i adevărat că asta-i o activitate meritorie, atunci măcar în felul acesta să am şi eu un merit.

Aş vrea să fiu însă absolut sincer. Mă apuc să scriu acest jurnal nu numai pentru criteriile de mai sus, ci şi pentru că mă amuză ideea în sine. Sniatyński susţine că dacă te obişnuieşti să-ţi scrii impresiile şi gîndurile, asta se transformă cu timpul în una din cele mai plăcute în-

deletniciri. Dacă s-o dovedi dimpotrivă — atunci n-o să lasă nimic din jurnalul meu. Ar însemna să mă amăgesc pe mine însumi, dacă n-aș prevedea cu toată convingerea c-o să se întrerupă la un moment dat, ca o coardă prea întinsă. Sînt gata să suport multe pentru binele societății, dar să nu mă plictisesc ! Asta, nu ! N-o s-o fac, pentru că nu pot !

M-am hotărît însă să nu demobilizez la primele greutăți ; voi încerca să mă obișnuiesc și să simt gustul acestei activități. În timpul discuțiilor noastre, Sniatyński îmi tot repeta : „Nu trebuie să adopți un stil anume, nu încerca să faci literatură". Auzi vorbă ! Atîta lucru știu și eu că, cu cît un scriitor e mai talentat, cu atît face mai puțină literatură ; dar eu sînt un diletant și nu stăpînesc forma. Știu, din proprie experiență, că omul care gîndește mult și simte intens are adesea senzația că, dac-ar înregistra pur și simplu ceea ce gîndește și simte, ar da naștere unui lucru neobișnuit. Dar cînd se apucă de treabă, alunecă fără să vrea într-o anumită manieră stilistică și chiar dacă este convins că scrie numai pentru sine, tot adoptă o anumită poză și frazeologia obișnuită ; gîndurile noastre refuză să se scurgă pe hîrtie așa cum sînt prin brațul, degetele și penița cu care scriem și s-ar putea spune, că nu capul dirijează pana, ci pana dirijează capul și că cel mai adesea o face într-un mod plat, banal, nenatural. Tocmai de asta mă tem, că lipsindu-mi îndemînarea, limbajul plastic, stilul simplu etc. și totodată nefiind lipsit de gust, o să mă scîrbesc în asemenea măsură de propria mea scriitură, încît o să-mi fie de-a dreptul imposibil să continui. Dar — vom vedea cum va fi. Deocamdată, intenționez să-mi încep jurnalul cu o scurtă introducere biografică.

Mă numesc Leon Ploszowski și am, așa cum am mai amintit, treizeci și cinci de ani. Provin dintr-o familie bogată, care a reușit să-și păstreze pînă acum o avere mai mult decît medie. În ceea ce mă privește, sînt sigur că n-o să sporesc averea familiei, dar nici n-am s-o risipesc. Prin poziția pe care o dețin, nu-s silit nici să mă cațăr pe cine știe ce culmi și nici să plătesc bani grei pentru asta. Nu cheltuiesc nici pe plăcerile costisitoare, care ruinează de regulă averile, pentru că sînt un sceptic, care știe ce cît merită, sau mai bine zis, știe că nimic nu merită.

Mama a murit la o săptămînă după ce m-a adus pe lume. Tata, care-o iubea mai presus de orice, a avut după moartea ei crize de melancolie. S-a tratat la Viena, dar după ce s-a vindecat n-a mai vrut să se întoarcă la moşie, unde amintirile îi sfîşiau inima ; a cedat domeniul Ploszów sorei sale, mătuşa mea, iar el s-a mutat din 1848 la Roma, de unde n-a plecat niciodată nicăieri, timp de treizeci şi ceva de ani, nevoind să se îndepărteze de mormîntul mamei. Căci, am uitat să spun, a transportat coşciugul mamei în Italia şi l-a îngropat la Campo Santo.

Avem o casă pe strada Babuino, numită Casa Osoria, după blazonul familiei. Acum cam arată a muzeu, căci tata a strîns bogate colecţii de vestigii romane, în special din perioada creştinismului primitiv. În prezent colecţiile astea reprezintă ţelul suprem al vieţii lui. În tinereţe a fost un bărbat strălucitor atît ca aspect fizic, cît şi ca intelect. Şi deoarece numele şi bogăţia îi deschideau toate porţile, i se prevedea un viitor mare. Ştiu asta de la cei ce i-au fost colegi la universitatea din Berlin. Îl pasiona filozofia şi erau cu toţii convinşi că numele lui va ajunge cel puţin la fel de cunoscut ca cel al lui Cieszkowski, Libelt ş.a. Dar viaţa de societate şi extraordinarul succes la femei l-au îndepărtat după aceea de munca strict ştiinţifică. Prin saloane era numit *Leon l'Invincible*. A continuat să se mai ocupe de filozofie şi lumea aştepta ca într-o bună zi să-i apară o operă remarcabilă, care să-l facă renumit în întreaga Europă.

Speranţe zadarnice. Din vechea strălucire exterioară n-a mai rămas decît capul, care e şi astăzi unul din cele mai frumoase şi mai nobile din cîte am văzut vreodată. Pictorii sînt de aceeaşi părere. Nu de mult mi-a spus unul, că tata e tipul perfect al patricianului. Din punct de vedere ştiinţific, tatăl meu a fost şi rămîne un nobil-diletant foarte dotat şi foarte cult. Într-o anumită măsură cred că toţi din neamul Ploszowski sînt sortiţi la diletantism şi voi reveni la asta, cînd voi scrie despre persoana mea.

Ştiu că tata păstrează în manuscris un tratat filozofic îngălbenit de vreme, intitulat *Despre trinitate*, pe care l-am frunzărit odată şi m-a plictisit. Ţin minte doar că sînt acolo nişte comparaţii între îmbinări de cîte trei elemente reale — oxigen, hidrogen şi azot — şi trinitatea transcendentală, cristalizată de creştinism în noţiunile de Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul şi Sfîntul Duh. În

afară de asta mai sînt tot felul de asemenea combinații de cîte trei elemente, începînd cu binele, frumosul și adevărul și terminînd cu silogismul logic, alcătuit dintr-o premiză mai mare, una mai mică și o concluzie. E un amalgam ciudat de idei hegeliene cu concepțiile lui Hoene-Wroński [1], un efort de gîndire de o mare prețiozitate artistică, dar totalmente inutil. De altfel, sînt sigur că tata n-o să-l dea niciodată la tipar, fie și pentru faptul că în ochii lui filozofia speculativă a dat faliment chiar mai înainte ca acest lucru să se fi produs în lume, în general.

Cauza acestui faliment din concepțiile lui a fost însăși moartea mamei. Cu toate că era poreclit *l'Invincible* și cu toate că avea opinia cuceritorului de inimi, tata a fost un om nespus de iubitor, care a divinizat-o pe mama. După moartea ei cu siguranță că a pus o mulțime de întrebări concepțiilor sale filozofice și neprimind nici un răspuns și nici o alinare, s-a convins de sterilitatea lor în fața vieții. Probabil că asta a constituit pentru el o tragedie imensă, cînd s-a văzut dintr-o dată privat de cele mai scumpe idealuri, cînd i s-au sfîrșit dintr-o dată și fericirea și convingerile. Atunci s-a îmbolnăvit, după cum am mai pomenit, de melancolie ; vindecîndu-se, a devenit foarte religios. Se spune că era o vreme cînd se ruga ziua și noaptea, îngenunchea în stradă în fața tuturor bisericilor, ajungînd la asemenea elanuri religioase, încît unii îl considerau nebun, iar alții sfînt.

Treptat s-a liniștit și a început să trăiască normal. Toată căldura de care era capabilă inima lui s-a revărsat atunci asupra mea, iar înclinațiile lui estetice și intelectuale au apucat-o pe făgașul cercetării culturii romane din epoca creștinismului primitiv. Mintea lui ageră avea nevoie de hrană. După un an de ședere la Roma a început să se ocupe de arheologie și studiind imens a ajuns specialist în epoca antică. Preotul Calvi, primul meu preceptor, care era totodată un bun cunoscător al Romei, l-a îndemnat cu stăruință să-și canalizeze preocupările spre istoria orașului veșnic. Acum mai bine de zece ani, tata s-a împrietenit cu marele Rossi, cu care stătea zile întregi în catacombe. Datorită unei capacități extraordinare, a ajuns în scurt timp la o asemenea cunoaștere a Romei, încît îl uimea de multe ori chiar pe Rossi. Adeseori s-a

[1] Józef Hoene-Wroński, filozof și matematician polonez din secolul XIX.

apucat să scrie, dar niciodată n-a terminat ce-a început. Poate că şi completarea colecţiilor îi ia tot timpul, sau poate că, pur şi simplu, n-o să lase nimic altceva în urma sa în afara colecţiilor, fiindcă n-a ştiut să se limiteze la o singură epocă sau la un anumit domeniu în cercetările lui. Încetul cu încetul Roma baronilor medievali a început să-l atragă cu aceeaşi tărie, cu care cercetase epoca antică. A fost o vreme cînd nu se gîndea decît la familiile Colonna şi Orsini. Pe urmă s-a apropiat de Renaştere şi a făcut o adevărată pasiune pentru ea. De la inscripţii şi morminte ca prime mărturii ale creştinismului a trecut la epocile următoare, de la pictura bizantină la Da Fiesole [1] şi Giotto [2], de la ei la alţi quatro- şi cinquecentişti [3]. Pasionat după sculpturi şi tablouri şi-a tot îmbogăţit valoric colecţiile, însă marea operă scrisă în limba noastră, despre cele trei Rome, operă la care visase de la începuturile carierei sale, a trecut în domeniul dorinţelor neîmplinite.

În legătură cu colecţiile, tata are o părere niţel cam ciudată. Vrea să le lase prin testament Romei, cu condiţia să fie plasate într-o sală separată, care să poarte numele *Muzeul Osori-Ploszowski*. Sigur, va fi aşa precum doreşte, mă mir însă de el că are impresia că în felul acesta face un serviciu cu mult mai mare patriei sale, decît dacă ar transfera colecţiile undeva în ţară.

Nu de mult, mi-a spus :

— Înţelegi, acolo nu le-ar vedea nimeni, nu le-ar folosi nimeni, în timp ce aici se perindă oameni din toată lumea şi fiecare din ei va considera această străduanie a unui polonez drept un merit al întregii Polonii.

Nu mi se cade mie să chestionez cît orgoliu de familie e în treaba asta şi dacă nu cumva n-a fost hotărîtor gîndul că numele de Ploszowski va fi săpat în marmură, în oraşul veşnic. Ca să fiu sincer, asta-i convingerea mea, dar mie mi-e absolut indiferent dacă au să fie păstrate aici sau în altă parte.

În schimb, mătuşa mea de la Varşovia, la care plec zilele astea, e de-a dreptul revoltată la gîndul că colecţiile

[1] Giovani da Fiesole, denumit Fra Angelico sau Pictorul Îngerilor (1387—1455). A decorat cu remarcabile fresce mănăstirea San Marco din Florenţa.

[2] Giotto di Bondone, pictor florentin (1266—1337), unul dintre înaintaşii picturii moderne.

[3] Reprezentanţi ai curentelor artistice şi literare italiene Quattrocento şi Cinquecento, din sec. XV şi respectiv XVI.

vor rămîne la Roma şi, pentru că-i o persoană pe care nimic în lume n-o poate împiedica să spună ceea ce gîndeşte, îşi exprimă revolta, fără nici un înconjur, în fiecare scrisoare pe care-o trimite tatălui meu. Acum cîţiva ani a fost la Roma şi se certa zilnic cu tata pe tema asta şi poate că cearta lor ar fi dus la o ruptură definitivă, dacă n-ar fi reţinut-o dragostea realmente nespus de mare, pe care mi-o poartă.

Mătuşa e cu cîţiva ani mai în vîrstă decît tata. După moartea mamei, plecînd din ţară, tata a luat capitalul şi i-a lăsat ei domeniul familiei, Ploszów. Mătuşa îl administrează de treizeci şi ceva de ani şi se descurcă minunat. E o persoană cu un caracter deosebit, de aceea voi încerca s-o zugrăvesc în cîteva cuvinte.

La douăzeci de ani s-a logodit cu un tînăr, care a murit în străinătate tocmai cînd mătuşa intenţiona să plece după el. De atunci a refuzat toate cererile în căsătorie şi a rămas domnişoară bătrînă. După moartea mamei mele, l-a însoţit pe tata la Viena şi Roma, locuind cu el cîţiva ani şi înconjurîndu-l cu multă căldură, pe care apoi a revărsat-o asupra mea. Este o doamnă în adevăratul înţeles al cuvîntului, niţel cam despotică, semeaţă şi spune adevărul în faţă cu acea siguranţă de sine pe care ţi-o dă averea şi poziţia socială, dar e cinstea şi onoarea întruchipată. Dincolo de aparenţa severă se ascunde o inimă de aur, indulgentă şi iubitoare nu numai faţă de ai săi, nu numai faţă de tata, de mine şi de cei ai casei, ci faţă de toţi oamenii. Este atît de cinstită, încît pur şi simplu nu ştiu dacă ăsta-i meritul ei, sau dacă este aşa pentru că nu reuşeşte să fie altfel. Bunătatea ei a ajuns proverbială. Supraveghează munca oamenilor ca un jandarm, dar se şi îngrijeşte de ei ca sf. Vincent à Paulo. E foarte religioasă. Niciodată nu i s-a strecurat în suflet vreo umbră de îndoială. Ceea ce face, face în baza unor convingeri imperturbabile şi în consecinţă nu şovăie niciodată în alegerea căii de urmat. Tot datorită acestui fapt e întotdeauna liniştită şi nespus de fericită. Din cauza asprimii ei aparente, la Varşovia e denumită *le bourreau bienfaisant* [1].

Unii — şi mai ales, unele — n-o agreează. În general însă, are mare priză în toate păturile sociale.

[1] „Gîdele binefăcător" — în original în limba franceză.

Ploszów este așezat în apropierea Varșoviei, unde mătușa are o casă a ei, așa că iarna o petrece la oraș. Și în fiecare iarnă se străduiește să mă tragă acolo, ca să mă însoare. Chiar și acum am primit o scrisoare foarte secretoasă și insistentă, în care mă conjură să vin. În cele din urmă va trebui să mă duc, mai ales că n-am mai fost de multă vreme în țară și pentru că-mi scrie că a îmbătrînit și ar vrea să mă vadă înainte de moarte.

Mărturisesc că nu plec cu plăcere. Știu că dorința cea mai scumpă a mătușii e să mă însoare și de cîte ori mă duc îi provoc o amară dezamăgire. Mă îngrozește gîndul unui pas atît de definitiv, după care trebuie să începi într-un fel o altă viață, iar eu mă simt nespus de obosit și de viața de-acum. Și în sfîrșit, mai e ceva stingheritor în relațiile mele cu mătușa. Tot așa cum îl priveau înainte cunoscuții pe tatăl meu, tot așa se uită ea acum la mine, ca la un om cu calități deosebite, de la care aștepți lucruri mari. Faptul c-o las în această credință mi se pare un abuz din partea mea ; dacă i-aș declara cinstit că nu numai la lucruri mari, dar că nu se poate aștepta la nimic bun din partea mea, ar însemna să taxez un viitor potențial și totodată să-i dau bătrînei lovitura de grație.

Poate că, din nefericire pentru mine, mulți dintre cei ce-mi sînt apropiați împărtășesc convingerea mătușii. Odată ajuns aici, pot trece la schițarea propriului meu portret, ceea ce nu-i deloc o treabă ușoară, avînd în vedere că sînt realmente o făptură nespus de complicată.

Am venit pe lume cu niște nervi foarte sensibilizați, rezultat al rafinamentului generațiilor întregi de strămoși. În primii ani ai copilăriei s-a ocupat mătușa de mine, iar după plecarea ei, așa cum e obiceiul în familiile noastre — bonele. Deoarece locuiam la Roma, într-un mediu străin, iar tata voia să stăpînesc bine limba maternă, una dintre bone a fost poloneză. Mai locuiește și acum în casa noastră de pe Babuino, dirijînd gospodăria.

Tata s-a ocupat mult de mine, mai ales după ce-am împlinit cinci ani. Mă lua în camera lui să discutăm și discuțiile astea îmi dezvoltau serios mintea fragedă, poate chiar prematur. Mai tîrziu, cînd studiile, cercetările arheologice și completarea colecțiilor îi absorbeau tot timpul, mi-a luat un profesor, în persoana prelatului Calvi : un bătrîn cu sufletul nespus de senin, care prețuia arta mai presus de orice. Cred chiar, că și în religie căuta în primul

rînd frumosul. Să-l fi văzut cît era de transportat în muzee, în fața capodoperelor, ori în Capela Sixtină ascultînd muzică ! Cred că în această pasiune a lui pentru artă nu era nimic păgîn, căci nu se baza pe o trăire senzuală, sibaritică, ci pe sentimente estetice. Părintele Calvi iubea arta cu dragostea aceea pură și senină, cu care o iubiseră poate Da Fiesole, Cimabue [1] sau Giotto. Mai mult chiar, în dragostea lui pentru artă era multă smerenie, căci personal n-avea nici cel mai mic har. Dar cu cît era mai lipsit de talent, cu atît vibra mai puternic în fața talentului altora. Nici n-aș putea să spun la care dintre arte ținea mai mult, poate că în toate prețuia armonia, care corespundea armoniei lui interioare.

Nu știu de ce, de cîte ori mă gîndesc la părintele Calvi, îmi amintesc de bătrînul lui Rafael, care stă lîngă sf. Cecilia, ascultînd corurile îngerilor.

Între tatăl meu și părintele Calvi s-a înnodat repede o prietenie, care a durat pînă la moartea prelatului. El a fost cel care l-a întărit pe tata în hotărîrea de a face cercetări arheologice și tot el i-a insuflat pasiunea pentru orașul veșnic. În afară de asta, mai erau legați și prin dragostea pe care-o nutreau amîndoi pentru mine. Mă considerau un copil cu talente excepționale și-mi preziceau Dumnezeu știe ce viitor neobișnuit. Uneori mă gîndesc că reprezentam probabil pentru ei tot un fel de armonie, un fel de împlinire a lumii în care trăiau și că țineau la mine cam cu același sentiment cu care țineau la Roma și la vestigiile ei.

Această ambianță nu se putea să nu-și pună amprenta asupra mea. Am fost educat într-un chip cam original. Mă duceam cu părintele Calvi și adesea și cu tata pe la galerii, muzee, în afara zidurilor Romei, la vilele romane, vizitam ruine și catacombe. Părintele Calvi, care era la fel de sensibil la frumusețile naturii, ca și la artă, m-a învățat din copilărie să simt melancolia plină de poezie a Cîmpiei Romane, armonia cu care se conturează pe cer arcadele apeductelor căzute în ruină, puritatea liniei pinilor ; înainte de a ști tabla înmulțirii mi se întîmpla să-i corectez prin muzee pe vizitatorii englezi, care în-

[1] Giovanni Cimabue, pictor florentin, unul dintre „primitivii" italieni de la sfîrșitul secolului XIII.

curcau adesea numele lui Caracci [1] și Caravaggio [2]. Devreme și cu destulă ușurință am învățat latina — la care mi-a ajutat mult italiana, pe care o vorbeam curent, ca orice locuitor al Romei. La unsprezece ani emiteam aprecieri personale asupra talentului maeștrilor italieni și străini, aprecieri care, cu toată naivitatea lor, îi făceau pe părintele Calvi și pe tata să-și arunce priviri uimite. De exemplu, nu-mi plăceau tablourile lui Ribera [3], care prea erau alb-negru, îngrozindu-mă prin cruzimea contrastului, în schimb îmi plăcea Carlo Dolce [4]. Într-un cuvînt, în ochii tatii, ai părintelui Calvi și ai cunoscuților treceam drept un copil minune ; îi auzeam adesea cum mă laudă și asta-mi flata amorul propriu.

Dar nervii mei, prin rafinamentul prematur, au rămas pentru toată viața nespus de sensibilizați. Ciudat însă că influența culturii dobîndite atunci n-a fost nici atît de profundă și nici atît de stabilă pe cît se puteau aștepta. Că n-am ajuns artist, asta se poate explica prin aceea că probabil n-am avut talent, cu toate că profesorii mei de muzică și de desen erau de altă părere ; dar mă gîndesc adeseori, cum de nici tata, nici părintele Calvi, n-au reușit să-mi insufle pasiunea lor pentru vestigiile trecutului. Dacă simt opera de artă ? — da ; dacă o simt ca pe un lucru necesar ? — da, desigur, însă ei iubeau arta, în timp ce eu o înregistrez ca un diletant. Îmi este necesară doar ca o complinire a momentelor plăcute și distractive ale vieții, este una din plăcerile mele, nu o pasiune. Poate că nu m-aș putea lipsi de ea în viață, dar nici nu mi-aș da viața pentru ea.

Deoarece nivelul școlilor italiene lăsa mult de dorit, tata m-a dat la colegiul din Metz, pe care l-am absolvit cu minim efort, în schimb cu toate medaliile și premiile posibile. Cu un an înainte de terminarea colegiului, am fugit la *Don Carlos* și apoi timp de două luni am hoinărit prin Pirinei cu o ceată care-și zicea „detașamentul lui Tristan". M-au găsit cu ajutorul consulului francez din Burgos și m-au dus înapoi la Metz, la penitență ; trebuie

[1] Anibale Caracci, pictor italian (1560—1609).

[2] Michelangelo Amerighi zis Caravaggio, după numele localității unde s-a născut, pictor realist italian (1573—1610).

[3] José Ribera zis Spaniolul, pictor realist spaniol din secolul XVII.

[4] Carlo Dolce, pictor florentin (1616—1686).

să recunosc, însă, că penitența n-a fost prea aspră, căci atît tatăl meu, cît și educatorii mei prelați se mîndreau în adîncul sufletului cu escapada mea. De altfel, rezultatele strălucite obținute la examene mi-au adus, în curînd, iertarea.

Natural că printre colegi treceam drept erou, căci într-o școală ca cea de la Metz e normal ca simpatia elevilor să se îndrepte spre *Don Carlos*. Și deoarece eram totodată și premiant, ajunsesem căpetenia întregii școli și nimănui nu-i trecea nici măcar prin minte să rivalizeze cu mine pentru acest rang. Creșteam cu convingerea că și mai tîrziu, într-un cadru mai larg, va fi la fel, convingere pe care o împărtășeau și profesorii și colegii mei ; dar iată că mulți dintre foștii mei colegi, cărora pe atunci nici nu le trecea prin cap că ar putea vreodată să concureze cu mine, ocupă acum în Franța poziții remarcabile în literatură, în știință sau în politică, în timp ce eu nici măcar că nu mi-am ales o meserie și, la drept vorbind, aș fi în mare încurcătură dacă mi s-ar cere s-o aleg. Poziția mea în societate este comodă ; am moștenit o avere după mama, voi mai moșteni cîndva după tata, voi deveni stăpîn la Ploszów, administrînd totul cu înțelepciune ori nu, dar însăși raza acestor preocupări exclude posibilitatea de a mă mai putea afirma vreodată în viață, de a mai putea juca vreun anumit rol.

Știu de-acum cu siguranță că nu voi deveni nici măcar un gospodar ori un administrator excelent, căci deși n-am de gînd să mă eschivez de la aceste obligații, n-am nici un chef să-mi închin lor viața, pentru simplul motiv că aspirațiile mele au un orizont mai larg.

Uneori îmi pun întrebarea : oare noi, cei din neamul Ploszowski, nu ne amăgim în privința capacităților noastre ? Dac-ar fi însă așa, ne-am amăgi numai noi înșine, oamenii din afară, străini și indiferenți, n-ar cădea în greșeala asta. De altfel, tata a fost și este un om într-adevăr neobișnuit de înzestrat. În ceea ce mă privește — n-aș vrea să întind prea mult discuția pe această temă, ca să nu apară ca o vanitate prostească — dar am convingerea sinceră, că aș putea să fiu ceva cu mult mai mult decît sînt.

Iată, spre exemplu, la universitate, la Varșovia (tata și mătușa au dorit să fac universitatea în țară), am fost

coleg cu Sniatyński. Amîndoi aveam chemare spre literatură și ne încercam pe atunci forțele în acest domeniu. Nu mai vorbesc de faptul că eram considerat un student mai capabil decît Sniatyński, dar, pe cinstea mea, ceea ce scriam eu atunci era mai bun și mai promițător, decît ceea ce scria el. Iar astăzi ? Sniatyński a urcat relativ sus, în timp ce eu n-am încetat să fiu un tînăr care promite și despre care unii spun clătinînd din cap : „Eh, dacă ar vrea să se apuce de ceva !..."

Nimeni nu ține cont că trebuie să știi să vrei. M-am gîndit adesea că dacă n-aș fi avut avere, ar fi trebuit să mă apuc de ceva. E un lucru cert. Ar fi trebuit să-mi cîștig existența într-un fel, însă am convingerea intimă că nici atunci n-aș fi exploatat nici a douăzecea parte din posibilitățile mele. Deși, savanți ca Darwin sau Buckle erau oameni bogați ; sir John Lubbock [1] e bancher, majoritatea francezilor cu renume se scaldă în belșug, ceea ce înseamnă că averea nu numai că nu te împiedică, ci dimpotrivă, te ajută la dobîndirea unei poziții în orice domeniu. Presupun chiar că și mie mi-a făcut un imens serviciu, căci a ferit caracterul meu de multe luxații la care l-ar fi expus sărăcia. Nu vreau să spun prin asta că aș avea un caracter slab ; pe de altă parte, poate că lupta l-ar fi călit, dar oricum, cu cît întîlnești mai puține pietre în cale, cu atît ești mai puțin expus să te împiedici și să cazi.

Nu pun nerealizarea mea nici pe seama lenei. Am în egală măsură ușurința de a-mi însuși lucruri noi și curiozitatea de a le afla. Citesc și memorez mult. Poate că n-aș fi reușit să am o perseverență de fier pentru un lucru de lungă durată, minuțios, amplu : dar poate că lipsa perseverenței ar fi putut fi compensată de facilitatea pătrunderii în esența problemei. În fond, nu mă simt cu nimic obligat să scriu dicționare, ca Littré. Cine nu știe prin sîrguință să strălucească ca soarele, poate măcar să sclipească pentru o clipă, ca un meteorit. La mine însă... nimic în trecut, probabil tot nimic și în viitor... Mă trec fiorii și mă apasă plictisul, așa că întrerup scrisul pentru astăzi.

[1] Sir John Lubbock, lord de Avebury, naturalist, om politic și filozof englez (1834—1913).

Roma, 10 ianuarie

Ieri, la o serată la prințul Malatesta, am auzit expresia „l'improductivité slave“ [1]. Am simțit o ușurare, ca bolnavii de nervi care află de la doctor că simptomele bolii lor sînt cunoscute și că de boala respectivă suferă multă lume. Adevărat ! Cîți colegi n-am la fel ca mine — nu știu dacă în întreaga lume slavă, căci n-o cunosc — dar la noi ! M-am gîndit toată noaptea la această *improductivité slave*. N-a fost deloc prost cel care a formulat așa ceva. Am moștenit un fel de incapacitate de a da totul din noi. E ca și cum Dumnezeu ne-ar fi dat arc și săgeți, dar ne-ar fi privat de puterea de a încorda arcul și a azvîrli săgețile. Aș vrea să discut asta cu tata, mai ales că lui îi plac asemenea disertații, dar mă tem să nu ating un punct nevralgic. În schimb, am să scriu pe-ndelete tot ce cred în chestiunea asta, aici, în jurnal. Poate că tocmai acesta va fi meritul de căpetenie al jurnalului meu. Și nu-i nimic mai normal decît faptul că voi scrie despre o problemă care mă privește în cea mai mare măsură. Orice om poartă în el o anumită tragedie. A mea este *l'improductivité* a neamului Ploszowski. Acum nu mai e la modă să te destăinuiești cu asemenea lucruri în fața oamenilor. Pînă nu de mult, cînd romantismul era în floare în inimi și în poezie, oamenii își purtau tragediile ca pe niște togi pictural drapate, acum le poartă ca pe niște flanele de piele, pe sub cămașă. Însă în jurnal e cu totul altceva ; în jurnal se poate și trebuie să fii sincer.

Roma, 11 ianuarie

Mai rămîn aici cîteva zile, așa că mă folosesc de acest răstimp, ca înainte de a trece la notarea întîmplărilor la zi, să mai fac o incursiune în trecut și cu asta să termin. După cum am menționat mai sus, nici nu mă gîndesc să-mi scriu pe larg autobiografia ; cine sînt și cum sînt va reieși cu prisosință pe parcurs. A cerceta amănunțit viața trecută, ar fi împotriva firii mele. E un fel de adunare plicticoasă : se scriu cifre singulare, una sub alta, apoi se trage o linie și se adună. N-am putut să sufăr

[1] „Neproductivitate slavă“ — în original în limba franceză.

niciodată cele patru calcule elementare din aritmetică, iar adunarea mi-era cea mai nesuferită.

Totuşi, aş vrea să am o idee, fie şi generală, despre totalul de pînă acum, ca să-mi fiu mie însumi mai clar şi de aceea voi încerca să-mi descriu viaţa în linii mari.

După absolvirea universităţii, am mai urmat o şcoală de agronomie în Franţa — cu uşurinţă, însă fără prea mare elan, ca omul care ştie c-o să trebuiască în viitor să se ocupe şi de agricultură, dar care simte că prin asta se coboară într-o anumită măsură, că agricultura nu va corespunde niciodată capacităţii şi nici aspiraţiilor sale. Totuşi, am obţinut două lucruri bune în timpul şederii la această şcoală. În primul rînd, agricultura a încetat să mai fie pentru mine povestea cu lupul cu dinţii de fier şi n-o să mă mai poată păcăli orice vechil ; în al doilea rînd, lucrînd la cîmp, în aer liber, mi-am fortificat sănătatea şi puterile, ceea ce m-a ajutat să rezist la viaţa pe care am dus-o după aceea, la Paris.

Căci, anii care au urmat, s-au scurs între Roma şi Paris, fără să mai pomenesc de scurtele vizite la Varşovia, unde mă chema din cînd în cînd mătuşa mea, fie că-i era dor, fie cu gînd să mă însoare cu vreo fetişcană aleasă de ea. Parisul şi viaţa de-acolo m-au încîntat nespus. Cu toate că pe atunci aveam o impresie bună despre mine, cu toate că aveam mai multă încredere în inteligenţa mea, decît am astăzi şi, în plus, acea siguranţă de sine pe care ţi-o dă poziţia independentă în societate, totuşi, o vreme am jucat doar roluri naive pe acea mare scenă a lumii. Mai întîi m-am îndrăgostit nebuneşte de domnişoara Richemberg de la Comedia Franceză şi ţineam morţiş să mă căsătoresc cu ea. Cîte încurcături tragi-comice au ieşit de aici, nu voi mai scrie, căci astăzi mă cam ruşinez de vremurile acelea şi-mi cam vine să rîd. Pe urmă am mai fost păcălit de multe ori, sau chiar cu bună ştiinţă, luam jetoanele drept monede adevărate. Franţuzoaica — de altfel, la fel ca şi poloneza — chiar dacă face parte din sferele cele mai înalte şi chiar dacă, în plus, este virtuoasă, dacă-i tînără, este exact ca scrimeurul. Căci la fel cum acesta are nevoie zilnic de antrenament în mînuirea armelor, ca să nu-şi iasă din mînă, tot aşa cucoanele exersează în plan sentimental pentru a dobîndi măiestrie. Fiind tînăr, nu mai urît decît dracul şi făcînd parte din societatea aleasă, eram adesori invitat la asemenea „an-

trenamente" și pentru că, în nevinovăția mea, luam în serios aceste exerciții, mi s-a întîmplat de cîteva ori să fiu destul de grav rănit. E adevărat că n-au fost răni mortale, ci doar înțepături, însă destul de dureroase. De altfel, sînt convins că fiecare trebuie să-și dea obolul de naivitate pe această lume. Al meu a durat relativ puțin. Apoi a urmat perioada pe care o pot denumi : *la revanche*. Am plătit pentru toate suferințele, iar dacă mai eram și atunci indus uneori în eroare, era numai pentru că așa doream eu !

Fiind primit cu ușurință peste tot, am cunoscut diferite pături sociale, de la casele filo-guvernamentale, în care de altfel mă plictiseam, și pînă la proaspăta aristocrație, plină de titluri de noblețe, creată de familiile Bonaparte și Orléans care constituia înalta societate... poate nu la Paris, dar de exemplu la Nisa. Dumas fiul, Sardou și alții își iau prototipurile de conți, marchizi și prinți tocmai din această specie, care neavînd nici un fel de mari tradiții istorice, dar avînd în schimb bani și titluri pînă peste cap, nu sînt preocupați decît să-și trăiască viața. Din aceleași cercuri fac parte și marii bancheri. În ceea ce mă privește, mă atrăgeau în acest mediu doamnele, care sînt subtile, rafinate, dornice de impresii tari, avide de viață și complet lipsite de orice idealuri. Adeseori erau la fel de stricate ca și romanele pe care le citeau, căci moralitatea lor nu are nici o bază religioasă, nici o tradiție cu reguli fixe, obligatorii. Cu toate aceste tare, e o lume cît se poate de strălucitoare. „Antrenamentele" în sfera aceasta au durata zilelor sau nopților, însă pot fi periculoase, căci e o lume în care nu se obișnuiește să se tocească floretele. Acolo am luat lecțiile acelea dureroase, pînă cînd am ajuns eu însumi suficient de exersat. Ar fi pur și simplu o dovadă de vanitate, sau chiar mai mult, de prost gust, dacă aș descrie succesele repurtate. Voi spune doar că m-am străduit, pe cît s-a putut, să fiu la înălțimea faimei tatălui meu din tinerețe.

Straturile cele mai de jos ale acestei lumi se întîlnesc oarecum cu păturile cele mai înalte ale societății de mijloc. Aceasta din urmă este mai periculoasă decît apare la prima vedere, căci nu-i deloc trivială ; cinismul are acolo valoarea mentalității artistice. Dacă n-am fost prea tare jumulit de pene în această lume, este tocmai

pentru că, pînă a ajunge acolo, mi se ascuțiseră destul de mult ghearele și mi se încovoiase bine ciocul.

În general, vorbind despre viața pariziană, am putea spune că oricine iese din vîrtejul acela se simte neapărat obosit, darmite cel care, ca mine, iese doar pentru a se reîntoarce după scurtă vreme. Abia mai tîrziu ne dăm seama că victoriile de acolo sînt ca triumfurile lui Pyrrus. Organismul meu robust a opus o rezistență destul de eficace vieții pariziene, însă am ieșit cu nervii zdruncinați.

Și totuși, Parisul are o superioritate certă față de celelalte așezări omenești. Căci nu știu nici un alt oraș, în care elementele de știință, artă, tot felul de idei cu caracter general-uman să plutească așa în aer și să pătrundă pe nesimțite în capetele oamenilor, ca acolo. Nu numai că-ți însușești pe nesimțite tot ce-i mai nou în lumea ideilor, dar propria ta minte încetează de a mai fi unilaterală, devine înțelegătoare și civilizată. Repet : c i v i l i z a t ă. Căci în Italia, în Germania și în Polonia am întîlnit minți foarte bine așezate, însă atît de intolerante, neadmițînd că ar putea exista ceva și în afara razei lor de cunoștințe, atît de exclusiviste și barbare, încît, pentru cei care voiau să-și păstreze propriul lor punct de vedere, contactul cu aceste minți devenea de-a dreptul imposibil.

În Franța, și mai precis, la Paris, nu există asemenea specimene. Ca rîul de munte, care curgînd repede rotunjește pietrele, lovindu-le unele de altele, tot așa acolo curentul vieții rotunjește și umanizează mințile. E normal că datorită atmosferei pariziene a devenit și a mea o minte de om civilizat. Sînt capabil să înțeleg multe, nu scot țipete revoltate, de păun, cînd aud păreri contrare concepțiilor mele sau ceva cu totul nou. Poate că o asemenea toleranță la tot felul de principii și idei duce la o anumită indiferență față de orice și-ți răpește energia de acțiune, dar ce să fac, nu mai pot fi altfel.

Curentul intelectual m-a prins și pe mine. Relațiile de societate, saloanele, budoarele și cluburile îmi luau o mare parte din timp, dar nu pe tot. Am făcut multe cunoștințe în lumea științifică și artistică și am trăit după modul lor de viață, ba chiar trăiesc așa și în prezent. Dintr-o curiozitate înnăscută, citeam foarte mult și deoarece îmi însușesc cu ușurință ceea ce citesc, pot să

spun că m-am cultivat serios. Vreau să țin pasul cu mișcarea de idei a vremii în care trăiesc.

Sînt totodată o ființă în mare măsură conștientă de ceea ce reprezint. Din cînd în cînd îl dau naibii pe cel de al doilea eu, care-l analizează și-l critică pe primul, care nu-i permite să se dăruiască în întregime nici unei impresii, nici unei activități, nici unui sentiment, nici unei plăceri, nici unei pasiuni. Poate că, în acest caz, conștiința de sine este marca unei înalte dezvoltări intelectuale, dar tot ea este cea care îți slăbește nespus de mult puterea de a simți. A purta veșnic în tine critica vigilentă a propriei tale ființe, înseamnă a desprinde o parte din spiritul tău necesară pentru asta și a simți viața și impulsurile ei nu cu toată ființa ta, ci numai cu restul rămas.

Asta-i la fel de chinuitor, cum ar fi pentru o pasăre zborul cu o singură aripă. În plus, conștiința de sine mult prea dezvoltată îți răpește capacitatea de acțiune. Dacă n-ar fi fost asta, Hamlet l-ar fi înjunghiat pe bătrîn chiar din primul act și ar fi preluat succesiunea pe deplin liniștit.

Chiar dacă lucrul acesta mă ferește uneori de acțiuni necugetate, îmi dă în schimb o stare de plictiseală și de imposibilitate de a mă concentra în exclusivitate într-o anumită direcție. Port în mine două euri contradictorii, căci în timp ce unul recunoaște adevărul și critică, celălalt trăiește doar pe jumătate, lipsit de orice fermitate. Mă chinuie gîndul că n-am să mă scutur niciodată de jugul ăsta, că dimpotrivă, cu cît mintea mea se va cultiva mai mult, cu atît și conștiința de sine va deveni tot mai exactă, că și pe patul de moarte voi continua să-l critic pe Ploszowski muribundul, pînă cînd febra nu-mi va cuprinde creierul.

Am moștenit, cu siguranță de la tata, o minte sintetizantă și fac eforturi să prind în special trăsăturile esențiale ale oricărui fenomen, iar dintre științe nici una nu m-a atras ca filozofia. Însă, pe vremea tatălui meu, filozofia cuprindea nici mai mult, nici mai puțin, decît sfera problemelor universului și ale existenței umane și avea răspunsuri gata preparate pentru orice întrebare. Astăzi, a devenit suficient de înțeleaptă, încît să recunoască inexistența ei în accepțiunea generală și existența ei doar ca filozofie a diferitelor ramuri ale științei în parte. Cînd mă gîndesc la asta sînt gata să afirm că și mintea ome-

neacsă trece printr-o tragedie, care a început odată cu recunoașterea propriei sale neputințe. Deoarece scriu un jurnal intim, îmi pot permite să vorbesc despre lucrurile astea de pe poziția mea personală. Nu mă consider un filozof de profesie, căci după cum am mai spus, n-am nici o profesie, dar, ca orice om care gîndește, m-am ocupat și eu de cel mai nou curent filozofic, am fost și mai sînt sub influența lui și în consecință am tot dreptul să recunosc ceea ce a pătruns și a influențat formarea gîndirii și moralei mele.

În primul rînd aș vrea să menționez că vederile mele religioase, pe care le-am păstrat neștirbite pînă după terminarea colegiului de la Metz, n-au mai rezistat în urma citirii cărților de filozofie și de științele naturii. Asta nu înseamnă că aș fi ateist. O, nu ! Așa ceva era bun pe vremea cînd, dacă cineva nu recunoștea spiritul, spunea : materia ! și cu vorba asta se liniștea. Astăzi numai filozofii provinciali mai adoptă o poziție atît de înapoiată. Filozofia modernă nu dă sentințe premature ; la o asemenea chestiune se răspunde : „nu știu" și acest „nu știu" ți se înfige în suflet. Psihologia de astăzi profesează analiza foarte concretă a tuturor tipurilor de manifestări psihice, dar întrebată despre nemurirea sufletului, răspunde la fel : „nu știu" — și realmente, nu numai că nu știe, dar nici nu poate ști nimic.

Acum îmi va fi mai ușor să determin starea gîndirii mele. Iată : nu știu, nu știu, nu știu ! În aceasta, în recunoașterea neputinței minții omenești constă, după mine, toată tragedia. Căci, lăsînd la o parte faptul că natura noastră spirituală va cere întotdeauna cu insistență răspuns la asemenea întrebări, acestea sînt chestiunile cu cea mai mare pondere reală, întrebările care-l privesc cel mai mult pe om. Dacă există ceva dincolo și încă ceva veșnic, atunci nenorocirile și pierderile noastre se diminuează pînă la zero. Le-am putea, în cazul acesta, expedia cu vorbele lui Hamlet : „Să-l ia naiba de doliu, eu îmi pun zibelina !". „Sînt de acord cu moartea, spune Renan [1], dar să știu că-mi folosește la ceva." Iar filozofia răspunde: n u ș t i u.

Omul se zbate în această mare necunoscută, simțind că dac-ar putea să treacă de o parte sau de alta, i-ar fi

[1] Ernest Renan, istoric și scriitor francez (1823—1892).

mai bine și ar fi mai liniștit. Dar ce să facă ? Să învinuiască filozofia că în loc să construiască sisteme, care să se dărîme de pe o zi pe alta, precum casele din cărți de joc, își recunoaște propria-i neputință și se ocupă de cercetarea și sistematizarea fenomenelor aflate în granițele accesibile minții ? Nu ! Cred că eu și oricare altul avem dreptul să-i spunem : îți admir luciditatea, ador analiza concretă, dar în felul acesta m-ai făcut nefericit. Nu ai, precum singură recunoști, suficientă putere de a răspunde la întrebările de prim rang pentru mine, dar ai avut destulă, ca să-mi subminezi încrederea în știință, care nu numai că-mi dădea răspunsuri ferme, ci și liniștitoare și plăcute. Și să nu-mi spui că nevoind să dai răspunsuri premature, îmi dai voie să cred orice. Nu-i adevărat ! Îndoiala și critica este metoda ta, sufletul tău, esența ta ! Atît de adînc ți-ai înfipt în inima mea această metodă științifică, scepticismul și critica, încît ele au devenit felul meu de a fi. Mi-ai ars cu fierul roșu toate corzile sufletești prin care puteam să cred pur și simplu, fără spirit critic, așa că astăzi, chiar dacă aș vrea să cred în ceva, nu mai am cu ce. Îmi permiți să mă duc la biserică, dacă am chef, dar m-ai otrăvit într-atîta cu scepticismul tău, încît am ajuns sceptic chiar și față de tine, chiar și față de propriul meu scepticism și nu știu, nu știu, nu știu ! Mă chinuiesc și înnebunesc în întunericul ăsta !...

Roma, 12 ianuarie

Ieri am scris cu oarecare furie. Însă, mi se pare, că am atins putreziciunea și a mea personală și a sufletului omenesc în general. Am unele perioade de indiferență la asemenea întrebări, însă uneori mă zbucium nespus, cu atît mai mult, cu cît astea sînt de regulă probleme pe care omul le închide în el. Poate c-ar fi mai bine să nu mă mai gîndesc la ele, dar prea sînt importante. Căci, în ultimă instanță, omul vrea să știe ce-l așteaptă și cum să-și aranjeze viața. Am încercat adeseori să-mi spun : Destul, ăsta-i un cerc vicios din care nu poți ieși, așa că mai bine nu intra ! Am toate condițiile să fac din mine un animal sătul și vesel, dar nu mă pot rezuma întotdeauna la atît. Am observat, de exemplu, că toți marii noștri scriitori au sfîrșit prin a fi mistici, așa că nu-i de mirare, că se

frămîntă niţel cu problema asta şi oamenii de rînd. În ceea ce mă priveşte, a trebuit să scriu despre neliniştile mele interioare, ca să pot creiona mai bine starea mea sufletească. În plus, simţim uneori nevoia să ne justificăm faţă de noi înşine. Căci eu, cu acest mare NU ŞTIU în suflet, respect totuşi preceptele religioase, fără a mă considera un om nesincer. Aş fi nesincer, dacă în loc de „nu ştiu", aş putea să spun : „Ştiu că nu există nimic" şi aş continua totuşi să le respect. Însă scepticismul nostru nu este o negare făţişă, ci mai degrabă suspiciunea dureroasă şi chinuitoare, că poate nu există nimic ; este ca o ceaţă densă, care învăluie minţile noastre, ne apasă piepturile şi ne întunecă lumina. De aceea întind braţele spre soarele, care poate că străluceşte dincolo de negură. Şi cred că nu mă aflu numai eu singur în această situaţie, că rugăciunea multora dintre cei care merg duminica la biserică, ar putea fi rezumată în cuvintele : „Doamne, împrăştie ceaţa din jurul meu !"

Nu pot să scriu despre lucrurile astea absolut la rece. Respect preceptele religioase şi pentru faptul că religia în care am fost educat pune ca o condiţie de bază clemenţa, aşa că aştept îndurarea. Aştept să fiu binecuvîntat cu o asemenea stare de spirit, în care să pot crede profund şi fără umbră de îndoială, aşa cum credeam fiind copil. Astea sînt motivele mele nobile ; frămîntarea mea nu e condiţionată de interese înguste, căci doar e clar, că mi-ar fi mult mai comod să-mi duc traiul în starea de animal sătul şi vesel.

Dacă trebuie însă să-mi justific atitudinea exterior religioasă prin motive mai puţin nobile şi mai mult practice, pot găsi o sumedenie ! În primul rînd, pentru că m-am obişnuit din copilărie ; respectarea anumitor precepte a ajuns ca un viciu. Aşa cum spunea Henric al IV-lea, că Parisul merită o rugăciune, tot aşa spun şi eu, că liniştea alor mei merită o rugăciune. Oamenii din sfera mea îndeplinesc din obişnuinţă practica religioasă, iar conştiinţa mea s-ar simţi datoare să protesteze numai în cazul cînd aş fi în stare să spun ceva mai ferm decît veşnicul meu „nu ştiu". Şi, în sfîrşit, merg la biserică, pentru că sînt un sceptic la patrat, adică sînt sceptic chiar şi faţă de propriul meu scepticism.

Şi nu mă simt deloc bine în starea asta. Sufletul meu îşi tîrăşte o aripă pe pămînt. Cu siguranţă că mi-ar fi şi

mai rău, dac-aș pune întotdeauna problemele astea la inimă, așa cum am făcut-o acum, scriind filele din urmă. Din fericire, nu-i așa întotdeauna. După cum am mai spus, am unele perioade de indiferență totală. Cîteodată mă las dus de viață și deși știu bine cît valorează plăcerile ei, totuși mă abandonez pe de-a-ntregul și atunci nu mai are pentru mine nici o însemnătate întrebarea : *To be, or not to be ?*

E ciudat — și prea puțin studiat pînă în prezent — ce rol important joacă în această privință sugestia mediului. De exemplu, la Paris sînt mai liniștit și nu numai pentru că mă asurzește vîrtejul general, că fierb laolaltă cu ceilalți în marele cazan al metropolei, că am inima și mintea ocupate de „antrenamente", însă acolo oamenii, poate chiar fără să-și dea seama, trăiesc ca și cum fiecare ar fi ferm convins că merită să-ți consumi toate forțele în această viață, căci dincolo de ea nu-i decît un proces chimic. Atunci pulsul meu începe să bată la fel cu al celorlalți și mă acordez la tonul general. Mă distrez ori mă plictisesc, bat sau sînt bătut, dar am o relativă liniște.

Roma, Babuino, 13 ianuarie

Mai sînt doar patru zile pînă la plecare și aș vrea să rezum ceea ce am spus despre mine. Sînt un om cam obosit, foarte sensibil și nervos. Am o conștiință de sine foarte dezvoltată, susținută de o oarecare instruire, așa că mă pot considera în general o ființă dezvoltată intelectual.

Scepticismul, acel scepticism ridicat la patrat, exclude orice convingeri imuabile. Privesc, observ, critic — și uneori mi se pare că prind esența lucrurilor, dar de fapt sînt gata oricînd să mă îndoiesc și de asta. Despre atitudinea mea față de religie, am vorbit. În privința concepțiilor mele sociale, sînt conservator numai în măsura în care un om de condiția mea este oarecum obligat să fie și în măsura în care conservatismul corespunde vederilor mele. Nici nu trebuie să mai spun, cît de departe sînt de a accepta conservatorismul ca pe o dogmă ce nu poate fi criticată. Sînt prea civilizat, ca să pot trece fără rezerve de partea aristocrației. Asta-i bună pentru provinciali, unde ideile ajung, la fel ca și moda, cu o întîrziere de cîțiva ani. Consider, că după desființarea privilegiilor,

problema este închisă ; acolo unde este în continuare menținută de înapoiere, nu se mai prezintă ca o chestiune de principii, ci doar de vanitate și de nervi. Mie-mi plac oamenii cu vederi largi, rafinați, și-i caut pretutindeni unde cred că-i pot găsi.

Îmi plac acești oameni așa cum îmi plac operele de artă, natura sau femeile frumoase. Rafinamentul meu estetic trece uneori dincolo de limitele obișnuite. La asta contribuie sensibilitatea înnăscută și educația primită. Sensibilitatea mea estetică îmi oferă totodată bucurii și tristeți, însă mi-a făcut și îmi face un mare serviciu, apărîndu-mă de cinism, care-i ultima treaptă de decădere și, într-o anumită măsură, îmi ține loc de principii morale. Nu comit unele fapte nu atît pentru că sînt rele, cît pentru că sînt urîte. Tot din rafinament estetic decurge și finețea sentimentelor mele. În general, cred că sînt un om poate nițel cam stricat, dar cumsecade, căci, la drept vorbind, sînt puțin cam suspendat în aer : nu mă sprijin pe nici un fel de dogmă, nici religioasă, nici socială. De asemenea, n-am nici un scop căruia să-i dedic viața.

În încheierea acestei sinteze, încă o vorbă despre capacitățile mele. Tata, mătușa, colegii și uneori chiar și oamenii străini, le consideră c-ar fi de-a dreptul excepționale. Presupun că mintea mea are o oarecare sclipire, dar oare *l'improductivité slave* nu va spulbera speranțele puse în mine ? În baza a ceea ce am realizat pînă acum, sau mai bine zis, în baza faptului că n-am făcut nimic pînă în prezent, nu numai pentru alții, dar nici pentru mine, sînt îndreptățit să dau un răspuns afirmativ.

Discernerea acestui adevăr mă costă mai mult decît poate cineva să-și închipuie. Ironia cu care vorbesc despre mine are gust amar. Este ceva sterp în lutul din care i-a plămădit Dumnezeu pe cei din neamul Ploszowski, de vreme ce totul crește atît de frumos și năvalnic, dar nimic nu dă roade. Chiar dacă aș avea într-adevăr o capacitate de geniu, cu lutul ăsta sterp din mine, cu imposibilitatea asta de acțiune, aș ajunge în cel mai bun caz un anume tip de geniu fără portofoliu, așa cum sînt miniștrii fără portofoliu.

Expresia asta : g e n i u f ă r ă p o r t o f o l i u mi se pare foarte apropiată de esența lucrurilor. Ar trebui să cer un brevet de invenție, căci — din nou, ce consolare ! — nu numai mie, nu numai mie singur mi se

potrivește această caracterizare. Cu numele ăsta dat de mine ar putea să existe o întreagă legiune ! Las' să se folosească *l'improductivité slave* pe de o parte și **geniu fără portofoliu** pe de altă parte, ca un produs al nostru, polonez. Și, repet : cu numele meu va fi o întreagă legiune. Nu cunosc un alt colț de lume, în care să se piardă atîtea calități excepționale, în care chiar și cei care dau ceva societății, să dea atît de puțin, atît nespus de puțin în comparație cu cît au fost înzestrați !

Roma, Babuino, 14 ianuarie

A sosit a doua scrisoare de la mătușa mea, cu insistențe, să-mi grăbesc plecarea în Polonia. Vin, dragă tanti, vin și Domnul mi-e martor c-o fac numai din atașament față de tine, căci altfel aș prefera să rămîn aici. Tata nu se simte prea bine ; din cînd în cînd are un fel de amorțeală în toată partea stîngă a corpului. La rugămintea mea a chemat medicul, dar sînt sigur că a închis în dulap toate medicamentele prescrise, așa cum s-a obișnuit de altfel să procedeze de mai bine de zece ani. Odată a deschis dulăpiorul de medicamente și arătîndu-mi sute de sticle și sticluțe, borcane, borcănașe și cutiuțe, mi-a spus : „Fie-ți milă de mine, dragă, dacă omul cel mai sănătos de pe lume ar fi înghițit toate astea și tot n-ar fi rezistat, darmite unul bolnav !“ Pînă acum această hotărîre nu i-a dăunat tatii prea mult, dar sînt neliniștit în privința viitorului.

Al doilea motiv de tărăgănare a plecării în Polonia este planul mătușii. Sînt sigur că iarăși vrea să mă însoare. Nu știu dacă de data asta și-a pus ochii pe cineva — deie Domnul să nu fie așa ! — dar nu-și ascunde deloc intențiile. „Pentru o partidă ca tine, îmi scrie, e ușor de prevăzut că va începe imediat războiul trandafirilor albi și roșii.“ Dar eu sînt obosit, nu vreau să constitui cauza nici unui război și, mai ales, nu vreau să închei, ca Henric al VII-lea, războiul rozelor prin căsătorie. Pe de altă parte, sigur că mătușii nu-i pot mărturisi asta, însă în fața mea însumi pot să recunosc deschis : nu-mi plac polonezele. Am treizeci și cinci de ani, am avut, ca orice om care-a trăit din plin, diferite aventuri în viață, am întîlnit și poloneze și din aceste aventuri, din aceste cunoștințe, am rămas cu impresia că ele sînt cele mai greu de suportat și

cele mai obositoare femei din lume. Nu știu, dacă sînt în general mai virtuoase decît franțuzoaicele, ori decît italiencele ; știu doar, că sînt cu mult mai patetice. Mă trec fiori de gheață cînd mă gîndesc la asta. Căci, înțeleg prea bine elegia amforei sparte, cînd vezi pentru prima dată țăndările la picioarele tale ; dar să declami elegia asta cu același patos cînd se sparge o amforă ce fusese de multe ori cîrpită, seamănă de-a dreptul a operetă. Și nici nu pot să spun cît de plăcut e rolul „spectatorului tandru", căruia politețea îi cere să se prefacă a lua totul în serios ! Sînt niște femei ciudate, cu multă fantezie, cu capete înfierbîntate și temperament de pește ! În sentimentele lor nu-i nimic vesel și nimic simplu. Se dau în vînt după forma sentimentului, fără să le pese de conținut. De aceea nu reușești niciodată să calculezi evoluția aventurii cu o poloneză. Cu o franțuzoaică sau o italiancă, dac-ai pornit de la premise logice, poți fi mai mult sau mai puțin sigur de un *ergo* al tău. Cu o poloneză, nicidecum ! Cineva a spus că un bărbat cînd se înșeală, poate declara că doi și cu doi fac cinci — și greșeala poate fi îndreptată ; femeia însă cînd greșește, susține că doi și cu doi fac o lampă și atunci poți să te dai și cu capul de pereți. Asta intră în primul rînd în logica polonezelor, că doi și cu doi nu fac patru, ci lampă, iubire, ură, pisică, lacrimi, îndatoriri, vrabie, dispreț — nu poți prevedea de-a dreptul nimic, nu poți miza pe nimic, nu te poți asigura de nimic. De altfel, poate că din cauza tuturor acestor capcane virtutea polonezelor este mai la adăpost decît a altor femei, fie și pentru faptul că în cele din urmă asediatorul se plictisește de moarte. Ceea ce am observat — lucru pentru care nu pot să le iert, este că aceste capcane, palisade, trape, această înverșunare în apărare nu-i calculată pentru izgonirea definitivă a adversarului, ci pentru obținerea unor efecte emoționante în luptă.

Odată vorbeam despre asta — bineînțeles, în cuvinte învăluite — cu o femeie foarte isteață, numai pe jumătate poloneză, căci tatăl ei era italian. După ce m-a ascultat cu atenție, mi-a spus :

— În chestiunea aceasta, mi se pare că ai atitudinea vulpii față de porumbar. Nu-ți place și-ți strică dispoziția faptul că porumbeii își au casa atît de sus și că au aripi

mai agile decît ale găinilor. Tot ceea ce spui e mai degrabă în favoarea polonezelor.

— Cum asta ?

— Cu cît o poloneză este mai nesuferită fiind nevasta altuia, cu atît poate fi mai dorită, cînd e a ta proprie.

În felul acesta am fost pus la punct şi pe moment nici n-am găsit răspuns. Poate c-oi fi avînd oarecum atitudinea vulpii faţă de porumbar, însă este neîndoielnic că dac-ar fi să mă căsătoresc în general şi în particular cu o poloneză, aş căuta-o nu numai printre porumbeii care-şi au culcuşul sus de tot, ci chiar printre porumbeii albi.

Dar eu sînt ca peştele, care întrebat cu ce sos ar dori să fie gătit, răspunde că în primul rînd nu doreşte deloc să fie gătit. Acum revin la reproşul pe care vi-l fac, dragi compatrioate. Vă place mai mult drama iubirii, decît iubirea însăşi. În fiecare din voi zace o regină şi prin asta vă deosebiţi enorm de alte femei ; fiecare din voi consideră că acordă o mare favoare şi binefacere lăsîndu-se iubită, nici una nu este de acord să fie doar un adaos, o complinire a vieţii bărbatului, care are în fond alte scopuri. Vreţi să existăm noi pentru voi şi nu invers. Pe urmă, vă iubiţi mai mult copiii, decît soţul. Soarta lui e soarta satelitului. Am văzut acest lucru, l-am observat adesea, aşa sînteţi în general ; doar ici şi colo mai străluceşte cîte o excepţie, ca diamantele în grohotiş. Nu, dragi prinţese, permiteţi-mi să vă admir doar de la distanţă.

Să treci pe planul doi toate ţelurile, toate idealurile, să arzi zilnic ca o torţă pe altarul soţiei, o, doamnele mele, asta-i cam puţin pentru un bărbat !

E adevărat, că conştiinţa mea mă întreabă imediat : Dar, în fond, ce altceva mai bun ai de făcut ? ce planuri ai ? ce scopuri ? Dacă există cineva pe lume, apoi tu eşti acela, făcut pentru jertfire totală.

Dar nu, la naiba ! Într-o căsnicie trebuie să-ţi schimbi viaţa în asemenea măsură, să renunţi la atîtea obişnuinţe, comodităţi, plăceri, tabieturi, că poate numai o dragoste adevărată şi mare să merite. Iar eu n-o să nimeresc aşa ceva. Căsnicia este un act de fantastică voinţă şi încredere în femeie, pe care eu nu-l voi face niciodată, căci nu vreau să fiu preparat cu nici un sos.

Varşovia, 21 ianuarie

Am sosit astăzi de dimineaţă, dar pentru că m-am oprit şi la Viena, nu mă simt chiar aşa de obosit de drum. E tîrziu, însă nu pot dormi din cauza tensiunii nervoase, aşa că mă aşez la scris. Într-adevăr, scrisul se transformă treptat într-o obişnuinţă şi începe să mă atragă. Ce bucurie a fost aici ! Cît de cumsecade e mătuşa asta a mea ! Sînt sigur că de bucurie nici nu doarme, iar la prînz n-a putut să mănînce nimic. Cînd e la Ploszów, se ceartă întotdeauna la cuţite cu domnul Chwastowski, administratorul, un nobil gras, care nu-i permite să-i facă nici un reproş. Abia după ce se ceartă bine, încît altora poate să li se pară că despărţirea e inevitabilă, mătuşa se linişteşte şi mănîncă cu poftă, ba chiar cu un fel de îndirjire. Astăzi a trebuit să se mulţumească numai cu morala făcută servitorilor, ceea ce nu-i este suficient. A fost însă într-o dispoziţie splendidă şi nu se poate descrie, ce dragoste profundă era în privirile ei. În cercul cunoscuţilor mi se spune fetiş, lucru care însă o enervează grozav pe mătuşa.

Bineînţeles, previziunile şi temerile mele s-au confirmat. Nu numai că nutreşte intenţia de a mă căsători, dar a şi găsit ceva. Mătuşa are obiceiul ca, după prînz, să se plimbe cu paşi mari prin cameră şi să gîndească cu voce tare. Aşa că, deşi voia să ţină totul în secret, am auzit următorul monolog :

„E tînăr, prezentabil, bogat, genial — ar fi o proastă să nu se îndrăgostească numaidecît de el."

Mîine ne ducem la un picnic organizat de tineret, în cinstea doamnelor. Se crede c-o să fie o petrecere grozavă.

Varşovia, 25 ianuarie

Adeseori mă plictisesc la baluri precum un *homo sapiens ;* nu pot să le sufăr în calitatea mea de candidat la însurătoare, însă uneori îmi plac în calitatea mea de artist — bineînţeles, artist fără portofoliu. Ce lucru frumos este să vezi, de exemplu, nişte scări largi, abundent luminate şi pline de flori, pe care urcă femei îmbrăcate în rochii de seară ! Toate par atunci foarte înalte şi cînd le priveşti aşa, de jos, cum tîrăsc după ele trenele rochiilor, seamănă cu îngerii din visul lui Iacob. Îmi place mişcarea asta, luminile, florile, ţesăturile uşoare, care acoperă ca

niște nori colorați trupurile tinerelor ; ce să mai spun despre corsaje, decolteuri și brațe, care eliberate de sub pelerine par să se coaguleze, să se solidifice în aer, devenind dure ca marmura. Și simțul meu olfactiv se desfată. Mă dau în vînt după parfumurile bune.

Picnicul a fost foarte reușit. Trebuie să recunosc că Staszewski știe să organizeze asemenea reuniuni. M-am dus împreună cu mătușa, dar pe ea am pierdut-o imediat după sosire, chiar din hol, căci Staszewski a venit repede, special ca să-i ofere brațul, să urce scările. Mătușica are o pelerină lungă, de hermină, pe care o îmbracă la toate ieșirile mai importante, din care cauză au supranumit-o „Pelerina ilustră". După ce-am intrat în sală, m-am oprit nu departe de ușă, să privesc oamenii. E o senzație ciudată cînd după o absență de cîțiva ani, te afli din nou printre fețe cunoscute. Îți dai seama perfect că aceștia sînt oameni mai apropiați ție decît cei întîlniți aiurea, și totuși îi privești amănunțit, îi cercetezi, faci observații, ca un străin. Atenția mea era îndreptată în special asupra femeilor.

Orice s-ar spune, societatea noastră este distinsă. Erau acolo fețe frumoase și urîte, însă toate purtau pecetea unei vechi și rafinate civilizații. Gîturile și brațele femeilor, chiar dacă erau uneori adoloscentin dolofane, îmi aminteau pur și simplu de porțelanurile de Sèvres. Au în ele o eleganță calmă, o anumită finisare. Ce picioare am văzut, ce mîini; ce linie a capului ! Într-adevăr, cei de-aici nu trebuie să imite Europa, căci sînt ce are ea mai bun.

Am stat așa vreun sfert de oră, încercînd să ghicesc pe care din capetele acestea l-a ales mătușa pentru mine. Între timp au sosit soții Sniatyński. Pe el îl întîlnisem nu de mult, cu cîteva luni în urmă, la Roma ; pe ea, de asemenea, o cunoșteam dinainte. Îmi place femeia asta, are o față grozav de drăguță și face parte dintre acele excepții de poloneze care nu acaparează viața soților, ci, dimpotrivă, le-o dăruiesc pe-a lor. După cîteva clipe s-a apropiat de noi o persoană tinerică și după ce s-a salutat cu Sniatyńska, mi-a întins o lăbuță înfășurată strîns într-o mănușă albă și m-a întrebat :

— Nu mă mai cunoști, Leon ?

Întrebarea ei m-a cam încurcat, căci realmente nu știam cine-i ființa din fața mea, dar am început totuși să scutur cu vioiciune mînuța întinsă, să dau din cap, să zîmbesc și să repet : — Cum să nu ! Ia te uită ! Cum să

nu ! — ca un om care nu vrea să pară nepoliticos. Presupun că aveam totuși o figură destul de tîmpă, căci doamna Sniatyńska a izbucnit în rîs și mi-a spus :

— Adevărul este că într-adevăr n-o recunoști. E Aniela P.

Anielka ! Verișoara mea ! Ce-i de mirare că n-am recunoscut-o, dacă n-am mai văzut-o de zece-unsprezece ani, cînd purta o rochiță pînă la genunchi. Îmi amintesc, era la Ploszów, în grădină, avea niște ciorăpei roz și o ciupeau țînțarii, din care cauză țopăia ca un greier. De unde să bănuiesc acum că acest corsaj elegant garnisit cu violete, că aceste brațe albe, că fața aceasta cu ochi întunecați, într-un cuvînt, că domnișoara înfloritoare din fața mea este codobatura de-atunci, cu picioare subțiri ! Și ce frumoasă e ! Ce fluture admirabil a ieșit din crisalida de-atunci ! Bineînțeles, am salutat-o pentru a doua oară cu și mai multă efuziune. Pe urmă, cînd soții Sniatyński s-au îndepărtat, ea mi-a spus că mătușa și cu mama ei o trimiseseră după mine, așa că i-am dat brațul și ne-am îndreptat spre fundul salonului.

Dintr-odată mi s-a făcut lumină în cap. Asta era ! Mătușa a pus ochii pe Aniela ! Iată care era taina ei, surpriza. Știam că a ținut întotdeauna la fata asta și că se necăjea veșnic din pricina încurcăturilor materiale ale doamnei P. Mă mira faptul că, venind la Varșovia, n-au tras la mătușa mea, dar în clipa aceea n-aveam chef să mă gîndesc prea mult, preferam s-o contemplu pe Aniela, care, e lesne de înțeles, mă interesa acum altfel, mai mult decît oricare altă domnișoară. Conducînd-o, am avut timp să discut cu ea și s-o examinez, căci ne-am dus tocmai la celălalt capăt al salonului, iar înghesuiala era din ce în ce mai mare. Moda de anul acesta a impus niște mănuși de lungime mijlocie, ce nu ajung pînă la cot, așa că am observat că brațul care se sprijinea de al meu avea o piele de un ton închis, poate cu prea mult păr. Aniela nu e brunetă, deși asta este prima impresie pe care o lasă. Părul ei are culoarea bronzului ; ochii sînt albaștri, dar și aceștia par negri din cauza genelor nespus de lungi ; sprîncenele sînt într-adevăr negre și realmente splendide. Caracteristic pentru capul acesta mic, cu fruntea îngustă, este tocmai bogăția părului, sprîncenelor, genelor și a pufului de pe față, delicat ca o mătase și complet blond. Poate că toate astea la un loc vor fi mai tîrziu în detrimentul frumuseții ei, însă

deocamdată e atît de tînără, încît îi marchează doar vitalitatea şi un organism vulcanic, făcînd din ea nu o păpuşă rece, ci o femeie caldă, vie, plină de atracţie.

Nu mă feresc să spun că, deşi nervii mei pretenţioşi nu reacţionează la orice impuls, am simţit perfect această atracţie. E tipul meu. Mătuşa, care chiar dacă a auzit de Darwin, sînt sigur că-l consideră „un cap mizerabil" — a aplicat perfect teoria lui cu privire la selecţia naturală. Da, e tipul meu ! De data asta n-a mai pus în undiţă o momeală oarecare !

Fiori, ca un curent electric, au început să treacă din braţul ei într-al meu. Observasem, de altfel, că şi eu îi fac o impresie favorabilă, lucru care te înviorează întotdeauna. Şi examinarea la care-am supus-o ca artist a dat rezultate la fel de bune. Există feţe, care parcă-s transpunerea muzicii sau a poeziei în trăsături omeneşti. Aşa este şi faţa ei, fără nimic ordinar. Prin educaţie, fetelor din casele aristocratice li se insuflă modestia, aşa cum sînt inoculaţi copiii de variolă ; Aniela are în ea expresia asta de modestie şi în plus o nevinovăţie, de sub care răzbate un temperament fierbinte. Ce îmbinare ! E ca şi cum ar spune cineva : un diavol nevinovat !

De altfel, presupun că cu toată nevinovăţia ei, Aniela este şi niţel cochetă ; mi-am dat seama imediat că e pe deplin conştientă de farmecul ei. Aşa, de exemplu, ştiind că are nişte gene splendide, coboară mereu ochii, fără nici o nevoie. Sau felul plăcut în care-şi înalţă capul ca să-l privească pe interlocutor... La începutul discuţiei noastre era cam nenaturală, din timiditate, dar după puţin timp ne simţeam ca şi cum nu ne-am despărţit niciodată, din vremurile acelea îndepărtate, de la Ploszów.

Tanti e nepreţuită cu distracţiile pe care le organizează, dar n-aş vrea niciodată să conspir cu ea. De cum am ajuns cu Aniela acolo, abia am apucat s-o salut pe mama ei şi să schimb cîteva cuvinte, că mătuşa, observînd uşoara mea transfigurare, s-a bucurat vădit şi, întorcîndu-se spre mama Anielei, a spus cu voce tare :

— Îi stă foarte bine cu violetele astea ! Ha, poate c-a fost o idee bună s-o vadă prima dată la bal !...

Mama Anielei a fost foarte încurcată, Aniela la fel, iar eu am înţeles de ce n-au tras la casa mătuşii. Probabil că ideea fusese a doamnei P. Cu siguranţă că între ea şi mătuşa s-au dus îndelungi tratative, la care presupun că

Aniela n-a participat direct, dar datorită perspicacității tinerelor fete în asemenea cazuri, și-a dat seama de ce se pregătește.

Ca să pun capăt stînjenelii generale, m-am întors spre ea și am spus :

— Îți atrag atenția de la început că dansez prost, dar pentru că pe urmă au să mi te răpească tot timpul, acordă-mi un vals.

Drept răspuns Aniela mi-a întins carnetul, spunînd hotărît :

— Scrie ce dorești.

Trebuie să recunosc, că nu-mi place rolul de marionetă, pe care-o manevrezi cum vrei, trăgînd de sfori, nu-mi place să fiu împins de la spate ; așa că, voind să am încă de la început un alt rol în politica cucoanelor bătrîne, am luat carnețelul și am scris : „Ai înțeles că vor să ne căsătorească ?"

Citind cuvintele mele, Aniela întîi s-a roșit, apoi a pălit. A tăcut o clipă, parcă nefiind sigură c-o mai ajută vocea sau, șovăind, ce să răspundă. Pe urmă, a ridicat genele sale minunate și, privindu-mă drept în ochi, a rostit :

— Da !

Acum însă, a început ea să mă întrebe, ce-i drept, nu prin vorbe, ci din privire. După cum am mai spus, produsesem o impresie favorabilă asupra ei și, în plus, de vreme ce bănuise planurile urzite, avea probabil capul plin de persoana mea. Așa că acum am citit clar în ochii ei :

— Știu că mama și mătușa doresc să ne cunoaștem mai bine, să ne apropiem, așa că... așa că...

Fără nici un cuvînt, am cuprins-o pe după talie, am strîns-o ușor la piept și am condus-o la vals. Mi-au revenit în minte orele mele de „antrenament".

Un asemenea comportament din partea mea, răspunsul acesta nerostit, ca și felul cum i-am scris în carnet, puteau s-o facă pe față să viseze. Dar m-am gîndit : de ce să n-o fac să viseze un pic ? În nici un caz eu n-o să merg mai departe decît doresc, iar pînă unde o să ajungă ea, asta mă privește prea puțin. Aniela dansează minunat, iar valsul acela l-a dansat exact așa cum ar trebui să valseze femeile, adică puțin transportate și abandonate în brațele partenerului. Mi s-a părut că violetele de pe corsajul ei se mișcă mult prea rapid decît s-ar fi putut justifica prin ritmul lent al dansului. Am înțeles că în

inima ei începe ceva. Iubirea e o nevoie fizică, care la domnişoarele din înalta societate este stăpînită cu multă grijă, dar în fond este de nestăvilit. Aşa că atunci cînd i se spune unei fete : pe acesta ai voie să-l iubeşti — se întîmplă adesea, că fata se foloseşte de permisiune cu multă sîrguinţă.

Bineînţeles, Aniela se aştepta, că dac-am avut curajul să-i scriu în carnet ceea ce i-am scris, după vals să continuăm discuţia. Eu însă, dinadins, m-am tras imediat mai la o parte, ca s-o las să aştepte.

De asemenea, voiam s-o privesc de la o anumită distanţă. În mod cert este tipul meu. Genul ăsta de femei mă atrag pur şi simplu ca un magnet. Ah ! de-ar avea treizeci de ani şi de n-ar fi tocmai fata cu care mă peţesc !

Varşovia, 30 ianuarie

Aniela şi mama ei s-au mutat la noi. Ieri am stat toată ziua cu ea. Sufletul ei are mai multe file decît au de regulă fetele de vîrsta ei. Pe multe din filele astea va scrie viitorul, dar este loc pentru lucruri foarte frumoase. Simte şi înţelege totul şi, în plus, ştie grozav să asculte, concentrîndu-se şi deschizînd larg ochii ei inteligenţi. Femeia care ştie să asculte, posedă un fel în plus de a place, căci prin asta măgulеşte amorul propriu al bărbatului. Nu ştiu dacă Aniela e conştientă de asta, ori dac-o face numai dintr-un fericit instinct feminin. S-ar putea să mai fie şi altceva : atîta i s-a vorbit despre mine, că acum ascultă fiecare cuvînt de-al meu ca pe un oracol. Puţină cochetărie tot are însă. Astăzi, la întrebarea mea, ce şi-ar dori cel mai mult, mi-a răspuns : „Să văd Roma“ — după care a lăsat să-i cadă peste ochi pleoapele cu ciucuri deşi şi era nespus de frumoasă. Îşi dă perfect seama că-mi place şi e fericită. Cochetăria ei este încîntătoare, pentru că porneşte dintr-o inimă plină de bucurie, care vrea să placă celeilalte inimi, a alesului. Nu mai am nici o îndoială că sufletul ei se îndreaptă vijelios spre mine, ca fluturii de noapte spre lumină. Bietul copil, profită cu prea mult sîrg de acordul celor bătrîni ! Observ procesul acesta cum evoluează de la o oră la alta.

Bineînţeles, ar trebui să-mi pun întrebarea : dacă nu vrei să te însori, atunci de ce faci totul ca fata asta

să se îndrăgostească de tine ? Dar n-am nici un chef să răspund la această întrebare. Mă simt atît de bine şi de liniştit ! Şi, de fapt, fac eu ceva anume ? Nu mă străduiesc să par mai prost decît sînt, nici mai amabil, nici mai antipatic — asta-i tot.

Aniela a coborît astăzi la micul dejun într-o bluză marinărească, largă, în dungi, pe sub care puteai doar să-i bănuieşti formele, însă puteai să-ţi pierzi capul de-a binelea, datorită acestor bănuieli. Avea ochii puţin adormiţi şi parcă adia de la ea căldura somnului din care abia se sculase. E nemaipomenit ce impresie puternică face fata asta asupra mea !

31 ianuarie

Mătuşa dă o serată în cinstea Anielei. Deocamdată fac vizite. Am fost la familia Sniatyński şi am stat mult, căci la ei mă simt bine. Se ceartă mereu, dar cu totul altfel decît în alte căsnicii. De regulă e aşa, că dacă există o singură manta cu care să se învelească, fiecare o trage spre el ; la soţii Sniatyński e altfel ; se ceartă, căci fiecare vrea s-o dea în întregime celuilalt. Îmi plac nespus oamenii ăştia şi ei sînt singurii care m-au convins că fericirea nu-i numai un lucru livresc, ci poate fi completamente reală. El are o minte ascuţită, e sensibil ca o vioară Stradivarius şi pe deplin conştient de fericirea lui. O vrea şi o are. De asta îl invidiez. Întotdeauna mi-a plăcut să discut cu el. M-au servit cu o cafea grozavă — cred că numai la literaţi se bea asemenea cafea — şi au început să mă întrebe, cum mi se pare Varşovia şi oamenii, după o absenţă atît de îndelungată. M-au întrebat şi de ultimul bal, mai ales doamna Sniatyńska, căci ea bănuieşte oarecum intenţiile mătuşii şi deoarece este de fel din Wolynia, adică din aceleaşi părţi cu Aniela şi o cunoaşte bine pe aceasta, ar fi încîntată să-şi vîre năsucul roz în planurile mătuşii.

Cum era şi normal, am evitat chestiunile personale, în schimb am vorbit mult despre anturajul nostru în general. Le-am spus ce cred despre eleganţa acestor oameni şi deoarece Sniatyński, cu toate că personal îşi critică de multe ori neamul, e lacom pînă la şovinism de orice laudă i s-ar aduce, s-a înveselit foarte mult şi a început imediat să mă aprobe.

— Îmi place, spuse el în cele din urmă, să aud asemenea lucruri de la un om ca tine, căci în primul rînd ai avut posibilităţi de comparaţie mai mari decît alţii, iar în al doilea rînd, eşti mai degrabă pesimist de felul tău.

— Nu ştiu, dragul meu, am răspuns, dacă şi această apreciere nu-i pesimistă.

— Nu înţeleg. De ce ?

— Pentru că, pe orice cultură rafinată de tipul acesteia, poţi scrie ca pe lăzile cu sticlă sau porţelanuri : *Fragile !* Ţie, care spiritualmente eşti fiul Atenei, mie şi altuia ca noi îi este plăcut să trăiască în mijlocul unor oameni atît de rafinaţi ; dar dac-ai vrea să construieşti ceva bazîndu-te pe o asemenea societate, mă tem că ţi-ar cădea grinzile-n cap. Nu-ţi dai seama, că aceşti eleganţi-diletanţi în ale vieţii sînt condamnaţi să piardă în lupta pentru existenţă în faţa unor oameni cu nervii tari, cu muşchii puternici şi cu pielea groasă ?

Sniatyński, care este o fire agitată, a sărit în sus, a început să se plimbe prin cameră, apoi a pornit impetuos atacul împotriva mea :

— Asta-i numai o faţetă, una pozitivă de altfel, după cum singur recunoşti, dar să nu-ţi închipui că-i singura, că nu mai avem nimic altceva. Vii de peste mări şi ţări şi vorbeşti ca şi cum ţi-ai fi petrecut toată viaţa aici.

— Nu ştiu care-s potenţele voastre, dar ştiu că nicăieri în lume nu există o asemenea lipsă de echilibru ca aici între nivelul cultural al diferitelor clase sociale. De o parte o cultură înfloritoare, ba chiar poate nitel fanată, iar de partea cealaltă barbarie şi întuneric total.

Am început să ne certăm şi pînă să plec de la ei s-a făcut noapte. La despărţire, Sniatyński mi-a spus că dac-am să vin mai des pe la el, se obligă să-mi facă cunoştinţă cu oameni din straturile intermediare, care nu-s nici prea rafinaţi, nici nu suferă de diletantism, dar nici nu-s înapoiaţi. Într-un cuvînt, vrea să-mi arate nişte oameni solizi, activi şi care ştiu ce vor. Am vorbit mult, întrerupîndu-ne unul pe altul, cu atît mai mult că după cafea am mai băut şi cîteva păhărele de coniac. După ce-am ieşit de la ei, Sniatyński încă a mai strigat după mine, pe scări :

— Din d-ăştia ca tine nu mai poate ieşi nimic, dar copiii tăi pot ajunge oameni întregi. Mai întîi însă trebuie să dai, adică să daţi cu toţii faliment, căci altfel nici nepoţii voştri n-au să se apuce de nici un fel de treabă !

Cred totuşi că, în general, eu am avut dreptate. Am notat aici această discuţie, tocmai pentru faptul că de la venirea în ţară mă gîndesc necontenit la această lipsă de echilibru. Este absolut evident că la noi clasele sociale sînt despărţite prin adevărate prăpăstii, ceea ce face complet imposibilă orice înţelegere între ele, orice acţiune comună. Chiar şi Sniatyński trebuie să fie de acord că, dintr-un anumit punct de vedere, ne compunem din oameni prea civilizaţi şi complet necivilizaţi. Cel puţin aşa văd eu lucrurile. Porţelan de Sèvres şi lut simplu — nimic între ele. De o parte *très fragile* — de cealaltă, cum spunea Ovidiu, *rudis indigestaque moles*. Şi, bineînţeles, că mai devreme sau mai tîrziu, porţelanurile de Sèvres au să se spargă, iar din lut viitorul va modela ce-i va fi pe plac.

2 februarie

Ieri a fost serată la noi. Aniela realmente atrăgea toate privirile. Braţele ei albe ieşeau din vălurile de tiul — sau mai ştiu eu cum le mai zice la materialele acelea — ca braţele lui Venus din spuma mării. S-a dus de-acum vestea prin Varşovia că mă căsătoresc cu ea. Am observat că ieri, chiar în timp ce dansa, Aniela mă căuta din priviri, ascultînd foarte distrată ce-i spuneau partenerii. Biet copil, nu ştie să ascundă nimic, într-atît dă pe faţă tot ceea ce poartă în suflet, că şi un orb şi-ar da seama. Şi-i atît de docilă faţă de mine, atît de tăcută şi de fericită, cînd mă apropii de ea ! Încep să ţin din ce în ce mai mult la ea şi prin asta-mi slăbeşte rezistenţa. Iată, de exemplu, soţii Sniatyński, ce bine se-nţeleg ! Nu o dată îmi pun întrebarea : oare Sniatyński e mai prost sau mai deştept decît mine ? Din toate problemele de viaţă eu n-am rezolvat nici una, sînt un nimic ros de scepticism, nu-s fericit şi mă simt obosit. El are conştiinţa de sine la fel de dezvoltată ca şi mine, dar în schimb munceşte. Are o nevastă prezentabilă, dar mai are, bestia, şi o anume filozofie a vieţii, care-i susţine fericirea. E clar că eu sînt mai prost. Cheia filozofiei lui Sniatyński sînt dogmele lui de viaţă. Încă înainte de a se căsători, îmi spunea : „Există un singur lucru în faţa căruia îmi abandonez scepticismul, pe care nu-l critic şi nu-l voi critica : ca literat, dogma mea este societatea umană, ca om — femeia iubită." Pe atunci mă gîndeam : totuşi, mintea mea este mai curajoasă, de vreme ce nu se

teme să disece chiar și aceste sentimente. Astăzi însă, îmi dau seama, că ceea ce numeam curaj, nu m-a dus la nimic bun. Pe de altă parte, e atît de frumoasă dogmulița mea cu gene lungi ! În mod cert îmi slăbește rezistența. Atracția neobișnuită pe care-o exercită asupra mea nu poate fi explicată numai prin legea selecției naturale. Nu ! E ceva mai mult și știu ce anume. Ea s-a îndrăgostit de mine cu sentimentul acela proaspăt și cinstit, cum nu m-a iubit nimeni. Cît de diferit e acest lucru de „antrenamentele" în timpul cărora dădeam și param lovituri ! O femeie care-ți place mult și care te iubește mult, dacă persistă, poate fi sigură de reușită. „Pasărea rătăcită", cum spune Słowacki [1], se va întoarce în cele din urmă, se va întoarce neapărat la ea, ca să-și găsească liniștea și pacea și se va întoarce cu atît mai repede, cu cît îi va fi mai greu și cu cît va fi mai singură în rătăcirile sale. Nimic nu cucerește, nu atrage mai mult sufletul unui bărbat, decît sentimentul că e iubit. Cu cîteva file mai înainte am scris, Dumnezeu știe ce, despre poloneze, dar se înșală cine-și închipuie, că din cauza unei amărîte de pagini sau de teamă să nu fiu acuzat de inconsecvență, n-am să fac ceea ce am să consider potrivit la momentul oportun.

E nemaipomenit cum satisface fata asta gustul meu artistic ! La terminarea seratei au fost clipele cele mai plăcute, cînd, după plecarea tuturor oaspeților, ni s-a adus ceaiul în salon și ne-am așezat noi patru. Eu, vrînd să văd cum e afară, m-am dus la fereastră și am dat puțin draperia la o parte. Era ora opt de dimineață, așa că prin geamuri a inundat lumina zilei, care din cauza lămpilor dinăuntru părea, spre uimirea mea, albastră ca safirul. Dar m-a uimit și mai mult, cînd am văzut-o pe Aniela în lumina asta de safir. Am avut pentru o clipă senzația că mă aflu în grota albastră de la Capri. Ce tonuri prinseseră brațele ei goale ! Și, ce să fac, așa-s eu, sensibil la frumos, în clipa aceea am cedat de tot, Aniela a pus stăpînire pe inima mea, ca și cum ar fi fost meritul ei că arăta așa. Urîndu-i noapte bună i-am strîns mîna îndelung și cu totul altfel decît pînă atunci, iar ea, fără să-și retragă mînuța, mi-a răspuns :

— Bună dimineața, nu noapte bună, bună dimineața !

Și, ori nu mai înțeleg nimic din ce văd, ori muzica vocii ei spunea, la fel cu sclipirile din priviri :

[1] Juliusz Słowacki, poet romantic polonez (1809—1849).

— Te iubesc, te iubesc !

Aproape că şi eu.

Uitîndu-se la noi, cu lacrimi de bucurie în ochi, mătuşa mormăia ceva neînţeles.

Plecăm la Ploszów.

Ploszów, 5 februarie

Este a doua zi de cînd sîntem la ţară. Am avut un drum de vis. Ger, dar senin. Zăpada scîrţîia sub tălpile saniei şi scînteia pe cîmp. La apusul soarelui, întinderile imense de zăpadă au căpătat reflexe violete. În teii de lîngă conac se certa, cu croncănit sonor, un cîrd de ciori. Iarna, iarna noastră geroasă e totuşi un lucru minunat. Este în ea o anumită forţă şi demnitate şi, în primul rînd, sinceritate. La fel ca un prieten sincer, care îţi spune adevărul în faţă, fără ocolişuri, tot aşa şi ea te ia de urechi fără să te-ntrebe. Iar prospeţimea ei se transmite şi oamenilor. Eram mulţumiţi cu toţii că mergem la ţară. În plus, doamnele bătrîne erau fericite, că dorinţa lor cea mai fierbinte a pornit-o pe un făgaş bun. Eu eram bucuros, căci simţeam lîngă mine braţul Anielei, care stătea alături, iar ea, poate din aceeaşi cauză, se simţea fericită. De cîteva ori s-a aplecat în faţă şi i-a sărutat mîna mătuşii, aşa, din exces de bucurie. Îi stătea foarte bine, cu un fel de boa pufos la gît şi cu o căciuliţă de blană, de sub care se zăreau ochii ei întunecaţi, aproape copilăreşti şi obrajii îmbujoraţi de ger. Respiră toată numai tinereţe.

E bine la Ploszów şi linişte. Îmi plac mai ales căminele de aici, uriaşe, antice. Mătuşa păzeşte pădurea ca ochii din cap, dar nu face economie la foc, aşa că arde de dimineaţa pînă seara, iar trosnetul lemnelor parcă îţi înveseleşte gîndurile. Ieri am stat toată după-amiaza la gura focului. Le-am povestit mult despre Roma şi monumentele ei, iar ele mă ascultau cu atîta pioşenie, încît aproape că mă simţeam ridicol. În timp ce povesteam, mătuşa nu-şi lua ochii de la Aniela, cercetînd cu oarecare asprime chiar, să vadă dacă faţa acesteia exprimă încîntarea cuvenită. N-are de ce să se teamă, căci oricum e prea multă. Ieri Aniela mi-a spus :

— Un altul ar fi putut să locuiască acolo toată viaţa şi să nu observe nici jumătate din frumuseţile pe care le-ai văzut tu.

La care mătușa a adăugat imediat, cu un calm calculat :
— Întotdeauna am spus asta.

Bine că nu-i de față un al doilea sceptic, ca mine, căci prezența lui m-ar stingheri.

Un anumit dezacord aduce între noi mama Anielei. A trecut prin multe în viață, a avut atîtea necazuri, că i-a dispărut veselia odată pentru totdeauna. Îi este pur și simplu teamă de viitor, e instinctiv suspicioasă, chiar și atunci cînd totu-i favorabil. A fost tare nefericită cu soțul ei, pe urmă a trecut prin nenumărate supărări în legătură cu moșia, care e mare, dar într-o stare deplorabilă. În plus, are mereu migrene.

Aniela mi se pare că face parte din categoria femeilor — în Polonia mai numeroasă decît și-ar putea cineva închipui — pe care n-o s-o doară niciodată capul din pricina averii. Îmi place trăsătura asta a ei, căci face dovada unor preocupări superioare. De altfel, acum mă încîntă totul la ea. Atașamentul meu crește foarte repede, pe fondul atracției fizice, ca iarba după o ploaie caldă. Astăzi de dimineață am zărit-o pe coridor pe cameristă, care ducea rochia și pantofii Anielei și mai ales pantofiorii aceia m-au emoționat atît, ca și cum faptul că-i poartă ar reprezenta încoronarea tuturor virtuților Anielei.

În general noi bărbații sîntem nespus de slabi. Țin mîna pe propriul meu puls, urmărind progresul acestei febre sentimentale. Pulsul e acum foarte iute.

Ploszów, 8 sau 9 februarie

Mătușa a revenit la veșnicul său război cu domnul Chwastowski. Este un obicei atît de original, încît cred că merită să descriu una din aceste ciocniri. Mătușa are neapărat nevoie de ceartă, fie și pentru a-și menține pofta de mîncare, în timp ce Chwastowski, care, în paranteză fie spus, administrează excepțional moșia, este un nobil arțăgos, care nu permite nimănui să-l calce pe bătătură, așa că certurile lor ajung la mare încrîncenare. De cum intră în sufragerie, încep să-și arunce priviri dușmănoase ; prima săgeată o aruncă mătușa, în timpul supei, începînd de exemplu astfel :

— Nici nu mai țin minte, domnule Chwastowski, de cînd te tot rog să-mi spui cum stăm cu semănăturile de

toamnă și dumneata parcă dinadins, vorbești de toate cele, numai de asta nu.

— Doamnă contesă, astă toamnă au răsărit bine, dar acum e zăpada de doi coți deasupra, ce pot să știu ? Ce-s eu, Dumnezeu ?

— Nu rosti numele Domnului în deșert, domnule Chwastowski !

— Eu nu mă uit sub zăpada lui, așa că nici nu-l jignesc.

— Vrei să spui, că eu îl jignesc ?

— Asta cu siguranță !

— Domnule Chwastowski, ești insuportabil !

— Ba suportabil, suportabil, că prea suport multe !

În chipul acesta, ori într-altul, spirala urcă. Sînt rare prînzurile cînd nu se înțeapă măcar de cîteva ori. În cele din urmă tanti tace și mănîncă cu înfocare, de parc-ar vrea să-și consume mînia pe mîncare. Într-adevăr, are un apetit grozav. Și, pe măsură ce vin la masă alte feluri, dispoziția i se drege și treptat ajunge excelentă. Acum, după prînz, cînd eu îi dau brațul mamei Anielei, domnul Chwastowski i-l dă mătușii și merg împreună în salon să bea cafeaua, în cea mai deplină armonie. Mătușa îl întreabă de băieții lui, iar el îi sărută mîinile. Țin cu adevărat unul la altul și se respectă. Pe fiii domnului Chwastowski i-am văzut cînd erau la universitate. Sînt niște băieți vajnici, dar teribil de radicali.

La început Aniela s-a speriat nițel de războiul din timpul prînzului. I-am explicat cum stau lucrurile și acum, cînd începe disputa, îmi aruncă niște priviri furișe pe sub genele-i lungi, zîmbește în colțul gurii și e atît de drăgălașă, de-ți vine s-o mănînci. N-am văzut niciodată în viață, la nici o femeie, tîmple de alabastru ca la ea și cu vinișoare atît de fine.

12 februarie

Se petrec de-a dreptul metamorfozele lui Ovidiu și în natură și în mine. Nu mai e ger, s-a stricat vremea, e întuneric ca noaptea. N-aș putea să descriu mai bine ce se petrece afară, decît spunînd că e o vreme putredă. Totuși, e o climă îngrozitoare. La Roma, chiar și cînd e extrem de urît, și tot se ivește soarele de zece ori pe

zi, în timp ce aici, de două zile, trebuie să ţinem lămpile aprinse de dimineaţa pînă seara. Umezeala asta neagră şi grea pătrunde şi-n gînduri, colorîndu-le în negru, te apasă. Asupra mea vremea asta are un efect fatal. Mătuşa s-a certat astăzi cu Chwastowski mai mult decît oricînd. Chwastowski susţinea că nepermiţînd să se taie pădurea, mătuşa o distruge, căci copacii bătrîni oricum se pierd, în timp ce ea-i răspundea că şi fără aportul ei ţara rămîne fără păduri... „Eu îmbătrînesc, să îmbătrînească şi pădurea!" Asta-mi aminteşte de bogătaşul acela care, deşi avea o moşie mare, cu pămînturi bune, nu cultiva niciodată mai mult decît un petic de pămînt, atît cît să-i ajungă de mîncare.

Dar, să lăsăm asta. Astăzi mama Anielei m-a lezat foarte tare. Eram amîndoi în seră, cînd a început să-mi povestească, cu o lăudăroşenie maternă, însă inestetică, cum i-a făcut curte Anielei un cunoscut de-al meu, Kromicki. Mă simţeam ca şi cum ar fi încercat cineva să-mi scoată o ţeapă cu un dinte de furculiţă. La fel cum mă emoţionase lumina albastră şi mă apropiase de Aniela, cu toate că nu era meritul ei, tot aşa mă îndepărta acum de ea curtea lui Kromicki, deşi nu era vina ei. Îl cunosc de cîţiva ani pe maimuţoiul ăla de Kromicki şi nu-l pot suferi. Provine din Silezia austriacă, unde se pare că familia lui avusese cîndva averi întinse. La Roma a lansat povestea că ai lui purtau titlul de conţi încă din secolul XV, iar la hoteluri se trecea în registru *Graf von Kromicky*. Dacă n-ar fi avut nişte ochi mici şi negri, lucitori ca două boabe de cafea prăjită şi un păr la fel de negru, ar fi arătat ca o siluetă decupată din coajă de brînză, căci aşa gălbuie e culoarea pielii lui. Şi are un cap ca de mort. Simţeam o repulsie fizică ori de cîte ori îl vedeam. Pfu, cît mi-a deteriorat cu chipul lui gîndurile despre Aniela! Ştiu prea bine că ea nu poate fi răspunzătoare de Kromicki şi de intenţiile lui şi totuşi mi-a stricat toată impresia bună pe care mi-o făcuse.

Nu înţeleg de ce mama ei mi-a povestit totul cu lux de amănunte, căci dacă voia să fie un avertisment pentru mine, şi-a greşit ţinta. Această doamnă P. are cu siguranţă mari calităţi, de vreme ce a reuşit să facă faţă la atîtea necazuri şi să dea fetei o asemenea educaţie, dar este lipsită de dibăcie şi plicticoasă cu toate migrenele şi macaronismele ei.

— Mărturisesc, mi-a spus, că eu am fost pentru. Uneori mă simt copleşită de griji. Sînt o femeie nepricepută în afaceri şi dac-am reuşit să mă descurc într-o oarecare măsură, asta numai cu preţul sănătăţii mele şi pentru că era copilul la mijloc. Kromicki e foarte întreprinzător. Are afaceri uriaşe la Odesa şi se mai ocupă cu furnizările de ţiţei de la Baku... *que sais-je !* Dar se pare că are unele dificultăţi, fiind supus străin. Mă gîndeam că dacă s-ar căsători, ar curăţa şi moşia Anielei şi totodată ar face şi demersuri pentru schimbarea cetăţeniei, pe motivul preluării acestei averi.

— Şi Aniela ? am întrebat enervat.

— Anielka am văzut că nu simţea prea mare atracţie pentru el, dar ea e un copil atît de bun ! În plus, la caz că mor, ar rămîne fără nici un sprijin, aşa că...

N-am mai întrebat nimic, căci mă scotea din sărite mai mult decît pot să spun, şi deşi înţeleg că dacă nu s-a ajuns la căsătorie e numai din cauza Anielei, totuşi sînt furios pe ea, că a permis să fie curtată de o figură atît de dezgustătoare şi, mai ales, că a putut să şovăie fie şi o singură clipă.

Pentru mine totul ar fi fost o chestiune de nervi. Uit însă un lucru şi anume, că nu toţi au nervii mei şi că Kromicki, cu toate că are pielea ca hîrtia şi cap de mort, trece printre femei drept un bărbat prezentabil.

Sînt curios, ce „afaceri" învîrte. Am uitat să întreb dacă e la Varşovia, deşi probabil că este, pentru că se pare că vine aici în fiecare iarnă. În privinţa afacerilor lui pot spune doar atît : poate că sînt grozave, însă mă îndoiesc de baza lor durabilă şi inatacabilă. Eu nu-s priceput în speculaţii şi n-aş reuşi niciodată să fac vreo afacere, însă cel puţin sînt conştient de asta. În plus, sînt un om care observă mult şi trage unele concluzii. Spre exemplu, nu cred că aristocraţii noştri ar avea capete geniale pentru speculaţii. Mă tem că spiritul întreprinzător al lui Kromicki nu este o calitate moştenită sau înnăscută, ci doar o nevroză, care l-a împins pe făgaşul acesta. Am mai văzut asemenea cazuri. Apare de unde nici nu te-aştepţi cîte un aristocrat-afacerist ; uneori chiar se întîmplă, că la început are un noroc porcesc şi face repede avere... Dar n-am văzut nici unul care să nu dea faliment înainte de moarte.

Aceste calităţi ori le moşteneşti, ori ţi le formezi pornind de la a, b, c. Băieţii lui Chwastowski poate c-au să se descurce în viaţă, pentru că tatăl lor a pierdut întîmplător totul şi ei au trebuit să pornească de la zero. Dar cine se hazardează în afaceri cu o avere moştenită, fără tradiţie comercială şi fără cunoştinţe de specialitate, acela nu se poate să nu-şi frîngă gîtul. La aristocraţi asta este, repet, nevroză bănească. Speculaţiile nu se pot baza pe iluzii şi numai Dumnezeu ştie de cîte ori afacerile aristocraţilor sînt iluzorii !

De altfel, îi doresc noroc domnului „von Kromicky".

14 februarie

Pax ! pax ! pax ! Mi-a trecut iritarea. Însă cît de exact simte ea totul, Aniela asta ! M-am prefăcut că-s bine dispus, deşi nu eram, în purtarea mea faţă de ea n-a existat decît o diferenţă cu totul infimă şi totuşi a simţit-o. Astăzi, după ce ne-am uitat în albumele cu fotografii, cînd am rămas singuri, aşa cum de altfel sîntem adesea, căci intenţionat nu vor să ne deranjeze, a început să se frămînte, să se schimbe la faţă. Am înţeles imediat că vrea să-mi spună ceva şi şovăie, se teme. În primul moment mi-a trecut prin minte un gînd nebun, că o să-mi facă o declaraţie. Dar mi-am amintit îndată că am de-a face cu o poloneză. O mucoasă poloneză ca asta, sau, dacă doriţi, o prinţesă ca asta, mai degrabă moare, decît să declare că iubeşte. E un mare hatîr, dacă întrebată fiind, îngînă : „Da !" De altfel, Aniela m-a adus repede cu picioarele pe pămînt, căci închizînd brusc albumul şi bîlbîindu-se puţin de emoţie, m-a întrebat :

— Ce-i cu tine, Leon ? Căci e ceva, nu-i aşa ?

Am început s-o asigur că nu-i nimic, să rîd şi s-o liniştesc, însă ea, clătinînd din cap, a continuat :

— Văd de două zile că se întîmplă ceva cu tine. Ştiu că pe un om ca tine poate să-l supere te miri ce... şi m-am tot gîndit, dacă nu cumva ţi-am dat eu vreun motiv de supărare, dacă n-am spus ceva, dar...

Odată ajunsă aici i-a tremurat puţin vocea, totuşi m-a privit în ochi.

— Eu nu ţi-am făcut nimic rău... nu-i aşa ?

A fost un moment, unul singur, cînd mi-a stat pe limbă să spun : Dacă-mi lipseşte ceva, asta eşti numai tu,

scumpa mea Aniela ! — dar o teamă, cum spune Homer, m-a apucat de păr. Nu teama de ea, ci de clapa aceea care poate să cadă după asemenea vorbe. I-am luat totuşi mîna, i-am sărutat-o şi am rostit cît am putut de vesel :

— Eşti o făptură cumsecade şi drăguţă, dar nu te frămînta pentru mine, căci n-am nimic... În afară de asta, tu eşti musafir aici şi eu ar trebui să mă-ngrijesc să te simţi bine !

Zicînd acestea i-am sărutat din nou mînuţa, ba chiar ambele. Toate astea puteau fi cumva puse pe seama amabilităţii mele, ca rudă ; aşa-i natura umană, temătoare. Chiar şi numai conştiinţa faptului că există o portiţă pe care să mă refugiez la nevoie, m-a mai liniştit. E un sentiment de teamă stupidă, că doar n-am nici o altă răspundere decît faţă de mine însumi, iar pe mine nu mă pot păcăli. De altfel, simt că nu voi răspunde nici faţă de mine însumi, căci întotdeauna m-am lăsat dus de simţuri încotro au vrut ele, iar cu Aniela sînt totalmente sub imperiul lor. Simt şi acum pe buze plăcerea provocată de atingerea mîinii ei — şi astea-s dorinţe pur şi simplu fără limită. Mai devreme sau mai tîrziu eu însumi voi închide portiţa asta, prin care-aş mai putea acum fugi. Dar oare realmente aş mai putea ? Da, dacă mi-ar veni în ajutor ceva din afară.

Ea mă iubeşte în mod evident. Şi pe mine mă atrage totul spre ea.

Astăzi mi-am pus următoarea întrebare : De vreme ce acesta-i un lucru inevitabil, de ce mai amîn ?

Şi am găsit un răspuns : n-aş vrea să pierd nimic din emoţiile, din fiorii, din impresiile, din farmecul pe care-l au cuvintele nerostite, privirile întrebătoare, aşteptarea. Vreau să-mi trăiesc pînă la capăt povestea de dragoste. Le reproşam femeilor că pun deasupra sentimentului grija pentru forma acestuia, dar acum cred că şi eu urmăresc să se realizeze forma în cele mai mici amănunte. Probabil că asta vine odată cu vîrsta. De asemenea, am observat că bărbaţii cu un anumit grad de rafinament nervos au firile apropiate de ale femeilor. În plus, eu mai sînt şi un pic epicurean în simţiri.

După discuţia relatată mai sus, am fost amîndoi într-o excepţională dispoziţie. Seara i-am ajutat să decupeze abajururi din hîrtie, căci în felul acesta puteam să-i ating mîinile şi rochia. Intenţionat o încurcam în treabă, iar

ea se amuza ca un copil şi tot ca un copil se adresa din cînd în cînd mătuşii, cu vocea aceea fără modulaţii şi grăbită, cu care se plîng fetiţele :

— Tanti, Leon nu mă lasă-n pace !

21 februarie

Naiba m-a pus să mă duc la Varşovia, la o reuniune masculină, la consilierul S. Acest domn se străduieşte să adune la el pe reprezentanţii tuturor taberelor, pentru ca prin intermediul tartinelor şi ceaiului să le înlesnească o înţelegere, deşi, la drept vorbind, nici el însuşi nu ştie în ce ar trebui să constea această înţelegere. Eu, ca persoană ce locuieşte aproape în permanenţă în afara graniţelor ţării, m-am dus mai mult ca să văd ce se mai vîntură prin capetele celor de-aici, să-i ascult ce gîndesc şi cum înţeleg lucrurile. Era înghesuială şi din pricina asta plictiseală. În plus, s-a întîmplat aşa cum se întîmplă de regulă la adunările prea numeroase : oamenii de aceeaşi orientare s-au adunat în grupuri, în camere separate şi acolo au discutat ceea ce-i interesa, făcîndu-şi reciproc servicii, dîndu-şi dreptate etc.

Am făcut cunoştinţă cu mai mulţi consilieri şi reprezentanţi ai presei. În străinătate e o mare deosebire între un scriitor şi un ziarist. În timp ce primul este considerat artist şi gînditor, cel de al doilea este taxat drept meseriaş (nu ştiu cum să-l denumesc altfel). Aici deosebirea asta nu există şi oamenii din ambele categorii sînt botezaţi cu un singur nume : literat. De altfel, majoritatea dintre ei se ocupă şi de ziaristică şi de literatură. Ca oameni sînt în general mai cumsecade decît ziariştii din străinătate. Nu-mi place presa şi o consider drept una din plăgile care decimează omenirea. Iuţeala cu care aduce ştirile la cunoştinţa cititorilor este egală cu superficialitatea informaţiei şi nu compensează cu nimic nemaipomenita zăpăceală pe care o seamănă în opinia publică şi pe care oricine, dacă n-are păreri preconcepute, nu se poate să n-o observe. Datorită ziarelor a dispărut astăzi simţul acela care deosebea adevărul de minciună, a pierit sentimentul justiţiei, al legalităţii sau ilegalităţii, răul a devenit insolent, nedreptatea a început să se exprime

în termenii echității, într-un cuvînt, spiritul uman a devenit prin presă imoral și orb.

Era printre alții la această adunare și Stawowski, care e considerat drept cel mai mare cap în tabăra progresiștilor extremiști. Vorbea ca un om capabil, dar bolnav concomitent de două boli : de ficat și de propriul său eu. Își poartă acest *eu* ca pe un pahar plin cu apă și mereu parcă spune : „Atenție, să nu se verse !" Prin sugestie teama se transmite și celor din jur în asemenea grad, încît nimeni nu îndrăznește să fie de altă părere de față cu el. Se impune de asemenea și prin faptul că crede în ceea ce spune. Pe nedrept îl consideră unii sceptic. Dimpotrivă, are un temperament cum probabil aveau fanaticii de demult. Stawowski, dacă s-ar fi născut acum o sută și ceva de ani, ar fi fost cu siguranță judecător și ar fi condamnat oamenii pentru blasfemii la smulgerea limbii din rădăcină, așa cum era obiceiul pe vremea aceea. Astăzi conținutul fanatismului este altul : e plin de ură față de ceea ce înainte ar fi divinizat — dar altfel, a rămas același.

Am observat cum conservatorii îl înconjurau pe Stawowski nu numai din curiozitate, dar și cu un soi de precaută cochetărie. Căci la noi — sau poate pretutindeni — partidul conservator n-are prea multă fermitate. Fiecare se apropia de Stawowski cu ochii dulci ca smochinele și cu o expresie anume întipărită pe față : „Cu toate că sînt conservator, domnule, totuși..." Și acest t o t u ș i întruchipa portița unei posibile căințe și totodată a diverselor cedări. Atitudinea asta a lor era atît de evidentă, încît dacă eu, care sînt sceptic față de toate taberele și partidele m-aș fi apucat să mă cert cu Stawowski, nu ca reprezentant a ceva anume, ci pur și simplu ca om care este de altă părere în situația dată, cred că insolența mea ar fi trezit o adevărată admirație. Se vorbea despre clasele exploatate. Stawowski se lansa în a le căina situația fără ieșire, slăbiciunea și incapacitatea de a se apăra singuri — și tocmai începuse să crească cercul din jurul lui, cînd l-am întrerupt :

— Spune-mi, te rog, recunoști teoria lui Darwin, a luptei pentru existență ?

Stawowski, care e de profesie naturalist, a primit cu plăcere să discute în domeniul ăsta.

— Desigur, a răspuns el.

— Atunci, permite-mi să-ţi spun că eşti inconsecvent. Căci dacă eu, ca creştin, m-aş îngriji de cei slabi, dezarmaţi şi asupriţi — ar fi normal, asta-i învăţătura lui Christos. Dar dumneata, de pe poziţa teoriei luptei pentru existenţă, ar fi trebuit să spui : de vreme ce sînt slabi şi incapabili de a se apăra, atunci e normal să fie prada altora, asta-i legea capitală a naturii, n-am ce le face ! De ce nu spui aşa ? Poţi să-mi explici această contradicţie ?

Ori că pe Stawowski l-a descumpănit opoziţia cu care nu-i obişnuit, ori că într-adevăr nu se gîndise niciodată la lucrurile astea, fapt e că pe moment n-a găsit nici un răspuns, nici măcar cuvîntul acela searbăd : altruism.

După aceste vorbe, conservatorii noştri au început să treacă masiv de partea mea şi aş fi putut ajunge cu uşurinţă eroul serii, dar era tîrziu, eu eram plictisit şi voiam să mă înapoiez la Ploszów. De altfel, treptat, începuseră să plece şi alţii.

Îmi pusesem de-acum blana şi căutam nervos monoclul, care se rătăcise între haină şi palton, cînd s-a apropiat Stawowski de mine — probabil găsise răspunsul — şi începu :

— M-ai întrebat, domnule, de ce eu...

Însă l-am întrerupt nervos din pricina monoclului :

— Domnule — am rostit — sincer să fiu, chestiunea asta îmi este indiferentă. Vezi şi dumneata, e tîrziu, toată lumea pleacă şi deoarece ghicesc cu aproximaţie ce-mi poţi spune, permite-mi să-ţi urez noapte bună.

Se pare că mi-am făcut din el un duşman de moarte, mai ales prin aceste ultime cuvinte.

Era unu noaptea, cînd am ajuns la Ploszów, însă aici am avut cea mai plăcută surpriză. Aniela mă aştepta cu ceaiul pregătit. Am găsit-o în sufragerie, complet îmbrăcată, doar părul îl avea pieptănat ca pentru noapte. Din bucuria pe care-am simţit-o văzînd-o, îmi dau seama cît de adînc mi-a pătruns în suflet. Ce fiinţă scumpă şi cît era de frumoasă cu părul împletit coade, pe spate ! Şi cînd mă gîndesc că ar fi suficient cu un cuvînt din partea mea şi peste o lună sau două aş avea dreptul să despletesc coadele astea şi să-i las părul să-i cadă pe umeri ! Nu mă pot gîndi liniştit la lucrul ăsta ! Nu-mi vine să cred c-ar fi atît de uşor să obţin fericirea !

Cînd am început s-o dojenesc că nu s-a culcat încă, mi-a răspuns :

— Nu-mi era deloc somn, așa că le-am rugat pe mama și pe tanti să mă lase să te aștept. Mama s-a cam împotrivit, că nu se cade, dar i-am explicat, că doar sîntem rude și știi cine-a fost de partea mea ? Tanti !

— Drăguța de ea ! Bei un ceai cu mine ?

— Da.

Și se apucă să toarne ceaiul. Îi vedeam mîinile iuți și frumoase și aveam chef să le sărut. Din cînd în cînd ridica ochii spre mine, dar văzînd c-o privesc, îi lăsa imediat în jos. În cele din urmă, începu să mă întrebe cum am petrecut seara și cu ce impresii am plecat de acolo. Vorbeam amîndoi în șoaptă, deși camerele de dormit ale bătrînelor erau departe și nu le-am fi putut trezi. Se crease între noi o atmosferă de intimitate, cu adevărat ca între niște rude care se iubesc mult.

I-am povestit ce-am văzut și ce-am observat, așa cum aș fi povestit unui prieten. Pe urmă i-am spus care e impresia generală pe care-o produce societatea varșoviană asupra unuia care vine din țări îndepărtate. Mă asculta în tăcere, cu ochii larg deschiși, fericită că-i mărturisesc gîndurile mele.

Cînd am terminat, m-a întrebat :

— De ce nu scrii toate astea, Leon ? Că nu-mi trec mie prin minte asemenea gînduri, nu-i de mirare, dar ele nu trec nimănui de-aici.

— De ce nu scriu ? Din multe, foarte multe motive, pe care o să ți le spun cîndva, mai tîrziu, dar printre altele poate și pentru faptul că n-am lîngă mine pe nimeni, care să mă întrebe mai des, așa cum m-ai întrebat tu : „De ce nu faci nimic, Leon ?“

Am tăcut amîndoi. Genele Aniclei poate că n-au coborît niciodată atît de jos, pînă pe obraji și aproape că auzeam, aproape că vedeam, cum îi bătea inima sub rochie. Normal. Se aștepta să urmeze o încheiere de genul acesta : Vrei să fii întotdeauna lîngă mine și să mă întrebi astfel ? Dar eu mă delectam prea mult cu aceste apogeuri emoționale, cu aceste suspansuri, cu inima aceasta, care parcă bătea în palma mea, așa că nu voiam să termin.

— Noapte bună, i-am spus după o clipă.

Iar făptura aceasta îngerească nici măcar nu mi-a arătat că în clipa aceea suferea o decepție. S-a ridicat și cu o ușoară tristețe în glas, dar fără cea mai mică nervozitate, mi-a răspuns :

— Noapte bună !

Ne-am strîns mîinile și am plecat fiecare în altă direcție. Dar, cînd să apăs pe clanță, m-am oprit brusc.

— Anielka !

Ne-am întors iarăși lîngă masa din sufragerie.

— Spune-mi — dar sincer — nu mă acuzi uneori în gînd, pentru faptul că-s atît de sucit, că am atîtea ciudățenii ?

— Nu !... ciudățenii ? Nu ! Uneori mă gîndesc că ești un om ciudat, dar mă corectez imediat, spunîndu-mi că oamenii ca tine trebuie să fie ciudați...

— Și încă o întrebare : cînd te-ai gîndit pentru prima oară că sînt un om ciudat ?

Aniela s-a îmbujorat brusc. Era tare frumoasă așa, cu obrajii, fruntea și gîtul cuprinse de flăcări. După un moment a răspuns :

— Nu știu... e greu... nu știu să-ți spun...

— Cel puțin, dac-am să ghicesc, să spui „da". Am să încerc să denumesc momentul printr-un singur cuvînt.

— Care ? întrebă ea cu vizibilă neliniște.

— Carnetul. Da sau nu ?

— Da, răspunse Aniela plecînd capul.

— Atunci am să-ți spun, de ce am scris, ceea ce am scris acolo. Pentru ca să existe ceva între noi, să avem de la început o taină a noastră, iar în al doilea rînd...

Și zicînd acestea, i-am arătat buchetul pe care-l adusese de dimineață grădinarul, din seră.

— Iar în al doilea rînd, vezi tu, florile se dezvoltă mai bine în lumină și am vrut ca între noi să fie lumină.

— Poate că uneori nu te înțeleg, a răspuns Aniela după o clipă de tăcere, dar cred atît de mult în tine !... Atît de mult !...

Din nou am tăcut amîndoi. În cele din urmă, i-am întins mîna să-mi iau rămas bun.

Ajunși în fața ușilor ne-am oprit, am întors capetele în aceeași secundă și ne-am privit. Cresc apele, cresc mereu apele în noi, gata-gata să se reverse peste maluri în orice moment.

Omul este ca marea : are flux și reflux. Astăzi este pentru mine o zi de reflux al voinței, energiei, chefului pentru orice gest, al poftei de viață. A venit fără nici un motiv, așa, de la sine. O chestiune de nervi. Și tocmai de aceea sînt plin de gînduri amare. Oare un om ca mine, obosit fizic și îmbătrînit spiritual are dreptul să se căsătorească ? Fără voie îmi vin în minte cuvintele lui Hamlet : „De ce să dai naștere unor păcătoși ? Du-te la mănăstire !" Eu, ce-i drept, n-o să mă duc la mănăstire ; urmașii mei, viitorii mei „păcătoși" vor fi la fel ca mine, adică nervoși, sensibilizați la maximum, incapabili de orice, într-un cuvînt — genii fără portofoliu. Dar — dă-i naibii ! În clipa asta nu ei mă interesează, ci Aniela. Am eu oare dreptul să mă căsătoresc cu ea ? Am eu dreptul să leg viața asta tînără, proaspătă, plină de credință și încredere, s-o leg de îndoielile mele, de neputința mea spirituală, de scepticismul meu fără speranță, de felul meu critic de a fi, de nervii mei ? Ce poate să iasă de aici ? Eu n-am să mai înfloresc lîngă ea cu o nouă tinerețe sufletească, nu mă voi regăsi, creierul meu nu se va schimba, nervii n-au să se consolideze — atunci ? Să se usuce ea lîngă mine ? Oare n-o să fie ceva hidos ? Pot eu juca oare rolul polipului, care-și suge victima, ca să se hrănească cu sîngele ei ?

Simt pur și simplu cum mi s-a înnegurat mintea. Căci, dacă este așa, atunci de ce m-am lăsat împins pînă la limita unde mă aflu acum ? Ce-am făcut de cînd am cunoscut-o pe Aniela ? Mi-am pus mîinile pe strunele sufletului ei și am dat concerte pentru încîntarea mea. Însă, ceea ce este pentru mine sonata *Quasi una fantasia,* pentru ea poate fi *Quasi un dolore.* Da, da ! Cînt pe corzile inimii ei de dimineața pînă seara — și chiar mai mult ! — cu toate reproșurile pe care mi le fac în clipa asta, știu foarte bine, că nu mă voi putea abține de a continua, că tot la fel voi cînta și mîine și poimîine, cum am cîntat și ieri și alaltăieri, căci mă atrage irezistibil, cum nimic altceva nu mă mai atrage pe lume ; o doresc ca femeie, o iubesc ! La ce bun să mă mint ? Da, o iubesc !

Deci, ce am de făcut ? Să bat în retragere ? Să fug la Roma ? Asta ar însemna s-o decepționez, s-o fac nefe-

ricită. Cine știe cît de adînc s-a înrădăcinat sentimentul ăsta în inima ei. Să mă căsătoresc cu ea — ar însemna s-o sacrific pentru mine și s-o nefericesc în alt chip. Iată un cerc vicios ! Numai cei din soiul Ploszowski pot nimeri în asemena situații. Și de data asta e a dracului de slabă consolarea, că la fel cu mine sînt mulți la noi, că e o legiune întreagă cu numele meu. Cît de condamnat este totuși soiul ăsta al nostru ! Cum nu ni se aranjează nimic în viață ! De ce n-am întîlnit acum zece ani o fată ca Aniela, cînd pînzele corăbiei mele nu erau ciuruite ca astăzi ?

Dac-ar ști scumpa mea mătușă, cum, fără să vrea și cu cele mai bune intenții, m-a făcut să sufăr, s-ar întrista. N-aveam pe cap și-așa destul tragedia ce decurge din sentimentul nimicniciei mele, din negura în care mă zbat — alta acum : a fi sau a nu fi — dar de unde ! — și mai rău decît atît !

26 februarie

Ieri am fost iarăși la Varșovia, unde trebuia să mă întîlnesc cu domnul Juliusz Kw., în averea căruia am investit o parte din capitalul moștenit de la mama. Domnul Juliusz Kw. a luat un împrumut de la Societatea de Credite și vrea să-mi plătească suma respectivă.

Dar să ia naiba felul în care se rezolvă treburile în țara asta ! Kw. a fost cel care m-a chemat, el a fixat termenul și... l-am așteptat zadarnic toată ziua. O să mă mă mai cheme încă de cinci ori și tot de atîtea ori n-o să se prezinte. Kw. este un om bogat, vrea și poate să plătească suma în orice clipă. Dar — așa se respectă la noi termenele.

Din propriile mele observații am ajuns de mult la concluzia că sîntem unul din neamurile cele mai ușuratice în relațiile bănești și care nesocotesc cel mai mult termenele. Cu obiceiul meu de a căuta întotdeauna cauzele, m-am gîndit de multe ori la fenomenul acesta și iată ce cred. După părerea mea, asta decurge în mod cert din îndeletnicirea eminamente agrară a poporului nostru. De negoț se ocupau la noi evreii și n-am luat de la ei exactitatea ; agricultorul e silit de multe ori să fie incorect, căci și pămîntul e nespus de incorect. Nu res-

pectă termenele, deoarece pămîntul nu le respectă. Astfel, trăsăturile pămîntului se transmit acelora care-l cultivă şi apoi intră în conformaţia morală a întregii societăţi, transformîndu-se treptat într-un defect ereditar. Înţelegerea acestui fapt nu are deloc darul să mă înveselească, pentru că a trebuit să fiu o zi întreagă departe de Aniela şi, mai mult, mă ameninţă acelaşi lucru peste cîteva zile... şi nu-i nimic de făcut !

În casa mătuşii am găsit cărţile de vizită ale lui Kromicki, una pentru mine, două pentru cele două doamne bătrîne. De teamă să nu-i treacă prin minte să ne viziteze la Ploszóv şi pentru că n-aveam nimic mai bun de făcut, m-am dus să-i las şi eu o carte de vizită. Din nefericire era acasă şi a trebuit să stau la el vreo jumătate de oră.

A început prin a promite să ne viziteze la Ploszów, dar eu i-am spus că sîntem acolo numai pentru odihnă şi că dintr-o zi în alta s-ar putea să ne întoarcem la Varşovia. M-a întrebat de mama Anielei şi, cu multă precauţie, de Aniela. Probabil că voia să mă lase să înţeleg că întreabă cu totul dezinteresat, doar ca între cunoscuţi. Dar pe mine întrebarea lui m-a împuns ca un pumnal. Bestia ! Cît e de respingător ! Se vede treaba că tătarii lui Batu-Han, după victoria de la Lignica, şi-au făcut de lucru şi prin Silezia austriacă de astăzi, căci ochişorii lui mici, ca nişte boabe de cafea, nu-s deloc de provenienţă sileziană, asta-i sigur.

A fost foarte amabil cu mine, fiindcă-s bogat. N-are nevoie de nimic din partea mea, nu-i dau nimic şi n-o să aibă niciodată nici un beneficiu de pe urma averii mele, dar aşa-i el, pătruns de respect pentru bogăţie, ca orice bancher. Am discutat despre greutăţile pe care le-a avut şi le mai are încă mama Anielei. Kromicki e de părere că s-ar putea salva mult, dacă doamna P. ar fi de acord să vîndă moşia. După părerea lui, încăpăţînarea de a o păstra e pur romantică ; dacă n-ar avea neajunsuri, ar mai înţelege, dar fiindcă lucrurile stau aşa cum stau, în mod inevitabil va ajunge tot acolo, doar „dac-o să-i vină de undeva un capital, atunci se schimbă treaba."

Şi, cum e vorbăreţ, s-a lansat în discutarea incapacităţii noastre în afaceri. Are impresia că la noi banii zac pe stradă, e suficient doar să te apleci, ca să-i iei. Cel mai bun exemplu este el personal. Tatăl lui, ca toţi marii

proprietari, avea atîtea datorii, că nu-i mai rămăseseră decît maximum o sută de mii de guldeni — iar astăzi!

— În prezent, dacă-mi reuşeşte afacerea din Turchestan, pot pe urmă să lichidez totul. Evreii şi grecii au făcut milioane cu furnizările şi-atunci mă întreb: noi de ce nu le-am face? Nu mă dau drept exemplu, dar pun întrebarea. Este loc pentru toţi şi de aceea pun întrebarea.

Cred că are un anumit spirit comercial, dar în general e prost. Că nu sîntem descurcăreţi în treburile astea — e poveste veche. De asemenea, cred că unii indivizi pot face milioane cu negoţul în străinătate, dar poporul în totalitatea lui trebuie să muncească aici, acasă, nu să caute milioane în Turchestan.

Bine c-a ferit-o Dumnezeu pe Aniela să-şi lege viaţa de omul acesta. Poate c-o fi avînd anumite calităţi, dar moralmente e cu totul din altă plămadă. Şi dacă văd că Aniela ar putea să nimerească şi mai rău decît cu mine, atunci de ce să mai şovăi?

28 februarie

Bătrînele doamne au început să se cam neliniştească, fiindcă treaba nu evoluează chiar aşa de repede precum ar fi dorit ele, în special mătuşa, care de felul ei n-are răbdare. Numai liniştea şi fericirea, care se oglindesc pe faţa Anielei atenuează totul şi le dă speranţă. Ea crede în mine din toată inima, mă priveşte cu nişte ochi în care citesc o încredere nemărginită. A pus atît de mult stăpînire pe gîndurile mele, că nu mă mai pot despărţi de ea de dimineaţa pînă seara. O doresc din ce în ce mai puternic. Nu mai vreau concerte — o vreau pe ea!

4 martie

Am avut astăzi o zi, că trebuie să-mi adun toată liniştea şi sîngele rece, ca să pot descrie faptele pe rînd şi să nu încep cu sfîrşitul. Totuşi, nu pot să rezist: zarurile au fost aruncate sau sînt ca şi aruncate. N-aş fi în stare să descriu nimic, dacă n-aş spune mai întîi asta.

Acum pot începe. Pe la amiază, au venit la noi soţii Sniatyński. Astăzi se joacă la teatru o nouă piesă de-a lui, aşa că seara trebuiau să se înapoieze în oraş. Cu

toate că ne simţim bine în pustietatea de la Ploszów, ne-a bucurat mult venirea lor. Aniela e sincer legată de doamna Sniatyńska şi cred că simţea nevoia să se destăinuiască cuiva de tot ce s-a adunat în sufletul ei. Cred că doamna Sniatyńska a înţeles de la început cum stau lucrurile şi s-a hotărît să pună umărul, ca să urnească din loc carul nostru. De cum a venit vorba despre singurătatea în care ne-am retras, i-a spus mătuşii :

— Ah, ce plăcut şi liniştit e aici. Văd că se simte bine şi perechea asta de tineri — numai aşa... în doi... nu tînjesc deloc după Varşovia.

Şi eu şi Aniela am înţeles perfect, că nu la vîrsta noastră s-a referit doamna Sniatyńska, atunci cînd a spus „perechea de tineri". De altfel, în timpul prînzului a mai repetat de vreo zece ori „tînăra pereche" şi „tinerii" — chipurile vrînd să ne contrapună celor două doamne în vîrstă. Era însă atîta simpatie pentru noi în privirea doamnei Sniatyńska şi atîta feminitate în felul în care trăgea cu urechea la tot ce ne spuneam noi doi şi era atît de drăguţă în postura asta, încît îi iert cu plăcere binevoitoare ei ingerinţă. Am ajuns pînă acolo, încît mai degrabă mă unge la inimă, decît mă enervează unirea insinuantă a numelor noastre.

Aniela, de asemenea, lăsa impresia că ascultă toate astea cu plăcere. În amabilitatea ei faţă de musafiri, în felul cum se ocupa de ei în timpul mesei, lăsa într-adevăr impresia unei tinere gospodine care primeşte pentru prima dată nişte oaspeţi dragi în propria ei casă. Mătuşii îi creştea inima şi tot timpul le-a spus amabilităţi soţilor Sniatyński. Am observat în acest timp un lucru nemaipomenit, pe care cu siguranţă nu l-aş fi crezut, dacă nu l-aş fi văzut cu ochii mei : doamnei Sniatyńska i se înroşesc urechile, cînd îl laudă cineva pe soţul ei. Să roşeşti de plăcere pentru o laudă adusă soţului după opt ani de căsnicie... nu !... Oare nu cumva scriind ceva mai înainte despre poloneze, am debitat nişte prostii capitale ?

Prînzul a ieşit excelent. O asemenea pereche, cum sînt prietenii noştri, pot să servească de exemplu pentru încheierea a numeroase alte căsătorii, căci fiecare uitîndu-se la ei îşi spune : Ei, dacă-i aşa, atunci mă-nsor şi eu ! Pentru prima dată am văzut căsnicia nu în cenuşiul prozaic al vieţii cotidiene, banalizate, o viaţă ce ascunde mai mult sau mai puţin indiferenţa, ci într-o lumină veselă.

Probabil că și Aniela vedea viitorul nostru în această lumină ; mi-am dat seama de asta după privirile ei radioase.

După prînz eu am rămas cu Sniatyński în sufragerie, căci știam că el bea cu plăcere un păhărel sau două de coniac la cafea, bătrînele au trecut în salonul de alături, iar Aniela și doamna Sniatyńska s-au dus sus să caute niște albume cu vederi din Wolynia. Am început să-l întreb pe Sniatyński despre noua lui piesă și am constatat că are trac. Discuția a alunecat apoi la vremurile tinereții noastre, cînd încercam amîndoi să ne luăm zborul, avînd aripile încă prea tinere, fără pene. Sniatyński mi-a vorbit de afirmarea lui treptată, cum adesea se îndoia de sine și cum încă se mai îndoiește uneori, cu toate că într-o oarecare măsură se poate considera consacrat.

— Spune-mi, l-am întrebat, ce faci cu gloria ta ?

— Cum adică, ce fac cu gloria ?

— Păi da, ce faci cu ea, o porți pe cap ca pe o mitră, sau la gît ca pe lîna de aur, sau stă pe biroul tău, sau ai atîrnat-o în salon ? Întreb ca un om care habar n-are ce-i asta și cam ce poți face cu ea atunci cînd o ai.

— Presupunînd că aș avea-o, pot să-ți spun doar atît : trebuie să fii al dracului de neam prost — moralmente vorbesc — ca să-ți porți gloria pe cap, la gît, s-o pui pe birou, ori s-o atîrni în salon. Recunosc că la început îți flatează amorul propriu, dar numai un parvenit spiritual poate să-și umple viața cu această flatare și să țină locul tuturor celorlalte tipuri de fericire. E cu totul altceva convingerea că ceea ce faci e recunoscut și trezește ecou ; asta poate aduce mulțumire unui om de stat. Dar ca eu, un particular, să fiu fericit pentru faptul că cineva a spus într-un salon, cu o mină aproximativ timpă : „Vă datorăm multe clipe plăcute", sau pentru că atunci cînd am mîncat ceva greu și am indigestie se trezește cîte-un ziar să scrie imediat : „Împărtășim cu cititorii vestea tristă, că pe renumitul nostru X îl doare burta", așa ceva să mă facă fericit ? Pfu ! drept cine mă iei ?

— Ascultă, i-am spus, nici eu nu sînt vanitos, dar ai nevoie de o anumită recunoaștere din partea oamenilor. E ceva involuntar. Pe cuvînt, nu-s vanitos și totuși, îți mărturisesc sincer : atunci cînd oamenii văd în mine anumite calități și vorbesc despre ele, cînd regretă nerealizarea lor, cu toate că atunci nimicnicia mea îmi apare

și mai clar în fața ochilor, totuși mă flatează oarecum, îmi produce o plăcere — deși amară — totuși plăcere.

— Pentru că-ți pare rău de tine însuți și de altfel ai dreptate. Dar nu trebuie să înțelegi pe dos cele spuse de mine. Nici eu n-am încercat să dovedesc că cineva s-ar bucura dac-ar fi numit bou.

— Dar respectul pe care-l obții prin glorie ?

Sniatyński, care e de felul lui foarte vioi și-n timpul discuției are obiceiul să umble prin cameră și să se așeze pe toate scaunele, mesele, s-a așezat de data asta pe pervazul ferestrei și mi-a răspuns astfel :

— Respectul ? Te înșeli, dragul meu. Noi sîntem un popor ciudat. La noi domnește o invidie pur republicană. Eu scriu comedii, adică lucrez pentru teatru. Bun ! Am dobîndit un anumit renume — și mai bine ! Dar cine crezi tu că mă invidiază pentru comediile și renumele ăsta ? Un alt dramaturg ? Nu ! Mă invidiază un inginer, un funcționar de la bancă, un profesor, un medic, un agent feroviar, într-un cuvînt, oameni care și așa n-ar scrie niciodată o comedie. Aceștia toți, în relațiile cu tine, încearcă să-ți arate că nu prețuiești prea mult în ochii lor, iar în spate te disprețuiesc de-a dreptul, îți diminuează în mod intenționat meritele, ca să poată ei apare mai mari în ochii semenilor. Dacă cineva și-a comandat o haină la același croitor cu mine, la prima ocazie va spune disprețuitor : „Cine ? ? Sniatyński ? Mare lucru ! Se îmbracă la Pacykiewicz ca și mine !" Iată cum e la noi, iată ce aduce gloria după sine !

Totuși, trebuie să aibă ea și părțile ei bune, de vreme ce oamenii își frîng gîtul pentru ea și din cauza ei.

Sniatyński a meditat puțin și a răspuns cu seriozitate :

În viața particulară gloria are meritul că poți face din ea un scăunel pe care să-l pui la picioarele femeii iubite.

Vei dobîndi o nouă glorie prin acest aforism.

Sniatyński s-a aruncat asupra mea cu impetuozitate :

Păi da, da ! Vîră-ți toți laurii într-o tășculiță, du-te la făptura iubită și spune-i : iată, am cucerit lucrul pentru care își frîng oamenii gîtul, pe care-l consideră drept suprema fericire și-l prețuiesc la egal cu bogăția, l-am cucerit și-l pun în mîinile tale. Dac-ai să faci asta, atunci vei fi iubit toată viața, înțelegi ? Ai vrut să știi la ce-i buna gloria, iată, ți-am spus !

Venirea soției lui și a Anielei i-a întrerupt tirada lui Sniatyński. Se duceau în seră.

Și totuși, în această doamnă Sniatyńska mocnește un drăcușor ! A venit chipurile să-i ceară soțului ei permisiunea, iar cînd acesta i-a dat voie, spunîndu-i numai să se îmbrace bine, ea s-a întors spre mine și m-a întrebat, cu o mină de pisică :

— Și dumneata îi dai voie Anielei ?

Că Aniela s-a înroșit pînă peste urechi, asta-i natural, dar că eu, care-s trecut prin ciur și prin dîrmon, ascuțit ca un brici pe cele mai diferite curele ale vieții de societate, m-am simțit încurcat în prima clipă, și asta nu mi-o pot ierta. Totuși, arborînd o mină curajoasă, m-am dus la Aniela, i-am luat mîna și, ridicînd-o la buze, am rostit :

— Aici la Ploszów, Aniela e cea care poruncește și eu sînt primul gata să mă supun poruncilor ei.

Aveam chef să merg și eu cu Sniatyński în seră, dar m-am abținut. Simțeam nevoia să vorbesc cu el despre Aniela, despre viitoarea mea căsătorie și știam că el va ajunge în cele din urmă și la subiectul acesta. I-am înlesnit introducerea, întrebîndu-l imediat după ieșirea doamnelor :

— Mai crezi încă, imperturbabil, în dogmele tale de viață ?

— Mai mult decît oricînd, sau poate că tot la fel. Nu există un cuvînt mai tocit decît iubirea, de aceea e și neplăcut să-l mai repeți, dar ție, între patru ochi, am să-ți spun : dragostea în sens general și dragostea în sens particular — iată dogmele mele de viață, așa că jos cu critica ! Filozofia mea constă în a nu filozofa pe tema asta — și să mă ia naiba dacă mă consider mai prost decît alții din această cauză ! Prin dragoste viața merită trăită, fără ea nu valorează nici cît o ceapă degerată.

— Să vorbim despre iubire în sens particular, sau mai bine să înlocuim această expresie prin cuvîntul : femeie.

— Bine, s-o înlocuim. Bine : femeia !

— Dragul meu, nu vezi pe ce postament nespus de fragil îți bazezi fericirea personală ?

— Tot atît de fragil cît e și viața, nu mai mult.

Dar eu nu mă gîndeam la despărțirile, la prăpastiile pe care le poate aduce moartea și i-am spus lui Sniatyński :

— Fii rezonabil, nu generaliza fericirea ta personală. Tu ai nimerit bine, dar se poate să nimereşti şi rău.

Sniatyński însă nu voia să audă despre asta. După părerea lui, din o sută de cazuri, în nouăzeci se nimereşte bine. E convins că femeile sînt mai bune, mai pure, mai nobile decît noi.

— Noi sîntem nişte puşlamale în comparaţie cu ele ! strigă el gesticulînd şi fluturîndu-şi freza blondă. Pur şi simplu nişte puşlamale ! Asta ţi-o spun eu, care observ viaţa şi ştiu s-o observ, fie şi pentru faptul că sînt autor de comedii.

Zicînd acestea se aşează călare pe un scaun şi atacîndu-mă cu speteaza, continuă cu acelaşi elan :

— Există — cum spune Dumas — maimuţe din ţara numită Nod, care nu se ştiu înfrîna, dar tu de-aia ai ochi, ca să nu iei o maimuţă din Nod ; în genere însă, femeia nu-şi înşală bărbatul şi nu-l trădează, dacă el singur nu-i acela care să-i strice sau să-i calce inima în picioare, dacă n-o dezgustă ori n-o respinge prin micimea lui, prin egoismul lui, prin îngustimea vederilor, prin natura lui meschină şi mizerabilă. Deci, trebuie să iubeşti. Ca ea să nu se simtă numai femela ta, ci făptura cea mai scumpă pentru tine, copilul tău, prietenul tău ; poart-o la sîn, ca să-i fie cald şi atunci poţi fi sigur de ea, atunci, cu fiecare an care trece, se va lipi tot mai mult de tine, pînă cînd o să vă lipiţi de tot, ca gemenii siamezi. Dacă nu-i dai toate astea, o strici, o dezgusti prin nimicnicia ta — şi se îndepărtează. Te va părăsi de îndată ce mîini mai nobile se vor întinde spre ea, căci trebuie s-o facă, are nevoie de căldură şi de consideraţie ca de aerul pe care-l respiră.

Şi atît mă apăsa cu speteaza scaunului, c-am fost nevoit să mă retrag ; în felul acesta am ajuns pînă la fereastră. S-a ridicat brusc de pe scaun şi a continuat :

— Cît sînteţi de orbi ! În seceta socială care domneşte acum, în lipsa aceasta generală de fericire prin care se caracterizează secolul nostru, în lipsa aceasta de certitudine şi speranţă să nu-ţi creezi nici măcar această fericire, o bază cît de cît ! Să îngheţi în forum şi nici acasă să nu aprinzi focul ? Mai departe de atît nu poate fi împlusă prostia ! Eu îţi spun în faţă : însoară-te !...

Mi-o arătă pe Aniela, care tocmai se întorcea cu soţia lui de la oranjerie.

— Iată unde-i fericirea ta ! Înoată prin zăpadă cu pîslarii. Îţi repet : însoară-te ! Ia-o, că-i aur curat, carate, înţelegi ? Tu n-ai un domiciliu stabil, nu din punct de vedere fizic, ci intelectual, moral. N-ai un suport, n-ai linişte — ea are să-ţi dea toate astea. Dar ai grijă, nu filozofa prea mult cu ea, cum ai făcut cu capacităţile tale, cu cei treizeci şi cinci de ani de viaţă !

Nu putea să-mi spună nimic mai bun, mai valoros, mai în concordanţă cu dorinţele mele, aşa că i-am întins mîna şi i-am zis :

— Nu, n-am să fac prea multă filozofie cu ea, căci o iubesc.

Ne-am îmbrăţişat ca nişte prieteni buni.

În clipa aceea au intrat doamnele în sufragerie. Văzînd îmbrăţişarea noastră, Sniatyńska nu s-a putut abţine :

— Cînd am ieşit, spuse ea, am constatat că discutaţi în contradictoriu, dar văd că totul s-a terminat cu bine. Pot să ştiu şi eu despre ce era vorba ?

— Despre femei, doamnă, am răspuns.

— Şi rezultatul ?

— După cum vezi : o îmbrăţişare, iar urmarea va veni în curînd.

Între timp trăsese la scară sania lor. Ziua era scurtă, se însera de-acum şi trebuiau să se întoarcă la Varşovia, dar pentru că vremea era frumoasă şi zăpada pe alee bătătorită ca-n palmă, am hotărît cu Aniela să-i conducem pînă la drum.

Aşa am şi făcut. După ce ne-am luat rămas bun de la această încîntătoare pereche, ne-am întors acasă. Se lăsase înserarea, dar cum aveam lumina amurgului în faţă, vedeam perfect chipul Anielei. Era emoţionată. Bănuiam că vorbise deschis cu doamna Sniatyńska, ori poate spera ca acum să-i spun cuvîntul acela mult aşteptat. Şi mie îmi stătea pe buze, dar ce ciudat ! Eu, care credeam că mă stăpînesc mai bine ca oricine în problemele sentimentale, eu, care mă consideram un artist al concertului amoros, eu, care la orele de „antrenament", dacă nu cu suficientă îndemînare, cel puţin cu total sînge rece param cele mai măiestre lovituri, eram acum emoţionat ca un student. Ce diferenţă între ce simţisem odată şi ce simţeam acum ! Mă temeam că n-au să mi se lege cuvintele — şi tăceam.

În tăcerea asta ne-am îndreptat spre verandă. I-am dat mîna, căci zăpada era alunecoasă pe urmele săniilor și cînd s-a sprijinit de brațul meu, am simțit încă o dată cît de mult o doresc. După o clipă sentimentul acesta s-a transformat într-un fior care mi-a străbătut tot trupul, ca niște scîntei.

Am intrat în vestibul.

Nu era nimeni acolo, nici măcar luminile nu fuseseră aprinse, numai prin ușița de la sobă sclipeau flăcările. Pe întuneric, continuînd să tac, am scos haina de blană a Aniclei și cînd, deodată, de sub haină a adiat spre mine căldura trupului ei, am îmbrățișat-o și, trăgînd-o spre mine, am atins cu buzele fruntea ei.

Toate astea s-au petrecut aproape fără să-mi dau seama ce fac. Aniela probabil că încremenise, căci n-a opus nici o rezistență. Totuși, s-a desprins aproape imediat din brațele mele. Pe coridor se auzeau pașii servitorului, care venea cu lumina. Ea a fugit sus, în camera ei, în timp ce eu, tulburat de-a binelea, am intrat în sufragerie.

Orice bărbat cu inițiativă a avut asemenea momente în viață, le-am avut și eu, dar de regulă eram complet liniștit și-mi păstram intactă stăpînirea de sine. Acum însă, impresiile și gîndurile îmi treceau vîrtej prin minte, ca gonite de viscol. Din fericire, sufrageria era pustie ; mătușa și mama Aniclei erau tot în salonașul de alături.

Am intrat și cu acolo, dar gîndurile-mi erau cu totul aiurea, că doar cu greu înțelegeam ce-mi spun bătrînele. M-a cuprins neliniștea. Mi-o închipuiam pe Aniela, în camera ei, cum își strînge tîmplele între palme, mă străduiam să ghicesc, să înțeleg ce se petrecea în clipa asta în inima și-n mintea ei.

Dar Aniela a apărut curînd. Am răsuflat ușurat, căci nu știu de ce, credeam că n-o să mai coboare toată seara. Era foarte îmbujorată și ochii îi luceau ca de febră. Probabil că încercase să-și acopere cu pudră roșeața obrajilor, căci îi rămăsese o dungă mai proeminentă pe tîmpla stîngă. Apariția ei m-a emoționat. Simțeam c-o iubesc mult de tot.

Luînd un lucru de mînă, se așeză pe un taburet, cu capul plecat, dar am observat că respiră repede și de cîteva ori i-am surprins priviri fugare, întrebătoare, pline de neliniște.

Voind să-i risipesc această stare, am intervenit în discuţia bătrînelor, care vorbeau despre soţii Sniatyński şi am zis :

— Sniatyński mi-a reproşat astăzi că-s un adevărat Hamlet, pentru că prea filozofez asupra fiecărui lucru, dar am să-i dovedesc că nu-i aşa — şi nu mai departe decît mîine.

Am pronunţat destul de apăsat cuvîntul „mîine" şi am constatat că Aniela a înţeles perfect. Doar mătuşa, fără să bănuiască nimic, m-a întrebat :

— Înseamnă că vă vedeţi şi mîine ?

— Ar trebui să vedem piesa lui. Dacă Aniela-i de acord, poate ne ducem mîine.

Scumpa de ea, a ridicat spre mine o privire emoţionată, plină de încredere şi mi-a răspuns cu nespusă dulceaţă :

— Eu sînt bucuroasă de acord cu orice !

A fost un moment cînd am vrut să pun capăt pe loc acestei situaţii şi poate c-ar fi trebuit s-o fac, dar fiindcă apucasem să spun „mîine" — m-am abţinut.

Am sentimentul omului care-şi astupă urechile, ochii şi nasul, ca să sară într-o apă adîncă.

Dar sînt convins că în acest adînc voi găsi perla adevărată.

Roma, Casa Osoria, 6 martie

De ieri sînt la Roma. Tata nu-i chiar aşa de bolnav, cum m-am temut. I-a paralizat jumătatea stîngă a corpului, dar doctorii mă liniştesc, spunîndu-mi că inima nu-i ameninţată de paralizie şi că va mai putea trăi mulţi ani în starea asta.

7 martie

Aniela a rămas deci în nesiguranţă, aşteptare, disperare. Dar nu puteam proceda altfel. A doua zi după vizita soţilor Sniatyński la Ploszów, deci în ziua în care mă hotărîsem să cer mîna Anielei, am primit o scrisoare de la Roma, de la tata, care mă anunţa de boala lui. „Grăbeşte-te, dragă băiete, scria tata, căci aş vrea să te mai îmbrăţişez odată, înainte de moarte şi simt că a venit

luntrea după mine." Bineînțeles, după asemenea cuvinte, am plecat imediat, cu primul tren și nu m-am oprit pînă la Roma. Plecînd, mă și gîndeam că n-o să-l mai apuc în viață. În zadar încerca mătușa să mă liniștească, spunînd că dac-ar fi fost un pericol atît de mare, tata ar fi trimis, ori ar fi poruncit să se trimită o telegramă, în loc de scrisoare. Eu îl știu pe tata cu ciudățeniile lui, printre care și oroarea de telegraf. De altfel, mătușa se prefăcea doar că e liniștită, însă de fapt era și ea la fel de speriată ca mine.

Plecînd în grabă, îngrijorat, sub amenințarea morții tatii, nu puteam și nu voiam să mă apuc să cer mîna Anielei. Ar fi fost împotriva firii și cinic din partea mea să șoptesc vorbe tandre, fără să știu dacă tocmai în clipa aceea tata nu-și dă ultima suflare. Au înțeles cu toții lucrul acesta și în primul rînd a înțeles Aniela. La plecare i-am spus : „Am să-ți scriu de la Roma" — la care ea mi-a răspuns : „Mai întîi să-ți dea Dumnezeu liniște !" Are o încredere totală în mine. Pe drept ori pe nedrept, am opinia unui om ușuratic față de femei și nu se poate să nu fi ajuns și la urechile Anielei ; dar poate tocmai de aceea ființa asta dragă îmi arată cu atît mai multă încredere. Bănuiesc și înțeleg ce gîndește și ce crede ea. Aproape că aud cum îmi vorbește sufletul ei curat : „Ai fost nedreptățit. Tu nu ești ușuratic, iar cele care te acuză de asta, o fac numai pentru că n-au știut să te iubească nici atît de cinstit, nici atît de profund, cum te iubesc eu." Și are dreptate. Poate că sînt cam vijelios de felul meu, dar e neîndoielnic că la formarea acestui fel al meu de a fi a contribuit vidul din jur și ariditatea sentimentelor de care m-am izbit. Asta ar fi putut să-mi întîrzie și să-mi usuce de tot inima și dacă s-ar fi întîmplat așa, atunci o făptură ca Aniela ar fi plătit pentru păcatele altora. Cred însă că mai există salvare pentru mine și că binecuvîntatul doctor nu sosește prea tîrziu. De altfel, cine știe dacă este vreodată prea tîrziu și dacă un suflet cinstit și curat de femeie n-are oricînd darul să scoale din morți.

De asemenea, s-ar putea ca inima bărbatului să aibă mai multă putere de a renaște. Există o poveste cu trandafirul din Ierihon, care, chiar atunci cînd era uscat de tot, dacă-l atingea o picătură de ploaie, reînvia imediat și dădea frunze noi. Am observat că natura bărbatului

are în genere mai multă elasticitate, decît a femeii. Bărbatul se afundă adesea într-un dezmăț atît de infam, încît chiar și jumătate din otrava asta ar acoperi de lepră odată pentru totdeauna sufletul femeii ; firul lui Adam însă nu numai că știe să se scuture de microbi, nu numai că-și redobîndește cu ușurință sănătatea morală și prospețimea, dar chiar și puritatea sufletească. La fel e și în privința sentimentelor. Am cunoscut femei cu sufletul otrăvit în asemenea măsură, că pierduseră cu totul capacitatea de a iubi și chiar de a respecta ceva ori pe cineva. Bărbați în starea asta n-am cunoscut. E cert — iubirea ne redă puritatea.

Asemenea cuvinte pot apărea cam ciudate la un sceptic ca mine, dar în primul rînd, eu n-am mai multă încredere în îndoielile mele decît în tot felul de afirmații, certitudini și devize care slujesc drept fundament în viața majorității oamenilor. În orice clipă sînt gata să cred că îndoielile mele pot fi la fel de departe de esența lucrurilor, ca și acele certitudini. În al doilea rînd, ceea ce scriu, scriu sub influența sentimentului pe care-l nutresc pentru Aniela și poate că ea nici nu-și dă seama, ce înțeleaptă a fost alegînd calea încrederii nemărginite. Prin asta mă cucerește și mă leagă de ea. În sfîrșit, indiferent dacă scriu despre dragoste, ori despre oricare alt element al vieții, spun și scriu întotdeauna ceea ce mi se pare corect în momentul acela. Care va fi părerea mea peste o zi — nu știu. Ah, dac-aș ști că vreuna din concepțiile mele de azi, din convingerile ori principiile mele nu va fi răsturnată mîine sau poimîine de adierea scepticismului, m-aș agăța de ea cu amîndouă mîinile și-aș face din ea dogma mea și aș naviga, ca Sniatyński, cu toate pînzele umflate, în lumină, în loc să bîjbîi în întuneric și-n pustiu.

Nu vreau însă să revin la tragedia mea lăuntrică. În privința iubirii în general, fiind sceptic față de viață și de toate manifestările ei, pot și în legătură cu dragostea să rostesc *vanitas vanitatum* al lui Solomon, dar ar trebui să fiu complet orb ca să nu observ că din toate elementele vieții acesta-i cel mai puternic, atît de atotputernic, încît ori de cîte ori mă gîndesc la asta, de cîte ori cuprind cu privirea marea vieții universale, de atîtea ori rămîn înmărmurit și plin de admirație în fața acestei puteri absolute. Doar astea-s lucruri știute și răsștiute, ca răsăritul soarelui, ca fluxul și refluxul oceanelor — și

totuşi, uluitoare de fiecare dată. După Empedocles, care a ghicit că Eros a scos lumea din haos, metafizica n-a mai făcut nici un pas mai departe. Numai moartea e o forţă la fel de absolută, dar în lupta de veacuri dintre aceste două puteri, dragostea este cea care ia moartea de gît, îi pune genunchiul în piept, o bate ziua şi noaptea, o învinge în fiecare primăvară, o urmăreşte pas cu pas şi-n fiecare groapă pe care aceasta o sapă, dragostea aruncă sămînţa unei vieţi noi. Ocupaţi cu treburile cotidiene, oamenii uită sau nu vor să ţină minte că slujesc numai şi în exclusivitate iubirii. E ciudat cînd te gîndeşti că soldatul, cancelarul statului, ţăranul, negustorul, bancherul, toţi în eforturile lor, care în aparenţă n-au nimic comun cu dragostea, în fond nu slujesc decît acelui principiu şi nu împlinesc decît legea aceea nescrisă, în baza căreia braţele bărbatului se întind după femeie. Ce paradox nebunesc i s-ar fi părut unuia ca Bismarck, dacă i-ar fi spus cineva că ţelul final — şi unicul de altfel — al tuturor operaţiunilor sale este ca buzele lui Herman să le sărute pe ale Doroteei ! Şi mie mi se pare, în clipa asta, că am scris ceva paradoxal şi totuşi... totuşi Bismarck acţionează în numele propăşirii neamului german, dar neamul nu poate creşte altfel, decît prin Herman şi Doroteea. Ce altceva face Bismarck, decît să asigure prin politică ori baionetă condiţiile în care Herman şi Doroteea să se poată iubi în pace, să se unească şi să crească noi generaţii ?

În timpul universităţii am citit o gazetă arăbească, în care dragostea era comparată cu cleştii iadului. Am uitat numele poetului, dar ideea mi-a rămas în minte. Realmente, te cuprinde ameţeala cînd te gîndeşti la forţa asta. În fond, toate manifestările vieţii sînt doar forme diferite ale aceluiaşi principiu eleatic : ἕ καὶ ὄν[1]. Într-adevăr, numai ea singură există, domină, rezistă, concentrează, menţine, creează.

10 martie

Astăzi am rupt trei sau patru scrisori către Aniela. După amiază m-am dus în laboratorul tatii să-i vorbesc despre intenţiile mătuşii. L-am găsit cercetînd cu lupa nişte epilichnioane pline încă de pămînt, pe care le pri-

[1] „Unu e totul" — în original în limba greacă.

mise din Peloponez. În paranteză fie spus, arăta grozav în camera asta ca un muzeu, luminată de ferestre albe şi colorate, plină de vestigii etrusce, fragmente de statui şi tot felul de mărturii ale civilizaţiei greceşti şi romane. Astfel încadrată, faţa lui mi-a apărut întru totul asemănătoare cu faţa divinului Platon sau a altui înţelept grec. În clipa cînd am intrat şi-a întrerupt lucrul, m-a ascultat cu atenţie, după care m-a întrebat :

— Şovăi ?

— Nu şovăi, dar mă gîndesc — şi aş vrea să ştiu de ce doresc acest lucru.

— Atunci, ascultă la mine : şi eu am fost un om, căruia — nu mai puţin decît ţie — îi plăcea să se analizeze pe sine însuşi şi toate fenomenele vieţii. Dar cînd am cunoscut-o pe mama ta, am pierdut brusc deprinderea asta. Ştiam doar atît : că vreau s-o am şi nu mă mai interesa nimic altceva.

— Deci ?

— Deci, dacă şi tu doreşti la fel de puternic, atunci însoară-te. Sau, nu aşa. Dacă doreşti la fel de puternic, atunci ai să te însori fără sfatul ori ajutorul nimănui şi vei fi la fel de fericit, cum am fost şi eu, pînă la moartea mamei tale.

Am tăcut o clipă amîndoi. Dac-aş voi să aplic strict cuvintele tatii la situaţia mea, atunci n-aş găsi nici o alinare. Neîndoielnic o iubesc pe Aniela, însă n-am ajuns pînă acolo, încît dragostea să-mi anuleze orice reflecţie. Poate că nu-i un semn rău. Pur şi simplu, generaţia din care fac eu parte a mai înaintat cu un pas în privinţa conştiinţei de sine. Port în mine două fiinţe : actorul şi spectatorul. Adeseori spectatorul nu-i mulţumit de actor, însă de data asta e o înţelegere deplină între cei doi.

Tata a fost primul care a rupt tăcerea.

— Spune-mi, cum arată ?

Deoarece descrierea este modul cel mai neîndemînatic de a zugrăvi portrete, i-am adus tatii o fotografie mare şi realmente foarte bună a Anielei, pe care acesta a început s-o analizeze cu nespusă curiozitate.

Cu tot atîta curiozitate îl priveam şi eu, căci se trezise deodată în el artistul şi totodată rafinatul cunoscător şi marele amator de altădată al frumuseţii feminine, *Leon l'Invincible*. Sprijinind fotografia de mîneca bietei lui mîini stîngi, pe jumătate moartă acum, apucă lupa cu

dreapta și, ba apropiind-o, ba îndepărtînd-o, începu să vorbească :

— Dacă n-ar fi anumite detalii, am putea-o considera o față *à la* Ary Scheffer [1]... Arată splendid cu lacrimi în ochi... Sînt oameni cărora nu le place la femei expresia îngerească, dar după mine, să înveți un înger cum să fie femeie — e o culme a victoriei... E foarte frumoasă și foarte deosebită... *Enfin, tout ce qu'il y a de plus beau au monde — c'est la femme !* [2]

Începu din nou să manevreze lupa, după care adăugă :

— Apreciind după față și mai ales după fotografie, poți oricînd să te înșeli, dar eu am un pic de experiență. După mine, ar trebui să fie o fire foarte loială. Așa mi se pare... Tipul acesta de femei adoră propria lor puritate... Să-ți dea Dumnezeu fericire, băiatul meu, căci îmi place tare mult Aniela ta... M-am temut întotdeauna, să nu te însori cu vreo străină — e bine c-ai ales-o pe Aniela !...

M-am apropiat, iar el m-a apucat cu mîna dreaptă pe după gît, m-a îmbrățișat și mi-a spus :

— Ce n-aș da s-o pot astfel îmbrățișa și pe nora mea !

L-am asigurat, că asta se va întîmpla curînd. I-am vorbit despre intenția mea de a le aduce la Roma pe mătușă, pe Aniela și pe mama ei. După ce voi cere mîna Anielei în scris, voi putea să le rog să vină și cu siguranță c-au să fie de acord, avînd în vedere starea tatii. În cazul acesta, cununia ar avea loc la Roma — și foarte curînd.

Tatii i-a plăcut nespus planul acesta, căci oamenilor bătrîni și bolnavi le place să vadă multă viață și mișcare în jurul lor. Știam de asemenea că Aniela va fi fericită de această întorsătură a lucrurilor, așa că și hotărîrea mea creștea cu fiecare clipă. Într-o săptămînă s-ar putea realiza toate astea. Eram conștient că energia necesară și fermitatea pentru o asemenea hotărîre sînt cam protivnice naturii mele, dar tocmai gîndul că mă decid la așa ceva în ciuda firii mele, îmi făcea plăcere. În plus, ca om cu fantezie, mă și vedeam arătîndu-i Anielei Roma. Numai cei care locuiesc aici înțeleg ce plăcere e să-i arăți cuiva monumentele acestui oraș, darmite să le arăți femeii iubite !

---

[1] Ary Scheffer, pictor francez (1795—1858).

[2] „În sfîrșit, tot ce-i mai frumos pe lume — e femeia !" — în original în limba franceză.

Discuția noastră a fost întreruptă de venirea soților Davis, care-l vizitează zilnic pe tata. El este un evreu din Anglia, iar ea o italiancă, aristocrată, căsătorită pentru bani. Davis însuși e o ruină, care a profitat de viață într-un chip ce depășea cu mult forțele lui de la natură reduse. Acum e bolnav, în pericol de a i se descompune creierul, a ajuns indiferent la tot ce se petrece în lume, într-un cuvînt, e unul din exponatele pe care le poți vedea în clinicile de hidroterapie. Ea arată ca Juno : are sprîncenele îmbinate și forme de statuie greacă. Nu-mi place, pentru că e ca turnul din Pisa : tot timpul se înclină și nu cade niciodată. Acum un an am făcut unele tentative, la care a răspuns cochetînd foarte, dar a rămas fără nici un rezultat de ambele părți. Tata are o neobișnuită slăbiciune pentru ea. L-am bănuit chiar c-ar iubi-o. În orice caz, apariția ei îl încîntă în calitatea lui de artist și gînditor, căci este într-adevăr foarte frumoasă și neobișnuit de inteligentă. Poartă amîndoi dispute interminabile, pe care tata le numește *Causeries Romaines* și e mereu încîntat de ele, poate și pentru faptul că a dezbate chestiuni de viață cu o femeie frumoasă i se pare ceva pur italienesc, poetic, demn de vremea Renașterii. Eu nu iau parte decît arareori la discuții, căci nu cred în sinceritatea doamnei Davis. Am impresia că inteligența asta a ei, realmente ieșită din comun, este o inteligență a creierului, nu a sufletului, că de fapt nu-i pasă de nimic în afară de propria-i frumusețe și comoditate. Am întîlnit de multe ori aici femei care par a fi pline de aspirații, dar care de fapt tratează filozofia, religia, arta, literatura, ca pe niște ustensile de toaletă. Se gătesc cu ele din cînd în cînd, considerînd că le stă bine. Presupun că tot așa se împodobește și doamna Davis uneori cu problemele vitale ale Greciei sau Romei antice, alteori cu *Divina comedie*, Renașterea, istoria bisericilor, galeriile Borghesilor sau ale Colonnilor și alte teme asemănătoare. Știu că formațiile spirituale puternice se auto-constituie în epicentrul lumii, dar la femei, cărora nu le pasă decît de lucrurile mărunte, ăsta-i un fel de egoism banal și caraghios.

M-am întrebat : de unde prietenia asta, sau mai bine zis, afecțiunea asta a doamnei Davis față de tatăl meu — și cred c-am găsit răspunsul. Tata, cu splendidul său cap de patrician filozof și cu maniere ce amintesc secolul al XVIII-lea, este pentru ea un fel de *objet d'art*, ba mai

mult, este o excelentă și inteligentă oglindă, în care doamna Davis își poate admira din plin inteligența și frumusețea. În plus, îi este recunoscătoare pentru faptul că n-o privește critic și că ține mult la ea. Poate că pe fondul acesta s-a dezvoltat și în ea un pic de atașament față de el sau, cel puțin, că i-a devenit util. În afară de asta, doamna Davis are faima unei curtezane, dar venind zilnic la tata poate implicit spune lumii : „Nu-i adevărat, căci iată, bătrînul ăsta are șaptezeci de ani, nimeni nu mă poate bănui c-aș dori să-l cuceresc și totuși nutresc pentru el sentimente mai mari decît pentru oricine altcineva." Și în sfîrșit, ea provine ce-i drept dintr-o veche familie italiană, dar domnul Davis, în ciuda averii sale uriașe, nu-i decît domnul Davis, așa că prietenia cu tata îe consolidează poziția în sferele înalte.

A fost o vreme, cînd mă întrebam : nu cumva eu sînt — fie și parțial — motivul acestor vizite zilnice ? Cine știe ? În orice caz, pe femeia asta n-o atrag calitățile mele și cu atît mai puțin sentimentele. Însă știe c-o privesc cu scepticism și asta o roade. Poate chiar că mă urăște și c-ar fi bucuroasă dacă m-ar vedea îngenunchiat la picioarele ei. Și nu zic nu, aș face-o, căci în fond este un splendid exemplar al speciei umane, aș face-o fie și numai pentru sprîncenele ei îmbinate și brațele demne de Juno — dar nu cu prețul pe care-l vrea ea.

Imediat după sosirea soților Davis tata a început o discuție filozofică și — trecînd de la o chestiune la alta — a ajuns la analiza sentimentelor omenești. Doamna Davis a emis cîteva observații nespus de bine întemeiate. Ne-am mutat din laborator pe terasa care dă spre grădină. Nu-i decît 10 martie și aici s-a declanșat cu toată tăria o primăvară năvalnică. Anul acesta totul e timpuriu : ziua e toridă, magnoliile sînt acoperite cu puzderie de flori ca de zăpadă, nopțile sînt calde ca-n iulie. Cu totul altă lume decît la Ploszów ! Respir cu tot pieptul. Pe terasă, în lumina lunii pline, doamna Davis era frumoasă ca un vis grecesc. O vedeam că e sub impresia acestei splendide nopți romane, de nedescris. Vocea îi devenise mai dulce și mai șoptită decît de obicei. Poate că și acum, la fel ca întotdeauna, nu se gîndea decît la sine și nu simțea noaptea decît tot ca pe ceva cu care să se împodobească, poate că se îmbrăca cu luna, liniștea și parfumul magnoliei precum cu un șal, o pălărie etc. Dar oricum, îi ședea

nespus de bine cu păteala asta. Dacă n-ar fi faptul că mi-e inima plină de Aniela, aș cădea sub influența imaginii acesteia. În plus, spunea niște lucruri care nici măcar nu trec prin mintea majorității bărbaților.

De cîte ori se desfășoară aceste *Causeries Romaines* am senzația că tata, eu, una ca doamna Davis, că în sfîrșit noi toți cei care aparținem unei anumite sfere sociale, nu trăim cu adevărat viața reală. În afara noastră se petrec anumite lucruri, se întîmplă cîte ceva, este lupta crîncenă pentru existență, pentru o bucată de pîine, viața reală, plină de muncă de furnică, de nevoi animalice, gusturi, patimi, eforturi zilnice — viața palpabilă, plină de zgomot, vuind și frămîntîndu-se ca marea ; noi stăm parcă veșnic pe niște terase ca asta, discutînd despre artă, literatură, iubire, femei, străini de viață, departe de ea, anulînd cele șase zile lucrătoare ale săptămînii. Fără să ne dăm seama, avem gusturi, nervi și suflete bune pentru zilele de sărbătoare. Cufundați într-un diletantism comod ca într-o baie călduță, trăim pe jumătate în vis, pe jumătate în realitate. Consumînd încetul cu încetul avutul moștenit și rezerva de forță musculară și nervoasă cu care am fost înzestrați, pierdem treptat terenul de sub picioare. Sîntem ca puful de păpădie dus de vînt. De cum ne așezăm undeva, viața reală ne respinge și cedăm, plecînd mai departe, căci nu ne simțim în stare să opunem rezistență.

Cînd mă gîndesc la asta, mă izbesc miile de contradicții care sînt în noi. Ne considerăm culmea civilizației, treapta cea mai de sus, dar am pierdut total încrederea în noi. Doar cei mai proști din sfera asta mai cred încă în rațiunea existenței noastre. Căutăm instinctiv în viață numai părțile festive, plăcerile și fericirea, deși nu credem nici în fericire. Pesimismul nostru e ușor și subțire ca fumul de havană, dar cu toate astea ne întunecă orizontul. Înconjurați de aceste perdele de fum ne creem o lume aparte, ruptă de universul uriaș al vieții, închisă în sine, nițel cam goală și somnolentă.

Și dac-ar fi vorba numai de așa numita aristocrație de neam sau financiară — fenomenul n-ar avea prea mare importanță. Dar din lumea asta ruptă de viață fac parte mai mult sau mai puțin toți oamenii cu o cultură superioară, oamenii de știință, literatură și artă. S-a petrecut ceva care a determinat ca toți aceștia să nu-și aibă ră-

dăcinile în însăşi aluatul vieţii, ci să se rupă de el, să se îndepărteze şi să-şi creeze cercuri aparte, din care cauză ei se ofilesc în claustrare şi nici nu influenţează cu nimic în sensul micşorării întunericului din păturile de jos.

Nu vorbesc ca un reformator, căci n-am suficientă putere pentru aşa ceva. În fond, ce-mi pasă mie de toate astea ? Probabil că aşa trebuie să fie. Dar uneori am sentimentul neclar că un pericol imens paşte întreaga cultură. Valul care ne va rade de pe suprafaţa pămîntului va fi mai radical decît cel care a răsturnat lumea perucilor pudrate şi a jabourilor. Deşi cred că şi aceia, pierind gîndeau că odată cu ei piere întreaga civilizaţie.

Pînă una alta, e plăcut să stai uneori pe terasă, într-o noapte caldă, cu lună şi să discuţi cu voce scăzută despre artă, literatură, dragoste şi femei, privind în timpul ăsta un profil divin de femeie, scăldat în lumină argintie, ca cel al doamnei Davis.

10 martie

Munţii, stîncile şi turnurile, pe măsură ce te îndepărtezi de ele, se învăluie într-o ceaţă albăstrie. Am observat că există un gen de asemenea ceaţă psihică ce înconjoară la fel persoanele de care sîntem departe. Moartea nu-i nimic altceva decît îndepărtare, însă atît de imensă, încît chiar şi cele mai iubite fiinţe cufundate în ea îşi pierd treptat caracterul real şi se transformă doar în nişte umbre albăstrii, dragi inimilor noastre. Lucrul acesta l-a înţeles geniul elin, populînd Cîmpia Elizee cu mulţime de umbre. Totuşi, n-aş vrea să fac exces cu aşemenea comparaţii, de vreme ce am de gînd să scriu despre Aniela. Sînt absolut sigur că sentimentele mele faţă de ea nu s-au micşorat şi totuşi îmi apare ca o umbră albăstrie, nu reală, aşa cum era la Ploszów. Nu o mai percep în mod senzitiv. În comparaţie cu sentimentul pe care-l nutream pentru ea la Ploszów, acum parcă o iubesc sufleteşte mai mult, dar o doresc mai puţin ca femeie. Asta o fi bine sau rău ? Pe de o parte e mai bine, căci o femeie dorită ar putea fi oricare, chiar şi doamna Davis ; pe de altă parte, nu ştiu dacă acesta nu-i unul din motivele pentru care nu i-am scris încă Anielei. Fără îndoială, profilul doamnei Davis, de a cărui imagine nu mă pot elibera, este ceva trecător şi lipsit de importanţă. Dimpotrivă, cînd

le compar pe aceste două femei, ataşamentul meu sporeşte cu o anumită duioşie faţă de fata aceea, pe care am lăsat-o totuşi în incertitudine şi într-o aşteptare penibilă. Astăzi tata i-a scris mătuşii, liniştind-o cu privire la sănătatea lui, la care am adăugat doar cîteva cuvinte, în care n-am catadixit decît să transmit salutări Anielei şi mamei ei. Sigur că nu puteam să scriu mai mult într-un post-scriptum, dar aş fi putut cel puţin să anunţ că în curînd voi scrie mai pe larg. O asemenea veste ar fi constituit un balsam pentru Aniela şi pentru cele două bătrîne. N-am făcut-o, pentru că nu m-am simţit în stare. Astăzi din nou am zi de reflux. Cheful de viaţă şi încrederea în viitor mi s-au retras pînă hăt, departe, atît de departe, încît nu se mai zăresc şi n-a mai rămas vizibil decît hăul uscat şi nisipos. Nu mă pot dezbăra de gîndul că pentru a mă căsători cu Aniela ar trebui să am conştiinţa fermă că acesta va fi un act care să asigure fericirea amîndorura. Altfel n-aş putea să-l prezint Anielei, iar dac-aş face-o, aş minţi, aş înşela-o chiar mai înainte de a ni se uni mîinile sub etolă, căci n-am certitudinea aceasta, în mine nu-i decît îndoială şi aversiune faţă de viaţă în general.

Ea suferă în aşteptare şi incertitudine, dar eu şi mai mult, cu atît mai mult, cu cît o iubesc mai profund.

11 martie

Doamna Davis, căreia în timpul acelei *Causerie* la lumina lunii i-am repetat despre atotputernicia iubirii aproximativ ceea ce notasem mai înainte în acest jurnal, m-a denumit Anacreont [1] şi m-a sfătuit să mă împodobesc cu ghirlande de iederă, după care m-a întrebat serios :

— Dacă-i aşa, atunci de ce joci rolul pesimistului ? Credinţa în această zeitate ar trebui să-l facă fericit pe om.

De ce ?

Ei nu i-am răspuns, dar eu ştiu bine de ce. Dragostea învinge chiar şi moartea, dar nu poate apăra individul, ci doar specia. Şi cu ce mă încălzeşte pe mine că specia se va conserva, de vreme ce eu, individul care nutreşte sentimentele de dragoste sînt condamnat implacabil la pieire ? Oare nu-i asta o cruzime rafinată, ca sentimentul,

[1] Anacreont, poet liric elin din Lydia (560—478 î.e.n.).

care nu poate fi nutrit decît de către individ, să slujească şi să contribuie la ceva speciei în exclusivitate ? Să simţi în tine fiorii unei forţe nemuritoare şi să trebuiască să mori — asta-i culmea ghinionului. În realitate există numai indivizi, în timp ce specia este o noţiune generală şi o totală nirvană în raport cu individul. Înţeleg să-ţi iubeşti fiul, nepotul, strănepotul, adică să iubeşti nişte fiinţe menite pieirii, dar numai un filozof foarte nesincer ori poate foarte prost poate propaga numai dragostea pentru specie. Acum îmi apare clar de ce după Empedocles a trebuit să vină pe lume, după secole, Schopenhauer şi Hartmann.

Mă doare creierul, aşa cum probabil îl doare spatele pe muncitorul care duce o greutate peste puterile lui. Dar cel puţin, trudind, muncitorul îşi cîştigă pîinea şi liniştea.

Îmi vin mereu în minte cuvintele lui Sniatyński : „Ai grijă, nu filozofa prea mult cu ea, cum ai făcut cu capacităţile tale şi cu cei treizeci şi cinci de ani de viaţă." Ştiu că asta nu duce la nimic bun, că nu-i bine aşa — dar nu ştiu să nu gîndesc.

13 martie

Tata a murit astăzi în zori. Nu s-a chinuit decît cîteva ore...

. . . . . .

22 martie, Pegli, vila „Laura"

Moartea e un abis, în care deşi ştim că trebuie să pătrundem cu toţii, de cîte ori intră acolo cineva drag şi apropiat, în noi, cei rămaşi pe marginea prăpastiei, se sfîşie sufletul de teamă, jale, disperare. Toate raţionamentele se sfîrşesc la acest mal şi-ţi vine doar să strigi după un ajutor, care nu poate veni de nicăieri. Singura salvare, singura mîngîiere ar putea fi credinţa, dar cine n-are nici luminarea asta în mînă, acela pur şi simplu poate să înnebunească la gîndul nopţii veşnice. De zeci de ori pe zi am impresia că e imposibil, că nu se poate să fie aşa, că ar fi mult prea îngrozitor, dacă odată cu moartea s-ar termina totul — şi de zeci de ori pe zi am certitudinea că aşa este totuşi.

Cînd am venit de la Ploszów, tata era atît de bine, încît nici prin cap nu mi-a trecut că sfîrşitul ar putea fi atît de aproape. Cît de ciudate sînt cotloanele naturii umane ! Martor mi-e cerul că, găsindu-l aproape sănătos, m-am bucurat din inimă şi totuşi, deoarece tot timpul drumului nu mă gîndisem decît la eventuala lui moarte, deoarece îl şi vedeam în închipuire printre lumînări şi pe mine îngenunchiat la catafalc, parcă am încercat un sentiment de frustrare, parcă-mi părea rău de tristeţea zadarnică pe care mi-o pregătisem. Astăzi amintirea acestui lucru e amară şi mă chinuie ca un reproş.

Cît de profund nefericit este omul al cărui suflet şi-a pierdut simplitatea ! Şi nu mai puţin amar, nu mai puţin asemănător mustrării de conştiinţă este şi gîndul că în timpul agoniei tatii erau în mine două fiinţe : una — fiul, sincer îndurerat, care-şi muşca mîinile ca să-şi înăbuşe hohotul de plîns ; a doua — înţeleptul, care studia psihologia morţii. Sînt nespus de nefericit. Am o fire nenorocită.

Tata a murit absolut conştient. Sîmbătă seara s-a simţit ceva mai rău. Am trimis după doctor, ca să fie în casă pentru orice eventualitate. I-a prescris nişte medicamente, la care tata a început imediat să protesteze, argumentînd că ar putea să-i grăbească un nou atac. Medicul m-a liniştit, declarînd că, deşi atunci cînd e vorba de un bolnav care a mai avut un atac de paralizie nu poţi fi niciodată sigur că n-o să-l aibe şi pe al doilea, totuşi nu crede ca pericolul să fie atît de aproape şi presupune că tata mai poate trăi mulţi ani. De posibilitatea asta i-a vorbit şi tatii, care auzindu-l a dat dispreţuitor din mînă, zicînd : „Om vedea !" Dar pentru că toată viaţa lui a avut obiceiul să se încontreze cu doctorii, dovedind neputinţa medicinii, n-am dat nici o importanţă. Pe la ora zece, în timpul ceaiului, s-a ridicat brusc şi a strigat :

— Leon ! Vino repede !...

L-am culcat imediat în pat, peste o oră a început agonia.

24 martie

M-am convins că pînă în ultimele clipe de viaţă omul îşi păstrează toate trăsăturile de caracter, chiar şi ciudă-

țeniile. Așa se face că tata, cu toată seriozitatea solemnă pe care ți-o dă apropierea morții, manifesta parcă un fel de mulțumire de sine, că doctorul e cel care a greșit și nu el, și că neîncrederea lui în medicină a fost întemeiată. Ascultam ceea ce spunea în ultimele lui ore de viață și, în plus, îi citeam gîndurile pe față. Era emoționat de importanța clipei, curios să afle cum va fi viața cealaltă — nu avea nici o urmă de îndoială că s-ar putea să nu existe — în schimb, parcă era puțin neliniștit de cum va fi primit acolo, dar nutrea o inconștientă, să zic așa, o naivă certitudine că n-au să-l primească totuși ca pe un oarecare. Eu n-o să mor așa, pentru că n-am nici măcar atîta suport moral, cît să-mi ajungă pentru clipa morții. Tata s-a despărțit de viață cu atîta demnitate, încît în clipa cînd a primit împărtășania, părea de-a dreptul un sfînt și așa îmi va rămîne în minte pentru totdeauna.

Cît de mizer, cît de inconsistent apare scepticismul meu pe lîngă curajul cu care a primit el moartea ! După împărtășanie și ultima miruire s-a simțit foarte emoționat. M-a apucat strîns, aproape convulsiv de mînă și nu mi-a mai dat drumul, ca și cum ar fi vrut să se mai agațe de viață. N-o făcea nici de teamă și nici de disperare, nu se temea deloc. După o vreme am observat că ochii care mă priviseră tot timpul devin ficși și tulburi, iar fruntea i se acoperă parcă de rouă ; fața pălea tot mai mult, a deschis de cîteva ori gura parcă pentru a respira, apoi a răsuflat odată profund, pentru ultima oară — și s-a stins.

N-am asistat la îmbălsămare — n-aveam destulă putere, dar după aceea nu m-am mai îndepărtat de cadavru nici pentru o clipă, căci nu voiam ca îmbrăcîndu-l să se poarte cu el precum cu un obiect. Cît de îngrozitor este tot ceremonialul de înmormîntare : catafalcul, lumînările, călugării cu fețele acoperite de glugi, corurile ! Încă mai aud cum cîntau : *Anima eius* și *Requiem aeternam*. Te trec fiorii ascultîndu-le ! Am depus cadavrul la Santa Maria Maggiore — și acolo am aruncat o ultimă privire asupra feței lui dragi și frumoase.

Campo Santo arată de-acum ca o insulă de verdeață. E o primăvară foarte timpurie anul acesta. Pomii înfloresc, marmura albă a monumentelor funerare se scaldă în soare. Cît de strident și de funebru e contrastul dintre viața care se naște — verdeață, soare, ciripit de păsărele —

și înmormîntare. O mare de oameni au mers pînă la cimitir, căci tata era la fel de cunoscut la Roma prin binefacerile lui, cum este mătușa la Varșovia. Pe mine însă mă deranja norodul ăsta pe fața căruia se citea vioiciunea și veselia primăvăratecă. Mulțimea, mai ales în Italia, face spectacol din orice. Acum se adunaseră nu atît din compasiune, cît din curiozitatea de a vedea o înmormîntare cu pompă. Egoismul oamenilor n-are margini și sînt convins că chiar și cei mai cizelați din punct de vedere moral și intelectual, cînd merg la o înmormîntare au un sentiment de involuntară mulțumire, că nu lor li s-a întîmplat nenorocirea, că nu ei sînt cei îngropați.

Pe mătușa am chemat-o telegrafic și a venit. Dar ea, cu credința ei neclintită, ia moartea ca pe o schimbare în esență fericită, așa că a primit lovitura care s-a abătut asupra noastră cu mult mai multă liniște decît mine. Bineînțeles, asta n-a împiedicat-o să plîngă sincer la sicriul fratelui ei, dar nu și-a pierdut seninătatea obișnuită. Pe urmă a discutat cu mine foarte afectuos, foarte deschis, dar eu am interpretat greșit cuvintele ei, ceea ce acum regret. N-a pomenit nici o vorbă despre Aniela, ci doar de singurătatea mea în viitor, insistînd să mă întorc neapărat la Ploszów, asigurîndu-mă că acolo durerea-mi va părea mai puțin grea, căci vor fi lîngă mine inimi iubitoare și în primul rînd inima ei bătrînă, care nu mă are decît pe mine pe lume. Eu vedeam în cuvintele ei doar dorința de a-și continua peițitul, ceea ce față de moartea tatii mi se părea nepotrivit și m-a iritat destul de tare. Nu-mi arde acum de viață, de declarații și cununii, cînd deasupra mea e încă umbra morții. Enervat, am refuzat-o categoric și puțin cam aspru. I-am spus că plec într-o călătorie, probabil în Corfu, după care mă voi întoarce pentru cîteva săptămîni la Roma, pentru reglementarea moștenirii și abia după aceea voi veni la Ploszów.

Deocamdată n-a insistat. Simțind enervarea mea, a fost mai drăguță cu mine ca niciodată. A plecat a treia zi după înmormîntare. Eu nu m-am dus în Corfu, în schimb m-au luat soții Davis la vila lor din Pegli, unde mă aflu de cîteva zile. Nu știu dacă doamna Davis e sinceră sau nu, nu știu și nici nu mă interesează, ceea ce știu e că nici o soră nu mi-ar fi putut arăta mai multă compasiune și grijă. Eu, cu firea mea otrăvită de scepticism, sînt gata întotdeauna să-i bănuiesc pe toți, dar

dacă s-o dovedi că de data asta mă înșel, atunci mă voi simți cu adevărat vinovat față de femeia aceasta, căci bunătatea cu care mă înconjoară depășește orice închipuire.

26 martie

Ferestrele mele dau spre azurul nemaipomenit al Mediteranei, bordat pe margini cu fișii de safir închis. În apropierea vilei, suprafața încrețită de valuri strălucește ca niște solzi, în timp ce în depărtare marea e netedă, liniștită, mată, de un albastru dulce ca o alinare. Pînzele romane ale bărcilor pescărești sclipesc alb ici și colo; odată pe zi trece vaporul de la Marsilia la Genova, tîrînd după el un mănunchi pufos de fum, care rămîne o vreme negru ca un nor pe cer, după care se risipește. E o odihnă nemaipomenită. Gîndurile ți se risipesc aidoma fumului aceluia suspendat între două azururi și trăiești numai o blîndă existență vegetală. Ieri eram încă foarte obosit; dar azi respir cu tot pieptul briza proaspătă a mării, care depune atomi umezi de sare pe buzele mele. Orice s-ar spune, Riviera asta e o capodoperă a zeilor. Îmi închipui ce ploi cenușii or fi acum la Ploszów, ce întuneric de cu ziua, ce salturi de la rece la cald, de la măzărichea ce se revarsă din norii trecători, la apariţiile efemere ale soarelui. Aici cerul e luminos, senin; briza, care-n clipa asta îmi răcorește fruntea, parcă mi-o sărută: prin fereastra deschisă vine din grădină un parfum îmbătător de rezedă, heliotrop și trandafiri. Aici e țara fermecată „în care se coc lămîile" și palatul acesta este fermecat, căci e dotat cu tot ce se putea obține din milioanele lui Davis, plus gustul ei deosebit. Sînt înconjurat numai de capodopere de artă: tablouri, statui, unicate de ceramică, aurării de Benvenuto. Ochii, încîntați de frumusețea naturii, se desfată cu exponatele de artă și privirea nu știe unde să se oprească mai întîi, dacă nu-i reținută cumva de acea splendidă păgînă, stăpîna tuturor acestor comori, a cărei unică religie este frumosul.

Însă o numesc pe nedrept păgînă, căci, repet, sincer sau nu, împărtășește tristețea mea și se străduiește s-o aline. Vorbim ore în șir despre tata și adeseori văd lacrimi în ochii ei. De cînd a observat că muzica îmi calmează

nervii, cîntă la pian pînă noaptea tîrziu. De multe ori, stau pe întuneric în camera mea și mă uit dus prin fereastra deschisă la marea străbătută ca de o rețea de argint, ascultînd notele amestecate cu plescăitul valurilor ; ascult pînă la uitare de sine, pînă cad într-o toropeală, în care uit de realitate și de necazuri.

29 martie

Nici măcar să scriu n-am chef zilnic. Citim împreună *Divina Comedie*, adică de fapt numai partea finală. Cîndva mă atrăgea mai mult plastica plină de imagini fioroase a *Infernului ;* în prezent mă cufund cu plăcere în lumina nebuloasă, populată cu spirite la fel de luminoase, descrisă în *Cerul* lui Dante. Uneori am impresia că printre aceste raze întrevăd trăsăturile cunoscute și dragi și durerea mi se pare atunci aproape plăcută. Abia acum înțeleg toate frumusețile acestei părți. Niciodată spiritul uman nu și-a întins atît de larg aripile, nu a cuprins întinderi atît de nemăsurate, nu s-a identificat într-atît cu infinitul, ca în marele și nemuritorul poem. Zilele trecute, ieri și astăzi, am citit în barcă. De regulă ne ducem pînă foarte departe și atunci, dacă-i o liniște absolută, cobor velele și citim legănați de valuri, adică ea citește și eu ascult. Ieri, după apusul soarelui, tot cerul era scăldat în roșu ; ea stătea în fața mea și citea cu sentiment, ridicînd din cînd în cînd ochii, în care se oglindea lumina asfințitului. Departe de mal, în legănatul domol al bărcii, cu această splendidă femeie în fața mea, scăldată în lumina crepusculară și ascultîndu-l pe Dante, aveam pur și simplu impresia că nu trăiesc aievea...

30 martie

Cîteodată, durerea care părea adormită în mine, se trezește și mai violentă. Atunci aș dori să fug de aici.

31 martie, vila „Laura"

Astăzi m-am gîndit mult la Aniela. Am sentimentul că sîntem despărțiți de mări și țări, că Ploszów e undeva

în niște ținuturi părelnice, la capătul pămîntului. Este o impresie de tipul acelora, în care senzațiile capătă consistența stărilor obiective. Însă nu Aniela e departe de mine, ci eu mă îndepărtez tot mai mult de acel Ploszowski, care avea cîndva sufletul și gîndul pline de ea. Asta nu înseamnă că sentimentele mele pentru ea s-au stins de tot, însă analizîndu-le, îmi dau seama că și-au pierdut totuși caracterul activ. Acum cîteva săptămîni, iubind doream ceva ; în prezent, iubind nu mai vreau nimic. Moartea tatii a risipit intensitatea sentimentelor mele. La fel s-ar fi întîmplat dacă de exemplu aș fi fost în curs de elaborare a unei opere literare și dacă niște întîmplări nefericite, exterioare, m-ar fi smuls de la munca de creație. Dar nu-i numai atît ! Pînă nu de mult toate coardele sufletului meu erau întinse ca un arc, iar acum, sub presiunea durerii, a marii oboseli, sub influența climei dulci de aici, a azurului și mării, care parcă mă leagănă să adorm, am trecut într-o stare de completă relaxare. Trăiesc, precum am mai spus, o existență vegetală ; mă odihnesc, ca un om nespus de ostenit și picotesc mereu de parc-aș fi tot timpul cufundat într-o baie caldă. Niciodată nu m-am simțit mai puțin capabil de a întreprinde ceva și chiar și gîndul de a acționa îmi este neplăcut. Dac-ar fi să-mi caut o deviză, aș născoci una care să sune cam așa : „Nu mă treziți !"

Nu știu ce va fi cînd mă voi trezi. Acum sînt trist, dar mi-e bine ; deci, nici nu vreau să mă trezesc și nici nu mă simt dator s-o fac. Realmente, mi-e greu și mie însumi să-mi dau seama cît de departe sînt de acel Leon care se simțea atît de legat de Aniela. Legat ? prin ce ? din ce cauză ? ce-a fost între noi ? un sărut fugar, aproape imperceptibil, depus pe fruntea ei — sărut, care poate fi foarte bine justificat prin înrudirea noastră apropiată... Sînt niște scrupule caraghioase... Oare pe asemenea legături minore mi-am bazat eu relațiile de pînă acum, a căror rupere nu mi-a provocat niciodată nici un fel de remușcări ? Dacă n-aș fi fost rudă cu ea — poate ! Atunci ea ar fi trebuit să înțeleagă totul altfel... Eu, care nu mă autoînșel niciodată, trebuie să recunosc că și eu am înțeles altfel, dar... În fond, fie ! Las-să am pe conștiință pata asta ! Oare puține crime se comit pe lume în fiecare moment, față de care dezamăgirea pricinuită Anielei e o adevărată copilărie ? Conștiința poate avea mustrări pentru

o asemenea vină numai în cazul cînd îşi poate permite luxul să n-aibă nimic mai bun de făcut. Tipul acesta de delicte sînt, faţă de cele adevărate, cam tot aşa ca discuţiile noastre de pierde-vară faţă de realitatea grea şi amară a vieţii.

De altfel, nu vreau să prevăd ce va urma, deocamdată nu doresc decît linişte, nu vreau să mă gîndesc la nimic. „Nu mă treziţi !" Astăzi, în timpul prînzului, a venit vorba că pe la mijlocul lui aprilie, cînd începe canicula, să părăsim Pegli şi să plecăm în Elveţia. Chiar şi asta mă sperie. Se pare că pe bietul Davis nevasta o să fie nevoită să-l interneze într-un sanatoriu : manifestă un început de nebunie. Zile întregi tace, cu ochii în pămînt, doar din cînd în cînd îşi priveşte unghiile, temîndu-se încontinuu să nu-i cadă. Astea-s rezultatele vieţii nebuneşti pe care a dus-o şi ale morfinei.

Mă opresc din scris, se apropie ora plimbării noastre pe mare.

2 aprilie

Ieri a fost furtună. Vîntul din sud gonea norii, ca pe o herghelie de cai. O vreme i-a smuls şi i-a sfîşiat, alungîndu-i şi rostogolindu-i pe cer, după care i-a strîns şi i-a prăvălit cu toată puterea peste mare, care s-a-ntunecat într-o clipită, ca faţa omului la mînie şi a început drept răspuns să arunce cu spumă în sus. O adevărată luptă între două stihii turbate, din ciocnirea cărora ies tunete şi fulgere. Totul însă a fost de scurtă durată. Nu ne-am mai dus la obişnuita noastră plimbare, căci valurile erau prea mari. În schimb, ne-am uitat la furtună de pe balconul închis cu sticlă şi uneori unul la altul. N-are rost să mă mai înşel. Între noi se naşte ceva, începe ceva. Nici unul n-am spus nici o vorbă, care să depăşească limitele prieteniei obişnuite, nici unul n-a făcut celuilalt nici o declaraţie şi totuşi, cînd ne adresăm unul altuia avem senzaţia că vorbele noastre nu-s decît un paravan. Tot aşa, cînd ne ducem pe mare, cînd citim împreună, ori cînd o ascult cum cîntă la pian. Toate acţiunile noastre par doar aparenţe, forme exterioare nesincere, sub care se ascunde o altă esenţă a lucrurilor, tainică, mută deocamdată şi cu faţa acoperită, dar prezentă în permanenţă,

tîrîndu-se după noi ca o umbră. Nici unul din noi nu vrea încă să-i spună pe nume — însă îi simțim mereu prezența. Cred că fenomenul acesta apare întotdeauna, ori de cîte ori un bărbat și o femeie încep să acționeze unul asupra celuilalt. N-aș ști să spun precis, cînd a început la noi ; trebuie totuși să recunosc, că n-a venit cu totul pe neașteptate.

Am acceptat ospitalitatea soților Davis, căci ea fusese prietena tatii și mi-a arătat atîta compătimire după moartea lui, ca nimeni altul în Roma. Însă, sînt suficient de conștient și știu să mă analizez destul de bine, ca imediat după sosirea aici, cu toate că durerea era încă foarte proaspătă, să nu fi simțit că între mine și femeia aceasta se va ajunge la o schimbare a relațiilor. Eram revoltat pe mine însumi, că aproape a doua zi după moartea tatii s-a găsit în gîndurile mele loc pentru o asemenea idee — dar am avut-o. Astăzi se confirmă toate previziunile mele. Dacă am spus că relațiile noastre au încă fața acoperită, asta numai pentru că nu știu cînd va avea loc cotitura și sub ce formă — dar conținutul îl bănuiesc și trăiesc sub vraja acestor presupuneri. Aș fi un mare naiv, dacă mi-aș închipui că ea e, în această privință, mai puțin conștientă decît mine. E foarte probabil ca ea să fie chiar mai conștientă decît mine. S-ar putea ca ea să fie aceea care dirijează schimbările și că tot ceea ce se petrece, să fie numai din voința și din rațiunea ei rece. Diana-vînătoarea își întinde plasa să prindă animalul ! Dar, ce-mi pasă ? Ce am de pierdut ? Ca aproape orice bărbat, sînt un animal periculos, care se lasă prins numai pentru ca la momentul potrivit să se năpustească asupra vînătorului. Pentru asemenea împrejurări avem cu toții suficientă energie. Este un gen de luptă, în care, prin forța lucrurilor, victoria trebuie să fie de partea noastră. Știu prea bine, că doamna Davis nu mă iubește, dar nici eu n-o iubesc. Influența exercitată de unul asupra celuilalt este, în cel mai bun caz, o atracție a două firi păgîne, foarte rafinate artistic și foarte senzuale. Și la ea intervine amorul propriu, dar cu atît mai rău, căci într-un asemenea joc poți să uiți de tine și să ajungi acolo unde te duce iubirea.

Eu n-o să merg prea departe. În sentimentele mele față de ea nu-i nici atașament, nici duioșie, ci doar admirație pentru o capodoperă și atracția normală la un bărbat,

cînd capodopera este o femeie vie. Tata spunea că e o culme a victoriei transformarea unui înger în femeie ; eu consider un triumf la fel de mare pentru un bărbat, să simtă încolăcite de gîtul său brațele calde ale florentinei Venus.

Din acest punct de vedere, femeia aceasta este tot ceea ce imaginația cea mai bogată și cea mai rafinată poate să-și dorească. Este Fryne [1]. Poți să-ți pierzi într-adevăr mințile văzînd-o, de exemplu, îmbrăcată într-o rochie de amazoană, atît de strînsă pe corp, încît toate formele îi sînt la fel de vizibile, ca ale statuii. În barcă, citind din Dante, arată pur și simplu ca Sybilla — și atunci poți înțelege sacrilegiul patimii lui Nero ! E atît de frumoasă, încît e aproape înspăimîntătoare în frumusețea ei. Numai sprîncenele negre, unite, fac din ea o femeie contemporană — dar tocmai de aceea te incită mai mult. Are obiceiul să-și aranjeze părul cu ambele palme duse la ceafă ; atunci, cu mîinile ridicate, cu trupul cambrat, cu pieptul împins înainte, îți trebuie un efort de voință să n-o iei în brațe și să n-o duci departe de ochii oamenilor.

În fiecare din noi zace un satir. În ceea ce mă privește, sînt, precum am mai spus, un om deosebit de sensibil și tocmai de aceea, cînd mă gîndesc că între mine și statuia aceasta vie a lui Juno începe să se înfiripeze ceva, că o forță inexorabilă ne împinge unul spre celălalt, aproape că mă apucă amețeala și mă întreb : la ce altceva mai desăvîrșit mă pot aștepta de la viață ?

3 aprilie

Mi-a dat dovadă de toată compătimirea și grija de care e capabilă o femeie față de un prieten, pe care l-a lovit o pierdere grea. Și totuși, ce ciudat ! Bunătatea asta îmi face impresia luminii de lună : strălucește, dar nu încălzește. Se prezintă perfect sub toate aspectele, dar n-are suflet ; decurge dintr-o hotărîre, nu din firea ei. Acum vorbește din nou scepticul din mine, dar ce să fac, niciodată nu mă pot îmbăta într-atît, încît să-mi pierd capacitatea de a observa. Dacă zeița asta ar fi bună, ar fi bună pentru toți. Dar, de exemplu, atitudinea ei față de soț

[1] Curtezană greacă folosită de sculptorul Praxiteles ca model pentru Afrodita.

nu-mi lasă nici un fel de iluzii în privinţa sufletului ei. Bietul Davis, are sîngele atît de îngheţat, încît îi e frig chiar şi în arşiţa soarelui, dar cît de frig îi este lîngă ea ! N-am observat niciodată la ea o scînteie de compătimire pentru starea lui deplorabilă. Pur şi simplu nu-l vede şi nu-i dă nici o consideraţie. Milionarul ăsta se învîrteşte în luxul de aici atît de amărît, că te apucă mila. Chipurile e indiferent la tot ce-l înconjoară, dar atîta vreme cît omul mai este cît de cît conştient, simte bunătatea altora. Cea mai evidentă dovadă, că îmi este oarecum recunoscător, e faptul că din cînd în cînd îl întreb de sănătate.

Poate că Davis e sub imperiul atracţiei inconştiente pe care o simt fiinţele slabe faţă de cele puternice. Căci eu realmente, cînd văd faţa lui ca de cretă, nu mai mare decît pumnul meu, picioarele lui ca nişte beţe, trupul mic, înfăşurat într-un pled gros chiar şi în zilele fierbinţi, mi se face sincer milă de el. Totuşi, nu vreau să trec nici măcar în faţa mea însumi, drept mai bun decît sînt în realitate. Compătimirea asta nu mă poate reţine de la nimic. Shakespeare spune că ciortanul trăieşte numai ca să fie pradă pentru ştiucă. M-a izbit adeseori raţionamentul acesta, căci atunci cînd e o femeie la mijloc, bărbaţii devin nemiloşi unul faţă de altul ; e o rămăşiţă de instinct animalic în noi, care ne impune să luptăm pentru femelă pe viaţă şi pe moarte. Într-o astfel de luptă, cu toate că între oameni ea a căpătat o altă înfăţişare, vai de cei slabi ! Nici măcar onoarea nu mai constituie o frînă.

12 aprilie

N-am scris aproape zece zile. Colitura s-a produs de o săptămînă. Am presupus de la început că o să aibă loc pe mare. Femeile de tipul Laurei nu uită nici în clipele de extaz să-şi asigure un decor corespunzător. Căci, dacă şi faptele bune le fac numai pentru că le stă bine cu ele, cu atît mai mult au nevoie de frumuseţe în cădere. Asta se leagă de admiraţia lor pentru ceea ce-i deosebit, admiraţie care nu decurge din sensibilitatea poetică a inimilor lor, ci din dorinţa de a se găti cu tot ce ar putea constitui o podoabă. Nu mi-am pierdut capul într-atît încît să-mi schimb părerea despre Laura, căci realmente nu ştiu dacă ea n-are dreptul să fie aşa cum este şi să

considere că chiar soarele și stelele există numai spre a putea ea să se împodobească cu ele. Frumusețea absolută trebuie să fie, prin forța lucrurilor, dotată cu un egoism extrem, care să subordoneze totul. Laura este întruchiparea unei asemenea frumuseți și nimeni n-are dreptul să-i ceară mai mult decît să fie întotdeauna și pretutindeni frumoasă — cel puțin eu nu-i cer mai mult.

Binecuvîntez priceperea mea de navigator, datorită căreia putem fi singuri în luntre, în excursiile noastre pe mare. Acum o săptămînă, pe cea mai mare arșiță, Laura mi-a spus că vrea să iasă pe mare. E ca Hecate, îi place la nebunie soarele fierbinte. O adiere ușoară ne-a împins în curînd departe de mal, după care s-a oprit brusc. Vela noastră romană a căzut în lungul catargului. Strălucirea soarelui, reflectîndu-se în suprafața netedă ca oglinda a mării, amplifica și mai mult căldura, cu toate că era după amiază. Laura s-a lungit pe cuverturile indiene de pe fundul bărcii și sprijinindu-și capul de o pernă a rămas nemișcată, scăldată în lumina roșietică a razelor cernute prin baldachin. M-a cuprins o lene ciudată și totodată, la vederea acestei femei, ale cărei forme statuare se conturau pe sub îmbrăcămintea ușoară, m-a trecut un fior de încîntare. Și ea era cuprinsă de un fel de moleșeală : ochii îi erau voalați, buzele întredeschise, tot trupul trăda o expresie de abandonare. Cînd o cuprindeam din priviri, închidea ochii, ca și cum ar fi vrut să spună : „Iată-mă, sînt slabă..."

Curînd am lăsat luntrea în voia mării...

Ne-am întors la vilă foarte tîrziu și îmi va rămîne multă vreme în minte întoarcerea asta a noastră. După asfințit, la ceasul cînd cerul și marea se contopeau într-o oglindă continuă, s-a lăsat o noapte atît de minunată, cum n-am văzut niciodată pe Riviera. Din adîncuri s-a ridicat o lună imensă, roșie, scăldînd întunericul într-o lumină blîndă și aruncînd totodată peste mare un covor larg, strălucitor, pe care ne îndreptam noi spre țărm. Marea se ridica ușor, cu obișnuita ei mișcare de noapte, asemenea unor suspine adînci. Din portul micuț ajungea pînă la noi cîntecul pescarilor liguricni. Briza se pornise din nou, venind dinspre țărm și aducînd aroma florilor de portocal. Cu toate că nu-s capabil să mă dărui în întregime nici unei stări, eram totuși vrăjit de splendoarea păcii care plutea deasupra pămîntului și apei, așezîndu-se ca

roua pe lucruri și suflete. Din cînd în cînd mă uitam la femeia aceasta frumoasă ca Elena, care strălucea albă în fața mea, în lumina lunii și aveam pur și simplu iluzia că trăim în vremurile antice, plutind cu barca spre pădurile de măslini în care se celebrau tainicile practici eleusiene. Extazul nostru îmi apărea nu numai ca o încîntare a simțurilor, ci ca un cult, ca o legătură mistică cu noaptea asta, cu primăvara, cu întreaga natură.

15 aprilie

A sosit termenul plecării, dar nu plecăm. Hecate a mea nu se teme de soare, pentru Davis soarele-i un medicament, iar mie mi-e la fel ori în Elveția, ori aici. Îmi trece prin minte un gînd ciudat : că nu poți trăi numai cu frumusețea formei, chiar dac-ai fi totalmente uscat sufletește. Asta e pentru mine o descoperire de-a dreptul tristă, căci dacă se confirmă, îmi va fugi de sub picioare terenul pe care stau acum. Gîndul acesta îmi revine totuși mereu. Noi, cei de astăzi, avem o altă formație. Sufletele noastre sînt pline de ascuțișuri și unghiuri gotice, de care nu se vor scutura niciodată și pe care nu le aveau sufletele grecilor. Ale noastre urcă instinctiv, în timp ce ale lor se mulțumeau să se mențină cu simplitate și seninătate la suprafața pămîntului. Aceia din noi, în care s-a cuibărit mai puternic spiritul Eladei, au ce-i drept, nevoie de frumusețe în viață și o caută cu ardoare, dar chiar și ei doresc aproape inconștient ca Aspasia[1] să aibă ochii Beatricei lui Dante. Asemenea dorințe mocnesc și-n mine. Cînd mă gîndesc că acest splendid exemplar uman, Laura, îmi aparține și-mi va aparține atîta vreme cît voi dori, mă cuprinde o bucurie totală, dublă : ca bărbat și ca amator de frumos. Și totuși, îmi lipsește ceva, mă sufoc. Pe altarul templului meu grecesc se află o zeiță de marmură, dar goticul meu e pustiu. Recunosc că am parte de ceva care atinge perfecțiunea, dar nu mă pot dezbăra de gîndul că perfecțiunea asta tîrîie după ea o umbră. Mai înainte credeam că cuvintele lui Goethe : „Fiți asemeni zeilor și animalelor" cuprind în ele întreaga înțelepciune a vieții. Acum, cînd împlinesc această poruncă, simt că-mi lipsește îngerul.

[1] Aspasia din Milet, celebră prin frumusețea și inteligența ei, amanta și sfătuitoarea lui Pericle (sec. V).

Davis m-a găsit astăzi stînd pe un taburet la picioarele Laurei, cu capul pe genunchii ei. De pe fața lui palidă și din ochii lui stinși n-a dispărut nici pentru o clipă expresia de indiferentă depresiune. A trecut în papucii lui de casă brodați cu sori indieni, tăcut ca un duh și a intrat în biblioteca de alături. Laura era adorabilă, cînd i-a lucit în ochi o furie nestăpînită. Eu m-am ridicat, așteptînd urmarea. Mi-a trecut prin cap, că poate Davis o să iasă din bibliotecă, cu un revolver în mînă. În cazul acesta, aveam de gînd să-l azvîrl pe fereastră cu pledul, cu revolverul și cu papucii lui indieni cu tot. Dar n-a ieșit. Am așteptat îndelung, zadarnic. Nu știu ce făcea acolo : se gîndea la situația lui nefericită, plîngea, ori era complet indiferent. Ne-am întîlnit în trei abia la micul dejun și a fost ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Poate că numai mi s-a părut, că Laura îi aruncă priviri fioroase și că apatia lui are o expresie mai suferindă decît de obicei. Trebuie să recunosc, că această încheiere a incidentului mi-a fost mai neplăcută decît oricare alta. Toată ziua m-a urmărit chipul lui și chiar și acum îl am în fața ochilor, ca un reproș mut. Nu-s zurbagiu, dar sînt oricînd gata să răspund de ceea ce fac ; în fond sînt aristocrat și aș prefera ca omul acesta să nu fie atît de mic, de bolnav, de dezarmat, într-un cuvînt, un nenorocit de infirm. Am o senzație stupidă, ca și cum aș fi pălmuit un paralitic. Arareori am fost atît de dezgustat de mine, ca acum.

Am plecat totuși, ca de obicei pe mare, căci nu voiam ca Laura să creadă, că n-am curaj din cauza lui Davis. Dar acolo, pentru prima dată, s-a iscat o neînțelegere între noi. I-am mărturisit scrupulele mele, iar cînd a început să rîdă de mine, i-am spus în față :

— Nu-ți stă bine cu rîsul ăsta. Nu uita că tu ai voie să faci orice, cu excepția lucrurilor care nu-ți stau bine.

La care ea, încruntîndu-și sprîncenele unite, a răspuns cu amărăciune :

— După cele petrecute între noi, poți să mă insulți chiar și mai mult decît pe Davis, fără a fi pedepsit.

La un asemenea reproș nu-mi mai rămînea altceva, decît să-i cer scuze, așa că la scurt timp după aceea domnea iarăși pacea între noi. Laura a început să-mi vorbească

despre ea și am avut încă odată dovada iscusinței ei. Cîte femei am cunoscut, toate în anumite împrejurări trădau dorința nestăpînită de a-și povesti viața. Nu le-o iau în nume de rău, căci este o nevoie de a se justifica în ochii noștri și ai lor proprii, lucru pe care noi nu-l simțim deloc. La drept vorbind, n-am întîlnit niciodată o femeie atît de înțeleaptă, ca în aceste mărturisiri să păstreze o măsură artistică și nici atît de sinceră, încît să nu-și permită să mintă un pic, pentru a se justifica mai bine. Apelez aici la toți bărbații, care ar putea la o adică să confirme, că poveștile decăderii femeilor sînt teribil de asemănătoare între ele și în consecință, neobișnuit de plicticoase. Laura a început tot așa, să vorbească despre ea cu o oarecare mulțumire zeloasă, dar numai la atît s-a oprit asemănarea ei cu decăderea altor îngeri. În ceea ce spunea, poate că poza puțin în femeie originală, însă nicidecum în victimă. Știind că are în față un sceptic, nu voia să se expună la un îngăduitor zîmbet de neîncredere. Cutezătoarea ei sinceritate aproape că friza cinismul, dacă cele spuse n-ar fi constituit un anumit sistem de viață, în care estetica înlocuia cu totul etica. A preferat ca viața ei să aibă formele lui Apolo, decît cocoașele lui Polișinel — iată filozofia ei ! S-a măritat cu Davis nu în mod expres pentru milioanele lui, ci ca prin ele să-și poată înfrumuseța viața atît cît e omenește posibil și nu la modul ordinar, ci în înțelesul cel mai înalt, artistic, al acestui cuvînt. De altfel, nu se simte cu nimic datoare față de soțul ei, căci l-a avertizat încă de la început, cu privire la tot. Nutrește pentru el tot atîta milă, cîtă silă și deoarece acum e absolut indiferent la orice, nu mai are nevoie să țină cont de el, e ca și cum ar fi murit. Mai adăugă că în general nu ține cont de nimic ce e împotriva frumuseții și a împodobirii vieții ei. Nu-i prea pasă de convenințe și m-aș înșela dacă aș crede altfel. Față de tatăl meu nutrea prietenie nu pentru relațiile lui, ci pentru că vedea în el o capodoperă a naturii. Pe mine mă iubea de multă vreme. Înțelege c-aș prețui-o mai mult, dacă aș fi fost nevoit să lupt ca s-o cuceresc, dar nu vrea să se tîrguiască pentru propria ei fericire.

Principiile astea, rostite de buzele ei minunate, cu o voce moale, senină, plină de inflexiuni metalice, au produs o ciudată impresie asupra mea. În timp ce vorbea, își strîngea rochia în jurul picioarelor, ca și cum ar fi vrut

să-mi facă loc alături de ea. Din cînd în cînd urmărea cu privirea zborul pescărușilor, apoi se întorcea iarăși asupra feței mele, curioasă să vadă, ce se poate citi din ea. Eu îi ascultam mulțumit cuvintele, căci constituiau dovada că nu m-am înșelat în privința ei. Era totuși ceva cu totul nou pentru mine. Pentru că, cu toată aprecierea pe care o dădeam înțelepciunii ei, îmi plăcea să cred că faptele-i sînt mai instinctive, decurgînd din firea ei; nu presupuneam c-ar fi capabilă să construiască un întreg sistem pentru susținerea și justificarea impulsurilor naturii ei. Într-o oarecare măsură, asta o înnobila în ochii mei, deoarece îmi dovedea că acolo unde eu o bănuisem de calcule mai mult sau mai puțin meschine, ea procedase conform unor principii — poate rele, ori chiar îngrozitoare — dar oricum, principii. Mi se păruse, de exemplu, că nutrește dorința ascunsă, ca după moartea lui Davis, să se mărite cu mine — acum îmi demonstra că m-am înșelat. Singură a început să vorbească despre asta. A recunoscut că dacă i-aș cere mîna, probabil că n-ar avea putere să mă refuze, căci mă iubește mai mult decît cred (zicînd acestea, am văzut-o cu ochii mei, cum s-a înroșit în obraji și pe gît); știe însă că nu voi face niciodată gestul acesta; e sigură că mai devreme ori mai tîrziu o voi părăsi cu inima ușoară, dar ce importanță are asta? Își cufundă mîinile în apă și simte o răcoare plăcută. Să se priveze de o asemenea bucurie numai pentru că știe, că peste cîteva clipe soarele va suge umezeala răcoroasă de pe mîinile ei?

Spunînd acestea, se aplecă peste bord — mișcare la care trupul ei se contură în toată perfecțiunea lui neîntinată — și cufundîndu-și palmele în apă, le întinse apoi spre mine, ude, roze, strălucind în soare.

Am apucat mîinile acelea ude, iar ea, ca un ecou al simțirilor mele, a șoptit cu o voce dulce, îmbietoare:

— Vino!...

20 aprilie

Ieri toată ziua n-am văzut-o pe Laura, căci a fost bolnavă. A răcit stînd pînă noaptea tîrziu pe balcon, apoi răceala a trecut în durere de dinți. Ce plictiseală! Din fericire, ieri a sosit un doctor, care urmează să rămînă

în permanență lîngă Davis, altfel n-aș avea cu cine să schimb o vorbă. Este un italian tînăr, negru ca o bucată de cărbune, mic, cu un cap imens și cu ochii ageri. Pare foarte inteligent. Probabil că încă din prima seară s-a orientat care e situația și relațiile dintre noi, apoi a găsit totul foarte natural și fără să șovăie m-a considerat adevăratul stăpîn al casei. Nu mi-am putut reține un zîmbet, cînd a venit azi dimineață să mă întrebe, dacă poate s-o vadă pe „doamna contesă" și să-i prescrie un medicament. În țara asta domnesc obiceiuri originale. Oriunde în altă parte, dacă asupra unei femei căsătorite cade bănuiala că ar aparține altcuiva, toată lumea organizează o mare hăituială împotriva ei, adeseori plină de o cruzime necugetată. Aici, dimpotrivă : domnește un asemenea respect pentru dragoste, că trec imediat cu toții de partea ei și încep să conspire în favoarea îndrăgostiților. I-am spus italianului, c-o s-o întreb pe doamna contesă dacă vrea să-l vadă. După micul dejun am reușit să intru în buduarul Laurei. M-a primit fără chef, căci are fața puțin umflată și n-ar fi vrut s-o văd în starea asta. Într-adevăr, privind-o, mi-am amintit de lecțiile de desen luate cîndva. Observasem atunci că, făcînd portretul unui om modern, poți comite orice inexactitate, ba chiar poți schimba una-alta, căci dacă păstrezi trăsăturile generale și expresia feței, asemănarea nu suferă cu nimic. Cu totul diferită este desenarea chipurilor antice. Orice linie imperfectă, orice abatere tulbură armonia feței, o modifică. Acum aveam înaintea ochilor exemplul Laurei. Umflătura obrazului era foarte mică, aproape că n-o vedeam, fiindcă se întorcea spre mine numai cu partea sănătoasă ; însă ochii-i erau puțin injectați și pleoapele mai grele decît de regulă, nu mai era aceeași față perfectă în armonia ei și era departe de frumusețea obișnuită. Bineînțeles că nu i-am dat să înțeleagă acest lucru, dar ea primea mîngîierile mele cu un fel de neliniște, ca și cum ar fi avut mustrări de conștiință. Se vede treaba, că, după principiile ei, abcesul este un păcat de moarte.

Oricum, are niște principii cu totul deosebite ! Și eu consider că port în mine un suflet de grec antic, însă în afara păgînului, mai e și altceva. Laura poate ajunge cu timpul foarte nefericită cu filozofia ei. Aș înțelege să faci din frumos în genere o adevărată religie, însă din propria ta frumusețe — asta înseamnă să-ți pregătești

nefericirea de mai tîrziu. Ce religie mai e și aia, dacă un biet abces e în stare s-o submineze, iar un coș pe nas ar putea s-o răstoarne cu totul !

25 aprilie

Trebuie totuși să plecăm în Elveția, căci căldurile au început să fie greu de suportat. În plus, din cînd în cînd bate *sirocco*, ca o răsuflare fierbinte a Africii. Cu toate că marea mai răcorește suflul pustiului, este totuși foarte neplăcut.

Lui Davis *sirocco* îi face nespus de rău. Doctorul îl păzește acum să nu se drogheze, așa că sînt momente cînd e furios la culme, alteori cade într-o apatie totală. Am observat că, chiar și în crizele de enervare, se teme de Laura și de mine. Cine știe, dacă în mintea acestui semidement nu începe să apară mania persecuției și dacă nu ne bănuiește c-am vrea să-l ucidem, ori să-l înecăm ? În general, raporturile cu el constituie una din cele mai întunecate file ale prezenței mele aici. Spun : una, fiindcă îmi dau perfect de bine seama, că mai sînt și multe altele. Cred că n-aș mai fi eu însumi dacă n-aș observa că sufletul meu nu numai că trîndăvește, dar se și alterează repede și precis în brațele acestei femei. Nici nu pot spune, cît m-a scîrbit, m-a amărît și cîte mustrări de conștiință mi-a produs la început gîndul că m-am cufundat în această bulboană a plăcerilor și pornirilor senzuale așa imediat după moartea tatii. Se revolta nu numai conștiința, dar și delicatețea mea spirituală, pe care o am în mod neîndoielnic. Îmi era atît de neplăcut gîndul acesta, încît nu puteam nici să-l aștern pe hîrtie. Acum am devenit indiferent. Uneori îmi mai revin remușcările, mă gîndesc la ele, dar nu le mai simt cu adevărat.

Pe Aniela mă străduiesc s-o uit, căci amintirea ei mă plictisește sau, mai degrabă, nu reușesc să-mi pun ordine în gînduri, cînd îmi amintesc episodul de la Ploszów. Ba mi se pare că nu-s demn de ea, ba c-am fost un prost și-am jucat pe lîngă fata asta de duzină, un rol de-a dreptul caraghios. Îmi biciuie orgoliul într-atît, încît simt un fel de furie împotriva Anielei. Și oscilez mereu. Cînd am senzația insipidă a vinei mele față de ea, cînd vina asta mi se pare prostească și copilărească. Nu-s de acord

cu mine nici cum m-am comportat la Ploszów, nici așa cum sînt acum. Pierd într-o anumită măsură sentimentul diferenței între bine și rău, și mai mult, deosebirea aceasta îmi devine indiferentă. Este, desigur, un simțămînt care decurge dintr-o lenevie spirituală ; pe de altă parte însă, lenevia aceasta mă salvează atunci cînd mă chinuiesc frămîntările mele intime, căci vine și-mi spune : Să presupunem că ești mai rău decît ai fost — și ce-i cu asta ? De ce să te chinuiești din vreun motiv oarecare ?

Mai observ la mine încă o schimbare. Treptat m-am obișnuit și cu ceea ce la început lovea în onoarea mea și acum îl pălmuiesc pe paralitic mai mult sau mai puțin cu indiferență. Constat chiar, de cîteva zile, că-mi permit o groază de lucruri, la care nu m-aș fi încumetat, dacă Davis, în loc să fie un neajutorat fizic și mintal așa cum este, ar fi un om robust, capabil să-și apere onoarea și avutul. Nu ne mai ostenim să ne ducem pe mare... Pur și simplu nu mi-aș fi închipuit ca delicatețea mea să se tocească în halul acesta. Îmi vine ușor să zic în gînd : ce poate să-mi pese mie de amărîtul ăsta de levantin ? — dar, pe Dumnezeul meu, nu mă pot adesea dezbăra de gîndul că zeița mea cu părul negru și cu sprîncene de Juno, nu se numește de fapt Juno, ci Circe și că transformă oamenii pe care-i atinge — cum să spun, ca să sune cît mai mitologic ? — în cireada lui Eume.

Cînd îmi pun întrebarea : în ce constă tot ce am acum ? răspunsul echivalează cu falimentul multora dintre concepțiile mele anterioare. Căci iubirea noastră este doar carnală, nu și spirituală. Îmi revine mereu gîndul că un om modern nu se poate mulțumi numai cu atît. Eu cu Laura sîntem asemenea zeilor și animalelor, dar nu asemenea oamenilor. De fapt, sentimentul care ne leagă nici nu poate fi numit iubire, căci nu sîntem unul pentru celălalt decît niște ființe dorite, nu și dragi. Dacă Laura ar fi alta și dacă eu aș fi altul, am putea fi de zeci de ori mai fericiți, și în prezent n-aș mai avea senzația că mă aflu în cocina lui Eume. Înțeleg că dragostea care se vrea doar spirituală nu-i decît o umbră ; dar despuiată totalmente de spirit, nu-i decît o înjosire. E adevărat însă, că oamenii atinși de bagheta lui Circe își află plăcerea în înjosire.

Mi se pare ciudat și trist, ca eu, un om de factură helenă, să scriu asemenea lucruri ! Acum scepticismul meu începe să se extindă și asupra Eladei, fiindcă mă îndoiesc că se poate trăi cu forme perimate de viață. Încerc însă să fiu sincer și să scriu ceea ce gîndesc.

30 aprilie

Ieri a picat pe neașteptate o scrisoare de-a mătușii. Mi-au trimis-o de la Roma. E datată de acum două săptămîni și nu înțeleg de ce au ținut-o atît la Casa Osoria. Tanti e convinsă că am fost în Corfu, însă presupune că m-am întors, așa că-mi scrie următoarele : „Așteptăm vești de la tine cu mult dor și neliniște. Eu, că-s bătrînă, am rădăcini puternice în pămînt și nu mă poate doborî orice vînt, dar Aniela — ți-e milă și să te uiți la ea ! La început, tot aștepta să sosească o scrisoare de la tine, de la Viena, ori de la Roma și văzînd că nu mai vine, a început să se neliniștească. Apoi, a urmat moartea tatălui tău. Am spus într-adins tare, de față cu Aniela, că acum nu te mai poți gîndi la nimic alteeva, decît la pierderea suferită, dar că peste cîteva săptămîni ai să te scuturi din apatie și ai să revii la viața activă. Eu cu Aniela nu vorbesc deschis, dar ne înțelegem de minune una pe alta. Am observat că s-a liniștit. Cînd a trecut însă o lună și tu n-ai dat nici un semn de viață, a început din nou să se frămînte, mai ales cu privire la starea sănătății tale, dar desigur și la gîndul că ne-ai uitat. Și eu am fost neliniștită și ți-am scris de cîteva ori în Corfu, la poste-restante, așa cum ne-am înțeles. Deoarece n-am primit nici un răspuns, încerc să scriu pe adresa ta de la Roma, căci gîndul c-ai putea fi bolnav ne otrăvește zilele. Scrie măcar cîteva cuvinte — și mai ales trezește-te, dragul meu Leon, din apatie și fii tu însuți. Am să fiu sinceră cu tine. La gîndurile negre ale Anielei mai contribuie și faptul că nu știu cine i-a îndrugat mamei ei verzi și uscate, că ai fi cunoscut în toată lumea prin aventurile tale galante. Închipuiește-ți, ce revoltată am fost ! Disperată, Celina i-a spus totul fică-si și acum una are tot timpul migrenă, cealaltă, biata de ea, a slăbit, e palidă și s-a schimbat atît de mult, că ți se face milă cînd o vezi. E totuși o făptură bună și drăguță, ca un înger ! Se preface veselă, ca să n-o întristeze pe maică-sa,

dar eu văd prea bine ce se petrece cu ea și mi se rupe inima. Scumpul meu băiat, nici eu n-am discutat problema asta cu tine cînd am fost la Roma, din respect pentru durerea ta, dar nenorocirea care te-a lovit a fost din voința lui Dumnezeu, trebuie să te împaci cu gîndul și să nu te delași în viață. N-ai putea oare să ne scrii o vorbă, care să ne liniștească ? Fie-ți milă de fată ! Nu-ți ascund, că aș dori cel mai mult pe lume, ca după trecerea doliului tău, fie chiar și peste un an sau doi să vă uniți, căci după mine Aniela e pasărea fenix. Dar, chiar și dacă ar fi să fie altfel, tot cred că-i mai bine să ne spui într-un anumit fel. Tu știi că eu nu exagerez niciodată și dacă-ți scriu toate astea, e numai pentru că într-adevăr mă tem pentru sănătatea Anielei. În plus, trebuie să știi, că e vorba și de viitorul ei. Kromicki a început să le viziteze tot mai des și e clar că are anumite intenții. Am vrut să-l gonesc, cum știu eu, fără prea multe politețuri, cu atît mai mult, că pe el îl bănuiesc c-a trăncănit de aventurile tale, dar Celina m-a conjurat să n-o fac. Ea e complet disperată și nu contează deloc pe atașamentul tău față de Aniela. Ce era să fac în situația asta ? Dar dacă presimțirile ei de mamă sînt mai adevărate ? Răspunde, dragă Leon, cît mai repede și primește îmbrățișările și binecuvîntarea unei femei bătrîne, care nu te are decît pe tine pe lume. Aniela a vrut mai înainte să-ți scrie, să-ți transmită condoleanțe, dar n-a lăsat-o Celina, lucru pentru care m-am certat cu ea. Celina e cea mai bună femeie din lume, dar mă înfurie adesea. Multe salutări și sincere urări de sănătate de la toți. Tînărul Chwastowski construiește aici o fabrică de bere. A avut el niște bani, restul i-am împrumutat eu."

În prima clipă am crezut că scrisoarea nu m-a tulburat deloc ; apoi, am început să mă plimb prin casă și mi-am dat seama că greșesc. Impresia lăsată de scrisoare creștea cu fiecare minut și în cele din urmă a ajuns nemaipomenită. După vreo oră mi-am spus uimit : la naiba, nu mă mai gîndesc la nimic altceva, decît la asta ! E ciudat cu ce viteză trecem de la un sentiment la altul, ca vîntul care gonește norii. Cît de nervos sînt totuși ! Mai întîi m-a cuprins înduioșarea pentru Aniela. Dintr-odată, tot ceea ce am simțit nu de mult pentru ea și ce rămăsese tăinuit în niște cotloane ale inimii mele, a țîșnit la suprafață cu presiunea aburului. Să mă duc, s-o liniștesc,

s-o îmbrăţişez, s-o fac fericită — asta a fost prima reacţie, primul imbold al inimii, departe de o voinţă clar formulată, dar nespus de puternic. Iar cînd mi-am imaginat ochii ei înlăcrimaţi şi mîinile ei într-ale mele, a renăscut cu violenţă toată senzualitatea prin care mă simţeam atras spre ea. Pe urmă, mi-a trecut prin gînd o comparaţie cu Laura, care, prin firea lucrurilor, trebuia să iasă fatal pentru aceasta din urmă. Viaţa pe care-o duc aici îmi stă în gît. Am simţit dintr-odată nevoia unui aer mai curat decît cel pe care-l respir, nevoia de linişte, de suavitate şi mai ales de căldura sentimentelor adevărate. Totodată, m-a cuprins bucuria că nu-i nimic pierdut, că se poate îndrepta totul şi că nu depinde decît de mine. Dar brusc mi-am adus aminte de Kromicki şi de mama Anielei, care, neavînd încredere în mine, este desigur de partea lui. Gîndindu-mă la ei m-a apucat o furie, care crescînd treptat, a înăbuşit toate celelalte simţămînte. Cu cît raţiunea îi dădea dreptate doamnei Celina, că nu contează pe mine, cu atît eram mai supărat pe ea, că şi-a permis să nutrească o asemenea neîncredere. În cele din urmă am ajuns la o furie disperată împotriva mea şi a tuturor. Tot ceea ce gîndeam şi simţeam putea fi cuprins în cuvintele : bine, fie şi-aşa !

Scrisoarea a venit ieri ; astăzi, analizîndu-mă mai la rece, am constatat de-a dreptul cu uimire că jignirea a pătruns atît de adînc în sufletul meu, că acum e mai mare decît ieri şi că este sentimentul care mă domină. Îmi spun tot ceea ce îşi poate spune un om raţional şi totuşi nu le pot ierta pentru Kromicki ăsta nu numai pe mamă, dar nici pe fiică. Căci în fond, Aniela ar fi putut printr-un singur cuvînt să-i închidă acestuia calea spre Ploszów, iar dacă n-o face, este pentru că cedează în faţa mamei, adică mă sacrifică pe mine pentru migrenele ei. De altfel, Kromicki ăsta o coboară în ochii mei pe Aniela, o urîţeşte, o reduce la tipul banal de domnişoară de măritat. Nu pot vorbi liniştit despre toate astea.

Poate că gîndesc şi simt ca un om prea iritat ; poate că amorul meu propriu este peste măsură de mare ; recunosc, văd, ştiu să mă privesc obiectiv, ca pe un străin, dar dedublarea asta nu-mi ajută la nimic. Mă amărăsc şi mă enervez tot mai mult. Însuşi faptul că scriu despre asta îmi zguduie nervii, aşa că mă întrerup.

1 mai

Astă noapte mă gîndeam : Poate că mîine voi fi mai liniştit. Dar de unde ! Se naşte în mine de-a dreptul o înverşunare împotriva mamei Anielei, a ei însăşi, a mătuşii şi în ultimă instanţă împotriva mea. Trebuie să ştii să măsori vîntul după lîna mielului şi a mea e afurisit de subţire. Mă simt eu oare bine aici, la Pegli ? Laura e rece ca marmura, dar cel puţin lîngă ea nu mă chinuiesc, căci în afară de frumuseţe n-are nimic. Sînt sătul de suflete prea rafinate şi sentimentale. N-are decît să le consoleze Kromicki.

2 mai

Am dus singur scrisoarea la poştă. Conţinutul era următorul : „Îi doresc domnului Kromicki fericire cu domnişoara Aniela şi domnişoarei Aniela cu domnul Kromicki." A vrut mătuşa un răspuns net — acum îl are.

3 mai

Mă gîndesc, dacă nu cumva ceea ce mi-a scris mătuşa despre Kromicki n-o fi fost o diplomaţie pur feminină, ca să mă pună pe mine în gardă. Dacă da, atunci o felicit pentru abilitate şi pricepere la oameni.

10 mai

A trecut o săptămînă. N-am mai scris, căci am umblat ca otrăvit. Sînt nespus de mîhnit. Aniela n-a fost şi nu-mi este indiferentă. Îmi amintesc cuvintele lui Hamlet : „O iubesc pe Ofelia, cum n-ar putea-o iubi patruzeci de mii de fraţi !" Parafrazînd : „Am iubit-o pe Aniela mai mult decît patruzeci de mii de Laure !" Şi a fost să fie ca tocmai din mîinile mele să-i vină tot răul ! Din cînd în cînd mă consolez la gîndul că tocmai căsătoria cu mine ar fi fost rea pentru ea — dar nu-i adevărat ! Dac-ar fi a mea, aş fi bun cu ea. Mă înnebuneşte bănuiala că poate-i mulţumită şi cu Kromicki.

Cînd mă gîndesc la asta începe iarăşi să se revolte totul în mine şi-mi vine să mai trimit o scrisoare ca aceea.

S-a terminat ! Asta-i singura consolare pentru oamenii ca mine, fiindcă pot să-şi încrucişeze braţele liniştiţi şi să trîndăvească mai departe. Poate că-i dovada unei nemaipomenite slăbiciuni, dar aflu o anumită uşurare în expresia asta.

Acum pot să gîndesc mai liniştit.

Mă uit la mine şi mă întreb prin ce minune, un om care nu numai că se laudă cu o conştiinţă de sine foarte dezvoltată, dar care o are realmente, a acţionat cîteva zile numai prin impulsuri. Atunci la ce-mi mai slujeşte autocunoaşterea, dacă la cea mai mică tulburare a nervilor ea se retrage în nişte cotloane ale creierului şi asistă ca un martor pasiv la acţiunile impulsive ? Ca să mă analizeze *post factum* ? Nu ştiu la ce-mi ajută, dar deoarece n-am altceva de făcut, măcar cu atîta să mă aleg de pe urma ei. Deci, de ce am procedat aşa cum am procedat ? Poate pentru că sînt, ce-i drept un om inteligent, poate chiar foarte inteligent (să mă trăznească, dacă am de gînd să mă flatez pe mine însumi, ori să mă laud !) — dar nu sînt un om deştept. Mai ales îmi lipseşte deşteptăciunea calmă, bărbătească. Nu-mi pot stăpîni nervii, sînt sensibilizat ; m-ar răni — după expresia poetului — chiar şi o petală de trandafir îndoită în două. Inteligenţa mea are ceva feminin în ea. Poate că nu-s o excepţie şi că mulţi indivizi cu pantaloni sînt, mai ales la noi, de aceeaşi formaţie cu mine. Slabă consolare ! Cu o asemenea minte poţi înţelege multe lucruri, dar e greu să te conduci după ea în viaţă ; se zbate neliniştită, şovăie, filtrează la culme fiecare intenţie şi în sfîrşit se pierde cu totul la o răscruce de drumuri. În consecinţă, micşorează capacitatea de acţiune şi permite slăbiciunii de caracter să se dezvolte, trăsătură care la noi este un defect înnăscut şi general. Îmi mai pun întrebarea : dacă mătuşa n-ar fi pomenit în scrisoare despre Kromicki, rezolvarea în acest caz ar fi fost alta ? Şi pe cuvînt că nu îndrăznesc să spun : da ! N-ar fi fost atît de rapidă — asta-i sigur — dar cine ştie, dac-ar fi fost mai favorabilă. Caracterele slabe au nevoie de înlesniri nelimitate ; numai sufletele tari găsesc un stimulent în opoziţie. Laura, care în anumite privinţe este perspicace precum moscul, probabil

că a înțeles asta și poate că de aceea a fost atît de... darnică.

În cele din urmă, ce rezultă de aici ? Sînt un nătăfleț ? Nicidecum ! Un om, care nu se cruță de adevărul golgoluț, n-ar ocoli nici asta — dar nu sînt !... Sînt convins că fără prea multă codeală aș fi putut pleca la Polul Nord, ori în adîncul Africii, să mă fac misionar ; am o fire puțin agresivă, un oarecare curaj înnăscut și aș fi fost capabil de orice inițiative îndrăznețe, de întreprinderi riscante. Am un temperament vioi, o mobilitate poate nu atît de mare ca a lui Sniatyński, de exemplu, dar oricum, destul de mare.

Numai cînd e vorba de rezolvarea unei probleme de viață, scepticismul mă face neputincios, mintea se pierde în considerații și argumente, voința n-are nici un suport și faptele mele depind în parte de întîmplările exterioare.

12 mai

La Laura n-am ținut niciodată, cu toate că am fost și mai sînt încă sub imperiul farmecului ei fizic. Poate că la prima vedere un asemenea fenomen pare ciudat, dar de fapt este un lucru destul de obișnuit. Poți chiar să iubești și să nu-ți placă cineva. De cîte ori nu mi s-a întîmplat să văd o dragoste amară, caustică, plină de rancchiune, tocmai pentru că nu era dublată de atașament. Mi se pare că am spus despre soții Sniatyński că nu numai că se iubesc, dar se și plac teribil ; de aceea le e așa de bine împreună... Ah, simt că și mie mi-ar fi plăcut nespus Aniela și că ne-ar fi fost la fel de bine... Dar, să nu mai vorbesc despre asta !... În ceea ce o privește pe Laura, ea poate face pe mulți bărbați să se îndrăgostească lulea de părul ei negru, de formele ei statuare, de sprîncenele ei, de vocea, privirea, de felul cum își ține capul etc., însă sînt convins că nimeni n-a ținut la ea. Este o femeie ciudată : te atrage aproape irezistibil, dar totodată te respinge. Am spus că în afară de frumusețe nu mai are nimic, căci pînă și inteligența ei nu-i decît prima dintre sclave, care îngenunchează la picioarele frumuseții ei pentru a-i lega sandalele. Nu mai departe decît acum o săptămînă am văzut-o pe Laura dînd de pomană unui copil de pescar, al cărui tată s-a înecat nu de mult și m-am gîndit : dac-ar fi convinsă că i-ar

sta mai bine scoţîndu-i ochii copilului, nu dîndu-i de pomană, ar face-o cu tot calmul şi seninătatea. Sînt lucruri care se simt, de aceea poţi să-ţi pierzi capul după femeia asta, dar nu-i chip să-ţi placă. Iar ea, înţelege orice, numai asta nu.

În schimb, cît e de frumoasă ! Văzînd-o acum cîteva zile, cum cobora scările vilei spre grădină, legănîndu-şi şoldurile superbe, „credeam c-o să cad lat", precum spune Słowacki. În mod cert, sînt sub presiunea a două forţe, dintre care una mă atrage, cealaltă mă respinge. Aş vrea să plec în Elveţia, dar totodată aş vrea să mă întorc la Roma. Nu ştiu ce o să fac pînă la urmă. Ribot are dreptate cînd spune că a v r e a este doar o stare a conştiinţei, nu şi un act de voinţă ; şi cu atît mai puţin, cînd vrei două lucruri deodată. Am primit o scrisoare de la notarul meu, prin care mă cheamă la Roma, în legătură cu moştenirea. Sînt nişte formalităţi de rezolvat, care s-ar putea aranja şi în lipsa mea, dacă aş ţine neapărat să nu mă duc... Asta ar fi o justificare... De la o vreme nu-mi mai place Laura ca înainte. Ea n-are nici un aport aici, căci este mereu aceeaşi, însă eu am transferat nemulţumirea de mine însumi asupra ei. În timpul suferinţei şi frămîntărilor căutam lîngă ea nu numai liniştea, ci şi un fel de înjosire expresă ; acum am repulsie faţă de ea tocmai pentru asta. Nici n-a ştiut de furtuna care m-a pustiit. Ce-i păsa ei de frămîntările mele, de vreme ce nu se putea împodobi cu ele ? A observat acum că sînt mai febril şi mai violent decît de obicei, m-a întrebat în treacăt din ce cauză, fără însă a insista prea mult.

Poate că în cele din urmă atracţia pe care o exercită asupra mea va învinge şi nu voi pleca, în orice caz, am să-i spun chiar mîine că sînt chemat la Roma. Sînt curios să văd cum o să primească vestea asta — cu atît mai curios, cu cît nu prea pot să-mi închipui reacţia ei. Bănuiesc, în ciuda sentimentului ce spunea că mi-l poartă, asemănător de altfel cu al meu pentru ea, că nici ea nu ţine la mine, natural, dacă-şi dă în general osteneala să ţină sau să nu ţină la cineva. Sufletele noastre au multe asemănări, dar şi mii de deosebiri.

Sînt îngrozitor de obosit. Nu pot să nu mă gîndesc la impresia pe care a produs-o la Ploszów scrisoarea mea. Mă gîndesc la asta în permanenţă, chiar şi atunci cînd

sînt cu Laura ; le văd mereu înaintea ochilor pe Aniela și pe mătușa. Cît este de fericită Laura cu liniștea ei veșnică ! Mie mi-e atît de greu cu mine însumi...

Mă bucură gîndul că voi schimba locul. Pegli, cu toate că-i o localitate balneară, este foarte pustiu. Canicula neobișnuită. Marea zace leneșă, fără să se miște nici măcar la mal, de parcă n-ar mai putea nici ea să respire de arșiță. Uneori se pornește vîntul, dar sufocant, ridicînd nori de praf alb, care se așează în straturi groase pe frunzele palmierilor, cimșirilor, smochinilor, arborilor de mirt și pătrunde în case printre jaluzele. Mă dor ochii de lumina pe care zidurile o reflectă atît de strident, încît ziua nici nu te poți uita la ele.

Sau în Elveția sau la Roma, numai să plec de-aici ! Am senzația că oriunde în altă parte m-aș simți mai bine. De altfel, ne pregătim cu toții de plecare. Pe Davis nu l-am mai văzut de patru ori cinci zile. Cred c-o să înnebunească dintr-o zi în alta. Doctorul mi-a spus că-l cheamă mereu să-și măsoare forțele cu el. Se pare că ăsta-i un semn nespus de rău.

Roma, Casa Osoria, 18 mai

Probabil că aveam nevoie de singurătate. Mă simt la fel ca imediat după sosirea la Pegli : sînt trist, dar mi-e bine. Ba chiar mai bine decît la Pegli, căci nu mai am neliniștea aceea, care mă tulbura încă de la început, în prezența Laurei. Umblu prin casa pustie, întunecată, găsesc o mie de amănunte care mi-l amintesc pe tata și amintirea lui se împrospătează în inima mea. Acolo mi se transformase într-o umbră albăstrie, acum îl întîlnesc la fiecare pas, cu viața lui dinainte, reală. Pe biroul din laboratorul lui a rămas lupa cu care cerceta exponatele, cîrligul de bronz cu care scotea pămîntul uscat din vasele dezgropate, vopselele, pensulele, manuscrisele începute, notele privind colecțiile, într-un cuvînt : o mie de mărunțișuri. Uneori am impresia că e plecat și c-o să se întoarcă la lucrul lui de fiecare zi, iar cînd impresia se spulberă, rămîne durerea adevărată, profundă și-l iubesc nu numai ca pe o amintire a celui care a fost, ci așa cum este acum, cufundat în somnul veșnic din Campo Santo.

De aici decurge tristețea mea, dar este un sentiment cu mult mai curat decît toate celelalte, care m-au străbătut la voia întîmplării, în ultima vreme, încît mi-e bine cu el, mă simt mai bun, sau cel puțin nu atît de stricat cum mi se părea că sînt... Am observat, de asemenea, că nici cele mai disperate raționamente nu-l privează pe om de bucuria pe care i-o produce prezența în sufletul lui a unor elemente de noblețe. De unde vine tendința irezistibilă și nestăvilită de nimic a oamenilor spre bine și puritate ? Uneori, cînd încep să depăn ghemul acesta, ajung foarte departe. Mintea noastră este doar reflectarea legității logice a existenței generale, așa că poate și noțiunea noastră de bine este o reflectare a unui bine absolut. Dar, dac-ar fi așa, omul ar putea să termine cu toate îndoielile lui și să strige nu numai : *eureka !* ci și *aleluia !* Mă tem totuși ca această construcție a mea să nu se prăbușească, asemeni atîtor altora și de aceea nu îndrăznesc s-o ridic. Astea-s, de altfel, mai degrabă senzații decît raționamente, dar voi reveni neapărat la ea cu timpul, căci mă doare ca și cum aș avea o țeapă nu în deget, ci în suflet. Acum însă sînt mult prea obosit și prea trist, iar în jur e atîta liniște și bine !

Mi se pare, că din toate viețuitoarele pămîntului, numai omul reușește să acționeze adesea împotriva voinței lui. Acum îmi dau seama că de multă vreme aveam chef să plec de la Pegli, dar treceа zi după zi și eu stăteam inert. Chiar și în ajunul plecării de acolo eram sigur c-am să mai rămîn ; pe neașteptate mi-a venit în ajutor Laura însăși.

Am anunțat-o de scrisoarea notarului și de plecare, mai mult ca să văd cum reacționează. Eram singuri. Mă așteptam la vreo exclamare din partea ei, la vreo emoție, la vreun *veto* — dar nimic din toate astea !

Auzind vestea s-a întors spre mine, și-a vîrît ușor degetele în părul meu și apropiindu-mi fața de a ei, m-a întrebat :

— Dar ai să te întorci, nu-i așa ?

Pe Dumnezeul meu dacă înțeleg ce-a vrut să fie asta ! O fi presupus că trebuie neapărat să plec ? Ori poate că, încrezătoare în puterea farmecului ei, nu s-a îndoit nici un moment, c-am să mă întorc ? Ori a prins din zbor posibilitatea de a scăpa de mine ? Căci, după o asemenea întrebare, nu-mi mai rămînea decît să plec. Mîngîierea

cu care a însoțit întrebarea pledează oarecum împotriva acestei ultime presupuneri, care de altfel mi se pare cea mai probabilă. Uneori sînt aproape sigur că voia să spună : Nu tu mă părăsești, ci eu pe tine ! Trebuie chiar să recunosc că dacă prin asta mi-a dat papucii, atunci are o abilitate cu totul nemaipomenită și cu atît mai uluitoare, cu cît modul în care a făcut-o a fost mai dulce, mai mîngîios și cu cît m-a lăsat mai mult în incertitudine : și-a bătut ori nu joc de mine ? Dar, de ce să-mi fac iluzii ? Ea a cîștigat jocul prin întrebarea pusă. Poate că în orice alt caz amorul meu propriu s-ar fi simțit lezat, dar acum mi-e indiferent.

În ultima seară nu numai că n-a fost o atmosferă rece între noi, ci am fost chiar mai tandri decît de obicei. Ne-am despărțit foarte tîrziu. O văd și acum cum m-a condus pînă la ușă, cu lumînarea în mînă, cu pleoapele plecate. Era atît de frumoasă, încît îmi părea rău că trebuie că plec. A doua zi m-a condus pînă la gară. Buchetul de trandafiri crem l-am pierdut abia la Genova. Ciudată femeie ! Pe măsură ce mă îndepărtam de ea, alături de dorul fizic, simțeam o ușurare tot mai mare. Am călătorit fără întrerupere pînă la Roma și acum mai am încă senzația păsării care s-a smuls din laț.

22 mai

Aici n-am găsit aproape pe nimeni dintre cunoscuți. I-a gonit canicula la mare ori la munte. Ziua sînt puțini oameni pe stradă, întîlnești numai străini, în majoritate englezi cu căști coloniale, înfășurați în muselină, cu Bedeker-ul roșu în mînă și cu veșnicul „*Very interesting !*“ [1] pe buze. Pe la amiază Babuino este atît de pustie, încît pașii trecătorilor singulari răsună cu ecou. În schimb, seara roiesc toate străzile. Întotdeauna la ora serii am un fel de sufocări și o neliniște nervoasă, așa că ies să iau aer, umblu pînă cad de oboseală și asta îmi dă o mare ușurare. De regulă plimbarea mea se termină în Pincio. Adeseori parcurg de trei-patru ori în lung terasa aceea splendidă, plină de perechi de îndrăgostiți. Unii umblă la braț, cu capetele lipite la tîmple și

[1] „Foarte interesant !“ în original în limba engleză.

cu ochii ridicați spre cer, parcă dintr-un exces de fericire, alții stau pe bănci, cufundați în umbra pomilor. Lumina tremurătoare a felinarelor scoate uneori la iveală din aceste adîncuri de întuneric ba un profil de *bersagliere* [1] pe jumătate ascuns sub pene, ba o rochie de fată, ba o față de muncitor ori de student. La urechile mele ajung șoapte, jurăminte, cîntece fredonate încet. Am de fiecare dată impresia unui carnaval de primăvară și găsesc o ciudată plăcere în a mă afunda în mulțimea asta, a respira veselia și sănătatea lor, fericirea lor simplă. Simplitatea asta pătrunde în mine și-mi liniștește nervii mai bine decît chloralul. Serile sînt calde, luminoase, cu adieri răcoroase. Luna se ridică peste Trinità dei Monti și plutește deasupra acestui furnicar de oameni, ca o barcă de argint, albind vîrfurile pomilor, acoperișurile, turnurile. La poalele terasei e vuietul orașului luminat, iar mai încolo, departe, se conturează în negura argintie silueta bisericii Sfîntul Pavel, cu cupola strălucind ca o a doua lună. De mult nu mi s-a mai părut Roma atît de frumoasă ! Îi descopăr mereu farmece noi. Mă întorc acasă tîrziu și mă culc aproape fericit la gîndul că a doua zi mă voi trezi tot la Roma. Și dorm !... Nu știu, poate de oboseală, dar dorm buștean și chiar și dimineața mă scol încă puțin ametit.

Diminețile le petrec cu notarul. Uneori întocmesc pentru mine inventarul colecțiilor tatii. Nu le-a lăsat orașului prin testament ; mă lasă pe mine unic moștenitor, așa că au devenit proprietatea mea. Aș îndeplini dorința tatii și le-aș dărui Romei fără să șovăi, dar mă gîndesc că poate opoziția mătușii a trezit în el anumite scrupule și poate că s-a abținut de la dăruirea colecțiilor special pentru ca vreodată să poată fi transportate în țară. Că s-a gîndit la colecții în ultima vreme, o dovedesc numeroasele clauze adăugate ulterior la testament. Sînt multe daruri mai mici pentru familie, dar unul m-a emoționat mai mult decît pot spune. Scrie astfel : „Capul Madonei de Sassoferrato [2] îl las viitoarei mele nurori."

[1] Vînător de munte italian.

[2] Sassoferrato, pseudonimul pictorului italian Salvi Giovan Battista (1609—1685).

Sculptorul Lukomski a început de o lună portretul tatii, după un bust pe care tot el l-a făcut, în urmă cu cîțiva ani. Adeseori mă duc după amiaza la el, să văd cum merge lucrul. Cînd intru în atelier, parcă păşesc într-o altă lume. Este un fel de hambar, cu o fereastră uriaşă, sus, spre nord, aşa că toată încăperea-i scăldată într-o lumină rece, fără reflexele soarelui. Cînd intru acolo, parcă nu mai sînt la Roma. Iluzia o amplifică însuşi Lukomski, care are un cap de nordic, cu barbă blondă şi cu ochi albaştri şi înceţoşaţi, de mistic. Are două ajutoare, polonezi, şi doi ciini, Kruk şi Kurt. Într-un cuvînt, e ca o insulă hiperboreică într-o mare sudică. Îmi place să mă duc acolo pentru originalitatea ambianţei şi-mi place să mă uit şi la Lukomski cînd lucrează : are în el atunci forţă şi simplitate. În special îmi place cînd se îndepărtează de tablou ca să-l vadă mai bine, apoi se întoarce repede, parcă pornind la atac. Este un artist foarte talentat. Chipul tatii apare treptat de sub penelul lui de o asemănare izbitoare. Va fi nu numai un portret, ci şi o operă de artă.

Dacă e cineva tipul omului îndrăgostit de forme frumoase, apoi acela este Lukomski. Am chiar impresia că el şi gîndeşte numai prin prisma nasurilor, trupurilor, braţelor şi capetelor greceşti, într-un cuvînt, nu gîndeşte cu ajutorul ideilor, ci al formelor, al formelor clasice. Locuieşte la Roma de cinsprezece ani şi vizitează tot timpul muzeele şi galeriile, de parc-ar fi venit ieri. Prin asta face dovada că o astfel de pasiune poate umple complet viaţa omului, poate ajunge chiar şi religia lui, cu condiţia ca el să-i fie preot. Lukomski nutreşte un asemenea respect pentru oamenii bine făcuţi, cum au credincioşii pentru icoane. L-am întrebat, care-i după părerea lui, cea mai frumoasă femeie din Roma. Mi-a răspuns fără ezitare : — Doamna Davis ! după care a început să deseneze silueta ei în aer, cu degetele mari de la ambele mîini, cu uşurinţa şi expresivitatea în gesturi, pe care n-o au decît artiştii. Lukomski este un om închis şi melancolic, dar în clipa aceea se înviorase atît de mult, încît îi dispăruse pînă şi veşnica-i expresie mistică din priviri.

— Iată, de exemplu, spunea desenînd în aer mereu alte linii. Sau asta ! Ea e cea mai frumoasă femeie nu din Roma, ci din toată lumea !

Îl încîntă în mod deosebit gîtul Laurei. Zice că atunci cînd ridică fața în sus, gîtul ei e în prelungirea capului, aproape cu aceeași lățime, ceea ce se întîlnește nespus de rar ; numai în Transtever se pot vedea uneori la femeile din popor astfel de gîturi, dar niciodată într-un asemenea grad de perfecțiune. Într-adevăr, cine ar vrea să-i găsească Laurei un defect fizic cît de mic, și-ar pierde timpul zadarnic. Lukomski afirmă chiar că unor asemenea femei ar trebui să li se ridice statui în forum încă din timpul vieții. Bineînțeles, nu l-am contrazis.

29 mai

Toată procedura asta italienească de moștenire a început să mă cam plictisească. Cît de încet fac totul, deși au o agilitate înnăscută și cît de mult vorbesc ! Sînt literalmente asurzit de atîta vorbărie. Am comandat cîteva dintre cele mai noi romane franțuzești și citesc toată ziua. Autorii lor îmi fac impresia unor desenatori îndemînateci. Cît de repede și de bine e conturat fiecare erou, cîtă forță și profunzime în aceste descrieri ! În privința tehnicii nu se poate face mai mult. În schimb, oamenii descriși sînt, cum am mai spus, din aceia care nu nutresc decît dragoste carnală și nimic mai mult. Întîmplător, poate să fie și așa, dar ca în întreaga Franță, cît e de lungă și de lată, să nu existe nimeni care să iubească altfel — asta s-o spună altora, nu mie. O cunosc prea bine și știu că-i mai bună decît literatura ei. Goana asta a romanului de dragoste după elemente de șoc, care se vor realiste, îl îndepărtează de fapt de realitate. Oamenii se iubesc individual și într-un individ, în afară de față, privire, expresie, voce, statură — mai există și minte și caracter și mod de a gîndi, într-un cuvînt o mulțime de elemente, care țin de intelect și moral. Legătura mea cu Laura e cea mai bună dovadă că sentimentul bazat în exclusivitate pe voluptate nici nu merită să fie numit dragoste. De altfel, Laura este o excepție.

Ieri am luat micul dejun cu Lukomski. Seara am hoinărit, ca de obicei prin parcul Pincio. Imaginația mă ajută să evadez uneori din realitate. Îmi închipui că sînt la braț cu Aniela. Mergem și discutăm ca doi oameni care se iubesc mai presus de orice. Atunci mă simt așa de bine, cum nu mi-a fost niciodată cu Laura, însă cînd imaginația încetează să mai lucreze — ce senzație de singurătate ! Nu-mi vine să mă mai întorc acasă. Azi noapte n-am putut dormi. Viața mea este nespus de seacă. Permanentele introspecții duc numai la pustiire. Și simt, că ar fi putut să fie altfel. Mă mir și eu, că amintirea Anielei este atît de vie în mine. De ce, spre exemplu, nu mi-am imaginat niciodată că merg la braț cu Laura ? Iar acum, pomenind numele ei, adaug în gînd : lua-o-ar naiba !

Mă gîndesc adesea, că am avut fericirea în mînă și i-am dat drumul.

2 iunie

De multă vreme n-am mai fost atît de uimit, ca astăzi, din pricina lui Lukomski. Ne-am dus împreună la muzeul de la Capitoliu. M-am mirat încă de cînd am ajuns la Venus, cînd, întorcînd pe toate părțile statuia așezată pe un suport rotativ, mi-a declarat că o preferă pe Psyche a lui Praxiteles de la Neapole, pentru că este mai spiritualizată. Mi s-a părut o părere cu totul ciudată din partea unui plastician ca el. Însă mă aștepta o surpriză și mai mare, în fața morții gladiatorului sau a galului. Lukomski l-a privit în tăcere vreo jumătate de oră, după care a rostit printre dinți, așa cum îi este obiceiul, cînd îl emoționează ceva :

— S-a spus de vreo sută de ori, că are față slavă — și într-adevăr ! E ceva nemaipomenit !... Fratele meu a luat în arendă moșia Kozlówek, lîngă Sierpc. Era acolo unu' Michna, un căruțaș... S-a înecat anul trecut, cînd scălda caii... Cap tăiat, domnule, cap tăiat cu ăsta ! Uneori stau aici și cîte o oră, am nevoie...

Nu-mi venea să-mi cred urechilor și mă miram că nu se prăbușește tavanul Capitoliului peste capetele noastre. Sierpc, Kozlówek, Michna — aici, în această lume a anti-

chității, cu formele ei clasice ! Și să aud asta din gura unuia ca Lukomski ! Dintr-odată mi s-a dezvăluit nu artistul, ci omul din el. Deci tu, frățioare, din ăștia-mi ești ? m-am gîndit. Așa plastician ești ? așa grec ? așa roman ? Deci vii să te uiți la giadiator nu pentru formele lui, ci pentru că ți-l amintește pe Michna din Kozlówek ? Acum înțeleg cu ce semnificație au tăcerile tale, melancolia ta !

Pesemne că Lukomski a bănuit ce gîndesc, căci a pus ochii săi mistici în pămînt și a început să vorbească cu o voce întretăiată, repezită, explicînd parcă ceea ce spusese mai înainte :

— Aici e de trai, la Roma... Îmi merge bine... N-am de ce să mă plîng... Stau aici, fiindcă trebuie... Dar, dragă domnule, mă roade nostalgia ca toți dracii... Cînd latră ciinii noaptea în grădină, îmi vine să zgîrii pereții, am impresia că sînt la noi, la țară... Aș înnebuni, dacă nu m-aș duce acolo cel puțin odată pe an. Și acum, plec curînd, că mi-a ajuns pînă aici...

Zicînd acestea făcu semn cu mîna în dreptul gîtului și țuguie buzele ca pentru fluierat, căci îi tremurau. Era o izbucnire cu atît mai uimitoare la omul acesta, cu cît mai neașteptată. M-a emoționat diferența imensă care există între mine și oamenii de tipul lui Lukomski sau Sniatyński. Mă mai gîndesc și acum la asta cu un fel de teamă. Sînt orizonturi de necuprins pentru mine. Ce sentimente uriașe poartă oamenii aceștia în ei ? Poate să le fie cu ele bine sau rău. dar oricum, cît sînt de bogați în comparație cu mine ! Ei nu-s amenințați nici de pustiu, nici de gol ! Fiecare din ei are rezerve de viață cît pentru zece. Și eu mă simt chipurile legat de poporul meu, dar nu-i un sentiment atît de direct, nu arde în mine ca o flacără, nu-i o parte din ființa mea. N-am nevoie ca să fiu trăi de nici un fel de Kozlówek, Michna, Płoszów. Acolo unde pentru unul ca Lukomski sau Sniatyński țîșnesc izvoarele, din care ei își sorb rațiunea existenței — pentru mine nu-i decît nisip uscat. Ei chiar dacă n-ar avea acest suport, tot le-ar mai rămîne, unuia pictura și sculptura, celuilalt literatura. Este un lucru aproape incredibil ca un om ca mine care are atîtea condiții să fie fericit, nu numai că nu este, dar nici măcar nu știe pentru ce trăiește. Fără îndoială că nu-i decît vina felului în care am crescut : Roma, Metz, Paris,

iarăși Roma ; am fost ca un pom scos din glia lui și nesădit temeinic în alta. Dar e de asemenea și vina mea, că am tot pus semne de întrebare și am filozofat, în timp ce alții au iubit pur și simplu. Rezultatul — n-am realizat nimic cu filozofia mea și mi-am pustiit inima.

8 iunie

Notez acum tot ce s-a întîmplat în decurs de o săptămînă. Am primit cîteva scrisori, printre care una de la Sniatyński. Bun băiat ! E atît de necăjit de întorsătura poveștii cu Aniela, că nici măcar nu mă insultă. Îmi comunică doar, că soția lui e supărată de moarte pe mine, că nu mai vrea să audă de mine și că după părerea ei sînt un monstru, care își află cea mai mare plăcere în a-și chinui victimele. De data asta sînt și eu un creștin adevărat, căci nu numai că nu mă supăr pe doamna Sniatyńska din cauza asta, dar chiar mi-o face mai simpatică. Ce inimă sinceră și cinstită ! Evident, Sniatyński consideră problema pierdută, sau mai degrabă definitiv încheiată, căci se abține să-mi dea sfaturi, scrie doar îndurerat : „Să dea Dumnezeu, să mai găsești alta ca ea." Ciudat lucru, mi se pare că nu vreau alta ca Aniela, nici mai bună ca ea, ci doar pe ea însăși. Spun că mi se pare, căci e un sentiment lipsit de o formă definitivă și bine determinată. Parcă am în mine un scul de mătase teribil de încurcat, mă chinuiesc și nu reușesc să pun în ordine șuvițele încîlcite. Cu toată autoanaliza, nu știu, spre exemplu, de unde vine durerea mea : din faptul că o iubesc pe Aniela mai mult decît îmi închipuiam, sau numai pentru că simt c-aș fi putut s-o iubesc foarte mult ? Sniatyński îmi răspunde oarecum la întrebarea asta a mea, prin următoarele cuvinte : „Am auzit sau am citit că filoanele de aur au uneori la suprafață un înveliș de cuarț, din care e greu să extragi metalul. Presupun că și inima ta are un asemenea înveliș ; înăuntru se află metalul prețios, dar afurisita asta de coajă nu s-a topit de tot în timpul ultimei tale șederi la Ploszów. Ai stat prea puțin și n-ai reușit s-o iubești destul de puternic pe fata asta. Poate că ai putere de acțiune, dar n-ai nici un pic de energie cînd e vorba să iei o hotărîre ; și, poate că ai fi găsit-o totuși înlăuntrul tău, dacă sentimentul te-ar fi împins suficient. Dar ai plecat, ai

început după obiceiul tău să analizezi în profunzime, să te gîndești — și s-a întîmplat precum am prevăzut : filozofînd prea mult, ai irosit fericirea ta și a altora." Mă izbește în cuvintele lui asemănarea, parcă repetarea a ceea ce mi-a spus tata cîndva. Totuși, Sniatyński reușește să mă pătrundă mai bine, căci iată ce adaugă : „Așa-i de cînd lumea, că cine se introspectează prea mult, acela nu mai e de acord nici cu sine însuși în cele din urmă, iar cine nu-i de acord cu sine însuși, acela nu-i capabil să ia nici o hotărîre. E un secol bolnav, în care numai măgarii mai au voință, căci dacă cineva are minte cît de cît, o folosește spre a se îndoi de toate și spre a se convinge pe sine însuși că într-adevăr nu merită să vrei nimic." Observații similare am întîlnit și la unul din autorii francezi și m-am gîndit, pe cinstea mea, că are dreptate !

Aș fi preferat ca Sniatyński să mă certe mai degrabă, decît să-și împănceze scrisoarea cu fraze de tipul ăsta : „Cu toate calitățile tale s-ar putea să ajungi pînă acolo încît să fii întotdeauna motiv de necazuri și frămîntări pentru cei apropiați și dragi." Îmi este cu atît mai neplăcut, cu cît e adevărat. Le-am necăjit pe Aniela, pe mătușa, pe mama Anielei și în fine, pe mine însumi. În schimb, mi-a venit să rîd, cînd am citit mai departe : „După legile vieții, în fiecare om trebuie să crească ceva ; fii cu băgare de seamă, ca în tine să nu crească cumva vreun drac, care să te otrăvească pe tine mai întîi." Nu !... Asta cel puțin nu mă amenință. A crescut un mucegai semănat de mîna Laurei, dar a crescut numai pe învelișul de cuarț, de care vorbește Sniatyński ; n-a reușit să-și vîre rădăcinile mai adînc și nici eu nu m-am otrăvit cu el, nici Laura. Mucegaiul are calitatea, că nici măcar nu trebuie smuls din rădăcini, e suficient să-l ștergi, ca pe praf. Mai multă dreptate are Sniatyński, atunci cînd încearcă să fie el însuși și — în numele dogmei pe care o poartă mereu în suflet să spună : „Dacă te consideri un tip superior, dacă ești chiar, atunci îți spun că suma unor asemenea superiorități dă un minus social."

Nu-i vorba că mă consider un om superior — poate doar în comparație cu unul cum este Kromicki — dar Sniatyński are dreptate. Oamenii ca mine numai atunci nu constituie minusuri sociale, cînd nu sînt genii fără portofoliu, adică, dacă sînt mari oameni de știință sau

mari artiști. Atunci chiar se poate întîmpla să joace rolul de reformatori. În ceea ce mă privește, aș putea să fiu reformator numai și numai față de mine însumi. M-am purtat cu gîndul ăsta toată ziua, căci realmente este un lucru nemaiauzit, ca un om care-și înțelege atît de bine lipsurile, să nu întreprindă nimic pentru a le preîntîmpina. În loc să mă gîndesc o jumătate de zi, dacă să ies în oraș sau nu, aș putea în definitiv să mă iau de guler și să mă duc cu forța pînă jos. Sînt sceptic — prea bine ! Dar oare nu-mi pot impune să mă comport, ca și cum n-aș fi ? Pe cine poate să intereseze, dacă faptele mele vor fi făcute cu mai multă sau mai puțină convingere ? Ce-aș putea, spre exemplu, să fac în prezent ? Să poruncesc să mi se împacheteze lucrurile și să plec la Ploszów. Aș putea s-o fac foarte bine. Ce-ar ieși de aici, aș vedea mai tîrziu — dar aș întreprinde ceva ! E adevărat că Sniatyński scrie : „Maimuțoiul ăla se duce acum zilnic la Ploszów și le sîciie pe doamnele de acolo, care, și fără vizitele lui arată ca niște umbre." Poate că-i prea tîrziu ? Sniatyński nu-mi scrie cînd a fost la Ploszów, însă presupun că acum o săptămînă sau două, deci de la vizita lui lucrurile puteau să avanseze destul de mult. Da, dar eu nu știu asta. În fond, ce se poate întîmpla mai rău decît este în prezent ? Un om care are cît de cît energia de a lua hotărîri ar face călătoria asta și simt că aș căpăta un oarecare respect pentru mine, dacă aș face-o, cu atît mai mult, cu cît Sniatyński nici nu mă îndeamnă s-o fac — el, care este atît de expeditiv. Numai gîndindu-mă la asta mi se luminează ochii și în lumina asta văd un chip scump, care în clipa de față îmi pare mai scump decît orice pe lume — și — *per Baccho !* [1] — cred c-am să fac precum m-am gîndit !

9 iunie

La nuit porte conseil ! [2] Nu plec imediat la Ploszów, căci ar fi o călătorie în necunoscut, dar i-am scris mătușii o scrisoare lungă, în cu totul alți termeni decît cea pe care am trimis-o de la Pegli. În decurs de opt, cel mult zece zile, ar trebui să am un răspuns și în dependență

[1] „Pe Bachus !" în original, în limba italiană.
[2] „Noaptea e un sfătuitor" în original, în limba franceză.

de el, voi pleca sau... nu — și în general nu știu ce să fac. Aș fi sigur de un răspuns favorabil, dacă, de exemplu, aș fi scris : „Te implor, dragă tanti, gonește-l pe Kromicki de acolo ; Anielei îi cer iertare, o iubesc și o rog să-mi acorde mîna." Numai dacă s-ar fi cununat de-acum, numai atunci rugămintea mea ar rămîne fără rezultat ; dar nu cred să fi mers lucrurile chiar atît de galopant. Eu însă nu i-am scris mătușii așa. Scrisoarea trimisă are doar rolul plutonului de recunoaștere, care merge înaintea armatei și cercetează terenul. Am întocmit-o în așa fel, încît mătușa voind să-mi răspundă, să fie nevoită să-mi spună nu numai ce se petrece la Ploszów, ci și în inima Anielei. Mărturisesc sincer că n-am fost mai ferm, deoarece experiența m-a învățat să n-am încredere în mine. Ah, dacă Aniela, în ciuda supărării pe care mi-o poartă mai mult sau mai puțin pe drept, l-ar refuza pe Kromicki ! Cît i-aș fi de recunoscător pentru asta, cît de mult s-ar ridica în ochii mei, de la situația asta nesuferită de fată de măritat, a cărei unică sarcină și unic scop este de a-și găsi un soț ! Păcat că am aflat de acest Kromicki ! Desprinzîndu-mă ca pasărea din laț de la picioarele Laurei, ceea ce trebuia oricum să se întîmple, aș fi ajuns aproape în mod sigur la picioarele Anielei. Mătușa mea însă, în sinceritatea intențiilor ei a dat dovadă de mai puțină abilitate, atunci cînd m-a anunțat de insistențele lui Kromicki și de sprijinul pe care i-l acordă doamna Celina. În vremurile de astăzi, cînd sîntem dominați de nervi, nu numai femeile sînt mimetice, ci și bărbații. O singură atingere mai dură e suficientă, ca sufletul să-și închidă porțile adeseori pentru totdeauna. Știu că nu e bine, dar asta este ! Vrînd să mă schimb, ar trebui să-mi comand la vreun anatomist alți nervi, iar cei pe care-i am să-i țin numai pentru ocazii deosebite. Nimeni, nici măcar doamna Sniatyńska, care mă consideră un monstru în clipa de față, nu mă privește mai critic, decît eu însumi. Dar oare Kromicki ăsta-i mai bun decît mine ? Oare nevroza lui plată, pur financiară, e mai valoroasă decît a mea ? Fără nici o supraestimare, pot spune că am de zece ori mai multă delicatețe a sentimentelor, impulsuri mai nobile, inimă mai bună, mai multă tandrețe, fără a mai vorbi de faptul că pînă și propria lui mamă ar trebui să recunoască, că-i mai prost decît mine. E drept că

n-o să cîştig niciodată nici un miliard, nici a zecea parte dintr-un miliard, dar nici Kromicki n-a realizat încă nici a suta parte ; în schimb, pot să pariez că soţia mea va avea o viaţă mai caldă şi mai luminoasă decît a lui, că va trăi mai în larg şi mai nobil.

Nu este prima dată că mă compar în gînd cu Kromicki, fapt care mă şi enervează, căci mă consider o fiinţă net superioară lui. Sîntem locuitori a două planete diferite, iar dacă-i vorba de compararea sufletelor noastre, spre al meu trebuie să urci trepte atît de abrupte, încît recunosc, poţi să-ţi rupi gîtul, în timp ce spre al lui o femeie ca Aniela va trebui neapărat să coboare.

Dar oare ei i-ar fi greu s-o facă ? Scîrboasă întrebare ! Însă am întîlnit în viaţă lucruri atît de nemaipomenite din acest punct de vedere, în special la noi, unde femeile sînt în genere mai presus decît bărbaţii, încît trebuie să mi-o pun. Am cunoscut fete, de-a dreptul înaripate, pline de impulsuri nobile, sensibile la tot ce-i frumos şi ce iese din comun, care nu numai că s-au măritat cu nişte imbecili de ultimă speţă, dar de-a doua zi după nuntă au şi trecut la modul lor de viaţă, plat, egoist, gol, îngust, josnic. Ba mai mult, unele o făceau cu multă lăudăroşenie, ca şi cum în proprii lor ochi idealurile lor de pînă atunci ajunseseră brusc după cununie demne să fie azvîrlite pe fereastră odată cu cununiţa de lămîiţă. Şi erau convinse că tocmai în felul acesta devin neveste bune, fără să-şi dea seama, că fiecare din ele sacrifică zborul înaripat al sufletului în favoarea unor înclinaţii de maimuţă. Adevărat, că pe urmă, mai devreme sau mai tîrziu venea reacţia, dar în general Tytania lui Shakespeare este la noi un tip obişnuit, pe care l-a întîlnit cu siguranţă fiecare.

Sînt sceptic din cap pînă-n picioare, dar scepticismul meu decurge din „ceea ce mă doare", căci realmente mă doare foarte tare, cînd mă gîndesc că aşa se poate întîmpla şi cu Aniela. Poate că şi ea o să dea din umeri la amintirea elanurilor de tinereţe, convinsă că furnizările de ţiţei din Turchestan sînt singurele lucruri serioase şi reale, unicele de care merită să te preocupi în viaţă. Mă cuprinde o furie sălbatică, cînd mă gîndesc la asta, mai ales că dacă va ajunge aşa, va fi într-o anumită măsură din vina mea.

Pe de altă parte însă, gîndurile și șovăielile mele nu-s numai din cauza lipsei de energie în a lua hotărîri, cum scrie Sniatyński, ci mai există o sursă. Am o părere deosebită despre căsătorie și cerințe atît de mari, încît mi se taie curajul. Știu, că adeseori soțul și soția se obișnuiesc unul cu altul ca două scînduri strîmbe și căsnicia merge cumva ; dar mie nu mi-ar fi suficient. Tocmai pentru că în general n-am încredere în fericire, îmi zic : măcar asta să-mi iasă bine ! Dar poate oare să iasă bine ? Și, ciudat lucru, șovăi nu din cauza multiplelor căsătorii neizbutite pe care le-am văzut în viață, ci pentru că am văzut cîteva reușite, căci gîndindu-mă la ele îmi spun : Deci poate ieși și bine ! Nu-i o chestiune livrească ! Trebuie doar să știi să găsești !

11 iunie

În ultimele zile m-am împrietenit foarte mult cu Lukomski. Nu mai e față de mine atît de tăcut și de închis, cum era înainte. Ieri seară a trecut pe la mine ; ne-am plimbat pînă departe, spre termele lui Caracalla [1], după care l-am invitat la mine și a stat pînă aproape de miezul nopții. Voi nota aici discuția pe care am avut-o cu el, căci a produs o anumită impresie asupra mea. Lukomski se cam jena de ieșirea avută în fața galului, dar eu într-adins am început să vorbesc despre patrie și am scos de la el tot ce avea ascuns în inimă ; în cele din urmă atmosfera dintre noi s-a încălzit. Am spus :

— Scuză-mă, domnule Józef, că te întreb, dar nu pot să înțeleg un lucru : de ce un om ca dumneata, care simte nevoia să aibă anturaj polonez, nu caută să-și ia o tovarășă de viață din țară ? Senzația de patrie pe care ți-o poate da o femeie n-o obții nici cu atelierul dumitale, nici cu ucenicii pe care ți i-ai luat, nici cu Kurt și Kruk.

Lukomski zîmbi și arătîndu-mi inelul de pe mînă, spuse :

— Mă căsătoresc. Aștept doar ca logodnica mea să termine doliul după tatăl ei. Peste două luni mă duc la ea.

— În apropiere de Sierpc ?

— Nu, pe lîngă Wilkomierz.

[1] Marcus Aurelius Antoninus Bassianus Caracalla, imperator roman, fiul lui Septimiu Sever, a domnit între anii 211—217.

— Și dumneata ce-ai căutat la Wilkomierz ?
— Am cunoscut-o aici, la Roma, pe Corso, întîmplător.
— Ce întîmplare fericită !
— Cea mai fericită din viața mea.
— În timpul carnavalului poate ?
— Da' de unde ! Într-o dimineață mergeam pe via Condotti ; mă uit, două doamne, blonde, în mod vizibil mamă și fiică, întrebau într-o italiană stîlcită, unde-i Capitoliul. Spuneau : *Capitolio, Capitole, Capitol* — și nimeni nu le putea înțelege, pentru simplul motiv, că, așa precum știi, se spune *Campidolio*. Mi-am dat seama că-s poloneze, căci am ochiul format. S-au bucurat nespus, cînd le-am vorbit în polonă. M-am bucurat și eu, le-am arătat drumul, ba chiar le-am și condus pînă acolo.
— Nici nu-ți închipui cît de mult mă interesează ceea ce-mi povestești. Deci, v-ați dus împreună ?
— Ne-am dus împreună. Pe drum mă uit mai bine, fata — subțire ca un plop tînăr, grațioasă, frumoasă, un cap mic, urechi ca de model, foarte expresivă, iar genele pur și simplu de aur. Numai la noi poți întîlni așa ceva, aici nici pomeneală, poate doar la Veneția, dar și acolo, rar. Îmi plăcea că se ocupa foarte mult de mama ei, necăjită încă, după recenta moarte a soțului. M-am gîndit că trebuie să aibă o inimă bună. O săptămînă le-am fost ghid, după care i-am cerut mîna.
— Cum așa, după o săptămînă ?
— Da, pentru că plecau, se întorceau la Florența.
— Faci parte dintre oamenii care nu stau mult pe gînduri.
— Dac-ar fi fost în țară, ar fi durat fără îndoială mai mult, dar aici, domnule, aș fi fost în stare să-i sărut mîinile numai pentru faptul că-i poloneză...
— Bine, dar căsătoria e o mare cotitură în viață...
— Adevărat, dar ce altceva aș fi putut născoci în două sau trei săptămîni, mai bun decît într-o săptămînă ? Recunosc — am avut unele rețineri. Nu-i prea plăcut să vorbesc despre asta... În familia noastră este ereditară surzenia. Bunicul la bătrînețe nu mai auzea deloc, tata a surzit la patruzeci de ani... Poți trăi și așa, dar oricum, este o infirmitate grea, în special pentru cei din jur, căci surzii sînt adesea nervoși. De aceea m-am frămîntat, dacă se cade să leg viața unei asemenea fete de

mine, un om amenințat probabil de infirmitatea asta, de un om cu care convieţuirea s-ar putea să fie grea...

Abia acum mi-am dat seama că în expresia ochilor, în mişcările capului, în modul în care ascultă cînd îi vorbeşti, Lukomski are ceva care se întîlneşte numai la oamenii surzi. Aude încă perfect, dar se vede treaba că se controlează mereu, să vadă dacă nu-i slăbeşte auzul.

Am încercat să-l liniştesc, iar el mi-a spus :

— Şi eu tot aşa m-am gîndit. N-are rost să stric viaţa mea şi pe a altuia, numai pentru nişte pericole posibile. În Italia mai există holeră de exemplu şi ar fi tare caraghios dacă nici un italian nu s-ar căsători la gîndul că s-ar putea să moară de holeră şi să-i rămînă soţia şi copiii fără ocrotire. De altfel, am făcut ceea ce am crezut de cuviinţă. Mai întîi i-am spus domnişcarei Wanda c-o iubesc şi că mi-aş da viaţa pentru ea, dar că mă reţine asta şi asta. Şi ştii, domnule, ce mi-a răspuns ? A spus aşa : „Dacă n-o să vă pot spune că vă iubesc, atunci o să vă scriu.“ Bineînţeles că s-a lăsat cu lacrimi, dar peste o oră rîdeam amîndoi de spaimele astea şi eu mă prefăceam înadins că-s surd, ca s-o oblig să scrie : t e i u b e s c.

Discuţia asta mi-a rămas în minte. Sniatyński greşeşte afirmînd, că la noi numai măgarii mai au voinţă. Sculptorul acesta avea realmente motive să şovăie şi i-a ajuns o singură săptămînă pentru o hotărîre atît de mare. Poate că nu are conştiinţa de sine chiar atît de dezvoltată ca mine, dar e un om deştept. Şi ce femeie curajoasă, viitoarea lui nevastă ! Îmi place grozav răspunsul ei. Cred că şi Aniela face parte din categoria asta de femei. Dacă, spre exemplu, aş fi orbit, pe Laura ar fi interesat-o orbirea mea numai în măsura în care m-ar fi putut costuma la nevoie, într-un featic Demodok, pentru a cînta balade la petreceri. Dar Aniela ! Ea cu siguranţă că nu m-ar fi părăsit, chiar dacă n-aş fi fost încă soţul ei. Pun mîna în foc pentru asta !

Trebuie să recunosc că faţă de o asemenea certitudine, chiar şi o săptămînă de şovăială ar fi fost prea mult. în timp ce eu mă tot gîndesc de cinci luni ; nici măcar ultima mea scrisoare către mătuşa nu-i mai categorică.

Mă consolez doar la gîndul că mătuşa mea, femeie deşteaptă şi care mă iubeşte, o să înţeleagă ce urmăresc

şi-o să-mi vină în ajutor în felul ei. Mai nutresc speranţa că Aniela va fi de partea mătuşii ; totuşi, îmi pare rău că n-am scris mai clar. Îmi vine să trimit alta, dar mă abţin. Trebuie să aştept răspunsul la prima. Fericiţi oamenii ca Lukomski, care acţionează direct !

15 iunie

Indiferent dacă numesc iubire sau altfel sentimentul pe care-l nutresc pentru Aniela, oricum constat o mare diferenţă faţă de tot ce mi-a trecut prin inimă pînă acum. De dimineaţa pînă seara nu mă gîndesc decît la asta ; s-a transformat într-o chestiune de care mă simt răspunzător în faţa mea însumi. Înainte nici vorbă de aşa ceva. Legăturile mele se înfiripau, durau şi se desfăceau, lăsîndu-mi o tristeţe mai mare sau mai mică, uneori o amintire plăcută, alteori dezgust, însă nu puneau niciodată stăpînire pe eul meu într-un asemenea grad. În viaţa trîndavă de societate pe care-o ducem cu toţii, cei care n-avem nici un fel de ţeluri înalte, nu servim nici unei idei şi totodată n-avem nevoie să ne cîştigăm pîinea, femeia e mereu prezentă ; o privim tot timpul, ne străduim în permanenţă să-i satisfacem toate dorinţele, dar ne şi obişnuim al naibii de mult cu ea, pînă-ntr-acolo, încît ajungem s-o considerăm unul din păcatele cotidiene ale vieţii. Dezamăgind-o, avem atît de puţine mustrări de conştiinţă, că mai puţine nu poate avea decît femeia, cînd ne dezamăgeşte pe noi. Şi eu, cu toată sensibilitatea firii mele, fac parte, din acest punct de vedere, din aceeaşi categorie obtuză. S-a întîmplat că mi-am spus uneori : iată, e o ocazie colosală să-mi fac şi eu cîteva reproşuri patetice ! Dar întotdeauna am preferat să mă gîndesc la ceva mai plăcut. De data asta nu mai e aşa. Cîteodată mi-e mintea preocupată de cu totul altceva ; deodată simt că-mi lipseşte ceva, se abate asupra mea un fel de nelinişte, un fel de spaimă, ca şi cum aş fi trecut cu vederea un lucru teribil de important, ca şi cum aş fi neglijat să fac ceva — şi în clipa aceea îmi dau seama că gîndul la Aniela apare iarăşi din ascunzişul său, pentru a pune în întregime stăpînire pe mine. Mă sîcîie zi şi noapte, ca orologiul acela nevăzut din poemul lui Mickiewicz. Cînd încerc să diminuez sau chiar să iau în derî-

dere senzația asta, nu mă ajută nici scepticismul, nici ironia mea, sau mă ajută prea puțin, căci imediat revin din nou la cercul acela vicios. Ceea ce simt nu este, la drept vorbind, nici durere, nici mustrări de conștiință ; este mai degrabă o dureroasă aninare a tuturor gîndurilor de un singur punct și totodată o curiozitate febrilă și impacientată, cu privire la ceea ce va fi mai departe, de parcă de acest m a i d e p a r t e ar depinde toată viața mea.

Dacă m-aș analiza mai superficial, aș putea să-mi spun că nutresc un sentiment mare, neobișnuit ; dar, am observat că în gîndurile și neliniștile mele mai este vorba și de altceva în afară de a o avea pe Aniela în viitor. Fără îndoială, ea a exercitat asupra mea o impresie puternică și profundă ; Sniatyński are însă dreptate, cînd spune că dac-aș fi iubit-o la fel de mult cum își iubește el soția, aș fi dorit mai presus de orice să fie a mea. Eu însă — lucru complet sigur — doresc mai puțin să fie a mea, decît mă tem să n-o pierd. Poate că nu oricine ar reuși să observe această ciudată și totodată enormă diferență. În mine însă s-a cristalizat convingerea că dacă n-ar fi fost Kromicki, dacă n-ar fi fost atît de posibilă pierderea Anielei, n-aș fi simțit teama și neliniștea pe care le simt acum. Remarca asta îmi descurcă oarecum itele încurcate, dovedindu-mi relativ clar că eu nu o iubesc atît pe Aniela, cît simt că aș fi putut-o iubi și tocmai asta regret nespus, perspectiva fericirii, posibilitatea de a-mi umple în chip minunat viața și teama de golul care se va crea, dacă Aniela va dispare.

Am constatat că cei mai mari pesimiști, dacă soarta ori oamenii vor să le ia ceva din ce-i al lor, dau din mîini și din picioare și țipă cît îi ține gura, la fel ca cei mai mari optimiști. Este și cazul meu. Nu țip, ce-i drept, dar mă cuprinde groaza la gîndul că poate peste cîteva zile nu voi ști ce să fac cu mine pe lumea asta.

16 iunie

Am avut vești indirecte despre Laura, de la notarul meu, care se ocupă totodată și de afacerile soților Davis. El este de-acum internat în ospiciu. Ea se află la Interlaken, la poalele muntelui Jungfrau și intenționează să-l

escaladeze. Îmi închipui cum se împodobește cu peisajele alpine, cu zăpezile, ceţurile şi răsăriturile de soare de-acolo, cum înoată în lacuri şi cum stă pe marginea prăpastiilor. Am exprimat faţă de notar compătimirea pentru soarta lui Davis şi totodată pentru cea a soţiei, care a rămas de tînără singură şi fără ocrotire. Bătrînul jurist m-a liniştit în privinţa ei, spunîndu-mi că acum o săptămînă a plecat în Elveţia contele Maleschi, un neapolitan, rudă cu doamna Davis. Îl ştiu prea bine ! Un italian frumos ca Antinous [1], dar un cartofor şi, după cum se spune, un laş fără pereche. Cred că pe nedrept am numit-o cîndva pe Laura „turnul din Pisa".

Literalmente pentru prima dată în viaţă mi se întîmplă, ca amintirea unei femei, pe care ce-i adevărat n-am iubit-o, dar m-am făcut c-o iubesc, să se împletească cu un asemenea dezgust. Faţă de Laura sînt lipsit de orice recunoştinţă şi orice mărinimie. Mi-e şi ruşine. De fapt, care sînt cauzele dezgustului şi ce anume nu-i pot ierta ? Doar că de la începutul legăturii noastre, deşi nu direct din vina ei, ci numai contactul cu ea m-a făcut să comit o serie de fapte nedemne, pe care nu le comisesem niciodată în viaţă : nu mi-am respectat doliul, n-am respectat slăbiciunea şi boala lui Davis, am lîncezit lîngă ea, m-am stricat, am trimis scrisoarea aceea fatală... Totul din vina mea, dar dacă un orb se împiedică de o piatră pe drum şi cade, blestemă întotdeauna piatra, deşi de fapt a căzut pentru că era orb.

17 iunie

I-am dus banii lui Lukomski, am lăsat notarului împuternicire deplină, mi-am împachetat lucrurile şi-s gata de drum, pentru orice eventualitate. Roma a început să-mi devină nesuferită.

18 iunie

După socotelile mele ar fi trebuit să sosească de-acum răspunsul mătuşii. Lăsînd la o parte cele mai grave pre-

[1] Antinous, tînăr grec din Bithynia, sclavul favorit al împăratului Adrian, care era atît de frumos, încît a ajuns etalon de frumuseţe masculină în artele plastice.

supuneri, mă străduiesc să ghicesc ce-o să-mi scrie. Pentru a nu ştiu cîta oară regret că nu i-am scris mai clar. Totuşi, am scris că poate aş veni la Ploszów, dacă aş fi sigur că prezenţa mea acolo nu va fi neplăcută pentru musafirii mătuşii şi totodată le-am transmis celor două doamne calde salutări. Am mai scris că în ultimele zile ale şederii mele la Pegli am fost bolnav şi atît de surescitat, că nici nu ştiam ce fac. Cînd am scris toate astea, mi se păreau lucruri înţelepte, acum toată scrisoarea îmi apare ca o culme a prostiei. Pur şi simplu, nu-mi permitea orgoliul să retractez clar şi hotărît ceea ce am scris din Pegli. Contam că mătuşa se va folosi de această posibilitate, ca să îndrepte totul şi atunci eu voi descinde ca un prinţ mărinimos la Ploszów. Ce mizerabilă e natura omului ! Nu-mi mai rămîne nimic altceva decît să sper că mătuşa va înţelege totuşi ce doresc.

Acum, cînd neliniştea se amplifică cu fiecare clipă, simt nu numai c-aş fi putut s-o iubesc enorm pe Aniela, dar şi că aş fi putut deveni incomparabil mai bun decît sînt. De fapt, de ce mă port aşa, ca şi cum n-ar mai fi nimic altceva în mine, decît egoism şi nervi surescitaţi ? Şi dacă nu-i altceva, atunci de ce auto-analiza mea nu-mi arată şi acest aspect ? Am curajul să trag concluzii definitive şi nu mă cruţ de adevăr, totuşi resping concluzia aceasta. De ce ? Pentru că am certitudinea neclintită că sînt mai bun decît faptele mele. Cauza — o oarecare incapacitate de viaţă, decurgînd parţial din tarele neamului, parţial din boala secolului al cărui fiu sînt, din exagerata noastră introspecţie, care nu ne lasă niciodată să cedăm primului impuls al firii umane şi care critică totul, pînă la completa imobilizare a sufletului. Cînd eram copil, mă jucam aşezînd monedele una peste alta, pînă cînd coloana, înclinîndu-se de propria-i greutate, se răsturna şi se transforma într-o grămăjoară informă. Acum fac la fel cu gîndurile şi intenţiile mele, pînă cînd se învălmăşesc haotic. Şi atunci, mai degrabă procedez la o faptă negativă, decît la una pozitivă ; sînt mai capabil să distrug ceva, decît să creez. Am impresia că mulţi oameni inteligenţi suferă de boala asta. Criticînd totul şi pe noi înşine, ne-am tocit forţele pozitive, ne lipseşte baza, punctul de plecare, credinţa în viaţă. Iată de ce eu, de exemplu, nu doresc atît s-o am pe Aniela, cît mă tem să n-o pierd.

Cînd vorbesc despre boala secolului, nu mă gîndesc numai la mine. Este normal, ca în timpul epidemiei, cineva să cadă la pat, însă criticarea a tot ce există este o epidemie care bîntuie în întreaga lume. Rezultatul e evident : se prăbuşesc tot felul de acoperişuri sub care se adăposteau oamenii. Religia, a cărei denumire înseamnă unire — se destramă. Credinţa, chiar şi la cei religioşi, a devenit ceva neliniştitor. Prin acoperişul care se cheamă patrie, străbat acum tot felul de curente. A mai rămas un singur ideal, în faţa căruia îşi scot pălăria chiar şi cei mai inveteraţi sceptici : poporul. Însă pe soclul statuii lui au început de-acum tot felul de poznaşi să scrie concepte mai mult sau mai puţin cinice şi — ce-i mai ciudat — primele valuri de îndoială se ridică tocmai din acele capete, care prin firea lucrurilor ar fi trebuit să se plece cît mai jos. În cele din urmă o să vină un sceptic genial, un al doilea Heine, care o să-l pălmuiască pe zeul ăsta, aşa cum a făcut-o Aristofan la vremea lui şi n-o s-o facă în numele unor idealuri învechite, ci în numele libertăţii de gîndire, în numele libertăţii de a te îndoi — şi atunci va urma — nu ştiu ce va urma... Pe această imensă pagină albă va scrie probabil diavolul sonete pentru iubita lui.

Există vreo scăpare ? Dar — în primul rînd — ce-mi pasă mie ? Nu-i treaba mea să vreau ceva. Sînt un fiu mult prea bine educat al acestui secol, ca să vreau ceva. Dacă însă toate gîndurile, toate faptele, toate realizările sînt menite să slujească la edificarea fericirii generale, atunci îmi voi permite o remarcă personală, cu menţiunea că nu am în vedere situaţia materială, ci liniştea interioară, care poate să-i lipsească oricăruia dintre noi : bunicul meu a fost mai fericit decît tata, tatăl meu — mai fericit decît mine, iar fiul meu — dacă-l voi avea — va fi pur şi simplu demn de milă.

Florenţa, 20 iunie

S-a prăbuşit palatul construit din cărţi de joc. Am primit scrisoare de la mătuşa. Aniela se căsătoreşte cu Kromicki, iar cununia va avea loc peste cîteva săptămîni. Ea a fost aceea care a cerut un termen atît de scurt.

După primirea acestei veşti, m-am urcat în tren, voind să plec la Ploszów, deşi eram conştient că venirea mea acum este o prostie, un scandal, care n-ar duce la nimic bun. Iată de ce mă aflu la Florenţa. M-am urcat în tren să plec, dar cînd mi-a venit mintea la cap, am coborît aici.

Florenţa, 22 iunie

Odată cu scrisoarea mătuşii am primit şi un *faire part* scris de o mînă de femeie. Nu e nici scrisul Anielei, nici al mamei ei. Niciuna dintre ele n-ar fi făcut aşa ceva. Probabil că este ideea şi răutatea doamnei Sniatyńska. De altfel, mi-e perfect egal. Am fost lovit cu măciuca în cap şi sînt ameţit. Văd însă că mai mult m-a zguduit decît m-a durut. Nu ştiu ce-o să fie mai tîrziu. Se pare că la început, tot aşa, nu simţi nici glontele. Totuşi, nu mi-am zburat creierii şi n-am înnebunit. Privesc rîurile Lung şi Arno, mi-aş da chiar pasienţe, dac-aş şti, într-un cuvînt : nu mi-e prea rău... E o poveste veche, cu iepurele mîncat de cîini, pe cînd se afla printre prieteni... Mătuşa s-a considerat datoare să-i spună Anielei ceea ce am scris de la Pegli.

Florenţa, 23 iunie

În fiecare dimineaţă cînd mă scol, adică atunci cînd deschid ochii, îmi spun că Aniela care se căsătoreşte cu Kromicki este aceeaşi cu Aniela cea bună şi iubitoare, care nu s-a culcat pînă la miezul nopţii, ca să mă întîmpine, cînd m-am întors de la Varşovia, care mă privea în ochi şi asculta cu pioşenie tot ce spuneam, care-mi mărturisea prin fiecare privire că este a mea. Aceeaşi care la o săptămînă după ce va deveni doamna Kromicka n-o să poată pricepe, cum de-a putut să şovăie între un oarecare Ploszowski şi Zeus-ul de Kromicki. Se petrec însă lucruri atît de ciudate şi atît de îngrozitor de irevocabile, încît îţi pierzi şi fărîma aceea amărîtă de chef de viaţă pe care-o mai ai. Sigur, că acum doamna Celina şi doamna Sniatyńska îl ridică în slăvi pe Kromicki, în defavoarea mea. Dacă măcar ar lăsa-o în pace pe Aniela ! Totuşi, mătuşa mea a permis toate astea ! Nu-i vorba de mine,

dar ea ar trebui să știe să vadă, că Aniela nu poate fi fericită cu fiecine. Singură spune, că Aniela se căsătorește din disperare.

Iată conținutul acestei scrisori :

„Îți mulțumesc pentru veşti, cu atît mai mult, cu cît scrisoarea de la Pegli era nu numai fermă, dar și crudă. Mi-era greu să cred că n-ai pentru fata asta nici un pic de atașament, de prietenie, de milă. Eu, dragă Leon, nu ți-am cerut să-i faci numaidecît declarații și să-i ceri mîna, te rugasem doar să scrii măcar o vorbă caldă pentru ea, chiar dacă nu direct, ci în scrisoarea mea. Și crede-mă că ar fi fost suficient, căci ea te iubea atît de mult, cum numai o fată ca ea poate să iubească. Pune-te acum în situația mea : ce era să fac după ce-am primit scrisoarea ta ? Cum aș fi putut să-i alimentez mai departe iluziile și s-o las să se neliniștească în continuare, văzînd că asta-i zdruncina sănătatea ? Chwastowski trimite întotdeauna un om după scrisori la Varșovia și mi le aduce personal dimineața, la ceai. Aniela a văzut că una din scrisori e de la tine, căci micuța de ea îl aștepta întotdeauna pe Chwastowski și-i lua scrisorile din mînă, chipurile ,ca să le aranjeze lîngă tacîmul meu, dar de fapt, ca să vadă, dacă nu-i ceva de la tine. Deci, a văzut scrisoarea. Am observat, că în timp ce ne turna ceaiul, clănțăneau toate linguriţele în cești. Parcă aveam o presimțire. Mă tot gîndeam să amîn cititul, pînă am să mă duc în camera mea, dar eram neliniștită, dacă nu cumva ești bolnav și n-am putut să rezist. Numai Dumnezeu știe, cîte eforturi am făcut să nu las să se vadă, ce impresie mi-au produs rîndurile tale, cu atît mai mult, că Aniela stătea cu ochii pe mine. Dar m-am ținut tare, ba chiar am spus : Leon e tot îndurerat, slavă Domnului sănătos și vă transmite complimente. Aniela a întrebat cu o voce chipurile indiferentă : mai stă mult în Italia ? Vedeam cîtă speranță pune în întrebarea asta și n-am avut curaj să-i spun adevărul, mai ales de față cu Chwastowski și cu servitorii. Am răspuns : nu mult, cred că în curînd o să vină aici. Dac-ai fi văzut focul care a cuprins-o, bucuria, efortul pe care-l făcea să nu plîngă ! Sărăcuța de ea ! Mie-mi vine să plîng și acum, cînd îmi amintesc. Prin ce-am trecut, după ce m-am întors la mine, nici nu poți să crezi. Dar tu mi-ai scris clar : «Îi doresc să fie fericită cu Kromicki» — și trebuia, așa-mi

dicta conștiința, să-i deschid ochii. N-a fost nevoie s-o chem, a venit singură. Atunci i-am spus așa : Anielka, te știu fată curajoasă și cuminte, care te împaci întotdeauna cu voia Domnului. Trebuie să vorbim deschis. Știu, draga mea, că între tine și Leon a început ceva, o afecțiune, și-ți spun drept că doream asta din toată inima ; dar, se vede treaba, că n-a fost voia Domnului. Dac-ai nutrit speranțe în privința asta, renunță ! Am început s-o îmbrățișez, căci s-a făcut albă ca hîrtia, credeam c-o să leșine, dar din fericire nu s-a întîmplat. S-a lipit de genunchii mei și a început să mă tot întrebe : Ce ți-a spus să-mi transmiți ? Ce ți-a scris ? Mă codeam, nu voiam să-i citez cuvintele, dar m-am gîndit că pentru ea va fi mai bine să afle tot adevărul și în cele din urmă, i-am spus, că-i urezi fericire cu Kromicki. Atunci s-a ridicat și după o clipă mi-a spus cu totul pe alt ton : Te rog să-i mulțumești — și a plecat. Mă tem că n-ai să te bucuri, că i-am repetat atît de fidel cuvintele tale, fără să le împodobesc cu cîteva amabilități. De vreme însă, ce ești hotărît că n-o vrei pe Aniela, n-aveam cum să-i spun asta suficient de clar. Cu cît va fi mai convinsă că te-ai purtat urît cu ea, cu atît te va uita mai repede. În fine, chiar dac-o să-ți fie neplăcut, gîndește-te prin cîte clipe chinuitoare am trecut aici toate trei și mai ales ea. E adevărat că are atîta stăpînire de sine, cît nici nu mă așteptam. Toată ziua a avut ochii uscați și n-a lăsat să vadă maică-sa nimic pe chipul ei, căci știi cum se teme pentru sănătatea bătrînei. A fost chiar mai drăgăstoasă cu ea decît de obicei, ba chiar și cu mine, ceea ce m-a emoționat atît, că-mi tremura bărbia. Domnul Sniatyński, care a venit în ziua aceea la noi, n-a observat nimic deosebit pe fața Anielei, dar eu i-am spus, știu că-i prietenul tău. S-a întristat foarte mult și s-a înfuriat așa de tare pe tine, că m-a supărat. Ce nu i-a ieșit din gură, îl știi cum e ! Tu, care n-o iubești pe Aniela, nu poți să-ți dai seama cît ai fi fost de fericit cu ea ; ai făcut totuși rău, dragă Leon, c-ai lăsat-o să creadă c-o iubești. Cu toții am avut impresia asta, nu numai ea și n-a fost bine, căci în primul rînd, numai Dumnezeu știe cît a suferit ea și în al doilea rînd, ăsta a fost motivul că l-a acceptat imediat pe Kromicki. Știu prea bine că a făcut-o din disperare. Probabil, că a discutat cu maică-sa despre el și au luat hotărîrea. Kromicki a venit a doua zi după scri-

soarea ta. Aniela a fost de data aceea cu totul altfel cu el decît înainte, așa că după o săptămînă i-a cerut mîna și a fost acceptat. Domnul Sniatyński a aflat abia acum cîteva zile și și-a smuls părul din cap. Ce s-a petrecut cu mine, nici nu-ți mai scriu.

Am fost atît de supărată pe tine, ca niciodată în viață și de-abia cea de a doua scrisoare mi-a mai atenuat supărarea, deși m-a convins definitiv că nu poate să iasă nimic din castelele mele pe nisip. Căci, îți mărturisesc că după prima ta scrisoare, pînă cînd nu i-a cerut Kromicki mîna, mă tot gîndeam : Ce-ar fi dacă Dumnezeu bunul și-ar întoarce privirile și asupra noastră și i-ar schimba hotărîrea ? Dar dac-a scris numai la furie ? Pe urmă însă, cînd ai găsit cîteva cuvinte bune și pentru Aniela, fără să contramandezi nimic din ceea ce fusese în prima scrisoare, mi-am dat seama că n-are rost să-mi fac iluzii. Cununia Anielei urmează să fie pe 25 iulie și am să-ți spun de ce e atît de repede. Celina e într-adevăr foarte bolnavă, prevede că sfîrșitul e aproape și nu vrea ca pe urmă, din cauza doliului, să se amîne prea mult ; vrea ca înainte de a muri să-și vadă fata sub ocrotire bărbătească. Kromicki se grăbește, pentru că are afaceri în Orient și nu le poate neglija prea mult, iar Aniela vrea să bea cît mai repede paharul ăsta. Ah, dragă Leon, de ce-a fost să fie așa, de ce e atît de nefericită fata asta ?

N-aș fi permis nici în ruptul capului să se căsătorească cu Krômicki, dar cum mai pot spune o vorbă eu, care mă simt atît de vinovată față de Aniela ? Preocupată prea mult de dorința de a te însura, nu m-am gîndit care pot fi consecințele pentru ea. E vina mea, sufăr mult și mă rog zilnic pentru copilul acesta.

După căsătorie pleacă în Wolynia. Celina o să locuiască la mine, la Varșovia ; tot spune c-ar vrea să plece la Odesa, dar n-o las, pentru nimic în lume. Tu scumpul meu, știi cît sînt de fericită cînd te văd, dar acum nu veni la Ploszów ; fă-o pentru Aniela. Dacă vrei, vin eu la tine imediat după aceea. Aniela trebuie cruțată."

Ce să mă mai amăgesc ? De cîte ori citesc scrisoarea asta îmi vine să mă dau cu capul de pereți — nu de furie, nici de gelozie, ci de supărare !

Nu pot, pur și simplu nu pot să stau cu mîinile în sîn și să mă dau bătut. Ar fi o căsnicie îngrozitoare. Astăzi, joi, am trimis o telegramă la Sniatyński, în care l-am conjurat pe ce-are mai sfînt, să vină duminică la Cracovia. Plec acolo mîine. L-am rugat să nu pomenească nimănui de telegramă. Am să discut cu el, sau mai degrabă, am să-l implor să vorbească el cu Aniela în numele meu. Contez mult pe influența lui. Aniela îl respectă și ține mult la el. Nu m-am adresat mătușii, căci între noi, bărbații, ne înțelegem mai bine. În calitatea lui de psiholog, Sniatyński va înțelege mai ușor blestematul ăsta de proces psihic prin care am trecut în ultimul timp. Lui pot să-i spun și de Laura ; dacă i-aș pomeni mătușii de ea, și-ar face cruce, indignată. La început am vrut să-i scriu Anielei însăși, dar scrisoarea mea ar fi atras atenția celorlalți și ar fi produs tulburare. Cunosc corectitudinea Anielei, știu că i-ar fi arătat imediat scrisoarea maică-si ; aceasta probabil că nu poate să mă sufere și ar fi interpretat-o imediat în felul ei, la care i-ar fi ajutat și Kromicki. Trebuie ca Sniatyński să vorbească cu Aniela între patru ochi, lucru pe care i-l poate înlesni soția lui. Să sperăm că el o să accepte misiunea, deși știu prea bine, cît e de dificilă. N-am dormit de cîteva nopți. Cum închid ochii, o văd pe Aniela, fața ei, părul, ochii, felul ei de a vorbi, zîmbetul — o văd ca și cum ar fi în fața mea... Nu mai pot să trăiesc așa !

Cracovia, 26 iunie

A venit Sniatyński. A acceptat misiunea ! E un om cumsecade, să-i dea Dumnezeu sănătate ! E ora patru noaptea, dar pentru că oricum nu pot dormi, mă apuc de scris, tot n-am ce face. Am discutat cu el pînă la trei, ne-am certat, am plodat. Acum el se răsucește pe partea cealaltă, în camera de-alături. N-a primit imediat. Îmi tot repeta : Dragul meu, cu ce drept să mă amestec eu, un om străin, în relațiile voastre de familie și încă într-o chestiune atît de delicată ? Domnișoara Aniela poate să-mi închidă gura cu o singură întrebare : Ce-ți pasă dumitale ? I-am jurat că Aniela n-o să-i spună așa și sînt ferm convins, ca și cum și-ar fi dat ea cuvîntul în

fața mea. I-am dat dreptate, dar i-am explicat că sînt situații cînd nu mai trebuie să se țină seama de asemenea considerente. L-a convins argumentul meu, că nu-i atît vorba de mine, cît de Aniela, dar în general dacă a acceptat să vorbească cu ea, a făcut-o numai pentru că-i este grozav de milă de mine. Am slăbit mult în zilele astea ; mi-a spus-o el însuși și am văzut că asta l-a emoționat. În plus, nu poate să-l sufere pe Kromicki, căci sînt tipuri total diferite. Sniatyński afirmă că speculațiile financiare sînt egale cu trecerea banilor din buzunarul altora într-al tău. Îl critică pe Kromicki în multe privințe și s-a exprimat astfel despre el : Dac-ar avea un scop mai înalt și mai cinstit pentru banii ăștia, l-aș ierta, dar el îi face numai ca să-i aibă ! Căsătoria Anielei îl revoltă aproape ca și pe mine și este de părere că Aniela își pregătește astfel, cu mîna ei, nefericirea. La rugămintea mea Sniatyński pleacă imediat, mîine, cu trenul de dimineață.

Poimîine se va duce cu soția la Ploszów și dacă n-o să poată discuta în liniște cu Aniela, atunci au s-o ia la ei pentru cîteva ore. O să-i prezinte Anielei chinul meu, o să-i spună că toată viața mea e în mîinile ei. El știe cum să spună asta. O să-i vorbească serios, cu delicatețe și înțelepciune ; o s-o convingă că o femeie chiar dacă se simte foarte rănită sufletește n-are dreptul să dea mîna unui om pe care nu-l iubește ; că procedînd astfel, se comportă incorect și necinstit ; că, de asemenea, n-are dreptul să-l respingă pe un om pe care-l iubește și să-i frîngă viața, numai pentru că într-o izbucnire de gelozie a făcut ceva ce regretă din tot sufletul.

În cele din urmă, Sniatyński mi-a spus așa :

— Fac toate astea cu o singură condiție : să-mi dai cuvîntul că, în caz de insucces, n-o să te duci la Ploszów, să faci scandal, căci asta ar putea să le îmbolnăvească pe toate trei. Poți să-i scrii domnișoarei Aniela, dacă vrei, dar nu să te duci personal acolo. Numai în caz că-ți dă ea voie să te duci.

Drept cine mă ia ? I-am promis, deși mi-a părut rău imediat. Dar mizez pe inima Anielei și pe puterea de convingere a lui Sniatyński. Ah, ce frumos știe să vorbească ! Nu mi-a dat mari speranțe, dar văd prea bine că ei speră. În ultimă instanță, mi-a promis să smulgă de la Aniela măcar amînarea termenului căsă-

toriei cu o jumătate de an. În cazul acesta voi învinge, căci precis Kromicki se va retrage singur. Am să țin minte multă vreme ziua de astăzi ! Cînd are în față o durere adevărată, Sniatyński este delicat ca o femeie și mi-a cruțat amorul propriu. Este însă foarte greu să-ți recunoști propriile nebunii, vine, părți slabe și să-ți lași soarta pe mîini străine, în loc să te lupți singur. Dar ce contează, cînd e vorba de Aniela ?

27 iunie

Sniatyński a plecat de dimineață. L-am condus la gară. I-am repetat iarăși tot ce are de făcut, ca și cum ar fi un uituc. Iar el, ca să rîdă de mine, mi-a spus că dacă o să-i reușească misiunea, o să se apuce din nou să filozofeze. Îmi venea să-i dau un ghiont. A plecat plin de cele mai bune speranțe ; pot să jur că e de pe acum sigur de reușită. După plecarea lui m-am dus la biserica Sfînta Maria și eu — scepticul, eu — filozoful, eu — care nu știu, nu știu, nu știu ! am dat acatist pentru Leon și Aniela. Și nu numai că am ascultat slujba, dar mai scriu și aici, negru pe alb : să-l trăznească de scepticism, de filozofie și în plus, pe acel n u ș t i u al meu.

28 iunie

Este ora unu. Acum soții Sniatyński urmau să plece la Ploszów. Cel puțin un lucru ar trebui să accepte Aniela și anume să amîne căsătoria. N-are dreptul să-mi refuze asta... Toată ziua mi-au trecut tot felul de gînduri prin cap. Kromicki e lacom la bani — aici nu încape nici o îndoială — atunci de ce nu caută o partidă mai bogată ? Moșia Anielei este mare, dar ipotecată — îi poate fi necesară lui Kromicki, ca să nu mai fie considerat un venetic, ca să-și poată lua cetățenie polonă — desigur ! — totuși, cu faima de bogătaș pe care o are, ar putea obține toate astea, plus zestre. Probabil că-i place de ea — și-i place de multă vreme. Ce-i ciudat în asta, că Aniela place ?

Și cînd te gîndești, că ea a așteptat o vorbă de la mine ca pe o mîntuire, ca pe o fericire ! Doar mătușa scrie că : „îl aștepta întotdeauna pe Chwastowski și-i lua

scrisorile din mînă". Mă cuprinde teama, cînd mă gîndesc că s-ar putea să nu mă ierte pentru toate astea și că mă paște pierzania, ca și pe alții ca mine.

Ora 10 seara

În timpul zilei am avut o durere cumplită de cap; acum mi-a trecut, dar din cauza acestei suferințe, a faptului că sînt nedormit și a neliniștii sînt într-un hal, de parc-aș fi hipnotizat. Mintea mea, surescitată și concentrată într-o singură direcție, asupra unui singur gînd, vede atît de clar ce va urma, cum n-a văzut niciodată. Pur și simplu, mi se pare că sînt la Ploszów, că ascult ce-i răspunde Aniela lui Sniatyński — și nu înțeleg cum de am putut să-mi fac iluzii. Nu-i este milă de mine. Nu-s presupuneri, ci certitudine... Se petrece cu mine ceva neobișnuit. Simt cum crește în mine o seriozitate teribilă, de parcă pînă acum aș fi fost copil și acum mă maturizez; totodată, sînt nespus de trist. Mi se pare că am să mă îmbolnăvesc. Sniatyński mi-a promis c-o să-mi telegrafieze imediat. Pînă acum n-am primit telegrama, cu toate că, de fapt, nu-mi poate aduce nimic nou.

29 iunie

Telegrama lui Sniatyński a sosit și iată ce cuprinde: „Totul a fost zadarnic. Adună-ți forțele și pleacă în lume." Asta o să și fac, draga mea Aniela!

Paris, 2 aprilie

N-am mai scris în jurnal de peste zece luni, deși mă obișnuisem atît de mult cu treaba asta, că mi-a lipsit. Dar mi-am zis: la ce bun? Aveam sentimentul că și dac-aș nota gînduri demne de Pascal, mai adînci decît adîncurile oceanului, mai înalte decît Alpii, tot n-o să îndrept un lucru simplu, cum este acela că ea s-a căsătorit. Așa că, n-am mai avut putere. Viața se concentrează uneori în direcția unui singur scop, relativ mic, iar cînd acesta eșuează, omul nu mai știe de ce îndeplinește cele mai simple activități. E ciudat și chiar caraghios, cînd te gîndești, dar am fost multă vreme într-o asemenea stare,

că dacă mă îmbrăcam să ies în oraș, să merg la teatru ori la club, nu mă puteam apăra de întrebarea : la ce bun ? — și adesea îmi trebuia un timp îndelungat, ca să înțeleg, că și înainte de a o cunoaște pe ea mîncam, îmi rădeam barba și făceam tot felul de alte asemenea treburi. În primele luni am călătorit mult. Am ajuns pînă în Islanda. Admirînd lacurile suedeze, fiordurile norvegiene, gheizerele islandeze, nu reușeam să fac nici o legătură cu impresiile mele anterioare, dar încercam să-mi închipui ce-ar fi simțit Aniela văzînd o priveliște sau alta, cum și-ar fi exprimat ea admirația, într-un cuvînt : vedeam cu ochii ei, gîndeam cu gîndurile ei, simțeam cu inima ei. Cînd îmi aminteam apoi că ea se numește acum doamna Kromicka, mă urcam repede în tren sau în vapor și plecam mai departe, căci frumusețile de acolo nu mai prezentau nici un interes pentru mine. Ce-mi păsa că asta-i una dintre tragediile cele mai obișnuite — și chiar luate în rîs — prin care au trecut mii de proști înaintea mea ! Și prin moarte trec toți și totuși, murind, fiecare are impresia că odată cu el se sfîrșește lumea. Și într-adevăr se sfîrșește !

Nu știu și nu vreau să analizez dacă în primele luni sentimentele mele semănau mai mult sau mai puțin cu o disperare fără margini. Totul este relativ. Știu doar că toată ființa mea a fost subjugată de femeia asta și că pentru prima dată am simțit pustiul pe care-l lasă în urma ei moartea unei persoane foarte iubite.

Încetul cu încetul însă rutina vieții cotidiene — și nu atracțiile sau plăcerile — a redobîndit în mine forța dinainte. Mi se pare că e un fenomen destul de curent. Am cunoscut oameni nespus de triști, care deși nu aveau în sufletul lor veselie nici cît un grăunte de mac, păstrau totuși o seninătate exterioară numai pentru că fuseseră cîndva veseli și se obișnuiseră astfel. Trebuia să vină și pentru mine vremea cînd să încetez să mai simt de exemplu durerea de dinți, ca pe o durere de-a Anielei. În afară de asta, a survenit un fel de anestezie sau poate că am găsit remediul chiar în otravă. Am citit în cărțile de călătorie ale lui Farini, cum cafrii tratează mușcătura de scorpion cu o a doua mușcătură, a aceluiași sau a altui scorpion, în același loc. Un asemenea scorpion, un asemenea antidot de aceeași factură a fost pentru mine

— ca de altfel pentru toți oamenii în general — cuvîntul : s-a terminat.

S-a terminat — deci sufăr ; s-a terminat — deci încetez să mai sufăr. În sentimentul acesta, că n-ai încotro, este o anumită alinare. Întotdeauna îmi vine în minte indianul care, furat de apele Niagarei, la început a luptat cu toată puterea pe care ți-o dă disperarea, după care, văzînd că nu-i nici o scăpare, s-a lungit pe fundul bărcii, a aruncat vîslele și a început să cînte. Curentul Niagarei are însă o parte bună, că dacă apucă pe cineva, îl face bucățele ; sînt altele care aruncă omul pe un banc de nisip pustiu, fără apă și hrană. Asta mi s-a întîmplat mie.

Duhul rău al vieții mele n-a prevăzut însă un lucru : că omului foarte apăsat de gînduri și foarte nefericit nu-i mai pasă de sine, atît cît omului fericit. Așa că soarta răutăcioasă devine într-o oarecare măsură neputincioasă. Am fost și încă mai sînt într-o asemenea stare, că dacă ar veni de exemplu Fortuna mînioasă și mi-ar spune : Să pieri ! i-aș răspunde : Bine ! Am să pier ! și răspunsul meu nu va fi condiționat de disperarea după pierderea Anielei, ci de o imensă indiferență pentru tot ce există în mine și în jurul meu.

Acesta-i un soi de armură foarte călită, care nu numai că-l apără pe om, dar îl face și periculos. Pentru că, e lesne de înțeles, că cine nu se cruță pe sine, nu-i va cruța nici pe ceilalți. Nici măcar Dumnezeu nu-ți poruncește să-l iubești pe aproapele tău mai mult decît pe tine însuți.

Nu înseamnă că zilele astea o să am chef să tai gîtul cuiva. Ceea ce am spus are mai mult valoare teoretică ; în practica de zi cu zi nimeni nu pătimește prea mult de pe urma asta, căci dacă indiferența diminuează doza de altruism, tot cu atîta o micșorează și pe cea de egoism. Dacă ar trebui să dorm în același pat cu aproapele meu și să ne învelim cu o singură manta, nu i-aș da-o lui în întregime, dar nici n-aș lua-o toată pentru mine. Periculos, ba chiar foarte periculos este un asemenea om numai atunci, cînd mediul îi tulbură pacea care reprezintă posibilitatea de delimitare a eului său propriu și cînd îl silește la o activitate susținută. Atunci capătă siguranța mișcărilor, dar totodată și forța nemiloasă a mașinii.

O oarecare automată siguranță de sine am obținut și eu. Am observat, că de la o vreme îmi exprim gîndurile

și voința cu mai multă tărie decît înainte, fără să fac nici un efort în direcția asta. Amorul propriu, vanitatea și cochetăria sînt surse inepuizabile de șovăială și slăbiciune. Aproape inconștient omul dorește să placă, să cîștige simpatia, așa că tot căutînd căile spre dobîndirea ei, face nenumărate cedări de la propriul său adevăr. În prezent cochetarea mea cu cei din jur, chiar dacă n-a dispărut complet, oricum s-a redus nespus de mult, iar faptul că îmi este indiferent dacă plac sau nu, îmi conferă o superioritate rece și calmă. Am constatat asta în timpul călătoriei și mai ales acum, la Paris. Existau mulți oameni care aveau ascendente asupra mea ; acum am eu asupra lor, tocmai pentru că nu dau doi bani pe asta.

În general fac impresia omului care ar putea fi energic, dar nu vrea ; și nu vrea, deoarece dorința se află în relație directă cu pasiunea, iar la mine raportul acesta este negativ. Și pentru că mi-a rămas totuși obiceiul de a-mi explica totul, îmi explic starea prezentă în felul următor : în anumite condiții poți la fel de intens să nu dorești să trăiești, precum în altele — să dorești. Cred că indiferența mea nu-i altceva decît o ură concentrată împotriva vieții. De aceea semăn atît de puțin cu Davis.

Fără îndoială, am devenit un om incomparabil mai lipsit de reticențe, decît eram înainte și aș putea parafraza după Hamlet, că e ceva putred în mine. Din fericire, nu-mi stă nimeni în cale. Îmi sînt cu toții perfect străini și indiferenți, la fel și eu lor. Numai mătușa mă mai iubește ca înainte, acolo la Varșovia, dar presupun că și dragostea ei și-a pierdut caracterul activ ; cel puțin sînt sigur că în viitor nu mă mai amenință nici un fel de pețit.

3 aprilie

Din păcate, indiferența mea, pe care o pot compara cu apa curată, incoloră și insipidă, este doar aparent incoloră. Dacă mă uit mai atent, observ că plutesc prin ea mici norișori care-i tulbură transparența. Sînt idiosincrasiile. Nimic altceva n-a mai rămas, decît ele. Nu iubesc pe nimeni și nu nutresc o ură activă față de nimeni, dar am oroare de unii oameni. Printre aceștia este și Kromicki. Nu-i vorba numai că mi-a luat-o pe Aniela, dar

are niște picioare extrem de lungi, cu genunchii groși, e înalt ca un stîlp și are o voce care amintește de rîșnița de cafea. Dintotdeauna am avut o aversiune față de el și dacă-mi amintesc acum acest lucru, este pentru că repulsiile vechi sînt în prezent ciudat de viabile în mine. Mereu mă gîndesc la oamenii față de care am avut repulsie. Dac-ar fi vorba numai de Kromicki și de doamna Celina, ar mai fi de înțeles, căci aș putea presupune că-i vorba de o ură mascată prin repulsie ; dar alături de ei mi s-au înfipt la fel de îndîrjit în memorie și alte figuri, care au trezit cîndva în mine oroare și dezgust. Nu-mi pot explica toate astea prin starea sănătății mele, căci sînt mai sănătos ca niciodată. Nu pot da decît următoarea explicație : oamenii mi-au răpit dragostea, timpul a secătuit ura din mine, iar pentru că omul atît cît trăiește trebuie să simtă ceva, simt și eu cum pot, trăiesc cu ceea ce mi-a mai rămas. Trebuie însă să recunosc, că cine simte și trăiește astfel, nu-i în pericol să fie saturat de fericire...

M-am răcit aproape total de vechile mele simpatii. Pe Sniatyński pur și simplu nu pot să-l sufăr, cu toate că rațional nu am a-i reproșa nimic. Are, neîndoielnic, mari calități, dar se și admiră pe sine însuși și din cauza asta devine adeseori — folosind un termen din pictură — manierist. Presupun că sînt rare cazurile, cînd un om care observă că stilul, comportamentul lui, trăsăturile personale și originalitatea plac celorlalți, să nu se îndrăgostească de felul lui de a fi și să nu se exagereze pe sine în cele din urmă. Sniatyński prea vrea să fie întotdeauna și pretutindeni admirat, din care cauză devine artificial și de dragul pozei sacrifică delicatețea înnăscută. Nu vreau să vorbesc acum de telegrama crudă pe care mi-a trimis-o la Cracovia, după insuccesul misiunii sale pe lîngă Aniela, acel „pleacă în lume", care era gratuit, căci oricum plecam și fără sfatul lui. Dar, am mai primit o scrisoare de la el, cînd eram la Kristiansand, imediat după cununia Anielei, scrisă chipurile din inimă, dar la fel de aspră și de afectată. Rezumînd-o, ar suna astfel : *Domnișoara Aniela e de-acum doamna Kromicka — s-a comis — îmi pare rău de tine — te îmbrățișez călduros — să nu crezi că s-a făcut gaură-n cer — sînt pe lume lucruri mai importante — să mă ia dracu — Norvegia trebuie să fie adorabilă — întoarce-te și apucă-te de*

lucru — să fii sănătos — etc. Nu citez exact, dar acesta era tonul scrisorii. Mi-a fost neplăcut cînd am citit-o, căci în primul rînd nu l-am rugat să-mi împrumute cotul lui spre a-mi măsura nefericirea, iar în al doilea rînd îl credeam mai deştept şi aveam pretenţia să înţeleagă că ceea ce numeşte el „lucruri mai importante" numai atunci nu sînt vorbe goale, cînd se referă la preocupări pe care le-ai avut mai înainte. Am vrut să-i răspund să mă scutească de oblăduirea lui spirituală, pe urmă m-am răzgîndit şi nu i-am mai răspuns deloc ; e cel mai puţin obositor mijloc de a desface unele legături.

Dacă pătrund mai adînc în mine, observ că nu numai telegrama şi scrisoarea lui constituie cauza pierderii prieteniei mele pentru Sniatyński. Ca să fiu sincer, nu pot să-l iert pentru ceea ce urma să-i fiu recunoscător, adică pentru rolul lui de intermediar între mine şi Aniela. Eu însumi l-am implorat s-o facă, dar tocmai pentru că l-am implorat, pentru că i-am încredinţat soarta mea şi cinstea luntrei mele, că mi-am recunoscut faţă de el slăbiciunea şi l-am făcut într-un anumit fel apărătorul intereselor mele — pentru că în cele din urmă umilirea şi nenorocirea care m-au lovit au trecut mai întîi prin mîinile lui — mi-au sădit în inimă un resentiment faţă de el. Sînt furios pe mine însumi, dar totodată şi pe el, pentru că a luat parte la toate astea. Ştiu că nu-i corect, dar n-am ce face ; prietenia mea s-a topit ca o lumînare.

De altfel, n-am fost niciodată prea amator de prietenii. Eram în relaţii mai strînse cu el probabil tocmai pentru că locuiam la două capete ale Europei. Alţi prieteni n-am avut. În general fac parte dintre fiinţele solitare. De multe ori mă gîndeam la asta cu o anumită mîndrie, considerînd-o o dovadă a puterii. Într-adevăr, în lumea animală de exemplu, se adună în grupuri numai fiinţele slabe, în timp ce cele cărora natura le-a dat colţi şi gheare puternice, umblă solitare, capabile să se descurce singure. Principiul acesta însă se poate aplica la oameni numai în cazuri excepţionale. Încapacitatea de a te împrieteni este cel mai adesea la om nu dovada forţei, ci a uscăciunii sufleteşti. În plus, la mine mai era şi o nemaipomenită timiditate şi sensibilitate. Aveam inima ca o mimoză, care se închide la orice atingere. Că nu m-am împrietenit niciodată cu o femeie, e altă treabă. Aveam

chef să mă împrietenesc numai cu cele de la care doream mai mult, deci nu putea fi vorba de o prietenie adevărată. Am mimat-o de mai multe ori în viață, așa cum se preface vulpea că e moartă, ca să adoarmă vigilența ciorilor și să le poată prinde mai ușor. Deci, nu este vorba că n-aș crede în posibilitatea prieteniei dintre bărbat și femeie. În primul rînd, nu-s atît de prost să iau experiența mea drept etalon și nici netrebnic, ca să fiu veșnic bănuitor ; în plus, sînt numeroase exemple, care dovedesc, că o asemenea prietenie este foarte posibilă. De vreme ce există sentimente ca cele dintre frate și soră, se pot repeta ori de cîte ori două ființe, chiar dacă-s străine, se simt frate și soră. Mai mult chiar, cred că numai sufletele alese sînt capabile de asemenea sentimente, acelea care au o înclinare înnăscută spre relațiile platonice, deci sufletele de poeți, artiști, filozofi și în general ale ființelor, care depășesc nivelul mediu. Cu atît mai rău pentru mine, dacă asta-i o dovadă că n-am nici stofă de poet, nici de artist, nici de om deosebit. Cu siguranță că n-am, de vreme ce n-am ajuns nimic mai mult, decît Leon Ploszowski.

A fost o vreme, cînd mă gîndeam că dacă Aniela ar deveni soția mea, nu mi-ar fi numai soție sau amantă, dar și prietenă. Acum însă prefer să nu mă mai gîndesc la asta. Și așa mă vizitează mult prea des fantomele de genul acesta și cred că nu mă voi liniști cu adevărat, pînă cînd nu voi reuși să le izgonesc definitiv.

4 aprilie

O întîlnesc destul de des pe doamna Davis, merg chiar la ea în vizită — și nimic ! Nițel dispreț și ceva mai multă neiubire sub un strat gros de cenușe — în rest, relații normale de societate. Este în continuare mult prea frumoasă, ca s-o pot include în categoria idiosincrasiilor ; de iubit nu pot s-o iubesc, iar s-o urăsc nu vreau să mă ostenesc. Ea a înțeles situația și s-a adaptat. De fapt, o cam enervează siguranța mea de sine sporită și independența, poate numai pentru că ține cont de părerea mea. Este uluitoare ușurința cu care trec femeile de la relațiile cele mai intime, la cele de simple cunoștințe, așa cum fuseseră mai înainte. Nu numai față de

alţii, dar chiar şi cînd se întîmplă să rămînem singuri, ne purtăm ca şi cum n-ar fi fost nimic între noi şi văd că n-o deranjează deloc ; nu se vede pe ea că s-ar sili să se comporte astfel. Este amabilă, rece atît cît trebuie, drăguţă atît cît trebuie şi tonul ăsta mă captează în asemenea măsură, încît nici nu-mi trece prin minte c-aş putea să-i spun pe nume.

Vărul ei, Maleschi, neapolitanul — care la început avea o privire atît de cruntă cînd mă vedea, încît m-am simţit dator să-l întreb de ce-şi strică ochii astfel — s-a liniştit în cele din urmă, văzînd cît de corecte sînt relaţiile noastre şi acum mi-e prieten. A şi avut un duel aici din cauza Laurei, unde — cu toată opinia de laş pe care o are în Italia — s-a purtat foarte bine. Bietul Davis a trecut în nirvana de cîteva luni şi cred că după terminarea doliului Laura are să se căsătorească cu Maleschi. Va fi cea mai frumoasă pereche din lume. Italianul ăsta are trup şi cap de Antinous, la care se adaugă o piele aurie, un păr negru ca pana corbului şi ochi de culoarea Mării Mediterane. Poate că Laura îl iubeşte, dar din motive necunoscute mie, îşi bate joc de el în mod făţiş. De cîteva ori a fost atît de nepoliticoasă cu el, încît m-a uimit. Nu credeam ca firea ei estetică să fie în stare de asemenea ieşiri. Probabil că în ea nu-i numai Aspasia, ci şi Xanthippa [1]. Am constatat în repetate rînduri că femeia care-i doar frumoasă, fără alte calităţi sufleteşti, şi pe care oamenii o consideră o stea, este adesea mai mult decît atît, este o întreagă constelaţie, sau chiar două deodată : Ursa mare pentru anturaj şi Crucea pentru soţ. E clar că Laura a fost o adevărată cruce pentru Davis şi că este Ursa Mare pentru Maleschi. Poate c-ar fi fost şi pentru mine, dacă nu s-ar fi simţit cam străină aici la Paris şi dacă nu s-ar fi gîndit că-i mai bine să aibă în mine un aliat, decît un adversar. Ciudat lucru, la Paris place mai puţin decît în Italia sau în general, pe litoralul Mediteranei. Este pur şi simplu prea clasică, prea frumoasă pentru Paris, unde domneşte un gust oarecum pervers, lucru care se vede şi în literatură şi în plastică, unde urîţenia excită mai mult nervii lor tociţi, decît o frumuseţe simplă. Oricine poate observa că cele mai mari stele demi-mondene sînt mai degrabă

[1] Xanthippa, soţia lui Socrate, cunoscută prin spiritul ei acid.

urîte, decît frumoase. În privința Laurei mai există o cauză a succesului ei relativ scăzut pe malurile Senei. Are o inteligență cu adevărat neobișnuită, însă tot așa, mult prea lineară ca pentru gusturile de aici și mai ales prea puțin flexibilă. La Paris sînt o mulțime de oameni care gîndesc serios și au un orizont larg, dar în viața de societate primesc aplauze cei care știu să se agațe de orice obiect, cum se agață maimuța cu coada de o creangă — și să facă tumbe. Cu cît tumbele vor fi mai extravagante și mai neașteptate, cu atît succesul va fi mai sigur. Laura înțelege asta, dar simte că pentru ea e tot atît de imposibil, ca și mersul pe sîrmă. Pe mine mă consideră mai abil în această gimnastică a minții și de aceea îi sînt util.

Vrînd să sporească *the attraction* a salonului său, îl specializează în muzică. Ea însăși cîntă ca o sirenă și realmente atrage oamenii prin asta.

În salonul ei o întîlnesc adesea pe pianista Klara Hilst, o nemțoaică tînără și solidă, uriașă de statură, pe care unul din pictorii de aici a caracterizat-o astfel: *C'est beau, mais c'est deux fois grandeur naturelle!*[1] În ciuda originii sale germane, a avut mare succes aici în ultima vreme. În ceea ce mă privește, probabil că-s învățat cu școala veche, căci nu pot să apreciez felul modern de a cînta, care constă în forță, adică în a rupe clapele pianelor. În timp ce o ascultam ultima oară pe domnișoara Hilst cîntînd la Laura, mă gîndeam, că dacă pianul ar fi fost un bărbat care i-ar fi sedus sora, n-ar fi putut să-l bată mai aprig. Cîntă și la armoniu. Bucățile ei au mare succes în lumea muzicală de aici, fiind cotate ca profunde, pentru că, atunci cînd le ascultă a zecea oară, omul își spune: poate a unsprezecea oară o să înțeleg ceva. Recunosc, remarcile mele sînt răutăcioase și cam temerare ca pentru un nespecialist. Totuși, în mintea mea se naște următoarea întrebare: oare muzica pentru a cărei înțelegere trebuie să fii profesor de conservator, la care n-au acces nu zic oamenii simpli, dar nici chiar cei cultivați și cu o oarecare pregătire muzicală, este ceea ce ar trebui ea să fie? Mă tem că dacă au să meargă tot pe calea asta, muzicienii au să formeze cu timpul o castă ca cea a preoților egipteni, care țineau știința și frumosul numai pentru ei.

[1] „E frumoasă, dar are de două ori dimensiunile naturale" — în original în limba franceză.

Spun asta, deoarece am observat, că de la Wagner încoace, muzica — spre deosebire de pictură, de exemplu — merge într-o direcție complet opusă. Pictura modernă își restrînge de bunăvoie granițele competenței sale, se eliberează de ideile literare și filozofice, nu se lasă ademenită să pună pe pînză cuvîntări, cazanii, evenimente istorice care au nevoie de comentarii și nici măcar alegorii, care nu pot fi înțelese de la prima vedere, într-un cuvînt, se limitează — totalmente conștientă de ceea ce face — la redarea formelor și petelor de culoare. Muzica de la Wagner încoace, dimpotrivă : se străduiește să fie nu numai o armonie de tonuri, ci totodată și filozofia acestei armonii. Bănuiesc că în curînd o să vină vreun mare geniu muzical, care-o să spună, ca Hegel la vremea lui : „Numai unul m-a înțeles — și acela nu deplin".

Domnișoara Hilst este din categoria celor care filozofează în muzică, lucru cu atît mai ciudat, cu cît are o fire foarte simplă și deschisă. Cariatida aceasta are niște ochi limpezi și naivi de copil și de asemenea o sinceritate și o bunătate copilărească.

Mulți se învîrtesc aici în jurul ei, atrași de frumusețe și de nimbul care înconjoară orice femeie, pe capul căreia a poposit harul artistic ; totuși, niciodată n-a planat asupra ei nici cea mai mică umbră, nici cea mai nevinovată bîrfeală. O vorbesc de bine chiar și femeile, dezarmate de bunătatea, simplitatea și veselia ei. Se amuză ca un ștrengar, de multe ori am văzut-o rîzînd ca elevele, pînă la lacrimi, fapt care ar revolta lumea bună, dacă Klarei, ca artistă, nu i s-ar trece totul cu vederea. Este în genere un tip frumos din punct de vedere moral, cu toate că în afară de partea artistică nu-i prea dotată. Laura, care în fond n-o poate suferi, mi-a dat de înțeles de cîteva ori, că această cariatidă mă iubește. Presupun că nu-i așa, deși ar putea să fie, dacă m-aș strădui. E evident, Klara ține mult la mine, m-a simpatizat de la prima vedere. Eu îi răspund cu reciprocitate, dar nu mă gîndesc să fac nici un fel de pași, care ar fi în detrimentul ei. Cînd văd o femeie pentru prima dată, mă uit la ea în virtutea vechilor deprinderi, ca la o posibilă viitoare pradă — dar astea sînt mai degrabă niște reflexe necontrolate. Gîndul următor este cu totul altul. Am față de femei sentimentul pe care-l poate avea un giuvaergiu retras

din afaceri, față de pietrele scumpe. Cînd văd cîte o bijuterie de preț, îmi spun : ar merita să încerc, după care îmi amintesc că am lichidat — și plec mai departe.

Acum să spun adevărul adevărat. Securitatea Klarei este păzită, în afară de cauzele de mai sus, și de statura ei exagerată. Nu mi-au plăcut niciodată femeile atît de înalte.

Cu toate acestea, am început odată, în glumă, s-o conving să concerteze la Varșovia ; i-am promis c-o să mă duc cu ea, în calitate de impresar onorific. Nu zic, că dacă s-ar face, o asemenea călătorie n-ar prezenta o anumită atracție pentru mine.

Într-adevăr, am de gînd să mă duc în țară. Mătușa a trecut casa ei de la Varșovia pe numele meu și mă cheamă să punem la punct formele de proprietate. Acum trebuie să fie acolo, căci este întotdeauna la Varșovia în timpul concursurilor hipice. Pentru că — cine ar crede ! — mătușa mea, o femeie atît de serioasă, atît de devotată gospodăriei, rugăciunilor și faptelor caritabile, are totuși o pasiune mondenă : cursele ! Asta-i slăbiciunea ei. Poate că instinctul de cavaler, care se transmite la fel de bine femeilor, ca și bărbaților, și-a găsit la ea o asemenea formă de manifestare. Caii noștri aleargă de nu știu cîți ani — și mereu mănîncă bătaie. Mătușa nu pierde însă nici o cursă, e întotdeauna prezentă, se înfierbîntă ; cînd aleargă caii noștri, stă sprijinită în baston, pe scaunul din spate al docarului, cu pălăria pe-o ureche, urmărind alergările cu patimă, după care o apucă o furie de nedescris și luni de zile îi otrăvește viața domnului Chwastowski. Acum zice că are un cal extraordinar și mă cheamă să vin, să asist la triumful culorilor negru și portocaliu. Am să mă duc.

Dar am să mă duc și pentru alte motive. Am spus că acum sînt relativ liniștit și că nu cer nimic, nu mă aștept la nimic și-mi limitez eul după propriile-mi puteri, într-un cuvînt, îmi dau consimțămîntul la un fel de paralizie spirituală, pînă cînd o veni și cea fizică să pună stăpînire pe mine, cum a pus pe tata. Dar nu pot să uit din ce cauză paralizia mea nu este nici perfectă, nici totală. Ființa aceea, unica pe care-am iubit-o în viața mea, îmi apare acum în închipuire despărțită în două : una se numește doamna Kromicka, cealaltă Aniela. Doamna Kromicka îmi este indiferentă și străină, în schimb

Aniela bîntuie conştiinţa mea, aducîndu-mi în dar sentimentul vinovăţiei, al prostiei, incapacităţii spirituale, durerii, amărăciunii, decepţiei şi pierderii iremediabile. Ce duh darnic şi binefăcător! Cred că numai atunci m-aş simţi bine, dacă mi s-ar extirpa partea din creier unde se află memoria. Poţi să trăieşti şi aşa, cu sentimentul că eşti un car fără roţi, dar e o viaţă tare mizeră. Încerc de fiecare dată să izgonesc din mine gîndul : ce-ar fi fost, dacă totul s-ar fi aranjat altfel — dar nu reuşesc întotdeauna. Darnicul şi binefăcătorul meu înger revine iarăşi şi iarăşi şi îmi răstoarnă pe cap cornul abundenţei. Presupunînd că doamna Kromicka o va ucide pe Aniela din mine — vreau totuşi să mă duc, să mă uit la fericirea ei, la traiul ei de femeie căsătorită şi la toate schimbările, care în mod obligatoriu trebuiau să se fi manifestat în ea, făcînd-o să nu mai semene deloc cu Aniela. Poate c-am s-o văd pe doamna Kromicka la Ploszów. E imposibil, ca avînd acolo o mamă bolnavă, să nu se ducă s-o vadă, după o despărţire de zece luni.

Presupun că în această privinţă nu mă înşel şi nu-mi fac iluzii : *ceci tuera cela* [1]. Contez în primul rînd pe nervii mei, pe care-i irită fiece. Îmi amintesc doar, că atunci cînd am cunoscut-o pe Aniela şi cînd farmecul ei începuse să mă învăluie cu o putere irezistibilă, gîndul că un oarecare Kromicki s-a apropiat de ea îmi producea repulsie şi mi-o făcea mai puţin dragă. Darmite acum cînd e nevasta aceluiaşi Kromicki, cînd este a lui cu trup şi suflet. Pot spune aproape cu siguranţă că are să mă irite, că are să mă respingă la fiecare pas şi că *ceci tuera cela !*

Şi dacă nu ? De fapt, ce-am eu de pierdut, dacă o să fie altfel ? Nu urmăresc să obţin beneficii, dar dacă ar reieşi că vina nu-i numai de partea mea, că nu-s numai eu răspunzător de ceea ce s-a întîmplat şi că povara trebuie împărţită în două, poate că asta mi-ar da o anumită mulţumire. Spun : poate, căci nu garantez. Departe de mine gîndul răzbunării. Numai pe scenă se răzbună oamenii pentru decepţii sentimentale. În realitate întorc doar capul dezgustaţi — şi cu asta basta ! În primul rînd, ca să-i dovedesc doamnei Kromicka, că a procedat greşit

[1] „Aceasta o va ucide pe cealaltă" — în original, în limba franceză.

dispreţuind căinţa mea, ar trebui să cred eu însumi cu fermitate în asta, dar eu am clipe, cînd, pe cuvîntul meu, că nu mai sînt sigur de nimic.

5 aprilie

Acum ştiu precis, că o voi întîlni pe doamna Kromicka, fiindcă aflu din scrisoarea mătuşii, că soţul ei a vîndut moşia din Wolynia şi a plecat cu afaceri în Orientul Îndepărtat, aşa că ei nu i-a mai rămas nimic altceva de făcut, decît să se întoarcă la mama, la Ploszów. În prima clipă am primit vestea asta, dacă nu indiferent, cel puţin cu un echilibru total al minţii, dar am constatat că impresia creşte în mine tot mai mult. Asta-i caracteristica sistemului meu nervos. În prezent, nu mă mai pot gîndi la nimic altceva ; întîmplarea aceasta prezintă o deosebită importanţă pentru cele două femei. În decurs de zece luni, Kromicki a vîndut domeniul acela, cu un pămînt excepţional, pe care familia Anielei îl stăpînea de patru sute de ani şi pentru păstrarea căruia doamna Celina şi-a sacrificat toată viaţa. A venit veneticul acesta şi l-a vîndut cu inima uşoară, numai pentru că i s-a dat un preţ bun, care-i permitea să-şi asigure succesul negoţului lui.

Poate să cîştige nu ştiu cîte milioane cu banii aceştia, dar ce lovitură pentru cele două femei ! Ce-or fi gîndind acum despre el ? Mătuşa îmi scrie, că stă la căpătîiul doamnei Celina, a cărei boală s-a agravat mult după primirea veştii. Sînt absolut convins, că semnînd plenipotenţa pentru soţul ei în vederea vînzării, Aniela n-a ştiut ce face. Îl apără însă în faţa oamenilor. Mătuşa îmi citează în scrisoare cuvintele ei : „S-a întîmplat o nenoricire, dar era inevitabilă şi Karol nu poate fi învinuit de nimic !". Apără-l, apără-l, nevastă credincioasă şi loială ! N-ai să mă poţi însă împiedica să cred că te-a rănit profund şi că-l dispreţuieşti din tot sufletul. Toate îmbrăţişările şi mîngîierile lui n-au să-ţi şteargă din minte cuvîntul : a v î n d u t ! Şi doamna Celina, protectoarea lui, care credea, că primul lui pas după cununie va fi să cureţe de ipoteci, cu milioanele lui, averea Anielei !... Eu, dragele mele doamne, eu care nu folosesc cuvinte mari, „cetăţeneşti", n-aş fi vîndut-o, dacă nu din

alte motive, cel puțin din delicatețe, din atașament față de voi, de teama de a nu vă da o lovitură. Dar, la speculații bancare e nevoie de bani gheață și... de protecție. Nu exagerez, dar uneori milioanele lui mi se par fictive. Poate c-o să le cîștige de-acum încolo, poate că vînzarea moșiei o să contribuie la asta, dar cred că dacă le-ar fi avut, n-ar fi rănit-o atît de dureros pe soția lui și n-ar fi privat-o de un acoperiș deasupra capului. Mătușa îmi scrie, că imediat după vînzare el a plecat la Baku și de acolo în Turchestan. Aniela e prea tînără, ca să locuiască singură, așa că o să stea în timpul acesta cu mama ei, iar maică-sa e la Ploszów, pe de o parte, stă acolo pentru că nu se poate mișca din cauza bolii, iar pe de altă parte, pentru că mătușa n-o lasă să plece, iar ea nu vrea s-o supere pe mătușa. O cunosc prea bine pe Aniela, ca să n-o bănuiesc de nici un calcul. Este totalmente dezinteresată. Însă maică-sa, care ar fi vrut să-i dăruiască unicei ei fiice lumea întreagă, mizează pe faptul că mătușa n-o s-o uite pe fetița ei la alcătuirea testamentului. De altfel, cred că socotește bine. Mătușa mea n-a crezut niciodată prea serios în milioanele lui Kromicki, lucru pe care mi l-a dat de înțeles de cîteva ori, cu neliniște și aproape cu umilință. Considerînd, că tot ce are aparține neamului Ploszowski, probabil că se teme să nu văd în intenția ei de a-i lăsa ceva Anielei o nedreptate față de familie. Cît de puțin mă cunoaște ! Dacă astăzi Aniela ar rămîne fără pantofi în picioare și dacă pentru o pereche de pantofi ar trebui să dau toată moșia Ploszów și restul averii mele — aș da. Poate că asta ar decurge din dorința răutăcioasă de a mă evidenția prin contrast cu Kromicki, dar aș da fără îndoială totul.

Acum însă asta n-are nici o importanță. Mă gîndesc necontenit, că ele sînt la Ploszów și că vor rămîne acolo atîta vreme cît va dura călătoria lui Kromicki, adică Dumnezeu știe cît. O voi vedea zilnic pe doamna Kromicka... La gîndul acesta mă cuprinde o neliniște, în care e și curiozitatea de a vedea cum se vor aranja relațiile dintre noi și închipuirea diferitelor întîmplări, care ar putea avea loc, dacă felul meu de a fi și sentimentele mele pentru ea ar fi altele. Nu mă mint niciodată. Repet : mă duc acolo să mă lecuiesc, fiindcă n-o iubesc pe doamna Kromicka și n-o voi iubi, dimpotrivă, sper că văzînd-o s-o pot izgoni din inima mea pe Aniela cea de demult, sper

că asta-i o metodă mai bună decît toate fiordurile și gheizerele de pe lume. Dar, n-aș fi eu însumi, n-aș mai fi omul care a trăit și a gîndit atît de mult, dacă n-aș vedea și pericolele care s-ar fi putut ivi, dacă situația ar fi fost alta.

Dac-aș vrea să mă răzbun, dacă însuși numele „doamna Kromicka" nu mi-ar repugna într-atît, ce m-ar putea împiedica, ce m-ar putea reține ? Doar acolo, în Ploszów-ul acela liniștit, departe de oraș, n-am fi decît noi doi și cele două doamne bătrîne, naive ca niște copii, cu cinstea lor nepătată. O știu în această privință și pe tanti și pe doamna Celina. În sferele înalte poloneze poți întîlni femei stricate pînă în măduva oaselor, dar, în special printre cele în vîrstă, sînt femei care trec prin viață, ca să zic așa, ca niște îngeri, fără să-și pîngărească nici măcar gîndirea, cu ideea răului. Prin capul uneia ca mătușa, ori ca doamna Celina, nici nu poate trece gîndul, că pe Aniela ar putea-o paște vreun pericol, de vreme ce este căsătorită. Aniela însăși face parte din această categorie de femei. Ea n-ar fi respins ultima mea rugăminte, dacă n-ar fi apucat să-i dea cuvîntul lui Kromicki. Polonezele de acest soi preferă să-și frîngă inima, decît să-și calce cuvîntul. Cînd mă gîndesc la asta mă apucă furia. Înăbuș în mine nevoia pe care o simte orice om, de a-și dovedi dreptatea ; nu vreau să-i dovedesc nimic doamnei Kromicka, dar dacă s-ar găsi cineva, care să demonstreze unei femei de tipul acesta, că nu poți să calci în picioare nepedepsit legile naturii și ale inimii, că aceste legi sînt mai puternice decît toate doctrinele etice făcute de mîna omului, că astfel de fapte se răzbună — aș fi foarte fericit. Este adevărat, că față de Aniela sînt vinovat, dar am dorit sincer să repar totul — și ea știind asta, m-a respins... Probabil că m-a respins, ca să-și poată spune : Eu nu-s ca Leon Ploszowski. Mi-am dat cuvîntul — îl respect. Asta nu-i virtute, e uscăciune a inimii, nu-i eroism, ci prostie, nu e corectitudine a conștiinței, ci doar vanitate. Nu pot, nu pot să uit !...

Poate c-o să mă ajute însăși doamna Kromicka. Cînd am s-o văd mulțumită de eroismul ei, rece, sătulă de mîngîieri, îndrăgostită sau prefăcîndu-se a-și iubi soțul, urmărind cu curiozitate, dacă durerea care mă apasă e suficient de mare și dacă mă apasă cu destulă tărie — atunci o să mi se facă atîta silă de această nevastă virtuoasă,

plină de fericire şi de propria ei virtute, că poate o să plec din nou pe unde trăiesc renii. Dar atunci nu se va mai ţine scai de mine amintirea ei, cum se ţine pescăruşul după vapor.

S-ar putea, de asemenea, ca doamna Kromicka să joace puţin rolul victimei mele şi ca întreaga ei comportare să pară a-mi spune : „E vina ta !" N-are decît ! Am văzut şi d-astea pe lume. La fel cum florile artificiale au păcatul că nu miros, tot aşa şi cununile artificiale de spini au calitatea că nu înţeapă, aşa că le porţi cu plăcere pe cap, ca o pălărie, cu care-ţi stă bine. De cîte ori vedeam o asemenea „victimă", căsătorită chipurile din disperare, îmi venea să-i spun : Minţi ! Poate c-ai fost victimă, dar numai pînă cînd el, alesul tău, s-a apropiat pentru prima dată de tine în papuci de casă. De atunci ai încetat a mai fi patetică, nu eşti decît caraghioasă şi banală şi asta cu atît mai mult, cu cît continui să joci rolul victimei.

6 aprilie

Ce cuvînt frumos şi înţelept, grecescul *Ananke !* Mi-a fost scris să nu-mi găsesc liniştea din cauza acestei femei, nici măcar atunci, cînd voi înceta să mă mai ocup de ea. M-a tulburat foarte mult vestea vînzării moşiei şi întoarcerii Anielei la Ploszów. Am dormit prost azi noapte : îmi treceau prin minte tot felul de întrebări şi căutam răspunsuri. De exemplu, mă întrebam : aş avea oare dreptul s-o abat pe doamna Kromicka de pe calea fidelităţii conjugale sau nu ? Nu doresc şi nu voi face lucrul acesta, căci doamna Kromicka nu mă atrage — dar, aş avea dreptul s-o fac ? Îmi umplu şi eu viaţa cu tot felul de asemenea *to be or not to be ?* Gîndurile de soiul acesta nu-s printre cele mai elevate plăceri posibile, căci cel mai adesea sînt ca alergatul cîinelui după propria-i coadă : n-o să prind nimic, n-o să demonstrez nimic şi în plus o să obosesc. Dar, am cel puţin consolarea că a mai trecut o zi sau o noapte. Am constatat cu ocazia asta, că în ciuda scepticismului meu, am capacitatea de a resimţi scrupule, demne de-a dreptul de vicarul din Ploszów. Omul modern este alcătuit din atîtea fire, că atunci cînd încearcă să le descurce, mai rău le încurcă. În zadar am repetat toată noaptea, că din punct de vedere pur

teoretic, am dreptul s-o corup. O voce de cleric închistat spunea în mine : Nu ! nu ! nu ! Ar trebui să mă dezbar de asemenea scrupule trăgîndu-le frumuşel de urechi, căci asta-i o chestiune care priveşte echilibrul meu mintal.

La ora aceasta de seară sînt tocmai într-o dispoziţie propice pentru aşa ceva. Astăzi după-amiază, în casa unui pictor cunoscut, am auzit cum doamna Davis pleda în faţa a doi scriitori francezi, că femeia trebuie să rămînă inabordabilă toată viaţa, fie şi numai *pour la netteté du plumage !* [1] Şi Maleschi repeta : *Oui, oui !... du plumaze !* — în timp ce eu îmi imaginam cum toţi crabii din Marea Mediterană s-ar răsturna pe spate auzind aceasta şi ar ridica cleştii în sus, în semn de rugăminte către Zeus, să trimită un trăsnet. În paranteză fie spus, doamna Davis a împrumutat expresia asta de la mine, iar eu de la Feuillet [2]. Am ascultat serios, nu mi-am permis nici măcar un zîmbet, dar m-a apucat o dispoziţie veselă şi cinică, ale cărei urme mai sînt şi acum prezente. Asta-i cea mai bună armă împotriva scrupulelor.

Să mergem deci mai departe ! Aş avea oare dreptul s-o fac pe doamna Kromicka să se îndrăgostească de mine şi în caz de succes s-o abat de pe calea cea dreaptă ? Mai întîi să privim chestiunea de pe poziţia onoarei, aşa cum o înţeleg în general oamenii care se cred gentlemeni şi pe care lumea-i consideră ca atare. Nu găsesc nici un paragraf, care să-mi interzică să procedez astfel. La drept vorbind, cred că-i unul dintre cele mai ciudate codice care au existat vreodată sub soare. Căci, dacă fur cuiva bani, atunci, conform accepţiunii generale a onoarei, oprobriul cade asupra mea, ca hoţ, în timp ce cel păgubit iese curat din toată afacerea ; dacă însă fur nevasta cuiva, atunci eu, hoţul, ies curat, iar ruşinea cade asupra celui păgubit. Ce înseamnă asta ? Să fie vorba pur şi simplu de alienarea simţului moral, sau între furtul unui portmoneu şi al unei soţii sînt deosebiri atît de mari, încît nici nu se cade să le compari ? Gîndindu-mă la asta în repetate rînduri, am ajuns la concluzia, că sînt lucruri diferite. Fiinţa umană nu poate fi proprietate în aceeaşi măsură cu un obiect ; furtul de nevastă este un act de voinţă bilaterală. De ce să ţin seama de dreptul bărbatului, de vreme ce însăşi soţia nu-i recunoaşte acest drept ? Ce-mi pasă mie de el ? Dacă

[1] „Pentru netezimea penelor" — în original în limba franceză.
[2] Octave Feuillet, romancier francez (1821—1890).

există o persoană, care vrea să-mi aparţină, o iau. Soţul ei este inexistent pentru mine, iar jurămintele ei nu mă privesc. Atunci, ce trebuie să mă reţină ? Respectul pentru instituţia căsniciei ? Dac-aş iubi-o pe doamna Kromicka, dac-aş putea-o iubi, aş striga din adîncul inimii : Protestez împotriva căsătoriei tale ! Protestez împotriva obligaţiilor tale faţă de Kromicki ! Eu sînt viermele pe care căsnicia asta îl striveşte sub picior şi tocmai mie, care cu ultima suflare aş dori să muşc această talpă, îmi cereţi s-o respect ? Pentru ce ? De ce ? Ce poate să-mi pese mie de un aranjament, care stoarce din mine tot sîngele şi tot cheful de viaţă ? Desigur, e o lege a naturii, că oamenii se hrănesc cu peşti, dar nu-i cereţi peştelui, care-i curăţat de viu, înainte de a fi băgat în oală, să mai fie şi plin de respect faţă de această lege ! Protestez şi muşc ! Iată răspunsul meu ! Idealul spencerian al omului dezvoltat, la care impulsurile individuale se află într-o armonie perfectă cu ordinea socială, nu-i decît un postulat. Ştiu, ştiu prea bine, că unul ca Sniatyński m-ar da gata cu o singură întrebare : Deci, eşti adeptul amorului liber ? Nu, nu sînt ! Sînt adeptul meu însumi. *I am for myself !*[1] De altfel, nu vreau să ştiu nimic despre teoriile voastre. Dacă tu ai să te îndrăgosteşti de o altă femeie, sau soţia ta de alt bărbat, atunci să vedem la ce-ţi mai slujesc preceptele voastre şi paragrafele privitoare la respectarea ordinii sociale. În cel mai rău caz, sînt inconsecvent. La fel de inconsecvent am fost şi atunci cînd eu, sceptic din fire, am dat acatist la biserică pentru fericirea lui Leon şi a Anielei şi cînd m-am rugat, ca un copil. Şi cînd am vărsat lacrimi, ca un prost. Promit ca în viitor să fiu inconsecvent ori de cîte ori îmi va fi astfel mai bine, mai comod, ori de cîte ori voi putea fi fericit prin asta. În lume nu există decît o singură logică — logica pasiunii. Mintea are doar darul de a atrage din cînd în cînd atenţia, însă apoi, cînd caii o rup la goană, se urcă pe capră şi păzeşte ca trăsura să nu se frîngă în bucăţi. Inima nu se poate asigura împotriva iubirii, iar iubirea este o stihie, o forţă ca fluxul şi refluxul mării. O femeie îndrăgostită de soţul ei nu-i constrînsă cu porţile iadului, căci jurămîntul de fidelitate conjugală nu-i decît consfinţirea iubirii ei — însă cînd e numai o obligaţie, atunci primul flux o aruncă pe nisip,

[1] „Sînt pentru mine însumi !" — în original, în limba engleză.

ca pe un peşte mort. Nu pot să-mi iau angajamentul, că n-o să-mi crească barba, ori că n-o să îmbătrînesc — şi de cîte ori o fac, legile vieţii mă strivesc pe mine şi angajamentele mele.

Ciudat lucru : tot ceea ce scriu este, aşa cum am spus, teorie pură. N-am asemenea intenţii, care să necesite justificări faţă de mine însumi şi totuşi reflecţiile de genul acesta mă tulbură şi m-au tulburat şi acum în asemenea hal, că a trebuit să mă opresc din scris. Liniştea mea e al naibii de superficială... M-am plimbat mai mult de o oră prin cameră şi în celc din urmă am găsit ce mă iritase atît...

Este foarte tîrziu. De la fereastra camerei mele văd cupola Palatului Invalizilor, care străluceşte sub lumina lunii, cum strălucea altă dată biserica Sfîntul Petru, cînd plin de speranţe mă plimbam prin Pincio şi mă gîndeam la Aniela. Fără voie m-am lăsat cuprins de amintirea asta. Acum totul va rămîne aşa cum este. Un lucru e sigur : că şi eu aş fi putut fi mai fericit şi ea ar fi putut fi de zece, de o sută de ori mai fericită decît este. Chiar şi astăzi, dac-aş nutri nu ştiu ce intenţii ascunse, dacă ea ar constitui nu ştiu ce ispită pentru mine şi tot aş da înapoi, de teamă să n-o fac nefericită. Nu doresc asta pentru nimic în lume, pentru nimic ! Numai gîndul, că ar putea suferi din cauza mea, mi-ar anula orice iniţiativă şi hotărîre. Viaţa a făcut, ca părţile negative ale caracterului meu să se dezvolte, iar cele pozitive să dispară, însă un lucru este cert, că nici acum n-am inimă rea. Am nutrit pentru ea munţi de tandreţe.

Dar astea sînt lucruri trecute. Scepticul din mine îmi strecoară o altă întrebare : oare ea ar fi într-adevăr nefericită, dacă aş proceda cum spuneam mai sus ? M-am convins nu odată în viaţă, că femeile sînt nefericite numai atîta timp cît luptă. Cînd încetează lupta, indiferent de rezultat, ele se bucură de o perioadă de linişte, mulţumire, fericire... Am cunoscut aici, la Paris, o femeie care timp de trei ani a dus o luptă acerbă cu ea însăşi, iar pe urmă, cînd inima şi-a spus cuvîntul, nu i-a mai rămas decît o necontenită remuşcare : că s-a opus atît de multă vreme.

La ce-mi ajută însă să-mi pun toate întrebările astea şi să încerc să rezolv toate chestiunile de genul acesta ? Ştiu, că orice principiu poate fi demonstrat şi că de orice dovadă te poţi îndoi. Au trecut timpurile bune, cînd oa-

menii se îndoiau de totul, în afară de capacitatea minţii lor de a deosebi adevărul de minciună şi binele de rău. Acum nici atît, de jur împrejur numai erori, erori, erori ! Mai bine să mă gîndesc la apropiata mea călătorie... Şi Kromicki ăla, care a vîndut averea soţiei, rănind-o atît de tare !... A trebuit să scriu negru pe alb, căci altfel nu-mi venea să cred că-i adevărat...

10 aprilie

Am fost aseară la doamna Davis să-mi iau rămas bun şi am nimerit la un adevărat concert. Cred că Laura s-a îndrăgostit de-a binelea de muzică. Domnişoara Hilst a cîntat la armoniu. Îmi face întotdeauna plăcere cînd o văd, dar în mod special îmi place de ea cînd se aşează la armoniu şi ia primele acorduri cu ochii plecaţi asupra claviaturii. E atunci în ea gravitate, concentrare şi o linişte extraordinară. În momentele astea îmi aminteşte de sfînta Cecilia, care este cea mai simpatică dintre sfinţi şi de care aş fi fost îndrăgostit, dac-aş fi fost contemporan cu ea. Acelaşi profil senin, pur, aceleaşi trăsături nobile. Ce păcat că e atît de mare, deşi, cînd o vezi cîntînd, uiţi de statură. Din timp în timp pleoapele-i plecate se ridică în sus, de parc-ar vrea să-şi reamintească vreo notă auzită în înalturi, în clipele de inspiraţie — şi ea însăşi arată atunci plină de inspiraţie. Pe drept poartă numele de Klara, căci rareori întîlneşti un suflet atît de transparent. Am spus că-mi place s-o văd, nu s-o aud, căci din păcate, muzica ei rămîne în continuare neînţeleasă pentru mine, sau, mai bine zis, cu greu prind vreo idee. Cu toate observaţiile mele răutăcioase, cred totuşi că e deosebit de talentată.

Cînd a terminat de cîntat, m-am apropiat de ea şi mai în glumă, mai în serios, am declarat că a sosit momentul plecării la Varşovia şi că, în baza înţelegerii noastre mai vechi, o anunţ să fie gata. Am constatat cu uimire, că ia în serios cuvintele mele. Mi-a răspuns, că într-adevăr de multă vreme intenţiona să se ducă la Varşovia, iar în privinţa pregătirilor, ea e oricînd gata, numai s-o ia pe ruda ei mai în vîrstă, care o întovărăşeşte peste tot, şi claviatura surdă, la care exersează chiar şi în tren.

M-a cam speriat. Dacă realmente vrea să meargă, atunci va trebui s-o ajut într-o oarecare măsură să-şi

organizeze concertele, iar eu aş prefera să plec imediat la Ploszów. În ultimă instanţă, am s-o predau lui Sniatyński, care-i poate fi mai de folos decît mine. De altfel, ea este fiica unui industriaş bogat de la Frankfurt şi succesul material îi este indiferent. Mă pune totuşi pe gînduri zelul cu care a acceptat călătoria asta. În primul moment am vrut să glumesc şi să-i spun, că sînt de acord cu claviatura surdă, dar nu mi se pare prea fericit gîndul de a o lua cu ea pe bătrîna ei rudă. Noi, bărbaţii, sîntem într-atît de obişnuiţi să vînăm oriunde şi oricînd femeia, încît nici unul dintre noi nu s-ar apropia niciodată de o femeie tînără şi drăguţă, fără un gînd ascuns. Cine susţine contrariu, acela urmăreşte s-o păcălească pe femeie, tocmai în scopul de a o prinde mai uşor. În ceea ce mă priveşte, în clipa de faţă sînt preocupat de cu totul altceva şi totuşi ruda bătrînă mi-a făcut deocamdată impresia unui obstacol, cu atît mai mult, cu cît probabil persoana mea joacă un oarecare rol în hotărîrea ei atît de bruscă. În fond, Parisul este o scenă mult mai largă pentru afirmare muzicală decît Varşovia, iar dacă n-o interesează nici cîştigul, atunci de ce vrea să meargă ? După cum am mai pomenit, Laura mi-a dat de multă vreme de înţeles, că domnişoara Hilst nutreşte pentru mine mai mult decît simpatie... Ciudată femeie Laura asta ! Nevinovăţia Klarei trezeşte în ea invidia, dar e o invidie pe care-ar simţi-o văzînd de exemplu o bijuterie originală, o diademă bogată, vreo dantelă nemaipomenită... Invidie pentru podoabe, nimic altceva ! Precis că ar fi bucuroasă să-mi bage pe gît copilul ăsta uriaş, pentru acelaşi motiv. De mine nu-i mai pasă, fiindcă sînt o găteală pe care-a purtat-o de-acum la gît.

Femeia asta mi-a făcut, fără să vrea, atîta rău, că ar trebui s-o urăsc, dar nu pot. Mai întîi, pentru că conştiinţa îmi spune, că dacă ea nu s-ar fi ivit deloc în calea vieţii mele, aş fi găsit eu un alt mod, la fel de eficient, ca să-mi irosesc fericirea ; în al doilea rînd, aşa cum diavolul este un înger decăzut, tot aşa şi ura este o iubire alterată, iar eu n-am iubit-o niciodată pe Laura. Simt pentru ea nişel dispreţ, dar asta-i cu totul altceva şi în fond, şi ea mă răsplăteşte în acelaşi mod. Bănuiesc chiar, că ea îmi doreşte mai mult rău, decît eu ei.

În privinţa sentimentelor Klarei pentru mine, poate că are puţină dreptate. Astăzi mi-a apărut mai evident decît

oricînd altă dată. Dacă-i aşa, îi sînt recunoscător. Pentru prima oară în viaţă am chef să mă împrietenesc cu o femeie şi să nu-i înşel încrederea. Un suflet atît de neliniştit ca al meu, poate că ar afla o alinare într-o prietenie ca asta.

Astăzi am discutat cu Klara, ca doi prieteni. Nu-i extraordinar de inteligentă, însă are o minte limpede, cu delimitări precise între ceea ce consideră rău sau dizgraţios şi ceea ce consideră bun şi frumos ; e o fire senină, deschisă. Are un fel de sănătate spirituală, de altfel des întîlnită la nemţi. Din cît i-am cunoscut, deduc că cei de factura mea nu-s prea mulţi printre ei. Nemţii, ca şi englezii, sînt oameni pozitivi, care ştiu ce vor. Uneori se cufundă şi ei în marea nesfîrşită a îndoielilor, dar o fac metodic, ca nişte oameni de ştiinţă, nu ca unii care se conduc numai după ce simt, ori ca geniile fără portofoliu, din care cauză, recenta lor filozofie transcendentală, pesimismul lor ştiinţific de acum şi weltschmerz-ul poetic au numai valoare teoretică. În practică se adaptează perfect la condiţiile vieţii. După Hartmann, cu cît omenirea trăieşte mai intens şi mai conştient, cu atît este mai nefericită, dar acelaşi Hartmann îl cheamă cu toată seninătatea pe neamţul *kulturträger*[1] să lupte pentru propăşirea neamului german, în detrimentul celor din ţinutul Poznań. Dar, lăsînd la o parte cazul acesta, care ţine de mîrşăvia oamenilor, nemţii nu pun la inimă teoriile şi de aceea sînt calmi şi capabili de acţiune. Acelaşi calm îl are şi Klara. Nu se poate să nu fi ajuns la cunoştinţa ei anumite lucruri, care pot tulbura sufletul omului pînă-n străfunduri, dar au alunecat peste ea, nu i-au pătruns în sînge şi datorită acestui fapt nu s-a îndoit niciodată nici de adevărul ei, nici de muzica ei. Dacă într-adevăr nutreşte pentru mine mai mult decît simpatie, trebuie să fie un sentiment inconştient, care nu ridică pretenţii. În clipa cînd ar înceta să mai fie aşa, ar începe drama ei, deoarece n-aş fi în stare s-o răsplătesc cu reciprocitate ; aş putea cel mult exploata acel sentiment, într-un chip care s-o facă nefericită. Nu sînt un încrezut, care să-şi închipuie că nici o femeie nu-i poate rezista ; cred însă că nici o femeie din lume nu-i capabilă să reziste bărbatului pe care-l iubeşte cu adevărat. Definiţiile : fortăreaţă asediată, fortă-

[1] „Activist cultural" — în original, în limba germană.

reață dobîndită — sînt definiții perimate și nesuferite, însă se bazează pe adevăr și sînt de o sută de ori mai adevărate cînd se raportează la femei care, în afara zidului de apărare pe care-l reprezintă virtutea, poartă trădarea în piept, căci însăși inima lor le trădează. Klara însă poate fi liniștită. Va călători în deplină securitate cu mine, cu ruda ei bătrînă și cu claviatura surdă.

16 aprilie

Sînt de trei zile la Varșovia, dar încă n-am putut să mă duc la Ploszów, căci imediat după sosire m-a apucat o durere de dinți și sînt umflat la față. Nu vreau să mă prezint așa doamnelor de-acolo.

M-am văzut cu Sniatyński. A venit și mătușa la mine, m-a întîmpinat ca pe fiul risipitor. Aniela a sosit de o săptămînă. Mama ei este atît de grav bolnavă, încît medicii, care inițial voiau s-o trimită la Wiesbaden, acum au declarat că nu poate suporta nici o călătorie. Va rămîne deci la Ploszów, pînă se va face bine, ori pînă se va sfîrși — și Aniela va sta cu ea, dacă Kromicki n-o să-și rezolve repede afacerile și n-o să considere cu cale să-și întemeieze undeva un cămin. Din ceea ce mi-a spus mătușa, am înțeles că va lipsi cîteva luni. Am încercat să aflu cît mai multe despre Aniela și nu mi-a fost greu, căci mătușa discută cu mine foarte deschis. Mai ales că nu-și poate închipui, că o femeie măritată preocupă pe cineva altfel decît din sentimentul de rudenie, sau mai bine zis, nici nu se gîndește la asemenea lucruri. Așa că mi-a spus totul și despre vînzarea moșiei, pentru care nici ea nu-l poate ierta pe Kromicki. În cele din urmă, o apucase o asemenea furie, că și-a rupt lănțișorul de la gît și i-a căzut ceasul pe podea.

— Am să-i spun în față, zise, că asta-i o mîrșăvie fără seamăn. Aș fi preferat să-i împrumut bani. Dar la ce bun ? Speculațiile lui sînt o prăpastie. Nu știu ce-o să iasă de aici, dar deocamdată bagă toți banii în ele. În prima clipă, cînd am să-l văd, am să-i spun : ai s-o ruinezi și pe Aniela și pe Celina și în cele din urmă ai să dai faliment. Ce le-ncălzește pe femeile astea milioanele lui, de vreme ce plîng după fiecare bănuț ? O josnicie și nimic mai mult ! Nu l-am putut suferi niciodată pe omul ăsta, care arată ca o ciupercă uscată — și am avut dreptate.

Am întrebat-o dacă a vorbit deschis cu Aniela despre toate astea.

— Cu Aniela ? Bine c-ai venit tu, cel puţin acum pot şi eu să mă descarc. Mă mai uşurez. Cu Aniela nu-i chip să vorbeşti deschis despre asta. Odată n-am mai rezistat şi am început să spun ceva, ea s-a înfuriat, pe urmă a izbucnit în plîns, spunînd : A fost nevoit, a fost nevoit, a fost nevoit ! — şi atît. Nu-ţi dă voie să spui nici o vorbă la adresa lui, ar fi bucuroasă să-i ascundă de lume toate defectele. Dar pe mine, femeie bătrînă, nu mă păcăleşte ea. Sînt sigură, că în adîncul inimii îl condamnă la fel ca mine pentru vînzarea moşiei.

— Deci crezi că nu-l iubeşte ?

Mătuşa s-a uitat mirată la mine.

— Cum să nu-l iubească ? Pe cine altcineva să iubească ? Tocmai de aceea se necăjeşte. Căci poţi să iubeşti şi să vezi totuşi părţile rele.

Eu sînt de altă părere, dar am preferat să tac în faţa mătuşii. Ea a continuat :

— Cel mai mult mă supără, că e mincinos. Le-a asigurat pe Celina şi pe Aniela, că peste un an, cel mult peste doi, va răscumpăra moşia. Spune-mi tu, e posibil aşa ceva ? Spune !... Dar femeile astea îşi bagă în cap, că aşa va fi.

— Cred că-i absolut imposibil. Îşi va continua speculaţiile lui.

— Iar el ştie asta şi mai bine decît noi, deci le minte în mod conştient.

— Poate numai ca ele să nu se necăjească prea mult.

Mătuşa s-a înfuriat şi mai tare.

— Adică, cum să nu se necăjească ? Nu s-ar fi necăjit, dacă nu vindea. Nu-l apăra degeaba ! Nu merită decît oprobriul ! Chwastowski nu-şi putea stăpîni revolta. S-a dus, s-a interesat de situaţie şi zice, că şi fără nici un ban de nicăieri, el s-ar fi angajat să elibereze moşia de ipoteci în cîţiva ani, dar bani eu aş fi fost prima care i-aş fi dat — şi tu i-ai fi dat. I-ai fi dat, nu-i aşa ?... Păi, vezi ! Acum s-a dus totul de rîpă !

Am mai întrebat-o cum stă Aniela cu sănătatea. Am întrebat cu o teamă ascunsă, ciudată, inexplicabilă, căci mi-era frică să n-aud, ceea ce ar fi fost absolut natural, dar care mi-ar fi zdruncinat şi mai rău nervii, nici eu nu ştiu de ce. Sînt un amărît ! Din fericire, mătuşa a înţeles

perfect ce mă interesează şi mi-a răspuns cu aceeaşi furie de mai înainte :

— Nici o perspectivă !... Moşia a ştiut s-o vîndă, dar în rest... nici o perspectivă !

Am întors imediat vorba. I-am spus mătuşii, că în acelaşi tren cu mine a venit la Varşovia cea mai mare pianistă contemporană, care-i totodată o persoană foarte avută şi doreşte mult să dea cîteva concerte de binefacere. Dar mătuşa mea are o fire ciudată. Mai întîi a început s-o bestelească pe domnişoara Hilst, că n-a venit iarna, cînd este perioada cea mai bună pentru concerte ; pe urmă, s-a gîndit că totuşi nu-i prea tîrziu nici acum şi a vrut să dea fuga la Klara. Cu greu am reuşit s-o reţin, spunîndu-i, că-i mai bine ca eu s-o previn pe pianistă de vizita ei. Mătuşa e în conducerea cîtorva societăţi filantropice şi-şi face un punct de onoare din a stoarce cîte ceva pentru ele, în detrimentul celorlalte societăţi. De aceea se temea să nu i-o ia altcineva mai înainte.

La plecare, m-a întrebat :

— Cînd te muţi la Ploszów ?

I-am răspuns, că nu mă voi muta acolo. M-am gîndit pe drum, că va fi mai bine să locuiesc la Varşovia. Ploszów e numai la o milă distanţă, mă pot duce în fiecare dimineaţă şi să mă înapoiez seara. Pentru mine ar fi indiferent, dar să nu le dau oamenilor ocazia să bîrfească. Prefer, ca şi doamna Kromicka să nu-şi închipuie, că ţin să locuiesc cu ea sub acelaşi acoperiş. Chiar am pomenit de treaba asta într-o discuţie cu Sniatyński, dar ca şi cum aş fi vorbit de un lucru cu totul secundar şi lipsit de importanţă. I-am spus, că nu intenţionez să locuiesc la Ploszów. Am observat că îmi dă dreptate şi chiar a avut de gînd să-mi vorbească mai pe larg despre Aniela. Sniatyński e în mod incontestabil un om inteligent şi totuşi n-a înţeles, că schimbarea condiţiilor impune o modificare a relaţiilor chiar şi între cei mai buni prieteni. A venit la mine, de parc-aş fi fost acelaşi Leon Ploszowski, care, tremurînd ca frunza, îl ruga la Cracovia, să-l salveze ; a venit spre mine cu acelaşi ton de aspră oblăduire prietenească, vrînd parcă să-şi vîre mîna pînă la cot în inima mea. L-am oprit pe moment, din care cauză a fost cam mirat şi supărat. Abia mai tîrziu s-a adaptat la actuala mea stare de spirit şi am început să discutăm, ca şi cum ultima noastră întîlnire nici n-ar fi avut loc. Vedeam însă

că-i curios să știe în ce dispoziție sînt în prezent și neputînd să mă întrebe direct, încerca pe ocolite, cu neîndemînarea scriitorului, care-i mare psiholog și priceput analist cînd stă la biroul lui, dar care în viața practică e totalmente lipsit de abilitate.

Dac-aș fi avut la îndemînă un flaut, aș fi putut, ca Hamlet, să i-l dau și să-i spun : Iată, cîntă ! Iar dac-ai să spui că nu știi, atunci cum poți presupune, că tu, care nu ești în stare să scoți o notă dintr-o bucată de lemn, ai să poți cînta după plac pe coardele inimii mele ?

Ieri noapte am citit tocmai *Hamlet*, pentru a nu știu cîta oară și de aici mi-a venit comparația. Este de-a dreptul inexplicabil, cum omul de astăzi, în orice situație, în cele mai complicate și mai contemporane depresiuni nervoase nu găsește nicăieri în altă parte atîtea analogii, ca în această dramă, bazată pe sîngeroasa legendă a lui Holinshaed. Hamlet e omul așa cum a fost, cum este și cum va fi. După mine, Shakespeare a depășit în *Hamlet* chiar și pragul pentru genii. Căci pe Homer sau pe Dante îi înțeleg în contextul epocii lor. Înțeleg cum de au putut crea, ceea ce au creat. Dar în ce chip a reușit acest englez în secolul al șaptesprezecelea să prevadă toate psihozele care-s opera secolului al nouăsprezecelea, asta rămîne în continuare o taină pentru mine, cu toate studiile întreprinse în această direcție.

După ce i-am dat deci lui Sniatyński flautul hamletian, am recomandat-o grijii lui pe domnișoara Hilst, apoi am abordat iarăși discuția despre principiile lui de viață. I-am spus că dorul de țară și sentimentul datoriei patriotice sînt cauza venirii mele acum. Însă vorbeam atît de degajat, încît Sniatyński n-a prea înțeles, dacă o spun în bătaie de joc, sau dacă astea-s într-adevăr sentimentele mele. Și s-a repetat fenomenul despre care am scris, cînd eram la Paris : ascendentul moral asupra mea, pe care i-l dăduseră ultimele evenimente se topea cu fiecare clipă. Nici el nu prea știa sigur, ce să creadă. A înțeles însă un lucru, că nu mă poate descuia cu cheile vechi. La plecare, cînd l-am rugat din nou să se ocupe de domnișoara Hilst, s-a uitat atent la mine și m-a întrebat :

— Ții așa de mult ?

— Foarte. E o persoană față de care nutresc o mare prietenie și o și mai mare stimă.

În felul acesta am concentrat razele atenției lui asupra Klarei. Presupune, probabil, că-i noul meu amor. A plecat furios. Nu știe niciodată să-și ascundă sentimentele. A tras ușa după el puțin cam tare, iar cînd m-am întors în vestibul, după ce l-am condus la scară, l-am auzit cum cobora cîte patru trepte deodată, fluierînd, așa cum face de cîte ori e nemulțumit de ceva.

De altfel, i-am spus adevărul, că-mi pasă de domnișoara Hilst. I-am scris și ei astăzi, explicîndu-i de ce n-am vizitat-o pînă acum și răspunsul a sosit imediat. Klara este încîntată de Varșovia și de oamenii ei. Toți muzicienii vestiți de aici i-au făcut vizite în aceste trei zile, întrecîndu-se în amabilități și oferindu-i sprijinul lor. Scrie, că în nici un oraș n-a întîlnit oameni atît de amabili. Presupun că n-ar mai fi la fel de amabili, dacă ea ar intenționa să se stabilească aici definitiv, deși Klara are darul de a-și face prieteni pretutindeni. A vizitat puțin orașul și i-a plăcut. În special parcul Lazienki. Sînt bucuros de entuziasmul ei, cu atît mai mult, cu cît, după trecerea graniței peisajul i-a făcut o impresie deplorabilă. Într-adevăr, e un ținut pustiu de șes, unde n-ai de ce-ți agăța privirea și doar dacă ești născut aici, îi poți găsi vreun farmec. Uitîndu-se pe fereastra vagonului, Klara repeta mereu : „Ah, acum îl înțeleg pe Chopin !“ dar nu-i adevărat, nici nu-l înțelege, nici nu-l simte, cum n-a știut să simtă nici farmecul acestui peisaj.

Eu, cu toate că-s fiul spiritual al străinătății, am ca un atavism darul de a simți frumusețea naturii noastre și am constatat cu uimire, în repetate rînduri, că de cîte ori vin primăvara în țară, nu mă mai satur admirîndu-i priveliștile. Adică, ce priveliști ? Uneori am încercat dinadins să-mi imaginez c-aș fi un pictor străin, că nu nutresc nici un sentiment pentru pămîntul acesta și că-l privesc obiectiv, ca un străin. Atunci priveliștile produc asupra mea cu totul altă impresie, ca și cum ar fi desenate de mîna unui copil, care nu știe să tragă decît linii, sau de mîna unui primitiv. Terenuri întregi pîrloagă, luncile inundate, căsuțele țărănești dreptunghiulare, la orizont cîțiva plopi în jurul vreunui conac și apoi ogoarele întinse, delimitate de cîte un brîu de pădure, „zece mile

de nimic" — cum spun nemții, un peisaj primitiv, sărac în linii și concepții. Pe scurt, un fond pentru ceva inexistent. În clipa în care încetez însă să mai privesc ca un străin, cînd simt simplitatea priveliștii, integrîndu-mă în întinderea ei nesfîrșită, în care se topește orice formă, ca sufletul în nirvana, atunci capătă în ochii mei nu numai farmecul „primitivului" artistic, dar acționează ca o alinare asupra sistemului meu nervos. Pot admira spre exemplu Apeninii, dar spiritul meu nu-i știe pătrunde, rămîne la suprafață, ciocnindu-se de asperități. Așa că, mai devreme sau mai tîrziu, e inevitabil să mă plictisesc. Resimți ca odihnitor un peisaj numai cînd te contopești cu el, dar asta nu se realizează decît atunci cînd sufletul tău și al naturii înconjurătoare au coordonate comune. Nostalgia apare tocmai atunci cînd ți-e sufletul departe de ceea ce ar trebui să-l înconjoare în mod firesc. Cred că principiul acesta al înrudirii psihice cu mediul se poate aplica și mai larg. Probabil pare ciudat, că eu, crescut în străinătate și îmbibat de cultura de-acolo, spun asemenea lucruri. Merg chiar mai departe : o femeie străină, chiar de-ar fi cea mai mare frumusețe, rămîne pentru mine într-o oarecare măsură, doar un exemplar al sexului frumos, nu-i însă un suflet de femeie.

N-am uitat ce-am scris mai demult despre poloneze. Dar nu se contrazice una cu cealaltă. Cu toate că le văd defectele, îmi sînt mai apropiate decît femeile din străinătate. De altfel, majoritatea vederilor mele mai vechi s-au destrămat, ca niște haine uzate.

Destul despre asta. Mă surprind cu uimire și rușine că tot ce scriu e numai ca să-mi abat gîndurile. Da, da ! Vorbesc de peisaje și nostalgii și de fapt toate gîndurile mele sînt la Ploszów. N-aș vrea să recunosc — dar trebuie ! E în mine o neliniște, care parcă mă strînge de gît. S-ar putea ca și sosirea acolo și șederea să fie mai ușoare decît mi le imaginez acum, în starea asta de încordare. Orice ajun e nesuferit. Cînd eram adolescent, am avut un duel și-mi amintesc perfect, c-am fost neliniștit numai în ajun. Încercam să mă gîndesc la altceva și, la fel ca astăzi, în zadar. Gîndurile mele cu privire la doamna Kromicka nu-s nici tandre, nici măcar prietenești, ci parcă mă trec niște fiori ; se năpustesc asupra mea ca niște albine furioase și nu-i chip să scap de ele.

Am fost astăzi şi totul a fost complet altfel decît îmi închipuiam. Am plecat de la Varşovia, cu trăsura, la şapte dimineaţa, contînd că pe la opt voi fi la Ploszów. Mătuşa îmi spusese că cele două doamne se scoală devreme. Nu m-a părăsit nici măcar o clipă senzaţia aceea neplăcută de strîngere a inimii şi de învălmăşire a gîndurilor. Mi-am propus să nu plănuiesc dinainte felul cum am să le salut şi cum am să mă comport în continuare cu Aniela. Am hotărît să las totul la voia întîmplării. Nu mă puteam însă abţine, să nu mă gîndesc cum va fi, cum arată ea, cum o să mă întîmpine, ce-mi va da de înţeles, ce curs va da relaţiilor noastre. Căci, deşi eu nu-mi făcusem şi nu voiam să fac nici un fel de planuri în privinţa asta, nu ştiu de ce eram convins că ea şi le făcuse. De aceea aveam momente de aversiune împotriva ei, după care, la gîndul că în fond şi ea e constrînsă să se întîlnească cu mine, că n-o face de plăcere, simţeam un fel de milă pentru ea. Imaginaţia mi-era în asemenea măsură preocupată de persoana ei, încît o vedeam aievea. Mi-am amintit nespus de plastic firişoarele de păr castaniu de pe frunte, genele ei lungi, ochii, faţa mică şi delicată. Încercam să-mi închipui cum va fi îmbrăcată. Îmi aminteam cuvintele ei, mişcările, expresia feţii, rochiile. Cu o neînţeleasă insistenţă îmi revenea în minte în special momentul acela, cînd a coborît din camera ei în salon, după ce încercase să-şi mascheze îmbujorarea feţii cu pudră. În cele din urmă amintirile au crescut atît de mult în consistenţă, încît s-au transformat în imagini. Şi m-am gîndit : Iarăşi mă bîntuie fantomele ! Vrînd să scap de ele, am început să vorbesc cu vizitiul. L-am întrebat dacă-i însurat, la care mi-a răspuns că „nu-i chip fără muiere" — după care a mai adăugat ceva, dar n-am mai auzit, căci în clipa aceea am zărit apărînd în depărtare plopii de la Ploszów. Nici nu mi-am dat seama cînd am parcurs cele cîteva verste, de la bariera oraşului.

Văzînd Ploszów-ul, neliniştea din mine a crescut şi mai mult, iar gîndurile au început să se învălmăşească mai iute. Mă străduiam să-mi concentrez atenţia la lucruri exterioare, la schimbările survenite în lipsa mea, la casele noi construite pe lîngă drum. Repetam automat, că e o vreme foarte frumoasă şi că primăvara-i deosebit de timpurie.

Într-adevăr, era o dimineață splendidă, luminoasă, un aer răcoros și proaspăt. Sub merii înfloriți din curțile țăranilor era puzderie de flori căzute, ca o zăpadă. Ceea ce vedeam în jur, parcă erau imagini din noua școală de pictură. Oriunde-mi întorceam privirile, dădeam de un *plein-air* luminos, transparent, în care se mișcau oameni, lucrînd pe lîngă casă, ori la cîmp. Vedeam totul, înregistram totul, dar nimic nu mă absorbea pe de-a întregul. Impresiile acestea n-aveau putere de penetrație, rămîneau numai la suprafața creierului, căci în adînc se ascundeau alte gînduri. În starea aceasta de dispersare a atenției, am ajuns la Ploszów. Am intrat în umbra răcoroasă a aleii de tei, la capătul căreia se vedeau în depărtare ferestrele palatului. Bietele mele gînduri reprimate începură să se zbată și mai neliniștite. Nu știu precis de ce, în loc să trag la scară, am oprit trăsura în fața porții și urmărit de mulțumirile vizitiului, m-am dus pe jos pînă la verandă.

N-aș ști să spun, de ce eram atît de neliniștit. Poate pentru că, în această casă atît de cunoscută, mă aștepta ceva necunoscut, ceva care era tragic legat de trecutul meu. În timp ce străbăteam curtea, simțeam că mă strînge ceva așa de tare de piept, încît aveam momente de sufocare. „Ce dracu, ce dracu !“ — repetam în sinea mea. Deoarece lăsasem trăsura în fața porții, nu mi-a ieșit nimeni în întîmpinare. În hol nu era nimeni. Am intrat în sufragerie, cu gînd să aștept venirea doamnelor.

Presupuneam că trebuie să apară în curînd, căci masa era pusă, iar samovarul pufăia, aruncînd în sus vălătuci de aburi. Nici aici nu mi-a scăpat atenției nici cel mai mic detaliu. Am observat că în sufragerie era rece și relativ întuneric, fiindcă ferestrele dădeau spre nord. O clipă mi-am concentrat atenția la cele trei dîre luminoase, care cădeau de la ferestre pe podeaua întunecată, ceruită. Pe urmă, am început să mă uit în jur, dacă nu-i ceva nou, dar nu era, bufetul pe care-l știam din copilărie — și imediat mi-a venit în minte discuția pe care am purtat-o în camera asta cu Sniatyński, cînd le-am urmărit cu privirea pe soția lui și pe Aniela, cum se duceau la seră, încălțate în pîslari.

În cele din urmă mă cuprinse un sentiment de tristețe și de pustiu. M-am oprit lîngă una din ferestre, ca să fiu mai aproape de lumină și să mă uit prin grădină. Dar nimic nu mă elibera de dispersarea gîndurilor ; mă gîn-

deam că în curînd, poate peste cîteva minute doar, o voi vedea pe ea, va trebui s-o salut, să-i vorbesc și apoi s-o văd zilnic, luni de-a rîndul. Mi se învălmășeau în minte întrebările : ce va fi ? cum va fi ? Există mulți oameni, care de teamă, sînt în stare să facă fapte de un curaj nebunesc ; mie în schimb, mi se întîmplă adesea, ca neliniștea, nehotărîrea, necunoscutul să condiționeze în mine o izbucnire de furie. Așa și acum. Diferența dintre vechea Aniela și doamna Kromicka de astăzi, mi-a apărut cu deosebită pregnanță, ca niciodată pînă atunci.

Chiar dacă ți-ai pune luna pe cap, mă gîndeam, chiar dac-ai fi de o sută de ori mai frumoasă, de o sută de ori mai încîntătoare decît te știu, tot nu vei însemna nimic pentru mine, sau, mai bine zis, vei fi ceva respingător. Furia îmi crescu și mai mult, gîndindu-mă — nu știu de ce — că ea numai pentru asta va veni acum și se va întîlni cu mine în viitor, ca să-mi dovedească ce mult am greșit și că va rămîne în veci pentru mine femeia dorită și inabordabilă. Vom vedea ! îi răspundeam în sinea mea, cu sentimentul că va trebui să am cu femeia asta un duel ciudat, o luptă, în care voi pierde și voi cîștiga totodată, căci voi pierde amintirile, dar voi cîștiga liniștea. În momentul acela eram convins că am suficientă putere să resping orice atac.

Atunci ușa s-a deschis încet și a apărut Aniela.

Cînd am văzut-o, am simțit un vuiet în cap și un val rece pînă în vîrful degetelor. Ceea ce aveam în fața ochilor, purta ce-i drept numele de doamna Kromicka, dar avea trăsăturile dulci și preaiubite și farmecul nespus al Anielei mele de demult. În haosul care pusese stăpînire pe capul meu, o voce striga mai tare decît toate : Aniela ! Aniela ! Aniela ! Ea însă nu m-a zărit imediat sau a crezut că sînt altcineva, așa cum stăteam cu spatele în lumină. Abia cînd m-am apropiat de ea, a ridicat ochii și a încremenit. Nici măcar nu pot descrie expresia de spaimă, tulburare, emoție și umilință, care s-a zugrăvit pe fața ei. A pălit așa de tare, încît m-am temut să nu leșine. Cînd i-am strîns mîna, am avut senzația că strîng o bucată de gheață. Orice mi-aș fi închipuit, numai c-o să mă întîmpine astfel — nu. Cu o clipă mai înainte, aș fi jurat că de la primele cuvinte, mă va face să simt că ea este doamna Kromicka. Dar nimic din toate astea ! Stătea în fața mea emoționată, speriată — Aniela mea dinainte. Eu sînt

cel care-am făcut-o nefericită, eu sînt vinovat, de o sută de ori vinovat, iar ea în clipa aceea mă privea docilă, de parcă tot ea îşi cerea iertare. Vechiul sentiment de iubire, căinţa şi mila puseră în aşa măsură stăpînire pe mine, încît îmi pierdui de tot capul. Îmi rămăsese totuşi un pic de stăpînire de sine, căci altfel aş fi luat-o în braţe, aş fi strîns-o la piept şi i-aş fi şoptit, ca s-o liniştesc, cuvintele care se spun fiinţei iubite şi care-mi veneau singure pe buze. Şi eu eram atît de tulburat, atît de emoţionat de faptul neaşteptat, nebănuit, că în locul doamnei Kromicka am întîlnit-o pe vechea Aniela, încît i-am strîns doar mîna, fără să pot rosti o vorbă. Şi totuşi trebuia să spun ceva, aşa că adunîndu-mi frînturi de gînduri, am întrebat-o cu o voce străină, gîtuită :

— Nu ţi-a spus mătuşa, că am să vin ?

— Mătuşa... mi-a spus..., răspunse ea cu efort.

Din nou am tăcut amîndoi. Ştiam că s-ar cădea să vorbesc, s-o întreb de sănătatea ei şi de a mamei, dar nu eram în stare. Doream din toată inima să intre cineva în cameră şi să ne scape din situaţia aceea stingheritoare. Şi într-adevăr, îşi făcu apariţia mătuşa, cu tînărul doctor Chwastowski, fiul mai mic al administratorului, care de o lună stătea pe lîngă doamna Celina. Aniela se duse imediat la masă, să toarne ceaiul, iar eu începui să discut cu ceilalţi. Îmi revenii cu totul şi ne aşezarăm la masă.

Abia acum am început să întreb de sănătatea doamnei Celina. Răspunzîndu-mi, mătuşa se referea la tot pasul, la părerile tînărului doctor, iar acesta mi se adresa cu acea notă de uşor dispreţ, cu care-i tratează pe profani proaspeţii licenţiaţi şi totodată, tonul cu care un democrat ce-şi apără demnitatea, chiar şi atunci cînd nimeni nu vrea să i-o submineze, se adresează unuia pe care-l consideră aristocrat. Mi s-a părut foarte înfumurat şi în cele din urmă, tonul cu care-i vorbeam eu era mai amabil decît al lui cu mine. Faptul acesta mă distra într-o anumită măsură şi-mi permitea să-mi pun ordine în gîndurile tulburate de vederea Anielei. O priveam din cînd în cînd, printre piesele serviciului de masă şi repetam în gînd, cu o anumită disperare : Aceleaşi trăsături, aceeaşi faţă mică, fruntea adumbrită de păr, aceeaşi Anielka, aproape o fetiţă ! Aceeaşi fiinţă iubită, aceeaşi fericire, dar care acum nu mai este a mea, pierdută pentru totdeauna !... Simţeam o bucurie enormă, amestecată cu o durere la fel

de mare. Aniela își stăpînise oarecum emoția, dar părea în continuare speriată. De cîteva ori am îndrăznit să mă adresez ei, întrebînd-o de boala mamei, pentru a canaliza cumva relațiile dintre noi pe un făgaș mai neted și a putea discuta mai liber. Într-o oarecare măsură, am reușit. Mi-a spus chiar : „Mama are să se bucure, cînd are să te vadă." N-aveam nici o încredere că-i așa, dar îi ascultam vocea cu ochii pe jumătate închiși, căci îmi era mai dragă decît orice muzică. Discuția devenea tot mai degajată. Mătușa era într-o dispoziție excelentă, în primul rînd datorită venirii mele și în al doilea rînd, deoarece fusese de-acum la Klara, care-i promisese un concert. Plecînd de la ea, întîlnise pe scări alte două doamne, protectoare ale altor societăți de binefacere. Le-o luase deci înainte și asta o încînta nespus. Începu să mă întrebe despre Klara, care-i făcuse o impresie cît se poate de bună. Spre sfîrșitul micului dejun, asaltat de întrebări, am început să le povestesc despre călătoriile mele. Mătușa, uimită că am fost pînă în Islanda și tot întrebîndu-mă cum arată locurile pe acolo, exclamă :

— Trebuie să fii cu totul disperat, ca să te duci pînă acolo !

— Într-adevăr, îmi era foarte greu atunci, am răspuns.

Aniela s-a uitat în momentul acela la mine și din nou am zărit în ochii ei teamă și căință. Dacă mi-ar fi pus mîna pe inimă și tot n-ar fi reușit să mă zguduie mai tare. Cu cît eram mai pregătit s-o văd primindu-mă cu o răceală triumfătoare, mulțumită de suferința mea, cu un ușor zîmbet de dispreț, de superioritate — cu atît mă emoționa și mă dărîma totodată compătimirea ei îngerească. Toate previziunile mele, toate calculele mele s-au dus de rîpă. Înainte de a o vedea, mă gîndeam că și dacă n-are să urmărească în mod expres să-mi arate că ea e soția altuia, tot n-are să reușească și mai rău are să mă îndepărteze și să mă dezguste ; dar ea nici nu arată a femeie măritată ! Eu eram cel care făceam efort să nu uit că-i măritată, dar conștiința acestui fapt nu-mi producea dezgust, ci doar o mîhnire fără seamăn.

Așa-i firea mea, cînd am o durere morală, îmi place să-mi zgîndăr propriile răni. La fel și acum, aș fi dorit să deschid discuția despre soțul ei. Dar n-am putut. Aveam sentimentul, că ar fi o cruzime din partea mea și o profanare. Mi-am exprimat în schimb dorința de a o vedea

pe doamna Celina. Aniela s-a dus s-o întrebe dacă mă poate primi și întorcîndu-se peste cîteva clipe, îmi spuse :

— Mama te poftește chiar acum.

Am plecat împreună, în partea cealaltă a casei și mătușa cu noi. Simțeam nevoia să-i spun Anielei o vorbă bună, care s-o liniștească, dar mă jenam de prezența mătușii ; apoi m-am gîndit că, dimpotrivă, e chiar mai bine dacă-i spun de față cu ea, ceea ce vreau să-i spun, așa că, oprindu-mă în fața camerii doamnei Celina, am rostit :

— Dă-mi mîna, surioară dragă...

Aniela îmi întinse mîna. Simțeam că-mi este recunoscătoare pentru cuvîntul s u r i o a r ă, că i s-a luat o piatră de pe inimă și că strîngîndu-mi mîna cu putere, voia să-mi spună : Să fim prieteni, să ne iertăm pentru tot ce-a fost !

— Sper să trăiți în armonie, mormăi mătușa văzînd asta.

— Da, da ! El e atît de bun !... răspunse Aniela.

Și într-adevăr, în clipa aceea aveam inima plină de bunătate.

Cînd am intrat în camera doamnei Celina, am salutat-o foarte cordial, la care ea mi-a răspuns cam forțat ; era clar, că dacă nu s-ar fi temut să n-o supere pe mătușa, mi-ar fi răspuns de-a dreptul rece. Dar nu i-am luat-o în nume de rău. Supărarea ei era justificată cu vîrf și îndesat. Poate că în mintea ei mă făcea oarecum răspunzător și pentru vînzarea moșiei strămoșești, căci, dac-aș fi știut, la vremea cuvenită, să fiu alt om, nu s-ar fi întîmplat așa.

Am găsit-o foarte schimbată. De la o vreme nu se mai ridica din fotoliul pe rotile, cu care o duceau în zilele frumoase, pînă în grădină. Fața ei, delicată întotdeauna, se subțiase acum într-atît, de parcă era de ceară. Se vedea, că fusese cîndva foarte frumoasă, dar că suferise mult în viață.

Am început s-o întreb de sănătate, exprimîndu-mi speranța că suflul înviorător al primăverii îi va reda puterile. Mă asculta zîmbind trist și dînd din cap ; în cele din urmă, în ochii ei apărură două lacrimi mari, pe care le lăsă să se scurgă pe obraji.

Întorcîndu-se spre mine, mă întrebă :

— Știi, că Gluchów a fost vîndut ?

Probabil că acesta era gîndul care n-o părăsea nici pentru o clipă, era durerea ei veşnică, mihnirea ei permanentă, nenorocirea ei.

Auzind întrebarea, Aniela se îmbujoră brusc ; era o roşeală neplăcută, de supărare şi ruşine. Eu însă am răspuns :

— Ştiu. Dar ori va putea fi redobîndit şi atunci nu-i nimic pierdut, ori nu se va putea şi atunci trebuie să vă împăcaţi cu voinţa lui Dumnezeu.

Aniela mă privi cu recunoştinţă, însă doamna Celina zise :

— Eu nu mă mai amăgesc cu speranţa.

Nu era adevărat, spera. Aştepta cu ochii lipiţi de buzele mele, un cuvînt care să-i confirme nădejdea ei tainică. Voind să fiu mărinimos pînă la capăt, am spus:

— Oricare dintre noi e silit să cedeze în faţa necesităţii şi-i greu să învinuieşti pe cineva de asta, dar pe de altă parte, cred, dragă tanti, că nu există pe lume piedici pe care să nu le îndepărtezi cu perseverenţă şi cu mijloacele corespunzătoare.

Începui să spun, că am auzit de cazuri cînd vînzarea a fost anulată din cauza nerespectării formalităţilor. În paranteză fie spus, că nu-i adevărat, dar vedeam cum vorbele mele turnau pur şi simplu balsam în inima doamnei Celina. Indirect îl apăram pe Kromicki, fără să-i rostesc numele, care, de altfel, nu fusese pronunţat de nimeni în prezenţa mea.

Dar, hai să fiu sincer. Cuvintele pe care le spuneam erau numai parţial dictate de mărinimie, în principal vorbeam aşa pentru că simţeam că în felul acesta o cuceresc pe Aniela şi mă prezint şi eu într-o lumină de mare bunătate şi noblete.

Într-adevăr, Aniela îmi era recunoscătoare. Cînd am plecat în cele din urmă de acolo, împreună cu mătuşa, Aniela a alergat după noi, mi-a întins mîna şi mi-a spus:

— Îţi mulţumesc pentru mama.

Drept răspuns, am ridicat în tăcere mîna ei la buze şi am sărutat-o.

Mătuşa era de asemenea emoţionată de bunătatea mea. M-am despărţit de ea, mi-am aprins o ţigară de foi şi m-am dus în grădină să-mi pun ordine în gînduri şi impresii. Dar acolo l-am întîlnit pe doctorul Chwastowski, care-şi făcea plimbarea de dimineaţă. Deoarece îmi

pusesem în gînd să-i cuceresc pe toţi la Ploszów, m-am apropiat de el şi-am început să-l întreb de starea reală a doamnei Celina, cu respectul şi seriozitatea pe care le avem pentru ştiinţă. Vedeam prea bine, că asta-l flata. După cîteva minute a renunţat la tonul distant şi a început să vorbească cu plăcerea aceea zeloasă, pe care o au de regulă tinerii adepţi ai ştiinţei, pe care îndoiala n-a apucat încă să-i molipsească. În timp ce vorbea, folosea tot felul de termeni latineşti, de parc-ar fi vorbit cu un alt doctor. Faţa lui grasă şi sănătoasă, precum şi fermitatea cu care vorbea, mi-au făcut o impresie bună, căci vedeam în el întruchiparea acelei generaţii noi, cu totul diferite de geniile fără portofoliu, generaţie de care-mi vorbise cîndva Sniatyński. Tot umblînd pe lungile alei ale parcului, am ajuns să purtăm una din aşa numitele discuţii între intelectuali, care constă în special din citarea unor nume. Chwastowski ceea ce ştia, ştia cu siguranţă mai profund decît mine, dar eu am citit mai mult la viaţa mea şi prin asta cred că l-am uimit nespus. Uneori se uita la mine aproape supărat, considerînd parcă un amestec în drepturile altora, ca un om pe care el l-a taxat de aristocrat, să-şi permită să ştie despre anumite cărţi sau autori. Dar l-am cucerit prin spiritul deschis al opiniilor mele. De fapt, libertatea concepţiilor mele decurge din faptul, că eu ţin cont de tot şi mă îndoiesc de tot, însă pentru el era important, că un om cu averea şi situaţia mea nu se află pe poziţii complet retrograde. Aşa am devenit simpatic în ochii tînărului radical. La sfîrşitul discuţiei eram ca doi oameni, care stînd de vorbă s-au înţeles unul pe altul.

Poate că, cu timpul, voi constitui o excepţie de la regulă pentru doctorul Chwastowski. Am observat de multă vreme că în Polonia, aşa cum fiecare nobil îşi are evreul lui, pe care-l exceptează de la aversiunea generală faţă de evrei, tot aşa şi fiecare democrat îşi are aristocratul său, faţă de care simte o slăbiciune aparte.

La despărţire, l-am întrebat pe doctor de fraţii săi. Mi-a spus, că unul a deschis o fabrică de bere în Ploszów, lucru pe care îl ştiam dintr-o scrisoare a mătuşii ; al doilea ţine o librărie la Varşovia ; pe al treilea, care a terminat şcoala comercială, l-a luat Kromicki, să-i fie ajutor, în Orient.

— Cel mai bine dintre noi o duce berarul, spuse tînărul doctor, dar muncim din greu cu toţii şi poate c-o să realizăm ceva. A fost un noroc, că tata a pierdut averea, căci altfel am fi fost nişte *glebae adscripti*, am fi stat fiecare pe peticul lui de pămînt şi-n cele din urmă, tot am fi dat faliment, cum a dat tata.

Deşi aveam mintea nu preocupată, ci de-a dreptul absorbită de altceva, l-am ascultat pe doctor cu un oarecare interes. Iată, mă gîndeam, oameni care nu-s prea rafinaţi, dar care nu-s nici înapoiaţi. Rezultă deci, că sînt şi în ţara asta oameni care pot să facă ceva şi care constituie verigi intermediare între rafinamentul extrem şi barbarie. Poate că pătura aceasta se formează numai în oraşele mari şi că se dezvoltă prin afluenţa continuă a fiilor nobililor scăpătaţi, care îşi însuşesc de nevoie tradiţia de muncă a burgheziei, dobîndind totodată şi muşchi şi nervi tari. Fără să vreau, mi-am amintit cum mi-a strigat odată Sniatyński pe scări : „Din voi nu mai poate ieşi nimic, dar copiii voştri pot ajunge oameni întregi. Mai întîi însă, trebuie să daţi faliment, căci altfel nici nepoţii voştri n-au să se apuce de nici un fel de treabă !" Iată că fiii domnului Chwastowski s-au apucat de treabă şi răzbat în viaţă numai cu ajutorul propriilor lor braţe. Şi eu, dacă n-aş fi avut avere, aş fi fost silit să mă descurc şi poate că mi-aş fi format şi energia de a lua hotărîri, care mi-a lipsit atît de mult în viaţă.

Doctorul voi să-şi ia rămas bun de la mine, căci mai avea un pacient în Ploszów, pe care trebuia să-l viziteze. Bolnavul era un tînăr de la seminarul teologic din Varşovia, fiul unui ţăran. Avea tuberculoză în ultima fază. Mătuşa mea îi dăduse o cameră la locuinţele servitorilor şi-l vizita zilnic, însoţită de Aniela. Aflînd asta, m-am dus şi eu să-l văd şi, spre surprinderea mea, în loc de muribund, am găsit un tînăr, cu o faţă slabă, ce-i drept, însă rumenă, plin de viaţă şi de veselie. După părerea doctorului, aceasta era ultima sclipire a lămpii. La căpătîiul tînărului preot se afla mama lui, care văzîndu-mă, revărsă asupra mea un asemenea potop de mulţumiri pentru binefăcătoarea mea mătuşă, încît eram gata-gata să mă înec în el.

Aniela nu a venit să-l vadă pe bolnav ; a rămas tot timpul lîngă mama ei. N-am văzut-o decît la prînz, la care lua zilnic parte şi doamna Celina, adusă pe fotoliul

cu rotile. De fapt, era foarte normal ca Aniela să stea cu mama ei, însă eu îmi închipuiam și că evită să mă întîlnească. Relațiile dintre noi se vor aranja cu timpul, însă la început sînt grele și stingheritoare. Aniela are atîta suflet, atîta sensibilitate și bunătate, că nu poate să rămînă indiferentă la situația în care ne aflăm, însă n-are suficientă rutină în relațiile de societate, ca să poată păstra o aparentă degajare în orice condiții, oricît ar fi de dificile. O asemenea rutină vine cu vîrsta, cînd izvoarele sentimentelor încep să sece, iar omul devine convențional.

Cred că i-am dat Anielei să înțeleagă, că nu nutresc față de ea nici ranchiună, nici ură, pentru că așa-mi dictează inima. De altfel, nu voi vorbi niciodată cu ea despre trecut și de aceea nici n-am căutat astăzi în mod special să rămîn singur cu ea. Seara, la ceai, am discutat numai despre lucruri generale, ce se mai aude la noi și în străinătate. Mătușa m-a întrebat iarăși de Klara, care văd c-o preocupă serios. I-am spus ce știam despre ea și încet-încet discuția a trecut la artiști în genere. În concepția mătușii, pe artiști i-a făcut Dumnezeu numai pentru ca, din cînd în cînd, să aibă cine să dea spectacole de binefacere. Eu susțineam că artistul, numai dacă are sufletul pur, plin nu de un orgoliu mizerabil, ci de o dragoste adevărată pentru artă, poate fi cel mai fericit om de pe lume, căci e în permanent contact cu perfecțiunea absolută. Tot răul vine de la viață, arta ne oferă numai fericire. Aceasta-i într-adevăr părerea mea, bazată pe o îndelungă observație. Aniela era de partea mea și dacă notez această discuție, o fac pentru că m-a șocat o remarcă a ei, foarte simplă, dar foarte edificatoare pentru mine. Cînd am vorbit despre mulțumirea pe care ți-o dă arta, ea a spus : „Muzica-i cea mai bună consolare". În asta am văzut o mărturisire involuntară a faptului că nu este fericită. De altfel, oricum n-aveam nici o îndoială în privința asta.

Nici n-are fața unei femei fericite. E adevărat că s-a făcut mai frumoasă, este calmă, ba chiar senină, dar nu strălucește de lumina aceea veselă care răzbate pe chipurile celor fericiți ; trădează o concentrare, pe care n-o avea înainte. În timpul zilei am observat că tîmplele ei au o nuanță gălbuie, ca fildeșul. Am privit-o mult, căci îmi făcea nespusă plăcere. O confruntam pe cea din amintire

cu cea de acum și constatam cu un sentiment ciudat, iritant și totodată amețitor, că este aceeași față, aceleași gene lungi, aceiași ochi care par negri, deși nu sînt, aceeași gură adumbrită de puf. Nu mă mai puteam sătura de această transpunere a amintirilor în realitate. Are Aniela ceva, care mă atrage irezistibil ; dac-aș vedea-o acum pentru prima oară și dacă ar fi așezată printre alte o mie din cele mai frumoase femei și aș fi pus să aleg, cred că m-aș duce direct la ea și aș spune : Asta-i aleasa mea ! Cu siguranță că sînt pe lume femei mult mai frumoase, dar nici una nu corespunde acelui ideal de femeie, pe care-l port în închipuirea mea, ca orice bărbat. Cred că și-a dat seama că o observ și că o admir.

Am plecat cînd se însera. Eram atît de copleșit de impresiile de peste zi, iar raționamentele mele logice și așteptările erau în asemenea hal spulberate, că în timpul drumului și nici acum n-am suficientă putere să purced la obișnuitele mele introspecții. Mă așteptam s-o aflu acolo pe doamna Kromicka și am găsit-o pe Aniela. Iată, notez asta încă o dată. Nu știu ce poate ieși de aici pentru noi amîndoi. Am totodată sentimentul unei mari fericiri și al unei deziluzii parcă. Căci eram îndreptățit din punct de vedere teoretic, să-mi închipui că după căsătorie se vor produce și la ea, aceleași transformări psihice, care se produc la orice femeie. Și puteam să presupun, că-mi va da măcar atîta să-nțeleg, că-i bucuroasă, că nu m-a ales pe mine. Nu există o a doua femeie pe lume, care să-și refuze măcar atita satisfacție, pentru amorul ei propriu... Și după cît mă cunosc, după cît îmi cunosc sensibilitatea și nervii, aș putea să jur, că în acest caz m-aș fi înapoiat plin de amărăciune și supărare — dar lecuit. S-a întîmplat însă altfel, cu totul altfel ! Ea are atîta profundă bunătate și simplitate, că măsura pe care-o aveam pentru bunătatea omenească s-a dovedit prea mică pentru ea. Ce va urma acum, ce va fi cu mine, nu știu și nu vreau să răspund. Viața mea putea să fie ca un rîu limpede și liniștit, care se varsă în marea în care se varsă totul — acum cade ca o cascadă, drept în prăpastie. Dar fie ce-o fi ! În cel mai rău caz, voi fi teribil de nefericit. Nici înainte nu stăteam pe roze, cu golul pe care-l am în suflet. Nu-mi mai amintesc, cred că tata mi-a spus odată, că din viață trebuie să crească ceva, asta-i legea

naturii. Dacă trebuie, trebuie. Chiar şi în pustiu forţele vieţii ascunse în adîncuri ţîşnesc sub formă de palmieri în oaze.

21 aprilie

Locuiesc chipurile la Varşovia, dar patru zile la rînd le-am petrecut la Ploszów. Doamna Celina e mai bine, în schimb preotul Latysz a murit alaltăieri. Doctorul Chwastowski denumeşte boala lui „tuberculoză pulmonară galopantă" şi cu greu îşi ascunde satisfacţia că a prevăzut cursul galopant al bolii cu o precizie aproape de ore. L-am vizitat pe răposat cu douăsprezece ore înainte de moarte. A glumit cu noi şi era plin de speranţe, fiindcă-i scăzuse temperatura, dar asta nu era decît un rezultat al slăbiciunii generale. Ieri dimineaţă eram cu Aniela pe verandă, cînd a venit mama bietului seminarist şi a început să ne povestească moartea lui în felul acela special, ţărănesc, în care se amestecă durerea, cu împăcarea totală, cu soarta. Compătimirea mea era dublată de curiozitate, căci pînă acum n-am prea venit în contact cu oamenii din popor şi nu prea le-am dat atenţie. În ce limbă ciudată vorbesc ! M-am străduit să ţin minte cuvintele ei, ca să le notez. În semn de salut, bătrîna ne-a îmbrăţişat picioarele, mie şi Anielei, după care, acoperindu-şi ochii cu dosul mîinii, a început să bocească :

— Of, Isuse Hristoase drăguţule, of, Mario Preacurată ! S-o dus flăcăiaşu meu, s-o dus ! O vrut mai bini la Dumnezeu, decît să rămînă acilea cu mumă-sa şi cu tătîne-său. Digeaba şi toată grija de la curte. Şi vin i-or dat digeaba, că nici vinu nu i-o ajutat. Of, Isuse Preasfinte, of, Isuse, of !

În vocea ei era neîndoielnic o durere sinceră, de mamă, dar ceea ce m-a izbit, era melodia bocetului. Nu auzisem pînă atunci ţărănci bocind la moartea celor apropiaţi, dar aş putea jura, că toate se jelesc la fel, ca şi cum ar exista anumite canoane.

Aniela avea lacrimi în ochi şi cu o bunătate specific feminină, a început s-o întrebe de împrejurările în care a murit, bănuind că asta o va uşura pe bătrînă. Aşa că mama seminaristului a început să povestească, aproape cu zel :

— Cînd o plecat părintele cu sfînta împărtășanie de la el, io i-am zîs : „Acu, c-oi muri, că n-oi muri, cum o vre Dumnezeu ! Te-ai gătit frumos di moarti, acu dormi.“ El zîce : „Bini !“ și o aţîpit și io la fel, că să mă ierte Dumnezeu, da' tare mă mai chinuisem cu el trei nopți. Cînd or cîntat primii cucoși, o venit moșu, m-o trezît și stăteam amîndoi acolo, iar el dormea și dormea. Îi zîc moșului : „N-o hi murit ?“ Și moșu zîce : „Poate c-o hi murit !“ L-o zgîlțîit, el s-o trezît și zîce : „Mi-e mai bine“. A mai stat așa liniștit, cît să spui vro cinci mătănii și-l văd că zîmbește la tavan. Cînd am văzut așa, m-o apucat furia și zîc : „Așa, bine-ți stă, roibule, de necazu meu zîmbești ?“ Da' el zîmbea morții, nu de necazu meu, că după aia a-nceput sărmanu să horcăie și s-o sfîrșit pînă la răsăritu soarelui.

A început iarăși să plîngă și ne-a chemat să-l vedem, că-l îmbrăcase de-acum „și-i frumos ca o cadră“. Aniela era gata să se ducă, dar am reținut-o ; de altfel, peste o clipă băbuța a uitat de invitație și a început iarăși să-și verse focul. Bărbatul ei fusese cîndva țăran înstărit, dăr au vîndut totul, ca să-și dea băiatul la școală, să-l facă preot. Vînduseră vecinilor un pogon după altul și acum nu mai aveau decît casa, nici o palmă de pămînt. Au cheltuit cu băiatul o mie două sute de ruble. Credeau că la bătrînețe au să stea pe lîngă el, dar nu a ieșit după planul lor. Ne-a declarat, cu toată resemnarea de care sînt în stare țăranii, că s-a înțeles cu bărbatul ei, ca imediat după înmormîntare să se apuce de cerșit. Nu părea s-o sperie deloc perspectiva asta ; dimpotrivă, parcă vorbea cu o satisfacție ascunsă. Se temea numai, că au să tărăgăneze la primărie cu adeverința, care nu știu la ce le trebuia. În relatarea ei se împleteau datele reale cu invocarea lui Dumnezeu, cu lacrimi și jale.

Aniela dădu o fugă în casă și se întoarse cu niște bani, pe care voia să-i dea bătrînei, dar mie mi-a venit o altă idee, pe care o consideram bună, cel puțin în momentul acela. Am reținut mîna Anielei în care avea banii și întorcîndu-mă spre băbuță, am întrebat-o :

— Zici că ați cheltuit o mie două sute de ruble cu școala băiatului ?

— D-apăi, luminăția voastră ! Crezurăm c-o să să facă paroh și-o să ne aciuim la el, la parohie, da' Dumnezeu

din ceruri nu la parohie ne trimete, numa la uşa bisericii cu mîna-ntinsă.

— Am să vă dăruiesc eu o mie două sute de ruble. Refaceţi-vă gospodăria şi să trăiţi liniştiţi în casa voastră.

Aş fi făcut-o pe loc, dar n-aveam bani la mine ; m-am gîndit să iau suma respectivă de la mătuşa, aşa că i-am spus băbuţei să vină peste o oră. Era atît de uimită, încît s-a uitat o vreme la mine cu ochii holbaţi, fără să spună nici un cuvînt, după care s-a repezit la picioarele mele, aproape ţipînd. M-am descotorosit însă de ea destul de repede, mai ales pentru că se grăbea să-i ducă bărbatului vestea cea mare. Am rămas singur cu Aniela, care de asemenea era emoţionată şi deocamdată nu reuşea să spună nimic ; abia după cîteva clipe a început să repete :

— Ce bun eşti ! Ce bun eşti !

Dar eu am ridicat din umeri şi i-am răspuns, ca şi cum aş fi vorbit de un lucru indiferent şi natural :

— Eu, draga mea, n-am făcut gestul ăsta nici din bunătate şi nici de dragul oamenilor acestora, pe care-i văd pentru prima oară în viaţă. L-am făcut numai pentru că tu te ocupi de ei şi cu gîndul că o să-ţi facă ţie plăcere. Altfel, le-aş fi dat ceva bani şi cu asta basta !

Vorbind astfel eram complet sincer. Oamenii aceia nu mă interesau mai mult decît oricare alt sărac. Dar aş fi dat şi de două şi de trei ori pe atît, numai ca să-i fac plăcere Anielei. I-am spus asta dinadins, căci ştiu ce înălţătoare sînt pentru o femeie asemenea cuvinte, care, fără să aibă totuşi forma unei declaraţii, au conţinutul respectiv. E ca şi cum i-ai spune : de dragul tău aş face orice, căci tu eşti totul pentru mine. Mai mult chiar, nici o femeie de pe lume nu se poate apăra de asemenea declaraţii şi n-are drept să se supere. Eu am ţinut să-i spun asta Anielei şi pentru că aşa simţeam. Am diminuat doar sensul ascuns al cuvintelor mele, prin tonul natural cu care vorbeam, ca despre lucrul cel mai normal, de la sine înţeles. Înţelegîndu-le importanţa, Aniela şi-a plecat ochii şi nu ştia ce să-mi răspundă. Vădit tulburată, mi-a spus în cele din urmă că se duce la mama ei şi m-a lăsat singur.

Sînt perfect conştient de faptul că procedînd astfel sădesc în mintea Anielei gînduri străine de ea şi neliniştitoare. Dar, observ cu uimire că deşi pe de o parte faptul acesta tulbură conştiinţa mea şi trezeşte în mine

teama pentru liniştea fiinţei de dragul căreia mi-aş da viaţa, pe de altă parte îmi produce totuşi o plăcere diabolică, e ca şi cum mi-aş satisface prin asta instinctul de distrugere, care mocneşte în orice om. Sînt convins că nu mă poate opri nici conştiinţa răului pe care-l fac şi nici un fel de scrupule. Am mult prea multă tărie de caracter, ca să ştiu şi să mă pot opri de pe acest drum, mai ales cu farmecul nespus, irezistibil, pe care-l exercită femeia asta asupra mea. Abia acum sînt ca indianul de care-am pomenit, cînd, furat de apele cascadei, a ridicat vîslele şi s-a lăsat în voia curentului. Nu mă mai gîndesc la vina mea şi nici la faptul că totul ar fi putut să fie altfel, că nu trebuia decît să întind mîna după făptura asta, în legătură cu care astăzi spun : pentru cine să merite să trăiesc, dacă nu pentru ea ? Pe cine merită să iubeşti, dacă nu pe ea ? Cad în determinism şi încep să cred că nu putea fi altfel, că generaţii întregi au contribuit la incapacitatea mea de a mă descurca în viaţă, generaţii care au epuizat toate rezervele vitale, că eu m-am născut şi sînt aşa cum trebuia să fiu şi nu-mi rămîne nimic altceva de făcut, decît să ridic vîslele.

Astăzi de dimineaţă am fost cu mătuşa şi cu Aniela la înmormîntarea seminaristului. Vremea e în continuare frumoasă ; înmormîntarea a avut loc devreme şi nu le-a obosit pe doamne, căci biserica şi cimitirul sînt aproape. Ce ciudat mi-a apărut cortegiul acesta de ţară, care începe cu preotul şi sicriul dus cu căruţa şi se termină cu mulţimea de ţărani şi ţărănci. Cîntă cu toţii cîntece nespus de triste, amintind de muzica chaldeeană... Pe la sfîrşitul cortegiului femeile şi bărbaţii discută cu voci adormite, tînguioase, începîndu-şi alocuţiunea întotdeauna cu : „Păi să vezi !" Auzeam expresia asta în fiecare clipă. O impresie la fel de ciudată fac basmalele multicolore ale fetelor într-o împrejurare ca aceasta, la înmormîntare. Treceam pe aleea de scoruşi spre biserică şi cînd cortegiul ajungea în spaţiile libere dintre pomi, basmalele fetelor se aprindeau în lumina soarelui, galbene, roşii, albastre, ceea ce dădea întregului cortegiu o aparenţă veselă, încît, dacă n-ar fi fost preotul, căruţa cu sicriul şi mirosul de tămîie, ai fi putut crede că-i nuntă. Am mai observat cît de senini merg la înmormîntare oamenii de la ţară. În general moartea sau nu-i impresionează sau tratează înmormîntarea ca pe un fel de sărbătoare tradiţională.

În timp ce stăteau în jurul gropii, li se zugrăvea pe față o expresie de atenție concentrată asupra ceremonialului și curiozitate ; nici urmă de reflexii amare, căci doar era vorba de un sfîrșit tragic, dincolo de care era ceva îngrozitor și necunoscut. M-am uitat la Aniela cînd s-a aplecat să ia un pumn de pămînt, să arunce peste sicriu. Era palidă, soarele cădea drept pe fața ei și puteai citi în trăsăturile-i străvezii, ca într-o carte. Aș fi putut jura că în clipa aceea se gîndea la propria ei moarte. Mie mi se părea o imposibilitate, un gînd sălbatic și macabru, ca fața ei atît de sensibilă, atît de plină de o tinerețe clocotitoare, care se trăda prin puful de deasupra buzelor, în genele-i lungi, în felul ei fermecător și original de a fi, să devină vreodată vînătă, să se împietrească, să fie coborîtă în întunericul veșnic.

Și totuși, parcă mi-a înghețat sîngele în vine. M-am gîndit că prima ceremonie la care asistăm împreună este o înmormîntare. La fel ca un bolnav pe moarte care pierzîndu-și încrederea în știința medicinei este gata să creadă în leacurile vracilor, tot așa un suflet bolnav pe moarte, care se îndoiește de tot, este gata să creadă chiar și în superstiții. Se pare că nimeni nu-i mai aproape de abisul misticismului, ca scepticul absolut. O categorie întreagă din cei mai evoluați oameni, care s-au îndoit de idealurile religioase și sociologice, și-au pierdut încrederea în puterea științei și a minții omenești, nesiguri de calea pe care trebuie s-o urmeze și lipsiți de principii ferme, se zbat fără nici o speranță și se scufundă în prezent tot mai adînc în negurile misticismului. E o tendință rezultată ca forță de reacție la viața de astăzi, care constă în delimitarea pozitivistă a gîndirii umane, în înăbușirea idealurilor, în societatea de consum și capitalism bancar. Spiritul uman începe să arunce în aer clădirea în care i s-a poruncit să locuiască, pentru că prea este o bursă, din toate punctele de vedere. Se sfîrșește o epocă, începe o nouă evoluție pe toate planurile. Adeseori mi-a trecut prin minte și m-a umplut de uimire faptul că, spre exemplu, cei mai mari dintre scriitorii actuali nici nu-și dau seama cît de aproape sînt de a deveni mistici. Numai cîțiva dintre ei sînt de-acum conștienți de asta și o recunosc deschis. În orice carte pe care am deschis-o în ultima vreme, am găsit nu omul cu voința și pasiunile lui, ci forțele fatale supranaturale, întruchipate în făp-

turi îngrozitoare, independente de fenomenele individuale care trăiesc închise în sine, ca matcele lui Goethe.

Eu însumi sînt cu siguranţă la un pas de asta. Văd şi nu mă tem. Abisul mă atrage. Mă atrage atît de mult, încît dac-aş putea, aş coborî chiar şi astăzi pînă la fund — şi voi coborî, de îndată ce voi putea.

28 aprilie

Mă îmbată şederea asta la Ploszów. O văd zilnic pe Aniela şi uit că aparţine altcuiva. Kromicki acela, care se află la Baku sau undeva şi mai departe, îmi apare ca o fiinţă ireală, lipsită de existenţă concretă, un rău care va veni cîndva, aşa cum vine de exemplu moartea, dar la care nu ne gîndim toată ziua. Ieri însă mi s-a întîmplat ceva în genul *memento*. Un lucru mărunt în aparenţă şi foarte normal. Aniela a primit de dimineaţă, la micul dejun, două scrisori. Mătuşa a întrebat-o dacă-s de la soţul ei şi ea a răspuns : — Da ! Auzind-o, am avut sentimentul pe care-l are probabil condamnatul la moarte, care în noaptea din ajunul execuţiei a avut un vis încîntător, dar a fost trezit, ca să i se spună că e timpul să i se tundă părul şi să meargă la ghilotină. Brusc am văzut toată nefericirea mea cu o claritate pe care n-o avusesem niciodată pînă atunci. Toată ziua m-a urmărit sentimentul ăsta şi mătuşa parcă îşi pusese în gînd să mă chinuiască. Aniela a vrut să lase lectura scrisorilor pentru cînd va fi singură, după micul dejun, însă mătuşa i-a poruncit să le citească imediat, apoi a început s-o întrebe ce mai face Kromicki.

— Mulţumesc, bine ! a răspuns Aniela.

— Cum îi merg treburile ?

— Slavă Domnului, scrie că neaşteptat de bine.

— Cînd se întoarce ?

— Cînd o să poată.

Iar eu, cu sensibilitatea mea, a trebuit să ascult întrebările şi răspunsurile. Nici dacă mătuşa ar fi început cu Aniela o discuţie neverosimil de cinică, tot nu m-ar fi enervat mai mult decît asta. Pentru prima dată de la venirea mea la Ploszów, am simţit aversiune şi supărare împotriva Anielei.

Ai măcar un pic de milă și nu vorbi în fața mea de omul acela, nu mulțumi, cînd ești întrebată de sănătatea lui și nu spune „Slavă Domnului" — mă gîndeam în sinea mea. Între timp, ea a deschis și cealaltă scrisoare și uitîndu-se la dată, spuse : „E mai veche", — și începu să citească. Mă uitam la capul ei aplecat, la cărare, frunte, la pleoapele lăsate — și mă gîndeam că cititul ăsta durează nesuferit de mult. Am înțeles totodată că pe ea o leagă de Kromicki o serie întreagă de probleme și țeluri comune, că sînt uniți prin legături indisolubile, că din motive bine determinate trebuie să se simtă ca aparținînd unul altuia. Am înțeles că eu sînt și voi continua să fiu în afară, chiar dac-aș obține reciprocitatea ei. Pînă acum, din momentul în care am revăzut-o pe Aniela, simțisem doar adîncul nefericirii mele, așa cum bănuiești adîncul unei prăpastii, acoperite de ceață. Acum ceața s-a destrămat și am văzut prăpastia la adevăratele ei dimensiuni.

Am însă o calitate : la o presiune prea mare, încep să mă destind. Dragostea mea n-a îndrăznit pînă acum să dorească ceva, dar în clipa asta gelozia a început să ceară cu disperare distrugerea și călcarea în picioare a legăturii lor legale, implacabile și a apartenenței lor unul la altul. Aniela n-a citit decît cîteva minute, dar eu în timpul acesta am trecut printr-o imensă gamă de chinuri, cu atît mai mult, că mă asaltau, ca de obicei, și alte gînduri, constituind analiza și critica durerii fundamentale. Îmi spuneam că revolta și amărăciunea din mine seamănă totuși cu niște mofturi de femeie, mă mai gîndeam că, cu asemenea nervi, nu se poate trăi. În cele din urmă, mi-am pus întrebarea : Dacă un lucru atît de natural, ca acela, că soțul scrie soției și că ea citește scrisorile lui, te face să-ți pierzi echilibrul, ce-o să fie, cînd o să vină el însuși aici și cînd, în fiecare moment ai să vezi și-ai să constați că-și aparțin unul altuia ?

Am răspuns în sinea mea : am să-l ucid ! — dar totodată am simțit tot caraghioslîcul și prostia unui asemenea răspuns.

E ușor de înțeles că asemenea întrebări n-aveau darul de a mă liniști. După ce termină de citit, Aniela observă că sînt într-o stare de neobișnuită surescitare și începu să-mi arunce priviri speriate. Ea este dintre firile acelea blînde, care au nevoie să fie înconjurate de o atmosferă prietenoasă, altfel se simt rău și se tem. Nevoia asta de-

curge dintr-o excesivă sensibilitate. Îmi amintesc că pe vremea cînd bătrînul Chwastowski nu lua prînzul la fiul său berarul, ci aici, la palat, mătușa se certa cu el la fiecare masă ; pînă să se convingă de superficialitatea acestor certuri, Aniela se temea de ele, nu le putea suporta. Acum probabil că a neliniștit-o nervozitatea mea, cu toate că n-avea cum să-i ghicească motivele. Mi s-a adresat de cîteva ori, întrebîndu-mă chipurile de concertul Klarei, dar de fapt mă întreba din ochi : Cine-i cu tine ?

I-am răspuns privind-o rece, neputînd să-i iert nici scrisorile, nici discuția cu mătușa. Imediat după micul dejun m-am ridicat și am declarat că trebuie să plec la Varșovia.

Mătușa voia să rămîn și la prînz, după care, stabiliserăm să plecăm împreună la concert. I-am spus însă că mai am unele treburi de rezolvat la Varșovia și într-adevăr voiam să fiu singur. Am dat poruncă să se pregătească trăsura.

— Aș vrea să mă revanșez cumva față de domnișoara Hilst, spuse mătușa, și mă gîndesc dacă să n-o invit pentru o zi la Ploszów.

Evident, mătușa considera invitația la Ploszów drept o mare cinste și șovăia, dacă nu-i totuși prea mult pentru o pianistă.

După cîteva clipe, vorbi din nou :

— Dacă aș fi sigură, că este de familie deosebit de bună...

— E prietenă cu regina României, am ripostat iritat, și în fiecare an petrece acolo cîteva săptămîni. Dacă venirea ei aici e o cinste, atunci e pentru noi.

— De, de ! mormăi mătușa.

Numai în clipa plecării, m-am adresat Anielei :

— Vii și tu cu mătușa la concert ?

— Eu trebuie să rămîn cu mama și, în plus, trebuie să răspund la scrisori.

— Nu vreau să deranjez, cînd este vorba de sentimentele unei soții iubitoare.

Pentru un moment m-a ușurat ironia acestor cuvinte. Las-să știe că sînt gelos, mă gîndeam. La fel ca maică-sa și ca mătușa, face și ea parte din categoria „femeilor îngeri", care nu admit existența răului. Să înțeleagă c-o iubesc, să-i intre odată în cap, să se obișnuiască cu gîndul

acesta, să se neliniştească din pricina lui, să lupte cu el. Să implantez în sufletul ei un element străin, destructiv, un ferment — asta va fi o adevărată victorie ! Vom vedea ce va fi mai departe.

Uşurarea n-a fost decît de moment, dar adîncă, asemenea unei bucurii rele. Imediat ce am plecat însă, m-a cuprins o furie împotriva mea însumi şi dezgust. Dezgustul provenea din faptul că simţeam cît e de meschin tot ce-am spus şi ce-am gîndit, cauzat numai de nişte nervi mult prea sensibili, irascibili, buni pentru o femeie isterică, nu pentru un bărbat. Am avut un drum foarte greu pînă la Varşovia, mai greu decît atunci, cînd, după ultima întoarcere din străinătate, mă decisesem să merg la Ploszów. Fără să vreau, am ajuns la concluzia că, incapacitatea de a organiza viaţa, care atîrnă ca un fatum deasupra multora ca mine în general şi deasupra mea în special, provine de acolo, că elementul feminin predomină în caracterul nostru asupra celui masculin. Nu vreau să spun că am fi efeminaţi fizic, sau laşi sau oameni lipsiţi de energie la nevoie. Nu ! E cu totul altceva ; întreprinzători şi curajoşi sîntem, dacă nu mai mult, cel puţin la fel cu ceilalţi ; oricare dintre noi e oricînd gata să încalece pe un cal neîmblînzit şi să meargă acolo unde e nevoie de el. Dar, din punct de vedere psihic, despre fiecare din noi se poate spune : e a şi nu e l. Din structura noastră spirituală lipseşte acel echilibru calm şi sintetizant, care să ştie să dea la o parte nimicurile. Ne irită orice, ne îndepărtează şi ne dezgustă, din care cauză la fiecare pas sacrificăm lucruri nespus de mari pentru motive nespus de mici. Tot trecutul meu poate fi o dovadă. Doar am sacrificat o fericire imensă, care putea dura toată viaţa, am sacrificat viitorul meu şi pe cel al femeii iubite, numai pentru că în scrisoarea mătuşii am citit că domnul Kromicki are intenţia să-i ceară mîna Anielei. Nervii mi-au făcut figura şi m-au împins acolo unde nu voiam să ajung. N-a fost nimic altceva decît o manifestare a bolii de voinţă. Însă asta-i o boală pentru e l e, nu pentru e i. Ce să mă mai mir, că şi acum mă port ca o isterică ! E o nefericire pe care-am adus-o pe lume odată cu mine, la care au contribuit generaţii de-a rîndul şi la care s-au mai adăugat şi condiţiile vieţii pe care-o duc.

Totuşi, faptul că m-am scuturat de răspundere pentru tarele caracterului meu nu mi-a adus nici o bucurie. Cînd

am ajuns la Varşovia, am vrut mai întîi să-i fac o vizită Klarei, însă m-a apucat o durere violentă de cap, care mi-a trecut abia pe seară, cu puţin înainte de sosirea mătuşii.

Mătuşa m-a găsit gata îmbrăcat şi peste puţin timp am plecat împreună la concert, care a ieşit splendid. Renumele Klarei a atras toată intelectualitatea, pe toţi muzicienii, iar scopul filantropic — toată lumea bună. Am văzut mulţi cunoscuţi, printre care şi pe soţii Sniatyński. Sala era arhiplină. Dar eu aveam o dispoziţie atît de proastă şi nervii atît de slăbiţi, încît mă înfuria totul. Nici nu ştiu de ce, m-a cuprins teama că tot concertul Klarei va fi un fiasco. În clipa cînd a intrat în scenă, s-a întîmplat să tragă după ea un afiş, care se agăţase de trena rochiei. Mi s-a părut că asta o face de rîs. Ea însăşi, îmbrăcată în rochie de seară, despărţită de mulţimea spectatorilor prin spaţiul gol al scenei, îmi făcea mai degrabă impresia unei artiste străine, decît a bunei mele cunoştinţe şi prietene. Mă întrebam fără să vreau, dacă e aceeaşi Klara, de care mă lega o prietenie sinceră. Între timp, încetară aplauzele cu care a fost întîmpinată. Pe feţe se zugrăvi acea concentrare chipurile inteligentă şi gravă, prin care oamenii care n-au idee de artă se dau drept cunoscători şi judecători. Klara se aşează la pian şi deşi eram supărat pe ea, ca pe lumea întreagă de altfel, a trebuit totuşi să recunosc în sinea mea că are un cap aristocratic, bine aşezat, trăsături artistice, pline de simplitate, lipsite de orice exagerare. Începu să cînte concertul de Mendelssohn-Bartholdy, pe care-l ştiu pe dinafară — dar, ori din cauză că era conştientă că se aşteaptă enorm de mult de la ea, ori că era emoţionată de primirea nespus de caldă, fapt e că a început prin a cînta mai prost decît mă aşteptam. Asta m-a necăjit tare mult. M-am uitat la ea întrebător, ochii noştri s-au întîlnit o clipă, expresia de pe faţa mea a tulburat-o definitiv şi din nou am auzit cîteva note neclare, fără forţa şi expresivitatea necesară. Acum eram sigur de fiasco. Niciodată pianul cu tonurile lui, în care lipsa de continuitate se amplifică din cauza distanţei de public şi a acusticii sălii estompate de înghesuială, nu mi s-a părut un instrument atît de sărăcăcios pentru concert. Din cînd în cînd aveam impresia că aud sunete sacadate de harpă. După o vreme Klara şi-a recăpătat stăpînirea de sine, dar consider că a cîntat slăbuţ tot concertul. M-a cuprins o adevărată uimire, cînd la

sfîrșit, au răsunat aplauze cum n-am auzit niciodată la Paris, unde Klara fusese primită extraordinar de entuziast. Muzicienii s-au ridicat de pe locurile lor și au început să discute aprins cu ziariștii ; pe fețele lor luminate citeam o evidentă încîntare. Aplauzele n-au încetat, pînă cînd Klara n-a apărut din nou pe scenă. A ieșit cu ochii plecați, iar eu, care știam să-i citesc gîndurile pe față, am citit clar : Sînteți drăguți, vă mulțumesc, dar a fost atît de prost, încît îmi vine să plîng ! Aplaudam și eu, fapt pentru care mi-a aruncat o privire fugară, plină de reproș. Iubește prea mult arta, ca s-o poată mulțumi aplauzele nemeritate. Mi s-a făcut milă de ea. Voiam să mă duc, să-i spun cîteva vorbe, s-o calmez, dar aplauzele necontenite n-o lăsau să părăsească scena. S-a așezat din nou la pian și a cîntat Sonata în do minor de Beethoven, care nu era în program.

Nu există, după părerea mea, în lume o altă lucrare, în care să apară atît de pregnant zbuciumul tragic al unui suflet mare. Mai ales partea a treia a sonatei, *presto agitato*. Probabil că atmosfera bucății corespundea enervării Klarei din seara aceea și cu siguranță corespundea stării mele de spirit, căci, de cînd trăiesc n-am auzit un Beethoven cîntat atît de bine și nu l-am simțit atît de profund. Eu nu-s muzician, dar presupun că nici aceștia n-au știut pînă acum cîte nuanțe tainice se află în sonata aceasta. Nu știu să denumesc sentimentul pe care l-am încercat cu toții, decît : apăsare ! Aveam senzația că se va produce un cataclism, ba chiar viziunea pustiului de pe lumea cealaltă, înspăimîntător de trist, inform, slab luminat de lună, în mijlocul căruia țipă, plînge și-și smulge părul din cap o disperare fără seamăn. Era o groază pătrunzătoare, dar totodată irezistibil de atrăgătoare, căci, cel puțin în ceea ce mă privește, niciodată muzica nu mă apropiase atît de mult de ceva absolut. Fără să fiu mai sensibil decît alții, aproape că aveam halucinații. Mi se părea că în pustiul acela, în spațiul acela fără formă, în întunericul acela de dincolo, caut pe cineva care-mi este mai drag decît lumea toată, fără de care nu știu și nu pot să trăiesc, că-l caut convins că va trebui să fac lucrul acesta o veșnicie, și că tot n-am să-l găsesc niciodată. Mi se strînsese atît de tare inima, încît mi se tăiase respirația. N-am mai dat nici o atenție interpretării, care probabil trebuia să fi atins culmile

unde nici nu se mai poate vorbi de ea. Toată sala era la fel de impresionată, inclusiv Klara.

După ce a terminat, a mai rămas o vreme cu capul și privirile ridicate în sus, cu fața palidă și cu buzele întredeschise. Și nu era un efect scenic, era, mai presus de orice îndoială, inspirație și uitare de sine. Sala mai păstră cîteva clipe o liniște mormîntală, de parcă ar mai fi așteptat ceva, încremeniți cu toții de tristețe și ascultînd ultimele ecouri ale acestei disperări fără seamăn, duse de rafalele unui viscol nepămîntean. Pe urmă s-a întîmplat ceva, ce nu cred să se mai fi petrecut la nici un concert. S-au ridicat asemenea țipete din sală, de parcă spectatorii ar fi fost amenințați de o mare catastrofă. Cîțiva ziariști și muzicieni se apropiară de scenă. Le vedeam capetele aplecîndu-se spre mîinile Klarei, iar ea avea lacrimi în ochi, dar fața luminoasă, radioasă. M-am dus și eu să-i strîng mîna.

De cînd ne-am cunoscut, Klara mi-a vorbit întotdeauna franțuzește, de abia astăzi răspunzîndu-mi cu o fierbinte strîngere de mînă la felicitările mele, mă întrebă în germană :

— *Haben Sie mich verstanden ?*

— *Ja,* am răspuns, *und ich war sehr unglücklich* [1].

Acesta era adevărul. În continuare concertul a fost un mare triumf pentru Klara. După concert, soții Sniatyński au luat-o la ei, unde au dat o serată. Eu n-am vrut să mă duc. Cînd m-am întors acasă, m-am simțit atît de obosit, că m-am trîntit îmbrăcat pe o sofa și am stat așa vreo oră, fără să dorm. Abia cu puțin timp înainte de a mă apuca de scris, mi-am dat seama că mă gîndeam numai la înmormîntarea seminaristului, la Aniela și la moarte. Am cerut să mi se aducă lumină și m-am apucat de scris.

29 aprilie

Scrisorile lui Kromicki m-au întristat în asemenea hal, încît nu mi-a trecut nici acum. Supărarea mea nejustificată pe Aniela a început să se atenueze ; cu cît simt mai clar că am fost pe nedrept aspru cu ea, cu atît mă

[1] „M-ați înțeles ?" „Da, am răspuns, și am fost foarte nefericit" — în original, în limba germană.

cuprinde o căinţă mai profundă şi cu atît mă gîndesc cu mai multă duioşie la ea. În schimb, văd tot mai limpede cît de inexorabil sînt uniţi prin forţa lucrurilor aceşti doi oameni. De ieri mă aflu în ghearele acestui gînd şi de aceea n-am plecat astăzi la Ploszów. Acolo trebuie să mă controlez, să fiu calm sau să mă prefac a fi şi deocamdată nu-mi pot încă impune acest lucru. Totul în mine : gînduri, sentimente, impresii, totul s-a preschimbat într-o revoltă împotriva a ceea ce s-a întîmplat. Nu ştiu dacă poate exista o stare mai disperată, decît aceea de a nu fi de acord, de a protesta cu fiecare părticică din creier şi inimă împotriva a ceva, ştiindu-te totodată totalmente neputincios faţă de faptul împlinit. Mai mult chiar, ştiu că ăsta nu-i decît preambulul la ce mă mai aşteaptă. Nu-i nimic de făcut, absolut nimic ! S-a măritat, este doamna Kromicka, aparţine altui bărbat şi îi va aparţine întotdeauna — iar eu, care nu mă pot împăca cu gîndul, căci dacă m-aş împăca n-aş mai putea să exist, trebuie să sufăr ! Tot la fel ar fi dacă aş protesta împotriva forţei de atracţie a pămîntului, ori a acelei ordini a lucrurilor, în baza căreia femeia măritată aparţine soţului ei. Atunci, ce-i de făcut ? Să mă împac cu situaţia ? La ce mi-ar ajuta cuvîntul gol şi van : s î n t d e a c o r d — de vreme ce în fiinţa mea nu-i nici un dram de acord ? Sînt momente cînd mă gîndesc să plec, dar ştiu perfect că în afară de femeia aceasta lumea este pentru mine egală cu moartea, adică egală cu nimic ; mai mult chiar, ştiu de la bun început că n-am să plec nicăieri, pentru că nu voi găsi în mine destulă putere. De multe ori m-am gîndit că suferinţa omenească poate fi mai imensă decît ne-o imaginăm şi că există momente, cînd gîndurile despre suferinţă se termină, iar ea, ca o mare învolburată, merge mai departe şi mai departe. În clipa aceasta mi se pare că navighez pe o asemenea mare.

Şi totuşi, nu ! Mai e ceva, ce-mi rămîne. Am citit cîndva în jurnalul lui Amiel [1], că fapta nu-i decît gîndul condensat pînă la starea de materie. Dar gîndul poate rămîne şi în stare abstractă ; sentimentul — nu. Teoretic eram conştient de lucrul acesta şi mai înainte, însă abia acum am verificat această axiomă pe propria mea piele. Din momentul întoarcerii mele la Ploszów şi pînă în clipa

[1] Henri-Frédéric Amiel, scriitor elveţian (1821—1881).

asta, nu mi-am spus răspicat că doresc din toată inima ca și Aniela să mă iubească, dar nu era decît o chestiune de cuvinte. În realitate știam că am dorit-o și o doresc. Fiecare cuvînt de-al meu, fiecare privire, fiecare gest — tindea numai către acest scop. Sentimentul care nu se identifică cu dorința și cu fapta — nu valorează nimic. Atunci fie ca acest cuvînt să fie rostit : Vreau ! Vreau să devin pentru Aniela ființa cea mai iubită și cea mai dorită, așa cum este ea pentru mine. Vreau să am reciprocitatea ei, să fiu stăpîn pe gîndurile și sufletul ei și nu mă gîndesc deloc să pun stavilă dorințelor mele ; voi face tot ce-mi va dicta inima și voi utiliza toate mijloacele pe care mintea mea le va considera mai eficiente, pentru a dobîndi reciprocitatea ei. Îi voi răpi lui Kromicki din Aniela atît cît voi putea și i-o voi răpi de tot, dacă ea are să fie de acord. În felul acesta voi avea un scop în viață, voi ști de ce mă trezesc dimineața, de ce mănînc peste zi și de ce mă fortific prin somn. Nu voi fi fericit pe deplin, fiindcă pentru asta ar trebui nu numai s-o iau cu totul, ci și să mă răzbun pe el pentru că a avut-o — însă voi avea pentru ce să trăiesc. Asta-i salvarea mea. Și nu-i o decizie pe care o iau în clipa aceasta ; e doar confirmarea în vorbe a tuturor acelor forțe care se agită în mine, a voinței și dorințelor care sînt în natura sentimentului de dragoste și care constituie o parte indisolubilă a lui.

Am să risipesc în patru vînturi toate scrupulele. Teama că Aniela va fi nefericită dacă mă va iubi trebuie să cedeze în fața adevărului vechi de cînd lumea, că fie și numai prezența sentimentului de iubire în suflet îți umple viața, ți-o alimentează și e de o sută de mii de ori mai prețioasă decît o viață pustie, goală.

Cu mii de ani în urmă se știa pe pămînt că bun și moral este numai ceea ce sporește viața, iar pustiul și neantul aparțin împărăției răului. Clipa în care capul ei drag se va lipi de pieptul meu, în care buzele ei splendide se vor uni cu ale mele, va fi un act al binelui și adevărului. Printre îndoielile care mi-au invadat creierul, un singur lucru strălucește cu claritate, despre un singur lucru pot spune : cred că așa este. Am găsit deci ceva sigur în viață. Știu perfect ce neconcordanță este între această convingere a mea și banala morală convențională, făcută pentru folosința cotidiană a oamenilor. Știu că și pentru Aniela va fi un lucru greu, înspăimîntător, dar o voi lua

de mînă şi-o voi conduce cu fermitate, căci îi voi putea spune cu sinceră convingere : acolo este binele şi adevărul !

Gîndurile de genul acesta mă reconfortează. Cea mai mare parte a zilei s-a scurs însă foarte prost, cu sentimentul propriei mele neputinţe, avînd în vedere condiţiile în care ne aflăm amîndoi, eu şi Aniela. Îmi trece prin minte chiar că s-ar putea ca ea să-l iubească pe Kromicki. Numai presupunînd asta, am crezut că înnebunesc. Din fericire, după amiază a venit doctorul Chwastowski şi mi-a întrerupt şirul presupunerilor. Venise la Varşovia să se sfătuiască cu un doctor mai în vîrstă, pe care îl chemau mai înainte la doamna Celina. Cînd şi-a terminat treburile, a trecut să mă vadă. Mi-a spus că doamnei Celina îi este tot aşa cum ştiu, dar că doamna Kromicka a avut de dimineaţă o durere puternică de cap şi nu a coborît la micul dejun.

Apoi mi-a vorbit îndelung despre Aniela şi eu îl ascultam cu plăcere, căci asta îmi compensa lipsa ei. Dealtfel, vorbea ca un om inteligent, deşi tînăr. Mi-a mărturisit că preferă să-i privească pe oameni cu neîncredere, nu pentru că ar considera această poziţie drept unica justă, dar deocamdată i se pare mai sigură. În ceea ce o priveşte pe doamna Kromicka, crede că o poate încadra cu toată certitudinea printre firile superioare din toate punctele de vedere. Vorbea cu atîta aprindere despre ea, încît mi-a trecut prin minte bănuiala că în adîncul sufletului lui nutreşte ceva mai mult decît o simplă admiraţie.

Dar, ciudat, această bănuială nu m-a supărat deloc, poate pentru că eram conştient de distanţa care-l desparte pe tînărul absolvent de Aniela. Dimpotrivă, îi eram recunoscător că şi-a dat seama de valoarea ei şi l-am reţinut mai mult la mine, mai ales că şederea lui mă ferea de gîndurile mele mult prea grele. În timpul discuţiei, l-am întrebat ce intenţionează să facă în viitor. Mi-a răspuns că mai întîi trebuie să strîngă ceva bani, ca să poată merge la cîteva clinici din străinătate, apoi se va întoarce în ţară şi se va stabili la Varşovia.

— Ce înţelegi prin a te stabili la Varşovia ?

— Muncă ştiinţifică la un spital şi, pe măsura posibilităţilor, practică medicală.

— Şi, desigur, căsătorie.

— Va veni timpul şi pentru asta, însă nu imediat.

— Dacă nu se va ivi vreun sentiment mai puternic decît voința. Dumneata, ca doctor, știi că iubirea este o necesitate fiziologică.

Însă tînărul Chwastowski voia probabil să treacă în ochii mei drept o minte trează și sigură pe sine, deasupra slăbiciunilor omenești ; deschise larg brațele-i puternice, își netezi părul tuns scurt, ca o perie și spuse :

— Nevoia o recunosc, dar nu vreau să-i acord mai mult loc decît i se cuvine. Pentru fiecare nevoie există o soluție.

Zicînd acestea zîmbi victorios, dar eu spusei cu seriozitate :

— Dacă am chibzui mai profund asupra problemei iubirii, poate c-am ajunge la concluzia că e singurul lucru pentru care merită să trăiești.

Chwastowski se gîndi cîteva clipe.

— Nu ! Sînt o mulțime de alte lucruri. De exemplu, știința sau îndatoririle sociale. Nu am nimic împotriva căsătoriei, omul trebuie să se căsătorească și pentru el însuși și pentru ca să aibă copii — căci și asta este o datorie față de societate. Dar căsătoria e una și permanentul amor e altceva.

— Cum înțelegi asta ?

— Noi, dragă domnule, sîntem furnicile care construiesc furnicarul. Noi, oamenii muncii, n-avem timp să ne consacrăm viața femeilor și amorurilor cu ele. Asta-i bună pentru cei care pot să nu facă nimic, sau care nu vor să facă nimic.

Spunînd acestea se uită la mine ca unul care vorbește în numele celor mai deștepți oameni din țara asta și care spune lucruri solide și înțelepte. Priveam cu oarecare satisfacție la acest exemplar sănătos al speciei umane — și trebuie să recunosc că lăsînd la o parte o anumită infatuare tinerească, aproape studențească — ceea ce spunea nu era deloc lipsit de înțelepciune. Este adevărat că femeia și dragostea nu joacă nici pe jumătate un rol atît de mare în viața oamenilor muncii sau a acelora care au în fața lor sarcini serioase, scopuri precise. Țăranul se însoară ca să fie însurat și să-și întemeieze o gospodărie. În realitate, capacitatea lui pentru sentimente profunde este mică, deși poeții și prozatorii susțin

altceva. Omul de știință, omul de stat, conducătorul, politicianul, îi consacră femeii doar o mică parte din viață. Excepție fac artiștii. Meseria acestora este să iubească, pentru că arta în sine există numai prin dragoste și femeie. În general însă, numai în mediul celor bogați, dintre care un mare număr nu muncesc, femeia domnește atotputernică și le umple bărbaților viața în întregime. Pune stăpînire pe toate gîndurile lor, este motorul tuturor acțiunilor, scopul exclusiv al tuturor inițiativelor. Și nu poate fi altfel. Mă iau de exemplu pe mine. Societatea căreia îi aparțin nu este atît de bogată ca altele, însă eu sînt un om bogat. Am folosit averea pentru a nu face nimic și drept rezultat n-am avut și nu am un scop precis în viață. Poate c-ar fi fost altfel, dacă mă născeam englez sau german, dar așa, a mai atîrnat asupra mea și acel păcat al neamului, denumit *l'improductivité slave.* Niciunul din factorii componenți ai actualei civilizații nu m-a atras și nu mi-a umplut sufletul, pe simplul motiv că civilizația asta este leșinată și îmbibată de scepticism. Dacă ea singură simte că se sfîrșește și se îndoiește de ea, e greu să-mi ceară mie să cred în ea și să-i dedic viața. În general am trăit ca suspendat în aer, nicăieri n-am putut să prind rădăcini. Dac-aș fi fost un om uscat, rece sau foarte prost sau animalic de senzual, mi-aș fi limitat viața la un trai vegetal, ori la satisfacerea nevoilor animale — și aș fi existat cumva. Dar s-a întîmplat tocmai invers. M-am născut cu o minte ageră, cu o fire bogată și cu forțe de viață puțin obișnuite. Forțele acestea trebuiau să-și afle o utilizare, dar nu și-au găsit-o decît în iubire. Sînt conștient și mă predau. De altfel, ar fi zadarnic să lupt împotriva acestei puteri. Dragostea — iată unica rațiune, unica bază a existenței mele ! Nenorocirea mea constă în faptul că fiind fiul unei civilizații bolnave, am crescut strîmb, așa că și dragostea asta mi-a venit strîmb.

Simplitatea de gîndire mi-ar fi adus fericirea, dar n-are nici un rost să mai vorbim despre asta. Orice cocoșat ar fi fericit să scape de cocoașă, dar nu se poate, căci a fost cocoșat din pîntecele mamei. Tot așa și cocoașele mele au fost concepute încă din pîntecele anormal al civilizației și epocii care m-a adus pe lume. Dar, strîmb ori drept, trebuie să iubesc — și vreau.

Mintea mea a intrat cu totul în slujba sentimentelor şi acum nu mai e decît vizitiul acestora, avînd doar grijă, ca în goana cailor, să nu se sfarăme căruţa. De cîteva zile sînt iarăşi la Ploszów şi tot ce spun şi ce fac nu-i decît o veritabilă tactică amoroasă. Doctorul Chwastowski a fost deştept că i-a prescris Anielei să se plimbe prin parc, pentru sănătate. Astăzi de dimineaţă am găsit-o acolo. Sînt momente, cînd sentimentul purtat în inimă, chiar dacă eşti pe deplin conştient de el, se manifestă brusc cu o putere neobişnuită, încît aproape că te sperie prin imensitate. Un asemenea moment am avut astăzi, cînd am văzut-o pe Aniela apărînd la cotitura unei alei. Niciodată nu mi s-a părut mai frumoasă, mai dorită, mai neapărat a mea. Ea este singura femeie din lume, care, în virtutea unor forţe tainice, cu greu explicabile ştiinţific, este menită să mă atragă aşa cum magnetul atrage fierul, să pună stăpînire totală pe mine, să mă lege de ea, să devină scopul meu şi complinirea vieţii mele. Astăzi cînd mă apropiam de ea, aveam impresia că posedă nu numai farmecul ei propriu, ci toată vraja orei aceleia matinale, a primăverii, a vremii frumoase, a bucuriei păsărilor şi plantelor, din care cauză e pentru mine mai mult decît o femeie, este totodată întruchiparea frumosului, a puterii de seducţie şi a bucuriei întregii naturi. Şi m-am gîndit că dacă a fost făcută astfel, încît să acţioneze asupra mea mai puternic decît asupra oricărui alt bărbat, atunci implicit îmi este hărăzită mie — deci, prin căsătoria ei mi-a fost călcat în picioare dreptul acordat de natură. Cine ştie, dacă toate strîmbătăţile de pe lume nu provin tocmai din nerespectarea acestor drepturi şi dacă nu cumva tocmai în asta constă imperfecţiunea vieţii.

Greşit îşi imaginează oamenii dragostea cu ochii legaţi. Dimpotrivă. Nimic, nici cel mai mic amănunt nu scapă privirilor ei. Ea vede, observă totul la fiinţa iubită — şi topeşte totul cu flacăra ei într-un mare şi simplu : iubesc ! Apropiindu-mă de Aniela am văzut că are ochii strălucitori, ca după somn, că pe faţa ei şi pe rochia albă de bumbac cade lumina soarelui galben-verzuie cernută printre frunzele tinere de carpen ; am observat că părul îi e strîns fiecum, că bluza uşor bufantă

conturează cu nespus farmec talia ei subțire și brațele, că în îmbrăcămintea și pieptănătura ei este o neglijență matinală și totodată o prospețime care-i mărește și mai mult atracția. Nu mi-a scăpat din vedere nici faptul că pe aleea asta cu carpeni înalți ea apare și mai micuță decît este în realitate și atît de tînără... aproape un copil. Într-un cuvînt, nimic n-a scăpat atenției mele, dar toate observațiile s-au contopit într-o încîntare amețitoare a omului care iubește ca un nebun.

Cînd i-am spus „bună dimineața", mi-a răspuns emoționată. De cîteva zile se teme de mine, căci o hipnotizez cu fiecare cuvînt, cu fiecare privire. Seninătatea gîndurilor ei a fost tulburată, fermentul i-a pătruns în suflet. Nu se putea să nu-și dea seama că o iubesc, dar totodată văd clar, că nu vrea să recunoască asta pentru nimic în lume, nici față de ea însăși. Uneori am senzația că țin în mînă un porumbel și-i simt inima bătînd speriată, neliniștită. Am pășit alături într-o tăcere stingheritoare, pe care n-am întrerupt-o dinadins. Știu că asemenea momente de stinghereală sînt foarte grele pentru ea, însă o transformă treptat în complicea mea și mă apropie mai repede de țel. În liniștea care ne înconjura auzeam doar scîrțîitul nisipului sub tălpi și ciripitul vesel al grangurilor, de care-i plin parcul.

În cele din urmă, am început să vorbesc. Am dirijat discuția așa cum îmi convenea, căci cu toate că mintea mea era închisă la toate influențele exterioare, la tot ce n-avea legătură cu dragostea mea, în schimb, în domeniul sentimentelor mele aveam o prezență de spirit îndoită și o agerime pe care o au numai oamenii cufundați într-un somn magnetic, care văd într-o singură direcție, dar cu mult mai clar decît oamenii normali. Am trecut foarte repede pe făgașul problemelor personale. Vorbeam despre mine pe tonul acela de mărturisiri intime, cu care te adresezi ființei celei mai apropiate, singura pe lume, care are dreptul să știe totul despre tine. În felul acesta s-a creat între noi o lume întreagă de lucruri comune, care ne aparțineau numai nouă. Deoarece însă o astfel de legătură intimă ar fi trebuit să existe, în baza instituției căsniciei, numai între ea și soțul ei, o conduceam implicit pe calea infidelității spirituale, cu pași atît de mici, încît nici nu-i putea sesiza.

Fire pătrunzătoare însă, ea presimțea că am pornit pe o cale neobișnuită. O duceam tot mai departe și mai departe, dar conducînd-o, simțeam parcă o rezistență morală din partea ei. Îmi dădeam perfect de bine seama că opoziția ei s-ar amplifica brusc, dacă aș forța nota, ori dacă obstacolele n-ar fi atît de imperceptibile. Vedeam clar însă că balanța înclină de partea mea și că treptat o voi duce acolo unde voi dori.

Special vorbeam numai de trecut.

— Îți amintești, am spus, că odată, în timpurile bune, m-ai întrebat de ce nu stau în țară și de ce las să se irosească acele calități pe care le văd alții la mine. În ceea ce mă privește, îmi amintesc fiecare cuvînt. Asta s-a întîmplat atunci cînd m-am întors tîrziu din oraș și tu m-ai așteptat... Nici nu pot să-ți spun ce influență imensă aveai asupra mea... N-am putut să mă apuc imediat de ceva, căci a trebuit să plec. Pe urmă a venit moartea tatii... Dar cuvintele tale mi s-au întipărit în minte și-ți spun sincer, că dacă m-am întors, dacă intenționez acum să mă stabilesc aici definitiv și să lucrez ceva, dacă, în sfîrșit, voi reuși să realizez ceva, va fi numai influența ta și meritul tău...

Cîteva clipe s-a lăsat tăcerea între noi. Nu se auzea decît fluieratul grangurilor. Aniela probabil se gîndea ce să-mi răspundă, căci în cele din urmă a spus :

— Nu pot să cred că un om ca tine n-are și alte motive mai importante. Știi prea bine că asta-i datoria ta, iar ce-a fost atunci, a trecut, acum e cu totul altceva.

— E altceva și nu prea, am răspuns. Poate că dac-am să mă apuc să lucrez ceva, o să găsesc cu timpul în asta și stimulent și pasiune. Dar, un om ca mine, care, în ciuda celor ce spuneai adineaori, nu s-a simțit pînă acum dator să se ocupe de nimic, trebuie să aibă niște motive personale, că să-și schimbe așa viața, din temelii... Și cu cît îi e mai greu să trăiască, cu atît îi este mai necesar stimulentul personal... În fond, de ce să te mint ?... Nu-s deloc fericit... Sentimentul îndatoririlor obștești este un lucru foarte frumos — numai că eu, din nefericire, nu-l am. Tu, care ești mai bună și mai generoasă decît mine, ai fi putut să mă înveți asta... dar s-a întîmplat altfel... Însă chiar și astăzi, numai la gîndul că tu ai vrut cîndva ca eu să lucrez, numai prin tine și pentru tine, cred că aș reuși să mă apuc de ceva.

Aniela grăbi pasul, dorind parcă să se întoarcă imediat acasă și-mi răspunse, aproape în șoaptă :

— Nu vorbi așa, Leon, te rog, nu vorbi așa ! Înțelegi doar, că eu nu pot să primesc o asemenea ofrandă.

— De ce nu poți ? Să nu mă înțelegi greșit. Ești și vei rămîne pentru mine o soră pe care-o iubesc foarte mult. N-am vrut să spun nimic mai mult.

Aniela îmi întinse agitată mîna, pe care o ridicai încet spre buze, cu mare respect.

— Da, voi rămîne, voi rămîne întotdeauna ! spuse ea febril.

Iar eu am văzut cum parcă i s-a luat o piatră de pe inimă, așa de mult o liniștea, o cucerea și o emoționa cuvîntul s o r ă. Asta m-a ajutat să mă calmez și eu, să redevin stăpîn pe mine, căci în primul moment, cînd am atins cu buzele mîna ei dragă, mi s-a făcut negru înaintea ochilor și-mi venea s-o îmbrățișez, s-o strîng la piept și să-i mărturisesc tot adevărul.

Între timp fața Anielei se făcuse mai luminoasă, mai veselă. Pe măsură ce ne apropiam de casă, neliniștea ei se topea, iar eu văzînd cît de mult o pot cuceri mergînd pe calea asta, am continuat pe un ton natural :

— Vezi, dragă surioară, în jurul meu e un pustiu enorm. Tata nu mai este, mătușa-i o femeie sfîntă, dar e greu să mă înțeleagă, căci ea nu înțelege nici oamenii și nici timpurile noi. Are cu totul alte concepții decît mine. Nu mă voi căsători niciodată, așa că — imaginează-ți cît sînt de solitar ! Nimeni în jur ! Nici o ființă căreia să-i împărtășești un gînd, o intenție, căruia să-i destăinuiești un necaz... Pustiu, pustiu... Spune și tu acum : ce poate fi ciudat în faptul că eu caut compătimire acolo unde presupun c-o pot găsi ?... Sînt ca un infirm, un cerșetor, care stă la poartă, așteptînd că poate au să se milostivească, să-i dea cîțiva gologani. În clipa asta, cerșetorul, care-i într-adevăr foarte sărman, stă la fereastra ta și cerșește puțină bunăvoință, prietenie, caritate. Nici nu se gîndește la mai mult, decît la pomană, dar n-ai să refuzi să-l miluiești, nu-i așa ?...

— Așa-i, Leon, așa-i. Cu atît mai mult, că dacă ți-e atît de greu...

Cuvintele s-au frînt și buzele au început să-i tremure. Și din nou mi-a trebuit un efort de voință să nu-i cad la picioare. Văzîndu-i tulburarea m-am emoționat eu

însumi în asemenea hal, că mi s-a pus un nod în gît şi-mi venea să plîng.

— Anielo ! Anielo ! am bîiguit, neştiind ce să spun.

Dar ea scutură din mîini, de parcă s-ar fi ferit de mine şi în cele din urmă şopti printre lacrimi :

— Lasă-mă puţin... lasă-mă... am să mă liniştesc. Nu pot să mă întorc acasă aşa... dă-mi voie...

Se îndepărtă cu paşi repezi.

— Iartă-mă, Aniela ! am strigat în urma ei.

Mai întîi am vrut să alerg după ea, apoi m-am gîndit că trebuie s-o las singură, aşa că am urmărit-o numai din priviri. Se îndepărta repede, pe aceeaşi alee pe care veniserăm împreună, la un moment dat o coti pe o potecă. Din cînd în cînd desişul o răpea privirilor mele, după care rochia ei albă apărea din nou printre copaci, strălucind în soare. O vedeam de departe cum închidea, deschidea şi iarăşi închidea umbrela, încercînd poate astfel să-şi risipească emoţia. În timpul acesta eu îi spuneam în gînd cele mai dulci cuvinte pe care ţi le poate dicta dragostea. N-aveam putere să plec, fără să-i mai privesc odată chipul. A trebuit să aştept însă destul de mult. În cele din urmă s-a întors, dar a trecut repede pe lîngă mine, parcă temîndu-se să n-o tulbur din nou. Cînd a ajuns în dreptul meu, mi-a zîmbit cu o drăgălăşenie îngerească şi mi-a spus :

— Mi-a trecut, mi-a trecut !

Şi într-adevăr, pe faţa ei îmbujorată de mers, nu se mai vedeau urmele lacrimilor. Am rămas singur şi m-a cuprins o bucurie nebună, de nedescris, inima mi-era plină de speranţă, stăpînită de un singur gînd : mă iubeşte, se apără, nu vrea să cedeze, se amăgeşte singură, dar mă iubeşte ! Cîteodată, chiar şi omul cel mai echilibrat, dacă se află sub presiunea unor sentimente prea puternice, poate ajunge pînă la limita nebuniei, iar eu eram atît de aproape, încît îmi venea să fug în adîncul parcului, să mă tăvălesc prin iarbă şi să strig din toate puterile : mă iubeşte !

Acum, cînd mă gîndesc mai calm la bucuria resimţită, îmi dau seama că era alcătuită din Dumnezeu ştie cîte elemente. Era, pe de o parte, încîntarea maestrului care simte că-i reuşeşte opera, şi mulţumirea păianjenului, sigur că-i pică musca în pînza ţesută, dar, pe de altă parte, era şi multă duioşie, milă, bunătate, cum spune

poetul, toate cele de care se bucură îngerii în cer. Mi-era și milă de ființa aceasta pură, dezarmată, care urma să cadă în ghearele mele, însă mila îmi amplifica dragostea și implicit dorința de a o cuceri ; aveam mustrări de conștiință că o înșel, dar totodată nutream și sentimentul că niciodată în viață n-am vorbit atît de sincer ca acum, din adîncul inimii mele.

Căci, doar n-am mințit atunci cînd i-am cerșit prietenia și compasiunea. Îmi sînt necesare, ca aerul pe care-l respir. Nu mi-am exprimat toate dorințele, fiindcă n-a sosit încă momentul ; n-am spus tot adevărul, ca să nu-i sperii inima dragă și temătoare. În sfîrșit, țintesc bincle meu și al ei pe calea pe care eu o consider cea mai directă.

10 mai

Domnește pacea în aer și între noi. Aniela e liniștită și fericită. Crede din tot sufletul în cuvintele mele, crede că nu-i vorba de nimic mai mult, decît de sentimente frățești și avînd conștiința împăcată, că mă poate iubi ca o soră, și-a deschis inima. Numai eu știu că ăsta nu-i decît un mod loial de a se înșela pe sine însăși și de a-și înșela bărbatul, căci sub eticheta sentimentului frățesc se ascunde în sufletul ei și crește un altul ; dar, bineînțeles, n-am de gînd să-i deschid ochii, pînă cînd sentimentul acela nu va ajunge irezistibil... În curînd o va cuprinde ca o flacără, pe care n-o va putea înăbuși nici voința. nici simțul datoriei, nici timiditatea acestei femei albe ca o lebădă. Deocamdată mi-e și mie bine, atît de bine, încît în unele momente mă gîndesc că aș putea să nu-i mai cer nimic altceva, cu singura condiție ca nimeni să nu mai aibă nici un drept asupra ei. Tot mereu îmi revine gîndul că de vreme ce eu sînt cel care o iubesc cel mai mult, atunci dreptul meu trebuie să fie cel mai ferm. Ce poate fi mai logic și mai just decît asta ? Doar în etica tuturor popoarelor și a tuturor religiilor, legătura dintre un bărbat și o femeie se bazează pe dragoste reciprocă.

Astăzi sînt calm și fericit ; prefer să simt cu toți porii ființei mele, decît să filozofez. E între noi o atmosferă degajată, de cordialitate și intimitate. Cît de mult sîntem făcuți unul pentru altul ! Cît de atrase se simt ființ-

ţele noastre una către cealaltă ! Şi cît de mult se bucură, biata de ea, de căldura acestor înşelătoare sentimente frăţeşti ! Niciodată, de cînd m-am înapoiat aici, n-am văzut-o atît de veselă ca acum. Înainte, cînd o priveam, îmi aminteam de *poor Tom* al lui Shakespeare. Firea ei are nevoie de iubire ca de aer, iar Kromicki, ocupat cu afacerile, n-o iubeşte suficient şi nici nu-i capabil să iubească. Ea ar putea pe drept cuvînt să se plîngă şi să repete după Shakespeare : „I-e frig bietului Tom !" Gîndindu-mă la asta nu-mi pot stăpîni emoţia şi-i jur în gînd, că n-o să-i fie frig, atîta timp cît voi trăi eu.

Dacă dragostea noastră ar fi rea, n-ar putea să plutească în jur atîta pace. Faptul că Aniela nu-i spune pe nume sentimentului ei n-are nici o importanţă. El există ! Toată ziua de astăzi s-a scurs ca-ntr-o idilă. Pînă acum nu-mi plăceau duminicile. Acum îmi dau însă seama că duminica, în special la ţară, poate să fie de dimineaţa şi pînă seara, ca un adevărat poem. Imediat după micul dejun ne-am dus la biserică, la slujba de dimineaţă. A mers cu noi şi mătuşa, ba chiar şi doamna Celina, profitînd de vremea splendidă, ne-a însoţit în fotoliul ei pe rotile. Nu erau prea mulţi oameni, căci ei se îmbulzesc de regulă la slujba mare, la amiază. Stînd în bancă lîngă Aniela aveam senzaţia plăcută, că stau lîngă logodnica mea. Mă uitam din cînd în cînd la profilul ei dulce, scump, la mîinile pe care le ţinea împreunate pe bancă şi concentrarea care i se citea pe faţă şi în toată ţinuta ei, mi se transmitea fără să vreau. Senzualitatea mea adormise, gîndurile îmi deveniseră pure şi o iubeam cu o dragoste de-a dreptul ideală, căci simţeam ca niciodată, că ea e fără îndoială cu totul alt tip de femeie decît cele pe care le întîlnisem pînă acum, de o sută de ori mai bună şi mai imaculată.

De mult nu mă mai încercaseră asemenea sentimente, ca în biserica aceea de ţară. Contribuia la asta şi prezenţa Anielei şi atmosfera solemnă din biserică şi blînda sclipire a lumînărilor în întunericul altarului şi dîrele colorate de lumină filtrată prin vitralii şi ciripitul vrăbiilor la ferestre şi slujba molcomă. Totul respira încă o somnolenţă matinală, nespus de liniştitoare. Gîndurile mi se ordonau frumos şi calm ca norii de fum, care se ridicau din cădelniţă în faţa altarului. Atunci s-a trezit în mine ceva, ca o dorinţă de sacrificiu şi o voce lăun-

trică spunea : Nu tulbura apa asta liniştită, respectă transparenţa ei !

Între timp slujba s-a terminat şi am ieşit din biserică. În faţa uşii i-am văzut cu uimire pe bătrînii Latysz, stînd amîndoi pe jos, cu nişte blide de lemn în mînă, cerşind. Mătuşa, care ştia de darul pe care li-l făcusem, s-a înfuriat teribil cînd i-a văzut şi a început să-i certe, dar bătrîna Latyszowa, fără să-şi retragă blidul pe care-l tot întindea spre noi, i-a spus calm :

— Apăi, pomana domniilor voastre, conaşilor, e una, iar voia Domnului, e voia Domnului şi nu trebuie să te-mpotriveşti. Nouă aşa ne-o poruncit Isus, să stăm acilea, acilea rămînem acu şi-n vecii vecilor, amin.

La un asemenea raţionament nu mai exista ripostă. Mai ales finalul „în vecii vecilor, amin" mi-a impus atît de mult, că le-am dat de pomană pentru originalitate. De fapt, poporul crede în predestinare, căreia i se supune, dar o îmbracă într-o haină creştină, după legea lui. Aceşti Latysz, cărora le-am dat o mie două sute de ruble, sînt acum mai avuţi decît au fost vreodată şi totuşi s-au dus la uşa bisericii să cerşească, avînd convingerea că asta era predestinarea lor.

Ne-am înapoiat acasă. Tocmai băteau clopotele pentru slujba mare şi pe drum am întîlnit grupuri de bărbaţi şi femei. Cei care aveau gospodăriile mai departe, o tăiau direct peste cîmp, prin potecile din lanurile de grîu, care crescuse destul de mare în primăvara asta timpurie. Cît vedeai cu ochii, pe toată întinderea cîmpiei, sclipeau în soare basmalele colorate ale fetelor, ca macii în verdele grîului. În paranteză fie spus, nicăieri în Europa n-am văzut întinderi atît de mari de şes, ca la noi. M-a impresionat de asemenea caracterul acela exclusiv duminical, care răzbătea atît din feţele oamenilor, cît şi din natură. E adevărat, că şi vremea era minunată, dar aveai impresia, că vîntul nu suflă, pentru că e duminică, lanul de grîu nu se leagănă şi frunzele nu tremură în plopi, pentru că e duminică ; pretutindeni domnea o pace imensă, veselie, linişte, haine de sărbătoare şi lumină din plin.

I-am explicat Anielei, în ce constă din punct de vedere plastic frumuseţea priveliştii şi a petelor de culoare, armonizate în tonul albăstriu al aerului. Pe urmă am început să discutăm despre ţărani. Eu, trebuie să

recunosc, vedeam în ei un grupaj de modele mai mult sau mai puţin picturale. Aniela în schimb, îi privea cu totul altfel. Mi-a povestit o mulţime de lucruri caracteristice pentru ei, unele triste, altele vesele ; mersul şi vorbitul o înviorase şi era atît de fermecătoare, încît fără voie, uitîndu-mă la ea, repetam în gînd ultimele trei versuri dintr-un poem, pe care-l scrisesem cîndva, în vremea studenţiei şi pe care nici nu-l mai ţineam de altfel minte în întregime :

Mă mir doar, că florile
Nu cresc pe urmele paşilor tăi.
Tu eşti raiul de mai şi primăvara !

Discuţia a ajuns iarăşi la bătrînii Latysz, de fapt la bătrînă, fiindcă ea, cu raţionamentul ei de la uşa bisericii ne-a amuzat în cele din urmă. Am încercat să-l aplic la mine. Deoarece mătuşa rămăsese cu cîţiva paşi mai în urmă, cu doamna Celina, pe care o ducea cu căruciorul un servitor, puteam să-i amintesc Anielei relativ liber de ultima noastră plimbare prin parc.

— Nu-i mult, am zis, de cînd te-am rugat să-mi dai milostenie şi tu mi-ai dat-o. Acum văd că asta nu mă obligă întru nimic şi că mă pot duce liniştit la uşa bisericii să cerşesc.

— Aha ! răspunse Aniela veselă, adică să cerşeşti aceeaşi milă şi de la alte inimi milostive. Tanti se duce chiar astăzi să invite la Ploszów o asemenea inimioară. Înţeleg !...

Am ripostat, că domnişoara Hilst este prea mare, ca să încapă într-o singură inimă, şi c-ar trebui cel puţin trei s-o iubească concomitent, însă Aniela a continuat să mă tachineze şi ameninţîndu-mă cu degetul, repeta :

— Eu cam bănuiesc ceva, bănuiesc eu ceva !

— De data asta pe nedrept, căci inima mea e plină de sentimente frăţeşti şi acolo e stăpînă în exclusivitate fiinţa asta răutăcioasă, care mă tachinează în clipa de faţă.

Aniela a încetat să mai rîdă şi să mă mai ameninţe, a micşorat pasul şi după puţin timp mergeam împreună cu doamnele bătrîne. Toată ziua s-a scurs fără nori şi atît de vesel, încît uneori aveam impresia că sînt din nou tînăr. Din ochi îi spuneam c-o iubesc, dar dorinţa

adormise în mine. Îmi era prea scumpă Aniela în ziua aceea pentru așa ceva. Imediat după micul dejun mătușa a plecat la Varșovia, iar eu mi-am petrecut restul zilei în camera doamnei Celina, citindu-i din scrisorile lui Montalembert [1], cu care tata fusese pe vremuri în corespondență. Și m-aș fi plictisit tare mult cu scrisorile astea, dacă n-ar fi fost prezența Anielei. Ridicînd ochii din carte întîlneam privirea ei, care mă umplea de bucurie, căci ori eu nu mai sînt în stare să judec, ori ea se uita la mine cum se uită o femeie sinceră și pură, care fără să-și dea seama, iubește din tot sufletul. Ce zi grozavă a fost ! Mătușa s-a întors pe seară și ne-a anunțat musafiri pentru a doua zi : soții Sniatyński și Klara Hilst.

S-a făcut tîrziu, dar nu vreau să dorm, ca să nu mă despart de impresiile de peste zi. Nici un vis nu poate fi mai frumos decît ele. În plus, tot parcul se cutremură literalmente de cîntecele privighetorilor, iar eu sînt totuși un bătrîn romantic ! Noaptea s-a lăsat la fel de frumoasă cum a fost și ziua. Cerul este înțesat de stele. Îi spun în gînd Anielei : noapte bună ! Am repetat urarea asta de vreo sută de ori. Văd că în afară de *l'improductivité slave*, mai am în plus și o doză serioasă de sentimentalism polonez. Pînă acum nu mă știam sub aspectul acesta. Dar, ce contează... O iubesc foarte mult !

13 mai

Musafirii n-au venit. Sniatyński ne-a comunicat că au să vină mîine, dac-o să fie vremea bună. Astăzi s-a năpustit peste Ploszów o furtună, cum nu s-a mai pomenit de mult pe aici. Pe la zece dimineața s-a iscat un viscol fierbinte, care a acoperit pămîntul cu nori de praf. N-a suflat tot timpul, dar rafalele lui au ținut pînă spre prînz, lovind unele după altele și atît de furioase, că aplecau copacii pînă la pămînt. Frumosul nostru parc s-a umplut de trosnetul crengilor rupte, iar printre norii de praf se ridicau roiuri de frunze smulse. Un tei mare, care creștea în fața pavilionului din dreapta, unde a murit preotul Latysz, s-a despicat în două. Era un aer

[1] Charles conte de Montalembert, publicist francez (1810—1870).

nesuferit de sufocant, nu se putea respira ; aveam impresia că viscolul țîșnește din niște adîncuri înfierbîntate și că aduce cu sine miros de cărbuni aprinși. Mie, care sînt obișnuit cu *sirocco* din Italia, nu-mi dăuna prea mult, însă doamna Celina suferea nespus, Aniela împreună cu ea, iar mătușa i-a făcut scandal lui Chwastowski pentru devastarea parcului. Bătrînul arțăgos, care probabil că fusese tras de urechi nu odată în școală, din cauza lui Homer și care n-a mai uitat pînă astăzi *Odiseea* și nu-și uită nici limba în gură, i-a răspuns mătușii, că dac-ar fi fost Eol [1] n-ar mai fi slujit ca administrator la ea și nu s-ar mai fi expus la acuzările ei nedrepte. Mătușa a cedat de data asta, dar cred că numai speriată de noile amenințări pe care le trimitea cerul. Pe la amiază s-a liniștit brusc, în schimb au început să se prăvale valuri uriașe de nori, cînd negri ca păcura, cînd arămii și tiviți cu aur. Uneori se făcea întuneric ca noaptea, așa că doamna Celina a cerut să se aprindă lămpile, alteori se lăsa deasupra pămîntului o lumină roșiatică, rău prevestitoare. Parcă o spaimă imensă cuprinsese întreaga natură. Domnul Chwastowski dădu o fugă pînă la conac, să pună să fie adunate vitele de pe cîmp, însă păstorii le aduseseră singuri, fără să mai aștepte porunca și în curînd începu să răsune mugetul jalnic al vacilor, auzindu-se pînă la noi, în liniștea care se lăsase afară. Apucînd clopoțelul de Loretto, despre care se spune, că are darul de a feri de trăsnet, mătușa o porni să colinde tot palatul, trecînd din încăpere în încăpere și sunînd cu îndîrjire. Nici măcar n-am încercat să-i explic, că sunetul clopoțelului într-o atmosferă atît de nemișcată mai degrabă poate să aducă trăsnetul, decît să-l îndepărteze. Dimpotrivă, pe deplin conștient că n-o pot ajuta cu nimic, am însoțit-o în toată expediția asta, fiindcă-mi era rușine s-o las să se expună singură. Trebuie să recunosc, că era grozavă, cum se uita provocator, cu capul dat pe spate, la valurile de nori negri și arămii, amenințîndu-i cu clopoțelul ei. Nu mi-a părut rău că m-am dus cu ea, căci mi s-a înfățișat înaintea ochilor în toată măreția ei : în momentele cînd totul tremura de spaimă și era copleșit de groază, numai ea nu se temea, dimpotrivă, provoca, suna clopoțelul !

[1] Eol, zeul vîntului și al furtunilor, în mitologia greacă.

Ne-am întapoiat tocmai cînd primele tunete au început să zguduie cerul. Peste cîteva minute bubuitul era neîntrerupt. Aveam impresia că în momentul în care tunetul se rostogolește pe la baza norilor, plafonul lor se cutremură și se prăvale cu totul, cu zgomot de nedescris, asupra pămîntului. Trăsnetul a căzut pe un eleșteu de la capătul parcului și apoi altul, imediat, mai aproape, așa că palatul a fost zguduit din țîțîni. Femeile au început să se roage, iar eu am avut momente de stinghereală și dezgust, căci dacă m-aș fi rugat împreună cu ele, ar fi fost doar ipocrizie din partea mea ; în caz contrar, n-ar fi fost decît o paradă de om prost crescut, care-și dă aere de intelectual înaintat și care nu ține cont de un obicei de la țară și, în primul rînd, de spaima femeilor. În curînd însă am constatat că mă înșel, bănuindu-le că le-ar fi teamă. Fețele lor erau calme, ba chiar senine. Probabil, că rugăciunea tradițională reprezenta pentru ele o garanție împotriva tuturor pericolelor, că nu mai era loc pentru teamă în inimile lor. Atunci m-am gîndit, cît sînt de străin spiritualicește printre aceste trei poloneze, dintre care fiecare știe de zece ori mai puțin decît mine, dar după măsura obișnuită, omenească, valorează de zece ori mai mult. Ele sînt asemeni cărților cu un număr relativ mic de pagini, dar pline de reguli clare și simple, în timp ce, în toate tomurile din care mă compun eu nu există nici un adevăr neîndoielnic și eu sînt primul gata să mă îndoiesc de oricare dintre ele.

Dar gîndul acesta a fost de scurtă durată, izgonit de furtuna care lua proporții tot mai amenințătoare. Vîntul s-a pornit din nou cu atîta furie, că tot parcul se culca sub loviturile lui. Erau clipe cînd se oprea brusc și atunci se revărsau peste pămînt șuvoaie de ploaie. Nu vedeam picăturile, ci șiruri neîntrerupte de apă, ca niște șnururi care uneau cerul cu pămîntul. Aleile parcului se transformaseră în pîraie repezi. Cîteodată, o rafală neașteptată, îngrozitoare, spărgea în țăndări toată apa atîrnată între cer și pămînt și atunci o ceață densă acoperea pămîntul, că nu mai vedeai nici la un pas. Canonada asurzitoare a tunetelor continua fără întrerupere. Aerul era încărcat de electricitate. Pulsul îmi zvîcnea. Chiar și în casă se făcea simțit mirosul acela iritant de furtună. În cele din urmă, la fel ca stihia de

afară se dezlănțuiră și gîndurile și dorințele mele. Am uitat de furtună, n-o mai vedeam înaintea ochilor decît pe Aniela. Mi-am pierdut cu totul controlul asupra mea și apropiindu-mă de ea, am întrebat-o :

— Vrei să privești furtuna ?

— Da, răspunse ea.

— Atunci vino alături, în camera cealaltă... Acolo e o fereastră largă, venețiană...

A venit și ne-am așezat în fața pervazului. În clipa aceea se lăsase un întuneric aproape deplin, sfîșiat la fiecare cîteva secunde de fulgere albe și roșii, care dezvăluiau adîncurile cerului și luminau totodată fețele noastre și lumea întreagă deopotrivă. Aniela era liniștită, eu însă, cu fiecare fulger o doream și mai mult.

— Nu te temi ? am întrebat-o în șoaptă.

— Nu...

— Dă-mi mîna...

Mă privi cu uimire. Încă o clipă și aș fi luat-o în brațe și mi-aș fi apăsat buzele pe buzele ei, după care n-avea decît să se despice pămîntul și să înghită întregul Ploszów. Dar ea s-a speriat, nu de furtună, ci de expresia întipărită pe fața mea și de șoapta aceea, căci retrăgîndu-se repede de la fereastră, se întoarse în camera de alături, unde erau bătrînele.

Am rămas singur, furios și umilit. Aș fi abuzat fără doar și poate de încrederea Anielei, și totuși, mi se părea că m-a jignit prin lipsa ei de încredere. Am hotărît s-o fac să simtă acest lucru. Bîntuit de asemenea gînduri, nu mi-am recăpătat ușor echilibrul. Am mai stat vreo oră singur la fereastră, privind absent la fulgerele orbitoare. Între timp se lumina tot mai mult, norii se destrămau și chiar din cînd în cînd strălucea un soare ieșit parcă din baie și mirat de pustiirile făcute de furtună.

Stricăciunile erau mari. Pe aleile parcului curgea încă o apă galbenă, învolburată, deasupra căreia se vedeau crengile rupte. Din loc în loc se zăreau chiar copaci prăbușiți, ori tulpini cu rupturi mari, ca niște răni. Cît vedeai cu ochii, numai distrugere și ruină, ca după o bătălie.

Cînd s-a mai zvîntat puțin apa, m-am îndreptat spre eleștee, vrînd să văd pagubele mai de aproape. Deodată, tot parcul începu să roiască de oameni, care cu o ciudată energie și bucurie se apuca să smulgă crengile rupte și

să taie copacii prăbuşiţi. Erau ţărani săraci, care neavînd pădure, veniseră cu seceri şi topoare în parc, intrînd prin spărturile făcute de furtună în garduri, ca să-şi strîngă provizii de lemne. De fapt, nu-mi păsa, dar fiindcă nu ceruseră voie nimănui şi intraseră aşa, ca barbarii şi mai ales pentru că eram prost dispus, începui să-i gonesc cu o furie care creştea pe măsură ce ei se opuneau. I-am ameninţat că am să-i reclam la primar, cînd deodată a răsunat în spatele meu vocea cea mai dulce de pe lume, întrebîndu-mă franţuzeşte :

— Crezi, Leon, că într-adevăr strică ceva, dacă au să cureţe parcul ?

M-am întors şi am văzut-o pe Aniela, cu o băsmăluţă legată sub bărbie. Cu ambele mîini îşi ţinea poalele rochiei, dezvelind pînă la glezne picioarele mici, încălţate cu cizmuliţe. Stătea aşa, puţin aplecată în faţă, privindu-mă rugătoare.

Văzînd-o, mi-a trecut supărarea într-o clipă, am uitat de momentele neplăcute prin care trecusem nu de mult şi am privit-o îndelung, neputînd să-mi satur privirile.

— Porunceşti ? am întrebat.

Şi întorcîndu-mă spre oameni, le-am spus :

— Mulţumiţi doamnei şi puteţi să luaţi lemnele.

De data asta au ascultat cu plăcere de porunca mea. Unii dintre ei, care probabil nu prea cunoşteau relaţiile de la curte, îi spuneau „domnişoară", ceea ce mă umplea de o nespusă plăcere. Dacă Ploszów-ul ar fi fost al meu, la un cuvînt de-al ei aş fi permis să se taie întreaga pădure. După o jumătate de oră parcul era curăţat de tot ce rupsese furtuna şi într-adevăr căpătase un aspect ceva mai vesel. Umblînd cu Aniela pe alei, am găsit o mulţime de rîndunici şi alte păsărele ucise de furtună sau doar pe jumătate moarte, dar ude de tot. Adunîndu-le şi dîndu-le Anielei, îi atingeam mîinile, o priveam în ochi şi din nou îmi era bine. Idila de ieri revenise pentru noi doi şi odată cu ea atmosfera degajată, veselia. Inima-mi era bucuroasă la maximum, căci vedeam ceea ce nu vedea Aniela şi anume, că în relaţiile chipurile frăţeşti dintre noi era de două ori mai multă tandreţe decît ar fi putut exista chiar între cei mai drăgăstoşi fraţi. Eram absolut convins, că ea mă iubeşte fără să-şi dea seama, că mă iubeşte la fel cum o iubesc eu pe ea. Se realizase astfel mai mult de jumătate din speranţele şi

planurile mele — îmi mai rămînea doar s-o fac să-şi dea seama de ceea ce simte şi să recunoască.

Cînd mă gîndesc la asta, îmi amintesc cu inima bătînd de fericire, ce am scris cîndva în jurnalul acesta şi anume, că nici o femeie din lume nu-i poate rezista bărbatului de partea căruia este inima ei.

15 mai

Oaspeţii noştri au venit abia astăzi, nu ieri, şi foarte bine au făcut, căci astăzi pămîntul se uscase de-a binelea şi vremea redevenise frumoasă. Ziua aceasta de cinsprezece mai va fi una din cele mai importante zile din viaţa mea. Acum a trecut de miezul nopţii, dar nu dorm şi nu vreau să mă culc ; somnul mi-a fugit, iar simţurile îmi sînt atît de agitate, încît nu simt nici cea mai mică oboseală. Aş vrea să scriu pînă dimineaţă. Mă străduiesc doar să nu încep cu sfîrşitul şi să notez totul în ordine, aşa cum m-am obişnuit.

Mătuşa a trimis trăsura după soţii Sniatyński şi Klara foarte devreme, aşa că au fost la Ploszów încă înainte de prînz. Doamnele au sosit proaspete, vesele şi vorbăreţe ca nişte vrăbii, bucuroase de vremea frumoasă şi de excursia asta la ţară. Şi ce toalete aveau ! Ce pălării fantezii ! Klara era splendid îmbrăcată, într-o rochie de culoare pastel, în dungi, în care nu arăta atît de uriaşă ca de obicei. Am observat că Aniela a studiat-o tot timpul, încă de la venire, parcă uimită de frumuseţea ei, de care nu pomenisem niciodată, ori de cîte ori fusese vorba despre Klara. N-o făcusem intenţionat, ci pur şi simplu mintea mi-e atît de absorbită de Aniela, că la multe lucruri nici nu mă gîndesc, iar pe altele nici nu le văd. Iată, de exemplu, cu toate c-am fost de două ori la Sniatyński, abia acum, la Ploszów, am remarcat că ea are părul tuns scurt şi de altfel îi stă foarte bine aşa. Bretonul blond îi dă un aer băieţesc, hotărît şi poznaş. Acum sîntem foarte buni prieteni. Mai înainte ar fi fost în stare să mă strîngă de gît din cauza Anielei, dar probabil a aflat de la soţul ei cît am suferit şi pentru că femeile au o mare slăbiciune pentru oamenii care suferă din dragoste, mi-a iertat cu mărinimie toate greşelile. Prezenţa unei femei atît de plăcute şi vioaie a fost

foarte utilă ca să se spargă gheaţa de început dintre Aniela şi Klara, fiindcă mătuşa mea, care-i era recunoscătoare Klarei pentru concert, a primit-o cu o neobişnuită căldură, în timp ce Aniela, cu toată amabilitatea şi drăgălăşenia-i înnăscute, părea intimidată şi cam rigidă. Abia în timpul micului dejun, în atmosfera veselă generală, s-au mai apropiat oarecum între ele. Klara a fost şocată de frumuseţea Anielei şi pentru că este foarte deschisă şi s-a obişnuit să-şi spună gîndurile cu toată libertatea artistului, i-a mărturisit Anielei în faţă, cît este de surprinsă, însă a făcut-o cu atîta grafie şi sinceră încîntare, încît nu se putea să n-o cucerească. Doamna Celina, prezentă şi ea la masă, se umfla în pene şi cu toate că se afla pentru prima dată în societatea unei femei din mediul artistic, începu s-o privească pe Klara cu tot mai multă îngăduinţă şi simpatie.

În cele din urmă, întorcîndu-se spre ea, îi declară, că, deşi este mama Anielei, trebuie să recunoască, că aceasta a fost de la început un copil frumos şi că s-ar fi aşteptat chiar la mai mult la maturizare. Au intrat în vorbă şi soţii Sniatyński. El începu o dispută cu Klara pe tema diverselor tipuri de femei şi discută despre tipul Anielei şi perfecţiunea ei estetică într-un fel atît de nostim de obiectiv, de parcă Aniela ar fi fost un portret agăţat pe perete şi nu o persoană prezentă, vie. Iar ea ascultînd se înroşise ca o fetiţă şi-şi lăsase în jos pleoapele-i umbroase, devenind astfel şi mai frumoasă decît de obicei.

Eu tăceam, dar comparam în mintea mea cele trei feţe de femei, încercînd să fiu obiectiv, adică să las la o parte faptul că pe Aniela o iubeam şi că deci pentru mine ea era cea mai deosebită şi mai atrăgătoare. Dar, chiar şi în aceste condiţii comparaţia a ieşit în favoarea ei. Doamna Sniatyńska, mai ales acum, cu părul scurt, are un cap foarte drăguţ, dar orice *keepsake* [1] englezesc conţine asemenea feţe ; frumuseţea Klarei se datorează trăsăturilor ei calme şi în special ochilor albaştri şi pielii transparente, cum au de regulă nemţoaicele. Dacă n-ar fi talentul ei, care te face privind-o să te gîndeşti totodată la muzică, ai putea să spui cel mult, că are o faţă frumoasă şi sănătoasă. Aniela nu numai că are trăsături regulate, nu

[1] Album — în original, în limba engleză.

numai că este o creaţie artistică într-un stil deosebit de nobil, dar are în ea ceva atît de personal, încît nu poate fi inclusă în nici unul din tipuri. Poate că originalitatea ei constă în faptul, că nefiind nici brunetă, nici blondă, face impresia fizică de brunetă, iar spirituală de blondă ; poate că asta se datoreşte părului extraordinar de bogat pe lîngă o faţă relativ mică, fapt este că e un unicat în genul ei. Din acest punct de vedere o depăşeşte chiar şi pe doamna Davis, care este frumoasă fără nici o rezervă, dar care are frumuseţea statuilor. Laura trezea în mine numai admiraţie şi patimă ; Aniela îl trezeşte în plus pe idealistul din mine, care este încîntat de poezia expresiei ei şi care-i pentru mine o poezie nouă, necunoscută pînă acum.

Dar nici nu vreau să compar două persoane atît de diferite. M-am lăsat furat în timpul mesei de asemenea comparaţii numai pentru că se vorbea despre asta şi pentru că analiza frumuseţii Anielei îmi face oricînd plăcere. Mătuşa a întrerupt însă discuţia asta, considerînd că în calitate de gazdă se cade să discute cu Klara despre ultimul ei concert. A vorbit mult şi bine. Nici nu presupuneam că are atîtea cunoştinţe în domeniul muzicii. Iar complimentele la adresa Klarei le-a rostit cu amabilitatea unei doamne din lumea bună, într-un chip atît de fluent şi plăcut, cum numai oamenii din generaţiile mai vîrstnice ştiu să o facă, fiind încă pătrunşi de suflul secolului al optsprezecelea. Într-un cuvînt, am constatat cu uimire, că mătuşa mea, care trînteşte tuturor adevărul în faţă cu nonşalanţă, ştie cînd vrea să se poarte ca pe vremea perucilor. Încîntată, Klara nu-i rămase deloc datoare în amabilităţi.

— La Varşovia, a spus ea, voi cînta bine întotdeauna, căci publicul mă înţelege, însă cel mai bine cînt în cercuri mai mici de prieteni, cînd îmi sînt cu toţii simpatici şi, dacă-mi permiteţi, vă voi convinge de asta imediat după masă.

Mătuşa, care ţinea mult ca doamna Celina şi Aniela să o poată asculta, dar care nu era sigură dacă se cade s-o invite pe Klara la pian la ea în casă, fu cuprinsă de o dispoziţie nemaipomenită. Eu am început să povestesc despre concertele Klarei la Paris şi despre triumfurile ei din sala Erard, Sniatyński relată ce se vorbeşte prin Varşovia şi astfel ne-a trecut timpul pînă la sfîrşitul

mesei. Cînd ne-am ridicat, Klara a apucat singură de spetează fotoliului pe care stătea doamna Celina, ca să-l împingă în salon și nu dădu voie nimănui s-o ajute, rîzînd și spunînd că fără îndoială ea este cea mai puternică dintre toți cei de față și că nu se teme că-și va obosi mîinile. Peste cîteva clipe era așezată în fața pianului și probabil că cel mai bine corespundea Mozart dispoziției ei din dimineața aceea, căci ne-a cîntat *Don Juan*. De la primele acorduri deveni o altă Klara. Nu mai era copilul mare și vesel, cu care discutaserăm în timpul mesei, ci parcă sfînta Cecilia în carne și oase. Muzica o transfigura, revărsa asupra ei o demnitate spirituală și o armonie, care o ridicau deasupra femeilor obișnuite.

Cu ocazia asta am remarcat un lucru și anume, că un bărbat îndrăgostit știe să-și alimenteze sentimentul chiar și cu ceea ce este aparent în defavoarea femeii iubite. Mă gîndeam cît de departe e Aniela mea de o asemenea Sibillă și cînd am zărit-o retrasă într-un colț al salonului, tăcută, micuță, copleșită cumva, am simțit că o iubesc cu atît mai mult, că îmi este cu atît mai dragă. Mi-a trecut chiar prin minte, că femeia nu este așa cum se prezintă în ochii oamenilor, ci așa cum o vede bărbatul îndrăgostit și că perfecțiunea ei mergînd pînă la absolut este în raport direct cu forța dragostei pe care reușește s-o insufle. N-am avut timp să mă gîndesc mai bine la ideea asta, dar mi-a plăcut foarte, întrezărind ca prin ceață și concluzia : în numele atingerii acestei perfecțiuni femeia este datoare să aparțină aceluia care o iubește cel mai mult.

Klara a cîntat minunat. Încercam să citesc pe fețele celorlalți ce impresie le-a făcut, cînd am observat că Aniela caută același lucru la mine. Să fi fost numai curiozitate ? Ori neliniștea involuntară a unei inimi care n-ar ști să spună de ce se teme și totuși se teme ? Mi-am zis, că dacă este adevărată cea de a doua variantă, atunci am o nouă dovadă că mă iubește. Gîndul acesta m-a umplut de bucurie și am hotărît să aflu răspunsul la această întrebare chiar în cursul zilei de astăzi.

Din clipa aceea am fost tot timpul în preajma Klarei. Am discutat cu ea mai mult și am fost mai cordial decît fusesem vreodată, de cînd o cunoșteam. Am plecat cu toții în pădure, eu mergînd cu Klara și doar din cînd în cînd aruncam cîte o privire spre Aniela, care venea în

urmă cu soții Sniatyński. Klara era încîntată de pădure, care arăta realmente nespus de frumoasă cu abundența de copaci înfrunziți, constituind o boltă separată, cu mult mai veselă, pe sub cea întunecată a brazilor.

Soarele pătrundea sclipitor printre frunzele copacilor, punînd pe ferigi dantele tremurătoare de aur. De jur împrejurul nostru, ca de obicei primăvara, răsunau chemările cucului și doar din cînd în cînd ciocăniturile ghionoaiei.

După ce ne-am unit cu grupul celorlalți, am rugat-o pe Klara, ca la întoarcere acasă, să ne redea în muzică impresia pe care i-a făcut-o pădurea, soarele, foșnetul pomilor, primăvara în toată complexitatea ei. Mi-a răspuns, că în inima ei răsună de-acum un *Frühlingslied* [1], pe care va încerca să-l cînte. Într-adevăr, se vedea după expresia ei că-i cîntă inima, căci Klara e ca o harpă, care nu știe să se manifeste decît prin sunete.

Avea fața strălucitoare și îmbujorată ; în schimb, Aniela părea stinsă, cu toate că făcea eforturi evidente să se învingă și să țină companie soților Sniatyński, care se zbenguiau, ca niște școlari. În cele din urmă, începură să alerge prin pădure, iar Klara după ei, ceea ce nu ar fi trebuit să facă, pentru că la dimensiunile ei mișcările numai elegante nu-i puteau fi ; mai ales, legănatul șoldurilor ei solide mi s-a părut de-a dreptul comic.

În timp ce ceilalți goneau prin pădure, eu am rămas cu Aniela. Conform tacticii adoptate, trebuia s-o fac conștientă de neliniștea din sufletul ei, așa că am spus :

— E ceva în neregulă cu tine astăzi, Anielka, nu-i așa ?

— Nimic, absolut nimic !

— Am avut de cîteva ori impresia că parcă ești nemulțumită de ceva. Poate că nu-ți place Klara.

— Îmi place foarte mult și nu mă mir deloc văzînd că și alții sînt atît de încîntați de ea.

Am întrerupt discuția, fiindcă se apropiau ceilalți. Era timpul să ne înapoiem acasă. Pe drum Sniatyński a întrebat-o pe Klara dacă într-adevăr este atît de mulțumită de venirea în Polonia precum spune.

— Cea mai bună dovadă, că nu mă gîndesc să plec, răspunse ea vesel.

[1] „Cîntec de primăvară" — în original, în limba germană.

— O să ne străduim, am intervenit eu, să facem în așa fel, încît să rămîi aici pentru totdeauna.

Cu toată simplitatea care-o caracterizează și cu care primește întotdeauna ceea ce i se spune, de data aceasta Klara s-a uitat întrebător la mine, după care a spus puțin tulburată :

— Toți sînt așa de buni cu mine aici !...

Știam că vorbele mele sînt într-o anumită măsură o ticăloșie, deoarece ar putea s-o inducă în eroare pe Klara, dar pe mine nu mă interesa decît impresia pe care o vor produce asupra Anielei. Din nefericire n-am putut observa nimic, pentru că tocmai atunci Aniela începuse să-și tragă mînușile și lăsase capul atît de jos, încît pălăria îi acoperise fața de tot. Dar chiar și mișcarea asta bruscă mi se păru un semn bun.

Ne-am întors acasă, unde eram așteptați cu prînzul, care s-a lungit pînă la nouă seara. Pe urmă Klara a improvizat la pian *Frühlingslied*-ul anunțat. Cu siguranță că de cînd există Ploszów-ul nu răsunase aici o asemenea muzică, cu toate că eu nu prea i-am dat atenție, toate gîndurile mele fiind ocupate de Aniela. Mă așezasem aproape de ea și stăteam în semiîntuneric, căci Klara nu permisese să fie aduse lămpi în salon. Sniatyński dădea din mîini dirijînd, iar soția lui, pe care probabil că o deranja asta, îl trăgea de mînecă din cînd în cînd. Aniela stătea nemișcată. Poate că absorbită de gînduri ca și mine, nu auzea deloc cîntecul acesta de primăvară. Eram aproape sigur că se gîndește la mine și la Klara și mai ales, că se gîndește la vorbele pe care le spusesem Klarei. Îmi era ușor să ghicesc, că chiar dacă nu mă iubește, chiar dacă nici nu bănuiește că sentimentele mele față de ea sînt cu mult mai mult decît frățești, chiar și așa, numai la gîndul că alta ar putea să i le răpească, încearcă un sentiment de tristețe, însingurare și amărăciune. Femeia care nu-i fericită în căsnicie se leagă de orice sentiment, ca iedera de copac, fie el și de prietenie și se teme să nu-și piardă suportul. Eram sigur, că dacă în clipa aceea aș fi îngenuncheat la picioarele ei și i-aș fi mărturisit, că numai pe ea o iubesc, cu toată spaima pe care i-ar fi trezit-o declarația mea, ar fi fost cuprinsă de bucuria adevărată pe care o simți cînd recapeți un lucru drag. Dacă-i așa, mă gîndeam în sinea mea, n-ar fi mai bine să

mă grăbesc cu mărturisirea ? Numai să găsesc o modalitate de a o speria cît mai puțin și a o bucura cît mai mult.

Și am început să mă gîndesc la felul în care să-i vorbesc, fiindcă de asta putea să atîrne totul. Înțelegeam, că trebuie făcut în așa fel, încît s-o dezarmez și să nu-i dau posibilitatea de a mă respinge odată pentru totdeauna. Mintea mea lucra din greu, căci nu era o sarcină ușoară. Mă cuprinsese treptat o emoție tot mai mare și — ciudat lucru — eram mai degrabă emoționat pentru ea, decît pentru mine, conștient că asta va constitui o mare răscruce în viața ei și temîndu-mă oarecum pentru ea.

Între timp în salon se făcuse lumină ; luna ieșise de după copacii din parc și arunca pe podea patru pete luminoase, în dreptul fiecărei ferestre. Acordurile cîntecului de primăvară continuau să umple salonul. Ușa era larg deschisă spre parc și privighetoarea îi răspundea Klarei din întuneric. Era o seară excepțională : o căldură plăcută de mai, muzică și dragoste. Fără să vreau mă gîndeam, că dacă viața nu ne aduce fericire, cel puțin ne oferă cadrul necesar pentru ea.

În întunericul acesta străbătut numai de lumina lunii, începui să caut privirea Anielei, dar ea se uita țintă la Klara, care acum făcea într-adevăr impresia unei apariții din altă lume. Înaintînd treptat spre mijlocul salonului luna o prinsese și pe ea, împreună cu pianul în raza ei și deoarece era îmbrăcată într-o culoare deschisă, arăta ca un spirit argintiu al muzicii.

Viziunea nu dură mult. Klara își încheie *Cîntecul de primăvară*, după care doamna Sniatyńska, care se grăbea să ajungă acasă, se ridică să plece. Fiindcă era o seară neobișnuit de caldă, am propus să mergem pe jos pînă la șoseaua care se afla la o jumătate de verstă de casă, cu gînd că la întoarcere voi fi singur cu Aniela. Ei nu i se cădea să refuze să le conducă pe doamne, știam că mătușa n-o să meargă cu noi, așa că socoteala mea nu putea fi greșită.

Am poruncit ca trăsura să ne aștepte la șosea, iar noi am pornit-o pe aleea cu tei, care mergea de la palat pînă la șoseaua publică. Am luat-o pe Klara de braț, dar mergeam cu toții în grup, conduși de orăcăitul broaștelor din eleștee.

Klara se opri în loc, ascultînd corul lor, care în unele momente înceta, apoi răsuna și mai puternic. În cele din urmă spuse :

— Iată adevăratul final al *Cîntecului* meu *de primăvară.*

— Ce noapte minunată ! rosti Sniatyński şi imediat se porni să declame fragmentul acela splendid din *Negustătorul din Veneţia :*

Ce calmă alba lună doarme pe colină !
Vino să stăm, lăsînd a muzicii acorduri
Auzul să-l desfete. Noaptea şi liniştea
Se-mbină cu dulcele farmec al armoniei...

Mai departe uitase, dar eu ţineam minte şi am continuat în locul lui :

Aşează-te, scumpo, priveşte cum cerul,
Bătut e mărunt cu stele de aur
Şi fiece glob auriu de pe boltă,
În calea-i de veacuri el cîntu-şi uneşte
Cu corul heruvimilor cu ochii albaştri ;
Spirite pure, plin de-armonie.
Doar noi cei cu duhul în scoarţă de tină,
Armonia înaltă nu ştim auzi [1]...

Apoi, i-am repetat Klarei, care nu înţelegea polona, tot fragmentul într-o traducere franţuzească improvizată pe moment. M-a ascultat cu atenţie, apoi a ridicat ochii în sus şi a spus arătind spre stele :

— Întotdeauna am avut certitudinea, că bolta cîntă.

Doamna Sniatyńska ne mărturisi că tot aşa îşi închipuia şi ea. ba chiar susţinea că ar fi discutat de mai multe ori cu soţul ei despre asta, deşi el nu-şi amintea deloc. Se iscă o ceartă între ei, iar eu şi cu Klara rîdeam pe-nfundate. În tot timpul acesta Aniela aproape că nu s-a amestecat în discuţie. Mă gîndeam că poate fiinţa aceasta dragă e supărată pe mine că o duc de braţ pe Klara şi că mă ocup în primul rînd de ea. Chiar şi numai o astfel de supoziţie mă umplea de bucurie. Totuşi, mă străduiam să nu-mi pierd cu totul capul şi-mi spuneam în gînd : Nu te împăuna c-ar fi geloasă ; nu-i decît tristă, poate puţin jignită. nimic mai mult. În clipa aceea aş fi dat o armată întreagă de artiste cum este Klara, numai să-i pot spune Anielei. că toate simţămintele mele se îndreaptă în exclusivitate către ea. Între timp Sniatyński începuse să vorbească despre astronomie. Ascultam doar cu o ureche, cu

[1] W. Shakespeare. *Negustătorul din Veneţia,* actul V, scena 1.

toate că nici nu pot spune cît de mult mă preocupă știința asta, care prin natura lucrurilor nu-și poate pune nici sieși, nici gîndirii umane limite mai înguste decît infinitul.

În sfîrșit am ajuns la șosea, unde oaspeții se urcară în trăsură. Peste cîteva clipe roțile duruiau pe caldarîm, iar la urechile noastre a ajuns un ultim — la revedere ! Și am rămas singur cu Aniela.

O pornirăm imediat spre casă și merserăm o vreme în tăcere. Orăcăitul broaștelor se liniștise, numai de departe, dinspre clădirile fermei se auzea fluieratul paznicilor de noapte și lătratul cîinilor. Special nu-i vorbeam, căci clipele acelea de tăcere erau o dovadă că între noi se petrece ceva și aveau darul de a-i sugera Anielei acest lucru. În cele din urmă, pe la jumătatea drumului, am spus :

— Ce plăcut s-a scurs ziua de astăzi, nu-i așa ?

— De multă vreme n-am mai auzit o asemenea muzică, a răspuns Aniela.

— Și totuși, parcă ai fost tot timpul nemulțumită de ceva, nu poți să negi. Eu sînt atît de atent la tot ce se petrece cu tine, încît îți observ chiar și cea mai mică umbră de pe față.

— Astăzi însă a trebuit să te ocupi de musafiri... Ești foarte drăguț, dar te asigur că n-am nimic.

— Și astăzi, ca și întotdeauna, nu m-a preocupat decît persoana ta și ca dovadă, dacă-mi dai voie, am să-ți spun la ce te-ai gîndit în timpul zilei.

Și, fără să aștept încuviințarea, am continuat :

— Te-ai gîndit că semăn într-o oarecare măsură cu bătrînii Latysz. Ai crezut că te-am înșelat atunci cînd ți-am vorbit de pustiul din jurul meu. Și în fine, te-ai gîndit că n-avea rost să-ți caut prietenia, deoarece mi-o găsisem, mai înainte, în altă parte. Nu-i așa ? Spune-mi sincer...

Aniela a răspuns cu o anumită greutate :

— De vreme ce ții neapărat să știi... poate... dar asta nu putea decît să mă bucure...

— Ce să te bucure ?

— Prietenia ta cu Klara.

— Poate că nutresc pentru ea multă prietenie, însă Klara, la fel ca oricare altă femeie, îmi este indiferentă. Și știi de ce ?

Ajuns aici am început să frisonez, conștient că a sosit momentul ; am așteptat o vreme ca ea să repete întrebarea, apoi am rostit cu o voce, care se voia foarte liniștită :

— Doar tu trebuie să vezi și să înțelegi, că toată ființa mea îți aparține, numai pe tine te-am iubit și te mai iubesc și acum ca un nebun !

Aniela se opri încremenită. După senzația de frig care-mi cuprinsese fața am înțeles c-am pălit, căci dacă Aniela simțea că se deschide pămîntul sub ea, era totuși vorba și de mine. Dar, știind cu ce fel de femeie am de-a face, trebuia să mă grăbesc, să o imobilizez înainte de a-și reveni și a mă respinge.

Așa că am început să vorbesc repede :

— Nu trebuie să-mi răspunzi, căci eu nu vreau nimic, nu-ți cer nimic — nimic, înțelegi ? Am vrut numai să-ți spun că ai pus stăpînire pe viața mea, că-ți aparține. De altfel, ai observat și tu asta, deci nu mai are importanță dacă ți-o mărturisesc sau nu. Îți repet : nu doresc nimic și nu aștept nimic. Nu poți să mă respingi, fiindcă eu însumi mă resping... Ți-o spun doar așa, cum mi-aș descărca sufletul în fața unei prietene sau a unei surori. Vin și mă plîng ție, căci la nimeni altcineva nu mă pot duce ; vin și-ți spun că sînt nenorocit, pentru că iubesc o femeie care aparține altuia, că o iubesc la nebunie, draga mea Aniela, la nebunie !

Ne aflam de-acum în fața porții, însă eram încă înconjurați de umbra deasă a copacilor. O clipă am avut iluzia că ea se apleacă spre mine, ca o floare frîntă și că o voi cuprinde în brațe, dar m-am înșelat. Cînd și-a revenit, a început să repete cu o energie nervoasă, de care n-o credeam capabilă :

— Nu vreau să ascult asemenea vorbe ! Nu vreau, nu vreau, nu vreau !

Și alergă spre casă, prin curtea luminată de lună. Pur și simplu a fugit de mine, de cuvintele mele, de declarațiile mele. Am urmărit-o din priviri pînă cînd a dispărut în vestibul. Am rămas singur, cu o senzație de neliniște, teamă, de milă față de mine însumi, dar și de triumf totodată, că au fost rostite acele cuvinte, după care va trebui să înceapă pentru amîndoi o nouă viață. Deocamdată nu mă puteam aștepta la nimic altceva ; aruncasem sămînța, din care trebuia să iasă ceva.

Cînd am intrat în casă n-am mai găsit-o pe Aniela. Nu era decît mătușa, care-și mormăia rugăciunile pe mătănii, plimbîndu-se prin cameră și vorbind cu sine, cu voce tare,

în pauzele dintre rugăciuni. I-am spus imediat noapte bună, căci voiam să fiu cît mai repede singur. Credeam că dac-am să scriu, am să mă liniștesc și-o să se mai facă ordine în gîndurile mele răvășite. Dar acum văd, că n-am obținut decît o oboseală în plus. M-am hotărît ca mîine (adică astăzi, căci s-a făcut de-acum ziuă) să plec la Varșovia. Vreau ca Aniela să se întărească în convingerea că nu-i cer nimic și mai ales, să aibă timp să se liniștească, să se familiarizeze cu ceea ce i-am spus. Ca să fiu sincer, plec și pentru că mă tem să dau ochii cu ea. Sînt momente cînd mi se pare că am comis ceva nemaipomenit introducînd o părticică din stricăciunea mea într-o lume atît de pură pînă acum. Dar oare răul fundamental nu consistă în faptul că ea s-a căsătorit cu un om pe care nu-l iubește și nu-l poate iubi ? Ce este mai imoral : dragostea mea, care-i o manifestare a legii atotputernice a naturii, ori faptul că ea se dăruiește bărbatului aceluia, încălcînd în chip infam aceeași lege ? O legătură oricît de oficializată devine rușinoasă, dacă nu-i bazată pe iubire. Iar eu, care înțeleg perfect acest lucru, sînt atît de slab, încît mă apucă tremuriciul cînd să dau cu piciorul în morala asta putredă. Din fericire, nu-i decît o teamă de moment. Chiar dacă n-aș fi convins că dreptatea e de partea mea, sînt absolut sigur, că nu poate fi de partea adversă. De altfel, scrupulele de genul ăsta se risipesc de regulă printr-un singur cuvînt : iubesc !

Iar dacă-mi îngheață pur și simplu inima la gîndul că poate nici ea nu doarme în clipa asta, că poate plînge sau se luptă cu propriile-i gînduri — nu-i decît o nouă dovadă că iubesc. Deci — tot ceea ce se petrece acum și ce se va petrece în viitor este o necesitate.

19 mai

Prima zi după ce-am venit la Varșovia, am dormit bușteau. La Ploszów îmi părea rău după fiecare minut din timpul zilei, cînd aș fi putut sta cu Aniela, iar noaptea scriam. În cele din urmă ajunsesem mort de oboseală. Și acum încă mă mai simt greoi, dar cel puțin pot să gîndesc. Mi-e cam rușine că am fugit de la Ploszów și am lăsat-o pe Aniela singură cu povara mărturisirii pe care i-am făcut-o. Dar în relațiile cu femeia iubită nu strică un pic de lașitate. Poate că n-aș fi șters-o așa, dacă asta nu era

spre binele viitor al iubirii mele. Căci, de cîteva zile, cînd se scoală dimineaţa şi-şi spune rugăciunea, cînd se plimbă prin parc ori cînd o îngrijeşte pe mama ei, nu se poate ca Aniela să nu-şi spună, chiar fără să vrea : el mă iubeşte ! Cu timpul gîndul acesta i se va părea tot mai puţin neobişnuit, tot mai puţin îngrozitor. E-n firea omului să se obişnuiască cu orice, iar femeia se împacă repede cu gîndul că e iubită, mai ales cînd iubeşte şi ea. Asta-i întrebarea : oare ea mă iubeşte ? Mi-am pus-o din prima clipă, cînd am recunoscut în faţa mea însumi, că o iubesc. De atunci o întorc pe toate părţile, încerc să cîntăresc obiectiv toate împrejurările, ca şi cum n-ar fi vorba de mine — şi întotdeauna ajung la aceeaşi concluzie : mă iubeşte. Chiar şi cînd s-a căsătorit, nu pe Kromicki l-a iubit, ci pe mine. I-a acordat mîna numai din disperare. Dacă cel puţin s-ar fi măritat cu un om ieşit din comun, care ar fi cucerit-o prin gloria ori prin ideile lui, dac-ar fi nimerit un om cu un caracter excepţional, poate că m-ar fi uitat. Dar Kromicki cu nevroza lui bănească nu putea s-o cucerească. În afară de asta, a plecat şi a lăsat-o la scurtă vreme după căsătorie ; în plus, a vîndut domeniul Gluchów, care reprezentase scopul vieţii acestor două femei. Judecîndu-l pe Kromicki cît mai obiectiv cu putinţă, îţi dai seama că este un om mărunt, care nu are nimic ce-ar putea-o cuceri pe fiinţa aceasta atît de plină de sentimente şi de porniri romantice. Între timp am reapărut eu, pentru care mai mult ca sigur că nu se stinsese dragostea din inima ei şi încă de la sosire am încercat s-o atrag cu amintiri, cuvinte, priviri ; am atras-o nu atît cu îndemînarea pe care ţi-o dă experienţa de viaţă, cît mai ales cu forţa aceea magnetică pe care mi-o conferea existenţa unei iubiri adevărate în inima mea. Adăugînd la asta şi faptul că Aniela ştia cît am suferit din cauza hotărîrii ei, că a aflat-o atunci cînd l-am trimis pe Sniatyński s-o lămurească şi că trebuia să-i fi fost milă de mine, iar mila asta nu putea să se stingă atît de repede — ţinînd cont de toate astea, îmi spun : pun miză pe propria mea viaţă, însă joc în asemenea condiţii, că nu pot pierde.

Sînt îndreptăţit să joc astfel, atît cît este îndreptăţit oricine îşi apără viaţa. Nu exagerez spunînd asta, judec foarte la rece. Eu n-am nimic, nici un fel de convingeri, de credinţe, de principii, nici un teren ferm sub picioare, căci mi le-au anulat gîndirea contorsionată şi spiritul critic,

N-am decît puterea de a trăi, dată fiecăruia odată cu viața, putere care, neavînd altceva mai bun de făcut, s-a axat pe sentimentul pentru femeia aceasta. Așa că mă agăț de dragostea mea, cum se agață naufragiatul de o scîndură. Dacă n-aș mai avea-o, cred că aș înceta să mai exist. Cînd rațiunea îmi pune întrebarea, de ce nu m-am căsătorit de-a dreptul cu Aniela, răspund, ceea ce am mai scris undeva : pentru că nu-s drept, ci strîmb. Așa m-au crescut cele două doici ale mele : gîndirea și critica. De ce tocmai această femeie și nu alta e scîndura mea de salvare ? Nu știu. Asta nu mai depinde de mine.

Dacă astăzi ea ar deveni liberă, aș lua-o imediat, fără să mai stau pe gînduri. Dar dacă nu s-ar fi căsătorit deloc... cine știe... mi-e rușine să recunosc, însă cred c-aș fi dorit-o mai puțin.

Și s-ar fi întîmplat așa nu din vreun romantism ieftin, nu pentru că aș considera căsătoria drept cotidianul prozaic al vieții. Nu dau doi bani pe concepțiile astea învechite. Socotind însă după toate prin cîte am trecut, cred că aș fi analizat la infinit sentimentele mele și ale Anielei, pînă cînd mi-ar fi luat-o careva.

Prefer să nu mă mai gîndesc la asta, căci îmi vine să înjur.

20 mai

Mă gîndeam astăzi la ce-o să fie, cînd o să obțin reciprocitatea Anielei, adică mărturisirea așteptată din partea ei. Întrevăd fericirea, dar n-o văd materializată în nici o faptă posibilă. Cred că dacă aș rosti la Ploszów, în fața acelor femei cuvîntul „divorț", s-ar deschide pămîntul și m-ar înghiți cu casă cu tot. Nici nu poate fi vorba de așa ceva, căci la concepțiile mătușii și ale doamnei Celina, nici una nici alta n-ar supraviețui unei asemenea lovituri. Nu-mi fac iluzii nici în privința Anielei. Și ea gîndește la fel ca bătrînele. Și totuși, în clipa cînd va recunoaște că mă iubește, voi rosti acest cuvînt și ea va trebui să se obișnuiască cu gîndul. Altă cale nu există, dar pentru asta va trebui să așteptăm moartea mătușii și a doamnei Celina. N-avem încotro. Kromicki s-ar putea să fie de acord. În caz contrar, o iau pe Aniela și-o duc fie și în India, iar divorțul ori anularea căsătoriei o voi obține chiar și împotriva voinței lui. Din fericire nu-s lipsit de mijloace. În

ceea ce mă priveşte, sînt gata la orice şi convingerea asta intimă, fermă, îmi conferă o justificare totală în propriii mei ochi. De data asta nu mai e o banală poveste de dragoste, ci un sentiment în care se concentrează întreaga-mi existenţă. Forţa şi sinceritatea lui îndreptăţesc şi comportarea mea faţă de Aniela. Ştiu că o păcălesc spunîndu-i că nu-i cer decît sentimente frăţeşti, că o păcălesc asigurînd-o că nu vreau nimic de la ea — dar toate astea ar fi o minciună rea numai în cazul cînd însăşi dragostea mea ar fi mincinoasă. Dar pentru că-i adevărată, comportamentul meu nu-i decît o tactică, o diplomaţie sentimentală. Face parte din procesul iubirii. Este un lucru cert, că toţi logodnicii recurg la mici înşelătorii, prin care smulg mărturisirile. Iar eu sînt sincer chiar şi atunci cînd mint.

21 mai

I-am declarat Anielei c-aş vrea să mă ocup de ceva — şi vreau cu adevărat s-o fac, fie şi pentru faptul că am apucat s-o spun. Am hotărît, în primul rînd, să aduc colecţiile tatii la Varşovia şi să întemeiez aici un muzeu al familiei Ploszowski. Va fi meritul Anielei şi prima faptă bună decurgînd din dragostea noastră. Prevăd că guvernul italian îmi va pune piedici, pentru că există o lege care interzice scoaterea din ţară a vestigiilor antice şi a operelor de artă preţioase. Dar asta-i treaba avocatului meu. Ah, mi-am adus aminte de Madona lui Sassoferrato, pe care tata a lăsat-o viitoarei lui nurori ! Am să poruncesc să mi-o trimită aici, imediat, fiindcă îmi va fi de folos.

22 mai

Cît de răutăcioasă e firea omului ! Kromicki acela, care se dă peste cap prin stepele îndepărtate ca să facă milioane, în timp ce nevestei lui i se şoptesc la ureche cuvinte de dragoste — mi se pare de-a dreptul un caraghios. Mă bucur la gîndul că asta trebuie să-i treacă prin minte şi Anielei, iar dacă n-o să-i treacă, o să am eu grijă să i-o sugerez. După ce le-a vîndut moşia, le-a lăsat pe femeile astea fără un acoperiş deasupra capului... S-o fi gîndit, desigur, că au să locuiască la Odesa, ori la Kiev, însă boala doamnei Celina a adus-o pe Aniela la Ploszów...

Dar ce, el nu știa cît de șubredă e sănătatea doamnei Celina ? Ar fi trebuit să presupună, că ar putea să se îmbolnăvească grav și că atunci Aniela ar rămîne cu toate greutățile și necazurile pe cap. Poate că afacerile îi cer să fie neapărat acolo, în Orientul Indepărtat — dar atunci de ce s-a mai însurat ?

Mîine mă întorc la Ploszów. Prea tînjesc aici și în plus, vreau s-o privesc pe Aniela în ochi, fiindcă am senzația că am fugit de răspundere. Atunci, după declarația făcută, trebuia să plec. Acum însă e cazul să mă înapoiez. Cine știe, poate că fericirea mea este mai mare decît bănuiesc ? Poate că ei îi e dor de mine...

Azi am fost la Sniatyński, la Klara, pe care n-am găsit-o acasă și la doamna Koricka, o frumusețe locală. Doamna asta își poartă numele istoric prin lume ca pe o șapcă de jocheu, iar spiritul caustic, ca pe o cravașă, cu care lovește peste fețe. Totuși, am scăpat nelovit, ba dimpotrivă, a cochetat un pic cu mine. Pe urmă am mai trecut pe la o serie de case și mi-am lăsat cartea de vizită. Vreau ca oamenii să creadă că locuiesc tot timpul la Varșovia.

Deoarece nu-mi ajunge adusul colecțiilor în țară, care-i doar o chestiune de voință și de pungă, nu și de muncă, m-am tot gîndit ce-aș mai putea face. Oamenii de condiția mea se îndeletnicesc în general cu administrarea averilor lor, ceea ce, în paranteză fie spus, fac destul de prost, cu mult mai prost decît mine. Numai cîțiva dintre noi joacă vreun rol mai important în viața publică. Am spus mai înainte, că aici oamenii se mai joacă încă de-a aristocrația, așa că unii și-au pus ca scop în viață să lupte împotriva curentelor înnoitoare și să „apere" ierarhia socială. După mine ăsta-i un fel de sport și fiindcă nu-s sportiv, nu intru în joc. Dar chiar dacă n-ar fi un joc, chiar dacă opoziția lor ar avea vreun sens practic, sînt prea sceptic, ca să mă amestec. Mă gîndesc la aristocrații ăștia, că dacă într-adevăr rațiunea existenței lor o constituie — așa cum susțin — meritele istorice ale strămoșilor, atunci trebuie să spunem deschis, că majoritatea acestor merite sînt de așa factură că urmașii ar trebui mai degrabă să-și pună cămașă de penitență și să-și toarne cenușă în cap. De altfel, la drept vorbind, nici ei singuri nu prea cred în ei, cu excepția poate a cîtorva indivizi extrem de proști. Alții se prefac a fi sinceri, dar de fapt urmăresc scopuri personale și deoarece

eu nu mă prefac niciodată, consider că nu-i o treabă demnă de mine să particip la lupta asta.

Mai există şi sintetizanţi, de genul lui Sniatyński, care se situează deasupra acestor tabere şi care-s gata să le contopească într-o sinteză originală. Aceştia sînt în general oameni cu cap, dar chiar dacă m-aş lăsa convertit la felul lor de a vedea lucrurile, tot ar mai trebui să fac ceva, căci convingerea nu înseamnă activitate. Ar trebui să mi-o exprim prin ceva. Sniatyński scrie piese de teatru... Zău, cînd îmi analizez situaţia mai bine, văd că sînt lăsat în afara preocupărilor vieţii şi nu ştiu cum să fac să mă aflu înlăuntrul lor. Oricum, e cam ciudat, ca un om care posedă mijloace considerabile, pregătire, o anumită capacitate şi voinţă, să n-aibă de ce se apuca. Din nou îmi vine să blestem, căci văd clar, că numai rafinamentul meu intelectual e de vină. Pe mine ar trebui să se pună diagnoza de îmbătrînire a secolului nostru şi a civilizaţiei, pentru că am ajuns un exponent tipic. Cel care-i sceptic la tot, aceluia îi vine greu să facă ceva.

În plus, aspiraţiile mele sînt incomparabil mai mari decît posibilităţile de a le satisface. Pretutindeni viaţa se bazează pe muncă, deci muncesc oamenii şi aici. Ar fi greu să negi asta. Însă e o muncă de cai de povară, care cară cu greu snopii la hambar. Eu, chiar dac-aş vrea, nu pot să fac aşa ceva. Eu sînt cal de paradă, aş putea fi înhămat la o caretă, dar o căruţă obişnuită, pe un drum nisipos, orice mîrţoagă o poate trage mai egal şi mai liniştit decît mine. N-aş fi în stare cu nici un preţ să car cărămizi la construcţia unei case ; poate c-aş fi util la ornamente, dar din păcate, acolo unde-i vorba de o construcţie simplă, de un acoperiş normal deasupra capului, nu-i nevoie de asemenea maeştri.

Sau, cel puţin, dac-aş avea vreo tragere de inimă pentru muncă sau dac-aş dori să realizez ceva în baza unor principii ca ale lui Sniatyński, poate c-aş reuşi să mă înham. Dar pe mine de fapt nu mă interesează decît aparenţele. Aş vrea să muncesc numai ca să apar într-o lumină avantajoasă în ochii femeii iubite. Aniela e foarte exaltată la acest punct şi cu siguranţă că i-aş face o impresie bună. Dar tocmai de aceea, amorul propriu şi calculul îmi impun să ocup un loc excepţional, care să mă ridice în ochii ei. Să văd, trebuie să mă gîndesc. Deocamdată, las să lucreze

punga mea. Voi aduce aici colecţiile tatii, voi subvenţiona diferite instituţii şi voi da bani unde se va nimeri.

Ce influenţă ciudată poate avea asupra unui bărbat o femeie ca Aniela ! O întîlneşte un geniu fără portofoliu ca mine, un om inutil — şi de la primul contact, fără nici un fel de insistenţe din partea ei, se şi simte dator să fie activ, să aibă tot felul de responsabilităţi la care înainte nici nu se gîndea. Să mă ia naiba, dacă mi-ar fi trecut măcar prin minte să cuceresc vreo pariziană sau vreo vieneză prin aducerea colecţiilor la Paris ori Viena !

Mă înapoiez la Ploszów. Simt nevoia stringentă de a mă afla în apropierea duhului meu bun.

23 mai

Dacă m-am îndepărtat o vreme de Ploszów, am făcut-o şi ca să-i dau Anielei timp să ia vreo hotărîre. Cît am stat la Varşovia şi în timpul drumului la înapoiere, am tot încercat să ghicesc ce anume o să hotărască. Ştiam că n-o să-i scrie bărbatului ei : vino şi ia-mă, căci Ploszowski mă asediază cu dragostea lui ! N-ar face-o nici dacă m-ar uri. E prea delicată pentru aşa ceva. Lăsînd la o parte că ar fi inerentă o ciocnire între mine şi Kromicki, Aniela ar trebui să-şi părăsească mama bolnavă, căci aceasta nu-i transportabilă.

Situaţia Anielei este foarte complicată şi eu am inclus asta în calculele mele înainte de a-i face declaraţia. Întorcîndu-mă acum aici, m-am temut ca nu cumva să-i dea prin cap să se închidă în camera mamei şi să evite cît mai mult întîlnirea cu mine. În curînd însă m-am liniştit. La ţară, sub acelaşi acoperiş, e cu totul imposibil şi în orice caz ar bate la ochi, ar atrage atenţia mătuşii şi a doamnei Celina, după care ar urma felurite bănuieli, lucru care ar putea agrava starea sănătăţii acesteia din urmă.

Ca să fiu drept, exploatez situaţia fără nici un fel de scrupule, dar cine n-o exploatează cînd iubeşte ?

Bănuiam, că Aniela chiar dacă m-ar iubi şi oricît de mult, nu-mi va permite în viitor să-i repet declaraţiile, îmi va rezista chiar cu mult mai mult decît rezistă de regulă femeile măritate, deoarece cu principiile şi cuminţenia ei orice cedare, oricît de mică, i se va părea o

crimă nemaipomenită. Dar cum m-ar putea împiedica să-i vorbesc despre dragostea mea ? Nu există decît o singură posibilitate : să obţină acordul meu de bunăvoie. Presupuneam, că va voi să aibă o discuţie categorică cu mine — şi nu m-am înşelat.

Cînd am ajuns la Ploszów am găsit-o slăbită, dar mă privea în ochi. Se vede treaba că avea argumentele gata pregătite şi era convinsă de eficacitatea lor. Scumpa de ea ! Îşi închipuia că dacă are să mi le expună, mie n-o să-mi mai rămînă nimic altceva de făcut, decît să mă închin şi să tac odată pentru totdeauna. O convingere naivă că adevărul nu-i decît unul singur ! Nu încerca niciodată, dragă Aniela, să mă convingi pe mine de ceva, căci dacă mai cred în vreun adevăr şi în nişte argumente, acestea nu pot fi decît adevărul şi legea iubirii ; în plus, sînt suficient de versat, ca să-ţi întorc orice argument pe dos, ca pe o mănuşă şi să fac din el o armă împotriva ta. Nu pot să te apere nici raţionamentele tale, nici mila pe care o simt pentru tine, căci cu cît îmi apari mai albă, mai pură, cu atît mă tulburi mai mult şi te iubesc mai mult şi cu cît te voi iubi mai mult, cu atît te voi dori mai tare. N-am pentru tine decît lacrimi de crocodil, care, pe măsură ce curg, îmi ascut rapacitatea. Acesta-i cercul vicios al iubirii.

De cum am văzut-o pe Aniela, m-am şi simţit intrat în cercul acesta. După-amiază, cînd doamna Celina a adormit pe verandă, Aniela mi-a făcut semn s-o urmez în grădină. Am citit pe faţa ei, neobişnuit de serioasă, că vrea să discute cu mine, aşa că m-am dus imediat după ea. Pe măsură ce ne îndepărtam însă de verandă, curajul Anielei se topea. Am văzut-o pălind, speriată probabil de propria-i hotărîre, dar pentru că nu mai putea da înapoi, începu cu o voce nesigură :

— Dac-ai şti cît de nefericită am fost zilele astea...

— Crezi că mie mi-a fost mai uşor ? am răspuns.

— Nu, nu cred... şi tocmai de aceea am o mare rugăminte la tine... Ştiu că tu înţelegi totul, că eşti bun şi mărinimos, aşa că n-ai să mă refuzi. Sînt sigură, pentru că te cunosc.

— Spune-mi, ce-mi ceri ?

— Trebuie, dragă Leon, să pleci în străinătate şi să nu te mai întorci, pînă cînd mama nu va fi în stare să părăsească Ploszów-ul.

Eram sigur c-o să-mi ceară asta, totuşi am tăcut cîteva clipe, ca s-o las să creadă că nu ştiu ce să răspund.

— Poţi dispune de mine cum doreşti, am rostit, dar spune-mi cel puţin, de ce mă condamni la exil ?

— Nu te condamn la exil, dar ştii şi tu de ce...

— Ştiu, am răspuns cu o tristeţe şi o resemnare sinceră, pentru că aş fi în stare să-mi dau pentru tine şi ultima picătură de sînge, pentru că dac-ar fi să ne lovească trăsnetul în clipa asta, eu te-aş acoperi pe tine, expunîndu-mi propriul meu cap, pentru că aş lua asupra mea tot răul care te-ar pîndi vreodată, pentru că te iubesc mai mult decît viaţa — astea sînt cu adevărat păcate grele...

— Nu, mă întrerupse Aniela cu un efort de energie, ci pentru că sînt soţia unui om pe care-l iubesc şi-l stimez şi pentru că nu vreau să ascult asemenea cuvinte !

Brusc, ca o scînteie electrică m-a cuprins enervarea. Ştiam că nu spune adevărul, că iubirea şi stima faţă de soţ reprezintă paravanul tuturor femeilor căsătorite, cînd li se întîmplă să fie la o răscruce în viaţă — al tuturor, pot să pun pariu ! — chiar dacă nu nutresc nici urmă de asemenea sentimente. Şi totuşi cuvintele Anielei mi-au zgîriat nervii în aşa hal, că abia m-am abţinut să nu-i strig : Minţi ! Nici nu-l iubeşti, nici nu-l stimezi ! Însă mi-am dat seama că energia i se va epuiza imediat, aşa că am răspuns aproape docil :

— Nu te supăra pe mine, Anielo, am să plec !

Vedeam bine că docilitatea mea o dezarmează, că-i e milă de mine. Rupse o frunză dintr-un tufiş pe lîngă care treceam şi începu s-o fărîme nervos. Făcea eforturi supraomeneşti să nu plîngă, pieptul îi era plin de suspine.

Şi eu eram mişcat pînă în adîncul inimii. Am continuat cu greu :

— Să nu te miri totuşi, că nu mă reped să-ţi îndeplinesc dorinţa, dar e o nedreptate imensă pentru mine. Ţi-am mai spus, că nu doresc nimic mai mult, decît să pot respira acelaşi aer cu tine şi să te pot privi. Trebuie să recunoşti, că nu-i prea mult. Asta-i toată fericirea mea... Şi acum mi-o iei ! Gîndeşte-te : oricine poate veni aici, poate discuta cu tine, te poate privi — numai eu nu ! Şi asta numai pentru că-mi eşti mai dragă decît altora. Cît de crudă e soarta cu mine ! Pune-te o clipă în situaţia mea. Deşi, pentru tine e greu, căci nu ştii ce în-

seamnă pustiul. Tu îl iubești pe soțul tău, sau îți închipui că-l iubești, ceea ce-i aproape același lucru — dar imaginează-ți pentru o clipă că ești în locul meu și ai să înțelegi, că e mai rău decît o condamnare la moarte. Ar trebui să ai puțină milă și de mine. Știi oare, că izgonindu-mă, nu numai că mă privezi de posibilitatea de a te vedea, dar îmi răpești și singurul suport în viață ? Ți-am spus, că m-am întors în țară hotărît să lucrez pentru binele ei. Poate că prin asta aș putea să aflu și uitarea și liniștea, poate că prin asta mi-aș răscumpăra vinele mai vechi. De curînd m-am hotărît să aduc aici colecțiile tatii — iar tu-mi ceri acum să renunț la tot, să părăsesc totul și să plec unde-oi vedea cu ochii, revenind la viața fără nici un țel, fără nici o rază de soare ! Bine, am să plec ! Dar am s-o fac numai dacă ai să-mi poruncești același lucru peste trei zile, căci presupun că n-ai știut ce poate însemna el pentru mine. Acum știi. Acordă-mi, te rog, trei zile — nimic mai mult !

Aniela își acoperi ochii cu palmele, suspinînd :

— Oh, Doamne ! Doamne ! Doamne !

Era ceva atît de tulburător în geamătul ei, era ca un copil care se plînge de propria-i neputință, încît m-a cuprins și pe mine o tristețe enormă. Au fost momente cînd îmi venea să-i cad la picioare și să accept tot ce dorea de la mine, însă tocmai în suspinele ei am întrezărit prevestirea apropiatei mele victorii și mi-ar fi părut rău să-i pierd roadele.

— Ascultă-mă, am spus, într-un singur caz aș pleca imediat, chiar astăzi ! Aș pleca departe de tine, peste mări și țări, dacă aș ști că mi-o ceri nu numai pentru a nu-ți tulbura liniștea văzîndu-mă nefericit, ci și pentru propria ta inimă. Îți vorbesc ca un prieten, ca un frate : știu de la mătușa, că m-ai iubit. Dacă sentimentul acesta mai e încă viu în tine — atunci mîine nu voi mai fi aici.

Cuvintele mi-au fost dictate de o durere absolut sinceră și totuși constituiau o capcană îngrozitoare pentru Aniela, căci puteau să-i smulgă mărturisirea de pe buze ; dacă s-ar fi întîmplat așa, nu știu, poate că aș fi plecat într-adevăr, însă deocamdată e sigur, că aș fi luat-o în brațe. Dar ea s-a cutremurat doar, ca și cum i-aș fi atins din neatenție o rană ; pe față i s-a întins momentan o roșeață de furie și revoltă.

— Nu ! a strigat ea cu disperare în glas, nu-i adevărat ! Nu-i adevărat ! Pleacă sau rămîi, dar nu-i adevărat ! Nu-i adevărat !

Eu însă şi numai după emoţia ei mi-am dat seama că poate să fie adevărat. Aveam un chef nebun să i-o spun în faţă, cu toată brutalitatea, dar am zărit-o de departe pe mătuşa că se îndreaptă spre noi. Aniela nu mai reuşi să-şi revină, aşa că bătrîna se uită la ea şi întrebă imediat :

— Ce-i cu tine ! Despre ce-ai discutat cu Leon ?

— Aniela, am răspuns eu, mi-a povestit cît de rău a influenţat vînzarea moşiei asupra sănătăţii mamei ei — şi nu-i de mirare că s-a tulburat atît...

Ori că puterile Anielei erau complet epuizate, ori că minciuna mea, cu care trebuia să fie de acord, a umplut paharul de amărăciune, fapt e că în clipa aceea a izbucnit în plîns ; plîngea cu sughiţuri, că i se cutremura tot trupul, ca de spasme. Mătuşa o luă în braţe ca pe un copil.

— Draga mea, spuse ea, scumpa mea ! Ce să faci... Voia lui Dumnezeu e în toate ! Mie mi-a distrus grindina la ultima furtună cinci ferme şi nici măcar domnului Chwastowski nu i-am spus un cuvinţel !

Nu ştiu de ce, dar faptul că a pomenit de grindină şi de cele cinci ferme distruse mi s-a părut ceva atît de egoist, de mărunt în comparaţie cu o singură lacrimă de-a Anielei, că m-am înfuriat.

— Dă-le încolo de ferme, am spus aspru, e vorba de sănătatea mamei ei !

Şi am plecat supărat, cu conştiinţa c-o chinui pe femeia pe care o iubesc mai presus de orice pe lume. Chipurile am cîştigat pe toată linia, dar nu simt decît o tristeţe enormă, ca şi cum m-ar ameninţa în viitor ceva necunoscut şi îngrozitor.

25 mai

Au trecut trei zile de la ultima noastră discuţie. Aniela n-a repetat dorinţa ei de a pleca, aşa că rămîn. Vorbeşte puţin cu mine, mai mult stă în camera ei, însă nu mă evită în mod special, ca să nu atragă atenţia bătrînelor. Eu, la rîndul meu, mă străduiesc să fiu bun cu ea, gri-

juliu, prietenos, dar fără să exagerez. Vreau să aibă impresia, că dragostea mea are unele izbucniri, dar că eu fac ce pot, ca s-o închid în mine. E imposibil să nu observe, că sentimentele mele iau amploare, fiindcă realmente devin tot mai puternice cu fiecare clipă. Nu se poate să nu o influenţeze lucrul acesta. Acum avem lumea noastră, în care nu sîntem decît noi doi, avem taine comune faţă de mătuşa şi de doamna Celina. Cînd discutăm despre lucruri indiferente, cînd ne străduim faţă de alţii să menţinem aparenţele vechilor relaţii, ştim amîndoi la fel de bine, că în sufletul nostru este altceva. Am anumite cuvinte şi priviri, pe care nu le înţelege decît ea. S-a ajuns la asta prin forţa lucrurilor — şi oricum s-ar fi ajuns, cu sau, mai degrabă, fără voia Anielei — este ceva care ne uneşte. Timpul, obişnuinţa şi răbdarea mea vor face restul. Dragostea mea e în stare să toarcă mii de fire cu care s-o învălui şi care să ne lege mereu mai mult. Totul ar fi zadarnic, numai dacă ea şi-ar iubi soţul. Atunci, cu siguranţă că n-aş trezi decît ura ei faţă de mine. Însă trecutul este de partea mea, iar prezentul nu-i aparţine lui Kromicki. Analizez totul atît de obiectiv, de parcă aş fi o terţă persoană, cineva din afară şi întotdeauna ajung la convingerea că nu se poate să-l iubească. Împotrivirea Anielei nu-i decît lupta interioară a unui suflet excepţional de pur, care nu admite nici măcar gîndul infidelităţii. Însă nu se poate sprijini pe nimic în lupta asta ; pe de altă parte, eu nu-mi fac iluzii. Ştiu că rezistenţa ei va fi îndelungată şi greu de învins. Trebuie să fiu atent tot timpul, să cuprind totul în sfera gîndirii mele şi să pătrund totul ; trebuie să-mi ţes plasa din fire atît de fine, încît să fie aproape invizibile. N-am voie să apăs nici prea tare, nici prea devreme pe nici o clapă, mă voi feri de greşeli şi nu voi ceda, pînă cînd nu voi face din această inimă ceea ce vreau eu. În fine, dacă voi comite vreo greşeală, ea va decurge din dragoste şi sper ca tocmai de aceea să iasă în favoarea mea.

26 mai

Astăzi l-am anunţat pe Sniatyński, că m-am decis să aduc la Varşovia colecţiile tatii. Am făcut-o cu scopul ca prin el vestea să ajungă la redacţiile ziarelor, care nu vor

omite să dea gestului meu importanța unui valoros act cetățenesc. Involuntar, Aniela va trebui să mă compare cu Kromicki și rezultatul va fi în favoarea mea. De asemenea, am trimis o telegramă să mi se expedieze cît mai grabnic, separat, Madona lui Sassoferrato.

I-am spus Anielei la micul dejun, dinadins de față cu toți, că tata i-a lăsat prin testament tabloul acela și am văzut-o cum s-a tulburat. A înțeles imediat, că la vremea aceea tata o considera viitoarea lui noră. De fapt, în testament nici nu apare numele ei. Este scris doar : „Capul de madonă numărul cutare, va fi al viitoarei mele nurori". Și tocmai de aceea vreau să-l dau Anielei. Discuția despre testamentul tatii a trezit în noi amîndoi o avalanșă de amintiri. Am făcut-o premeditat, ca să-i întorc gîndurile spre timpurile acelea apuse, cînd mă iubea și o putea face nestingherită. Știu că din epoca aceea a rămas în inima ei și multă amărăciune și supărare pe mine. Nici nu se putea altfel. Și poate că aș fi fost înlăturat totalmente din inima ei, dacă n-ar fi fost rugămintea pe care i-am adresat-o prin Sniatyński, în ultima clipă. Asta-i circumstanța atenuantă a vinei mele. Căci nu se poate ca Aniela să nu se gîndească acum, că am vrut să dreg totul, fie și în ultimul moment, că o iubeam, că am suferit, că mi-am ispășit păcatele și le mai ispășesc încă, iar dacă sîntem nefericiți și unul și celălalt, este și datorită ei. Asemenea gînduri trebuie s-o facă să-mi ierte vina, să regrete trecutul, să viseze la fericirea care ar fi putut să fie astăzi pîinea noastră cea de toate zilele, dacă n-ar fi existat vina mea și asprimea ei.

Am observat și acum pe fața ei că se teme să viseze la fericirea care ar fi putut să fie și că preferă să discute despre lucruri anodine. Mătușa este în prezent atît de preocupată de apropiatele curse și de așteptata victorie a calului nostru Naughtyboy la alergările pentru premiul acordat de guvern, încît nici nu se mai poate gîndi la altceva. În consecință, Aniela a încercat astăzi să canalizeze discuția pe tema curselor, dar vorbea numai așa, ca să spună ceva, destul de distrată și în plus punea niște întrebări de o asemenea naivitate, că mătușa revoltată i-a retezat-o în cele din urmă :

— Văd, draga mea, că nici măcar n-ai idee ce-s alea curse !

Iar eu i-am declarat Anieleï din priviri : Știu, că în clipa asta ai vrut doar să-ți înăbuși vocea inimii — și ca m-a înțeles atît de exact, de parcă aș fi spus-o prin cuvinte. Sînt aproape convins că și ea este la fel de absorbită de relațiile noastre, ca și mine. Ideea dragostei extra-conjugale a fost de-acum sădită în inima ei, mocnește acolo și n-o părăsește nici o clipă. Trebuie să se obișnuiască cu ea. În asemenea condiții inima femeii, chiar dacă-și iubește soțul, se poate întoarce de la el. Picătura de apă, care cade încontinuu sapă chiar și piatra. Dacă Aniela mă iubește cîtuși de puțin, chiar dacă iubește numai trecutul nostru și tot trebuie să fie a mea. Nu pot să mă gîndesc calm la asta, căci previziunea fericirii mă înăbușă.

Pe alocuri, în apropierea mărilor, există nisipuri mișcătoare. Pentru călătorul care pune piciorul pe ele nu mai există salvare. Cîteodată am impresia că și dragostea mea e ca nisipurile acelea. Eu o trag într-acolo pe Aniela, dar mă afund eu însumi tot mai adînc.

Nu contează, numai să fim împreună !

28 mai

Mătușa a ajuns să stea cîte șase pînă la opt ore zilnic la Burzany, o fermă la o milă distanță de Ploszów, unde-și pierde timpul admirîndu-l pe favoritul ei Naughtyboy și supraveghindu-l pe englezul Web, care antrenează caii. Am fost și eu ieri acolo, am stat vreo oră. Naughtyboy este într-adevăr promițător și s-ar putea să se dovedească nu prea *naughty* [1], cînd va veni timpul să arate ce poate. Dar, ce-mi pasă mie ! Tot felul de treburi îmi solicită prezența în oraș, însă nu mă îndur să plec de la Ploszów. Doamna Celina e și mai slăbită decît acum cîteva zile. Tînărul Chwast [2] — cum îi spune mătușa — consideră că nu-i decît o stare trecătoare, dar recomandă să fie cineva în permanență lîngă bolnavă și s-o distreze, căci altfel începe imediat să se gîndească sărmana la pierderea moșiei și să se enerveze. Mă străduiesc să manifest față de ea o grijă aproape filială, căci în felul acesta cîștig

[1] Răutăcios — în original, în limba engleză.

[2] Joc de cuvinte, Chwast apare ca o formă prescurtată din Chwastowski, dar totodată, în polonă înseamnă buruiană.

recunoştinţa Anielei şi o obişnuiesc să mă considere ca pe cineva foarte apropiat. De altfel, nici nu-i mai port pică doamnei Celina ; e mult prea nefericită şi în plus, încep să iubesc tot ce ţine de Aniela şi pe toţi — cu excepţia unuia ! Ieri şi astăzi am stat cîteva ore cu bolnava, în tovărăşia Anielei şi a lui Chwast. Am citit, am discutat. Doamna Celina nu doarme noaptea, iar doctorul nu-i mai dă chloral. Aşa că ziua, după orice discuţie mai lungă adoarme şi nu se trezeşte — ciudat lucru — decît dacă se face linişte. Aşa că noi am citit şi am discutat mai departe. La fel şi astăzi. Dacă n-ar fi fost doctorul, aş fi putut foarte bine să vorbesc liber cu Aniela.

Am aflat din ziare de desfăşurarea şi încheierea procesului de divorţ al frumoasei doamne Korycka. Toată Varşovia e preocupată de procesul acesta şi în special mătuşa mea, care este rudă de departe cu Korycki. Am profitat de ocazie să-i insuflu Anielei nişte idei pe care nu le avusese pînă atunci.

— Mătuşa, am spus pe un ton de profundă convingere, se revoltă pe nedrept împotriva pasului doamnei Korycka. După mine, cred că a procedat ca o femeie înţeleaptă şi corectă. Voinţa omului încetează acolo unde începe dragostea ; chiar şi mătuşa trebuie să fie de acord cu asta. Dacă doamna Korycka iubeşte pe altcineva, nu-i mai rămînea nimic altceva de făcut, decît să se despartă de soţul ei. Ştiu ce ar răspunde mătuşa şi probabil ce gîndeşti şi tu în clipa asta, dragă Anielo : că în afară de sentimente, mai are şi o datorie. Nu-i aşa ?

— Cred că şi tu eşti de aceeaşi părere, răspunse Aniela.

— Fără îndoială. Dar se pune următoarea chestiune : faţă de cine este datoare doamna Korycka ?

Nu ştiu prea bine de ce tînărul doctor a declarat că nu recunoaşte liberul arbitru, după aceea însă a început să asculte cu atenţie, căci îi plăcea îndrăzneala părerilor mele.

Iar eu, văzînd uimirea de pe faţa Anielei, am continuat :

— Ce poate fi mai sălbatic şi mai împotriva firii, decît să ceri cuiva să sacrifice pe omul iubit, pentru altcineva mai puţin iubit ? Religiile sînt în anumite privinţe cît se poate de contradictorii între ele, dar toate au aceeaşi etică. Conform acestei etici, căsătoria trebuie să se bazeze pe iubire. Deci, ce este căsătoria ? Ori este ceva indestruc-

tibil şi realmente sfînt, atunci cînd se bazează pe dragoste, ori, în caz contrar, nu este decît un contract încheiat împotriva moralei şi religiei, care trebuie desfăcut, ca fiind imoral. Cu alte cuvinte, datoria femeii decurge din sentiment şi nu din tot felul de contracte mai mult sau mai puţin solemne, care nu sînt în fond decît nişte formalităţi. Spun asta pentru că sînt un om care preţuieşte mai mult esenţa lucrurilor decît forma. Ştiu, că termenul „infidelitate' sună înfricoşător. Dar să nu credeţi că femeia devine infidelă numai atunci cînd îşi părăseşte soţul. Ea este infidelă — şi chiar totalmente — încă din clipa cînd simte că dragostea pentru el a încetat să mai existe. Ceea ce urmează după aceea, nu-i decît problema capacităţii ei de a proceda logic, a curajului şi a inimii, care ştie, ori nu ştie să iubească. Doamna Korycka l-a iubit pe omul pentru care a divorţat acum, dinainte de a se căsători cu cel care i-a fost soţ. Şi nu s-a căsătorit cu celălalt numai din cauza unor neînţelegeri, numai pentru că a cotat drept indiferenţă o explozie de-a lui de gelozie. Asta a fost greşeala ei capitală, pe care astăzi vrea s-o îndrepte, pentru că a înţeles că n-are voie să sacrifice un om iubit, pentru unul indiferent şi că datoria ei nu este de partea convenienţelor, ci a sentimentelor. Nimeni nu i-o poate lua în nume de rău, decît ipocriţii sau oamenii cu ochelari de cal.

În ceea ce spuneam era tot atîta minciună, cît şi adevăr. Ştiam precis că mătuşa n-ar fi niciodată de acord cu teoria mea, că voinţa se termină acolo unde începe dragostea ; dar am formulat-o aşa dinadins, ca să i-o prezint Anielei ca pe un adevăr ce nu poate fi pus la îndoială. Ştiam de asemenea, că doamna Korycka este o persoană uşuratică, ce nu merită să-ţi pui în acţiune tunurile de calibru greu ale principiilor ; şi, în sfîrşit, am născocit povestea primei ei iubiri, numai ca să fie analogia mai mare. În schimb eram sincer în ceea ce spuneam despre drepturile şi îndatoririle care decurg din sentimente. Bineînţeles că n-aş fi aderat atît de total la teoria aceasta, dacă nu m-ar fi privit direct, dar omul e întotdeauna subiectiv şi cu atît mai mult cel care se îndoieşte de toate adevărurile obiective.

Pledam pentru mine şi aş fi fost un prost dac-aş fi pledat împotriva mea. Mizam pe faptul că făcîndu-i Anielei cunoscute aceste lucruri, vor grăbi evoluţia din

sufletul ei pe calea dorită, avînd şi calitatea de a-i da curaj şi de a o justifica în propriii ei ochi. Cunoscîndu-i sensibilitatea, presupuneam că sămînţa aruncată va prinde măcar parţial. M-a înţeles perfect şi nu mi-a fost greu să observ, că fiecare cuvînt de-al meu are rezonanţă în inima ei. Pe măsură ce vorbeam, faţa i se aprindea tot mai tare ; de cîteva ori a dus palmele la obraji, ca şi cum ar fi vrut să-i răcorească. În cele din urmă, cînd am terminat, a spus :

— Aşa poţi să demonstrezi orice, dar cînd faci un lucru rău conştiinţa e cea care îţi spune : e rău, rău ! Şi n-o poţi convinge cu nimic de contrariu.

Cu siguranţă că tînărul Chwastowski a crezut în clipa aceea că Aniela n-are nici un fel de pregătire filozofică, dar eu trebuie să recunosc, că în primul moment am avut senzaţia pe care o încerci cînd luptînd cu sabia nimereşti în zid. Răspunsul Anielei prin simplitatea şi caracterul lui dogmatic a pus la pămînt toate argumentele mele. Căci dacă principiul enunţat de mine, că voinţa omului încetează acolo unde începe dragostea, poate fi pus totuşi la îndoială, în schimb este absolut sigur, că acolo unde începe dogma, se termină orice fel de raţionament. Femeile în general şi în special polonezele, sînt de acord cu logica atîta vreme cît nu le ameninţă direct. Cînd zăresc pericolul însă, se adăpostesc după fortăreaţa credinţelor simple şi a adevărurilor catehismului, pe care nu le poate aboli decît sentimentul, căci mintea e neputincioasă în faţa lor. Asta-i slăbiciunea şi puterea lor totodată ; gîndirea le este din cauza asta mai puţin solidă decît cea a bărbaţilor, în schimb, în anumite condiţii devin invincibile. Diavolul reuşeşte s-o împingă la decădere pe o femeie, numai dacă o face să se îndrăgostească ; pe calea raţionamentului logic n-ar obţine nimic de la ea, chiar dacă — prin absurd — ar avea dreptate.

M-a cuprins o mare descurajare. Mă gîndeam că orice construcţie pe care aş ridica-o, cu multă artă şi trudă, Aniela o s-o răstoarne cu un singur cuvînt : Rău ! Nu-mi permite conştiinţa ! În faţa unor asemenea răspunsuri n-am nici o putere. În plus, mai trebuie să fiu şi deosebit de atent, să n-o sperii cu fantezia mea prea cutezătoare în timp ce încerc să-i insuflu anumite idei şi să n-o îndepărtez de mine.

Şi totuşi, nu pot renunţa la strădaniile de genul acesta. Ştiu că ele nu joacă rolul principal în procesul de cucerire a inimii ei, dar pot avea totuşi un rol ajutător — şi eventual pot grăbi deznodămîntul. N-ar ajuta la nimic, numai în cazul cînd ea nu m-ar iubi. Ar fi o eroare îngrozitoare, dar şi atunci ar trebui să ducă la un deznodămînt.

29 mai

Astăzi am găsit-o pe Aniela în sufragerie, urcată pe un scaun în faţa pendulei, la care nu ştiu ce se stricase. În clipa cînd s-a ridicat pe vîrfuri vrînd să împingă în sus limba ceasului, scaunul s-a clătinat sub ea. Am reuşit doar să strig : — Cazi ! şi s-o prind în braţe. Timp de cîteva secunde am strîns la piept trupul ei scump ; am simţit o clipă părul şi respiraţia ei pe faţa mea. Toate astea m-au ameţit atît de tare, încît a trebuit să mă ţin de speteaza scaunului, ca să nu cad — şi ea a văzut. Ştie că o iubesc ca un nebun ! Astăzi nu pot să mai scriu.

30 mai

Am umblat ca otrăvit toată ziua. Aniela a primit de dimineaţă o scrisoare de la Kromicki şi am auzit-o cum îi spunea mătuşii, că nu ştie nici el precis cînd o să poată veni : poate în curînd, poate abia peste două luni. Nici nu-mi imaginez cum o să-i suport prezenţa alături de Aniela. Uneori am impresia, că n-o să rezist. Mai sper doar în nişte împrejurări fericite, care să-l împiedice să vină. Doctorul Chwastowski a spus că doamna Celina trebuie să plece la Gastein, imediat ce va fi în stare să suporte drumul. E un loc atît de îndepărtat de Baku, încît sper ca lui Kromicki să i se pară mult prea departe şi să nu vină. Eu însă, mă duc, orice o fi. Ce idee fericită a avut şi Chwastowski ăsta, fericită şi pentru mine şi pentru doamna Celina, căreia realmente băile de acolo ar putea să-i redea sănătatea ! Eu de asemenea sînt obosit şi am nevoie de aer de munte şi mai mult decît asta, am nevoie să fiu lîngă Aniela. Mîine plec la Varşovia şi am să telegrafiez la administraţia băilor, să ne rezerve camere. Dacă e totul ocupat, sînt gata să cumpăr o vilă. Cînd doamna Celina, vorbind de plecare, se plîngea că

vor cădea pe capul Anielei o serie de greutăți și probleme, eu am spus : „Lăsați totul pe mine" — după care, întorcîndu-mă spre Aniela, am adăugat mai încet : „Voi aranja totul ca pentru propria mea mamă". Doamna Celina, care crede din ce în ce mai puțin în milioanele lui Kromicki, se teme să nu le instalez undeva prea scump, dar eu am și hotărît în sinea mea, să le arăt un contract fictiv, iar cheltuielile principale să le iau asupra mea. Bineînțeles, pînă acum n-am pomenit că aș merge și eu la Gastein. Mi-am pus în gînd să aranjez totul cu atîta îndemînare, încît mătușa singură să-mi propună să le însoțesc și sper să reușesc, căci ei nici nu-i trec prin minte anumite bănuieli. Sînt aproape sigur, că dac-am să încep să spun, că aș vrea să plec în vacanță într-o localitate de munte, are să-mi spună : „Du-te mai bine cu ele." Știu că asta are s-o sperie pe Aniela, dar poate că într-un colțișor tainic al inimii are s-o și bucure. Poate c-are să-i vină în minte un vers din *Kordian* [1] : „Ești pretutindeni : deasupra mea, lîngă mine și în mine !". Într-adevăr, dragostea mea o înconjoară ca un cerc fermecat ; o înconjoară, o îndatorează, o cucerește, i se vîră în suflet sub forma grijei față de ea și de mama ei, sub forma unor servicii pe care nu le poate refuza, ca să nu-i deschidă ochii mamei sale asupra a ceea ce se petrece cu ea și să nu-i înrăutățească prin asta starea sănătății ; o străbate sub forma recunoștinței față de mine și a compasiunii pentru marea mea suferință ; i se impune, în sfîrșit, cu puterea amintirilor.

De dimineața pînă seara Aniela nu aude altceva decît laude la adresa mea ; mătușa este ca întotdeauna orbită de dragoste și mă crede cel mai talentat om de pe pămînt ; tînărul Chwastowski, voind să demonstreze cît de imparțiali sînt oamenii cu orientarea lui, susține că reprezint o excepție în sfera putredă în care m-am născut ; chiar și pe doamna Celina am atras-o de partea mea. Sînt atît de afectuos cu ea, încît a ajuns să țină la mine — aș spune involuntar — și sînt sigur că acum regretă că nu sînt soțul Anielei.

În jurul Anielei este o imensă sugestie de iubire, exercitată de oameni și natură.

[1] *Kordian*, dramă în versuri de Juliusz Słowacki.

Iar tu, iubito, vei rezista multă vreme acestor forțe ? Cînd ai să vii la mine să-mi spui : Nu mai pot, ia-mă, te iubesc !

Varșovia, 31 mai

Doamna L., care patronează una din societățile filantropice de aici, a rugat-o pe Klara să mai dea încă un concert, de această dată în beneficiul societății respective. Klara a refuzat, spunînd că lucrează la o compoziție mai mare și că are nevoie de maximum de concentrare. Însă în scrisoare, care era un model de refuz amabil, a pus o sumă identică cu cea cîștigată la primul concert. Nu-i greu de dedus ce vîlvă a făcut gestul ei în toată Varșovia. Ziarele mai scriu și acum despre asta, ridicînd-o în slăvi pe artistă și mărinimia ei. Bineînțeles, cu ocazia aceasta, averea tatălui ei, care este realmente mare, s-a transformat în ceva fabulos. Nu știu de unde a apărut zvonul că s-ar mărita cu mine. Poate faptul că ne-am cunoscut mai dinainte a fost cauza, că sîntem prieteni, precum și știrile exagerate despre milioanele ei... La început am fost cam furios, pe urmă, după ce am reflectat puțin, m-am hotărît să nu neg zvonul, căci în felul acesta pun legătura cu Aniela în afara oricăror bănuieli.

Astăzi, la un dineu dat de Klara, s-a apropiat de mine doamna Korycka zîmbind insinuant și de față cu peste zece persoane din lumea muzicală și din *high-life*-ul nostru varșovian, m-a întrebat cu voce tare :

— Spune-mi, vere, cine oare din mitologie n-a rezistat cîntecului sirenei ?

— Nimeni n-a rezistat, dragă verișoară, am răspuns, cu excepția lui Ulise, dar și acesta a rezistat numai pentru că era legat de catarg.

— Iar tu ai fost mai puțin precaut ?

Cîteva persoane zîmbeau pe înfundate, așteptînd răspunsul meu, așa că am spus :

— Uneori nu ajută nici asta. Tu știi cel mai bine, că dragostea rupe orice fel de legături.

Cu toată siguranța de sine, doamna Korycka a fost pentru un moment încurcată, iar eu am repurtat una din acele mici victorii, despre care se povestește apoi

prin saloane, citîndu-se de regulă proverbul : „Și-a găsit nașul !"

Mi-e indiferent dacă se vorbește sau nu că mă însor cu Klara, ba chiar, din motivele menționate, prefer să se creadă așa. Însă nu m-am așteptat ca vizita mea acolo să se termine atît de neplăcut și asta din cauza Klarei însăși. După ce au plecat musafirii și am rămas numai eu și Sniatyński, Klara a început să ne cînte concertul proaspăt compus, care este într-adevăr atît de minunat, încît nu găseam destule cuvinte de laudă. După ce repetă, la rugămintea noastră finalul, Klara spuse pe neașteptate :

— Asta-i de rămas bun, căci pînă la urmă totul pe lume se termină cu o despărțire.

— Doar n-ai de gînd să ne părăsești ? întrebă Sniatyński.

— Cel mai tîrziu peste zece zile trebuie să fiu la Frankfurt, răspunse Klara.

Sniatyński se întoarse spre mine :

— Tu nu spui nimic ? Tu, care la Ploszów ne-ai strecurat speranța, că doamna o să rămînă la noi pentru totdeauna ?

— Repet și acum, că amintirea doamnei va rămîne printre noi pentru totdeauna.

— Și eu tot așa am înțeles, spuse Klara cu naivă resemnare.

Pe mine însă m-a apucat furia împotriva mea însumi, a lui Sniatyński și a Klarei. Nu-s nici atît de prost, nici atît de vanitos, nici atît de naiv, ca să mă bucure mai presus de orice cucerirea unei femei. Dar gîndul că ea s-ar putea să mă iubească cu adevărat și să nutrească speranțe neîntemeiate, îmi era extrem de neplăcut. Știam că are pentru mine niște sentimente cam nebuloase, care la o adică ar putea să devină foarte puternice, dar nu mă așteptam ca în baza acestor sentimente să aibă anumite pretenții la mine, să aștepte ceva din partea mea. Mă gîndeam, că poate toată povestea asta cu plecarea ei nu-i decît pentru a mă încerca pe mine, să vadă cum primesc vestea. Acum știe : am primit-o cît se poate de rece. O dragoste ca cea pe care i-o port Anielei ar trebui să mă învețe ce-i compătimirea ; dar iată că atît tristețea Klarei, cît și anunțarea plecării ei nu numai că nu m-au mișcat,

ci mi-au apărut chiar ca niște pretenții absurde și jignitoare la adresa mea.

De ce ? Doar nu din simțăminte de castă. Sînt departe de asemenea vederi învechite. Atunci, pe moment, n-am știut cum să-mi explic ceea ce simțeam, acum însă îmi dau seama, că reacția mea ciudată era datorată numai faptului că aparțin fără rezerve Anielei și că am senzația, că orice femeie care mi-ar cere fie și o singură bătaie a inimii, ar atenta în felul acesta la bunul Anielei. Și explicația asta îmi este suficientă.

Bineînțeles, îmi voi lua rămas bun de la Klara cu multă cordialitate, cînd va fi de-acum în vagon, dar anunțarea asta a plecării cu atîta timp înainte m-a umplut de dezgust. Cred că numai Anielei îi este permis să mă calce nepedepsită pe nervi. Niciodată n-am privit-o pe Klara atît de fără simpatie și atît de critic, ca în clipa de față. Pentru prima dată mi-am dat seama, că formele ei pline, pielea albă, părul negru, ochii albaștri prea bulbucați și buzele de culoarea vișinelor, într-un cuvînt, că toată frumusețea ei amintește de tablourile de prost gust cu hurii, sau mai rău, de reproducerile din hotelurile de mîna a doua. Am plecat de la ea în cea mai proastă dispoziție cu putință și m-am dus la librărie să aleg cîteva cărți pentru Aniela.

De vreo săptămînă mă tot gîndesc ce să-i dau de citit. N-am vrut să pierd din vedere nici acest mijloc. Însă nu-mi pun prea mare nădejde în el, pentru că acționează foarte încet. Am observat în plus, că pentru femeile noastre, care au incomparabil mai multă fantezie decît temperament, cartea rămîne întotdeauna ceva totalmente desprins de realitate. Chiar dacă ajunge în mîna unei ființe foarte sensibile, în cel mai bun caz creează în mintea ei o lume abstractă, imaterială, care n-are nici cea mai mică legătură cu viața practică. Aproape că nici uneia dintre femeile noastre nu-i trece prin minte, ca ideile din cărți să poată fi aplicate în comportamentul lor personal. Sînt convins, că dacă un autor mare, cu renume, ar încerca să-i explice Anielei, că la o femeie de exemplu puritatea de gîndire și sufletească e nu numai inutilă, dar chiar condamnabilă din punct de vedere moral — și mai mult — dacă printr-o minune ar reuși să i-o dovedească, Aniela ar considera că un asemenea principiu este aplicabil la toată lumea, cu excepția ei.

Cel mult aș putea spera ca lectura unor anumite cărți s-o deprindă cu un soi de liberalism în gînduri și sentimente. De fapt, nici nu-mi doresc mai mult. O iubesc din tot sufletul și vreau să răspundă sentimentelor mele, caut căile potrivite pentru asta, n-o trec cu vederea pe nici una — asta-i tot. Eu, care nu mă mint niciodată, îmi spun deschis : Vreau s-o împing pe Aniela pînă acolo, încît să-și sacrifice soțul pentru mine, dar nu vreau nici s-o stric, nici s-o pătez. Să nu-mi spună nimeni, că una o exclude pe cealaltă și că asta-i sofistică. Și așa am în mine diavolul scepticismului, care mă sîcîie și-mi spune tot timpul : Creezi o teorie pentru uz propriu ; calea infidelității este calea desfrîului. Dacă ți-ar sluji la ceva, ai emite pe loc și teorii opuse. Ce chin ! Dar iată ce răspund diavolului meu : Și de teoriile opuse aș putea să mă îndoiesc la fel de bine ca și de astea de-acum. Așa că născocesc și eu ce se poate născoci în apărarea iubirii, căci e dreptul meu, la fel cum e dreptul meu și să iubesc. Există sentimente banale, obișnuite și sentimente elevate, neobișnuite. Femeia care ascultă de glasul unui sentiment mare, nu-și pierde noblețea sufletească, chiar dacă este căsătorită. Tocmai o asemenea iubire excepțională doresc eu să trezesc în inima Anielei și de aceea pot spune, că nu vreau nici s-o stric și nici s-o pătez.

În sfîrșit, toate dezbaterile astea lăuntrice nu duc la nimic. Chiar dacă n-aș avea nici cea mai mică îndoială că procedez rău, dacă n-aș fi în stare să-i dau nici un răspuns justificator diavolului din mine, tot n-aș înceta să iubesc și să acționez așa cum îmi dictează sentimentul și nu gîndirea abstractă.

Adevărata nenorocire a oamenilor moderni, care analizează totul și se analizează și pe ei, este că fără să creadă pe de-a întregul în rezultatele analizei, nu se pot opune patimii de a cerceta tot ceea ce se petrece în ei. Așa-i și cu mine. De la o vreme mă frămîntă întrebarea : cum se face că eu, care sînt absorbit cu toată ființa mea de iubire, știu să fiu atît de vigilent, să calculez atît de amănunțit toate mijloacele care mă pot duce la țelul dorit, să le evaluez atît de la rece, ca și cum ar face-o altcineva în locul meu ?

Și iată la ce concluzie am ajuns. În primul rînd, e cert că omul modern își rezervă întotdeauna o părticică din sine pe care s-o folosească pentru observație. În al

doilea rînd, toată atitudinea asta vigilentă, plină de chibzuială, calcul, ba chiar și de capcane, atitudine în aparență rece, este de fapt în raport direct cu temperatura sentimentului nutrit. Cu cît acesta este mai fierbinte, cu atît sileşte mai mult mintea şi chibzuinţa rece să lucreze mai abitir. Căci, repet, greşim cînd ne închipuim dragostea legată la ochi. Ea nu înăbuşă raţiunea, aşa cum nu înăbuşă bătăile inimii sau respiraţia, ci doar o subjugă. Raţiunea devine atunci primul sfătuitor al iubirii şi instrumentul folosit pentru cucerire ; cu alte cuvinte, devine ceea ce era Agrippa pentru împăratul August. Ea ţine treze toate forţele, conduce armatele, repurtează victoriile ; ea îşi aşează stăpînul în carul triumfal şi tot ea este aceea care ridică — nu un Panteon, ca anticul Agrippa — ci un Monoteon, în care o slujeşte în genunchi pe unica zeiţă a împăratului. În microcosmosul care este fiinţa umană, rolul minţii este chiar mai mare decît rolul conducătorului de oşti, căci ea trebuie să reflecte perpetuu conştiinţa a tot ce e în jur şi a sa însăşi, ca un ansamblu de oglinzi special dispuse spre a reflecta la infinit imaginea unui anumit obiect.

1 iunie

Ieri am primit răspuns de la Gastein. Apartamentul pentru doamna Celina şi Aniela este de-acum reţinut. Le-am trimis imediat vestea, împreună cu un pachet de cărţi de George Sand şi Balzac. Azi e duminică, prima zi de curse. Mătuşa a venit de la Ploszów şi stă la mine. Bineînţeles, astăzi a fost la hipodrom şi este totalmente absorbită de alergări. Dar caii noştri, Naughtyboy şi Aurora, care sînt de două zile în grajdul meu, împreună cu Web şi cu jocheul Jack Goose, vor alerga abia joia viitoare, aşa că ziua de astăzi n-a interesat-o pe mătuşa decît platonic. În schimb, atmosfera la noi e de nedescris. Grajdul s-a transformat într-o adevărată baricadă. Mătuşa mea are impresia că jocheii altor crescători tremură numai la auzul numelui lui Naughtyboy şi că-s în stare să folosească orice mijloace, ca să-l scoată din formă sau să-i taie elanul la alergări, din care cauză în fiecare negustor de portocale ori cîntăreţ cu caterinca vede un duşman deghizat, care se strecoară cu intenţii criminale în curtea noastră. Portarul şi paznicul casei au

primit ordine foarte drastice, să fie atenţi la oricine intră. La grajd paza e şi mai severă. Antrenorul Web, ca un englez adevărat ce este, îşi păstrează sîngele rece, dar nefericitul de Jack Goose, care e de fel din Burzany şi al cărui nume este de fapt transpunerea în engleză a numelui său original Kuba Gasior, nu mai ştie unde-i e capul. Mătuşa îl beşteleşte tot timpul şi la fel pe încă doi grăjdari aduşi tot de la Burzany, pentru îngrijirea cailor. A stat aproape tot timpul lîngă Naughtyboy, abia dacă am văzut-o şi numai la plecare mi-a dat o veste care m-a bucurat nespus : doamna Celina, care e din nou mai în puteri, a hotărît să-i dea voie Anielei să vină la cursele de joi. Cred că doamna Celina a presupus că-i va face în felul acesta o plăcere mătuşii, de altfel, poate foarte bine să rămînă o zi numai în grija servitoarelor şi a doctorului. Iar Aniela, care stă tot timpul ţintuită la Ploszów, are într-adevăr nevoie de puţină distracţie. Pentru mine e o mare bucurie. Însuşi gîndul c-o voi adăposti sub acoperişul meu, are un farmec ciudat. În casa aceasta m-am îndrăgostit de ea şi poate că şi inima ei a bătut mai puternic pentru mine tot aici, după serata aceea, dată de mătuşa în cinstea ei. Aici totul îi va reaminti clipele de-atunci.

2 iunie

Bine că n-am apucat încă să transform camerele în muzeu. Mă gîndesc să invit joi, după curse, cîteva persoane care-i sînt simpatice Anielei, la un dineu. În felul acesta o voi reţine cîteva ore în plus în casa mea — iar ea va înţelege, că e un dineu pentru ea, în onoarea ei.

3 iunie

Am cumpărat o mare de flori. Am pus să fie împodobite scările din hol şi două saloane. Camera Anielei a rămas exact cum era atunci cînd locuia aici. Presupun c-au să vină dimineaţa şi că Aniela va voi să se schimbe pentru curse, aşa că se va duce în cameră. Am poruncit să fie pusă acolo o oglindă mare şi să i se aranjeze un adevărat buduar. Aniela va constata astfel la tot pasul mărturiile grijii şi sentimentelor mele. Abia acum, scri-

ind, îmi dau seama că mă simt cu mult mai bine cînd mă ocup de ceva, cînd activităţi cu totul exterioare mă sustrag din cercul vicios al reflecţiilor şi introspecţiei. Cred că şi bătutul cuielor de care să atîrne tablourile în viitorul meu muzeu este mai de preţ decît permanenta despicare a firului în patru. De ce nu mai pot fi un om simplu ! Dac-aş fi ştiut să fiu la vremea cuvenită, astăzi aş fi fost unul dintre cei mai fericiţi oameni din lume.

4 iunie

Azi m-am dus să fac invitaţiile de rigoare la Sniatyński şi la alte cîteva persoane. Sniatyński, conform dorinţei mele, a dat zvon în ţară că aduc la Varşovia colecţiile tatii şi că amenajez un muzeu deschis pentru public. Sînt eroul zilei. Toate ziarele scriu despre mine, dînd cu această ocazie o lecţie oamenilor avuţi, care-şi irosesc timpul şi banii prin străinătăţi etc. Cunosc atît de bine stilul şi modul lor de a scrie, încît am prevăzut de la bun început ce vor spune, începînd cu conţinutul şi sfîrşind la frazele bombastice cu *noblesse oblige* ş.a. Dar acum îmi este totul foarte la îndemînă. Am adunat un pachet întreg de ziare, să le arăt mătuşii şi Anielei.

5 iunie

Cursele au fost devansate cu o zi, din cauza sărbătorii de mîine. Aniela şi mătuşa au sosit astăzi de dimineaţă, însoţite de cameristă şi de o grămadă de cutii cu toaletele pentru hipodrom. La prima vedere Aniela m-a emoţionat şi m-a speriat. O găsesc foarte slăbită : e palidă în obraji, nu mai are culoarea aceea caldă dinainte, e slăbită şi are în ea ceva tulbure, ceva ce-mi aminteşte de picturile lui Puvis de Chavannes [1]. Văzînd-o zilnic, mătuşa şi mama ei nu-şi dau probabil seama, dar eu, după cîteva zile de despărţire, sesizez clar deosebirea. Mă cuprinde căinţa şi mila. Desigur, cauza e numai zbuciumul, lupta din inima ei. Dac-ar vrea să urmeze glasul acelei inimi, care este a mea, de o sută de ori a

[1] Pierre Puvis de Chavannes, pictor francez (1824—1898).

mea, care e de partea mea — s-ar sfîrşi tot chinul ei şi ar începe fericirea.

Mă afund tot mai adînc în nisipurile mişcătoare.

Aveam impresia că ştiu orice amănunt, orice linie a feţei Anielei şi că mi-o pot închipui, cînd n-o văd, întocmai ca în realitate. Şi totuşi, cînd am revăzut-o astăzi după o despărţire de cîteva zile, am descoperit în ea un farmec nou. Nici nu pot spune, în ce grad mă satisface din punct de vedere estetic, cît de profund simt că ea e genul meu, frumuseţea cea mai grăitoare pentru mine, femeia mea. Sentimentul acesta îmi conferă o credinţă pe jumătate mistică, pe jumătate apropiată de o ipoteză din domeniul ştiinţelor naturii şi anume, că natura mi-a hărăzit-o mie. Cînd am auzit duruitul roţilor trăsurii în curte, am alergat jos să le întîmpin şi am încercat din nou senzaţia aceea pe care aş numi-o abandonare în voia farmecului ei ; din nou realitatea mi s-a părut mai frumoasă decît imaginea pe care o purtam în inimă.

Aniela era îmbrăcată într-o haină uşoară, de călătorie, dintr-o mătase groasă, avea pălăria legată sub bărbie cu un voal lung, gri, după moda englezească şi din rama aceasta cenuşie apărea zîmbitoare faţa ei frumoasă, dragă, asemănătoare în continuare mai degrabă cu faţa unei fetiţe, decît a unei femei măritate. M-a salutat nespus de veselă şi afectuoasă, probabil că plimbarea de dimineaţă şi perspectiva distracţiei o bine dispusese. Mă simţii fericit la gîndul că poate se bucură că mă vede şi că Ploszów-ul îi pare mai pustiu şi mai plicticos fără mine. Ca o gazdă primitoare, i-am oferit un braţ mătuşii, celălalt Anielei, lucru pe care ni-l permiteau cu prisosinţă scările largi de la intrare şi aşa le-am dus pînă în casă. Cînd au văzut scara interioară împodobită din abundenţă cu flori, au rămas amîndouă uimite, iar eu am spus :

— Asta-i surpriza mea...

Şi am strîns uşor braţul Anielei, dar atît de uşor, ca să poată trece drept o mişcare întîmplătoare şi involuntară, apoi m-am adresat mătuşii :

— Dau un dineu pentru sărbătorirea victoriei familiei Ploszowski la curse.

Mătuşa a fost foarte mişcată de gestul meu. Ah, dac-ar şti cît de puţin îmi păsa mie în clipa aceea de Naughty-boy şi de toate victoriile pe care le-ar repurta caii familiei Ploszowski la cursele întregii Europe ! Aniela

ghicise probabil ce trebuia să înțeleagă din intenția mea, însă era într-o dispoziție atît de bună, încît aruncîndu-mi o privire fugară își muşcă buzele să nu rîdă.

Iar eu aproape că-mi pierdusem capul. Aveam impresia că văd la ea un fel de cochetărie veselă, pe care n-o avusese pînă atunci. Nu se poate, mă gîndeam, ca ea să n-aibă nici un pic de amor propriu, să n-o flateze măcar un pic faptul că tot ceea ce fac, fac numai pentru ea și datorită ei.

După ce și-a scos haina de călătorie, mătușa s-a dus să vadă caii, iar eu i-am întins Anielei lista persoanelor invitate la dineu, spunînd :

— Am încercat să-i aleg numai pe cei care-ți sînt simpatici, dar dacă vrei să mai invit pe cineva, trimit imediat invitație, ori mă duc chiar eu.

— Arată-i-o mătușii, răspunse Aniela, să aleagă dînsa.

— Nu, mătușa va sta în capul mesii și noi o vom felicita ori îi vom exprima condoleanțe, însă ție ți-am rezervat rolul de gospodină în casa aceasta.

Aniela se îmbujoră ușor și voind să schimbe subiectul, spuse :

— Dragul meu, oare o să cîștige Naughtyboy acela ? Mătușa și-a pus atîtea speranțe în el și e atît de aferată...

— Eu am și cîștigat de-acum, pentru că am în casă un oaspete ca cel care stă în clipa asta în fața mea.

— Tu te ții de glume, dar eu chiar mă tem.

— Știi, am răspuns ceva mai serios, mătușa chiar dac-o să piardă, tot o să aibă o mare bucurie : colecțiile mele vor fi aici peste cîteva săptămîni. Ăsta a fost visul ei din ultimii ani. A încercat foarte insistent să-l convingă și pe tata, să le aducă în țară. Acum toate gazetele scriu despre asta și încă cu ce laude la adresa mea, nici nu pot să-ți spun !...

Fața ei scumpă s-a luminat într-o clipă.

— Arată-mi, citește-mi !

Îmi venea să-i sărut mîinile pentru sclipirea de bucurie din ochi, care constituia încă o dovadă pentru mine. Căci, dacă i-aș fi fost complet indiferent, n-ar fi bucurat-o atît laudele la adresa mea.

— Nu, am răspuns, am să citesc cînd s-o întoarce mătușa, ori mai bine am s-o rog pe dînsa să citească, în care timp eu am să mă ascund în spatele tău, căci o să am o mină nu prea inteligentă și nu vreau să mă vezi așa.

— De ce să ai o mină nu prea inteligentă ?

— Pentru că nu-i meritul meu, ci al tău. Ție ți se cuvin laudele. Ce n-aș da să le pot spune domnilor ziariști : De vreme ce considerați aceasta drept o faptă mare, dați fuga pînă la Ploszów și îngenunchează la picioarele unei anumite persoane...

— Leon ! Leon ! mă întrerupse Aniela.

— Taci, taci, fetiță mică și răutăcioasă, că acum îngenunchez și eu și nu mă mai ridic, pînă n-ai să recunoști că e influența ta.

Aniela nu mai știa ce să răspundă. Cuvintele mele erau ce-i drept cuvintele unui om îndrăgostit pînă peste cap, însă tonul degajat, glumeț și vesel crea o anumită ambianță în care era de-a dreptul imposibil să ia în tragic ceea ce spuneam.

Iar eu eram încîntat de această nouă invenție, căci știam că pe tonul acesta poți spune mult și stoarce multe declarații.

Dar nevoind nici să-l folosesc prea îndelung și nici să întind prea tare coarda, am început să-i explic serios, ce modificări vreau să fac în casă.

— Am să transform tot etajul întîi în săli de muzeu, cu excepția unei singure camere, cea în care ai locuit tu iarna trecută. Aceea va rămîne așa cum era. Numai astăzi mi-am permis s-o mai împodobesc puțin, în cinstea venirii tale.

Zicînd acestea am condus-o spre ușă. În prag, Aniela nu-și putu reține o exclamație de uimire :

— Ah, ce flori !

Iar eu am șoptit :

— Tu însăți ești o floare, cea mai frumoasă din lume...

După care am adăugat cu seriozitate :

— Sper să mă crezi, Anielo, dacă-ți mărturisesc, că aici aș vrea să mor cîndva.

Oh, cîtă sinceritate era în ceea ce spuneam ! Peste fața Anielei trecu un nor, bucuria i se stinse. Vedeam că vorbele mele au emoționat-o, așa cum emoționează orice izbucnire sinceră. O clipă îi tresări capul, umerii, pieptul, de parcă o forță nevăzută ar fi împins-o brusc spre mine. Dar se abținu și de data asta. Stătea în fața mea, cu ochii închiși, după care rosti cu gravitate :

— Lasă-mă să fiu veselă, Leon. Nu mă întrista.

— Bine, am răspuns, să încheiem un pact. Iată mîna mea !

Şi am întins mîna spre ea. Aniela mi-a strîns-o cu atîta putere, de parc-ar fi vrut să-mi spună tot ceea ce interzicea buzelor să rostească. M-a recompensat în felul acesta însutit pentru lipsa cuvintelor şi m-a îmbătat în asemenea măsură, încît cu greu m-am stăpînit să nu mă clatin pe picioare. Pentru prima dată de la întoarcerea mea în ţară am simţit ferm că voi deveni stăpînul acestei fiinţe, al sufletului şi trupului ei. Era o senzaţie de fericire atît de imensă, încît parcă se împletea cu un fel de spaimă. Se deschidea înaintea mea o lume nouă, neştiută. Din clipa aceea am avut convingerea, că opoziţia ei nu-i decît o chestiune de scurtă durată şi că depinde de curajul meu.

Mătuşa s-a întors din grajd într-o dispoziţie roză ; nu se produsese nici un atentat asupra preţioasei sănătăţi a favoritului. Antrenorul Web la toate întrebările mătuşii avea acelaşi răspuns imperturbabil : *All right.* Jack Goose era plin de speranţe. Ne-am dus la fereastră să vedem cum au să-l scoată din grajd pe viitorul campion, căci se apropia clipa cînd trebuia să plece spre Cîmpia Mokotów şi acolo să-şi aştepte rîndul la alergări. După cîteva minute văzurăm doi grăjdari scoţîndu-l în curte, dar ochii noştri nu se putură desfăta cu frumuseţea formelor lui, atît era de încotoşmănat în capă. Numai prin deschiderile din dreptul ochilor se zăreau privirile lui catifelate, blînde, iar în josul capei apăreau picioarele lui suple, parcă turnate în oţel. În spatele lui, păşea Web, iar la urmă micul nostru englez de la Burzany, Jack Goose, îmbrăcat cu o haină nouă peste vestă şi încălţat în cizme de jocheu. I-am strigat prin geamul deschis :

— Să nu te laşi, Kuba !

Iar el, scoţîndu-şi şapca şi arătînd cu ea spre Naughty-boy, a răspuns vesel, în cel mai pur dialect nu londonez, ci polonez de la Burzany :

— D'apăi, c-o să-i vadă numa crupa !

Ne-am aşezat în grabă la micul dejun ; mătuşa a găsit totuşi suficient timp, ca să citească, la cafea, ce spun ziarele despre aducerea colecţiilor tatii la Varşovia. Ciudat lucru, cît de sensibile sînt femeile la orice laudă publică adusă bărbaţilor care le sînt apropiaţi. Mătuşa pur şi

simplu înflorise de bucurie — şi era adorabilă cum întrerupea cititul după fiecare frază şi mă privea plină de admiraţie. Se uita atentă şi la Aniela, să-i vadă reacţia. Din cînd în cînd rostea pe un ton apodictic :

— N-au exagerat deloc ! Aşa a fost el întotdeauna !

Eu îi eram recunoscător soartei, că nu era de faţă nici un alt bărbat, căci realmente cred că aveam o mină nu prea inteligentă.

Sosise ora pentru doamne să se îmbrace. Cu o expresie care se voia cît se poate de indiferentă, mătuşa spuse :

— Trebuie să ne grăbim, căci i-am promis micuţei Zawilowska, c-o iau la curse. Tatăl ei a avut acum cîteva zile un atac de podagră şi nu poate merge cu ea.

Zicînd acestea, ieşi. Eu şi Aniela ne uitarăm unul la altul, ea zîmbi şmecherește din colţul buzelor, iar eu spusei :

— Iar mă peteşte !

Ea puse un deget pe buze, atrăgîndu-mi atenţia că vorbesc prea tare şi dispăru în camera ei, dar după o clipă capul ei frumos apăru iarăşi în deschizătura uşii.

— Mi-am adus aminte, că n-ai invitat-o pe domnişoara Hilst, spuse ea.

— N-am invitat-o.

— De ce ?

— Pentru că o iubesc în ascuns, răspunsei rîzînd.

— Hai, zău, spune de ce n-ai invitat-o ?

— Dacă vrei, mai am timp s-o fac.

— Cum preferi tu, spuse şi se retrase din nou în cameră.

Iar eu preferam să n-o invit pe domnişoara Hilst.

O oră mai tîrziu pornirăm spre Aleea Belwedere. Aniela era îmbrăcată într-o rochie crem, cu garnitură de dantelă. Mă învăţasem atît de bine să-i spun totul din priviri, încît acum citi clar în ochii mei încîntarea şi faţa ei se îmbujoră, luminată de mulţumire, dar şi puţin încurcată. Pe drum ne-am oprit la vila familiei Zawilowski, dar abia avusei timp să sun, că uşa se şi deschise şi domnişoara Helena, îmbrăcată într-o rochie gris-argintie, apăru în faţa mea şi înclinîndu-şi uşor capul, trecu spre trăsură cu ţinuta ei majestuoasă. E o blondă mai degrabă urîtă decît frumoasă, cu ochi reci, albaştri deschis, cu o faţă care nu zîmbeşte şi cu purtări exagerat de ceremonioase. E cotată drept un exemplu de

distincție, lucru cu care aș fi de acord, dacă prin distincție ar fi să înțelegem rigiditate. Purtarea ei cu mine e la fel de rece ca ochii ei, ba chiar prea rece, ca să fie naturală. Probabil că vrea să aplice metoda asta ca să-mi aţîțe amorul propriu, dar e o metodă prost aleasă, fiindcă pe mine nu mă incită, ci mă plictisește, așa că mă ocup de domnișoara Zawilowska numai atît cît cere buna cuviință.

Astăzi însă m-am ocupat de ea mai mult, căci trebuia să reprezinte catalizatorul între noi, să atragă privirile curioase și să îndepărteze eventualele presupuneri pe care le-ar fi putut trezi prezența Anielei în aceeași trăsură cu mine. Am pornit mai departe, încet, căci era o zi însorită și nenumărați oameni se îndreptau spre hipodrom, atît de mulți, încît trăsurile mergeau la pas, una după alta. În față și în spate vedeam un fluviu de umbreluțe colorate, strălucind în soare și aruncînd umbre colorate peste capetele femeilor, ale căror trăsături apăreau astfel mai delicate, mai fine. Erau relativ multe fețe frumoase, dar lipsite de temperament ; la fel ca la doamnele din lumea finanțelor, care, asemenea multor altor lucruri, mai degrabă mimează temperamentul, decît îl au în realitate. Dar trăsurile deschise, ici și colo cu blazoane, toaletele în genere în culori pastel, sclipind în soare printre verdele copacilor, în sfîrșit, toată adunarea aceasta de oameni eleganți și de cai de rasă avea un aspect foarte civilizat și nu lipsit de pitoresc. Mă bucura că pe Aniela o distra mișcarea și chiar înghesuiala aceea, că se simțea bine. Răspunzînd la observațiile mele, mă privea cu oarecare recunoștință, ca și cum eu aș fi pregătit anume pentru ea acest spectacol. Stînd față în față puteam s-o privesc nestingherit, însă mă adresam mai des domnișoarei Zawilowska, de la care adia în permanență o răceală, ca de la o carafă de apă „frapată". În cele din urmă începu chiar să mă amuze, pentru că ținea să lase impresia, că dacă răspunde la întrebările mele și dacă admite s-o însoțesc, o face numai din amabilitatea ei de femeie de lume, numai pentru că este o persoană bine educată și nu că i-ar face plăcere. În situația asta am devenit și mai agresiv, dar cu o anumită notă de veselie, care în cele din urmă a reușit s-o irite. Am ajuns în sfîrșit în Cîmpia Mokotów. Trăsura mătușii avea de regulă un loc rezervat lîngă tribună și în curînd cunoscuții mei,

cu bonurile de joc puse în panglica pălăriilor începură să se perinde, să o salute şi s-o felicite pentru felul promiţător în care se prezenta Naughtyboy. Unul dintre cei mai renumiţi crescători i-a spus mătuşii, că Naughtyboy e un cal splendid, deşi poate nu suficient antrenat, însă deoarece peste noapte plouase şi pista era moale, un armăsar puternic ca el are toate şansele. Mi s-a părut c-o spune cu ironie şi m-am neliniştit oarecum, căci eşecul lui Naughtyboy ar fi însemnat să-i strice mătuşii ziua şi implicit mie, fiindcă proasta ei dispoziţie ne-ar da petrecerea peste cap. Între timp am luat-o de-a lungul trăsurilor, cercetînd terenul şi căutînd cunoscuţi. Hipodromul era plin de lume, tribunele arătau ca o masă compactă, întunecată, în care doar rochiile femeilor constituiau pete de culoare. Întregul teren era înconjurat cu un cordon gros de spectatori. Chiar şi pe valul de apărare al oraşului erau o mulţime de curioşi. De ambele părţi ale tribunei se întindeau ca două aripi, două şiruri interminabile de trăsuri şi fiecare din ele luată în parte arăta ca un coş plin cu flori.

La vreo sută de metri de tribună am zărit năsucul obraznic şi faţa rozalie a doamnei Sniatyńska. Cînd m-am apropiat s-o salut, mi-a spus că soţul ei s-a dus s-o caute pe domnişoara Hilst, după care, dintr-o singură răsuflare mi-a pus următoarele întrebări : ce mai face mătuşa şi doamna Celina ? dacă Aniela este sau nu la curse ? cum au de gînd cele două să plece la Gastein, dacă doamna Celina nu se poate ridica ? o să cîştige Naughtyboy sau nu ? cîte persoane vor fi la dineul meu ?

În tot timpul acesta, stînd lîngă trăsura ei, am observat că are o expresie extraordinar de drăguţă a ochilor şi un picior splendid. Dac-aş fi vrut să răspund la întrebările ei tot aşa, cu toptanul, cum mi-au fost puse, ar fi trebuit să am, aşa cum spune Rozalina lui Shakespeare, gură de Gargantua. După ce i-am răspuns la cîteva din ele şi după ce-am rugat-o ca după curse să vină cu soţul direct la mine, m-am dus pe urmele lui Sniatyński s-o caut pe Klara, considerînd că totuşi se cade măcar s-o salut. Am constatat că trăsura ei era nu departe de a mătuşii. Klara arăta ca o movilă acoperită de heliotropi. Am găsit-o înconjurată de artişti şi melomani, discutînd cu ei veselă. Cînd m-a văzut s-a întunecat puţin

și m-a primit cu oarecare răceală, dar știam că n-așteaptă decît o vorbă caldă, prietenească, pentru a radia toată de bucurie. Eu însă am rămas rece ; după un sfert de oră de conversație pe cît de amabilă, pe atît de ceremonioasă, am plecat mai departe și, după ce-am mai schimbat pe drum cîteva vorbe cu cunoscuții, m-am întors la trăsura noastră, căci primele două alergări se și desfășuraseră între timp și-i venise rîndul lui Naughtyboy.

M-am uitat la mătușa : avea o expresie sărbătorească a feței, însă se vedea că se străduiește din răsputeri să-și păstreze sîngele rece. În schimb fața Anielei trăda o neliniște vădită. Am așteptat destul de mult pînă au apărut caii, căci mergea foarte încet la cîntar. Între timp apăru și Sniatyński, făcînd semne de departe cu mîinile lui lungi și arătînd biletele pe care le cumpărase la casă.

— Am jucat milioane pe Naughtyboy ! strigă el. Dacă mă trădează pun ipotecă pe Ploszów.

— Sper, începu mătușa cu demnitate, că dumneata...

Dar nu mai termină, pentru că tocmai în clipa aceea, pe deasupra mulțimii înghesuite în preajma tribunei apărură bluzele multicolore ale jocheilor. Erau aduși caii pe pistă. Unii, văzîndu-se eliberați, țîșneau ca din pușcă și se duceau direct la locul de unde urma să pornească cursa ; alții mergeau la pas, liniștiți. După start au trecut pe lîngă noi în grup compact și nu prea repede, căci era o cursă dublă și jocheii voiau să cruțe puterile cailor. Dar încă de la a doua cotitură grupul se destrămă într-un șir, ca și cum vîntul ar fi risipit un pumn de petale de-a lungul drumului. În frunte călărea un jocheu îmbrăcat complet în alb, după el unul în albastru, cu șapca și mînecile roșii, după aceea veneau doi la egalitate, unul tot în roșu, celălalt roșu cu galben, în timp ce Kuba al nostru, portocaliu, era pe penultimul loc. După el mai venea un călăreț în alb cu albastru. Ordinea asta nu s-a menținut multă vreme. Cînd au ajuns de partea cealaltă a pistei, în trăsuri a început rumoarea ; doamnele mai curioase se urcau pe pernele trăsurilor, ca să nu piardă nici una din fazele alergării ; după exemplul lor se luă și mătușa, care nu mai rezista să stea locului.

Aniela îi ceda scaunul său domnișoarei Zawilowska, care, după puțină fandoseală, se cățără alături de mătușa, iar eu am urcat-o pe Aniela pe capra trăsurii, însă de-

oarece n-avea de ce se sprijini, am stat lîngă ea şi am ţinut-o de mînă. Recunosc, că în clipele acelea mă gîndeam mai puţin la cursă şi mai mult la faptul că mîna aceea delicată, iubită, se află într-a mea şi nu se retrage. Mătuşa era cu spatele în dreptul meu şi-mi cam acoperea vederea, dar ridicîndu-mă pe vîrful degetelor puteam să cuprind cu privirea tot terenul şi pe toţi jocheii, care ajungeau acum la cotitură de partea cealaltă a pistei. Văzuţi de departe semănau cu nişte cărăbuşi viu coloraţi, zburînd prin aer. De la distanţa asta ritmul cursei părea lent, iar mişcarea picioarelor cailor avea ceva mecanic. Cu toată încetineala aparentă, şarpele multicolor lăsa spaţii tot mai mari în urma lui. Ordinea călăreţilor era iarăşi alta. În frunte se afla tot jocheul alb, după el cel roşu, iar Kuba al nostru era pe locul trei. Alţii rămăseseră departe şi distanţa care-i despărţea de fruntea plutonului se mărea cu fiecare clipă. Se vede treaba că Naughtyboy nu era printre cei mai slabi cai. Pentru o clipă i-am pierdut din ochi, dar i-am zărit din nou cînd au trecut pe lîngă noi. Călăreţul roşu aproape că-l ajunsese pe cel alb, iar Kuba venea imediat în urma lor. Ştiam de-acum că albul va ceda, deoarece calul era complet ud, lucea de parcă ar fi ieşit din apă. Roşul era fioros de tot, mă gîndeam că în cel mai rău caz favoritul nostru o să ia premiul doi şi tot n-o să fie un eşec total. M-am liniştit cînd l-am văzut alergînd flegmatic, aruncîndu-şi picioarele atît de calm şi de egal, de parc-ar fi făcut o treabă cotidiană. Rumoarea printre spectatori creştea cu fiecare clipă.

— Naughtyboy a pierdut ? mă întrebă Aniela în şoaptă văzînd ordinea în care au trecut pe lîngă tribune.

— Nu, dragă. Mai au de făcut o tură, am răspuns strîngîndu-i uşor mîna.

Iar ea din nou nu şi-o retrase. E adevărat, că toată atenţia îi era îndreptată spre cursă. În clipa cînd caii au apărut dincolo de latura pe care n-o vedeam din cauza tribunei, Kuba era de-acum al doilea. Calul jocheului alb era atît de epuizat, încît l-au mai ajuns din urmă şi alţi trei călăreţi. Acum era clar că lupta se va da între roşu şi portocaliu. Kuba se mai apropie de roşu şi aşa, la o distanţă de cinci sau şase lungimi parcurseră o bună bucată de tură. Deodată rumoarea din tribune ne anunţă că se petrece ceva neobişnuit. M-am înălţat pe

vîrfuri şi m-am uitat : Kuba îl ajungea din urmă pe adversar. Larma din tribune se transformă în vacarm. Aniela era acum atît de prinsă de joc, încît începu ea să mă strîngă nervos de mînă, întrebîndu-mă din clipă în clipă : ce-i acolo ? ce se întîmplă ? Călăreţii ajunseseră în partea stîngă a pistei. Roşul, cu cîteva lovituri de cravaşă ţîşni din nou înainte, însă Naughtyboy era aproape cu capul la coada lui. Intrară într-o goană nebună pe linia tribunei, unde-i pierdurăm din nou din ochi. Peste cîteva secunde urma să se încheie lupta. În tribune se lăsă o linişte totală, care într-o clipită se transformă în ţipete. Mulţi oameni alergau spre frînghiile care îngrădeau trecerea şi în clipa aceea am zărit nişte nări roşii, un cap frumos, cu gîtul întins ca o coardă, iar pe el culorile portocaliu şi negru duse ca de vifor. În tribună răsună clopoţelul : victoria era de partea noastră !

Jocheul roşu rămăsese la o distanţă de peste zece lungimi.

Trebuie să recunosc, mătuşa şi-a păstrat excepţional sîngele rece, nu i-am zărit decît cîteva picături de transpiraţie pe frunte, pe care şi le-a şters repede cu batista. Aniela era emoţionată, amuzată în cel mai înalt grad şi fericită. Amîndoi începurăm s-o felicităm pe mătuşa, ba chiar şi domnişoara Zawilowska a rostit cîteva fraze franţuzeşti, scoase parcă din manualul de conversaţie al doamnei Boquel. În curînd trăsura fu înconjurată de cunoscuţi şi triumful mătuşii fu complet.

Eu eram îmbătat de strîngerile de mînă ale Anielei. În zadar îmi spuneam, că puteau fi involuntare, deoarece mă urmărea gîndul că adeseori opoziţia femeilor cedează în clipele de surescitare şi uitare de sine, fie datorită distracţiei, fie a priveliştilor frumoase sau a altor împrejurări, diferite de condiţiile cotidiene ale vieţii. Se petrece atunci un fel de încîntare a nervelor, faţă de care e lesne de înţeles pierderea controlului obişnuit. Luînd în consideraţie tocmai o asemenea stare de spirit la Aniela, am tras concluzia că ea va înceta să mai lupte împotriva sentimentelor care pun stăpînire tot mai hotărît pe inima ei şi m-am decis să fiu mai ferm.

Presupun că la Ploszów n-au să-mi lipsească ocaziile. Mîine ne înapoiem acolo. Dineul meu de astăzi, discuţiile şi distracţia au avut în continuare rolul picăturilor de narcotic. Ea nici nu-şi dă seama cîtă fericire ne aşteaptă

pe amîndoi — pentru asta trebuie însă ca sufletul ei să-mi aparţină în întregime, fără limite şi rezerve.

Cu toate că mătuşa a prevenit-o pe doamna Celina, că e posibil să rămînă cu Aniela la Varşovia pînă mîine, ar fi vrut să ne întoarcem încă de astăzi, după dineu. S-a petrecut însă ceva care ne-a reţinut. Dineul, apoi ceaiul care l-a urmat, s-au lungit pînă la zece. În clipa cînd plecau musafirii, am fost anunţaţi că Naughtyboy s-a îmbolnăvit. S-a făcut o învălmăşeală fără seamăn. Pînă au trimis după veterinar şi pînă l-au găsit, s-a făcut miezul nopţii. Mătuşa nici nu voia să audă de plecare.

Aniela ar fi voit să plece, însă îşi dădea seama că mie-mi convine teribil *tête-à-tête*-ul cu ea, noaptea, pînă la Ploszów dar se temea încă. În plus, mătuşa i-a explicat, că dacă se întoarce atît de tîrziu, o să trezească toată casa, inclusiv pe mama ei şi a adăugat :

— Leon nu mi-o ia în nume de rău, eu mă consider întotdeauna aici ca la mine acasă, aşa că şi tu eşti la mine. Tot la fel şi dacă i-aş da Ploszów-ul şi aş locui acolo în continuare, nici pe voi nu v-aş lăsa să plecaţi pînă nu s-ar face bine Celina.

Asta a convins-o definitiv pe Aniela să rămînă.

Acum e ora trei noaptea. Se luminează de ziuă, dar în curte şi pe lîngă grajd tot mai sclipesc felinarele oamenilor care-l îngrijesc pe Naughtyboy. Cînd ne-am despărţit să ne culcăm, mătuşa mi-a spus că mai rămîne şi mîine toată ziua la Varşovia. Eu i-am declarat că am lăsat la Ploszów nişte hîrtii importante şi că mă duc după ele şi totodată o duc şi pe Aniela. Vom fi singuri şi nu voi mai şovăi ca pînă acum. Mi se ridică tot sîngele la inimă, cînd mă gîndesc, că poate o voi duce pe fiinţa asta iubită strînsă la pieptul meu şi că poate voi auzi mărturisirea ei, că mă iubeşte la fel cum o iubesc şi eu.

E înnourat şi a ploaie, însă se luminează tot mai mult. Nu mă despart decît cîteva ore de momentul cînd voi începe o nouă viaţă. Bineînţeles că nu mă mai culc, n-aş putea să adorm pentru nimic în lume. Nu mă simt deloc obosit. Scriu şi depăn impresiile de peste zi. Mai simt şi acum în palmă căldura mîinii şi tremurul degetelor ei, care nu se retrăgeau nici cînd le strîngeam. Eu am modelat sufletul ăsta, l-am educat şi l-am pregătit pentru dragoste. Sînt ca un comandant care a prevăzut totul,

a născocit şi a chibzuit totul, dar care nu doarme înaintea zilei în care urmează să se hotărască soarta bătăliei.

Aniela în schimb doarme acolo, de partea cealaltă a casei şi cred că şi visele ei lucrează pentru mine. Poate că mă vede în vis şi întinde braţele spre mine. Mă trec fiorii cînd mă gîndesc la asta.

În marea aceasta de rău, prostie, nesiguranţă şi îndoială care este existenţa umană, pentru un singur lucru merită să trăieşti, un singur lucru e neîndoielnic, ferm ca şi moartea — dragostea. Nimic în afară de ea...

6 iunie

Azi am condus-o pe Aniela la Ploszów şi acum îmi pun întrebarea : oare n-am înnebunit ? N-am dus-o nici în braţe şi nici n-am auzit nici un fel de declaraţii din partea ei ! Am fost respins fără rezerve, cu atîta revoltă şi ruşine, că n-a mai rămas nimic din mine. Ce înseamnă asta ? Ori eu n-am minte, ori ea n-are inimă ! Împotriva a ce lupt ? De ce mă lovesc ? De ce mă respinge ? În capul meu e un adevărat haos, nu mai pot gîndi, scrie, judeca — îmi pun doar mereu aceeaşi întrebare : de ce mă lovesc ?

7 iunie

Am comis undeva o eroare capitală, e ceva ce n-am observat la femeia asta, ceva de care n-am ţinut seama. De două zile mă străduiesc să înţeleg ceea ce mi s-a întîmplat, însă la început aveam un asemenea haos în cap, că nu puteam gîndi. Acum îmi adun tot sîngele rece şi tot spiritul meu de pătrundere a lucrurilor, ca să analizez situaţia. Ar fi foarte clară, dacă în apărarea Anielei ar sta dragostea pentru soţul ei ; atunci aş înţelege pudoarea jignită şi revolta cu care fiinţa aceasta atît de blîndă şi docilă m-a respins de la picioarele ei. Dar nu pot să cred aşa ceva. Măcar atîta minte mi-a mai rămas, ca să înţeleg că a vedea lucrurile prea în negru este o greşeală şi o prostie la fel de mare ca şi a le vedea prea în roz. De unde să apară la ea dragostea pentru Kromicki ? Să mai judecăm totul încă o dată. S-a măritat cu el fără dragoste ; timpul pe care l-au petrecut împreună

Kromicki l-a folosit ca să-i submineze încrederea în el ; i-a vîndut averea strămoșească, contribuind astfel la boala mamei ei. N-au copil. De altfel, copilul n-o ajută pe femeie să-și iubească soțul mai mult, ci doar să țină mai serios cont de el, se creează un fel de asigurare, cu alte cuvinte, o leagă mai mult de mîini, nu și sufletește. În plus, Aniela nu-i dintre femeile la care iubirea izbucnește brusc, ca o flacără, după căsătorie, căci asemenea femei ori duc mai tare decît ea dorul soțului, ori își iau mai ușor un amant. Spun toate astea cu atîta brutalitate, încît mă doare și pe mine, dar la ce bun să mă cruț ? Sînt convins că Aniela nu nutrește pentru Kromicki nici un fel de sentiment, nici cît de cît apropiat de dragoste, ba mai mult, n-are pentru el nici respect ; nu-și permite să-l disprețuiască — asta-i tot, asta-i starea în care se află inima ei. Consider acest lucru dovedit odată pentru totdeauna, altfel aș fi orb.

Dacă deci, în clipa cînd m-am întors inima ei era *tabula rasa*, eu n-am scris nimic pe tabla asta ? Eu, care în alte condiții am reușit de atîtea ori s-o fac, eu, care de data asta eram mai interesat decît oricînd altă dată, eu care am trezit în ea sentimentul prieteniei, al milei, al amintirilor, fără să neglijez nimic, calculînd totul și avînd puterea pe care ți-o dă un sentiment adevărat ? Îmi strîng capul în mîini și-mi spun : Omule, doar nu ești un donjuan provincial, convins că nici o femeie nu poate trece indiferentă pe lîngă tine ! Oare nu ți-ai făcut iluzii crezînd că te iubește, că inima ei îți aparține ?

Ce ar putea pleda pentru faptul că mi-am făcut iluzii !

La prima vedere : rezistența ei.

Dar eu n-am îndrăznit niciodată să-mi închipui că ea n-o să mi se opună deloc. Iată, să luăm cazul unei femei căsătorite, îndrăgostită la nebunie de un alt bărbat. Pun întrebarea : se poate presupune oare, chiar într-o asemenea situație, că femeia n-o să opună nici o rezistență, că n-o să lupte cu ea însăși și cu bărbatul iubit pînă la epuizare ?

Opoziția nu decurge din iubire și de vreme ce pot exista alături, ca două păsări într-un cuib, atunci nu se exclud reciproc.

Eu nu scriu jurnalul acesta numai pentru că a devenit a doua mea natură și pasiunea mea, nu numai pentru că în felul acesta mă descarc, ci și pentru a-mi putea elucida

totul, pentru a cuprinde din nou în sfera gîndirii desfăşurarea evenimentelor şi a le înţelege. Iată, recitesc acum paginile poveştii mele şi a Anielei de cînd m-am înapoiat la Ploszów ; este descrisă acolo aproape fiecare privire de-a ei, fiecare discuţie, fiecare zîmbet, fiecare lacrimă, este surprinsă fiecare tresărire a sufletului ei. Nu ! Nu-mi fac iluzii prosteşti ! Analiza mea nu-i falsă ! Cuvintele, lacrimile, privirile şi zîmbetele au fost ale unei femei — poate nefericite — dar nu indiferente.

Comportamentul meu trebuia s-o influenţeze. Nu-s orb. Mi se rupe zilnic inima văzînd-o cum slăbeşte, cum se topeşte, faţa i se face tot mai mică, mîinile mai transparente — şi mi se ridică părul măciucă la gîndul că ar putea să plătească cu sănătatea ei pentru lupta asta. Dovezile sînt incontestabile : inima şi gîndurile ei îmi aparţin. Tocmai de aceea, ea e la fel de nefericită ca şi mine, ori poate chiar mai nefericită.

Recitesc ce-am scris cu puţin mai înainte, că nici n-am îndrăznit să cred că ea n-o să-mi opună rezistenţă. Aşa-i, aşa a fost la început, după ce m-am întors din străinătate, dar ieri cînd ne-am înapoiat împreună de la Varşovia, presupuneam că n-o să mi se mai opună — şi am greşit. N-a făcut nici o cedare, n-a dat dovadă nici măcar de milă, n-a vrut să asculte ceea ce spuneam, de parc-aş fi rostit blasfemii. Am văzut în ochii ei scîntei de mînie şi revoltă, mi-a smuls mîinile pe care le acopeream cu sărutări, iar cuvintele : „Mă insulţi !" i-au stat tot timpul pe buze. Şi energia ei a învins-o pe-a mea, cu atît mai uşor, cu cît mă aşteptam mai puţin la o asemenea izbucnire. S-a înfuriat atît de tare, încît m-a ameninţat că va coborî din trăsură şi se va duce pe jos, prin ploaie, pînă la Ploszów. Cînd am rostit cuvîntul divorţ, parcă am ars-o cu fierul roşu. N-am obţinut nimic, nimic, nici prin izbucniri pătimaşe, nici prin cutezanţă, nici prin rugăminţi, nici prin mărturisirea dragostei ce-i port. Totul a fost luat drept rău, jignitor, totul a fost respins şi călcat în picioare. Astăzi, văzînd-o cum umbla prin casă din nou blîndă şi ascultătoare, îmi vine să cred că ieri a fost altă femeie. N-are rost să ascund faţă de mine însumi : am suferit o înfrîngere atît de totală, încît dacă aş avea putere, ori dacă aş avea un alt rost în viaţă, ar trebui să plec de aici chiar astăzi.

Căci, să presupunem că mă iubește. Ce cîștig eu, de vreme ce sentimentele ei nu vor rupe niciodată zăgazurile, nu vor ieși niciodată la suprafață, nu vor fi exprimate prin nici un cuvînt, prin nici o faptă ? La fel de bine aș putea să-mi închipui că mă iubește Frumoasa Elena, Cleopatra, Beatrice sau Maria Stuart ! Așa arată probabil sentimentul care nu vrea și nu cere nimic. Poate că inima ei îmi aparține, însă e o inimă mică, incapabilă de acțiune ! Poate că în fața sa însăși pozează într-o persoană cu suflet mare, care-și sacrifică sentimentul pe altarul îndatoririlor — și poate că apare grozavă în ochii ei. E o satisfacție pentru care merită să faci ceva ! Bine ! N-ai decît ! Sacrifică-mă pe mine, dar te înșeli dacă-ți închipui că sacrificîndu-ți sentimentele faci o jertfă atît de mare, încît să-ți poți acoperi prin ea îndatoririle de soție !

Nu pot, încă nu pot nici să gîndesc și nici să scriu liniștit !

8 iunie

O femeie care cochetează e ca un cămătar : dă puțin și cere o dobîndă uriașă. Astăzi, cînd sînt mai liniștit și cînd pot să mă gîndesc mai clar, trebuie să recunosc că cel puțin din acest punct de vedere n-am nimic să-i reproșez Anielei. Nu dă, dar nici nu cere nimic. Ceea ce am considerat eu la Varșovia că ar putea fi la ea manifestări de cochetărie, nu erau decît niște clipe senine și vesele. Eu am fost acela care am declanșat tot ceea ce a urmat, eu am comis o serie de greșeli și numai eu sînt de vină pentru tot.

Nu-i același lucru să vezi și să ții cont de ceva. Putem să ne dăm perfect seama de niște factori străini nouă, care acționează în inima cuiva, însă în comportamentul nostru față de persoana respectivă de cele mai multe ori ne luăm pe noi drept etalon. Așa mi s-a întîmplat și mie. Știam, sau cel puțin presimțeam, că eu și Aniela sîntem două ființe atît de opuse, de parc-am veni de pe planete diferite — dar n-am ținut seama tot timpul de lucrul acesta. Involuntar, socoteam, că la o adică, ea va proceda întocmai cum aș proceda eu.

Cu toate că știau că sîntem ființele cele mai diferite de pe lume, doi poli diferiți, scriu și acum acest lucru cu

oarecare uimire, de parcă mi-e greu să mă împac cu gîndul. Şi totuşi, acesta-i adevărul. Eu sînt de o mie de ori mai asemănător uneia ca Laura Davis, decît uneia ca Aniela.

Acum înţeleg de ce m-am izbit.

Da, m-am izbit de ceea ce eu am pierdut de multă vreme, pierdere care mi-a descătuşat, ce-i drept, gîndirea, dar care a adus totodată în mine morbul unei boli incurabile şi care a devenit tragedia mea.

M-am izbit de simplitatea catehismică a sufletului ei.

Acum îmi dau seama perfect de lucrul acesta — poate că încă nu suficient de amplu, pentru că sînt un om atît de întortocheat, încît am pierdut noţiunea de simplitate... „Aud vocea ta, dar nu te văd..." Simţul vizual al spiritului meu suferă de un anumit tip de daltonism şi nu deosebeşte unele culori.

Nu pot să înţeleg, cum să-ţi însuşeşti un principiu, fie el consfinţit de nu ştiu cîte secole, dacă nu-l întorci pe toate părţile, dacă nu-l diseci în bucăţi şi bucăţele, în atomi, pînă nu-l desfiinţezi complet, pînă nu se preface în pulbere, pentru ca apoi să-l recompui la loc. Aniela, în schimb, nu înţelege cum poţi să priveşti altfel decît ca pe o lege obligatorie, un principiu recunoscut drept bun şi consfinţit atît de religie, cît şi de oameni în general.

Mi-e perfect egal, dacă la ea treaba asta e conştientă sau instinctivă, gîndită cu capul ei propriu sau primită de-a gata — important e că i-a intrat în sînge.

Mă avizase de convingerea asta a ei atunci cînd, discutînd despre doamna Korycka, îmi spusese : „Aşa poţi să dovedeşti orice, dar cînd procedezi rău, conştiinţa e cea care-ţi spune întotdeauna : Rău, rău ! — şi n-o poţi convinge nicicum de contrariu."

Atunci n-am acordat vorbelor ei valoarea pe care ar fi trebuit să le-o acord. Aniela nu se îndoieşte de nimic şi nu şovăie. Cugetul ei alege pleava din grăunţe cu atîta exactitate, că nici nu poate fi vorba de vreo încurcătură. Nu se străduieşte să-şi caute norme proprii de conduită, le ia de-a gata, din religie şi din principiile generale de morală şi le acceptă atît de total, încît devin propriile ei norme.

Cu cît diferenţierea dintre bine şi rău este mai simplă, cu atît e mai fermă şi mai implacabilă. Într-un asemenea cod etic nu există circumstanţe atenuante, femeia mări-

fată trebuie să aparţină soţului, iar cea care se dăruieşte altuia procedează rău. Nu-i loc de nici un fel de discuţii, considerente, reflecţii — în dreapta cei drepţi, în stînga cei păcătoşi, iar între ei nimic, nici o posibilitate.

Ăsta-i codul de legi „al respectabilului Bartolomeu şi al preacinstitei Magdalena", atît de simplu, încît cei ca mine nu-l pot înţelege. După părerea noastră viaţa şi oamenii sînt mult prea complicate, ca să încapă în aceste rame. Şi acesta-i adevărul : nu reuşim să ne încadrăm. Din nefericire însă, n-am găsit încă nimic altceva şi de aceea plutim ca nişte păsări rătăcite într-un spaţiu de teamă şi pustiu.

Majoritatea femeilor însă şi mai ales majoritatea femeilor la noi, recunosc drept just codul citat. Chiar şi cele care se abat în fapt de la prevederile lui consfinţite, nu-şi permit nici măcar o clipă să se îndoiască de legitatea şi sfinţenia lui. Unde începe el, încetează raţiunea.

Poeţii îşi imaginează greşit femeia ca pe un mister, un sfinx viu. De o sută de ori e bărbatul mai misterios şi mai sfinx. O femeie sănătoasă — nu o isterică — poate să fie bună sau rea, puternică sau slabă, dar oricum e mai simplă spiritualiceşte decît bărbatul. Dintotdeauna, în toate timpurile, în toate secolele ea s-a mulţumit cu cele zece porunci, indiferent dacă le-a respectat sau dacă — dintr-o malformaţie a firii — s-a abătut de la preceptele sacre.

Sufletul femeii e atît de dogmatic, încît am cunoscut cîteva, la care chiar şi ateismul avea toate trăsăturile unei religii. E deosebit de interesant că „codul preacinstitei Magdalena" nu exclude din comportamentul femeilor nici inteligenţa pătrunzătoare, nici gîndirea subtilă, nici cultura.

În felul acesta spiritul femeii seamănă cu pasărea colibri, care ştie să zburde liberă în tufişurile cele mai dese, fără să se agaţe de nici o crenguţă, fără să lovească nici o frunză.

Asta se poate aplica perfect la Aniela. În ea se îmbină cea mai mare subtilitate a sentimentelor şi gîndirii, cu cea mai mare simplitate a concepţiilor morale. Cele zece porunci ale ei sînt aceleaşi cu ale Magdalenei, numai că la Magdalena erau cusute pe o pînză groasă, pe sită

vreme la Aniela sînt puse pe o țesătură delicată, ca o dantelă.

De ce mai discut toate astea ? Le discut fiindcă nu constituie pentru mine o chestiune abstractă, ci una vitală ; scriu despre asta pentru că mă doare, pentru că reprezintă nefericirea mea, pentru că simt că nu voi putea învinge banalele ei zece porunci cu toată filozofia complexă și complicată a iubirii profesată de mine. Și cum să le învinș, cînd nici eu nu cred fără rezerve în această filozofie, cînd mă îndoiesc adeseori de ea, în timp ce Aniela crede liniștită și imperturbabilă în preceptele ei.

Numai buzele care au băut din izvorul îndoielii pot fi convinse că sărutul oprit nu-i un păcat. O femeie credincioasă poate fi dusă de dragoste ca un pom smuls din rădăcini de uragan — dar n-o să-i recunoască niciodată prioritatea.

Voi reuși eu oare vreodată s-o cîștig pe Aniela ? Poate că deznădejdea disperată și profundă care m-a cuprins acum e de moment, poate că mîine voi privi viitorul cu mai multă speranță, astăzi însă mi se pare aproape o imposibilitate.

Am scris mai de mult în acest jurnal, că în unele case de la noi femeilor li se inoculează modestia prin educație, tot așa cum li se face vaccinul de variolă. În plus, se mai impune să țin cont de faptul că dictonul care zice : „Soția trebuie să aparțină soțului" și în care Aniela crede cu sfințenie, mai este apărat și de pudoarea atît de proprie acestei femei, atît de intrinsecă ființei ei, încît de o sută de ori mai degrabă mi-o pot închipui moartă, decît dezgolindu-și pieptul în fața mea.

Și eu mai sînt în stare să-mi fac visuri ? Mai pot aștepta ceva de la o asemenea femeie ? E pur și simplu o nebunie !

Atunci ce să fac ? Să plec ?

Nu plec ! Nu vreau și nu pot !

Rămîn aici — și deoarece sentimentul meu este nebunesc, voi proceda nebunește. Ajunge cu atîtea sisteme, calcule, previziuni. Fie ce-o fi și cum o fi ! Cealaltă cale nu duce la nimic.

Nici ea nu-i mai fericită decît mine. Ceea ce am văzut astăzi, m-a convins că și în ea se dă o luptă grea, pentru care trebuie să-și afle puteri numai în ea însăși. Gîndurile mi-s încîlcite, nu mă pot liniști.

După ce-a plecat domnul Zawilowski, care ne-a vizitat astăzi la Ploszów împreună cu fiica sa, la un moment dat, cînd mătușa a început cu vădite intenții să ridice în slăvi calitățile domnișoarei Helena, m-a apucat brusc furia. Eram obosit, nedormit, cu nervii zdruncinați, așa că am strigat supărat :

— Bine ! Dacă nu-i vorba decît de căsătorie, nu și de fericirea mea, atunci pot și mîine să-i cer mîna domnișoarei Zawilowska, pentru că acum mi-e și mie perfect egal !

Era clar că vorbeam așa numai fiindcă eram iritat, nu din convingere și că n-aș fi comis niciodată una ca asta, dar Aniela s-a făcut dintr-odată albă ca hîrtia. S-a ridicat brusc de la locul ei și fără nici o justificare a început să desfacă șnururile de la transperante, iar mîinile îi tremurau ca în friguri. Din fericire mătușa însăși era tulburată ca niciodată în viața ei, așa că n-a observat nimic. Mi-a răspuns ceva, nu știu ce, căci în clipa aceea totul încetase să mai existe pentru mine, cu excepția Anielei. E drept, că pe calea raționamentului ajunsesem la concluzia că ocup un oarecare loc în inima ei, însă una e să bănuiești și alta să vezi. N-am să uit pînă la sfîrșitul zilelor paloarea ei și mîinile care-i tremurau ! Aveam o dovadă incontestabilă, căci chiar dacă aș pune o parte din emoție pe seama faptului că spusele mele au picat pe nepregătite și tot mai rămîne destul. Și pe urmă, nu pălești nici cînd afli pe neașteptate că a murit cineva care ți-e indiferent, dar mi te că se căsătorește !

Acum cîteva zile gîndeam : Ce cîștig chiar dacă mă iubește, de vreme ce sentimentul acesta va rămîne închis în ea pentru totdeauna ? Și totuși, acum cînd m-am convins cu propriii mei ochi că e adevărat, toate speranțele mele au renăscut dintr-odată, toate îndoielile s-au spulberat. Din nou am avut viziunea victoriei, din nou am nutrit certitudinea că va veni o vreme, cînd sentimentul ei va deveni mai puternic decît ea însăși, cînd va fi a mea.

Din păcate însă, m-am convins imediat că n-a fost decît o iluzie. După ce-a mai spus nu știu ce, mătușa a

ieşit din cameră, poate ca retrasă undeva să verse o lacrimă de supărare, iar eu m-am apropiat repede de Aniela şi i-am şoptit :

— Scumpa mea, nu m-aş căsători cu domnişoara Zawilowska nici pentru tot aurul din lume, dar înţelege-mă : n-am eu destule necazuri, nici în privinţa asta să n-am linişte ? Tu ştii doar perfect de bine, că n-o s-o fac niciodată !

— Dimpotrivă... m-aş bucura dacă ai face-o, a rostit ea cu vădit efort.

— Nu-i adevărat ! Am văzut cum ai pălit — am văzut !

— Îmi dai voie să mă retrag...

— Aniela, tu mă iubeşti ! Nu te minţi pe tine însăţi şi pe mine ! Mă iubeşti !

Buzele ei au pălit din nou.

— Nu, a răspuns repede, dar mă tem să nu ajung să te urăsc.

Şi s-a dus în camera ei. Ştiu, că o femeie care luptă cu ea însăşi are adesea impresia asta ; ştiu că dragostea amară, interzisă, ia uneori asemenea forme. Şi totuşi cuvintele Anielei au stins bucuria din mine, ca pe o luminare. Există o mulţime de lucruri absolut naturale, pe care nervii şi puterile omului nu le suportă. Rămîne în picioare un singur adevăr, pe care l-am cunoscut şi eu şi-l cunoaşte toată lumea : dragostea pentru soţia altuia, dacă e superficială, e o mare josnicie, dacă este reală, e o mare nenorocire, cu atît mai mare, cu cît femeia respectivă merită într-adevăr s-o iubeşti. Mă chinuie o curiozitate teribil de amară ; ce-ar fi fost, dacă i-aş fi spus Anielei : Ori mă îmbrăţişezi şi-mi spui că mă iubeşti, ori mă împuşc sub ochii tăi ! Ştiu, ar fi fost o ticăloşie, nici n-aş fi fost în stare de o asemenea escrocherie şi violentare, nu !... Oricum, sînt un om prea cumsecade pentru aşa ceva... Şi totuşi, nu mă pot abţine să nu-mi pun întrebarea : ce-ar fi făcut ? Sînt aproape sigur, că poate n-ar fi reuşit să supravieţuiască durerii — şi dispreţului totodată — dar n-ar fi cedat. Cînd mă gîndesc la asta o blestem şi o ador tot mai mult, o urăsc şi o iubesc tot mai tare. Trebuie să recunosc deschis : am avut un ghinion enorm în viaţă şi ce-i mai rău, că nu văd nici o modalitate de rezolvare şi că nu mă simt deloc în stare să mă smulg din lanţurile astea. La patima pe care a trezit-o de la început în mine femeia asta se adaugă acum un devota-

ment de ciine. O îmbrățișez cu gîndul, cu privirea, mă uit și nu mă mai satur privindu-i ochii, părul, buzele, brațele — dar simt totodată că ea nu-i pentru mine numai femeia cea mai dorită, ci și ființa cea mai scumpă pe lume. Nici o femeie nu m-a legat așa, pe ambele planuri și absolut. Uneori îmi apare de-a dreptul de neînțeles vraja pe care o exercită asupra mea, alteori — de regulă — mi-o explic cît se poate de defavorabil pentru mine.

Eu am trăit într-un ritm alert și am trecut de-acum de zenit. Drumul mai departe merge în jos, de unde adie frig și întuneric. Simt că numai în făptura asta mi-aș fi regăsit tinerețea, exuberanța, cheful de viață. Cînd o s-o pierd pe ea, o să pierd de fapt viața și n-o să-mi mai rămînă decît să vegetez, ceea ce-i foarte trist, are gustul prematur al morții. De aceea pot să spun c-o iubesc pe Aniela cu toată puterea simțului meu de autoconservare, nu exclusiv senzual și nu exclusiv spiritual, ci și de teama neantului.

Aniela nu știe asta ; presupun însă că-i e tare milă de mine, ceea ce pot deduce din faptul că eu, care mă port atît de nemilos cu ea, mi-aș vinde sufletul, ca să-i fie ei mai ușor. Și cum să nu spun că dragostea pentru nevasta altuia e o nenorocire, dacă-l duce pe om pînă acolo că o chinuiește pe ființa pentru a cărei liniște și-ar da viața ? Mii de astfel de cercuri vicioase la tot pasul ! De fapt, amîndoi sîntem nespus de nefericiți. Dar tu, Aniela, ai cel puțin un sprijin în viață, ai dogma pe care te bazezi — eu sînt ca o luntre fără cîrmă și fără vîsle.

Nu mă simt bine. Dorm prost, adică aproape deloc. Pe cuvînt, aș vrea să mă îmbolnăvesc, dar serios, să zac vreo lună fără cunoștință, fără memorie, să mă odihnesc pentru toate lunile și anii aceștia din urmă. Asta ar fi o adevărată vacanță. Chwastowski m-a consultat ieri și a dezvoltat o întreagă filozofie pe tema mea. Spunea că am sistemul nervos al unei rase epuizate, dar că am moștenit totuși o mare cantitate de forță musculară. Cred că într-adevăr are dreptate ; dacă n-ar fi fost forța fizică, n-aș fi putut să-mi stăpînesc nervii. Cine știe dacă și preocupările mele exclusiviste de acum nu se datoresc tot acestui lucru, căci doar forța aceea trebuie să-și găsească o utilizare și dacă n-a aflat-o nici în știință, nici într-o viață activă, atunci s-a canalizat doar spre iubire.

Numai că datorită nervilor totul e tulbure, viforos și strîmb. Mai ales strîmb.

La cîte șocuri nu-s supus zilnic ! Spre seară a venit la mine drăguța mea de mătușă și a început să-și ceară scuze pentru că a lăudat-o pe domnișoara Zawilowska. I-am sărutat amîndouă mîinile cerîndu-i la rîndul meu iertare pentru ieșirea avută.

— Îți promit, a spus, că nici n-o să-ți mai pomenesc de ea. E adevărat, dragul meu Leon, că aș vrea din tot sufletul să te căsătorești, pentru că ești ultimul din familie, dar Dumnezeu mi-e martor, că mai presus de orice vreau să fii fericit, dragul meu, scumpul meu băiat !

Am liniștit-o cum am putut, în cele din urmă am zis :

— Știi, mătușică, eu sînt ca o femeie, nervos ca o femeie !

Dar mătușa a sărit supărată :

— Tu, ca o femeie ? Oricine poate să greșească, dar dac-ar avea toți atîta minte și caracter cît ai tu, altfel ar fi totul pe lumea asta !

Cum să fac să-i risipesc iluziile ? Uneori mă apucă disperarea și-mi spun : ce caut eu în casa asta și printre femeile astea, care parcă au luat în arendă bunătatea angelică ? Pentru mine e prea tîrziu să mă convertesc la credința lor, iar lor nu le provoc decît supărări, deziluzii și nefericire.

10 iunie

Azi am primit două scrisori : una de la notarul meu de la Roma, cealaltă de la Sniatyński. De la Roma mă anunță, că piedicile pe care le pune de regulă guvernul italian cînd se scot din țară vestigii antice și obiecte de artă de preț pot fi înlăturate, sau mai bine zis — ocolite. Colecțiile tatii aveau un caracter strict particular și n-au fost puse niciodată sub controlul statului, așa că pot fi pur și simplu trimise ca mobile.

Trebuie să mă ocup de aranjarea corespunzătoare a casei de la Varșovia, ceea ce îmi displace, căci toată aducerea asta a colecțiilor în țară și-a pierdut acum farmecul. Nu mă interesează și n-a meritat toată tevatura ! Dacă n-am contramandat aducerea este pentru că eu însumi am fost acela care am difuzat vestea și pentru că s-a scris atîta în ziare.

Am revenit la starea de spirit care m-a chinuit în timpul călătoriilor mele, imediat după căsătoria Anielei. Din nou acționez, privesc și înțeleg totul numai în legătură cu ea, n-am nici un fel de contact direct cu lumea înconjurătoare. Ideile în care n-o descopăr pe ea, mi se par searbede și lipsite de importanță. Este o dovadă grăitoare de cît de mult se poate prăbuși un om. Am citit azi dimineață conferința lui Bunge, intitulată : *Vitalitate și mecanicitate* și m-a interesat în mod deosebit. Demonstrează științific, ceea ce în gîndurile mele exista de multă vreme, dar avea mai degrabă forma unor impresii nebuloase, decît a unor convingeri strict determinate. În problema asta știința e sceptică față de sine însăși și chiar își recunoaște neputința de a explica fizic sau chimic existența unei lumi, care este ceva mai mult decît materie și mișcare. Pentru mine n-are nici o importanță dacă lumea asta este supraordonată sau subordonată materiei. Nu-i decît un joc de cuvinte. Nu-s om de știință, așa că nu-s obligat să fiu circumspect cu concluziile pe care le trag. Mă avînt pe ușa care se deschide înaintea mea — și n-are decît știința să spună de o sută de ori, că acolo e întuneric, eu simt că o să văd mai bine decît aici. Am citit febril toată conferința și am simțit o mare ușurare. Numai proștii înapoiați nu-și dau seama, cît de mult am dori să respirăm liberi. Din păcate, spiritele sînt atît de oprimate, că nu îndrăznesc nici să respire, nici să creadă în propria lor fericire. Dar eu am îndrăznit și aveam senzația, că am ieșit dintr-o pivniță unde mă sufocam. Poate că n-a fost decît o impresie de moment, sînt conștient că neovitalismul nu-i o epocă nouă în știință ; poate că mîine mă voi întoarce de bunăvoie la închisoare... nu știu... deocamdată m-am simțit bine. Îmi tot repetam : dacă-i adevărat că și pe calea scepticismului poți ajunge la certitudini, că există o lume suprasenzorială inexplicabilă strict mecanic, în afara sferei „demonstrațiilor fizico-chimice" — atunci totul este posibil. Și în cazul acesta, îmi este permis și să gîndesc, că așa cum spațiul este infinit, tot așa și inteligența este infinită și bunătatea este infinită. N-am decît să-mi închipui o sutană imensă, învăluind tot cosmosul, lîngă care să mă aciuiez și eu, o mînă grijulie care să-mi alunge oboseala. Dacă-i așa, atunci e bine ! Cel puțin știu de ce trăiesc și de ce sufăr ! Ce ușurare !

Repet, nu-s obligat să-mi formulez părerile cu grijă şi timiditate. Citind toate astea am început să zburd ca o pasăre, care, ţinută multă vreme în colivie, cînd iese afară e fericită, se scaldă în spaţiu. Aşa şi eu, am văzut teritorii noi, o altă viaţă. Nu ştiu dacă era pe altă planetă sau undeva, hăt, în spaţiile siderale, fapt este că şi viaţa şi teritoriile erau complet altele decît la noi. Lumina era clară şi blîndă, aerul plăcut, răcoros, iar principala diferenţă consta în faptul că legătura dintre sufletul individual şi sufletul colectiv era mai mult decît strînsă, era imposibil de delimitat unde se termină individul şi începe colectivitatea. Simţeam că tocmai în inexistenţa acestei graniţe constă fericirea vieţii aceleia, căci omul acolo nu se separă, nu intră în opoziţie, ci trăieşte în armonie cu mediul înconjurător, avînd totodată puterea pe care i-o dă viaţa generală.

Nu susţin că am avut vedenii ; am păşit însă dincolo de graniţa aceea unde se termină raţionamentele concrete şi încep senzaţiile, care continuă parcă să fie concluziile premiselor dinainte, dar împinse atît de departe, încît sînt de nerecunoscut, aşa cum poate ajunge insesizabil un fir de aur care este întins la nesfîrşit. De altfel, n-am ştiut să mă integrez total în viaţa acestor noi cîmpuri, nici să mă contopesc absolut şi nici să mă pierd suficient în întinderea lor. Mi-am păstrat într-o anumită măsură caracterul distinct. Îmi lipsea ceva şi tot căutam în jurul meu. Brusc mi-am dat seama, c-o caut pe Aniela. Bineînţeles, pe ea, numai pe ea, întotdeauna pe ea ! Întrucît ar putea să mă intereseze viaţa aceea diferită, dacă Aniela nu-i acolo ? În cele din urmă am găsit-o şi am început să hoinărim împreună ca umbra lui Paolo cu cea a Francescăi di Rimini...

Scriu toate astea pentru că reprezintă o dovadă aproape înfricoşătoare de cît de mult este absorbită fiinţa mea de dragostea pentru femeia aceasta. La naiba ! Ce legătură poate exista între Bung cu neovitalismul lui şi Aniela ? Şi totuşi, chiar cînd mă gîndesc la lucruri atît de abstracte, în cele din urmă tot la ea ajung. Ştiinţă, artă, natură, viaţă — acum totul se reduce la acelaşi numitor. Asta-i osia în jurul căreia se învîrte pentru mine lumea.

E deosebit de important că înţeleg lucrul acesta. Înseamnă că există o posibilitate fie ea cît de mică pentru ca vreodată să ascult totuşi de sfatul raţiunii, care îmi

mai repetă din cînd în cînd, ce-i drept cu o voce slabă, înăbuşită : Pleacă, fugi !

Ştiu că nu se va sfîrşi bine, că nu poate să se sfîrşească bine, dar de unde să iau puterea şi voinţa de a pleca, de unde să iau energia necesară, de vreme ce am fost deposedat de tot ? La fel de bine aş putea să-i spun unui om fără picioare : Ridică-te şi pleacă în lume ! Cu ce ? Şi aş mai adăuga : Unde ? La ce bun ? Aici e viaţa mea !

Cîteodată am chef să-i dau Anielei să citească jurnalul meu, dar n-am s-o fac. Poate că ar spori mila ei pentru mine, dar s-ar micşora iubirea. Dacă s-ar hotărî să fie a mea, ar căuta în mine un sprijin, linişte şi încredere nestrămutată, suficientă pentru amîndoi, că pasul făcut e bun şi necesar. În jurnal însă ar găsi îndoială chiar şi în privinţa asta. Presupunînd de altfel, că chiar dacă ar înţelege tot ce s-a petrecut şi se petrece cu mine, multe lucruri nu le-ar putea simţi. Sîntem două fiinţe foarte diferite. Iată, eu de exemplu, chiar şi atunci cînd îmi spun că totul e cu putinţă, îmi imaginez viaţa viitoare nu conform imaginii unanime, ci altfel, iar dacă imaginea unanim acceptată poate fi numită normală, atunci eu mi-o închipui anormal. De ce ? Dacă totul este posibil, atunci la fel de posibile sînt iadul, purgatoriul şi raiul, ca şi cîmpiile mele albe şi luminoase. Viziunea lui Dante este şi mai mare şi mai minunată decît a mea. Atunci de ce ? Din două cauze : în primul rînd, pentru că scepticismul meu, care se otrăveşte cu propria-i îndoială, ca scorpionul cu propria sa otravă, are totuşi destulă putere ca să elimine dintre diferitele ipoteze pe cele simpliste şi unanim acceptate. Şi în al doilea rînd ?... În al doilea rînd, pentru că nu mă pot închipui împreună cu Aniela în compartimentele dantiene... Nu vreau o astfel de viaţă...

Tot ceea ce scriu şi gîndesc este rezultatul activităţii unei părticele din fiinţa mea gînditoare ; restul e lîngă Aniela. Chiar şi în clipa asta văd lumina din camera ei căzînd pe un tufiş de mahonie, care creşte sub fereastră. Sărmana de ea, are şi ea nopţi albe ! Astăzi am surprins-o moţăind deasupra lucrului. Aşezată într-un fotoliu mare mi se părea micuţă şi respira adînc, obosită. O clipă am avut sentimentul că este copilul meu.

Mi-au trimis, în sfîrşit, Madona lui Sassoferrato. I l-am înmînat Anielei, de faţă cu mătuşa şi cu doamna Celina, ca pe un lucru ce i se cuvine prin testament. Nu era chip să refuze. Apoi eu însumi am bătut tabloul în perete, în cămăruţa ei. Arăta foarte frumos acolo. Nu mă dau în vînt după madonele lui Sassoferrato, dar asta-i atît de simplă şi de senină cu tonurile ei luminoase ! Îmi place să mă gîndesc, că de cîte ori se va uita la ea, îşi va aminti că eu i-am dat-o pentru că o iubesc. În felul acesta dragostea pe care ea o consideră păcătoasă, va trebui să se unească în gîndurile ei cu imaginea sfintei. Copilărească consolare, dar dacă nu-i alta, e bună şi asta.

Astăzi am avut parte şi de o clipă mai bună. După ce am agăţat tabloul, Aniela s-a apropiat să-mi mulţumească. Deoarece fotoliul doamnei Celina era destul de departe, în clipa cînd Aniela îşi retrăgea mîna dintra-a mea, am reţinut-o numai o secundă şi am întrebat-o în şoaptă :

— Mă urăşti cu adevărat ?

Ea a clătinat căpşorul, parcă cu tristeţe.

— O, nu ! a răspuns scurt.

Dar cît de grăitor era răspunsul acesta scurt !

Susţinem că, dacă sentimentele femeii iubite n-au şanse să iasă niciodată la suprafaţă, nu mai are nici o importanţă dacă ne iubeşte. Nu, nu-i adevărat, are importanţă ! Pentru nimic în lume n-aş renunţa la puţinul acesta ! Abia atunci n-aş mai avea pentru ce trăi !

12 iunie

Sînt la Varşovia ca urmare a scrisorii lui Sniatyński, pe care am primit-o alaltăieri şi prin care mă invita la un prînz de adio dat în cinstea Klarei. Nu m-am dus la dineu, care a avut loc ieri, însă am condus-o la gară astăzi. Tocmai am venit de acolo. Biata de ea, a plecat mîhnită şi dezamăgită de purtarea mea, dar cum m-a văzut, mi-a iertat totul şi ne-am luat rămas bun cît se poate de călduros. Şi eu simt c-o să-i duc lipsa, că pustiul din jurul meu va fi şi mai mare. În cîmpiile mele siderale nu vor exista despărţiri. Asta de astăzi a fost cu adevărat tristă, în plus era o seară înnourată, ploua mărunt şi cu sigu-

ranță că așa o s-o țină cîteva zile. Cu toate astea, o mulțime de oameni au condus-o la gară. *Sleeping*-ul ei era încărcat cu florî și coroane ca un cavou. Va trebui să le arunce pe drum, ca să nu se sufoce. În clipa aceea, la plecare, Klarei nu-i mai păsa ce-au să creadă oamenii și — în măsura în care e posibil în asemenea împrejurări — se ocupa numai de mine. Am intrat în compartimentul ei și am discutat ca doi prieteni, fără să-i dăm atenție nici bătrînei și veșnic tăcutei rude a Klarei, nici celorlalte persoane, care în cele din urmă s-au retras, discrete, pe coridor.

Îi luasem mîinile într-ale mele, iar ea mă privea cu ochii ei albaștri, cinstiți și a spus cu o voce mișcată :

— Dumitale pot să-ți spun sincer : de nicăieri nu mi-a părut atît de rău să plec, ca de aici... În învălmășeala plecării n-ai nici măcar timpul necesar să spui ceva mai ca lumea, dar tare-mi pare rău ! ...La Frankfurt mă văd cu mulți oameni și de știință și artiști, numai că... nici eu nu știu... există o deosebire... voi sînteți ca niște instrumente mai delicate. Iar despre dumneata, ce să mai spun !

— Îmi permiți să-ți scriu ?

— Și eu am să-ți scriu și tocmai voiam să te rog asta. S-ar zice că am muzica mea, dar acum nu-mi mai e suficientă întotdeauna... Cred că și dumneata o să simți cîteodată nevoia să-mi scrii, căci poți să ai aici mulți prieteni, dar cu siguranță că n-ai o prietenă atît de devotată și atît de bine intenționată ca mine. Sînt așa de proastă, că mă emoționez de orice și acum o să plece trenul !

— Amîndoi hoinărim prin lume, dumneata ca artistă, eu ca un țigan, așa că nu ne despărțim de tot, ci ne luăm doar — la revedere !

— La revedere ! La revedere cît mai degrabă ! Și dumneata ești un artist ! Poți să nu cînți, să nu scrii, să nu pictezi și totuși să ai suflet de artist. Am observat asta din prima clipă, cînd te-am cunoscut. Și am mai observat, că în ochii lumii treci drept un om fericit, dar în sufletul dumitale e o mare tristețe. Te rog să nu uiți, că există o nemțoaică, care-ți este ca o soră.

Am ridicat mîna ei la buze, iar ea crezînd că vreau să plec, a spus grăbită :

— Mai e timp, abia a sunat al doilea clopoțel.

Dar eu chiar aveam chef să plec. Ah, în ce hal am ajuns cu nervii ! Ruda Klarei era îmbrăcată, din cauza ploii, într-o haină din tafta gumată, care foşnea teribil la fiecare mişcare — şi foşnetul ăsta mă scotea din sărite. De altfel, tot nu mai erau decît cîteva minute. M-am retras, în cele din urmă, căci a dat buzna în compartiment doamna Sniatyńska.

— Nu uita : Hilst, Frankfurt ! strigă Klara în urma mea. De acasă au să-mi trimită scrisoarea oriunde aş fi !

Peste o clipă eram pe peron, sub fereastra compartimentului, în mijlocul larmei celor care o conduceau, la care se adăuga şuieratul aburului, respiraţia puternică a locomotivei şi strigătele feroviarilor. Fereastra a fost coborîtă şi am mai văzut încă odată faţa aceea cumsecade, prietenoasă.

— Unde vei petrece vara ? mă întrebă Klara.

— Nu ştiu, am să-ţi scriu, am răspuns.

În clipa aceea respiraţia locomotivei a devenit mai grăbită, a răsunat ultimul clopoţel şi trenul a pornit. I-am strigat cu toţii drum bun, iar ea ne trimitea sărutări, pînă cînd, în cele din urmă, a dispărut în depărtare şi întuneric.

— O să-ţi fie tare dor ? m-a întrebat pe neaşteptate doamna Sniatyńska.

— Foarte ! am răspuns şi înclinîndu-mă, am pornit spre casă.

Într-adevăr, aveam senzaţia ca şi cum m-ar fi părăsit o persoană la care, la nevoie, aş fi putut cere ajutor. Eram nespus de trist. Poate că la asta contribuia şi seara mohorîtă, ploaia şi ceaţa atît de deasă, încît felinarele arătau de departe de parc-ar fi avut halouri de curcubeu. Se stînsese ultima scînteie de speranţă din mine. Pesimismul era nu numai în mine, ci părea să fi învăluit întreaga lume, ca atmosfera, părea că atîrnă pe lucruri, peste oameni, că pătrunde toate formele şi fiinţele.

Am adus cu mine acasă o neliniştе teribilă, parcă o teamă de un pericol neştiut şi nedefinit. Pentru o clipă s-a trezit în mine nostalgia după soare şi vreme bună, după ţările în care nu există ploi ca cea de astăzi, zile întunecoase şi ceaţă. Aveam senzaţia că dac-am să fug acolo unde e multă lumină, lumina însăşi mă va apăra, nu va permite să mi se facă nimic rău. Toată capacitatea mea de gîndire se concentrase într-un singur cuvînt, pe

care-l repetam ca un ecou : să plec ! să plec ! Dar deodată m-a cuprins panica. Plecînd, o las aici pe Aniela singură, în faţa pericolelor acelora nedefinite, de care fug eu. Ştiu că e o iluzie, că plecarea mea n-ar putea să iasă decît în bine, dar nu mă pot elibera de senzaţia că ar fi din partea mea o laşitate, o josnicie... Şi asta-i mai puternică decît toate raţionamentele... De altfel, să plec — o vorbă goală ! Pot s-o repet, pot şi s-o doresc, dar cînd ar trebui s-o pun în aplicare — s-ar dovedi că ăsta-i pasul cel mai puţin posibil din toate cîte sînt în puterea mea. Am pus un bagaj atît de mare de nervi şi de viaţă în sentimentul acesta, că mai degrabă aş fi în stare să mă sfîşii în bucăţele, decît să mă despart de el.

Am capacitatea de a-mi controla gîndurile şi conştiinţa în asemenea grad, încît mi se pare complet imposibilă presupunerea că aş putea să înnebunesc. Nici nu-s în stare să mă închipui astfel — dar, uneori simt totuşi că nu mă mai ţin nervii.

Păcat de Klara. În ultima vreme am văzut-o destul de rar, dar îmi făcea plăcere s-o ştiu aproape. Acum Aniela va pune de tot stăpînire pe mine, îi voi închina şi sentimentul de prietenie.

Cînd m-am întors acasă, l-am găsit pe tînărul Chwastowski. Venise la o consfătuire cu fratele lui librarul, căci vor să iniţieze o adevărată reţea de vînzare a cărţilor. Veşnic fac ceva, veşnic se ocupă de cîte ceva şi de aceea au viaţa atît de plină. Eram într-o asemenea stare, că văzîndu-l m-am bucurat ca un copil, care se teme de fantome şi se linişteşte cînd intră cineva în cameră. Robusteţea lui spirituală mă reconfortează. Mi-a spus că doamna Celina e tot mai bine şi că peste vreo săptămînă va putea pleca la Gastein. Asta-i ! Să schimb măcar locul. Voi grăbi pe cît posibil plecarea. O s-o conving şi pe mătuşa să meargă. N-o să mă refuze şi în cazul acesta n-o să se mire nimeni, dacă mă duc şi eu. Cel puţin doresc ceva şi chiar doresc foarte tare. Cîte posibilităţi voi avea să mă îngrijesc de Aniela ! Vom fi şi mai apropiaţi decît la Ploszów. Mă simt oarecum uşurat la gîndul acesta, dar am avut o zi îngrozitoare. Aud şi acum ploaia răpăind în jgheabul streşinii, dar printre nori încep să se zărească stelele...

Astăzi a sosit Kromicki...

Gastein, 23 iunie

Sîntem de o săptămînă la Gastein cu toţii, adică : Aniela, mătuşa, doamna Celina, eu şi Kromicki. Am întrerupt scrisul pentru o vreme, nu că m-aş fi lepădat de acest viciu, sau că n-aş fi simţit nevoia, ci pentru că ceea ce s-a petrecut cu mine nu putea fi redat în nici un chip prin cuvinte. Atîta se luptă omul cu greutăţile care-l apasă, pînă cînd nu-i mai rămîne nici timp, nici cap pentru nimic altceva. Eram într-o stare precum condamnatul din amintirile lui Sansson, care era jupuit de viu şi i se turna plumb topit pe răni, iar el tot striga într-o exaltare nervoasă : *Encore ! Encore !* pînă cînd a leşinat. Eu sînt de-acum leşinat, adică mi-am epuizat toate puterile şi am cedat.

Simt că mă apasă o greutate enormă, ca munţii de aici. Dar ce pot face ? N-o pot da la o parte, aşa că o las să mă apese. N-am ştiut pînă acum că poţi afla, dacă nu bucurie, cel puţin un fel de linişte în sentimentul că eşti neputincios şi nenorocit.

Măcar de-ar dura starea asta cît mai mult ! Aş scrie ceea ce mi s-ar întîmpla, ca un spectator din afară. Dar ştiu din experienţă, că n-o să dureze, aşa cum zilele nu-s toate la fel — şi mă tem ce-o să-mi aducă ziua de mîine.

24 iunie

Spre sfîrşitul şederii mele la Varşovia am scris : „Dragostea pentru nevasta altuia, dacă e superficială, e o josnicie, dacă este reală, e una din cele mai mari nenorociri care i se pot întîmpla omului." Scriind cuvintele acestea înainte de venirea lui Kromicki nu-mi dădeam încă seama de toată complexitatea unei asemenea nenorociri. Credeam că e mai nobilă, decît este în realitate. Abia acum văd că în afară de durerile mari se includ aici şi mici umilinţe şi sentimentul propriei micimi şi al propriului ridicol şi necesitatea de a minţi şi nevoia de a comite o mie de fapte deplorabile, de a salva o mie de aparenţe nedemne — ce buchet ! De parfumul acestor flori poţi foarte bine să te înăbuşi de moarte.

Numai eu știu cu cîtă plăcere l-aș apuca de gît pe Kromicki, l-aș țintui de un perete și i-aș spune în ochi : O iubesc pe soția ta ! — în loc de asta însă trebuie să mă străduiesc să mă comport în așa fel, ca nici măcar să nu-i treacă prin minte că mi-ar place. Ce rol înălțător joc în fața ei ! Ce și-o fi închipuind ea oare despre mine ? Și asta-i o floare din buchet !

25 iunie

N-o să uit cît o să trăiesc, ziua în care a venit Kromicki. A tras la Varșovia direct la mine. Întorcîndu-mă seara tîrziu, am văzut în vestibul niște bagaje. Nu știu cum de nu mi-a dat prin gînd că ar putea fi ale lui. Dar imediat el însuși a scos capul din camera alăturată și cînd m-a văzut, a dat drumul monoclului de la ochi și s-a repezit, cu brațele larg deschise, să-și salute noua rudă. Vedeam ca prin ceață craniul lui uscat, ca un cap de mort, ochii lui sclipitori și părul negru. M-am simțit îmbrățișat de niște mîini rigide, ca de manechin de lemn. Venirea lui era de așteptat, dar eu mă simțeam de parc-aș fi văzut moartea. Aveam senzația unui coșmar, iar vorbele : „Ce mai faci, dragă Leon !" mi se păreau cele mai ciudate și cele mai puțin posibile din cîte aș fi putut auzi. M-a apucat dintr-odată o furie amestecată cu scîrbă și spaimă, că a trebuit să-mi adun tot sîngele rece, ca să nu mă reped la el, să-l trîntesc la podea și să-i sparg capul. Mă încercase de multe ori sentimentul de furie și scîrbă, însă împletirea acestora cu teama era ceva cu totul nou și neînțeles pentru mine ; căci nu era teama de un om viu, ci parcă frica de un mort. Multă vreme n-am fost în stare să articulez nici un cuvînt. Nu știu ce și-o fi închipuit : ori că nu l-am recunoscut, ori că eram mirat că un om pe care îl cunosc atît de puțin mă tratează ca pe o rudă și-mi vorbește per tu... Asta mă irită la culme chiar și acum.

Încercam să mă stăpînesc. În timpul acesta el își puse monoclul și scuturînd din nou mîna mea, spuse :

— Ce mai faci ? Ce face Anielka ? Dar mama ?... Tot bolnavă, tot bolnavă, ai ? Dar mătușa ? Ai ?

Și din nou m-a cuprins o uimire amestecată cu o furie supraomenească auzindu-l cum vorbește despre femeile

care-mi sînt cele mai apropiate pe lume ca și cum i-ar fi și lui la fel de apropiate. Un om de lume ca mine suportă orice, maschează orice simte, căci așa-i învățat încă din copilărie — însă acum nu mai puteam să rezist. Am început să strig servitorii, să servească ceaiul, vrînd să mă mai calmez, să-mi ocup gîndurile cu altceva. Însă Kromicki, neliniștit că nu-i răspund, lăsă să-i cadă și celălalt monoclu și întrebă febril :

— Nu cumva s-a întîmplat ceva ? De ce nu spui nimic ?

— Sînt sănătoase.

Brusc mi-am dat seama că tulburarea mea îi dă încă de la început un ascendent asupra mea acestui nesuferit, așa că m-am stăpînit cît ai clipi din ochi.

L-am condus în sufragerie, l-am așezat la masă și l-am întrebat :

— La tine ce mai e nou ? Ai venit pentru multă vreme ?

— Nu știu, răspunse el. Mi-era dor de Anielka și cred că și ei de mine. N-am stat decît cîteva luni împreună. Ca pentru niște tineri căsătoriți e cam puțin, nu ?

Și rîse cu rîsul lui scîrțîit, după care adăugă :

— De altfel, am niște afaceri aici. Afaceri, afaceri și iarăși afaceri !

Începu să-mi povestească pe larg despre problemele lui, dar eu nu-l ascultam și nu înțelegeam nici o vorbă din tot ce spunea. Auzeam repetînd cuvîntul c a p i t a l și-i vedeam mișcarea monoclului. Ciudat, cît de mult te pot enerva lucrurile mici cînd ești foarte nenorocit. Nu știu dacă așa-i la toată lumea, dar pe mine termenul c a p i t a l și monoclul lui mă scoteau din sărite. În prima clipă, cînd mi-a ieșit în întîmpinare în vestibul, eram de-a dreptul încremenit de surprindere și furie și totuși cred că i-am înregistrat toate mișcările monoclului. Așa și acum.

După ceai l-am condus în camera de culcare, dar și acolo a continuat să povestească, în timp ce, cu ajutorul unui servitor, începuse să despacheteze. Din cînd în cînd se întrerupea din relatarea afacerilor și-mi arăta cîte ceva deosebit adus din Orientul Îndepărtat. Printre altele, desfăcu un balot, din care scoase două covorașe orientale și spuse :

— Le-am cumpărat la Batum. Frumoase, nu ? De pus în fața patului.

După plecarea servitorului, se așează obosit într-un fotoliu și continuă să vorbească despre afacerile lui din Orient, despre speranțele lui, dar eu mă gîndeam la altceva. Este cu siguranță o mare salvare pentru om, că dacă nu se poate feri de nenorocire în general, se apără de unele din aspectele ei secundare. Așa și pe mine acum, nu mă preocupa decît o singură întrebare : dacă Kromicki o să meargă sau nu la Gastein.

— Te cunosc foarte puțin, am spus, dar acum sînt convins că ai să faci avere. Nu ești deloc ușuratic și nu sacrifici chestiunile importante pentru sentimente.

Kromicki îmi strînse mîna cu căldură.

— Nici nu știi, îmi răspunse, cît de mult aș vrea să ai întotdeauna încredere în mine.

În primul moment n-am dat atenție sensului special al acestor cuvinte ; eram preocupat de gîndul că am și comis de-acum o josnicie și o minciună față de el — minciună pentru că nu credeam cîtuși de puțin în capacitatea lui în afaceri și josnicie pentru că-l flatam, deși, dac-aș fi putut, l-aș fi strîns de gît. Dar urmăream să-l fac să renunțe la călătoria la Gastein, așa că m-am afundat mai departe în mocirlă.

— Văd că nu prea ți-e la îndemînă călătoria pe care urmează s-o facă doamnele.

Drept răspuns începu să se plîngă de boala doamnei Celina, ca un egoist de rînd, care privește totul numai prin prisma lui.

— Bineînțeles, spuse el, că toată expediția asta nu mi-e la îndemînă. Între noi fie vorba, cred că se putea și fără ea. Totul trebuie să aibă o măsură, chiar și atașamentul fiicei față de mamă. O femeie măritată trebuie să înțeleagă că în primul rînd are îndatoriri față de soț. În plus, mama asta care-ți stă tot timpul pe cap, veșnic în camera de alături, te stînjenește, nu-ți permite să te acomodezi cu noul tovarăș de viață, să i te dărui în întregime. Nu contest, atașamentul copiilor față de părinți este un lucru lăudabil, însă cînd e exagerat, devine o piedică în viață.

Pe tema asta se desfășură în toată amploarea și debită o mulțime de banalități sentențioase, care mă enervau cu atît mai mult, cu cît era în ele o anumită doză de adevăr. În cele din urmă, spuse :

— Eh, asta este. Eu sînt negustor. Am ştiut ce contract încheiesc şi sînt gata să îndeplinesc tot ce e de datoria mea.

— Atunci, mergi la Gastein ?

— În primul rînd, e în interesul meu personal. Vreau să ne cunoaştem mai bine şi cu mătuşa şi să căpătaţi cu adevărat încredere în mine. O să mai vorbim despre asta. Am o lună sau o lună şi jumătate libere. L-am lăsat în Orient pe Lucjan Chwastowski să se ocupe de treburile mele şi el este, cum spun englezii, *a solid man*[1]. În plus, înţelegi că dacă am o nevastă ca Aniela, vreau şi eu să stau cu ea niţel sub acelaşi acoperiş — înţelegi, nu ?

Spunînd acestea rînji cu dinţii lui galbeni şi stricaţi şi mă bătu pe genunchi. Iar pe mine mă trecură fiori de gheaţă prin ţeastă. Simţeam cum pălesc. M-am ridicat şi întorcîndu-mă cu spatele spre lumină, ca el să nu observe schimbarea de pe faţa mea, am făcut un efort să-l întreb :

— Cînd pleci la Ploszów ?

— Mîine, mîine !

— Noapte bună !

— Noapte bună ! răspunse el şi lăsă să-i cadă monoclul. Întinzînd spre mine ambele mîini mai spuse :

— Sînt nespus de bucuros, c-o să ne putem apropia mai mult. Întotdeauna am avut o slăbiciune pentru tine... Pot să jur c-o să ne înţelegem perfect.

Eu să mă înţeleg cu el ? Cît de prost poate să fie ! Şi cu cît e mai prost, cu atît mai îngrozitor este cînd mă gîndesc că Aniela e proprietatea lui, că-i aparţine pur şi simplu ca un obiect. Nici n-am mai încercat să dorm noaptea aceea. Niciodată nu mi-a apărut atît de clar că există situaţii în care se epuizează şi cuvintele şi capacitatea de a simţi şi înţelege o înfrîngere — dar ea continuă. Grozavă viaţă mi-a fost hărăzită ! Acum, perioada aceea în care Aniela călca nepăsătoare în picioare sentimentele mele şi care atunci mi se părea o culme a nefericirii, îmi apare ca o epocă de vis. Dacă atunci, ori chiar şi astăzi, dacă s-ar prezenta în faţa mea un diavol şi mi-ar da să semnez un contract, că totul va rămîne aşa cum este, că Aniela va pălmui la nesfîrşit dragostea mea, dar va dispare Kromicki, i-aş oferi în schimb sufletul meu şi aş semna fără să şovăi. Căci, în mintea bărbatului respins de o femeie se creează involuntar convingerea că

[1] În limba engleză în original : om de nădejde.

ea se află pe o culme, într-un turn gotic, pe o înălțime inabordabilă, spre care n-ai voie nici să ridici ochii. Așa mă gîndeam și eu instinctiv la Aniela. Și acum vine acest domn Kromicki, cu două covorașe de la Batum și o trage jos de pe înălțimea aceea, fără nici o ceremonie, pe covorașele lui... Pe ea cea neînduplecată, implacabilă, fără de prihană ca o preoteasă din templu ! Ce lucru îngrozitor este posibilitatea omului de a-și imagina totul — cît este de dezgustător, de trivial și de caraghios ! Mi-am stors atîta creierii să născocesc teorii conform cărora dragostea este o forță mai mare decît contractele de căsătorie, conform cărora să am dreptul s-o iubesc pe Aniela și ea pe mine — iar acum, eu o să dorm cu teoriile mele, iar Kromicki cu Aniela.

E un proverb, că vîntul își potrivește tăria după lîna mieilor și credeam că și omul poate duce numai o anumită povară, că dacă o să i se pună mai mult în spate, o să cadă. În nemăsurata mea nefericire, în prostia și înjosirea fără margini în care am ajuns, simt că odată cu venirea lui Kromicki o voi disprețui pe Aniela. De ce ? Nu găsesc nici o justificare omenească. Soția trebuie să aparțină soțului. Cunosc adevărul acesta la fel de bine ca orice prost, dar față de dragostea mea el nu-i decît o pîngărire a Anielei. În fond, ce-mi mai pasă de toate raționamentele ! Simt un dispreț care mă depășește. Astăzi mi-am dat seama că existența mea în aceste condiții este pur și simplu imposibilă și că trebuie neapărat să survină niște schimbări fundamentale, care să pună capăt la tot ce-a fost pînă acum.

Dar ce fel de schimbări ? Dacă disprețul ar sugruma iubirea mea ca lupul oaia, ar fi bine. Am însă sentimentul că se va produce altceva. Dacă n-aș iubi-o pe Aniela, n-aș disprețui-o acum — așa că disprețul nu-i decît un nou belciug în lanțul jugului meu. Îmi dau seama perfect că în afară de doamna și domnul Kromicki și raporturile dintre ei nu mă mai interesează nimic pe lume, dar absolut nimic ! Nici lumina, nici întunericul, nici pacea, nici războiul, nimic ! Ea, Aniela, ori mai bine zis acum ei amîndoi și participarea mea la viața lor — iată unicul sens al existenței mele ! Dar dacă tocmai în acest context nu pot exista, atunci ce aștept să survină ? Brusc mi-am dat seama cu uimire că nu mi-a trecut prin minte singurul, cel mai simplu lucru — moartea. Ce forță nemaipome-

nită la îndemîna omului este posibilitatea de a tăia firul vieții ! Te aștept, duh rău al vieții mele și-ți voi spune astfel : Ai să mă împovărezi cu suferință numai atîta vreme cît voi vrea eu. Cînd n-o să mai pot rezista, o să-ți trag un picior în spate cu povara ta cu tot... *E poi eterna silenza...* nirvana, a patra dimensiune a lui Zöllner... sau știu eu ce ? M-am simțit teribil de ușurat la gîndul că în ultimă instanță totul depinde numai de mine... Am stat vreo oră întins pe sofa, gîndindu-mă cum și cînd s-o fac — și însuși faptul că m-am rupt de gîndul nesuferit că a sosit Kromicki, de ura mea față de el, a constituit un fel de odihnă. Un gest ca acesta, sinuciderea, impune unele preocupări strict materiale, ceea ce atrage după sine necesitatea de a te gîndi și la altceva în afară de chinul tău. Mi-am amintit deci că revolverul cu care călătoresc de regulă are un calibru mult prea mic. M-am sculat să mă uit la el și am hotărît să-mi cumpăr altul.

Am început să-mi bat capul gîndindu-mă cum să procedez, ca la o adică, să se creadă că este vorba de un accident. Totul însă nu era decît pură teorie. Nu se cristaliza în mine o hotărîre fermă. Mai degrabă mă gîndeam la posibilitatea de a mă sinucide, decît la hotărîrea de a o face. Dimpotrivă, acum eram sigur că nu se va produce curînd. Căci, mă gîndeam, de vreme ce știu unde este portița pe care pot oricînd să scap, rămîn deocamdată, să văd pînă unde poate ajunge nefericirea mea. Să văd ce chin mă mai așteaptă. Mă frigea o curiozitate dureroasă, dar de neînfrînt : cum va fi cînd acești doi oameni vor trăi împreună ? Cum mă va mai privi Aniela în ochi ?... În cele din urmă am obosit și am adormit îmbrăcat, un somn greu, plin de monoclul lui Kromicki, de revolvere, o debandadă în care oamenii erau amestecați cu lucrurile. M-am trezit tîrziu. Servitorul mi-a spus că Kromicki a și plecat la Ploszów. Primul gînd a fost să plec după el, să văd, să-i văd împreună. Dar după ce m-am urcat în trăsură am simțit deodată, că nu voi putea suporta, că va fi mult prea greu și prea nesuferit pentru mine ; am înțeles că asta ar putea grăbi trecerea prin portița care mă așteaptă deschisă, spre cîmpiile necunoscute — și am poruncit să mă ducă în altă parte.

Omul, chiar dacă-i cel mai mare pesimist, evită instinctiv răul și se ferește de el din toate puterile. De aceea se agață de orice speranță, așteaptă orice schimbare cu

încredere. În mine s-a trezit dorința să plecăm cît mai repede la Gastein, de parcă acolo m-ar fi așteptat mîntuirea. Să plecăm, să-i scot din casa de la Ploszów ! Gîndul acesta nu-mi dădea pace, pusese atît de total stăpînire pe mine, încît mi-am consumat toată ziua încercînd să-l realizez.

Nici n-a fost prea greu. Doamnele erau aproape pregătite de plecare. Kromicki nu-și anunțase venirea — probabil că voise să-i facă o surpriză soției — și noi urma să plecăm peste cîteva zile. Acum s-ar fi cuvenit să-l las să se odihnească și să-l întreb cînd ar putea să plece iarăși la drum, însă eu special n-am vrut să țin cont de el, ca și cum n-ar exista.

M-am dus la gară și am reținut locuri la vagonul de dormit pentru Viena, după care am trimis un servitor la Ploszów, cu o scrisoare către mătușa mea, în care o anunțam că am cumpărat de-acum bilete și deoarece toate locurile erau date pe tot restul săptămînii, trebuie să plecăm a doua zi.

26 iunie

Revin la ultimele ore ale ședерii mele la Varșovia. Amintirea lor mi s-a imprimat atît de puternic în creier, încît nu pot să n-o notez aici. A doua zi după sosirea lui Kromicki am avut o stare foarte ciudată. Mi se părea că n-o mai iubesc pe Aniela, dar că, pe de altă parte, nici fără ea nu pot să trăiesc. Atunci am trecut pentru prima dată prin ceva ce aș putea numi șoc psihic. Înainte, cînd tot procesul acesta al iubirii mele se desfășura în mine mai normal, îmi spuneam : O iubesc, deci o doresc — cu aceeași logică cu care spunea Carlesius : Gîndesc, deci exist. Acum la mine se schimbase în : N-o iubesc, dar o doresc — și ambele afirmații existau în mine, ca încrustate pe două plăci separate de piatră. Mă apăsau amîndouă nespus de mult. După o vreme mi-am dat seama că acel „n-o iubesc" e doar o iluzie. O iubesc la fel ca înainte, însă într-un mod atît de dureros, atît de amar, atît de otrăvit, că dragostea mea nu mai are nimic comun cu fericirea.

Cred că acum chiar dacă mi-ar face ea declarații de dragoste, chiar dacă aș divorța-o, ori dacă ar rămîne

văduvă și ar fi a mea, tot n-aș mai putea fi fericit. Aș fi în stare, cu prețul vieții să cumpăr o singură asemenea oră, dar nu cred că aș reuși să o transform într-o adevărată fericire. Cine știe dacă n-au paralizat în mine nervii aceia cu care simțim fericirea ! Se poate întîmpla.

La ce bun să mai exist ?

În ajunul plecării m-am dus la un magazin de arme. Ce om ciudat era cel care mi-a vîndut revolverul ! Dacă n-ar fi fost armurier, ar fi putut deveni profesor de psihologie. Am intrat și i-am spus că vreau indiferent dacă-i un Colt sau un Smith, numai să fie un exemplar bun și cu calibru mare. Bătrînul mi-a ales arma, cu care am fost imediat de acord, după care m-a întrebat :

— Vă trebuiesc, desigur, și gloanțe ?

— Chiar voiam să vă spun.

Bătrînul mă privi cu atenție.

— Să vă dau și un toc pentru revolver ?

— Natural. Și un toc.

— Atunci e-n regulă, spuse el. În cazul acesta o să vă dau gloanțe de același calibru cu revolverul.

A fost rîndul meu să-l privesc mirat.

— Eu, dragă domnule, a continuat bătrînul, sînt de patruzeci de ani în meseria asta și am învățat multe. Adeseori au cumpărat arme de la mine oameni care apoi și-au tras un glonte în cap. Și știi ceva ? Nici unul din ăștia nu și-a cumpărat toc la armă. Întotdeauna era așa. Vine și zice : „Vă rog să-mi dați un revolver." „Cu toc ?" „Nu, nu-i nevoie de toc". E un lucru semnificativ, căci doar unul care vrea să-și zboare creierii n-are nevoie să mai economisească o rublă, cît costă tocul. Dar așa-i firea omului... Probabil că fiecare își spune : Ce dracu să fac cu tocul ! Și tocmai de aceea, cum vine cineva după revolver, știu imediat dacă vrea să se omoare ori nu.

— E foarte interesant ceea ce spui.

Realmente, mi se părea un amănunt nespus de semnificativ.

Negustorul a continuat :

— Cînd am înțeles asta, am născocit următoarea metodă : cine ia revolver fără toc, mă fac că greșesc și-i dau gloanțe cu un număr mai mari. Să-ți zbori creierii nu-i o bagatelă. Trebuie să-ți aduni tot curajul. Cred că pe mulți îi trec nădușelile... În sfîrșit, să zicem că s-a hotărît și dă să ia revolverul. Dar gloanțele nu

merg... Îi vine să se dea cu capul de pereți, dar n-are ce face, trebuie să amîne pentru a doua zi... Și ce crezi, că-i ușor să te mai decizi încă odată ? Mulți care s-ar fi împușcat în momentul acela, și au văzut moartea cu ochii, a doua zi n-o mai fac. Ba unii au venit a doua zi și-au cumpărat toc... Iar mie-mi venea să rîd. Ia-ți tocul și trăiește sănătos ! îmi venea să le spun.

Am notat discuția asta, pentru că acum mă interesează foarte mult tot ce-i legat de sinucidere, iar cuvintele bătrînului armurier mi s-au părut un veridic document uman.

27 iunie

Cînd mă gîndesc că Aniela m-a iubit, că aș fi putut să mă căsătoresc cu ea și să am o viață nespus de luminoasă și fericită, că totul n-a depins decît de mine și că am ratat totul numai din pricina incapacității mele de a trăi omenește, mă întreb : oare n-am de-acum unele manifestări de nebunie ? Aș fi putut cu adevărat s-o am pe Aniela pentru totdeauna ? Dar îmi amintesc perfect desfășurarea evenimentelor din clipa cînd ne-am cunoscut și pînă astăzi. Cînd mă gîndesc că femeia asta ar fi putut fi a mea, tot atît de credincioasă mie cum îi este celuilalt, ba chiar de o sută de ori mai credincioasă, pentru că mă iubea din tot sufletul ! Incapacitate înnăscută — asta e ! Și chiar dacă astfel m-aș justifica totalmente în proprii mei ochi — la ce bun, de vreme ce nu constituie nici o consolare pentru mine ? Mă simt cumva mai ușurat la gîndul, că atît urmașii spițelor uzate, cît și cei ale spițelor virile sfîrșesc tot în pămînt... Asta mai micșorează deosebirea dintre mine și așa numiții oameni de acțiune. Nenorocirea celor de felul meu constă în caracterul lor exclusivist. Cît de greșite sînt părerile, nu numai ale romancierilor, dar și ale psihologilor de meserie și chiar ale fiziologilor, despre neamurile uzate ! Își imaginează întotdeauna că incapacității lăuntrice a exponenților acestora le corespunde fără excepție o degenerare fizică : statură mică, mușchi slabi, creier anemic și inteligență redusă. Poate că uneori e și așa, dar să faci din asta o regulă e o greșeală și o repetare nechib-

zuită a unor lucruri necontrolate. Urmaşii familiilor vechi se caracterizează nu prin lipsa forţelor necesare vieţii, ci prin lipsa armoniei dintre ele. Eu însumi sînt din punct de vedere fizic un om robust şi n-am fost prost niciodată — însă cunosc oameni din sfera noastră construiţi ca nişte statui greceşti, capabili, ageri la minte, care însă n-au ştiut să trăiască şi au sfîrşit rău tocmai din lipsa unui echilibru între forţele vitale prea viguroase, ca într-o societate prost organizată, în care nu se ştie unde sfîrşesc drepturile unora şi încep ale altora. E în noi o stare de anarhie şi doar se ştie, că anarhia e incompatibilă cu existenţa. Fiecare din forţele acestea acţionează pe cont propriu şi trage numai în direcţia ei, adesea trăgîndu-le şi pe celelalte după ea ; de aici se nasc exclusivităţile tragice. Eu sînt acum bolnav de o asemenea exclusivitate, datorită căreia nu mă mai interesează nimic în afara Anielei, nu mă mai preocupă nimic, nu găsesc nimic de care să-mi agăţ viaţa. Însă oamenii nu înţeleg că o asemenea lipsă de armonie, o asemenea anarhie a forţelor vitale este o boală mai grea decît anemia fizică şi morală. Iată, descifrarea misterului ! Înainte ne salva viaţa şi relaţiile sociale, solicitîndu-ne la acţiune, ba chiar silindu-ne într-o anumită măsură. Astăzi, cînd trăim retraşi, departe de viaţa practică şi cînd ne auto-otrăvim cu mania de a filozofa şi a ne îndoi, boala noastră se înrăutăţeşte şi mai mult, în aceste condiţii nehigienice. Am ajuns pînă acolo, că nu mai sîntem capabili de nici o acţiune, ci doar de salturi, din care cauză tocmai cei mai capabili şi mai bogaţi dintre noi sfîrşesc printr-o nebunie. Din toate elementele componente ale vieţii nu ne-a mai rămas decît femeia — şi, una din două — ori ne irosim, risipind tot capitalul de viaţă în libaţii, ori ne agăţăm de cîte o iubire ca de o ramură care creşte deasupra prăpastiei şi atîrnăm în aer, expuşi cu atît mai mult să ne frîngem gîtul, cu cît cel mai adesea ne alegem o dragoste nelegitimă, care poartă în însăşi esenţa ei germenul tragediei. Ştiu că dragostea mea pentru Aniela trebuie să sfîrşească rău — şi conştient fiind de asta, nici nu mai încerc să scap de ea, căci şi încercarea tot la pieire m-ar duce.

Băile și mai ales aerul rece de aici îi face bine doamnei Celina. Cu fiecare zi e mai în putere și deoarece mă îngrijesc tot timpul de ea să-i fie bine, ca și cum ar fi propria mea mamă, îmi este recunoscătoare și mă iubește tot mai mult. Aniela vede toate astea și nu poate să nu-mi fie recunoscătoare ; în plus, sînt sigur că sentimentul acesta atrage după sine regrete tot mai mari, căci îi oferă imaginea imensei fericiri pe care am fi trăit-o cu toții, dacă s-ar fi întîmplat ceea ce putea să se întîmple. Acum sînt absolut sigur că nu-l iubește pe Kromicki. Este și-i va fi credincioasă — dar cînd îi văd împreună, observ pe fața ei un fel de constrîngere, de umilire. Văd că ori de cîte ori el, care poate că este cu adevărat îndrăgostit — sau poate vrea numai ca noi să-i considerăm o pereche îndrăgostită — o mîngîie pe păr, pe mîini ori o sărută pe frunte, ea parcă ar prefera să intre în pămînt, decît să se lase mîngîiată de față cu noi. Suportă însă mîngîierile lui, ba chiar trebuie să și zîmbească și eu la fel, le suport și mă silesc să zîmbesc. Numai așa, de amuzament, îmi înfig ghearele în inimă și o sfîșii. Mă gîndesc uneori, că această preoteasă a Dianei este cu siguranță mai degajată și mai puțin rușinoasă în a-și manifesta sentimentele, cînd este numai cu el... Dar mă feresc de plăcerea acestor gînduri, conștient fiind că nu mai lipsește decît o picătură și-mi voi pierde echilibrul, nu mă voi mai putea stăpîni. Atitudinea mea față de Aniela este îngrozitoare și pentru mine și pentru ea. Dragostea mea are uneori aparența urii, disprețului, ironiei. Asta o chinuiește și o sperie. Uneori mă privește ca și cum ar vrea să-mi spună : Ce-s eu de vină ? Și eu însumi îmi spun adesea : Ce-i ea de vină ? — dar nu pot, nu pot, pentru numele lui Dumnezeu, nu pot să mă port altfel cu ea. Cu cît o văd mai stînjenită, mai tristă, cu atît crește mai mult furia mea împotriva ei, a lui Kromicki, a mea și a lumii întregi. Și asta nu pentru că nu mi-ar fi milă de ea, care-i o ființă la fel de nefericită ca și mine. Ci, la fel ca apa, care în loc să stingă un incendiu puternic, mai rău îl incită — tot așa disperarea amplifică și mai mult sentimentele mele. Cînd față de femeia aceasta unică, cea mai scumpă pe lume, îmi manifest disprețul, furia, batjocura, comit față

de mine însumi o cruzime la fel de mare, ca cea față de ea, sau poate chiar mai mare, fiindcă Aniela mă mai poate ierta, dar eu — niciodată !

23 iunie

Omul acesta a observat că am un puternic resentiment față de soția lui, pe care și l-a explicat într-un mod demn de sine : o urăsc pentru că l-a preferat pe el în locul meu. Vede la mine o ură ce decurge din amorul propriu jignit — și nimic mai mult. Ca să gîndești așa trebuie să fii... soț. Astfel stînd lucrurile în mintea lui, se străduiește s-o recompenseze pe ea arătîndu-i o și mai mare tandrețe, iar față de mine manifestă îngăduința învingătorului mărinimos. Numai orgoliul îi poate prosti pe oameni în halul ăsta. Ce om ciudat ! Se duce zilnic la hotelul Straubinger, se uită la perechile care se plimbă pe sub Wandelbahn și cu o anumită plăcere emite despre ei cele mai răutăcioase presupuneri ; își arată toți dinții stricați rîzînd de soții înșelați — după constatările lui — și fiecare asemenea nouă descoperire îl dispune grozav. De amuzat ce este, își scoate și-și pune monoclul la ochi de zece ori pe oră. Dar, același om care consideră infidelitatea în căsătorie drept ceva foarte potrivit pentru glume, ar considera-o cea mai mare și mai tragică crimă, dacă ar fi vorba de el. În măsura în care se referă la alții, e o farsă, dacă l-ar privi direct, ar striga pînă la cer după răzbunare. De ce, prostule ? Drept cine te crezi ? Du-te la oglindă și privește-ți ochii mongolici, părul lipit pe craniu ca o tichie neagră, monoclul, mîinile și picioarele cu oase lungi și descărnate ; pătrunde înlăuntrul tău și vezi-ți puținătatea minții și caracterul ordinar — și abia atunci să spui, dacă o femeie ca Aniela ar fi datoare să-ți fie credincioasă fie și numai o oră. Prin ce mijloace ai ajuns la ea, tu, parvenitule fizic și spiritual ? Nu este oare de-a dreptul dezgustător și împotriva naturii, că tu ești soțul ei ? Dacă Beatrice a lui Dante i-ar fi acordat mîna ultimului dintre bădăranii florentini și tot ar fi făcut o partidă mai bună decît Aniela !...

M-am întrerupt de la scris, căci iarăși mă irit și-mi pierd cumpătul și doar reușisem atît de bine să-mi amor-

țesc toate pornirile ! De altfel, spre bucuria lui Kromicki, trebuie să recunosc că nu mă consider mai bun decît el. Chiar dac-aș presupune că-s turnat dintr-un aliaj mai nobil, slabă consolare, de vreme ce faptele-mi sînt mai rele decît ale lui. El n-are de ce să se prefacă în fața mea — în timp ce eu sînt nevoit să mă prefac, să țin cont de existența lui, să mă ascund, să-mi adaptez comportarea la a lui, să-l înșel, să-l subminez. Poate fi oare ceva mai dezgustător, decît faptul că eu, în loc să-l strîng de gît, îi adresez doar injurii în acest jurnal ? O astfel de satisfacție în absență își poate permite și sclavul față de stăpîn. Nu-mi închipui că Kromicki s-a considerat vreodată atît de josnic, cum mă consider eu, comițind sute de nimicnicii mărunte, de înșelătorii ordinare, numai ca să-l cazez departe de Aniela, în vila închiriată pentru mine. Și nici n-am reușit. Cu o simplă propoziție : „Vreau să fiu lîngă soția mea" — spusă cu toată sinceritatea, a zdrobit toate planurile mele. Și acum locuiește lîngă s o ț i c ... În plus, e de-a dreptul insuportabil că Aniela înțelege aproape fiecare faptă de-a mea, fiecare cuvînt și fiecare intenție. Cred că de multe ori se și rușinează pentru mine. Toate astea laolaltă constituie pîinea mea cea de toate zilele. Nu cred c-am să mai rezist mult, fiindcă nu sînt la înălțime, cu alte cuvinte, nu sînt suficient de mîrșav, precum o cer condițiile în care trăiesc.

30 iunie

Astăzi am auzit de pe verandă, următorul sfîrșit de discuție între Kromicki și Aniela :

— Eu — spunea Kromicki — am să discut personal cu el, dar tu trebuie să-i spui mătușii cum stau lucrurile.

— Niciodată ! a răspuns Aniela.

— Te rog foarte mult să-i spui ! a rostit el apăsat.

Am intrat în cameră, nedorind să fiu în continuare martor involuntar la discuția lor. Pe fața Anielei am zărit o mare durere, dar văzîndu-mă, a încercat s-o mascheze. Kromicki era palid de furie, însă mi-a întins mîna zîmbind. În prima clipă m-a cuprins neliniștea și spaima, că ea i s-a destăinuit. Nu-mi era teamă de Kromicki, ci de faptul că ar putea s-o ia pe Aniela și s-o ducă în altă

parte și în felul acesta să mă rupă de chinul meu, de umilințe și frămîntări. Doar cu prin ele trăiesc, fără ele aș muri de inaniție. Orice altceva, numai să nu mă împiedice s-o văd pe Aniela ! Tot timpul m-am gîndit : despre ce-or fi vorbit ? Cel mai probabil mi se părea ca ea să-i fi spus ceva, dar în cazul acesta s-ar fi schimbat purtarea lui față de mine. Iar el aproape că era mai amabil decît înainte. În general, dacă n-ar fi ura pe care i-o port, n-aș avea ce să-i reproșez. Este amabil, prietenos, chiar cordial, cedează în favoarea mea la fiecare pas, purtîndu-se cu mine precum cu o femeie nervoasă. Se străduiește să-mi cîștige încrederea. Nu se supără, cînd uneori îi răspund cu asprime sau ironie, cînd adeseori mult prea pe față îi dezvălui lipsa lui de educație sau de sensibilitate. Nu pierd nici o ocazie să demonstrez în fața Anielei, cît este de simplu la minte și la inimă. Dar el e răbdător. Poate numai cu mine. Astăzi l-am văzut pentru prima oară revărsîndu-și furia asupra Anielei ; avea pielea verzuie, ca oamenii care știu să se înfurie teribil, dar la rece. Probabil că Aniela se teme de el, dar ea se teme de toți, acum chiar și de mine. De multe ori mi-e greu să înțeleg, de unde ia femeia asta gingașă ca un porumbel, atîta energie extraordinară. Cîndva îmi făcusem iluzii, că e pasivă și că atunci cînd voi vrea s-o iau, nu se va opune. Ce eroare ! Rezistența ei este cu atît mai mare, cu cît apare mai pe neașteptate. Nu știu despre ce era vorba între ea și Kromicki, însă sînt sigur, că așa cum i-a declarat, nu va face ce i-a cerut el, chit că va tremura toată de frică. Dac-ar fi fost a mea, aș fi iubit-o cum își iubește cîinele stăpîna ; aș fi purtat-o pe brațe, aș fi suflat praful din fața picioarelor ei, aș fi iubit-o ca un nebun.

1 iulie

Gelozia mea ar putea apărea mizeră, dacă n-ar avea în ea durerea credinciosului, căruia i-a fost profanat zeul. Aș renunța să-i mai ating chiar și mîna, dac-aș putea-o urca pe un munte inabordabil, unde să n-aibă nimeni voie să se apropie de ea.

2 iulie

Mi-am făcut iluzii că mi-au amorțit simțurile. N-a fost decît o stare de moment a nervilor mei, pe care eu am luat-o drept stare sufletească. De altfel, am bănuit că n-o să fie de durată.

3 iulie

Totuși s-a petrecut ceva între ei. Își ascund și unul și celălalt supărarea, dar eu o simt. De cîteva zile nu l-am mai văzut luîndu-i mîinile, cum avea obiceiul înainte și ducîndu-le pe rînd la buze, sau s-o mîngîie pe păr, sau s-o sărute pe frunte. La început am fost cu adevărat bucuros, dar apoi Aniela însăși mi-a stricat bucuria. Am observat, că ea încearcă parcă să-l îmbuneze, să-l dispună, să revină la relațiile dinainte. Văzînd asta m-a apucat o furie teribilă, care s-a oglindit imediat în purtarea mea față de ea. Niciodată n-am fost atît de necruțător cu ea și implicit cu mine.

4 iulie

Întorcîndu-mă de la Wandelbahn, am întîlnit-o pe pod, în dreptul cascadelor. S-a oprit și a început să-mi spună ceva, însă vuietul cascadelor îi înăbușea vorbele. Asta m-a iritat, căci acum mă irită totul. Am condus-o de pe pod, înspre vila noastră și cînd s-a mai liniștit zgomotul, am întrebat-o nerăbdător :

— Ce-ai spus ? Că n-am auzit.

— Am vrut să te întreb, mi-a răspuns emoționată. de ce te porți așa cu mine ? De ce n-ai un pic de milă față de mine ?

Auzindu-i vorbele mi s-a urcat tot sîngele la cap.

— Nu vezi, am început febril, că te iubesc la nebunie ? Cum poți să nu dai doi bani pe un asemenea sentiment ? Ascultă, nu mai vreau nimic de la tine. Spune-mi numai, că mă iubești, dă-mi inima ta și voi suporta totul și-ți voi da în schimb viața mea, te voi sluji pînă la ultima suflare. Aniela, tu mă iubești, spune-mi... e adevărat ? Mă poți mîntui cu un singur cuvînt — spune-l !

Aniela se făcuse palidă ca spuma cascadelor. Parc-ar fi suflat asupra ei un vînt rece și i-ar fi înghețat sîngele în vine. Cîteva clipe n-a fost în stare să articuleze nici un cuvînt. În cele din urmă, a rostit cu efort :

— Te rog, nu-mi vorbi astfel !

— Deci n-o să-mi spui niciodată ?

— Niciodată, a răspuns ea.

— Atunci gîndește-te, că ție nu ți-e deloc milă...

Și m-am întrerupt. Mi-a trecut prin minte, că dacă Kromicki i-ar fi cerut să-i spună cuvîntul acela, nu l-ar fi refuzat — și la gîndul acesta a început să-mi vuiască disperarea și furia în urechi și mi s-a făcut negru înaintea ochilor. Știu numai, că i-am aruncat în față niște vorbe atît de îngrozitoare și de cinice, cum nici un bărbat n-ar îndrăzni să spună unei femei lipsite de apărare. Pur și simplu n-am curaj să le mai scriu în jurnalul acesta. Îmi amintesc ca prin vis, că la început s-a uitat la mine cu niște ochi mirați și îngroziți, după care m-a apucat de mînecă și scuturîndu-mi brațul mă tot întreba speriată :

— Leon, ce-i cu tine ? ce-i cu tine ?

Ce era să fie cu mine altceva, decît că-mi pierdeam mințile. Mi-am smuls brațul din mîna ei și am trecut pe partea cealaltă a străzii. După cîteva clipe am întors capul, dar n-am mai văzut-o. Atunci am înțeles un singur lucru : că a sosit ceasul, că trebuie să sfîrșesc. Gîndul acesta a creat parcă o spărtură luminoasă în întunericul care-mi învăluia mintea. Era o stare ciudată, de luciditate parțială. Nu-mi dădeam seama prea bine de cele petrecute. Pierdusem aproape cu totul sentimentul existenței proprii și al existenței Anielei ; în schimb, am început să mă gîndesc la moarte nu numai ca un om lucid, ci și calm. De exemplu, știam perfect, că dacă mă voi arunca de pe stînci în prăpastie, poate trece drept un accident, dar dacă mă voi împușca în camera mea, mătușa nu va putea suporta lovitura. Și mai curios e faptul, că avînd o asemenea luciditate, nu mă simțeam dator să fac nici o alegere, ca și cum s-ar fi rupt legătura dintre rațional și voință și faptele ce decurg din aceasta. Cu convingerea absolut clară, că e mai bine să mă arunc de pe stînci, decît să mă împușc, m-am îndreptat totuși spre vilă, după revolver. De ce ? Nu știu. Știu doar că am pornit în mare grabă și după ce am

alergat în goană pe scări pînă sus, am început să caut cheia de la cufărul în care era închis revolverul. Deodată, am fost smuls din gîndul exclusiv al sinuciderii, de niște pași repezi pe scară. La început mi-a trecut prin cap că poate Aniela a ghicit intenția mea și aleargă să mă oprească. Dar ușa s-a deschis și am zărit-o pe mătușa, care a strigat gîfîind :

— Leon, fugi după doctor ! Anielei i s-a făcut rău !

Auzind asta am uitat de toate celelalte. Am alergat în stradă așa cum eram, fără pălărie și după un sfert de oră l-am adus pe doctorul de la hotelul Straubinger. Cînd am sosit, totul era de-acum bine. Doctorul a intrat la Aniela, iar eu am rămas cu mătușa pe verandă și am început s-o întreb cum a fost.

— Acum o jumătate de oră, spuse mătușa, Aniela s-a întors acasă cu fața atît de aprinsă, încît și eu și Celina am început s-o întrebăm ce are. Ne-a răspuns : Nimic, nimic ! cu o oarecare irascibilitate, dar se vedea clar că nu-i adevărat. Celina insistă să-i spună și atunci Aniela s-a înfuriat, lucru pe care l-am văzut pentru prima oară de cînd o cunosc și a strigat : De ce mă chinuiți așa cu toții ? Imediat apoi a avut niște spasme și a izbucnit în hohote de rîs. Ne-am speriat îngrozitor și eu am dat fuga la tine. Slavă Domnului, că a trecut. Pe urmă a plîns, mititica și ne-a cerut iertare pentru ieșirea ei...

Eu tăceam cu inima sfîșiată în bucățele. Mătușa începu să se plimbe cu pași mari pe verandă, în cele din urmă, se opri în fața mea și, cu mîinile în șolduri, îmi spuse :

— Știi ce mi se pare, dragul meu ? Că noi nu-l prea agreăm pe Kromicki ăsta — nici Celina nu-l prea înghite. Și e ciudat, că el se străduiește extrem de mult să ne cîștige bunăvoința, cu mina lui permanentă de intrus. Nu facem bine. Aniela vede și suferă...

— Crezi că-l iubește foarte mult ?

— Ei, și tu : foarte, foarte !... Îl iubește, pentru că e soțul ei — și e natural să-i pară rău cînd vede cît de rău îl tratăm.

— Dar cine-l tratează rău ? După părerea mea, ea nu-i fericită cu el — și de aici vine totul...

— Doamne ferește ! Nu neg, că ar fi putut face și o partidă mai bună, dar ce i se poate reproșa chiar atît de mult ? Se vede că e foarte legat de ea... Celina nu-l poate de fapt ierta pentru că a vîndut moșia, nici eu

n-o să uit asta niciodată, dar am auzit cu urechile mele cum Aniela îi lua apărarea cu străşnicie.

— Poate în ciuda convingerilor ei ?

— Chiar şi aşa ; asta dovedeşte cu atît mai mult, că îl iubeşte. În privinţa afacerilor lui, mare păcat că nu ştie nimeni cum stau de fapt lucrurile şi de aici vine şi teama continuă a Celinei. Dar, în fond, parcă averea aduce fericire ? De altfel, eu ţi-am spus, că n-am s-o uit pe Aniela cînd voi face testamentul şi tu eşti de acord cu asta, nu-i aşa ? Eşti de acord ? Noi amîndoi avem anumite obligaţii faţă de ea, dragul meu, lăsînd la o parte faptul, că e o fiinţă tare scumpă, care merită grija noastră.

— Din toată inima, mătuşă. Deoarece n-am o soră, atîta vreme cît voi trăi, Aniela n-o să aibă greutăţi materiale.

— Contez pe asta şi voi muri mai liniştită, răspunse mătuşa.

Mă îmbrăţişă, dar discuţia ne-a fost întreruptă de apariţia doctorului. În cîteva cuvinte ne-a liniştit de tot. „O mică tulburare nervoasă, care se iveşte adesea la începutul acestor băi. Să întrerupă băile pentru cîteva zile, să stea mult la aer — asta-i tot ce-i trebuie. Organismul este sănătos, are multă putere şi totul va fi cît se poate de bine !“ Pentru cuvintele astea i-am îndesat într-atît buzunarele cu bani, că şi-a pus pălăria pe cap abia cînd a trecut dincolo de gardul vilei. Aş fi dat cîţiva ani din viaţă să mă pot duce acum la Aniela, să-i sărut picioarele, să-i cer iertare pentru tot răul pe care i l-am făcut. Am luat hotărîrea să mă port altfel cu ea, să-l suport pe Kromicki cu mai multă răbdare, să nu mă mai înfurii, nici măcar să nu mai cîrtesc. Căinţă, căinţă totală şi profundă — iată care era starea mea sufletească. O iubesc totuşi nespus de mult. La prînz s-a întors şi Kromicki dintr-o lungă plimbare pe care a făcut-o pe Kaiserweg. Am încercat să fiu mai bun cu el. A înţeles c-o fac din compasiune şi mi-a fost cu adevărat recunoscător. Împreună cu doamna Celina au stat toată ziua la căpătîiul Anielei. După amiază ea a vrut să se îmbrace şi să iasă, dar nu i-au dat voie. Nici eu nu mi-am permis să mă înfurii din cauza asta. Nici nu-mi amintesc să fi repurtat vreodată în viaţă o mai mare victorie asupra mea însumi. Spuneam în gînd : O fac pentru tine, iubita

mea ! Am avut o dispoziție confuză tot restul zilei. Îmi venea să plîng, ca un copil. Și acum îmi vin lacrimile în ochi. Am făcut-o de oaie și acum trag ponoasele.

5 iulie

După tensiunea de ieri, azi mă simt complet calm, ca liniștea ce urmează după furtună. Norii și-au descărcat toată electricitatea. Sînt slăbit fizic și moralmente. Aniela se simte mai bine. Astăzi de dimineață ne-am întîlnit pe verandă și eram numai noi doi. Am așezat-o pe un balansoar, am învelit-o cu un șal cald, căci dimineţile aici sînt reci și i-am spus : — Draga mea Aniela, te rog din tot sufletul să mă ierți pentru cele ce-am spus ieri. Iartă-mă și uită — destul că eu n-am să mi-o iert niciodată.

Ea mi-a întins imediat mîna drept răspuns, de care eu mi-am lipit cu lăcomie buzele. A trebuit să fac uz de toată tăria de care sînt în stare, ca să nu gem de durere, atît e de mare prăpastia dintre iubirea și suferința mea. Aniela și-a dat seama de starea mea și nu și-a retras mîna prea repede. Și ea se străduia să-și stăpînească emoția, sau poate să-și stăpînească acea pornire a inimii care o împinge spre mine. Pieptul și gîtul îi tresăltau, ca și cum ar fi fost zguduită de suspine. Înțelegea prea bine că o iubesc mai presus de orice, că o asemenea dragoste nu se întîlnește la tot pasul și că ar fi putut constitui comoara fericirii ei pentru toată viața.

După cîteva clipe s-a stăpînit, fața i s-a înseninat, nu se mai putea citi decît resemnare și o mare bunătate.

— De-acum încolo o să fie pace între noi, nu-i așa ? a întrebat ea.

— Da ! am răspuns.

— Pentru totdeauna ?

— Ce să-ți răspund, îngerul meu drag ! Știi prea bine ce se petrece cu mine...

Ochii ei se acoperiră din nou de ceață, dar se stăpîni.

— Bine, acum e bine... Tu ești bun...

— Eu ? am strigat cu sinceră revoltă. Știi tu, că dacă ieri nu ți s-ar fi făcut rău, eu m-aș fi...

Dar n-am terminat. Am înțeles dintr-odată, că ar fi nedemn din partea mea s-o exploatez prin teamă și amenințare. N-ar fi fost o cale demnă de mine. M-am rușinat cu atît mai mult, cu cît ea s-a neliniștit imediat și privindu-mă cu atenție, m-a întrebat :

— Ce-ai vrut să spui ?

— Am vrut să spun ceva ce n-ar fi fost demn de mine și care de altfel nu mai are nici o importanță acum.

— Nu, Leon, vreau neapărat să știu. Altfel n-o să am o clipă de liniște.

Vîntul i-a adus o șuviță de păr pe frunte, iar eu m-am ridicat și i-am așezat-o la loc, cu o grijă maternă, după care i-am spus :

— Scumpa mea, nu-mi porunci să-ți spun ceea ce nu se cade. Dacă însă este vorba de liniștea ta, îți dau cuvîntul că în viitor nu trebuie să ai nici un fel de temeri.

Și-a ridicat ochii spre mine.

— Pe cuvîntul tău ?

— Îți dau cuvîntul cît se poate de serios și de solemn. Ce-ți trece prin căpșorul ăsta scump ?

Discuția ne-a fost întreruptă de poștaș, care a adus un pachet întreg de scrisori. Pentru Kromicki din Orient, pentru Aniela de la soții Sniatyński (am recunoscut scrisul lui pe plic) și pentru mine de la Klara. Buna mea prietenă nu prea scria multe despre ea, în schimb întreba foarte amănunțit despre mine. I-am spus Anielei că am primit scrisoare de la Klara, iar ea, voind probabil să stabilească între noi o atmosferă cît mai destinsă, a început să mă tachineze. Ca să mă revanșez, i-am spus că Sniatyński și-a cam pierdut capul în ultima vreme după o anumită persoană. Am rîs amîndoi, bine dispuși. Sufletul omului e ca o albină, care caută dulceața chiar și pe florile amare. Cel mai nefericit om și tot se străduiește să stoarcă o picătură de bucurie, fie și din propria lui suferință și ca să facă asta, se agață de orice umbră, de orice aparență. Uneori am impresia, că nevoia asta irezistibilă de bucurie constituie o dovadă că merităm mai mult. Sînt convins că pesimismul s-a născut tot din această nevoie, pentru plăcerea de a cuprinde suferința generală într-o formulă filozofică. Este în asta satisfacerea aspirației de cunoaștere a adevărului, căci fericirea nu este nimic altceva decît un șir de satisfacții.

Ori, poate că dragostea este un izvor atît de imens de fericire, încît chiar şi cea mai întunecată şi tot este uneori întrepătrunsă de raze. Fapt este că o asemenea rază ne-a luminat la amîndoi ziua de astăzi. Nici nu mă mai aşteptam la aşa ceva. Şi nici nu credeam posibil ca un om cu dorinţe nelimitate, care vrea totul, să se poată mulţumi la ananghie, aproape cu nimic. Am constatat-o însă pe propria mea piele.

De-abia terminaserăm de citit scrisorile, cînd a apărut în uşă doamna Celina, care acum umblă singură, aducînd un scăunel să-l pună Anielei sub picioare.

— Ah, mamă ! spuse Aniela revoltată. Se poate aşa ceva ?

— Dar cît m-ai servit tu cînd eram bolnavă ! răspunse doamna Celina.

Am luat scăunelul din mîinile ei şi îngenunchind în faţa Anielei am aşteptat pînă cînd şi-a pus picioruşele pe el — şi faptul că am putut sta cîteva clipe îngenunchiat dinaintea ei m-a făcut fericit pentru toată ziua. Da, da ! Omul cînd e foarte, foarte sărman trăieşte numai cu firimituri şi adunîndu-le mai şi zîmbeşte cu recunoştinţă — printre lacrimi.

6 iulie

Am o inimă infirmă, dar capabilă să iubească. Abia acum îl înţeleg pe Sniatyński. Dacă n-aş fi fost nitel cam scrîntit, dezechilibrat, otrăvit de scepticism, de criticarea mea însumi şi de critica acestei critici, dacă dragostea mea ar fi fost normală şi legitimă, poate că aş fi găsit în Aniela dogma mea de viaţă, după care ar fi urmat şi altele. Însă, nu ştiu... poate că nici n-aş fi capabil să iubesc altfel decît strîmb, poate că tocmai în asta constă inadaptabilitatea mea la viaţă, fapt este că ceea ce ar fi trebuit să reprezinte sănătatea şi mîntuirea mea, nu-i decît o boală incurabilă şi damnaţiune. Şi nu pot să mă plîng că n-am fost prevenit ; parcă prevedeau cu toţii ce mă aştepta. Îmi amintesc, că Sniatyński mi-a scris încă pe cînd mă aflam la Pegli, la familia Davis : „Din viaţă trebuie să crească ceva dar fii cu băgare de seamă, ca din tine să nu crească ceva ce-ar putea să-ţi aducă nefericire şi ţie şi celor din preajma ta." Atunci am rîs

de vorbele lui, dar nici că se putea să-mi prezică mai bine viitorul ! Tata, de asemenea, de cîteva ori mi-a vorbit ca şi cum ar fi străpuns cu privirea perdeaua dincolo de care se ascunde viitorul. Astăzi toate astea nu-s decît amintiri. Ştiu că nu mai rezolv nimic disecîndu-le, dar nu mă pot abţine, fiindcă mi-e milă nu atît de mine, cît de Aniela. Cu mine ar fi fost de o sută de ori mai fericită decît e cu Kromicki. Presupunînd chiar că la început aş fi analizat-o amănunţit şi i-aş fi descoperit numeroase defecte, tot aş fi iubit-o din toată inima. Ar fi fost a mea şi deci ar fi intrat în sfera egoismului meu. Aş fi tratat defectele ei ca pe propriile mele slăbiciuni, iar lui însuşi omul îşi iartă totul — şi chiar dacă se critică pe sine cu cea mai mare asprime, tot nu încetează să se preocupe de propriul său bine, deci să se preţuiască. Aşa mi-ar fi fost şi ea dragă şi pentru că e însutit mai bună decît mine, ar fi devenit cu timpul mîndria mea, partea cea mai bună şi cea mai nobilă a sufletului meu şi aş fi ajuns la concluzia că n-o pot critica — aş fi crezut în ea şi aş fi fost salvat prin ea.

Dar am irosit toate astea, am distrus, am transformat totul în tragedie pentru ea, în rău şi tragedie pentru mine.

7 iulie

Recitesc ce-am scris ieri şi mă izbeşte ceea ce am spus spre sfîrşit, că sentimentele mele, dacă ar fi fost legitime, ar fi putut constitui mîntuirea mea, pe cînd aşa s-au transformat în sursă a răului... Mi-e greu să mă împac cu gîndul acesta. Cum e posibil, ca dragostea pentru o fiinţă atît de pură cum e Aniela, să se transforme în izvorul răului ? Totul însă se poate explica prin aceea, că e o dragoste strîmbă. De altfel, trebuie să recunosc un lucru. Dacă acum doi ani mi-ar fi spus cineva, mie, tat şi respect codul penal fie şi numai pentru faptul. care sînt un om civilizat, care am simţul estetic dezvolcă structura mea morală nu-mi permite să trăiesc altfel — dacă mi-ar fi spus, repet, că nopţi şi zile de-a rîndul nu mă voi gîndi la altceva, decît la posibilitatea de a elimina din viaţă — chiar şi prin ucidere — pe cineva care mă încurcă, l-aş fi taxat de nebun pe un

asemenea proroc. Şi totuşi — iată la ce am ajuns! Kromicki îmi întunecă soarele, îmi răpeşte pămîntul, apa şi aerul. Nu pot să trăiesc numai din cauză că există el şi de aceea nutresc neîncetat gîndul morţii lui. Ce rezolvare simplă şi totală a tuturor încurcăturilor, cum s-ar pune capăt tuturor nefericirilor dacă ar muri! M-am gîndit adesea, că aşa cum un hipnotizator poate spune mediului său: „Dormi!" şi mediul adoarme, tot aşa, cu aceeaşi forţă, ba chiar mai intensă, să poată fi adormit cineva cu somnul de veci. Mi-am notat de curînd să caut tot felul de cărţi despre hipnotism, dar între timp, cu fiecare privire îi spun lui Kromicki: „Mori!" — şi dacă sugestia aceasta ar fi suficientă, el n-ar mai exista de mult pe lume. Deocamdată, cu toate eforturile mele hipnotice, el continuă să existe şi să fie, ca şi înainte, soţul Anielei, în timp ce eu rămîn cu remuşcările intenţiilor mele criminale şi prosteşti, caraghioase, nedemne de un om de acţiune — şi mă dispreţuiesc tot mai mult.

Totuşi, nimic nu mă împiedică să-l hipnotizez mai departe pe Kromicki. Sînt în situaţia omului inteligent, care fiind grav bolnav şi abandonat de doctori, se adresează vracilor. Eu vreau să-l ucid pe adversar prin hipnotism — iar dacă în asta văd şi mai clar nimicnicia mea, cu atît mai rău pentru mine. Trebuie să recunosc, că ori de cîte ori sînt singur, nu mă gîndesc decît la înlăturarea celui pe care-l urăsc, prin toate mijloacele care sînt la îndemîna omului. Multă vreme am nutrit gîndul c-o să-l ucid în duel. Dar asta-i o cale care nu duce nicăieri! Aniela nu s-ar putea recăsători cu ucigaşul soţului ei — aşa că am început să mă gîndesc, ca un ucigaş ordinar, la alte mijloace. Şi — ciudat — am găsit o sumedenie, pe care nu le-ar descoperi nici cea mai bună poliţie.

Prostii! Aiureli! Teorii! Kromicki poate să trăiască liniştit, căci gîndurile astea ale mele nu se vor transforma niciodată în faptă. N-o să-l omor, chiar dac-aş şti că nu voi avea de dat socoteală nici cît pentru strivirea unui păianjen; nu l-aş omorî nici dac-am fi pe o insulă pustie — şi totuşi, dacă craniul omului ar putea fi desfăcut ca un măr, în două, ca să scoţi la suprafaţă gîndurile ascunse acolo, s-ar vedea că viermele crimei roade creierul meu. Mai mult chiar: ştiu prea bine, că dacă n-am să-l omor pe Kromicki, asta nu din impulsul moral cuprins în porunca: N u u c i d e! Porunca asta am în-

călcat-o în mine de multă vreme. Nu l-aș omorî numai pentru că m-ar reține anumite rămășițe ale sentimentelor cavalerești, pentru că nervii mei rafinați n-ar suporta un gest brutal, că m-am îndepărtat prea mult de tipul omului primitiv. Într-un cuvînt, pentru că fizic n-aș putea comite așa ceva. Moralmente însă îl ucid zilnic și mă întreb : există vreun tribunal care să mă tragă la răspundere pentru ceea ce comit cu gîndul ?

Dacă, așa cum am spus, craniile oamenilor ar putea fi deschise, poate că în creierul celor mai morali oameni s-ar găsi idei de care să li se ridice părul măciucă. Țin minte că în copilărie am avut o perioadă de mare cucernicie, cînd mă rugam de dimineața pînă seara, cu toate că în momentele acelea de dăruire religioasă îmi treceau prin cap tot felul de blasfemii, ca și cum mi le-ar fi adus vîntul, sau mi le-ar fi sugerat diavolul. Tot așa mi s-a întîmplat să cîrtesc și împotriva persoanelor pe care le iubeam nespus de mult și pentru care mi-aș fi dat viața fără nici o șovăială. Nu pot să uit că asta a fost tragedia copilăriei mele, din care cauză sufeream cu adevărat. În sfîrșit, toate astea n-au nici o importanță. Revenind la gîndurile mele blasfamatoare ori criminale, consider că nu poți fi răspunzător pentru ele, deoarece vin din conștiința răului exterior și nu dintr-un rău existent în structura ta morală. Tocmai din cauza caracterului lor exterior, ne place să spunem că ni le-a șoptit diavolul la ureche.

Omul le ascultă și nevoind să comită răul — le respinge și poate că ăsta-i meritul lui. Cu mine însă e altceva. Gîndul de a-l face pe Kromicki să dispară nu-mi vine din exterior, ci încolțește și se dezvoltă în mine. Din punct de vedere moral sînt apt pentru asta, dar dacă nu reușesc și nu voi reuși niciodată să-l omor, asta-i, după cum am mai menționat, o chestiune de nervi. Rolul diavolului meu se limitează la a-mi șopti la ureche că fapta-i doar o dovadă de energie și că n-ar constitui o crimă mai mare decît cea comisă în gînd.

Iată în ce fundătură am intrat, unde nu m-am așteptat niciodată să ajung și acum privesc uimit în adîncul ființei mele. Realmente nu știu, dacă profundele mele frămîntări compensează fie și parțial decăderea mea, știu doar, că cel a cărui viață nu se încadrează în codul acela

simplu de conduită, de care se ţine Aniela şi alte fiinţe asemenea ei, cel al cărui spirit dă afară din vasul acesta limitat, acela trebuie să se tăvălească în praf şi-n noroi.

9 iulie

Astăzi, în bibliotecă, Kromicki mi-a arătat un englez însoţit de o femeie nemaipomenit de frumoasă şi mi-a spus povestea lor. Femeia este româncă, a fost iniţial căsătorită cu un boier muntean ruinat, de la care englezul a cumpărat-o pur şi simplu la Ostende. De vreo zece ori în viaţă am auzit asemenea poveşti. Kromicki mi-a spus chiar pentru ce sumă a fost cumpărată frumoasa cucoană. Relatarea lui a produs o ciudată impresie asupra mea. Mă gîndeam : E şi asta o modalitate, fără îndoială înjositoare atît pentru cel care vinde, cît şi pentru cel care cumpără, dar oricum, simplă. În plus, nici nu-i obligatoriu ca femeia să ştie de pertractaţii, care pot fi puse sub aparenţe cît mai civilizate. Fără să vreau am început să mă gîndesc la aplicarea acestei idei la situaţia noastră. Ce-ar fi ? Aşa cum îmi apărea mie, avea două faţete : o profanare odioasă în ceea ce o priveşte pe Aniela şi o posibilitate mai mult decît acceptabilă, în ceea ce-l priveşte pe Kromicki şi totodată aptă de a satisface ura şi disprețul meu pentru el. Căci dacă ar fi de acord cu aşa ceva, nu numai că ar da pe faţă toată josnicia de care-i capabil, dar abia atunci ar deveni cu adevărat clar ce fel de om este şi ce monstruozitate a fost să-i fie dată Aniela de soţie. Atunci m-aş simţi justificat în toate încercările mele de a-i lua nevasta. Dar, ar fi oare de acord ? Îmi spuneam : îl urăşti şi de aceea presupui tot ce-i mai rău despre el. Pe de altă parte, încercînd să-l apreciez cît se poate de obiectiv, trebuia în primul rînd să ţin cont că a vîndut Gluchów-ul, obţinînd prin viclenie procură din partea Anielei, că într-o anumită privinţă le-a înşelat pe Aniela şi pe doamna Celina şi, în sfîrşit, că lăcomia de bani a fost principala lui pasiune. Nu-s singurul care-l consider un om cu febra banului. Tot aşa îl văd şi alţii : Sniatyński, mătuşa şi chiar şi doamna Celina însăşi. O boală morală ca asta poate oricînd să ducă la o decădere corespunzătoare.

Pe de altă parte, totul depinde probabil de starea afacerilor lui. Și nimeni nu știe prea bine care-i situația. Mătușa presupune că nu-i tocmai grozavă. Eu cred că a semănat absolut tot ce-a avut și acum așteaptă o recoltă însutită. O s-o aibă ? Cu siguranță că nici el însuși nu știe și de aceea-i mereu agitat, scrie duzini de scrisori tînărului Chwastowski, plenipotentul lui în Orient. Ce-ar fi dacă ne-am interesa chiar la acest Chwastowski, cum stau lucrurile ? Pentru asta însă ar fi nevoie de timp. Aș putea să mă duc pentru o zi sau două la Viena, să-l caut pe doctorul Chwastowski, care lucrează acum acolo, la o clinică și să încerc să aflu prin el cîte ceva. Poate că între frați își mai spun unele lucruri. Între timp, am să-l cercetez pe Kromicki cu multă grijă, ca să nu-i trezesc nici o bănuială. În primul rînd, mîine cum am să-l văd, am să-l întreb ce părere are despre moșierul acela, care și-a vîndut nevasta. Prevăd că n-o să vrea să fie sincer cu mine, dar am să-l ajut, în măsura posibilului, iar restul îl voi ghici. Tot complexul acesta de gînduri și planuri m-a mai înviorat puțin. Nimic nu-i mai îngrozitor, decît să suferi pasiv — așa că pentru mine e bun orice mă poate scoate din starea asta. Îmi zic : cel puțin mîine și poimîine vei acționa într-un fel, vei încerca să faci ceva pentru sentimentele tale și asta îmi dă puteri. De la pasivitate totală, trec la un fel de febră a acțiunii. Sînt nervii mei, simțurile mele, care se destind. I-am dat Anielei cuvîntul de onoare că nu voi atenta la viața mea, așa că nu mai am nici această portiță. Iar așa cum trăiesc — nu mai pot ! Dacă drumul pe care vreau să apuc este infam, în orice caz este mai infam pentru Kromicki decît pentru mine. Trebuie să-i despart, nu numai pentru mine, dar și pentru ea. Cu siguranță că am temperatură. Băile de aici fac bine la toată lumea, numai mie nu.

10 iulie

Se întîmplă să fie zile fierbinți chiar și aici, la Gastein. Ce zăpușală ! Aniela se îmbracă în rochii de jerseu alb, cum poartă englezoaicele pentru *lawn-tennis*. Dimineața bem cafeaua pe verandă. După baie ea vine proaspătă,

albă ca zăpada la răsăritul soarelui. Trupul ei zvelt se conturează şi mai clar sub stofa moale. Lumina matinală e atît de puternică, încît văd fiecare firişor din sprîncenele ei, din gene şi chiar din puful delicat de pe obraji. Părul ei pare ud în lumina asta apărînd şi mai deschis decît de obicei, iar pupilele-i sînt transparente. Cît este de tînără, de încîntătoare ! Ea e toată viaţa mea, în ea e condensat tot ceea ce-mi doresc. Nu voi pleca ! Nu voi putea să plec !

Mă uit la ea şi-mi pierd capul de încîntare şi totodată de durere, fiindcă lîngă ea stă... soţul. Nu se mai poate să continue aşa ! Mai bine să nu mai fie a nimănui, decît a lui ! Cred că ea îşi dă seama într-o oarecare măsură, de chinul care mă răscoleşte. Dar nu suficient. Nu-şi iubeşte soţul, însă consideră corectă convieţuirea cu el — iar eu scrîşnesc din dinţi numai cînd mă gîndesc la asta, fiindcă am sentimentul, că tocmai recunoscînd caracterul legal al acestei legături Aniela se înjoseşte pe sine însăşi. Şi n-are voie să facă asta ! Mai bine să moară ! Atunci va fi a mea, căci soţul acesta legal va rămîne aici — iar eu o voi urma. Chiar şi prin asta voi dovedi, că eu sînt bărbatul ei de drept şi nu el.

Uneori se întîmplă cu mine ceva ciudat. Cînd sînt tare obosit, am gînduri criminale. Cînd mintea mea, din cauza încordării gîndirii într-o singură direcţie, pătrunde în spaţii inabordabile în mod normal, am momente de certitudine că Aniela mi se cuvinte mie, că într-un fel sau altul îmi aparţine sau îmi va aparţine, încît atunci cînd mă trezesc din starea asta, sînt aproape uimit de existenţa lui Kromicki. Poate că în asemenea clipe trec graniţa realului şi am viziunea lucrurilor perfecte, la modul ideal, aşa cum ar trebui să fie, dar nu sînt. Nu ştiu de ce nu corespund aceste două lumi ? Cum e posibil să nu corespundă ? Am încercat de multe ori să dezleg această enigmă, dar nu înţeleg esenţa neconcordanţei, simt doar că la mijloc este imperfecţiunea şi răul. Constatarea asta mă mai linişteşte, pentru că în cazul acesta faptul că Aniela îi aparţine lui Kromicki nu-i decît o manifestare a răului.

O nouă dezamăgire, o nouă năruire a planurilor, cu toate că mai nutresc o scînteie de speranță. Astăzi am discutat cu Kromicki despre boierul care și-a vîndut nevasta, născocind o întreagă poveste, ca să-i înlesnesc un moment de sinceritate.

L-am întîlnit pe englezul cu soția cumpărată la cascade. Am început imediat să laud față de Kromicki excepționala frumusețe a acesteia, după care am spus :

— Mi-a povestit doctorul de aici, cum a avut loc vînzarea și cumpărarea. Cred că-l judeci prea aspru pe boierul acela.

— Mai întîi de toate, mă amuză, a răspuns Kromicki.

— Există circumstanțe atenuante. Era nu numai moșier, ci și proprietar al unor mari tăbăcării, în care investise bani împrumutați. La un moment dat, din cauza unei molime, nici o țară n-a mai importat piei de la el. Respectivul știa că dacă n-o să reziste perioada de interdicție, nu numai c-o să dea el faliment, dar o să ruineze și sute de familii, care au avut încredere în el. Căci, dragul meu, ori ești negustor, ori te lași de meserie. Poate că morala negustorilor e puțin diferită de a restului oamenilor, dar odată însușită...

— Atunci ai dreptul să-ți vinzi chiar și soția ? întrebă Kromicki. A, nu ! N-ai dreptul pentru a respecta niște îndatoriri să încalci altele, care nu știu dacă nu-s chiar mai sfinte...

N-ar fi putut să mă dezamăgească mai mult și să mă enerveze mai tare, decît ripostînd ca un om cumsecade. Pentru un moment însă nu mi-am pierdut speranța. Știu, că și cel mai decăzut individ, tot are la dispoziție o rezervă de fraze frumoase și răsunătoare, așa că am continuat :

— Nu ții cont de un lucru : decăzînd, ar fi tras-o după el în mizerie și pe femeia aceasta. Hai, recunoaște, că ar fi un mod destul de ciudat de a înțelege obligațiile de familie : să le răpești celor apropiați și ultima bucățică de pîine.

— La naiba, n-am știut că ești atît de cu picioarele pe pămînt !

Iar eu mă gîndeam : Nu înțelegi, prostule, că astea nu-s vederile mele, ci doar niște idei pe care vreau să ți le sugerez ! Însă am rostit cu voce tare :

— Încerc să mă pun în situația acestui industriaș. Și ar mai fi un lucru de care tu nu ții seama : că femeia s-ar fi putut să nu-l iubească, ori poate că-l iubea pe actualul ei soț, iar primul putea să știe de toate astea.

— În cazul acesta, cum e turcul și pistolul.

— Asta-i altceva. Însă analizînd mai profund, dacă ea iubindu-l pe englez i-a rămas totuși credincioasă soțului, poate că-i mai virtuoasă decît ne închipuim noi. În ceea ce-l privește pe boierul respectiv, poate că-i un om josnic, dar te întreb : cum trebuie să procedeze un negustor, la care vine cineva și-i spune : Ai dat un dublu faliment, pentru că ai datorii pe care nu le poți plăti și o soție, care nu te iubește. Desparte-te de ea și eu în primul rînd am să-i asigur bunăstarea și eventual fericirea, iar în al doilea rînd, am să-ți plătesc datoriile. Vînzare ! O vorbă goală. Este de fapt o vînzare ? Gîndește-te-te că negustorul dacă-i de acord cu acest aranjament, o scapă de nenorocire și pe femeie (și oare nu așa ar trebui înțeleasă datoria față de aproapele nostru ?) și pe toți cei care au avut încredere în el...

Kromicki s-a gîndit puțin, a lăsat să-i cadă monoclul și a spus :

— Dragul meu, mă pricep la afaceri mai bine decît tine și consider că ăsta-i meritul meu, dar nu pot ține pasul cu tine în asemenea discuții, căci mă dai gata. Dacă n-ai fi moștenit milioanele tatălui tău și te-ai fi făcut avocat, ai fi fost și așa un om bogat... În felul cum prezinți tu lucrurile, zău dacă mai știu ce să cred despre aventurierul acela român. Știu numai că aranjamentul o privea pe soția lui și orice ai spune, asta este o ticăloșie. În al doilea rînd, deoarece eu însumi sînt oarecum negustor, îți mai spun un lucru : falitul mai are niște posibilități — ori să-și refacă averea și să-și plătească datoriile, ori să-și zboare creierii. În felul acesta plătește cu sîngele lui. Iar pe soție — dacă o are — o eliberează astfel și-i oferă perspectiva unei vieți noi.

Eram așa de furios înlăuntrul meu, încît nu știu ce-aș fi dat să-i pot striga : Tu ești falit, fie și numai pentru că soția nu te iubește. Vezi cascadele astea ? Sări în ele și elibereaz-o de prezența ta, deschide-i perspectiva unei vieți noi, în care va fi însutit mai fericită decît este cu tine !

Dar am tăcut, rumegînd în mine convingerea nouă, amară, că acest Kromicki este capabil de fapte ordinare, cum a fost vînzarea moșiei și înșelarea încrederii soției, însă n-are un suflet chiar așa de mizerabil, cum credeam eu. Constatarea asta a fost pentru mine o decepție și o năruire a planurilor de care-mi agățasem pentru un moment existența. Din nou mă simțeam neajutorat, din nou am văzut pustiul dinaintea și din jurul meu, din nou m-am simțit suspendat în aer. Totuși, nu voiam să dau drumul din mînă acestui fir, conștient, că dacă aș putea acționa în vreun fel anume, voi mai putea trăi cumva, în caz contrar ar fi posibil să înnebunesc. Pregătesc terenul pentru mai tîrziu, îmi spuneam, și pentru orice eventualitate, îl obișnuiesc pe Kromicki cu gîndul despărțirii de Aniela. Repet, nu știam cum stă cu afacerile, însă considerînd că oricine umblă cu speculații poate la fel de bine să piardă, ca și să cîștige, am spus :

— Nu știu în ce măsură ceea ce mi-ai spus corespunde moralei negustorești, însă trebuie să recunosc cu plăcere, că-s vorbe demne de un om cumsecade. Dacă am înțeles bine, consideri că un soț care se află în pragul ruinei, n-are dreptul s-o tragă după sine pe soție în abisul mizeriei ?

— N-am spus decît că vînzarea soției, oricum ai lua-o este o ticăloșie. Altfel, soția trebuie să împărtășească soarta soțului. Ce fel de nevastă mai e aceea, care e de acord să rupă căsătoria numai pentru că soțul și-a pierdut averea !

— Chiar admițînd că ea nu-i de acord, soțul poate să divorțeze și împotriva voinței ei. Într-o asemenea situație fiecare e obligat să-și facă datoria... În plus, dacă ea consideră că prin divorț poate să-și salveze soțul, atunci datoria bine înțeleasă îi impune să fie de acord cu despărțirea.

— E neplăcut și să discuți asemenea lucruri.

— De ce ? Începe să-ți pară rău de boier ?

— A, nu ! Pe ăsta oricum, tot un netrebnic îl consider.

— Pentru că nu știi să privești lucrurile obiectiv. Și nu-i de mirare. Unul ca tine, căruia îi merge totul din plin, nu poate să înțeleagă psihologia falitului. Numai dacă-i filozof, dar filozofia nu se potrivește cu făcutul milioanelor...

Nu voiam să mai continui discuţia, căci mi-era şi mie silă de perversitatea mea. Aruncasem o sămînţă poate prea măruntă, ca să poată încolţi, în schimb prinsesem un nou fir. În momentul cînd încercam să-l conving, că a declarat cum că soţul ruinat trebuie să-şi elibereze soţia, am observat pe faţa lui o oarecare neliniște şi constrîngere. Am mai observat că atunci cînd am pomenit de milioanele lui, a oftat încetişor. Ar fi prea pripită concluzia trasă numai pe această bază, că îl ameninţă ruina. Însă pot deduce, că afacerile lui nu sînt prea sigure şi că se pot întoarce ori în bine, ori în rău.

M-am hotărît să controlez. În tot acest timp simţeam în mine parcă doi oameni. Unul îi spunea în gînd lui Kromicki : Dacă te clatini cîtuşi de puţin, eu am să te ajut să te prăbuşeşti ; chiar de-ar fi să-mi pierd şi eu toată averea, am să te răstorn dintr-o singură lovitură şi atunci voi avea de-a face cu un om distrus. Atunci să te văd, dacă n-ai să găseşti un termen mai delicat decît ticăloşie pentru un anumit gen de aranjamente şi condiţii.

Îmi dădeam totuşi seama, că metodele astea de comportament nu-s ale mele, ci străine, însuşite ori prin lectură, ori din auzite şi pe care, dacă n-ar fi fost situaţia mea disperată, nici nu mi le-aş fi însuşit niciodată, căci îmi trezesc repulsia, sînt împotriva firii mele. Banii n-au jucat nici un rol în viaţa mea, nici ca mijloc, nici ca scop. Nu mă consider apt să folosesc o asemenea armă şi mi se pare înjositor s-o introduc în relaţiile dintre mine şi Aniela. Îmi produce o asemenea silă morală, încît îmi spun : Nu vrei să te cruţi măcar de această decădere ? Trebuie neapărat să bei şi din paharul acesta ? Priveşte, cum cobori tot mai jos. Înainte nici nu ţi-ar fi trecut prin minte astfel de mijloace, care, în plus, pot să nu ducă la nimic şi-ţi lasă doar disprețul definitiv pentru propria ta persoană.

Într-adevăr, înainte cînd o auzeam pe mătuşa vorbind de problemele financiare ale lui Kromicki, cînd îşi exprima îndoiala asupra stării lor înfloritoare, îmi era întotdeauna neplăcut. Bănuind că s-ar putea să apeleze vreodată la mine după ajutor, ori să mă invite să particip la învîrtelile lui, mă gîndeam că am să-l refuz şi să-l ajut şi să-i devin părtaş, într-atît nu voiam să fie amestecat banul în relaţiile dintre mine şi Aniela. Ţin

minte că în asta vedeam o anumită delicateţe a firii mele şi o dovadă de nobleţe a sentimentelor mele. Astăzi am ajuns pînă acolo, încît încerc să folosesc arma asta, ca şi cum toată viaţa aş fi răzbătut numai prin bani.

Îmi dau seama clar, că faptele şi gîndurile mele sînt mai rele decît mine — şi de multe ori nici nu înţeleg cum am ajuns aici. Poate pentru că nu reuşesc să ies din impas. Iubesc o femeie nobilă, dragostea mea este mare — şi totuşi, din această îmbinare ies numai lucruri strîmbe şi cercuri vicioase, în care se pierde caracterul meu, se pierde chiar şi nobleţea simţurilor mele. Înainte dacă se întîmpla, în momentele de decădere, să încalc morala, tot mai rămînea întotdeauna ceva... un simţ estetic, cu ajutorul căruia deosebeam răul de bine. Acum nu-l mai am nici pe acesta, ori dacă-l am e cu totul neputincios. Măcar dac-aş fi pierdut totodată şi conştiinţa urîţeniei comportării mele ! Dar, nu ! Aceasta mi-a rămas integră, ca mai înainte, numai că acum nu mai slujeşte drept frînă, ci serveşte doar la amplificarea chinului. În afara iubirii pentru Aniela nu mai e loc în mine pentru nimic altceva, însă conştiinţa n-are nevoie de un loc anume. Se cuibăreşte şi-n dragoste şi-n ură şi-n durere, precum cancerul într-un organism bolnav.

Cine nu s-a aflat niciodată într-o situaţie similară cu a mea, acela nu poate avea idee de ce simt eu acum. Ştiam, că din încurcăturile amoroase pot decurge tot felul de chinuri, dar n-am crezut suficient în existenţa lor. N-am crezut că pot fi atît de reale şi atît de insuportabile. Abia acum înţeleg deosebirea dintre „a şti" şi „a crede" ; acum înţeleg de ce un gînditor francez a spus : „Ştim că trebuie să murim, dar nu credem."

12 iulie

Astăzi am pulsul mărit şi-mi vuieşte capul, căci s-a întîmplat ceva la a cărui amintire mă cutremur tot, ca în febră.

A fost o zi frumoasă, după care a urmat o seară şi mai frumoasă, cu lună plină. Am hotărît să facem o plimbare pînă la Hofgastein ; numai doamna Celina a preferat să rămînă acasă. Mătuşa, eu şi Kromicki am coborît la poartă, Kromicki s-a dus după trăsură la hotel

Straubinger, iar eu și mătușa am rămas s-o așteptăm pe Aniela, care era încă în casă. Cînd am văzut că întîrzie, m-am dus după ea și am găsit-o coborînd pe scara exterioară, care duce de la etajul întîi al vilei pînă în grădină.

Deoarece luna lumina partea cealaltă a vilei, aici era complet întuneric și Aniela cobora foarte încet. Era o scară în spirală, aproape perpendiculară. La un moment dat picioarele ei au ajuns la înălțimea capului meu și cum le-am zărit, le-am cuprins în palme cu nespusă adorație și am început să le sărut, cu buzele mele flămînde. Știam că voi pătimi pentru minutele astea de fericire, dar nu puteam și nu știam să renunț. De altfel, numai Dumnezeu știe cîtă pioșenie era în sărutările cu care acopeream picioarele ei dragi și pentru cîte chinuri mă răsplătea clipa asta. Dacă n-ar fi fost rezistența Anielei, aș fi pus un picior de-al ei pe creștetul meu, în semn că mă predau odată pentru totdeauna în slujba și robia ei. Dar ea s-a tras imediat cîteva trepte mai sus, iar eu am pornit spre portiță, strigînd să mă audă mătușa :

— Vine și Aniela !

Nu-i mai rămînea altceva, decît să vină, lucru pe care-l putea face fără nici o teamă, deoarece eu o apucasem înainte. În clipa aceea sosi și Kromicki cu trăsura. Aniela însă, cînd ajunse lîngă noi, spuse :

— Am venit numai să-mi cer scuze, mătușă ; m-am răzgîndit, nu mai merg, nu vreau s-o las pe mama singură. Duceți-vă fără mine, eu am să vă aștept cu ceaiul.

— Dar Celina se simte perfect, răspunse mătușa cu o anumită enervare în glas. Chiar ea a propus excursia asta, în primul rînd pentru tine.

— Da, dar... începu Aniela.

Atunci se apropie Kromicki și aflînd despre ce-i vorba, rosti sec :

— Te rog, fără mofturi !

Aniela s-a urcat în trăsură fără să mai spună o vorbă.

Cu toate că eram încă emoționat, am înregistrat tonul lui Kromicki și supunerea tăcută a Anielei, cu atît mai mult, cu cît de dimineață și în tot timpul zilei purtarea lui cu ea fusese și mai rece decît de obicei. Probabil că aceleași motive neștiute, care aruncaseră odată răceala între ei, se repetaseră cu și mai mare tărie. N-aveam însă timp să mă gîndesc la asta. Senzația proaspătă a sărutărilor pe care le depusesem pe picioarele Anielei

mă copleşea. Simţeam totodată plăcere, bucurie şi teamă. Plăcerea o înţelegeam, căci mă cuprindea ori de cîte ori atingeam fie şi mîna ei. Dar de unde apăruse în mine sentimentul de bucurie ?... Poate din presupunerea, că Aniela cea pură şi incoruptibilă n-a reuşit să se ferească întru totul de mine şi că probabil în clipa asta îşi spune : Acum alunec şi eu pe o anumită pantă, nu-i mai pot privi pe oameni direct în faţă ! Cu o clipă mai înainte se afla la picioarele mele omul acesta, care mă iubeşte, iar eu sînt silită să fiu într-o oarecare măsură complicea lui, căci iată, nu mă duc la soţul meu să-i spun : Pedepseşte-l şi ia-mă de aici !

Şi eu ştiam că ea nu poate face aşa ceva fără a risca să strice relaţiile de familie şi chiar dacă n-ar fi ţinut cont de asta, n-ar fi făcut-o de teama incidentului inevitabil dintre mine şi Kromicki. O voce îmi şoptea la ureche : Cine ştie, a cui viaţă se teme ea mai mult să n-o pericliteze ?

Într-adevăr, situaţia în care se afla ea era cu totul dificilă, iar eu profitam pe deplin conştient, fără a avea scrupule mai mari decît acelea ale comandantului, care în timp de război profită de poziţia defavorabilă a adversarului. Mi-am pus totuşi întrebarea : Ai fi făcut acelaşi lucru, dac-ai fi ştiut că soţul îţi va cere socoteală ? Şi deoarece am putut să răspund „da" cu conştiinţa pe deplin împăcată, am trecut cu vederea alte considerente.

Nu !... Mă tem de Kromicki numai pentru că o poate lua pe Aniela şi s-o ducă Dumnezeu ştie unde. Mă apucă disperarea cînd mă gîndesc la asta !

În clipele acelea însă, în trăsură, mă temeam în primul rînd de Aniela. Ce va fi mîine ? Cum se va purta cu mine ? O s-o interpreteze ca pe-o obrăznicie, ori ca pe-o explozie de adoraţie ? Eram ca un ciine, care după ce-a făcut ceva rău, se teme c-o să fie bătut. Stînd vis-à-vis de Aniela, încercam în clipele cînd luna îi lumina faţa, să citesc ce mă aşteaptă. Mă uitam la ea cu atîta pocăinţă, eram atît de speriat, încît mi se făcea milă de mine însumi şi mi se părea că şi ei ar trebui să-i fie milă. Ea însă nu mă privea, ci doar asculta cu atenţie, ori se prefăcea că ascultă ceea ce-i spunea Kromicki mătuşii. Iar acesta se desfăşura : ce-ar face şi cum ar scoate cele mai mari venituri, dacă băile Gastein ar fi proprietatea lui. Mătuşa dădea din cap, iar el, după fiecare cîteva

cuvinte repeta : — Nu-i așa, ai ? Era clar că vrea s-o convingă că e un om întreprinzător, care din fiecare bănuț reușește să facă zece.

Drumul pînă la Hofgastein este pur și simplu săpat în stîncă și șerpuiește deasupra prăpastiei în nenumărate serpentine. După cum ne întorceam, razele lunii cădeau cînd pe fețele noastre, cînd pe ale doamnelor. Pe fața Anielei n-am zărit decît o blîndă tristețe, dar și asta mă mai liniștea, că n-are o expresie aspră. Nu mi-a aruncat tot drumul nici o privire ; mă consolam la gîndul că poate se uită la mine cînd e în umbră și poate că-și spune : Totuși, nimeni pe lumea asta nu mă iubește ca el și totodată nimeni nu-i atît de nefericit ca el... Și acesta era adevărul.

Tăceam amîndoi. Numai Kromicki perora într-una. Cuvintele lui se amestecau cu susurul rîului care curge pe fundul prăpastiei și cu scîrțîitul neplăcut al frînelor pe care birjarul le folosea mereu. Scîrțîitul acesta mă enerva, în schimb mă calma noaptea caldă și luminoasă. Luna nouă se ridicase acum deasupra munților și aluneca pe boltă, luminînd vîrfurile Bocksteinkogl-ului, ghețarul Tischlkar și versantele abrupte ale muntelui Grankogl. Zăpada de pe vîrfuri sclipea ca o lumină verzuie, metalică și deoarece munții mai jos erau cufundați într-o masă de întuneric, lumina aceea părea să atîrne în aer, într-o plutire ușoară, ca și cum n-ar fi aparținut pămîntului. Farmecul și liniștea ce emanau din munții aceștia adormiți erau ca o alinare și involuntar mi-au venit în minte cuvintele :

Tac două inimi în noaptea de-afară,
Ce au de iertat își iartă în gînd,
Ce au de uitat — uită plîngînd...

De fapt ea n-avea de iertat decît că i-am sărutat picioarele ; dac-ar fi fost statuia unei sfinte într-o biserică și tot n-ar fi avut dreptul să se supere pentru o asemenea dovadă de adorație. Mă gîndeam că dac-o să trebuiască să mă explic, așa am să-i spun și asta va trebui s-o convingă.

Cred că cea mai mare nedreptate față de mine decurge din faptul că ea, poate fără să-și dea seama și fără să spună lucrurilor pe nume, consideră totuși dragostea

mea drept un sentiment strict senzorial, drept o pornire pătimașă. Nu neg că e împletit din diverse șuvițe, însă Aniela se pare că nu-și dă seama că printre ele sînt unele de-a dreptul ideale, ca scoase din poezie. Adeseori senzualitatea din mine adoarme și o iubesc numai spiritual, așa cum are omul impresia că iubește la prima tinerețe. Nu arareori cel de al doilea eu, care disecă și controlează totul și care nu odată își bate joc de mine, îmi spune : N-aș fi crezut c-o să iubești ca un student, ca un romantic ! Ba da ! Poate că-i caraghios, dar așa o iubesc și simt că nu-i nimic artificial în asta. Tocmai de aceea dragostea mea este atît de completă, dar e cu atît mai tristă, cu cît e mai unilateral cunoscută și judecată.

Acum a sosit din nou clipa de adormire a senzualității și-i spun Anielei în gînd : Crezi oare că în mine nu tresar coardele sentimentului pur ? Chiar în clipa asta te iubesc astfel, încît ai putea și chiar ar trebui să fii de acord cu un asemenea sentiment, ar fi păcat să-l irosești. Tu nu pierzi nimic, iar mie îmi oferi mîntuirea. Mi-aș spune : Iată, asta e lumea mea, astea sînt granițele între care am dreptul să trăiesc ; măcar aș avea ceva, m-aș strădui să-mi transform firea, să gîndesc ca tine și să respect legile tale.

Aveam impresia că ea poate și trebuie să fie de acord cu o asemenea înțelegere, după care ar urma pentru amîndoi liniștea și pentru totdeauna. M-am hotărît să-i spun, să-i prezint planul meu și dacă vom conchide că ne aparținem sufletește pentru totdeauna, apoi vom putea chiar și să ne despărțim fizic. S-a născut în mine speranța irefutabilă că ea va fi de acord cu un asemenea pact, înțelegînd că altfel viața va fi imposibilă pentru amîndoi.

Era ora nouă cînd am ajuns la Hofgastein. În sat domnea liniștea, nici o trăsură în fața hotelurilor, casele erau întunecate. Doar în ferestrele hanurilor era lumină, iar la Meger cîntau destul de frumos cîteva voci bărbătești. Ne-am oprit, am coborît din trăsură vrînd să le propun cîntăreților să iasă în stradă și să ne cînte ceva, dar am constatat că nu erau săteni, ci niște alpiniști de la Viena, cărora nu le puteam face o asemenea propunere. Am cumpărat două buchete de flori alpine și întorcîndu-mă la trăsură am oferit unul Anielei, pe celălalt l-am desfăcut chipurile fără să vreau, așa că florile s-au risipit la picioarele ei.

— Lasă-le acolo, am spus văzînd că vrea să se aplece după ele.

Şi m-am dus să-i cumpăr mătuşii un alt buchet. Cînd m-am apropiat de trăsură am auzit următoarea frază spusă de Kromicki :

— Şi aici, în Hofgastein, dacă s-ar amenaja bine nişte băi, s-ar putea scoate sută la sută.

— Numai la asta te gîndeşti ? l-am întrebat calm.

Am întrebat aşa dinadins. Era ca şi cum i-aş fi spus Anielei : Iată, în timp ce toată fiinţa mea este preocupată numai de tine, el, care-i alături de tine, nu se gîndeşte decît la bani ! Compară sentimentele noastre, compară-ne pe noi !

Sînt aproape sigur că ea m-a înţeles.

La întoarcere am încercat de cîteva ori să leg o discuţie, dar n-am reuşit s-o atrag şi pe Aniela. Cînd am ajuns la poarta vilei, Kromicki s-a dus sus cu doamnele, iar eu am rămas să plătesc trăsura. Apoi am intrat în casă, ceaiul era servit, dar Aniela lipsea. Mătuşa mi-a spus că se simţea cam obosită şi s-a dus să se culce. M-a cuprins dintr-odată o mare nelinişte, aveam remuşcări, că eu sînt acela care o chinuiesc. Nimic nu poate fi mai apăsător pentru un om care iubeşte cu adevărat, decît sentimentul că face rău şi dăunează fiinţei iubite. Am băut ceaiul în tăcere. Mătuşa era somnoroasă, Kromicki cam agitat, iar eu mă frămîntam tot mai mult. Probabil, mă gîndeam eu, că a pus foarte la inimă comportarea mea. Ea vede întotdeauna numai partea rea a lucrurilor. Ştiam că mîine mă va evita şi că va considera că eu am încălcat pacea încheiată între noi. La gîndul acesta m-au trecut fiori de gheaţă şi am hotărît ca mîine să plec la Viena, adică să fug, în primul rînd pentru că mă temeam de Aniela, în al doilea rînd pentru că voiam să-l văd pe Chwastowski şi în al treilea rînd mă gîndeam — numai Dumnezeu ştie cu cîtă amărăciune — c-ar fi mai bine s-o eliberez de prezenţa mea măcar două zile, s-o las să se odihnească.

15 iulie

O mulţime de întîmplări şi evenimente ! Nici nu ştiu cu ce să încep, căci ultimele impresii sînt cele mai puternice. Niciodată n-am avut o dovadă atît de clară, că

nu-i sînt indiferent. Trebuie să mă silesc să păstrez o ordine în povestire. Sînt aproape sigur, că Aniela va fi de acord cu condiţiile pe care i le voi prezenta. Uneori simt că mă apucă ameţeala. Dar iată, îmi voi impune să respect o ordine în cele ce scriu şi o voi lua de la capăt.

Am fost la Viena. M-am întors astă seară. Am adus cîteva noutăţi pe care vreau să le discut cu mătuşa.

M-am văzut cu doctorul Chwastowski şi am vorbit cu el. Ce băiat bun !... Munceşte pe brînci la clinică şi s-a mai apucat să scrie o carte de higienă pentru popor, pe care fratele său librarul urmează s-o tipărească sub forma unor broşuri de cîţiva bănuţi. Face parte din tot felul de societăţi medicale şi nemedicale şi-şi mai găseşte timp şi pentru nişte clipe vesele — poate chiar prea vesele — în cartierul Kärthnerstrasse. Nu înţeleg cînd mai doarme. Şi arată, diavolul, ca un Hercule de iarmaroc. Ce viaţă clocotitoare !

I-am vorbit fără nici un înconjur de motivele care m-au adus la Viena.

— Nu ştiu, am început eu, dacă-ţi este cunoscut faptul că eu şi mătuşa mea posedăm nişte capitaluri destul de mari. N-avem nevoie să le rulăm, însă oricum, dacă le-am investi în ceva care să ne aducă venituri importante, veniturile astea ar intra în ţară. Presupun de asemenea, că am putea să-i facem un serviciu şi domnului Kromicki şi că ar fi de două ori avantajos. Sincer vorbind, el ca persoană ne este indiferent, însă deoarece a devenit rudă cu noi, am fi bucuroşi să contribuim la sporirea averii lui, bineînţeles, dacă am avea garanţia că n-o să fim în pierdere.

— Şi aţi vrea să ştiţi cum stau afacerile lui ?

— Exact. El, cum e şi normal, nutreşte cele mai mari speranţe şi nu mă îndoiesc, că este sincer. E vorba numai dacă nu cumva se înşeală. De aceea, dacă fratele dumitale ţi-a scris ceva, ce să nu-ţi fi cerut să ţii în secret, te-aş ruga să-mi spui. În al doilea rînd, te-aş ruga să-i spui să-mi scrie şi mie direct şi să-mi prezinte lucrurile cît mai concret. Mătuşa mea contează foarte mult pe loialitatea lui faţă de ea, avînd în vedere relaţiile mai îndelungi care vă leagă de ea, decît de Kromicki.

— Bine, am să-i spun fratelui meu, răspunse doctorul. De altfel, mi-a şi scris cîte ceva despre asta, dar nu mai ţin minte ce anume, căci nu mă interesa.

Zicînd acestea începu să caute scrisoarea pe birou, într-un vraf de epistole ; o găsi destul de repede şi-mi citi următoarele : „Mi-e urît de moarte. Femei sînt puţine, iar frumoase nici de leac..." Începu să rîdă şi spuse :

— Nu, nu asta. Lui i-ar fi fost bine aici, la Viena !..

Întoarse fila, apoi îmi întinse scrisoarea, în care n-am găsit decît următoarele cîteva rînduri :

„În ceea ce-l priveşte pe Kromicki, cu petrolul a luat plasă. Cu Rotschild nu-i chip să te războieşti şi el s-a certat cu ei. Ne-am retras, însă cu pierderi mari. Am băgat fonduri imense în furnizare şi am obţinut monopolul ; din asta pot să iasă şi venituri de milioane, dar poate să fie şi tras la răspundere. Totul depinde numai de bunăvoinţă. Ne străduim să lucrăm cît mai cinstit, aşa că avem speranţe. Numai că-i nevoie de bani, bani, mereu bani, căci noi sîntem plătiţi la termene fixe, iar cei de la care luăm marfa cer banii imediat şi în plus ne mai dau şi marfă proastă. Acum totul a rămas pe capul meu etc."

— Atunci o să-i dăm noi fonduri, am spus în încheiere.

La întoarcere spre Gastein m-am gîndit mult la asta şi s-au trezit în mine instincte mai generoase. Ce-o fi, o fi, mă gîndeam, în loc să-l împingem la ruină pe Kromicki, n-ar fi mai simplu şi mai cinstit să-l ajutăm ? Aniela ar putea să aprecieze un asemenea gest şi poate c-o va mişca dezinteresul meu. Iar în viitor — cum o vrea Dumnezeu !

La o analiză mai amănunţită însă am observat că şi în gîndurile astea bune tot egoismul meu juca un anumit rol. Îmi făceam socoteala, că dacă o să-i dăm bani, Kromicki o să plece imediat de la Gastein şi-o să mă scutească de chinul de a-l vedea alături de Aniela. Ea va rămîne singură cu iubirea mea, cu recunoştinţă faţă de mine şi cu o anumită aversiune sau poate chiar indignare faţă de Kromicki, pentru că a acceptat ajutorul meu. Aveam impresia că situaţia asta ar deschide noi perspective înaintea mea. În primul rînd însă voiam să scap de Kromicki cu orice preţ.

Tot gîndindu-mă la raporturile mele cu Aniela, nici n-am observat cînd am ajuns la Lend-Gastein. Aici am găsit o mulţime de oameni răniţi şi morţi din cauza unui accident care avusese loc pe o linie secundară spre Zell am See. Dar, de cum m-am urcat în trăsură, impresia pe care mi-o produsese sîngele şi rănile se şterse fără urmă,

iar eu m-am întors iarăşi cu gîndurile la relaţiile noastre. Aveam sentimentul că trebuie să facem ceva cu orice preţ, să le punem pe nişte baze mai ferme, căci altfel s-ar putea întîmpla ceva grav cu mine şi cu Aniela. Dar ce anume ar fi trebuit să facem ? Îmi era clar că ea se chinuieşte, că mă ucide cu zile şi eu pe ea, căci în vreme ce eu doresc totul, ea nu-i de acord cu nimic şi se creează între noi o ruptură, o dramă ; ar fi mai bine pentru ea să se arunce în cascada Acha, iar pentru mine să cad cu trăsura, cu cai cu tot în prăpastie. Am ajuns la convingerea, că chiar şi o femeie ca ea, care nu-i de acord cu nimic, tot trebuie să se zbuciume înlăuntrul ei, dacă se vede iubită de un bărbat străin. Aniela n-a vrut să facă nici cea mai mică cedare în faţa mea şi totuşi eu din cînd în cînd îi sărut mîinile şi picioarele, o silesc să-mi asculte declaraţiile. În felul acesta are o serie întreagă de taine faţă de mama şi de soţul ei. În plus, trebuie să fie atentă în permanenţă, să se controleze, să-mi urmărească fiecare mişcare, neştiind niciodată ce sînt în stare să fac. Viaţa în asemenea condiţii devine imposibilă pentru amîndoi. Trebuie să-i pun capăt.

În sfîrşit, mi s-a părut că am găsit o soluţie. Ce-ar fi dacă Aniela ar fi de acord cu formula propusă de mine şi mi-ar spune : Sînt a ta ! Inima mea îţi aparţine pe veci. Dar atît. Dacă vrei aşa, atunci inimile noastre sînt unite din clipa asta.

Bineînţeles, am să accept. Îmi imaginam cum am să-i întind mîna şi am să-i spun : Te iau şi-ţi jur că nu-ţi voi cere mai mult, că relaţiile noastre vor fi pur spirituale — însă voi considera legătura asta reciprocă drept o cununie, iar pe tine — soţia mea.

Ar fi oare posibil un asemenea pact între noi ? Ar pune el oare capăt chinului ? Pentru mine el este egal cu o nemaipomenită limitare a dorinţelor şi speranţelor, însă îmi deschide o lume aparte, în care Aniela ar fi numai a mea. În afară de asta, ar pune în legalitate dragostea mea şi eu doresc atît de mult acest lucru, încît aş fi în stare să-mi dau sănătatea pentru a obţine recunoaşterea din partea Anielei. Văd în asta doar o dovadă a gradului în care o iubesc pe femeia aceasta, a chipului în care doresc din toate puterile s-o fac să-mi aparţină într-un anume fel.

Da, m-am schimbat atît de mult, mi-am transformat intr-atît firea, încît cu prețul acesta aș fi gata să cad de acord cu orice fel de îngrădiri.

Acum singura problemă era dacă Aniela va accepta sau nu propunerea mea.

Mi se părea că ar trebui s-o accepte.

Parcă mă auzeam, spunîndu-i pe un ton convingător : Dacă mă iubești cu adevărat, spune și tu, nu-i oare același lucru ori îl recunoști cu voce tare, ori îl ții închis în tine ? Ce poate fi mai nobil decît o asemenea iubire, cum cer eu de la tine ? Eu și așa îți dăruiesc viața, întreabă-ți conștiința, dacă nu s-ar cuveni să-mi acorzi măcar atît. Nu-i altceva decît legătura dintre Beatrice și Dante. O astfel de dragoste au voie să nutrească pînă și îngerii. Îmi vei fi apropiată, așa cum doar un suflet poate fi apropiat altui suflet și totodată atît de îndepărtată, ca și cum ai locui pe cel mai înalt dintre munții aceștia. Dacă asta-i o iubire nepămîntească, dacă oamenii obișnuiți nu se pot mulțumi cu atît, atunci tu cu atît mai mult n-ai de ce s-o respingi, căci acceptînd-o rămîi albă ca zăpada și mă salvezi și pe mine, vei dobîndi o liniște absolută și atîta fericire, cît nici nu-ți poți imagina.

Simțeam în mod sincer că sînt în mine suficiente rezerve pentru un asemenea sentiment aproape ideal, pentru credința că dintr-o larvă pămîntească supusă scurgerii timpului se va naște un fluture nemuritor, care, detașat de condițiile existenței umane va zbura de pe o planetă pe alta, pînă cînd se va uni cu spiritul cosmosului. Pentru prima dată m-am gîndit că eu și Aniela putem dispărea ca ființe, dar dragostea noastră va dăinui și tocmai ea va constitui nemurirea noastră. Cine știe, mă gîndeam, dacă asta nu-i unica formă de nemurire ! Fiindcă simțeam în mod clar, că în sentimentul meu este ceva veșnic, ceva care depășește caracterul schimbător al fenomenelor. Trebuie să iubești foarte profund, ca să fii capabil de asemenea sentimente și viziuni ; pentru asta trebuie să fii foarte nefericit sau poate chiar să te afli la granița nebuniei.

Eu nu știu dacă sînt de-acum la granița nebuniei, dar mă cufund tot mai des într-o stare mistică și parcă niciodată nu-mi e mai bine decît atunci cînd mă pierd astfel, cînd mă diluez într-atît, încît nu-mi mai regăsesc eul propriu. Și înțeleg de ce-i așa. Dedublarea mea, introspecția

mea critică îmi erau întotdeauna suficiente pentru distrugerea bazelor vieţii şi deci implicit pentru înlăturarea fericirii relative pe care ţi-o pot da acele baze. Atunci cînd locul silogismelor este luat însă de senzaţii şi viziuni, nu mai am ce face cu critica, deci mă relaxez, gust suprema uşurare.

Odihnindu-mă astfel, am ajuns aproape de Gastein. Mă şi vedeam de-acum împreunat spiritualiceşte cu Aniela. Eram mîndru la gîndul că totuşi am reuşit să ies din cercul vicios şi că am găsit o modalitate de a fi fericit. Eram sigur că Aniela îmi va da cu bucurie mîna ei dragă pentru o astfel de călătorie împreună.

M-am trezit însă din această visare şi am constatat cu stupoare că am o mînă complet plină de sînge. Trăsura transportase răniţi de la accidentul de tren. Pe spetează şi pe la colţuri am găsit încă mult sînge, pe care birjarul nu-l văzuse şi nu-l ştersese. Misticismul meu nu merge totuşi pînă acolo, încît să cred că nişte forţe supranaturale se amestecă în viaţa oamenilor, mai ales sub forma unor semne, prevestiri sau preziceri. Dar, dacă eu însumi nu-s superstiţios, ştiu în schimb foarte bine să urmăresc linia de gîndire a unui om superstiţios şi ştiu ce i s-ar fi părut ciudat în întîmplarea asta. În primul rînd, că în acelaşi cupeu în care începusem eu să-mi desfăşor planul unei vieţi noi, probabil cu puţin timp înainte se stinsese o altă viaţă şi în al doilea rînd, mă gîndeam la pace şi împăcare cu mîinile pline de sînge. Asemenea coincidenţe îi dau întotdeauna, oricărui om nervos — nu presimţiri — ci stări sufleteşti sumbre şi aruncă o umbră de tristeţe pe toate gîndurile lui.

Şi ale mele s-ar fi asumbrit imediat, dacă nu m-aş fi aflat nu departe de Wildbad. Deodată, cum mergeam la pas, la deal, văd o trăsură coborînd panta în goana cailor. Din nou s-ar putea întîmpla un accident, mă gîndeam eu, mai ales că aici drumul e atît de îngust, încît cu greu pot trece două trăsuri una pe lîngă alta. În clipa aceea birjarul de la trăsura din faţă frînă atît de brusc, încît caii se ridicară aproape în două picioare... Dar cît de uimit am fost, cînd le-am zărit în trăsură pe mătuşa şi pe Aniela, care, văzîndu-mă, începură să strige :

— Este ! El e ! Leon ! Leon !

— Într-o clipită am fost lîngă ele. Mătuşa mi-a aruncat amîndouă braţele pe după gît, repetînd : — Slavă Ţie,

Doamne ! și gîfîia atît de tare, de parc-ar fi alergat de la Wildbad. Aniela îmi apucase o mînă și nu-mi mai dădea drumul. Deodată țipă îngrozită :

— Ești rănit !

Am înțeles despre ce-i vorba și am răspuns imediat :

— Nici un pic ! Nu eram acolo cînd s-a produs accidentul. M-am murdărit de sînge în trăsură, căci transportase răniți mai înainte.

— Sigur ? Sigur ? întrebă mătușa.

— Cît se poate de sigur.

— Ce tren era acela, care s-a ciocnit ?

— Cel care mergea spre Zell am See.

— O, Doamne ! Doamne ! În telegramă scria că cel de Viena ! Era cît p-aci să mor. O, Doamne, ce fericire ! Slavă cerului ! Slavă cerului !

Mătușa începu să-și șteargă sudoarea de pe frunte. Aniela era palidă ca hîrtia. Abia acum dădu drumul mîinii mele și întoarse capul, ca să nu observ că îi tremură buzele și că are lacrimi în ochi.

— Nu eram decît noi două acasă, spuse mătușa, căci Kromicki s-a dus cu niște belgieni la Nassfeld. Vine gazda și ne povestește de catastrofa de tren. Știam că te înapoiezi astăzi. Închipuiește-ți prin ce-am trecut ! Am trimis gazda imediat după o trăsură. Anielka, mititica, cu sufletul ei bun, n-a vrut să mă lase singură... Prin ce clipe am trecut... dar, uite, Dumnezeu e bun, n-a fost decît o spaimă... Ai văzut răniții ?

Le-am sărutat mîinile la amîndouă, după care am început să povestesc ce-am văzut la Lend-Gastein. Am aflat de la ele, că în telegrama care sosise la Kurhaus stătea scris : „La Lend-Gastein plin de răniți și morți." Din asta au dedus cu toții, că accidentul s-a produs pe linia Viena-Salzburg. Le-am povestit cîte ceva, sărind de la una la alta, fiindcă în mintea mea nu era decît un singur gînd plin de bucurie : Aniela ! N-a vrut să aștepte acasă pînă la întoarcerea mătușii, ci a plecat cu ea, să mă caute. O făcuse numai pentru mătușa ? Eram sigur că nu. Am văzut cu ochii mei cît era de speriată și tulburată, cum a sărit cînd a văzut sînge pe mîinile mele, cum i s-a luminat fața de bucurie, cînd a aflat că nu fusesem nici măcar martor la catastrofă ; o vedeam că încă mai este emoționată și că-i vine să plîngă de fericire. Cu siguranță că ar izbucni în plîns, dacă i-aș lua mîinile

într-ale mele și i-aș spune cît o iubesc. Nu cred că și le-ar mai retrage. Cînd toate astea s-au limpezit în mintea mea, am avut certitudinea că aici e capătul chinului meu, că viața mea a ajuns la o cotitură și că din clipa asta va începe o nouă epocă a existenței mele. Nici nu mai încerc să descriu ce-am simțit și ce bucurie îmi sălta pieptul. Din cînd în cînd îi aruncam cîte o privire, în care încercam să concentrez toată dragostea mea uriașă, iar ea îmi zîmbea. Am observat că este fără mănuși și fără nici o pelerină pe ea. Probabil că uitase de tot în spaima și graba în care plecase. Fiindcă se lăsa răcoare, am acoperit-o cu haina mea. S-a cam codit, dar mătușa i-a poruncit s-o ia.

Cînd am ajuns la vilă, doamna Celina m-a întîmpinat cu atîta efuziune și căldură, de parcă în cazul morții mele Aniela n-ar fi fost unica moștenitoare a averii familiei Ploszowski. Sînt amîndouă niște femei atît de fine și de cumsecade, că poți să cauți cu lumînarea și n-ai să mai găsești altele ca ele. Nu pot să jur însă, dacă Kromicki, cînd la înapoierea de la Nassfeld a aflat de cele întîmplate, n-a oftat în sinea lui și nu s-a gîndit că totuși lumea și-ar fi continuat cursul normal, dacă s-ar fi terminat cu neamul Ploszowski.

S-a întors obosit și acru. Belgienii, pe care-i cunoscuse aici și cu care se dusese la Nassfeld, erau niște capitaliști de la Anvers. De cîteva ori i-a făcut idioți, pentru că se mulțumesc cu trei la sută beneficiu din capital. La despărțire mi-a spus, în sfîrșit, că mîine trebuie să discute cu mine într-o problemă foarte importantă. Înainte m-aș fi neliniștit. Acum știu că-mi va face niște propuneri cu caracter financiar. L-aș fi chemat să discutăm acum, dar am preferat să rămîn cu gîndurile mele, cu fericirea mea, cu Aniela mea în inimă... I-am strîns mîna urîndu-i noapte bună, ca un om care iubește și ea mi-a răspuns cu o strîngere de mînă la fel de caldă. Ești cu adevărat a mea ?

16 iulie

Astăzi de dimineață, de-abia terminasem să mă îmbrac, cînd a venit mătușa în camera mea și mi-a spus fără nici un fel de introducere :

— Știi, în lipsa ta Kromicki mi-a propus să intru asociată în afacerile lui.

— Și ce i-ai răspuns ?

— L-am refuzat fără să stau pe gînduri. I-am spus așa : dragul meu, din mila Domnului am destul, iar Leon, după moartea mea va fi printre cei mai bogați oameni din țară. De ce să mă lansez în niște aventuri și să-l mînii pe Dumnezeu ? Dacă tu poți să faci milioane cu afacerile tale, fă-le pentru tine ; dacă ai să pierzi, de ce să pierd și eu odată cu tine ? Eu nu mă pricep la treburi de soiul ăsta și n-am obiceiul să mă amestec în chestiuni despre care n-am habar. N-am avut dreptate ?

— Absolută.

— Tocmai voiam să discut cu tine și-s bucuroasă că vezi lucrurile tot așa. El s-a cam supărat că am numit afacerile lui aventuri, a încercat să-mi explice șansele de viitor și să-mi explice foarte pe larg toată povestea asta cu furnizările. Dacă-i așa cum spune, atunci poate că într-adevăr o să facă milioane — ceea ce-i și doresc. Însă l-am întrebat imediat : dacă-ți merge atît de bine, de ce ai nevoie de asociat ?... Mi-a spus că cu cît bagă mai mulți bani, cu atît vor fi cîștigurile mai mari, că acolo se rezolvă totul numai cu bani gheață și că preferă să cîștige familia, decît străinii. I-am mulțumit pentru sentimentele lui față de familie, dar am repetat refuzul. Mi-am dat seama că-i părea foarte rău. A început să se plîngă, că la noi nimeni nu se pricepe la afaceri și că toți nu fac altceva, decît să mănînce ce-au moștenit. Mi-a spus în față, că ăsta-i un păcat față de societate, lucru care m-a enervat. Dragul meu, i-am spus, eu am gospodărit cum m-am priceput, ca o femeie ce eram, dar n-am pierdut nici un sfanț, ba chiar am mai sporit averea, iar despre păcatele față de societate, poate că altcineva o fi în măsură să vorbească, dar nu tu, care ai vîndut moșia Gluchów. Ai vrut să auzi adevărul de la mine, poftim, l-ai auzit. Dacă n-ai fi vîndut moșia, poate c-aș fi avut mai multă încredere în tine, dar așa... Iar despre afacerile tale, nu numai că eu nu știu nimic, dar ele sînt obscure pentru toată lumea. De un singur lucru îmi dau seama, că dac-ar fi fost atît de înfloritoare precum spui, n-ai fi căutat acum asociați și nu te-ar fi afectat atît refuzul meu. Cauți asociați pentru că ai nevoie, dar n-ai fost complet sincer cu mine și asta nu-mi place.

— Și el ce-a spus ?

— Mi-a răspuns, că în primul rînd nu înțelege de ce cade asupra lui răspunderea pentru vînzarea Gluchów-ului. Nu-i el cel care a dat moșia din mînă, ci acela care din lipsă de chibzuință, din indolență, incapacitate și risipă au făcut absolut necesară vînzarea ei. Cînd s-a măritat cu el, Aniela n-avea decît datorii. El a salvat atît cît nimeni altul n-ar fi reușit să salveze și în loc de recunoștință, trebuie să suporte reproșuri și... stai... cum a spus ?... reproșuri patetice.

— Nu-i adevărat, am zis, Gluchów putea fi salvat.

— Așa i-am spus și eu și am mai adăugat, că pentru Gluchów i-aș fi împrumutat bani. Ai fi putut, zic, înainte de a-l vinde, să-i scrii măcar un cuvînt Anielei, ca să discute cu mine și Dumnezeu mi-e martor, că n-aș fi șovăit nici o clipă... Dar ăsta-i sistemul tău, să nu știe nimeni nimic. Toți am crezut în milioanele tale și de aceea nu m-am oferit singură să salvez moșia. El a început să rîdă ironic. Anielka, zice, e prea mare cucoană și o ființă prea eterică, pentru ca să se poată coborî pînă la lucruri atît de meschine, cum ar fi problemele bănești, ori să intervină în favoarea soțului ei. De cînd sîntem aici am rugat-o de două ori să discute cu dumneata în problema asocierii și m-a refuzat net. În ceea ce privește salvarea moșiei, e ușor să vorbim acum, cînd posibilitatea de a mă ajuta nu mai e actuală. Dacă e să judec după refuzul pe care mi l-ai dat astăzi, am dreptul să cred că și cu salvarea Gluchów-ului ar fi fost la fel.

Acum ascultam cu și mai mare atenție, căci aflasem cauza neînțelegerilor dintre el și Aniela. Mătușa continuă :

— Cînd am auzit una ca asta, i-am zis : Vezi, băiete, cît de puțin sincer ești. La început spuneai că-mi propui să mă asociez, numai pentru că preferi să cîștige familia și nu niște străini, iar acum se dovedește, că tu ești cel care are nevoie. El — că de altfel e iute la minte — zice că în chestiunile de soiul ăsta avantajul este de ambele părți și că e de la sine înțeles, că este interesat și el să dispună de cît mai mulți bani, căci așa-i în afaceri : cu cît ai o bază mai largă, cu atît sînt mai sigure. De altfel, a adăugat el, luînd-o pe Aniela fără zestre, speram că pot conta pe ajutorul familiei, cel puțin în cazurile în care ajutorul este avantajos și pentru cel care-l dă. Era furios la culme și a explodat de-a binelea, cînd i-am spus că pe

Aniela n-a luat-o chiar fără nimic, pentru că eu îi las o rentă viageră.

— I-ai spus ?

— Bineînțeles. I-am spus tot ce-mi stătea pe inimă. O iubesc pe Aniela ca pe propriul meu copil, i-am zis și tocmai de aceea, ca s-o asigur, nu-i las un capital, ci o rentă. Căci capitalul, zic, ar putea nimeri în afacerile tale, care Dumnezeu știe cum au să se sfîrșească, în timp ce renta îi va asigura cel puțin posibilitatea unei vieți îndestulate. Dacă, zic, o să aveți copii, atunci copiii au să capete și capital, dar abia după moartea Anielei. Iată, asta-i ajutorul de bază pe care vi-l dau, și în afară de asta sînt gata să vă mai ajut oricînd, în probleme mai mărunte.

— Cu asta ați încheiat discuția ?

— Nu chiar. Îl vedeam că e foarte iritat. Îl supăra și faptul că-i voi lăsa Anielei rentă și nu capital, deducînd de aici că n-am încredere în afacerile lui. La plecare mi-a spus că se va strădui să-și găsească asociați printre străini, căci speră să afle la ei mai multă bunăvoință și o mai bună înțelegere în afaceri. Am suportat cu calm toate reproșurile lui. Ieri s-a dus în excursie cu belgienii și s-a întors nemulțumit. Bănuiesc, că a vrut să-i atragă în afacerile lui și n-a reușit. Știi, Leon, ce cred acum ? Că stă prost de-și caută atît de febril asociați. Dar e ceva care nu-mi dă pace : dacă e așa cum cred, atunci simpla precauție îmi poruncește să nu intru în afacerile lui, însă o îndatorire și mai simplă, de familie, îmi cere să-l ajut, fie și numai pentru Aniela. De aceea am vrut să discut cu tine.

— Afacerile lui nu-s într-o stare chiar atît de disperată cum crezi dumneata, am răspuns.

Și i-am relatat tot ce am aflat prin doctorul Chwastowski. I-am spus că eu am dedus de multă vreme, din comportamentul lui Kromicki, că are nevoie de bani și că parțial acesta a fost motivul pentru care m-am dus la Viena. Mătușa era atît de încîntată de perspicacitatea și tactul meu, încît plimbîndu-se prin cameră, începu să poarte cu sine o discuție, în cursul căreia repeta mormăind : „E genial în tot ce face !...“ În cele din urmă mi-a declarat că lasă toată problema în mîinile mele, să fac eu cum cred de cuviință.

Spunînd astea coborî la parter, dar eu am mai rămas în cameră, căci voiam să revăd ce-am scris ieri în jurnal. Cînd am coborît după vreo jumătate de oră, am găsit toată

lumea la masă, dar de cum mi-am aruncat o privire pe feţele lor, mi-am dat seama, că iar a avut loc ceva neobişnuit. Aniela avea o mină speriată, doamna Celina — îndurerată, iar faţa mătuşii era roşie de furie. Numai Kromicki citea gazeta chipurile calm, dar era acru şi arăta atît de prost, de parcă s-ar fi sculat după o boală îndelungată.

— Ştii, începu mătuşa arătînd spre Aniela, ce mi-a declarat deşteapta asta în loc de bună dimineaţa ?

— Nu ştiu, am răspuns aşezîndu-mă la masă.

— Nici mai mult nici mai puţin, că peste două săptămîni, dacă o să le permită sănătatea Celinei, se mută undeva la Odesa, ori chiar şi mai departe.

Dacă în momentul acela trăsnetul ar fi lovit masa din senin, n-aş fi fost mai uimit şi mai speriat. În prima clipă mi-a îngheţat inima în mine.

M-am uitat la Aniela, care s-a înroşit, ca prinsă asupra unei fapte nedemne şi în cele din urmă am început să întreb : — Cum ? Unde ? De ce ?

— „Că-mi dau bătaie de cap la Ploszów" — înţelegi — spunea mătuşa imitînd-o pe Aniela — „nu vor să-mi mai fie povară" — ce suflete mărinimoase ! Probabil se gîndesc, că nu-mi doresc altceva decît singurătatea, că atunci cînd tu ai să pleci pe undeva şi eu o să rămîn la bătrîneţe singură, între patru pereţi, la Ploszów, o să-mi fie mai bine şi mai vesel... S-au consfătuit toată noaptea în loc să doarmă !

Mătuşa se înfuria din ce în ce mai tare şi întorcîndu-se spre Kromicki, îl întrebă :

— Tu ai prezidat consfătuirea ?

— Cîtuşi de puţin, răspunse Kromicki, nici nu m-au chemat, dar deoarece presupun că doamna soţia mea a hotărît să se mute şi ca să fie mai aproape de mine, trebuie să-i fiu recunoscător pentru această hotărîre.

— Nu-i decît un proiect... articulă Aniela cu greu.

Uitînd de orice precauţie o priveam insistent, dar ea nu îndrăznea să ridice ochii, ceea ce mă întărea şi mai mult în convingerea, că eu sînt cel din cauza căruia s-a luat o asemenea hotărîre. N-am cuvinte să descriu ce-am simţit în clipele acelea, ce durere de moarte mi-a invadat inima. Aniela ştia prea bine că nu trăiesc decît pentru ea, că exist numai prin ea, că toate gîndurile mele sînt numai şi numai la ea, că toate acţiunile mele o au

numai pe ea în vedere, că ea este pentru mine viața sau moartea — și cu toate acestea a hotărît cu mult calm să plece. Nici nu s-a gîndit ce-o să se întîmple cu mine, dac-o să mor, ori dac-o să mă dau cu capul de pereți. Asemenea lucruri nu se iau în considerație. O să fie mai liniștită, nimeni n-o să se mai perpelească sub ochii ei ca un cărăbuș înfipt într-un ac de gămălie, nimeni n-o să-i mai sărute picioarele, să-i tulbure conștiința ei virtuoasă — de altceva n-are nevoie. La ce bun să mai șovăie, dacă poate să-și cumpere o liniște excepțională, pe un preț atît de mic, cum ar fi tăierea beregatei cuiva ?

Acestea și alte gînduri asemănătoare îmi treceau cu miile prin cap, în timp ce în gură simțeam otravă. Ești și vei rămîne virtuoasă, îi spuneam în gînd, numai pentru că n-ai inimă. Dac-ai avea un cîine atît de devotat cum îți sînt eu și tot te-ai purta mai bine cu el. N-ai făcut niciodată nici o cedare față de mine, nu mi-ai arătat nici o scînteie de milă, n-ai recunoscut niciodată că ai simți ceva pentru mine. Dar mi-ai răpit întotdeauna tot ce-mi puteai răpi. Dac-ai putea mi-ai lua și posibilitatea de a te privi, chiar dac-ai fi absolut sigură, că din cauza asta ochii mei au să se stingă odată pentru totdeauna. În sfîrșit, acum te înțeleg bine, acum știu că neînduplecarea ta este atît de mare, tocmai pentru că ai un suflet mărunt. Ești o femeie uscată și rece, iar puritatea ta nu-i nimic altceva decît un egoism exacerbat, care n-are nevoie decît de liniște și pentru liniștea ta ești gata să sacrifici totul.

Cît a durat masa n-am scos o vorbă. Apoi m-am retras în camera mea și m-am apucat cu mîinile de cap, încercînd cu mintea mea îndurerată și obosită să pătrund ceea ce s-a întîmplat. Dar gîndurile mele continuau să fie la fel de pline de amărăciune. Femeile cu suflet mic rămîn adesea ferme pe poziție tocmai datorită unei înțelegeri banale și sentențioase a virtuții. Vor în primul rînd să aibă puse la punct catastifele lor de socoteli, ca orice băcan. Se tem de dragoste, cum se teme băcanul de tulburările de stradă, de război, de cuvintele mari ale capetelor exaltate, de gîndurile nebunești, de planurile nebunești și înaripate. În primul rînd liniște — căci numai în liniște merg bine afacerile adevărate, pozitive. Ceea ce depășește dimensiunile obișnuite, calculate și banale ale vieții este rău și demn de tot disprețul oamenilor chibzuiți. Virtutea are și ea culmile și abîsurile ei, dar are și șesuri de o

banalitate fără seamăn. Încercam să răspund la o întrebare nespus de dureroasă : oare Aniela face parte dintre femeile acelea banal-virtuoase, care vor să aibă viaţa ordonată negustoreşte şi de aceea nu acceptă dragostea, pentru că este o dimensiune care depăşeşte inimile şi minţile lor ? Scrutam trecutul ca să caut dovezi. Cine ştie, îmi spuneam, dacă acel cod simplu după care se conduce, care mă dezarmează şi mă apasă, nu se bazează tocmai pe un asemenea fundament ? De multe ori avusesem impresia că este o fire cu adevărat deosebită, diferită de toate celelalte femei, inaccesibilă ca vîrfurile înzăpezite ale Alpilor, pentru că n-are povirnişuri şi pentru că se ridică dreaptă spre cer. Dar iată că piscul acesta consideră ca pe ceva absolut normal, ca papucii soţului să-i întineze zăpada imaculată. Cum să-mi explic asta ? De cîte ori mintea îmi este cuprinsă de asemenea gînduri, de atîtea ori simt că sînt aproape de nebunie, clocoteşte în mine o turbare, că-mi vine să răstorn, să calc în picioare şi să scuip formele acestea oribile de viaţă şi să azvîrl în haos lumea întreagă, să şterg de pe suprafaţa ei orice suflare. Întorcîndu-mă de la Viena îmi construiam în gînd un palat celest, în care urma s-o iubesc pe Aniela cu dragostea cu care Dante a iubit-o pe Beatrice ; îl construiam din suferinţa prin care trecînd iubirea mea se purificase ca în foc, din renunţări şi jertfe, numai ca în vreun fel oarecare, abstract, ori pur şi simplu îngeresc să-i aparţin şi să simt că-mi aparţine. Acum îmi dau seama, că nici măcar n-are rost să-i vorbesc despre asta, fiindcă nu-i în stare să înţeleagă şi nici nu merită s-o ridic pînă pe acele culmi, căci nu-i de ea, n-o să poată respira. E posibil ca în adîncul inimii să fie de acord ca eu s-o iubesc şi să sufăr — asta flatează întotdeauna orgoliul — dar n-o să fie de acord cu nici un fel de pact, cu nici un fel de legătură, nici cea mai spiritualizată, cu nici un fel de apartenenţă fie ea şi danteiană, pentru că nu mă poate înţelege. Ea nu înţelege decît un singur fel de dăruire şi o singură lege — aceea pe care i-o stabileşte halatul de casă al soţului ei ; sufletul ei nu-i capabil să se ridice deasupra banalei contabilităţi a căsniciei.

M-a cuprins un regret imens şi sincer, că n-am fost în trenul acela care a deraiat. Asta decurgea şi din revolta pe care o simţeam faţă de cruzimea Anielei şi din faptul că-mi epuizasem peste măsură forţele atît fizice, cît şi

psihice. Moartea îmi apărea acum așa cum i se pare odihna unuia care a stat de veghe cîteva nopți lîngă o ființă iubită, bolnavă. În plus, mă gîndeam că poate dacă m-ar fi adus rănit de la Gastein, ar fi reușit s-o miște ceva și pe femeia asta. Chiar și acum nu-mi doresc decît s-o văd emoționată din cauza mea. Dar, gîndindu-mă la asta mi-am adus aminte de ea ieri, cum a plecat cu mătușa să mă caute, mi-am amintit de spaima și apoi de bucuria ei, de ochii înlăcrimați, de părul ei în dezordine — și o dragoste nemăsurată, de o sută de ori mai reală decît toate gîndurile și raționamentele a pus stăpînire pe mine. A fost ca un reflex violent al inimii, de moment, căci după aceea a început iarăși să se reverse otrava îndoielii. Tot ceea ce am văzut la ea ieri, în trăsură, putea fi explicat și altfel...

Cine știe, dacă persoana mea sau a mătușii juca aici rolul principal ? De altfel, femeile simțitoare au întotdeauna la dispoziție un adevărat capital de compasiune chiar și pentru străini, darmite pentru rude, mai ales cînd catastrofa cade pe neașteptate ! De ce n-ar fi putut și Aniela să fie îngrozită de vestea morții mele și să se bucure că mă vede viu ? Dacă în locul ei ar fi fost lîngă mătușa doamna Sniatyńska spre exemplu, probabil că tot așa s-ar fi speriat și apoi s-ar fi bucurat și ar fi alergat tot așa, fără mănuși și cu părul în dezordine, fără pălărie pe cap. Cred că în privința asta n-am de ce să-mi fac iluzii. Aniela știa prea bine, că mutarea ei constituie pentru mine o catastrofă cu mult mai mare și mai periculoasă, decît dacă mi-aș fi spart capul în tren, sau dacă mi-aș fi pierdut o mînă sau un picior — și totuși, n-a șovăit nici o clipă. Știam precis că-i ideea ei. Să fie mai aproape de bărbat, iar ce s-o întîmpla cu mine, asta n-are importanță.

Din nou am simțit că pălesc de furie, de ură și revoltă, că nu mă mai desparte decît un pas de nebunie. Așteaptă ! îmi spuneam apăsîndu-mi tîmplele, așteaptă !... Poate că nu vrea să plece decît pentru că te iubește și simte că n-are să-ți mai poată rezista multă vreme ! Ah, da, erau în mine și asemenea gînduri, dar negăsind un teren propice în clipa aceea, au pierit ca semințele căzute pe piatră, trezind doar o ironie disperată. Îmi sfîșiam literalmente singur inima. Da, îmi spuneam, e o iubire asemănătoare milei care-i face pe unii să tragă perna de sub cap celui în agonie, ca să să nu mai horcăie atît de tare și să se chinuiască mai puțin. Eu mă voi chinui mai puțin, în schimb lui Kro-

micki îi va fi mai uşor să-şi viziteze soţia şi să-i aducă bucuria pe care această fiinţă eterică s-a obişnuit s-o aştepte de la soţul ei.

În clipele astea o uram pe Aniela. Pentru prima dată în viaţă m-am gîndit că ar fi preferabil să-l iubească pe Kromicki — mi-ar fi mai puţin silă de ea. Furia şi aversiunea îmi luau minţile. Ştiam un singur lucru : că dacă n-am să fac ceva, dacă n-am să-i încurc planurile, dacă n-am să mă răzbun pe ea în vreun fel oarecare, atunci se va întîmpla ceva îngrozitor cu mine. Sub presiunea acestui gînd m-am sculat ca atins de un fier roşu, mi-am luat pălăria şi am ieşit să-l caut pe Kromicki.

Nu era nici în casă, nici în grădină. M-am dus la Wandelbahn, apoi la bibliotecă — nu era nicăieri. M-am oprit o clipă pe podul de la cascade, gîndindu-mă unde l-aş putea găsi. Vîntul sufla dinspre cascade şi-mi arunca în faţă nori de pulbere de apă. Mă uşura, îmi făcea plăcere. Mi-am scos pălăria şi mi-am lăsat capul în bătaia pulberii aceleia răcoroase ; în cîteva clipe aveam părul ud. Răceala apei îmi producea o plăcere animalică. M-am trezit. Nu mai doream altceva, decît să-i încurc Anielei planurile. Îi spuneam în gînd : N-ai să pleci nicăieri, iar eu mă voi purta cu tine ca un om care te-a plătit. Acum îmi erau clare şi mijloacele prin care puteam să-mi ating scopul şi nu mă mai temeam că aş putea să comit vreo prostie dacă discut cu Kromicki. Eram complet stăpîn pe mine din acest punct de vedere.

L-am găsit pe Kromicki citind gazeta în faţa hotelului Straubinger. Cînd mă zări, lăsă să-i cadă monoclul de la ochi şi spuse :

— Tocmai voiam să vin la tine.

— Hai spre Kaiserweg.

Şi am pornit.

Fără să mai aştept ca el să înceapă primul, am trecut direct la subiect.

— Mi-a spus mătuşa, am zis, de discuţia voastră de ieri.

— Îmi pare rău că a avut loc, răspunse Kromicki.

— Pentru că nici unul nici celălalt n-aţi vorbit cu calm, aşa cum se discută în afaceri. Îmi dai voie, dragul meu, să fiu absolut deschis cu tine. Tu n-o cunoşti pe mătuşa. E cea mai cumsecade femeie din lume, dar are o slăbiciune, de altfel foarte normală. Deoarece are o minte ageră,

îi place să arate că o are și de aceea tot ceea ce i se prezintă de către alții privește cu o neîncredere uneori chiar nițel cam exagerată. Din cauza asta, cel mai adesea la început refuză totul. Bătrînul Chwastowski ar putea să-ți spună cîte ceva în privința asta. Trebuie să-i lași timp de gîndire și mai presus de orice, să n-o iriți, căci atunci se încăpățînează. Iar tu n-ai știut să eviți asta.

— Dar... cu ce-am iritat-o ?... Cine ca cine, dar eu cred că știu să discut despre afaceri.

— Ai făcut rău spunînd că ai luat-o pe Aniela fără zestre. Și acum mai e încă supărată din cauza asta.

— I-am spus numai atunci cînd a început să-mi reproșeze că am vîndut moșia. De altfel, n-am spus decît adevărul. Gluchów era atît de ipotecat, că Anielei nu-i mai revenea nimic.

— În fond, de ce-ai vîndut nenorocita aia de moșie ?

— Pentru că în felul acesta am putut să obțin bunăvoința cuiva de care depindea toată viitoarea mea avere, deci soarta mea. Cînd n-ai de ales, faci ceea ce trebuie, nu-i așa ? În afară de asta, mi-au plătit bine.

— Să lăsăm asta. Pe tanti au jignit-o cuvintele tale, cu atît mai mult, cu cît ea se gîndește la viitorul Anielei.

— Se gîndește să-i lase rentă.

— Află de la mine, în secret, că nici vorbă de așa ceva. Știu ce ți-a spus ieri, dar a spus așa tocmai pentru că ai înfuriat-o. Voia să-ți dea a înțelege, că n-are încredere în calitățile tale de om de afaceri. Dar nici gînd. Cu mine a discutat de mai multe ori și cu, ca viitor moștenitor al ei știu mai bine ce intenționează...

Kromicki m-a privit atent.

— Tu, ca viitor moștenitor, vei pierde prin asta.

— Așa-i, am spus, însă știi, eu n-am să reușesc niciodată să cheltuiesc nici propriile mele venituri, de aceea pot vorbi complet detașat în problema asta. Tu, ca om de afaceri, probabil că te miri. Dacă nu-ți poți explica altfel atitudinea mea, consideră-mă un original. Sînt și din aceștia pe lume. Deci, te previn că, în primul rînd, nu mă gîndesc să limitez cumva dărnicia mătușii, iar în al doilea rînd, știu cu siguranță că vrea să-i lase Anielei nu o rentă, ci o sumă de bani. Bineînțeles că influența pe care o am asupra mătușii ar putea juca un rol important în privința asta, dar îți spun, dacă vrei să mă crezi, bine, dacă nu, iar

bine, o voi folosi mai degrabă în favoarea, decît în detrimentul tău.

Kromicki îmi strînse mîna cu putere. Făcînd gestul acesta braţele lui aveau mişcarea unei marionete. Îmi era tare silă de el. Presupun că mă considera mai curînd prost decît original, însă credea în mine şi asta mă interesa mai presus de orice. De altfel, avea şi de ce să mă creadă, fiindcă în clipa aceea hotărîsem să-i dau Anielei o sumă de bani şi nu-rentă.

Simţeam că Kromicki abia se abţine să mă întrebe : cît ? şi cînd ? Înţelegea însă, că ar fi prea lipsit de delicateţe, aşa că tăcu, prefăcîndu-se mişcat, în timp ce eu am continuat :

— Să nu uitaţi însă : trebuie să ştiţi să vă purtaţi cu ea. Că are de gînd s-o înzestreze pe Aniela, pentru asta sînt gata să-ţi jur, dar în fond, pînă nu-ţi pune banii pe masă şi tu nu-i iei, totul depinde de voinţa, ba chiar şi de capriciile ei. Iar voi ? Cum vă purtaţi voi în timpul ăsta ? Ieri ai enervat-o tu, astăzi Aniela şi încă rău de tot ! Ca viitor moştenitor ar trebui să mă bucur şi nu să vă atrag atenţia şi totuşi, precum vezi, o fac. Pe tanti a supărat-o foarte tare planul Anielei cu mutarea. Ţi s-a adresat ţie chipurile furioasă, dar cu speranţa în suflet, c-ai să fii de partea ei, dar tu ai aprobat ideea cucoanelor...

— Dragul meu, spuse Kromicki şi-mi strînse din nou mîna, am să-ţi spun sincer : dacă am aprobat chipurile ideea lor, am făcut-o oarecum şi în ciuda mătuşii. De fapt este un proiect ireal. Ce n-am putut eu să sufăr niciodată, a fost exaltarea şi cucoanele astea ale mele sînt exaltate în cel mai înalt grad. Tot timpul au impresia că profită prea mult de ospitalitatea voastră, că nu pot să stea la nesfîrşit la Ploszów *et caetera*. Sînt sătul pînă peste cap. Iată cum stau lucrurile : în Turchestan nu le pot lua cu mine, iar dacă eu sînt plecat acolo, pentru mine-i acelaşi lucru dacă Aniela locuieşte la Odesa ori la Varşovia. Cînd mă voi retrage din afaceri şi sper s-o fac cu o avere mai mult decît respectabilă, atunci bineînţeles că am să mă aşez undeva, în mod corespunzător. Asta se va întîmpla cel tîrziu peste un an. Chiar şi pentru cedarea locului în afaceri voi putea cîştiga ceva... Natural, dacă n-ar fi fost Ploszów-ul, ar fi trebuit să mă gîndesc la o locuinţă provizorie pentru ele, dar de vreme ce mătuşa le oferă găzduire şi doreşte sincer ca ele să locuiască acolo, ar fi o prostie

să le caut adăpost în altă parte. Soacră-mea e pe picioare abia de cîteva săptămîni. Cine știe ce-o să fie mai tîrziu, iar dac-o să fie rău, atunci totul ar cădea pe umerii Anielei, care-i o femeie tînără și fără experiență. Eu acum în nici un caz nu pot să rămîn cu ele. Și aici stau ca pe jăratec și de vreme ce vorbim deschis, am să-ți spun, că numai speranța de a te atrage pe tine ori pe mătușa ca asociați m-a ținut aici atît de mult. Acum ți-am spus tot ce aveam pe inimă. Răspunde-mi : pot conta cumva pe bunăvoința voastră ?

Am răsuflat adînc.

Planul Anielei fusese răsturnat.

Eram foarte bucuros, rezolvasem așa cum voiesem. În plus, cu toate că dragostea mea pentru Aniela semăna acum cu o ură profundă — ura aceasta, care constituia în prezent unicul suport al existenței mele, trebuia, ca și iubirea, alimentată. Iar hrana putea fi numai prezența Anielei. Din cuvintele lui Kromicki am dedus, că dintr-o singură lovitură pot obține și asta și ceea ce reprezenta cea mai fierbinte dorință a mea : să scap de el pentru o perioadă nedeterminată. Nu mi-am trădat însă bucuria, considerînd că ar fi mai bine dacă Kromicki va trebui să se roage un pic de noi. În scopul acesta am zis :

— Nu-ți pot promite nimic. Prezintă-mi mai întîi starea în care se află afacerile tale.

Kromicki începu să vorbească și o făcea cu mult zel, ceea ce dovedea că asta era tema lui preferată în discuții. Se oprea la fiecare cîțiva pași și ori mă apuca de cîte un nasture, ori mă țintuia la un perete de stîncă. Cînd spunea ceva, care i se părea foarte convingător, își punea monoclul cu o nemaipomenită iuțeală și mă privea, vrînd să vadă ce impresie mi-a făcut. Toate astea, împreună cu vocea lui dogită, scîrțîită și cu veșnicul : ai ? ai ? îmi erau tare nesuferite, însă trebuie să recunosc, că nu mințea. Spunea cam tot ceea ce citisem în scrisoarea tînărului Chwastowski. Problema era următoarea : băgase capitaluri enorme în livrări, cîștigul putea fi mare, cu atît mai mult, că Kromicki obținuse în exclusivitate dreptul la anumite livrări. Pericolul afacerii consta în faptul că, capitalul care era vărsat acum, se returna abia după ce trecea prin toată procedura birocratică, adică destul de încet ; în al doilea rînd, Kromicki avea de-a face cu diferiți furnizori, interesați să-i dea material cît mai prost

și toată răspunderea cădea asupra lui. În privința asta se lăsa cumva în voia intendenților, care erau împuterniciți să primească numai marfă de bună calitate. Din pricina asta însă pe Kromicki îl păsteau pericole destul de mari.

După ce i-am ascultat relatarea, care a durat vreo oră, am spus :

— Dragul meu, așa cum stau lucrurile, nici eu nici mătușa nu putem fi asociații tăi...

Fața lui Kromicki se îngălbeni momentan.

— Spune-mi : de ce ?

— Pentru că, dacă — cu toate prevederile tale — vei fi implicat într-un proces, noi nu vrem să ne apară numele.

— Dac-o iei așa, n-ar mai trebui să ne apucăm de nici o afacere.

— Noi n-avem nici cea mai mică intenție s-o facem. Voiai ca noi să intrăm ca asociați. Spune-mi, cu cît capital ?

— Ce să mai discutăm !... Dac-ați fi putut să băgați vreo șaptezeci și cinci de mii de ruble...

— Nu, nu intrăm asociați și nu ne simțim deloc datori s-o facem. Însă deoarece ești, sau mai degrabă ai devenit rudă cu noi, vreau să te ajut. Pe scurt : îți împrumut cei șaptezeci și cinci de mii de ruble pe o simplă cambie.

Kromicki s-a oprit și a început să mă privească clipind din ochi, ca un om căruia i se pare că visează. Dar consternarea lui n-a durat decît cîteva clipe. Probabil s-a gîndit că nu-i strategic să manifeste o bucurie prea mare. Precauția lui negustorească — față de mine pe cît de inutilă, pe atît de caraghioasă — și-a spus imediat cuvîntul.

— Îți mulțumesc. Cu ce dobîndă ?

— Despre asta o să vorbim acasă. Acum trebuie să mă întorc. Vreau să discut cu mătușa.

Mi-am luat imediat rămas bun de la el. În timp ce mă înapoiam, mă gîndeam dacă lui Kromicki n-o să i se pară prea ciudată purtarea mea și dacă n-o să bănuiască ceva. Dar era o temere zadarnică. În majoritatea cazurilor soții sînt orbi nu atît din dragostea ce-o poartă soțiilor lor, cît din orgoliu. În plus, privindu-se de pe poziția lui negustorească-pozitivă, Kromicki ne consideră pe mine și pe mătușa mea drept niște oameni cu capul în nori,

care n-avem nici cea mai sumară idee despre afaceri, însă pătrunşi pînă în măduva oaselor de principii învechite, printre care include şi solidaritatea de neam. Este într-adevăr, din multe puncte de vedere, un tip cu totul diferit de noi şi din cauza asta, chiar fără să vrem, îl considerăm un intrus.

Întorcîndu-mă la vilă am întîlnit-o pe Aniela în curte, cumpărînd fragi de la o ţărancă din partea locului. Cînd am trecut pe lîngă ea i-am spus aspru :

— N-ai să te muţi pentru că nu vreau eu.

Şi am plecat mai departe.

La prînz a început din nou discuţia despre mutare. De data aceasta a luat Kromicki cuvîntul şi vorbind despre planul doamnelor ridica din umeri zîmbind, tratîndu-l ca pe o copilărie, de care un om cu scaun la cap nu poate decît să rîdă. Spunînd astea n-a ştiut să fie prea delicat nici cu soţia nici cu soacra, căci în genere nu-i un om prea fin. Eu n-am scos nici o vorbă, stăteam rezervat, ca unul pe care problema nu-l priveşte decît pe departe. Am observat însă că Aniela îşi dă perfect de bine seama că soţul ei cîntă ca un minavet pe melodia dată de mine. Vedeam că se ruşinează pentru el şi că ea însăşi se simte profund umilită. Îi purtam atîta pică, încît îmi plăcea s-o văd suferind.

Totuşi am fost serios rănit. Nu pot încă să mă liniştesc şi nici s-o iert pe Aniela. Dacă la înapoierea de la Viena n-aş fi născocit pactul acela, dacă n-aş fi sacrificat atîta din dorinţele, patimile, din senzualitatea mea, din firea mea, nu m-aş simţi poate aşa de profund dezamăgit. A dat dovadă de mare cruzime. Tocmai atunci cînd mă hotărîsem din dragoste pentru ea să mă transform fundamental şi cînd mă ridicasem pe anumite culmi, pe care nu mai fusesem niciodată, dar o făceam din dorinţa de a fi lîngă ea, atunci ea, fără nici o consideraţie, fără nici o milă a vrut să mă împingă în abisul disperării, indiferentă la ceea ce s-ar fi întîmplat cu mine... Gîndul acesta îmi otrăveşte bucuria că în curînd Kromicki va pleca, iar ea va rămîne. Viitorul va trebui să aducă o rezolvare, dar acum sînt prea ostenit, ca să presupun care va fi aceea. Una din cele mai simple ar fi să mă îmbolnăvesc la cap. Poate c-o să vină şi asta cu vremea, căci în timpul zilei mă

chinuiesc, iar noaptea neputînd să dorm, scriu. Fumez enorm de multe ţigări de foi, pînă simt că ameţesc şi de regulă stau treaz pînă în zori.

30 iulie

N-am mai scris de două săptămîni. Am fost cu Kromicki la Viena pentru întocmirea formelor de împrumut, apoi ne-am întors şi el a mai stat trei zile. În timpul acesta am avut dureri de cap foarte puternice, aşa că iarăşi n-am scris. Tratamentul doamnei Celina s-a terminat de o săptămînă, însă mai rămînem la Gastein, pentru că la şes este pretutindeni o canicula nemaipomenită. Plecarea lui Kromicki a adus uşurare tuturor: mie, doamnei Celina — pe care prezenţa lui o enervează în asemenea hal, că dacă n-ar fi ginerele ei nu l-ar suporta deloc — mătuşii şi poate chiar şi Anielei. Ea nu-l poate ierta că m-a atras în afacerile lui; iar el, fără să bănuiască, cum că între mine şi soţia lui ar exista şi altceva în afara relaţiilor de familie, n-a făcut un secret din împrumut. Aniela s-a împotrivit din răsputeri, bineînţeles fără să-i spună nimic despre noi, poate şi de teamă să nu-şi piardă şi bruma de iluzii pe care o mai are în legătură cu el, dacă ştiind care e situaţia ar fi lăsat-o să locuiască mai departe la noi. Cred că din momentul vînzării Gluchów-ului nici ea, nici doamna Celina nu mai au pic de încredere în el, dar nu se trădează una faţă de cealaltă. Poate că în adîncul sufletului lor îl consideră chiar mai rău decît este în realitate.

După părerea mea Kromicki este tipul parvenitului spiritual, cu o fire uscată, incapabilă în egală măsură de sentimente delicate şi de gînduri subtile. N-are nici urmă de măreţie, nu-i nici un suflet nobil, nu-i nici sensibil, nici profund — ci un om banal în adevăratul înţeles al cuvîntului şi cumsecade. Trăsăturile astea îi sînt condiţionate de un anumit pedantism înnăscut, care se îmbină în el în mod ciudat cu o nevroză a banului, care nu-i altceva decît o fantezie denaturată şi canalizată în această direcţie.

În general îl urăsc şi-l disprețuiesc nespus de mult. Mi-e silă cînd îl văd cu monoclul lui, cu ochii oblici, cu picioarele lungi, cu faţa galbenă şi spînă. Şi aşa mă minu-

nez că sînt în stare să emit o apreciere atît de obiectivă despre el. Sper că dacă n-o să dea faliment, n-o să pierd nici eu banii împrumutaţi. Dar aici pot să scriu cu toată sinceritatea : aş prefera să piardă banii, mintea, viaţa şi să dispară odată pentru totdeauna.

Sînt bolnav. Pe Aniela am văzut-o foarte puţin în ultimele zile. Într-o anumită măsură m-au ţinut în cameră durerile de cap, dar m-am abţinut şi în mod deliberat să dau ochii cu ea, ca s-o fac să înţeleagă supărarea şi resentimentul meu. Mă costă scump hotărîrea asta, fiindcă ochii mei au nevoie de ea ca de lumină. Am mai notat odată în jurnal că Aniela, cu toată neînduplecarea caracterului său este de fapt o fire sperioasă, care nu suportă ca cineva să fie supărat pe ea, se teme şi se străduieşte să aplaneze orice conflict. Atunci este tăcută, blîndă, te priveşte în ochi ca un copil căruia i-e frică de pedeapsă.

Asta m-a emoţionat în cel mai înalt grad întotdeauna şi mă bucuram hrănindu-mă cu iluzia, că dac-aş deschide braţele, ea s-ar arunca la pieptul meu şi se va lipi cu capul de el, fie şi numai pentru a dobîndi împăcarea. Nu-s în stare să mă lecuiesc de genul ăsta de iluzii, cu toate că ştiu că realitatea le spulberă. Chiar şi acum mocneşte în inima mea speranţa, că atunci cînd, în cele din urmă, o să ne cerem iertare unul altuia, are să se întîmple ceva, ea are să mai cedeze, are să-mi fie mai apropiată. Pe de altă parte, chiar şi în iritarea asta a amîndurora văd o recunoaştere involuntară, acordul ei fără voie la dreptul meu de a o iubi, căci dacă recunoaşte supărarea ce decurge din dragoste, trebuie să recunoască şi dragostea însăşi. Astea-s nişte concluzii fragile ca visul, fără consistenţă şi fără viaţă, dar prin ele mă salvez de la apatie totală, prin ele trăiesc.

2 august

Am primit o nouă scrisoare de la Klara. Cred că bănuieşte ceva, pentru că este atîta compasiune în cuvintele ei, de parc-ar şti cît îmi e de greu. Nu ştiu şi nici nu vreau să aflu, dacă mă iubeşte ca o soră sau altfel, însă simt că mă iubeşte mult. I-am răspuns cu toată căldura de care este în stare un om nefericit, cînd se adresează singurei fiinţe care-l compătimeşte. Klara pleacă acum la

Berlin, iar la începutul iernii vine la Varşovia. Mă cheamă la ea fie şi pentru cîteva zile. N-am să mă duc, nu mă pot rupe de chinul meu, dar îmi va face plăcere s-o văd la Varşovia.

Cu Aniela discut numai strictul necesar, ca să nu atragem atenţia bătrînelor asupra supărării dintre noi. Cînd rămînem singuri, tăcem amîndoi. De cîteva ori am văzut că vrea să spună ceva, însă timiditatea îi închide gura. Eu n-am de spus decît un singur cuvînt : „iubesc", care este atît de inexpresiv faţă de ceea ce simt, încît aproape că nu spune nimic. Căci acum iubirea mea e plină de tristeţe. Mă apasă în permanenţă gîndul, că secretul fermităţii ei constă în faptul că are o inimă mică. Acum, cînd analizez totul cu mai mult calm, revin la convingerea că poate nutreşte vreun sentiment faţă de mine, împletit din recunoştinţă, milă şi amintiri, dar e un sentiment lipsit de forţă activă, incapabil de ceva, chiar şi de a-şi mărturisi existenţa. Ea n-are nici un fel de respect pentru sine, se consideră o fiinţă rea, se ruşinează şi se leapădă de sine, iar sentimentul ei în comparaţie cu al meu este ca un grăunte de muştar alături de Alpii care ne înconjoară. Te poţi aştepta de la ea, ca mai degrabă să facă totul pentru atenuarea, decît pentru înflăcărarea sentimentelor. Eu nu mă mai aştept la nimic din partea ei şi mi-e tare greu cu convingerea asta !

4 august

O vreme am nutrit în adîncul inimii speranţa, că înfuriată pe soţul ei, Aniela va veni într-o zi la mine şi-mi va spune : Dacă tot m-ai plătit, ia-mă ! Altă iluzie deşartă ! Poate că ar proceda aşa multe femei cu capetele înfierbîntate, hrănite cu romane franţuzeşti ; cu siguranţă că ar proceda aşa oricare femeie, care ar nutri dorinţa ascunsă de a se arunca în braţele iubitului şi ar avea nevoie de o justificare. Dar Aniela, nu ! Nu poate s-o facă ! Iar dacă mi-a trecut un asemenea gînd prin minte, e pentru că şi eu m-am hrănit multă vreme cu lectura acelor pseudo-drame feminine, în care predomină dorinţa năvalnică de aventură. Pe Aniela ar fi putut-o împinge spre mine doar inima ei şi nu o tragedie artificială, fra-

zele goale ori patosul fals. Deci — nici gînd să se întîmple aşa ceva.

E o tragedie să iubeşti pe soţia altuia cu adevărat şi profund, chiar dacă ar fi nevasta celui mai banal şi mai derizoriu dintre oameni. Însă e un ghinion cu totul neobişnuit să iubeşti o femeie virtuoasă. În raporturile dintre mine şi Aniela există ceva, de care n-am mai auzit şi n-am citit niciodată : imposibilitatea de a te rupe, de a termina. Deznodămîntul, indiferent dacă-i o catastrofă sau o încununare a dorinţelor, reprezintă întotdeauna ceva —, la noi însă, e un cerc vicios. Dacă ea va rămîne aşa cum este, iar eu nu voi înceta s-o iubesc, va fi un chin continuu şi nimic mai mult. Şi mă duce la disperare certitudinea, că ea va rezista şi eu la fel.

Pe ea, dacă realmente are un suflet mic, nici n-o costă prea mult, nici nu suferă prea mult. Eu doresc uneori din tot sufletul să mă eliberez de jugul acesta, dar nu pot. Îmi spun de multe ori că trebuie şi adesea chiar încerc să mă conving şi fac eforturi în direcţia asta aşa cum se zbate un om care se îneacă ; cîteodată am impresia că am realizat ceva, dar e suficient s-o văd pe fereastră, s-o cuprind din priviri, că am un şoc, ca şi cum mi s-ar înfăţişa brusc în faţa ochilor abisul nemăsurat al sentimentului meu, exact aşa cum apare noaptea, pe furtună, adîncul cerului, cînd e spintecat de-un fulger.

Oh, ce chin, să ai de-a face cu virtutea neînduplecată şi rece ca litera legii !

Dar chiar dacă Aniela n-ar avea inimă deloc, tot aş iubi-o, aşa cum mi-aş iubi unicul copil, chiar dac-ar fi infirm.

Numai că atunci eşti mai milos şi suferi mai mult.

5 august

Ce măsură derizorie şi minoră e raţiunea, cînd e vorba să măsori cu ea lucruri fie prea mari, fie geniale ori înfricoşătoare. Raţiunea, care ne slujeşte atît de bine în condiţiile vieţii cotidiene, devine atunci un măscărici, ca Polonius. Cred că nici etica obişnuită, burgheză, nu poate constitui o măsură pentru marile pasiuni. Să vezi într-un sentiment extraordinar şi uriaş cum este al meu doar

încălcarea cutărui sau cutărui paragraf și nimic mai mult, să nu vezi că este o stihie, o parte dintr-o forță superioară ridicată deasupra tuturor regulilor, din acea forță creatoare, nemăsurată, pe care se bazează întreaga existență, asta înseamnă orbire și micime... Din păcate, Aniela numai prin prisma asta știe să privească dragostea mea ! Probabil că-și închipuie că prin asta e demnă de respect, iar eu, martor mi-e Dumnezeu, nu pentru că-i vorba de mine, dar judecînd cît mai obiectiv cu putință, adesea mă feresc să n-o disprețuiesc și-i spun în gînd : Ar trebui să ai altă măsură, că asta nu-i demnă de tine ! Aș respecta-o, aș venera-o însutit mai mult, dac-ar ști să privească altfel nu raporturile dintre noi, ci dragostea în general.

6 august

Totuși Gastein-ul dă oamenilor sănătate. Astăzi am observat că Aniela s-a bronzat de la vîntul de munte de aici și arată mai sănătoasă, ceea ce mi se pare curios, că doar a avut și ea destule griji și necazuri. Una dintre supărări au constituit-o chiar neînțelegerile cu Kromicki ; a suferit cînd el a intrat în relații bănești cu mine. Dragostea mea de asemenea îi tulbură liniștea. Cu toate astea, pe fața ei delicată strălucește sănătatea. Obrajii îi sînt mai colorați decît înainte de a veni aici. Îmi amintesc cum se topea văzînd cu ochii la începutul verii și cum mi se ridica părul măciucă la gîndul că își pericli-tează sănătatea sau poate chiar viața. Acum cel puțin teama asta a trecut. Dac-aș ști că în viitor va avea și mai puțină milă de mine, că va ține și mai puțin cont de iubirea ce i-o port, în schimb va fi mai sănătoasă, aș spune : N-are decît să mă disprețuiască, să n-aibă milă, numai să fie sănătoasă ! În compoziția complexă a unui sentiment adevărat intră în primul rînd dorința de a fi fericit, dar și duioșie, grijă și un mare atașament.

Ieri Aniela a îmbrăcat o rochie de pe vremea cînd era domnișoară, sau una similară. Mi-am dat seama imediat și tot trecutul mi-a apărut din nou în fața ochilor. Numai eu știu prin ce am trecut !...

7 august

Mătușa nu mai e de mult supărată pe Aniela. O iubește atît, încît dac-aș muri eu, tot ar mai avea pe cineva de care să-și lege viața, numai să rămînă Aniela lîngă ea. Astăzi mătușa o căina că se plictisește, că stă tot timpul în casă și că n-a văzut nimic altceva decît drumul de la Wildbad pînă la Hofgastein.

— Dacă m-ar ține mai bine picioarele, a spus ea, aș merge cu tine peste tot. Soțul tău era dator să-ți arate cel puțin împrejurimile, că tot hoinărea de dimineața pînă seara.

Aniela începu s-o asigure, că se simte bine în casă și că n-are nevoie de mai multă mișcare. Auzind asta, am rostit pe un ton indiferent :

— Eu n-am niciodată nimic de făcut și umblu mult, așa c-o pot însoți pe Aniela pretutindeni, să-i arăt ce este interesant, cel puțin prin împrejurimi.

După cîteva clipe am adăugat și mai indiferent :

— Nu văd în asta nimic ce n-ar fi permis. În localitățile balneare merg împreună la plimbare chiar și simpli cunoscuți, darmite rude.

Aniela n-a răspuns nimic, însă amîndouă bătrînele mi-au dat dreptate, căci de fapt așa și este, cum am spus.

Mîine urmează să ne ducem împreună pînă la Schreckbrücke.

8 august

S-a încheiat o înțelegere între noi și de acum urmează să înceapă pentru amîndoi o viață nouă. Are altă formă decît mi-o imaginasem eu, însă în ea trebuie să se încadreze tot viitorul meu. De acum totul va fi clar, determinat. Nu va surveni nimic nou, nu mă pot aștepta la nimic, dar cel puțin n-o să mai fiu ca un om fără acoperiș deasupra capului...

9 august

Ieri după-amiază am fost la Schreckbrücke.

Bătrînele ne-au însoțit la început, însă imediat după cascade s-au așezat pe prima bancă, iar noi am plecat

mai departe. Se pare că eram amîndoi conştienţi de necesitatea unei discuţii serioase. La început am vrut să-i arăt Anielei diferite localităţi, aşa cum se vedeau de sus, să-i spun cum se numesc, dar după ce-am rostit numele aşezării Schareck, mi s-a părut atît de anostă şi de nepotrivită discuţia asta faţă de ceea ce aveam noi pe inimă, încît am tăcut. Puteam să vorbim despre noi sau deloc. Am mers în tăcere destul de mult, ceea ce pentru mine era necesar şi folositor. În timpul acesta m-am calmat aşa cum am putut, mi-am învins neliniştea nervoasă care te cuprinde întotdeauna înaintea clipelor importante din viaţă şi m-am străduit să-mi recapăt sîngele rece. L-am recăpătat într-atît, încît am hotărît să vorbesc liniştit şi natural despre dragostea mea, ca despre un lucru cunoscut, constatat şi recunoscut. Ştiam din experienţă, că în relaţiile cu femeile poţi să creezi atmosfera care-ţi convine. Nimic nu influenţează mai mult o femeie, decît tonul discuţiei; dacă bărbatul făcînd o declaraţie, o face ca şi cum ar veni sfîrşitul pămîntului, adică plin de emoţie, înfrigurare şi cu convingerea că e un lucru nemaipomenit, înfrigurarea şi convingerea se transmit şi femeii. În caz contrar, rezultatul este invers : declaraţia îşi pierde din măreţie, însă trece mai uşor, trezeşte mai puţină rezistenţă.

De altfel, eu declaraţia o făcusem ; nu era vorba decît de a preveni revolta Anielei la auzul primului meu cuvînt despre iubire. Căci, dacă asta ar fi reacţia ei întotdeauna, orice discuţie între noi ar deveni imposibilă, iar noi trebuie să discutăm, ca să ne putem aranja într-un fel relaţiile în viitor. Avînd în vedere toate acestea, am spus cît am putut mai calm :

— Poate că nici nu-ţi dai seama, Aniela, cît de mult m-ai rănit cu planul tău de mutare. Ştiu perfect, că motivele pe care le-ai invocat nu erau decît un paravan şi că de fapt eu sînt cauza. Numai un lucru ai uitat şi anume, ce-o să se întîmple cu mine cînd n-am să te mai văd. Asta n-ai luat deloc în consideraţie. Ştii, plecarea ta în sine nu m-ar fi lovit atît, cît gîndul că nu ţii deloc cont de mine. Poate c-ai să spui, că voiai s-o faci spre binele meu, ca să mă vindeci... Nu ! Lasă ! Nu mă lecui pe mine în felul acesta, căci un asemenea „leac" ar putea să-mi aducă mai mult rău decît îţi închipui.

Obrajii Anielei se aprinseră. Era evident că vorbele mele o loviseră în plin. Nu ştiu ce mi-ar fi răspuns, dacă

n-ar fi survenit un incident, care i-a întrerupt pentru un moment şirul gîndirii. Dintr-o latură a drumului s-a ridicat brusc în picioare unul din cretinii aceia de care-s pline împrejurimile Gastein-ului, cu un cap imens, cu guşă şi cu o privire animalică. Gesticulînd şi bolborosind ne cerea de pomană. S-a ridicat însă atît de brusc din iarba înaltă de pe marginea drumului, încît Aniela s-a speriat şi a ţipat. Pînă şi-a revenit şi a găsit bani, căci eu n-aveam mărunt la mine, au trecut cîteva minute. În acest timp impresia produsă de cuvintele mele s-a mai atenuat, aşa că atunci cînd am plecat mai departe, după o clipă de tăcere, mi-a spus cu tristeţe dar şi cu blîndeţe :

— Adeseori ai fost nedrept cu mine, dar niciodată atît de mult ca acum. Îţi închipui probabil că mie mi-e uşor şi că n-am inimă, dar nu-mi e deloc mai uşor decît ţie...

Vocea i se curmă, iar mie-mi bătea pulsul în tîmple ca nişte ciocane. Aveam impresia că dacă presez puţin, o să-i smulg mărturisirea de pe buze.

— Te conjur pe ce ţi-e mai drag, am zis, spune-mi ce înţelegi prin asta ?

— Înţeleg, că dacă sînt nefericită, lasă-mă cel puţin să rămîn cinstită. Scumpul meu Leon, te implor, fie-ţi milă de mine ! Tu nu ştii cît sînt eu de nefericită ! Sînt gata să sacrific orice pentru tine, în afară de cinste. Nu-mi cere să-ţi dau şi această ultimă scîndură de salvare, nu pot, asta n-am voie să sacrific ! Leon, dragul meu Leon !

Mă privea tremurînd ca o frunză, cu mîinile împreunate a rugă, printre lacrimile care i se adunau în ochi. Nu ştiu... dacă în clipa aceea aş fi luat-o în braţe, poate că după aceea ar fi murit de ruşine şi de amărăciune, dar cred că atunci n-ar mai fi găsit puterea să mă respingă...

Însă eu am procedat ca un om care el însuşi iubeşte la nebunie, adică am uitat de mine şi n-am mai văzut-o decît pe ea. Am aruncat la picioarele ei patima şi egoismul din mine. Ce mai însemnau toate astea faţă de rugămintea ei ! Femeia iubită, care se apără cu lacrimi pornite nu din dorinţa de a respecta convenienţele, ci din adîncul unei dureri adevărate, este invincibilă. I-am luat mîinile şi sărutîndu-le cu veneraţie şi emoţie, am spus :

— Va fi precum doreşti. Îţi jur pe iubirea ce-ţi port !

O vreme n-am mai putut nici unul nici altul să vorbim. Dacă e să recunosc adevărul adevărat, în clipele acelea mă simţeam mai bun şi mai nobil decît am fost

vreodată în viață. Eram ca un om, care după ce trece de criză într-o boală grea, simte o mare slăbiciune, dar totodată bucuria revenirii la viață. Cînd mi-am recăpătat glasul, am început să vorbesc cu calm și blîndețe, nu numai ca un îndrăgostit, ci și ca prietenul cel mai apropiat, care se gîndește în primul rînd la fericirea ființei iubite.

— Nu vrei să te abați de la drumul drept, am spus, și nici eu nu voi mai insista s-o faci. Tu m-ai schimbat și toate chinurile prin care-am trecut m-au transformat de asemenea. Prin tine am înțeles că e cu totul altceva să dorești și să iubești. Nu-ți promit că n-am să te mai iubesc, pentru că nu pot și pentru că dacă aș promite așa ceva, te-aș minți și m-aș minți și pe mine. În tine e toată viața mea. Ți-o spun fără nici o exaltare, ci ca un om care știe să se autoanalizeze, care știe prea bine ce-i părelnic și ce-i adevărat. Însă te voi iubi ca și cum ai fi murit, voi iubi numai sufletul tău. Ești de acord, dragă Anielka ? E o dragoste nespus de tristă, dar pură ca a îngerilor. Așa poți s-o primești și poți și tu să mi-o dăruiești, la fel. În clipa asta îți jur dragoste pe veci și jurămîntul acesta este pentru mine la fel de important, ca și cum l-aș depune în fața altarului. Nu mă voi căsători niciodată cu o altă femeie, voi trăi numai pentru tine și inima mea va fi a ta. Tu la fel, iubește-mă ca și cum aș fi murit. Nu-ți cer nimic mai mult, dar nu-mi refuza asta, căci nu-i un păcat. Dacă ai vreo îndoială, întreabă preotul la spovedanie. L-ai citit pe Dante ? Amintește-ți, că el era căsătorit și totuși a iubit-o pe Beatrice cu o asemenea dragoste cum îți cer eu ție ; și-a recunoscut sentimentul cu voce tare, în fața tuturor și totuși biserica consideră poemul lui aproape sfînt. Dacă porți în sufletul tău o asemenea iubire, dă-mi mîna ta și fie ca de-acum înainte să domnească pacea între noi și o înțelegere veșnică.

După o clipă de tăcere Aniela mi-a întins mîna și mi-a spus :

— Întotdeauna am nutrit pentru tine o astfel de prietenie și ți-o jur în continuare, din toată inima.

Pe mine, sincer să fiu, m-a durut cuvîntul p r i e t e n i e. Era prea mic pentru mine și mi se părea de asemenea prea mic pentru clipa aceea. Totuși am tăcut. Mă gîndeam în sinea mea : O sperie încă termenul i u b i r e ; mai trebuie să treacă un timp, ca să se obișnuiască cu el. Și de vreme

ce este acelaşi lucru, merită oare ca pentru denumire să tulbur concordia şi fericirea la care am ajuns după atîtea şi atîtea neînţelegeri, amărăciune, supărări şi chinuri ? Sîntem amîndoi foarte obosiţi şi avem nevoie de multă odihnă, aşa că merită să sacrific ceva pentru asta.

De altfel nu era decît o umbră, pe care a risipit-o lumina gîndului că fiinţa aceasta iubită îmi aparţine totuşi şi că este soţia mea spirituală şi credincioasă. Aş fi dat nu ştiu ce, ca la întreabrea : Eşti a mea ? — să aud răspunsul ei afirmativ. Şi aş fi întrebat-o de o sută de ori pe zi şi niciodată nu m-aş fi săturat de răspunsul ei, dar în clipa aceea mă temeam să n-o sperii. Eu, care-s în stare să înţeleg orice, să nu pricep atîta lucru, că sînt cuvinte, care chiar dacă reflectă o realitate existentă şi recunoscută, trec totuşi cu greu prin gura unei femei şi în special a unei femei ca Aniela ? Doar tot ceea ce spusese constituia o confirmare a faptului că mă iubeşte, doar fusese de acord ca sufletele noastre să-şi aparţină — ce puteam să-mi doresc mai mult ?

Am mers pînă la Schreckbrücke şi ne-am întors acasă. Pe drum am analizat noua noastră situaţie, aşa cum fac oamenii cînd se mută în casă nouă şi am încercat să ne obişnuim cu ea. Nu s-a putut fără anumite eforturi, care stinghereau întrucîtva libertatea noastră. Dar pe mine mă bucura pînă şi asta, căci mi se părea că este aşa cum se întîmplă în primele ore după cununie, cînd tinerii căsătoriţi se simt uniţi pe veci, dar nu sînt încă obişnuiţi unul cu altul. Totuşi am discutat mult cu ea despre noi amîndoi. I-am explicat puritatea relaţiei stabilite între noi. Am încercat să-i insuflu încredere şi linişte. Iar ea mă asculta cu o faţă senină şi clară, întorcîndu-şi mereu spre mine ochii ei splendizi. Păcii din inimile noastre îi răspundea pacea din natură. Soarele apusese. Alpii se acoperiseră de obişnuita lor purpură de seară, a cărei culoare se reflecta pe faţa ei.

I-am dat braţul, l-a primit şi aşa am mers împreună.

La un moment dat am observat că ea parcă se codeşte să meargă mai departe. Se făcuse albă ca varul la faţă, era speriată. N-a durat decît o clipă, însă m-am oprit şi am întrebat-o neliniştit, ce are. La început n-a vrut să-mi spună, dar la insistenţele mele, a recunoscut că şi-a adus aminte de nefericitul acela de cretin şi s-a temut să nu apară din nou, pe neaşteptate.

— Nici eu nu știu de ce, însă m-a speriat îngrozitor. Mi-e și rușine să recunosc că am niște nervi atît de slabi. Nu pot să-l uit și pentru nimic în lume n-aș vrea să-l mai întîlnesc odată.

Am liniștit-o, că dacă e cu mine nu i se poate întîmpla nimic. Á mai scrutat o vreme instinctiv marginile drumului, însă apoi a furat-o discuția și a uitat de spaima ei. Se înserase de-acum cînd am trecut pe lîngă cascade, însă era o seară neobișnuit de caldă. În piața din fața hotelului Straubinger o mulțime de oameni ascultau cîntecele unor harfiste ambulante. Nu știu de ce colțișorul acesta uitat de lume mi-a dat pentru o clipă impresia că sînt în Italia. Mi-am adus aminte cum, cu mult timp înainte, plimbîndu-mă seara prin Pincio, mă gîndeam cît aș fi de fericit, dacă aș avea-o alături pe Aniela. Acum îi simțeam mîna sprijinită pe brațul meu și mai mult, îi simțeam sufletul alături de al meu.

Ne-am dus acasă împăcați, plini de liniște și blîndețe.

10 august

Astăzi toată ziua m-am gîndit la cuvintele pe care mi le-a spus Aniela în drum spre Schreckbrücke. M-a izbit în mod special o exclamație pe care a scăpat-o fără să vrea : „Tu nu știi cît sînt eu de nefericită !" Cită durere profundă era în cuvintele astea, cît de clar recunoștea că nu-și iubește soțul, că nu-l poate iubi și în sfîrșit, că inima ei, în ciuda tuturor eforturilor de voință, îmi aparține mie ! Dacă-i așa, atunci a fost tot atît de nefericită ca și mine. Spun : a f o s t, pentru că în prezent nu mai este. Acum poate să-și spună : îi voi fi fidelă, voi rămîne cinstită în continuare — iar în rest, ce-o vrea Dumnezeu.

11 august

M-am gîndit că n-aveam dreptul să-i cer și să aștept să sacrifice totul pentru mine. Nu-i adevărat că în dragoste se sacrifică totul. Dacă eu, de exemplu, m-aș fi certat cu Kromicki și dacă ea, în numele dragostei noastre mi-ar fi cerut să îngenunchez în fața lui și să-i cer iertare, n-aș fi făcut-o. E o ipoteză absurdă, însă numai la

gîndul acesta mi se urcă sîngele la cap. Nu, Aniela, ai perfectă dreptate, sînt lucruri pe care nu poți și nici nu trebuie să le sacrifici în numele iubirii.

12 august

Astăzi de dimineață am fost la Windischgraetzhoehe. Pe jos se fac cam trei sferturi de oră. Am închiriat un cal pentru Aniela și eu îl duceam de căpăstru. În mers, îmi sprijineam brațul pe gîtul calului, atingînd astfel rochia ei. Cînd a încălecat s-a sprijinit o clipă de mine și imediat s-a trezit bărbatul dinainte. Ca să-l ucid ar trebui să-mi distrug trupul și să rămîn numai spirit. Am promis să-mi țin în frîu simțurile și pornirile și mi le țin ; dar n-am promis că n-o să le am, tot așa cum n-aș fi putut promite că n-o să mai respir. Dacă atingerea mîinii ei nu m-ar mișca mai mult decît atingerea unei bucăți de lemn, atunci ar fi o dovadă că n-o iubesc și în situația asta orice promisiuni ar fi inutile. Spunîndu-i că m-am transformat sub influența ei, n-am mințit-o, dar n-am precizat ce anume s-a petrecut cu mine. De fapt, n-am făcut altceva decît să mă stăpînesc. Am renunțat la fericirea totală, ca să obțin o jumătate. Am preferat s-o am pe Aniela în felul acesta, decît să n-o am deloc și cred că oricine care știe ce înseamnă să iubești o femeie, mă va înțelege cu ușurință. Dacă voluptatea este, cum spun poeții, ca o haită de cîini, atunci eu am legat cîinii aceștia și-i voi înfometa, însă nu-i în puterea mea să le interzic să se zbată în lanț și să urle.

Știu ce-am jurat și voi respecta — de altfel, sînt silit. Față de fermitatea poziției Anielei, nu mai are rost discuția cu privire la buna ori reaua mea voință. Ca să mă înfrîneze este suficientă și teama să nu mi se ia și puținul pe care l-am dobîndit. Acum mai degrabă exagerez cu grija de a nu speria pasărea, care pentru mine se cheamă iubire spirituală, iar pentru ea : prietenie. Nu uit expresia asta a ei, pentru că a fost ca o mică zgîrietură, la început insignifiantă, care apoi începe să coacă. În prima clipă cuvîntul mi s-a părut doar prea mic, acum mi se pare exagerat de circumspect și mult prea plin de rezerve. Ce trăsătură curioasă a firii femeiești este teama de a spune lucrurilor pe nume ! Eu i-am spus Anielei clar

ce cer de la ea, a înțeles la fel de clar și totuși numește sentimentul acesta prietenie, ca și cum ar voi la o adică să aibă acoperire în fața mea, a sa însăși și a lui Dumnezeu.

Pe de altă parte, e adevărat că un astfel de sentiment rupt de cele pămîntești poate fi botezat cum îi vine fiecăruia. În gîndul acesta e însă multă amărăciune și tristețe. Simțul de prevedere propriu femeilor foarte caste decurge neîndoielnic din marea lor pudoare, dar totodată le oprește să fie mărinimoase. Aș putea să mă duc la Aniela și s-o apostrofez : Orice ai spune, eu am renunțat pentru tine la jumătate din ființa mea, iar tu stai și-ți măsori cuvintele ! Spune și tu, se cade oare ? Chiar și în sinea mea rostesc aceste cuvinte cu multă durere. E foarte greu să înțelegi dragostea fără puțină generozitate, fără dorința de a jertfi cîte ceva.

Astăzi, la Windischgraetzhoehe am discutat ca două ființe apropiate, prietene, care se iubesc, dar de fapt așa ar fi putut sta de vorbă și doi frați care țin unul la altul. Dac-ar fi fost înainte de excursia noastră la Schreckbrücke, aș fi încercat să-i sărut mîinile și picioarele, s-o iau cel puțin pentru o clipă în brațe — astăzi mergeam liniștit, privind-o în ochi, ca unul care se teme de orice încruntare a sprîncenelor. Mai mult chiar, aproape că nu i-am vorbit deloc de dragostea noastră spirituală. Într-o anumită măsură mă abțineam dinadins, crezînd că în felul acesta voi cîștiga încrederea și bunăvoința ei. Voiam ca tăcerea mea să-i spună : N-am să-ți înșel așteptările ; mai degrabă voi lua mai puțin decît îmi este permis, decît să încalc înțelegerea noastră.

Omul se simte oarecum nedreptățit, cînd jertfele lui sînt acceptate la fel de bucuros și inimos precum le-a făcut. Atunci involuntar îi spune în gînd ființei iubite : E rîndul tău să te ții bine.

Și eu îi spuneam așa — dar în zadar.

Ce rezultă de aici ? O altă decepție pentru mine. Îmi închipuiam că dacă se va realiza un astfel de acord între noi, atunci în cadrul lui voi fi liber să zburd ca o pasăre, că voi repeta de dimineața pînă seara cuvîntul „iubesc" și că-l voi auzi de dimineața pînă seara din gura ei, că voi fi răsplătit pentru toate chinurile, pentru toată perioada aceea de suferințe reale, că voi domni ca un rege într-un regat al meu ; în realitate, nu știu cum se face, că orizon-

tul meu se tot restrînge, iar în suflet mi se naşte o îndoială, care ar putea fi concretizată în întrebarea : ce-ai cîştigat ?

Mă străduiesc însă s-o resping. Nu ! Totuşi am cîştigat ceva. Am obţinut faţa ei fericită şi luminoasă, zîmbetul ei, am obţinut ca ochii ei clari să-şi cufunde cu curaj privirile într-ai mei. Deocamdată mi-e cam strîmt şi nu prea mă simt în largul meu în această casă nouă, pentru că nu ştiu încă să locuiesc într-însa.

De altfel, înainte eram fără acoperiş deasupra capului şi dacă nu văd clar ce-am cîştigat, în schimb ştiu cu siguranţă că n-am pierdut nimic. N-am să uit asta niciodată.

14 august

Mătuşa a început să vorbească de întoarcere. Îi este tot mai tare dor de Ploszów. Am întrebat-o pe Aniela dacă se înapoiază cu plăcere. A spus că da — aşa că acum mă grăbesc şi eu. Înainte îmi puneam speranţe ciudate, inexplicabile, în schimbarea locului. Acum nu mai aştept nimic, însă la Ploszów am atîtea amintiri plăcute, că voi fi bucuros să-l revăd.

16 august

Zilele încep să se scurgă monotone. Mă gîndesc, mă odihnesc. Gîndurile-mi sînt adesea triste, nu lipsite de amărăciune, însă eram atît de obosit sufleteşte, încît îmi face plăcere genul ăsta de odihnă. Acum înţeleg cu cît îmi este mai bine decît înainte. Sîntem mult timp împreună, citim şi discutăm ceea ce am citit. Toate cuvintele mele sînt legate de dragostea noastră, constituie definirea şi dezvoltarea ei, dar — ciudat lucru — aproape niciodată nu vorbesc direct despre ea, ca şi cum mi s-ar fi transmis şi mie teama aceea femeiască de a spune lucrurilor pe nume. Nici eu singur nu ştiu de ce-i aşa, dar asta-i situaţia. Mă necăjeşte, ba uneori chiar foarte tare, însă mă şi bucură văzînd-o pe Aniela mulţumită de atmosfera stabilită între noi şi cred că mă şi iubeşte un pic pentru asta. Voind să creez o legătură spirituală cît mai

strînsă, am început să vorbesc despre mine ; mă gîndeam că, după acordul nostru, n-ar trebui să mai am nimic ascuns față de ea. Am trecut sub tăcere numai chestiunile care ar fi putut leza delicatețea sentimentelor și puritatea gîndurilor ei, în schimb am încercat s-o introduc în esența dramei mele lăuntrice, ce decurge din scepticism și din lipsa oricărui suport în viață. I-am spus deschis. că n-am nimic pe lume în afară de sufletul ei. I-am povestit apoi ce s-a întîmplat cu mine după ce s-a căsătorit, prin ce transformări și șocuri au trecut mintea și inima mea de la întoarcerea la Ploszów ; îi povesteam cu atît mai bucuros, cu cît, sub masca destăinuirilor privind trecutul, îi puteam spune : te-am iubit și te iubesc în continuare mai presus de orice. Ea se lăsa înșelată de aparența povestirilor mele și asculta ca și cum n-ar fi fost vorba de ea, cu emoție, compasiune și poate cu o inconștientă bucurie. Vedeam cum i se umpleau uneori ochii de lacrimi, cum îi sălta pieptul și cum toată ființa ei spirituală venea spre mine cu brațele deschise, ca și cum ar fi vrut să-mi spună: Vino, meriți un pic de fericire ! Dar privirile mele îi răspundeau : Eu singur nu-ți mai cer nimic, las totul la latitudinea ta.

Am recurs la destăinuiri și pentru a introduce obiceiul acesta între noi, pentru a-i inocula Anielei convingerea că așa se cade. Voiam s-o silesc într-un fel, s-o împing și pe ea la destăinuiri, să-mi povestească ce s-a petrecut în tot acest timp în mintea și în inima ei. Dar n-am reușit. Am încercat prin întrebări directe, însă vorbea cu atîta greutate, într-atît se vedea că e constrînsă s-o facă, încît am renunțat. Ea, ca să fie absolut sinceră, ar trebui să spună ce-a simțit pentru mine și care-i sînt sentimentele față de soț. La asta am vrut s-o împing, dar nu s-a lăsat, în primul rînd din cauza pudoarei, iar în al doilea — din loialitate față de Kromicki.

Înțeleg perfect toate astea, dar nu mă pot abține să nu-mi pară nespus de rău. Pesimistul din mine îmi spune: Tu ești cel care plătești exclusiv în raporturile dintre voi ; tu îi dai totul și nu primești în schimb aproape nimic. Îți faci iluzii că sufletul ei îți aparține, dar nu vezi că și sufletul acesta rămîne închis în fața ta ? Atunci, de fapt, ce posezi ?

Recunosc justețea acestei voci — dar mai sper în viitor.

Adeseori îmi amintesc de cuvintele lui Mickiewicz : „Şi, din păcate, n-am obţinut decît o jumătate de mîntuire." Chiar dacă în această jumătate de mîntuire n-aş vedea nenumăratele lipsuri pe care le văd, tot n-aş avea linişte deplină. Asta ar fi posibil numai în cazul în care n-aş mai dori nimic altceva, adică dac-aş înceta să mai iubesc. Tot mai des am momente de descurajare, cînd îmi spun că n-am realizat nimic altceva, decît c-am intrat într-un nou cerc vicios. E adevărat, am simţit o uşurare a chinului care devenise insuportabil. Dar alinarea durerii nu-i tot una cu înlăturarea ei. Cînd arabul însetat în pustiu ia în gură pietricele în loc de apă, nu-şi stinge setea, ci doar o păcăleşte. Îmi pun întrebarea : oare eu nu mă înşel pe mine însumi ? Din nou sînt în mine două fiinţe, spectatorul şi actorul şi din nou primul începe să-l critice pe al doilea, adesea chiar să-şi bată joc de el. Ploszowski scepticul, Ploszowski cel care n-are deloc o credinţă nestrămutată şi fermă în existenţa sufletului, dar care este îndrăgostit de sufletul unei femei, îmi apare ca un caraghios. Ce este de fapt relaţia dintre noi ? Uneori nu văd în ea decît rodul artificial al exaltaţiei mele bolnăvicioase. Abia acum sînt ca pasărea care-şi tîrăşte o aripă pe pămînt. Am condamnat la paralizie o jumătate din propria mea fiinţă, trăiesc numai pe jumătate şi-mi impun să iubesc numai cu jumătate de măsură. Zadarnică hotărîre ! A despărţi dorinţa de iubire este o imposibilitate similară cu a despărţi gîndirea la existenţă. Pot gîndi numai ca om, la fel cum pot iubi numai ca om. Chiar şi sentimentele religioase, care sînt cele mai abstracte şi tot se manifestă prin cuvinte, îngenuncheri, sărutarea lucrurilor sfinte ; eu am vrut ca dragostea pentru o femeie vie să renunţe la orice concretizare, la orice legătură cu pămîntul, să existe pe pămînt, însă într-un chip pur eteric.

Ce este iubirea ? Dorinţă şi aspiraţie. La ce am încercat eu să renunţ ? La dorinţă şi aspiraţie. La fel de bine aş fi putut să mă duc la Aniela şi să-i spun : deoarece te iubesc mai presus de orice, îţi jur că n-am să te mai iubesc.

Asta-i imensa mea eroare. Probabil că eram cu totul rătăcit, ca în pustiu, aşa că nu-i de mirare c-am văzut fata morgana.

Ieri m-au frămîntat și m-au chinuit tot felul de gînduri. N-am putut să adorm și ca să nu mă mai chinuiesc, am încercat să mă sustrag pesimismului și să mă gîndesc la Aniela, să mi-o imaginez. Asta mă liniștește întotdeauna. Închipuirea mea încordată mi-o prezenta în fața ochilor ca vie, așa că-mi venea să-i vorbesc. Mi-am amintit de petrecerea la care am văzut-o pentru prima oară ca domnișoară. Tabloul acela mi s-a întipărit în minte atît de exact, de parc-ar fi fost ieri. Îmi amintesc rochița ei garnisită cu violete, brațele ei goale, fața puțin cam prea mică, dar proaspătă ca zorii zilei și deosebit de originală prin linia îndrăzneață a sprîncenelor, prin lungimea neobișnuită a genelor și prin abundența pufului de pe obraji. Parc-o aud întrebîndu-mă : „Nu mă recunoști, Leon ?" Am scris cîndva, că fața ei mi-a lăsat impresia muzicii transpuse în trăsături omenești. Avea totodată farmecul adolescentei și al femeii senzuale. Niciodată, nici o femeie nu m-a atras atît de puternic și a fost nevoie de depărtare, de o catastrofă familiară, a fost nevoie de o Circe ca Laura, ca să las să-mi fie luată aleasa, care era aproape logodnica mea.

Nimeni în lume nu înțelege mai bine ca mine că vorbele poetului „Farmecul tău dăinuie asupra mea" — pot fi nu numai o fantezie poetică, ci și o realitate crudă. Farmecul ei dăinuie asupra mea. O iubesc, o doresc și mi-e foarte apropiată ; ea îmi satisface în mod absolut toate simțurile și toate închipuirile despre frumusețea feminină mă atrage cu o forță atît de mare și de inexplicabilă, cum magnetul atrage fierul. Și nu poate fi altfel, căci este aceeași Anielka, nu s-a schimbat cîtuși de puțin ! Aceeași față de fetiță cu forță feminină de seducție, aceeași privire, aceleași gene, sprîncene, buze, brațe, aceeași suplețe a trupului. Acum prezintă un farmec în plus : al raiului pierdut.

În schimb, ce prăpastie uriașă între relațiile noastre dinainte și de acum !

Cînd mi-o amintesc pe Aniela aceea de demult, care aștepta cu sufletul la gură să-i spun : Fii a mea ! — aproape că nu-mi vine să cred că au putut exista asemenea vremuri. Gîndindu-mă la asta am sentimentul pe care-l are probabil un magnat ruinat, care în timpurile

bune azvîrlea banii în stînga şi-n dreapta uimind lumea şi care a ajuns să trăiască din milă şi pomană.

Astă-noapte, cînd mă gîndeam la Aniela şi-o priveam cu ochii memoriei, mi-am dat seama că n-are nici un portret pictat şi m-a cuprins o dorinţă irezistibilă de a avea unul pentru mine. M-am agăţat cu amîndouă mîinile de gîndul acesta şi m-am simţit atît de fericit, încît mi-a trecut somnul de tot. Te voi avea, îi spuneam în gînd, voi putea să-ţi sărut mîinile, ochii, buzele şi tu n-ai să mă poţi goni. Am început să-mi fac planul, cum să procedez. Nu puteam să-i spun direct : Pune să ţi se facă portretul şi eu îl plătesc. Pe mătuşa însă am manevrat-o întotdeauna cum am dorit, iar acum o puteam convinge ca ea să-şi exprime dorinţa de a avea tabloul Anielei. La Ploszów este o întreagă galerie de tablouri de familie, reprezentînd mîndria mătuşii şi disperarea mea, pentru că unele sînt de-a dreptul îngrozitoare, dar ea ţine foarte mult să nu lipsească de acolo nici unul din cei apropiaţi. Avînd în vedere că o iubeşte atît de mult pe Aniela, eram sigur că are să fie chiar bucuroasă, cînd am să-i sugerez ideea pictării ei. În cinci minute problema va fi rezolvată cu mătuşa ; am început deci să mă gîndesc cui să-i încredinţez sarcina de a o picta. Cu părere de rău mi-am dat seama că nu le pot duce în nici un caz pe ea şi pe mama ei la Paris, unde puteam să aleg între exactitatea obiectivă a lui Bonnat, elanul îndrăzneţ al lui Carol Duran şi suavitatea lui Chaplain. Cu ochii închişi îmi imaginam cum ar picta-o fiecare dintre ei şi-mi plăcea să-mi închipui astfel portretele ei. Era însă imposibil s-o duc acolo. Presupuneam că mătuşa va voi s-o picteze un pictor polonez. N-aveam nimic împotrivă, cu atît mai mult, cu cît la expoziţiile de la Varşovia şi Cracovia văzusem cîteva portrete, care nu erau deloc mai prejos decît multe pînze renumite din străinătate. Mă îngrozea însă aşteptarea. În privinţa dorinţelor — ca şi în multe altele de altfel — am o fire de femeie : dacă astăzi mă gîndesc la ceva, vreau ca mîine să se realizeze. Fiindcă eram pe pămînt nemţesc, aproape de München şi Viena, am început să mă gîndesc la pictorii germani. În cele din urmă am selectat două nume : Lenbach şi Angeli. Văzusem cîteva portrete de-ale lui Lenbach — numai bărbăteşti — şi mă cam iritase siguranţa de sine şi superficialitatea pe care, ca admirator al

picturii franceze, o admiteam numai la francezi. Nici feţele feminine ale lui Angeli nu mă mulţumeau totalmente, însă oricum, trebuia să recunosc că are o mînă delicată, exact aşa cum era nevoie pentru chipul Anielei. În plus, pînă la Lenbach trebuia făcut un ocol, în timp ce Angeli era în drum — criteriu care e cam jenant pentru cineva care nu vrea să fie considerat un filistin oarecare ! Dar eu trebuia să cîştig timp. „Morţii merg repede" — spune poetul, însă, adaug eu, îndrăgostiţii şi mai repede. De altfel, oricum tot pe Angeli l-aş fi ales, aşa că m-am hotărît să-i încredinţez pictarea Anielei. În genere nu-mi plac tablourile în rochii de bal, însă pe Aniela m-am decis s-o îmbrac în rochie albă cu violete. Vreau ca privind-o să am iluzia că e tot Aniela mea de demult. Nu-mi trebuie nimic care să-mi amintească de doamna Kromicka. În plus, rochia asta mi-e dragă ca o amintire.

Nu mai aveam răbdare să aştept venirea dimineţii, aşa de mult mă grăbeam să vorbesc cu mătuşa. Între timp însă m-am răzgîndit. Mătuşa se poate încăpăţîna să pună un pictor polonez s-o picteze pe Aniela ; mai bine să-i ofer tabloul gata de ziua ei onomastică, la sfîrşitul lui octombrie. În felul acesta nici Aniela nu poate refuza. Bineînţeles, o să pun să mi se facă şi mie o copie.

N-am dormit aproape deloc, însă număr noaptea asta printre cele bune, căci tot timpul am avut ochii plini de chipul ei. Am aţipit pe la cinci, dar la opt eram de-acum în picioare. M-am dus la Straubinger şi am dat o telegramă la Künstlerhaus, întrebînd dacă pictorul Angeli se află la Viena ; apoi, cînd m-am întors le-am găsit pe doamne la micul dejun şi am intrat direct în subiect.

— Aniela, am spus, trebuie să-ţi declar că mă simt vinovat faţă de tine. În noaptea asta în loc să dorm am dispus de soarta ta şi acum te rog să accepţi ce-am hotărît.

Aniela mă privi cu oarecare teamă. Poate i-o fi trecut prin cap că mi-am pierdut minţile, ori că din disperare m-am hotărît să vorbesc cu francheţă în prezenţa bătrînelor ; văzînd însă faţa mea liniştită, ba chiar degajată, a întrebat :

— Adică ce-ai hotărît în legătură cu mine ?

Eu însă m-am întors spre mătuşa.

— Aş fi vrut să-ţi fac o surpriză, dragă tanti, dar văd că nu-i chip, aşa că prefer să-ţi spun deschis ce cadou am născocit pentru onomastica dumitale.

Şi i-am spus despre ce-i vorba. Deoarece în urmă cu vreo trei ani îi dăruisem portretul meu — şi încă unul foarte bun — acum nici că puteam să-i fac un cadou mai plăcut, aşa că-mi mulţumi încîntată. Vedeam că şi Aniela e bucuroasă şi asta-mi era suficient. A început imediat o discuţie foarte aprinsă, cînd şi cine să-i facă portretul, cum să fie îmbrăcată etc. Lucrurile astea le pasionează teribil pe femei. Eu aveam răspunsuri pregătite pentru orice întrebare şi în plus, mi-am dat seama pe parcurs, că sub pretextul portretului aş mai putea obţine încă ceva.

— Nu va dura mult, am spus eu. Am şi trimis o telegramă să mă interesez de Angeli şi cred că în felul acesta călătoria noastră spre casă nu va întîrzia cu mult. Aniela o să-i pozeze lui Angeli de patru sau cinci ori, iar noi oricum intenţionam să rămînem cîteva zile la Viena pentru Notnagel, aşa că rezolvăm problema asta aproape în trecere. Rochia o poate picta mai tîrziu, pe un model, iar faţa i-o termină în cinci şedinţe. Trebuie însă să-i trimitem imediat fotografia Anielei, spre exemplu aceea pe care o ai cu dumneata, mătuşă Celina, şi o şuviţă de păr pentru culoare. Păr chiar te rog să tai acum, Aniela. Pînă la sosirea noastră Angeli o va schiţa, îi va da grundul, rămînînd ca apoi doar s-o finiseze.

Într-o oarecare măsură putea să fie chiar aşa cum spuneam, însă cerîndu-i o şuviţă de păr contam pe faptul că nici una din ele nu se pricepe la procedeul de pictare a portretelor. Şuviţa o voiam pentru mine, nu pentru Angeli, căruia i-ar fi fost necesară numai dacă ar fi trebuit să picteze în exclusivitate după fotografie, lucru pe care de altfel Angeli nici nu l-ar fi făcut. Eu însă am prezentat totul în aşa fel, ca şi cum de această şuviţă ar fi atîrnat soarta portretului. La două ore după micul dejun am primit răspuns la telegramă : Angeli era la Viena, tocmai termina portretul prinţesei M. I-am scris imediat, am pus în plic fotografia de la doamna Celina şi văzînd-o pe Aniela în grădina vilei, am coborît la ea şi am întrebat-o :

— Nu-mi dai şuviţa de păr ? Vreau să trimit scrisoarea înainte de ora două.

Ea a dat fuga pînă sus și s-a întors cu o șuviță de păr. Îmi cam tremura mîna cînd am luat-o ; m-am uitat drept în ochii Anielei întrebînd-o din priviri : Bănuiești oare că ți-am cerut pentru mine părul acesta ? Că el va constitui cea mai dragă comoară din tot ce am ?

N-a spus nimic, dar și-a plecat privirile și s-a înroșit ca o fată căreia i se fac declarații pentru prima dată. A ghicit ! Tocmai mă gîndeam că aș fi în stare să-mi dau viața, ca să-i pot atinge buzele cu buzele mele. Dragostea mea pentru ea crește uneori atît, încît se transformă în durere.

Acum am o părticică din ființa ei fizică. Am dobîndit-o prin înșelătorie. Eu, care-s un filozof al vieții, eu care-s sceptic de felul meu, eu care mă văd și mă analizez în fiecare clipă, tocmai eu să comit fapte demne de Siebel al lui Goethe !

Însă îmi spun : în cel mai rău caz sînt un sentimental și un caraghios. Cine știe dacă nu-i de o sută de ori mai prost, mai caraghios și mai nenorocit celălalt eu al meu, care nu-i sentimental, care filtrează totul prin conștiință și despică firul în patru. Analiza seamănă cu ciugulirea unei flori : cel mai adesea prin analiză strici frumusețea vieții și implicit fericirea — adică singurele lucruri care au vreun sens.

22 august

După ce s-a terminat tratamentul doamnei Celina am așteptat să treacă marile călduri de la șes și acum ne-a prins aici o vreme îngrozitoare. Nu mai așteptăm decît prima zi senină și plecăm la Viena. De trei zile e întuneric precum noaptea. Norii, care de-acum o săptămînă se tot adunau pe creste, cernînd peste ele zăpadă și ploaie, au coborît acum deasupra Gastein-ului, acoperind cu aripa lor greoaie toată valea. E o ceață atît de deasă, încît la prînz e greu să nimerești de la Straubinger la vila noastră. A dispărut totul în ceață : case și pomi, munți și cascade. Formele s-au topit în negura albicioasă, umedă, care atîrnă parcă pe lucruri și chiar pe suflete. Aprindem lămpile de la ora două după-amiaza. Împachetatul este aproape gata. Poate c-am fi plecat, cu toată ceața, dacă pîrîurile de munte n-ar fi stricat drumul undeva

dincolo de Hofgastein. Pe doamna Celina a apucat-o iarăşi migrena ; mătuşa a primit o scrisoare de la bătrînul Chwastowski, în care îi dă veşti despre treierat şi din cauza asta se plimbă cu paşi mari prin sufragerie cea mai mare parte a zilei, discutînd cu Chwastowski şi certîndu-l. Astăzi de dimineaţă Aniela arăta foarte prost. Ne-a spus că l-a visat pe cretinul acela, pe care l-am întîlnit în drum spre Schreckbrücke. Trezindu-se speriată n-a mai putut adormi şi şi-a petrecut tot restul nopţii în spaimă şi tensiune nervoasă. Ciudat, ce impresie profundă a putut face nefericitul acela asupra ei ! Am încercat s-o distrez cu o discuţie veselă şi am reuşit într-o oarecare măsură, căci de la pactul nostru Aniela este incomparabil mai veselă, mai liniştită şi poate chiar mai fericită.

Din cauza asta eu nici nu mai îndrăznesc să cîrtesc, cu toate că nu odată îmi trece prin minte că relaţiile dintre noi constau în aceea că nu există. Cînd am încheiat înţelegerea ştiam precis ce doream şi ce forme vor lua sentimentele noastre ; acum însă formele acelea se risipesc tot mai mult, devin insesizabile şi nedefinite, de parcă le-ar acoperi ceaţa care a căzut asupra Gastein-ului. Am în permanenţă sentimentul că Aniela nu-mi acordă ceea ce mi se cuvine, iar singur nu îndrăznesc să cer. Nu îndrăznesc şi pentru că orice luptă oboseşte, darmite lupta cu fiinţa iubită ; de o jumătate de an lupt fără să cîştig nimic şi am obosit în asemenea măsură, că în prezent prefer o linişte oarecare, decît eforturile sterpe dinainte.

Poate că mai este o cauză. Dacă actuala stare de lucruri nu corespunde aşteptărilor mele, văd însă că-mi atrage bunăvoinţa Anielei. Are impresia că acum o iubesc mai nobil şi mă preţuieşte pentru asta (nu îndrăznesc să spun : mă iubeşte mai mult pentru asta). Cu toate că nu se manifestă în nici un fel, simt că este aşa şi asta-mi dă aripi, îmi spun : Deoarece sentimentul ei creşte în felul acesta, atunci rezistă, ţine-te de el şi poate c-ai să ajungi momentul cînd va fi mai tare decît puterea ei de opoziţie.

Oamenii în general şi femeile în special consideră că aşa numita dragoste platonică este un gen special de iubire, nespus de rar întîlnit şi nespus de nobil. Dar nu-i decît o confuzie terminologică. Pot exista raporturi pla-

tonice, însă iubirea platonică e un nonsens, cum am spune de exemplu : soare care nu luminează. Chiar şi dragostea pentru persoanele moarte se compune din dorul după sufletele lor, dar şi după forma lor fizică de existenţă. Între oamenii vii asemenea raporturi se caracterizează prin resemnare. Eu n-am minţit atunci cînd i-am spus Anielei : Te voi iubi ca şi cum ai fi murit. Însă nici resemnarea nu exclude speranţa. Deşi am trecut prin atîtea deziluzii, deşi am convingerea că orice speranţă în legătură cu Aniela e zadarnică, în străfundurile inimii tot mai nădăjduiesc că raporturile noastre de astăzi nu-s decît o etapă pe calea iubirii noastre. De o sută de ori dac-am să repet : iluzii ! iluzii ! — şi tot n-am să mă pot elibera de speranţe, pînă cînd nu se va curma în mine orice dorinţă. Astea-s lucruri inseparabile. Am fost de acord cu asemenea relaţii pentru că eram silit, pentru că preferam aşa decît deloc, însă în ciuda sincerităţii cu care am propus, aproape involuntar îl consider un joc al meu, o formă a diplomaţiei mele, al cărui scop este fericirea completă şi nu înjumătăţită.

Ceea ce mă pune însă pe gînduri, mă miră şi mă întristează, ceea ce pur şi simplu nu înţeleg este că eu şi pe acest drum sînt înfrînt. Victoriile mele sînt undeva în negura viitorului şi seamănă cu nişte himere, cu nişte închipuiri, în timp ce în prezent eu cu toată subtilitatea mea, cu toată cunoaşterea vieţii, a sentimentelor şi a diplomaţiei sentimentale, am fost înfrînt de o fiinţă infinit mai simplă decît mine, mai puţin familiarizată cu tactica de viaţă, mai puţin perspicace, care-şi calculează mai puţin fiecare pas. Am fost înfrînt — nici vorbă ! Căci de fapt ce-s raporturile actuale dintre noi ? Relaţii ca între nişte fraţi care se iubesc, deci ceea ce a vrut ea şi ceea ce eu n-am vrut. Înainte navigam pe furtună şi naufragiam mereu, dar cel puţin îmi conduceam singur corabia. Acum Aniela le conduce pe amîndouă ; plutesc mai egal, mai liniştit, numai că eu îmi dau seama că mă îndrept într-acolo, unde nu doresc. Am înţeles cu întîrziere de ce mi-a întins imediat mîinile cînd am pomenit de dragostea lui Dante pentru Beatrice. Ca să mă poată conduce ! Oare nu cumva ea a calculat totul mai bine şi mai exact decît mine ?

Nu ! Nu cunosc o ființă mai puțin capabilă de orice fel de calcule decît ea, așa că nu pot admite ideea asta, dar nici nu mă pot elibera de gîndul aproape mistic, că în realitate totul se desfășoară așa, ca și cum cineva ar fi calculat în favoarea ei.

Tot ce mă înconjoară e ciudat. Ciudat e și faptul că eu mă las îngrădit, ba chiar că am născocit singur legătura asta atît de contrară naturii mele, concepțiilor mele, dorințelor mele cele mai fierbinți. Dacă, înainte de a o cunoaște pe Aniela, mi-ar fi spus cineva că voi avea asemenea idei, l-aș fi făcut nebun și timp de o lună de zile mi-aș fi tot bătut joc de acel proroc și de mine însumi. Eu în raporturi platonice ! Chiar și acum îmi mai vine uneori să rîd și să-mi bat joc de mine.

Dar știu că nefericirea m-a împins aici.

23 august

Mîine plecăm. Cerul începe să se limpezească și suflă vîntul dinspre apus, care prevestește vreme bună. Ceața s-a înfășurat în suluri lungi, albe, care s-au tras spre coastele munților și se tîrăsc încet de-a curmezișul povîrnișurilor, ca niște balauri uriași. Am fost cu Aniela la Kaiserweg. De dimineață mi-am pus întrebarea : ce-ar fi dacă Anielei însăși ar înceta să-i mai fie suficiente relațiile dintre noi ? Eu n-am dreptul să încalc granița fixată și mă tem s-o fac ; dar dacă și ea ar gîndi ca mine ? Timiditatea ei înnăscută și pudoarea ar constitui și așa o piedică de neînvins pentru ea, iar dacă în plus ar mai considera că e obligată și prin înțelegere, ca și mine, să respecte granițele, atunci chiar că nu ne-am mai apropia niciodată și am suferi zadarnic.

Cînd m-am gîndit însă mai serios la asta, mi-am dat seama de deșertăciunea unor asemenea temeri. Ea, căreia și legătura platonică i se pare ceva colosal și voluntar sau involuntar îi restrînge dimensiunile, ea care nici măcar în limitele acestei legături nu-mi dă ceea ce mi se cuvine, tocmai ea să fie de acord de bună voie, ea prima, să-mi ofere drepturi mai mari ?!

Și totuși, așa-i omul, cred că și în iad și tot mai nutrește o speranță. Deși știam că n-are nici un rost, m-am hotărît să mă asigur pentru orice eventualitate și să-i

spun Anielei că acordul este obligatoriu numai pentru mine, în rest totul depinde de bunăvoinţa ei.

Am vrut să-i mai spun de asemenea multe alte lucruri şi anume, că sînt nedreptăţit, că sufletul meu are nevoie neapărat şi necondiţionat să audă din gura ei cuvîntul „iubesc" şi nu odată, ci mereu, zilnic, că sufletul meu numai prin asta poate să existe şi să se menţină la înălţime. Însă în dimineaţa asta Aniela era atît de veselă şi degajată, de prietenoasă, că n-am îndrăznit să-i tulbur buna dispoziţie. Ieri nu puteam înţelege cum e posibil ca făptura aceasta atît de simplă să mă domine, să mă învingă chiar şi în acele sectoare, în care eu, după înţelegerea general umană ar trebui să fiu învingător. Astăzi mi s-a mai clarificat nedumerirea şi acum am o explicaţie foarte tristă, dar logică : pentru că eu o iubesc mai mult decît ea pe mine.

Cunosc pe cineva care are o vorbă : „Eu nu contez". Nu m-aş mira să încep şi eu s-o repet. Căci uneori am chef să izbucnesc, să-i spun ceva care-mi arde buzele ca un cărbune aprins, dar mă opresc la gîndul că prin asta aş putea să-i tulbur veselia, să-i alung zîmbetul şi să-i stric buna dispoziţie — şi atunci tac. De cîte ori se întîmplă aşa !

Că eu o iubesc mai mult decît ea pe mine, îmi trece des prin cap, însă eu astăzi gîndesc una, mîine alta, şovăi, mă răţăcesc, mă contrazic, văd orice lucru altfel de la o zi la alta. Uneori mi se pare că nu prea mă iubeşte şi că în genere nu-i prea capabilă să iubească ; alteori, nu numai că gîndesc, dar şi simt că e una din cele mai profunde şi mai puternic iubitoare inimi pe care le-am întîlnit. Şi am de fiecare dată dovezi pentru ambele variante. Căci, îmi spun aşa : dacă dragostea ei pentru mine ar deveni de trei, de patru, de zece ori mai mare, oare în cele din urmă n-ar veni o clipă, cînd ar ajunge mai mare decît reţinerile ei ? Ba da ! Deci, nu-i vorba decît de dimensiunile sentimentului. Şi cu toate astea... dacă sentimentul ei ar fi într-adevăr mic ori egal cu zero, atunci n-ar mai suferi atît şi doar am văzut-o aproape la fel de nefericită ca şi mine. La toate raţionamentele împotriva ei am un singur răspuns : am văzut !

Astăzi a spus ceva ce trebuie să ţin minte, căci poate constitui un răspuns la îndoielile mele. Cu siguranţă că n-ar fi vorbit aşa, dacă ar fi fost vorba direct despre

noi și relațiile noastre. Dar eu vorbeam în general, așa cum procedez acum de regulă. Demonstram că acțiunea este intrinsecă sentimentului, că ea este forța care condiționează și creează fără greș niște acte de voință. După ce m-a ascultat cu atenție, a adăugat :

— Sau de suferință.

Bineînțeles că poate da naștere și la suferință. Dar spunîndu-mi asta mi-a închis gura, în schimb mi-a umplut sufletul de veneratie. În asemenea clipe sînt fericit și nefericit, pentru că am impresia din nou că ea mă iubește la fel de tare cum o iubesc eu, numai că vrea să rămînă curată în fața lui Dumnezeu, a oamenilor și a sa însăși. Iar eu n-am să-i răstorn convingerea asta.

De fapt, analiza inimii ei și a sentimentelor pe care le nutrește nu mă duce la nici un fel de certitudini. Mereu sînt în cumpănă. La numeroșii mei „nu știu" în ceea ce privește religia, filozofia, problemele sociale, se mai adaugă încă unul, personal, însutit mai important pentru mine, căci de la un asemenea „nu știu" poți să-ți rupi gîtul.

Eu însumi am făurit lanțul ce mă leagă de Aniela și mă leagă fără cea mai mică posibilitate de a se rupe vreodată. O iubesc la disperare, dar oare nu și bolnăvicios în același timp ? Dac-aș fi mai tînăr, sănătos la trup și suflet, mai puțin zdruncinat, mai normal, poate că lanțul s-ar rupe, sau cel puțin, în fața certitudinii că niciodată n-o să ajung la nimic, că — vorbind grosolan — n-o să obțin nimic de la ea, că brațele ei n-au să se deschidă niciodată pentru mine, m-aș strădui să rup lanțul. Acum nici măcar nu încerc. O iubesc ca un om bolnav de nervi, aproape maniac, ori așa cum iubesc bătrînii, care atunci cînd se agață de o dragoste, se țin de ea din toate puterile, deoarece reprezintă o chestiune de viață și de moarte. Așa cum se agață oamenii de o cracă, atunci cînd sînt suspendați deasupra prăpastiei.

Din toată viața mea numai atît a rodit, așa că nu-i de mirare dacă s-a dezvoltat exagerat. E absolut normal și se va repeta cu atît mai mult, cu cît vor fi mai mulți oameni ca mine pe lume, adică sceptici bolnavi de mania auto-analizei și totodată isterici, care poartă în suflet un zero imens, iar în sînge nevroză. Un asemenea produs modern al epocii care e pe sfîrșite poate ori

să nu iubească deloc, ori să identifice dragostea cu desfrîul, însă dacă întîmplător au să conveargă într-un sentiment toate forţele lui vitale, dacă acesta se va substitui nevrozei lui, atunci îl va copleşi şi va deveni rebel, cum numai bolile pot fi rebele. E posibil ca psihologii de astăzi să nu înţeleagă încă lucrul acesta şi e cert că nu l-au înţeles nici romancierii, care se ocupă de analiza omului modern.

Viena, 25 august

Astăzi am sosit la Viena. Pe drum am ascultat o discuţie între doamna Celina şi Aniela şi pe care o notez aici, pentru că nu ştiu de ce a tulburat-o foarte mult pe Aniela. Nu eram decît noi patru în vagon şi discutam despre portretul Anielei şi anume, că va trebui să renunţe la rochia albă, căci lucrul ar dura prea mult. Deodată doamna Celina, care ţine minte tot felul de date şi le citează mereu, s-a întors spre Aniela :

— Astăzi sînt două luni de cînd a sosit soţul tău la Ploszów, nu-i aşa ?

— Aşa mi se pare, a răspuns Aniela.

Şi momentan s-a înroşit atît de tare, încît pentru a se feri de ochii noştri s-a sculat şi a dat jos din plasă o geantă de voiaj. Cînd s-a întors din nou cu faţa spre noi, roşeaţa din obraji nu-i dispăruse de tot, în schimb avea o expresie de mare supărare. Bătrînele n-au observat, căci se certau cu privire la data sosirii lui Kromicki, însă eu am văzut şi am simţit o durere la gîndul că în ziua aceea ea a trebuit să suporte mîngîierile şi sărutările lui. M-am înfuriat şi totodată mi-era ruşine de faptul că a roşit. În dragostea mea sînt mulţi ghimpi uriaşi, dar sînt de asemenea şi mulţi mărunţi şi scîrboşi. Înainte de remarca aceea a doamnei Celina aproape că eram fericit, mă gîndeam că acum călătoresc cu Aniela şi ne purtăm ca nişte logodnici. Într-o clipă mi-a dispărut buna dispoziţie. Eram supărat pe Aniela şi mi-am schimbat complet purtarea faţă de ea. Bineînţeles, şi-a dat imediat seama şi la Viena, cînd am rămas pentru un moment singuri în sala de aşteptare a gării, m-a întrebat :

— Te-am supărat cu ceva ?

— Nu, însă te iubesc ! am răspuns cu asprime.

De data asta s-a întristat ea. Poate s-a gîndit că m-am plictisit de relaţiile noastre senine şi că redevin vechiul Leon. Iar eu eram de două ori supărat. Eram supărat şi pe mine, văzînd că toată dedublarea mea spirituală şi toată auto-cunoaşterea nu-mi ajută nici măcar să mă stăpînesc atunci cînd îmi este ceva neplăcut. Numai senzaţiile ulterioare pot constitui un leac pentru cele anterioare, în timp ce filozofia mea nu-i bună la nimic.

Numaidecît după sosire m-am dus la Angeli, însă pînă am ajuns acolo bătuse ora şase şi am găsit atelierul închis. Aniela se va odihni pînă mîine şi vom merge împreună. M-am răzgîndit. Nu mai ţin să fie în rochie albă. N-o să-i apară în tablou decolteul şi braţele, în schimb o voi avea aşa cum este în viaţa de toate zilele, adică aşa cum o iubesc cel mai mult.

Seara ne-a vizitat doctorul Chwastowski. E sănătos şi robust ca întotdeauna.

26 august

Am avut un vis dezgustător. Încep cu el descrierea zilei de astăzi, căci deşi visul în sine e o prostie, totuşi am convingerea că o minte sănătoasă nu putea visa aşa ceva. De multă vreme am insomnii, dar ieri, de cum am închis ochii, m-am prăbuşit într-un fel de amorţeală. Nu ştiu la ce oră am visat aceste prostii, însă cred că abia spre ziuă, fiindcă atunci cînd m-am trezit se lumina şi probabil că visul n-a durat prea mult. Am visat o mulţime de cărăbuşi şi gîndaci ieşind prin spaţiul dintre saltea şi pat. Erau mari cît cutiile de chibrituri. Apoi i-am văzut mergînd în sus, pe perete. Şi ciudat cît de concrete îţi apar asemenea vise ; auzeam clar rîcîitul tapetului de hîrtie sub ghearele lor. Am ridicat ochii şi am văzut pe tavan, într-un colţ, o altă grămadă de gîndaci, dar niţel altfel, mai mari, albi cu pete negre. La unii le vedeam burta, cu două şiruri de picioare, care arătau ca nişte coaste. În vis mi se părea totul natural, dar foarte scîrbos. Îmi era nespus de silă, dar nici nu mă temeam, nici nu mă miram. Abia cînd m-am trezit, cînd am început să gîndesc conştient, sila aceea mi-a devenit nesuferită şi s-a transformat într-o spaimă ciu-

dată, teama de moarte. Pentru prima dată am simțit așa ceva și teama mea de moarte gravita în jurul gîndului : cine știe ce gîndaci scîrboși or exista în mormînt ! Pe urmă mi-am adus aminte că văzusem niște asemenea gîndaci albi cu pete negre într-un muzeu, dar pentru un moment mi s-a părut ceva neobișnuit, ceva din apanajul ororii în legătură cu descompunerea de după moarte. Am sărit din pat, am ridicat transperantul și lumina m-a mai liniștit. Pe stradă era de-acum mișcare, cărucioarele cu legume treceau trase de cîini, servitoarele se îndreptau spre piață, muncitorii spre fabrici. Cel mai bun antidot pentru fantasmagoriile de felul acesta este tabloul vieții normale a oamenilor. Acum simt o nevoie imensă de lumină și viață. Concluzia finală : nu-s sănătos. Tragedia pe care-o trăiesc mă roade pe dinăuntru ca un vierme. Că observ tot mai multe fire albe în barbă și pe cap, asta-i în firea lucrurilor, însă fața, mai ales dimineața, are nuanța cerii, iar mîinile îmi sînt cam transparente. Nu slăbesc, dimpotrivă. Cu toate astea am certitudinea că-s anemic, tot așa cum sînt lămurit și în privința stărilor mele psihice și simt că agitația mea crește și că merg spre ceva rău.

N-o să înnebunesc niciodată. Nu-mi pot deloc imagina că ar putea veni o vreme, cînd să nu mă mai pot controla. De altfel, un medic excepțional, care era în plus și un om deștept, mi-a spus că asta-i imposibil la un anumit grad de dezvoltare a conștiinței de sine. Cred că am mai scris despre asta. Însă fără să înnebunesc, s-ar putea să fac o boală grea de nervi și deoarece știu cam ce înseamnă, mărturisesc absolut sincer, că aș prefera orice altă boală dar nu asta.

În general nu cred în doctori, mai ales în cei convinși de atotputernicia medicinei, însă poate c-ar trebui să mă sfătuiesc cu vreunul, în special pentru a o liniști pe mătușa. Știu un leac sigur pentru mine : dac-ar muri Kromicki și m-aș căsători cu Aniela, m-aș face sănătos. Dacă ea ar veni la mine și mi-ar spune : Sînt numai a ta ! — de asemenea aș fi sănătos. Bolile de nervi trebuie tratate tot pe cale nervoasă.

Însă ea nu vrea să-mi fie leac, chiar de-ar fi vorba de viața mea.

Am fost cu ea și cu mătușa la Angeli. Astăzi a avut loc prima ședință. Cîtă dreptate am avut să afirm că

ea-i una dintre cele mai frumoase femei pe care le-am văzut în viaţă, tocmai pentru că n-are trăsături comune ! Angeli o privea cu plăcerea cu care te uiţi la o mare şi nobilă operă de artă. De cum a văzut-o a devenit bine dispus şi desena cu teribilă înflăcărare, fără să ne ascundă deloc cauzele mulţumirii sale.

— În meseria mea, a declarat el, un asemenea model este o raritate. Cînd ai un astfel de model lucrezi altfel... Ce faţă ! Ce expresie !

Cu toate că expresia ei era mai puţin încîntătoare decît de obicei, pentru că fiinţa asta timidă se simţea încurcată, ruşinată, şi-i era greu să aibă o faţă şi o atitudine naturală. Însă Angeli a înţeles.

— La şedinţele următoare va fi din ce în ce mai bine, a spus el, te obişnuieşti şi cu asta, ca şi cu orice altceva.

Din cînd în cînd exclama :

— Trebuie să iasă un portret bun !

O privea cu plăcere şi pe mătuşa, care are trăsături aristocratice, pline de caracter, energie şi vigoare. Comportarea ei cu Angeli a fost ceva inegalabil : discuta cu el direct şi fără nici un fel de protocol, ca o doamnă din lumea mare, care e întotdeauna în ton cu bunele maniere şi pe care n-o intimidează nimeni. Angeli e obişnuit să i se aducă întotdeauna şi pretutindeni omagii, însă e un om deştept şi am văzut că-l amuza purtarea mătuşii.

Am căzut de acord asupra unei rochii negre de mătase, de altfel deosebit de elegante. Chipul Anielei apare minunat în ea. Îi ies în relief formele şi totodată supleţea trupului. Nu pot nici să mă gîndesc şi nici să scriu liniştit despre asta. Adresîndu-se Anielei, Angeli a folosit cuvîntul *mademoiselle*. Firea femeii e cochetă, chiar dacă-i ea un înger. Am văzut cum scumpei mele iubite asta i-a făcut plăcere şi o mulţumire şi mai mare am zărit pe faţa ei cînd, corectat de mine, Angeli a răspuns :

— Cred c-o să greşesc mereu. Privind-o pe doamna, nu-i cu putinţă să nu te încurci...

Într-adevăr, îmbujorată acum era atît de fermecătoare, încît mi-a revenit iarăşi în minte — de data asta mi-o amintesc mai bine decît înainte — poezia pe care am scris-o cîndva şi la care fiecare strofă se termina cu cuvintele :

Mă mir doar că florile nu cresc
Pe urmele paşilor tăi,
Pasărea mea de aur, dar ceresc,
Tu eşti raiul meu, eşti luna mai !

Cînd am ieşit ne-am îndepărtat o clipă de mătuşa şi i-am şoptit Anielei la ureche :

— Anielka, tu nu ştii, nici nu-ţi dai seama, cît eşti de frumoasă !

N-a răspuns nimic, şi-a plecat doar privirile, aşa cum face de obicei în asemenea împrejurări. Totuşi, în tot timpul zilei am observat în purtarea ei faţă de mine un uşor, involuntar accent de cochetărie. Cuvintele lui Angeli şi ale mele o dispuseseră. Înţelegea că o ador şi-mi era recunoscătoare.

Iar eu nu numai c-o adoram, ci îmi spuneam, ori mai bine zis îmi strigam în gînd : Să le ia dracul de înţelegeri ! O iubesc fără nici un fel de rezerve şi graniţe !...

Seara am fost la *Fliegender Holländer* de Wagner. Abia dacă am auzit cîte ceva, adică de fapt auzeam şi înţelegeam muzica numai prin prisma iubirii mele. Îi puneam lui Wagner următoarea întrebare : Ce impresie produci asupra ei ? Oare o pătrunde muzica ta ? O face mai aptă de dragoste ? O transportă în lumea aceea în care iubirea este legea supremă ? Numai asta mă interesa.

Probabil că femeile nu ştiu să iubească atît de exclusiv. Întotdeauna ele îşi mai păstrează o parte din suflet pentru sine, pentru lume şi pentru impresiile venite din afară.

27 august

Mătuşa ne-a declarat că vrea să plece acasă. Se grăbeşte să ajungă la Ploszów şi spune că prezenţa ei aici oricum nu ne este necesară, ba chiar mai bine dacă n-o să ne mai grăbim din cauza ei şi o să rămînem atîta timp cît este necesar pentru lucrul la tablou. Ne-am cam împotrivit cu toţii planului ei, mai ales pentru că o persoană atît de în vîrstă nu trebuie să călătorească singură. M-am simţit dator — chit că nu mi-a fost uşor — să-i declar mătuşii, că dacă vrea neapărat să plece, atunci o voi însoţi. Recunosc că am aşteptat

reacţia ei cu o anumită strîngere de inimă. Din fericire, drăguţa de ea a răspuns cu mare energie :

— Nici să nu te gîndeşti ! Dacă Celina o să fie obosită, ori n-o să se simtă bine, atunci cine o s-o însoţească pe Aniela la pictor ? Nu se poate să meargă singură acolo.

Şi începu s-o ameninţe pe Aniela, cu zîmbet pe buze, dar cu fruntea încruntată :

— Mai ales că pictorul ăla se uită la ea mai mult decît e nevoie pentru lucrul la portret şi ea vede şi se bucură. Oho, trebuie s-o cunoşti, ca să ştii ce-i poate pielea !

— Dar, mătuşă, e un om în vîrstă, răspunse Aniela rîzînd şi sărutînd mîinile mătuşii.

Aceasta începu să mormăie :

— Tu, lipiciule, tu ! Om în vîrstă... hm... dar spune complimente ! Leon, să fii atent la amîndoi !

Eu am renunţat cu plăcere la călătoria la Ploszów avînd în vedere motivele invocate de mătuşă. Doamna Celina începu să insiste ca măcar servitoarea care ne-a însoţit la Gastein să meargă cu mătuşa. La început aceasta s-a împotrivit, apoi a cedat, cînd a rugat-o şi Aniela, spunîndu-i că ele la hotel tot n-au nevoie de servitoare.

Mătuşa a pus imediat să i se împacheteze lucrurile. Îi place să facă totul repede, aşa că urmează să plece mîine dimineaţă. În timpul prînzului am întărîtat-o spunîndu-i că preferă compania cailor ei de curse decît a noastră şi că de fapt pentru ei se grăbeşte. A repetat de cîteva ori : „Ah, cît eşti de prostuţ ! Taci din gură !" — dar nu după mult timp, uitînd de noi, a început să vorbească singură despre cai.

Astăzi şedinţa a durat foarte mult. Aniela a pozat mai bine. Faţa este de-acum pictată în linii mari.

28 august

Mătuşa a plecat cu trenul de dimineaţă. Ne-am dus la atelier împreună cu doamna Celina, care cînd a văzut faţa Anielei în grund, abia s-a abţinut să nu explodeze de revoltă. N-are idee de pictură şi de toate fazele prin care trebuie să treacă un portret şi de aceea a crezut că rămîne aşa, urîtă, fără să semene cu Aniela. A trebuit

s-o liniștesc ; pe urmă Angeli, bănuind despre ce-i vorba, a asigurat-o rîzînd, că ceea ce se vede nu-i decît nimfa din care va ieși fluturele.

Spre mulțumirea tuturor a spus la sfîrșit :

— Cred că acesta va fi unul dintre cele mai bune portrete ale mele, căci de mult n-am mai pictat așa *con amore.*

De i s-ar împlini vorbele !

După terminarea ședinței m-am dus la operă după bilete. Cînd m-am întors, am găsit-o pe Aniela singură și din nou m-a cuprins ispita ca un uragan. M-am gîndit că dacă ea ar vrea să vină acum în brațele mele, ar fi un moment tocmai bun și la gîndul acesta am simțit cum îmi bate pulsul mai tare și cum pălesc, tremur din tot trupul și mi se taie respirația. În cameră era semiîntuneric, perdelele acopereau geamurile pe jumătate. Făceam eforturi supraomenești să-mi înfrîng pornirile, care mă împingeau spre ea cu o forță imensă. Aveam senzația că ea dogorește căldură ca jarul, că e tulburată de aceleași gînduri ca și mine. Aș fi putut s-o iau în brațe și s-o strîng la piept, să-i sărut ochii, buzele. O voce lăuntrică îmi spunea : Fă-o, chiar dac-ar fi pe urmă să pieri ! Ea observă starea în care mă aflam, prin ochi îi trecu o licărire de teamă, dar se stăpîni imediat și spuse :

— Trebuie să fii apărătorul meu pînă la întoarcerea mamei. Înainte îmi era frică de tine, acum însă am atîta încredere, mi-e atît de bine cu tine...

Eu i-am sărutat îndelung mîinile, șoptind cu o voce înăbușită :

— Dac-ai ști, dac-ai ști ce se petrece cu mine !...

Iar ea mi-a răspuns cu compătimire și fristețe :

— Știu... și tocmai de aceea ești cu atît mai bun, mai nobil...

O clipă am mai luptat cu mine însumi, apoi m-am lăsat totalmente dezarmat. N-aveam curaj. Iar ea s-a străduit tot restul zilei să mă răsplătească. Niciodată n-am citit în privirea ei atîta atașament, niciodată n-a fost atît de duioasă cu mine. O fi asta calea cea mai bună pe care o am de ales ? Poate că tocmai în felul acesta sentimentul se acumulează tot mai mult în inima

Aniclei și o va învinge mai repede ? Nu știu — și-mi pierd capul...

Căci, pe de altă parte, mergînd pe drumul acesta, la fiecare pas sacrific pentru iubire — însăși iubirea.

29 august

Astăzi s-a petrecut ceva ciudat și înspăimîntător. În timp ce poza cît se poate de liniștită, Aniela s-a cutremurat brusc, fața i s-a înroșit, apoi s-a făcut albă ca hîrtia. Ne-am speriat teribil și eu și Angeli. El și-a întrerupt imediat lucrul, rugînd-o pe Aniela să se odihnească ; eu i-am dat un pahar cu apă. După cîteva clipe i-a trecut. Voia să pozeze mai departe, dar vedeam că se silește s-o facă și că e foarte neliniștită. Poate că obosise. Era o căldură sufocantă, zidurile erau încinse. Am condus-o acasă mai repede decît ieri. Nici în timpul drumului nu și-a recăpătat felul ei vesel de a fi. Cînd luam prînzul s-a înroșit din nou brusc. Am început și eu și doamna Celina s-o întrebăm ce are, dar ea jura că n-are nimic. La întrebarea mea, dacă nu vrea să chem un doctor, mi-a răspuns cu neobișnuită energie și chiar cu iritare, că n-are nici cea mai mică nevoie și că se simte perfect. Dar tot restul zilei a fost palidă ; sprîncenele ei negre se încruntau mereu și fața îi căpăta o expresie de asprime. Cu mine s-a purtat mai rece decît ieri și chiar uneori aveam impresia că-mi evită privirile. Nu înțeleg ce-i cu ea. Sînt tare neliniștit. Iarăși n-o să dorm, iar dac-aș adormi prevăd c-o să am niște vise ca cel pe care l-am descris.

30 august

În jurul meu se petrece ceva cu totul de neînțeles. La ora douăsprezece am bătut la ușa doamnelor, voind s-o iau pe Aniela la atelier, dar nu erau acasă. Servitoarea de la hotel mi-a spus că au cerut să li se aducă o trăsură cam cu vreo două ore mai înainte și că au plecat în oraș. Nițel cam mirat, am hotărît totuși să le aștept. După

vreo jumătate de oră s-au întors, dar Aniela mi-a întins mîna în tăcere şi a trecut mai departe, în camera ei. Am reuşit doar să observ că avea faţa tulburată. Credeam că se duce să se schimbe, însă doamna Celina mi-a spus :

— Dragul meu Leon, fii amabil şi du-te la Angeli şi cere-i scuze, că Aniela nu poate veni astăzi. Este atît de enervată, că n-ar putea în nici un chip să pozeze.

— Ce are ? am întrebat neliniştit.

Doamna Celina a şovăit un moment, apoi mi-a spus :

— Nu ştiu ; am dus-o la un doctor, dar nu l-am găsit acasă. I-am lăsat un bileţel cu rugămintea să vină la noi, la hotel... De altfel... nu ştiu...

N-am putut să aflu nimic mai mult. Am luat o trăsură şi m-am dus la Angeli. Cînd i-am spus că Aniela nu poate să vină, mi s-a părut că mă priveşte cu neîncredere. De altfel, văzînd neliniştea de pe faţa mea, era şi normal. Dar dacă ne-o fi bănuind că ne-am răzgîndit şi că nu mai vrem portretul ? Doar nu ne cunoaşte, ar putea crede că o jenă financiară este cauza neliniştii mele. Aşa că voind să mă pun la adăpost de asemenea bănuieli, am hotărît să-i plătesc înainte. Auzind asta începu să se apere cu multă demnitate, declarîndu-mi că el nu primeşte plata decît după terminarea tabloului, însă eu i-am spus că nu-s decît păstrătorul sumei respective lăsate de mătuşa mea şi deoarece s-ar putea să plec între timp, aş prefera să scap de grija astă. După o lungă discuţie, care m-a plictisit, a rămas cum am propus eu. Am convenit ca şedinţa următoare să aibă loc mîine, la ora obişnuită, dacă starea sănătăţii doamnei Kromicka o va permite ; în caz contrar, am promis să-l anunţ înainte de ora zece.

Cum m-am întors la hotel, m-am dus direct la ele. Aniela era în camera ei. Doamna Celina mi-a spus că doctorul abia plecase, că n-a spus nimic precis, i-a recomandat doar linişte. Nu ştiu de ce mi s-a părut din nou că zăresc pe faţa ei o şovăire. Poate că nu era decît nelinişte, ceea ce înţeleg perfect, căci şi eu sînt neliniştit.

Înapoindu-mă în camera mea am început să-mi fac reproşuri amare, că totuşi relaţiile noastre, continua luptă interioară pe care o dă Aniela cu sine însăşi şi frămîntările permanente din cauza iubirii mele şi a suferinţelor mele nu se poate să nu aibă o influenţă negativă asupra stării sănătăţii ei. Gîndindu-mă la asta simţeam ceva care s-ar putea exprima prin cuvintele : Mai bine să pieri tu, decît să se îmbolnăvească ea !

Mi-era o teamă teribilă, că n-o să coboare la prînz ca şi cum cine ştie ce-ar fi atîrnat de asta. Din fericire — a coborît, dar în continuare foarte ciudată. La început cînd m-a văzut, s-a tulburat, apoi a încercat să fie ca de obicei, dar n-a reuşit. Lăsa impresia unei persoane care tăinuieşte o supărare. Şi probabil că era mai palidă decît de obicei, căci părul ei şaten mi se părea aproape negru.

Mă tot bate gîndul : oare n-o fi primit veşti proaste de la Kromicki ? Şi dacă da, atunci ce veşti or fi ? Poate că banii mei sînt în pericol ? Dar dă-i naibii de bani ! Nici toată averea mea nu merită ca Aniela să se necăjească fie şi cinci minute.

Trebuie să lămuresc mîine lucrurile. Sînt aproape sigur că-s nişte motive de natură morală şi că totul e în legătură cu Kromicki. Ce-o fi putut să-i facă din nou ? Doar de vîndut încă odată moşia n-a mai putut, pentru simplul motiv că n-o mai are.

Berlin, 5 septembrie

Sînt la Berlin, pentru că fugind de la Viena trebuia să mă duc undeva. La Ploszów nu puteam — acolo s-a dus ea.

Eram atît de convins că nici o putere omenească n-o să mă mai despartă de ea, încît însăşi gîndul ruperii acestei legături mi se părea sălbatic. Dar iată că nu poţi prevedea nimic, am plecat şi totul s-a sfîrşit. Sînt la Berlin. Am senzaţia că mi se învîrte în cap roata dinţată a unei maşini. Se învîrteşte atît de repede, încît mă doare, dar n-am înnebunit. Ştiu totul, ţin minte totul.

Doctorul meu avea dreptate : înnebunesc numai capetele slabe. Mie nu mi se putea întîmpla una ca asta, fie și pentru faptul că uneori nebunia e un fel de fericire de vis.

6 septembrie

Totuși simt uneori că-mi clocotește creierul. Este cît se poate de natural că o femeie cinstită, după ce a stat cîteva luni cu soțul ei a rămas însărcinată, dar mie tocmai naturalul acesta mi se pare atît de îngrozitor, încît îmi explodează creierul în cap. Nu poți considera ceva ca pe o lege naturală a firii și totodată ca pe o monstruozitate ! Nici un cap nu rezistă la asemenea încercare. Ce este de fapt ? Îmi adun tot calmul ca să gîndesc și înțeleg că cei care sînt zdrobiți, sînt zdrobiți de forța unor întîmplări extraordinare. Cu mine e altfel. Pe mine mă zdrobește cursul normal al lucrurilor.

Cu cît este mai natural, cu atît e mai îngrozitor.

Numai contradicții. Ea nu-i răspunzătoare pentru ce s-a întîmplat, înțeleg, altfel aș înnebuni ! N-a încetat nici o clipă să fie virtuoasă — și totuși, mai degrabă i-aș fi iertat oricare altă crimă decît pe aceasta. Nu pot, pe Dumnezeul meu, nu te pot ierta, tocmai pentru că te-am iubit atît de mult ! Mă crezi oare, că în prezent nu există femeie pe lume, pe care s-o disprețuiesc mai mult ? Căci de fapt tu ai avut doi : pe mine cu dragostea mea platonică și pe Kromicki — cu cea de soț !

Îmi vine să mă dau cu capul de pereți, dar, sfinte Dumnezeule, îmi vine și să rîd...

Nici nu mă așteptam să mai existe un mod de a mă rupe de tine. Și iată că ai reușit !

8 septembrie

Cînd mă gîndesc că totul s-a sfîrșit, s-a rupt, că n-a mai rămas nimic, că am plecat — pentru totdeauna ! — parcă nu-mi vine să cred. Nu mai există Aniela pentru mine ! Dar ce există ? Nimic !...

Atunci de ce mai trăiesc ? Nu știu ! Doar nu din curiozitatea de a afla dacă domnul Kromicki va avea băiat sau fată !

Mă gîndesc tot timpul : cît este de natural totul ! şi simt cum îmi crapă capul.

Ciudat. Ar fi trebuit să fiu pregătit şi pentru asta. Dar niciodată nu mi-a trecut prin minte. Mai degrabă m-aş fi aşteptat să mă trăznească din senin.

Plecînd de la Varşovia, Kromicki a stat cîteva zile la Ploszów, apoi au fost împreună pe drum, împreună la Viena, la Gastein.

Iar eu în timpul acesta eram cel care le cream o atmosferă propice pentru amor. Voluptatea doamnei era aţîţată, inima plină de simţăminte ! Toată treaba asta are nişte părţi de-a dreptul groteşti.

Sînt un prost fără pereche. De vreme ce am suportat şederea soţilor Kromicki împreună, ar trebui să ştiu să suport şi consecinţele. Însă, pentru Dumnezeu ! nu mintea, ci nervii mei nu pot fi de acord cu urmările. Există oameni la care aceste două forţe merg împreună ; în mine se fugăresc şi se muşcă precum cîinii. O nenorocire în plus.

Cum de n-am prevăzut niciodată ? Trebuia să mă fi gîndit că dacă mai există o împrejurare şi mai grea, o lovitură şi mai dureroasă decît toate cele de pînă acum, bineînţeles că n-o să mă evite.

Uneori am impresia că-s persecutat de soartă, care, nu-i destul că-mi stabileşte o logică a faptelor care se răzbună de la sine, nu se mulţumeşte cu atît, ci mă mai urmăreşte în mod special şi mă pedepseşte. Dar de ce ? De unde pornirea asta împotriva mea ? Cîţi bărbaţi nu iubesc nevestele altora şi nu suferă atît ! Poate că-s iertaţi numai pentru că iubesc mai puţin, mai uşuratic, mai necinstit ? Ce dreptate ar mai fi şi asta ?

Deci — nu ! Nu există în toate astea nimic conştient, nimic dirijat, totul se petrece la întîmplare.

10 septembrie

Nu mă pot elibera de gîndul că pînă acum toate tragediile umane au rezultat din întîmplări şi nenorociri excepţionale. În timp ce a mea decurge din desfăşurarea normală a lucrurilor. Zău, nu ştiu ce-i mai rău. Normalul ăsta e de nesuportat.

Mi se pare că omul lovit de trăsnet devine rigid, dar nu cade imediat. Şi eu tot aşa, m-am ţinut pînă acum prin puterea trăsnetului care m-a lovit, acum însă cred că am să mă prăbuşesc. Nu-i bine ce se petrece cu mine. De cum se lasă înserarea încep să mă sufoc, fac eforturi să respir şi parcă aerul refuză să pătrundă în adîncul plămînilor, am senzaţia că respir numai cu o parte din plămîni. Şi ziua şi noaptea mă cuprinde din cînd în cînd cîte o spaimă nedefinită, o teamă fără obiect. Simt că se petrece ceva îngrozitor cu mine, incomparabil mai rău decît moartea.

Ieri mi-am pus întrebarea : ce s-ar întîmpla dacă brusc, în acest oraş străin, aş uita cum mă cheamă, unde stau şi aş porni-o prin întuneric, drept înainte, fără ţel, în lumea nebuniei ?...

Presupuneri bolnăvicioase. De altfel, într-un asemenea caz s-ar întîmpla şi cu trupul meu, ceea ce cu sufletul s-a şi întîmplat, fiindcă în plan moral nu ştiu unde locuiesc şi merg prin întuneric, fără nici un ţel, nebun.

Totul îmi inspiră teamă, cu excepţia morţii. Să fiu mai clar : am sentimentul că nu eu sînt cel care mă tem, ci că spaima s-a cuibărit în mine, că există ca o făptură aparte şi tremură la orice pas.

Nu mai suport deloc întunericul. Seara umblu pînă la epuizare pe străzile luminate cu electricitate. Dac-aş întîlni vreun cunoscut, cred că aş fugi pînă la capătul pămîntului, dar mulţimea anonimă îmi face bine. Cînd lumea începe să se rărească pe străzi, mă apucă groaza. Mă gîndesc întotdeauna cu teamă la venirea nopţii. Şi nopţile sînt acum atît de îngrozitor de lungi !

Am aproape incontinuu un gust metalic în gură. Prima dată l-am simţit cînd, după ce-am condus-o pe Klara la gară, întorcîndu-mă acasă l-am găsit pe Kromicki ; a doua oară acum, la Viena, cînd doamna Celina mi-a anunţat „marea noutate".

Ce zi a fost şi aceea ! După a doua vizită a doctorului, m-am dus să întreb de Aniela. Nici prin cap nu-mi trecea să bănuiesc ceva. N-am înţeles nimic nici cînd doamna Celina mi-a spus :

— Doctorul ne asigură că astea-s niște manifestări pur nervoase, aproape fără nici o legătură cu starea ei.

Și văzînd că nu bănuiesc nimic, a adăugat oarecum stingherită :

— Căci, trebuie să-ți spun o mare noutate...

Și mi-a spus m a r e a n o u t a t e. Cînd am auzit-o, am simțit gust de zinc în gură și mi s-a făcut frig în creier, exact ca atunci cînd am dat pe neașteptate ochii cu Kromicki.

M-am întors în camera mea de hotel. Țin minte perfect că, printre alte senzații care mă sfîșiau, era și nevoia de a rîde. Însărcinată ! Făptura asta eterică, pentru care pînă și iubirea platonică era ceva nepermis, ea care în loc de i u b i r e spunea p r i e t e n i e !

Simțeam nevoia să rîd și totodată să mă dau cu capul de toți pereții.

Totuși am rămas conștient... Atît de conștient, încît să înțeleg că totul s-a sfîrșit odată pentru totdeauna și că trebuie să plec, că nu se poate să nu plec... Și am îndeplinit ca un automat tot ceea ce era legat de plecare.

Eram suficient de lucid, ca să salvez și aparențele. De ce ? Nu știu ! Doar nu-mi mai păsa. Cu siguranță că erau niște reflexe automate ale creierului, obișnuit de luni și ani întregi să ascundă adevărul și să salveze aparențele. I-am spus doamnei Celina că am fost la doctor, că m-a găsit bolnav de inimă și mi-a recomandat să plec imediat la Berlin, fără nici o clipă de întîrziere — și ea m-a crezut.

Aniela — nu ! I-am văzut ochii lărgiți de spaimă, am văzut privirea ei de martiră pîngărită și în dedublarea mea lăuntrică o voce spunea : ce-i ea de vină ? iar celălalt eu avea chef s-o scuipe în față.

Oh, de ce am iubit-o atît de mult pe femeia asta !

12 septembrie

Sînt aproape două săptămîni de cînd am plecat. Ele s-au întors cu siguranță la Ploszów. Astăzi i-am scris mătușii de frică să nu se sperie pentru starea mea și să vină aici. Uneori mi se pare ciudat că există totuși o ființă căreia îi pasă într-adevăr de mine.

Sînt atîţia bărbaţi care cuceresc nevestele altora, le păcălesc, apoi le dau cu piciorul, le părăsesc şi pleacă liniştiţi. Eu n-am făcut toate astea, iar dacă ea ar fi fost victima mea, aş fi măturat şi pulberea dinaintea paşilor ei şi acum nici o putere omenească nu m-ar fi putut desprinde de la picioarele ei. Există deci sentimente mai imorale decît al meu ; însă numai asupra mea s-a prăbuşit o asemenea povară, o pedeapsă atît de imensă, că măsurînd involuntar dimensiunile vinei prin pedeapsa primită deduc că iubirea mea a fost o crimă nemaipomenită.

Este un gen de teamă instinctivă, de care nici scepticismul nu te scapă.

Dar orice morală trebuie să-mi dea dreptate, că e o vină mult mai mare să atragi o femeie fără să o iubeşti, să faci cu sînge rece tot ceea ce eu am făcut din adîncul inimii. Nu poate să existe o pedeapsă şi o răspundere mai grea pentru sentimentele mari şi adevărate, decît pentru cele mici şi netrebnice.

Nu ! De aceea iubirea mea este mai presus de orice o îngrozitoare nenorocire.

Un om lipsit de prejudecăţi poate să-şi imagineze ce ar simţi, dacă ar avea prejudecăţi ; tot aşa şi un om care se îndoieşte, poate să-şi dea seama cum ar fi dacă ar fi credincios şi s-ar ruga. Eu nu numai că-mi dau seama, dar totul se înmănunchează în mine într-o tînguire atît de mare, încît aproape că mă rog. Şi spun : Dacă am greşit, doamne, am pătimit totuşi atîta din cauza asta, că poate mi s-ar cuveni puţină milă.

Însă nu ştiu în ce chip ar putea să se manifeste mila faţă de mine. E cu totul imposibil.

14 septembrie

Ele desigur s-au întors de-acum la Ploszów. Mă mai gîndesc încă des la ea, pentru că te poţi despărţi de trecut numai atunci cînd ai ceva înaintea ta, iar eu n-am

nimic, nimic. Dac-aş fi credincios, m-aş face preot ; dac-aş fi un om total convins că nu există Dumnezeu, poate că m-aş converti. Dar în mine s-au atrofiat celulele spiritului cu care poţi crede, aşa cum se usucă o mînă. Nu ştiu nimic, în afara faptului că nu-mi pot alina suferinţa nici prin religie.

Cînd s-a măritat Aniela cu Kromicki am crezut că totul s-a terminat între noi. Dar n-a fost adevărat. Abia acum am convingerea absolută că s-a terminat totul, căci ne desparte nu numai voinţa noastră, nu numai plecarea mea, ci ceva care-i în afara noastră, o forţă independentă de noi.

Viaţa noastră a apucat pe căi atît de diferite, pe care nu le mai poate apropia nimic, nici chiar voinţa. Pe drumul Anielei vor fi suferinţe, dar va exista şi o lume nouă, sentimente noi, o viaţă nouă — în faţa mea nu-i decît pustiul. Cu siguranţă că ea înţelege asta la fel de bine ca mine.

Sînt curios dacă nu-şi spune cîteodată : Pe omul acesta l-am împins la pieire, poate fără să vreau, dar l-am împins.

N-am nimic de cîştigat şi totuşi parcă aş vrea ca ei să-i pară rău de mine. Măcar atît.

Poate că o să-i pară rău pînă cînd o să vină copilul pe lume. Pe urmă toate sentimentele ei au să ia alt curs, iar eu am să încetez să mai exist pentru ea. Şi asta-i în firea lucrurilor şi asta-i o lege a naturii.

Excelente legi !

16 septembrie

Astăzi am văzut tipărit cu litere uriaşe pe un afiş numele Klarei Hilst. Am uitat, că într-o scrisoare primită la Gastein, mă anunţa că va concerta la Berlin. Deci a venit. Deocamdată conştiinţa acestui fapt nici nu m-a bucurat, nici nu m-a întristat. Doar, fiindcă m-a cuprins iarăşi vechea mea nervozitate, gîndul că în acelaşi oraş cu mine există un suflet cunoscut şi prietenos parcă mă mai linişteşte, nici eu nu ştiu de ce. Mi-e suficient

gîndul. Aş prefera să n-o văd pe Klara şi cînd îmi spun că va trebui totuşi să mă duc la ea, mă cuprinde un sentiment neplăcut. Klara are o curiozitate grijulie, vrea să ştie totul, întreabă. E înclinată spre romantism şi crede că prietenia poate să lecuiască toate suferinţele. Iar mie mi-ar fi cu totul imposibil să-i spun ceva. Adesea n-am putere nici să mă gîndesc la ceea ce s-a întîmplat.

17 septembrie

Pentru ce mă mai trezesc dimineaţa ? pentru ce exist ? ce-mi pasă de cunoscuţi, ori de oameni în general ?

Nu m-am dus la Klara, pentru că tot ce poate ea să-mi spună nu mă interesează şi mă oboseşte anticipat. Mi-e absolut indiferentă lumea întreagă — şi eu ei.

18 septembrie

Ce bine am făcut că i-am scris mătuşii ! Dacă nu, ar fi venit aici. Iată ce-mi scrie :

„Am primit scrisoarea ta chiar în ziua cînd au sosit Celina şi Aniela. Cum te simţi, scumpul meu ? Spui că bine, dar bine de-adevăratelea ? Ce ţi-au spus doctorii la Berlin şi cît timp mai rămîi acolo ? Trimite-mi o telegramă, dacă te mai pot găsi acolo, vin imediat. Celina mi-a spus că ai plecat atît de brusc, încît şi ea şi Aniela au fost foarte speriate. Dacă mi-ai fi scris că ţi-au recomandat o călătorie, de exemplu pe mare, aş fi venit imediat la tine. Doar nu-s decît cîteva ore de călătorie şi eu mă simt mai în puteri ca niciodată. Congestiile pe care le făceam înainte nu s-au mai repetat. Mă tem pentru tine şi mi-e frică de o eventuală călătorie pe mare. E adevărat că tu eşti obişnuit, dar pe mine mă trec fiorii numai cînd mă gîndesc la vapoare şi furtuni. Celina se simte bine, Aniela la fel. Ştii de-acum noutatea. Înainte de a părăsi Viena au mai consultat un specialist, care le-a spus că nu mai e nici un dubiu în privinţa stării Anielei. Celina e nespus de fericită şi eu de asemenea

mă bucur. Poate că asta o să-l determine pe Kromicki să lase afacerile alea la capătul pămîntului și să se așeze în țară. Aniela va fi cu siguranță mai fericită, dacă va avea un țel în viață. Arată obosită și parcă zdrobită, dar poate că-i numai din pricina drumului. Copilul lui Sniatynski a fost grav bolnav de difterie, dar s-a făcut bine."

Citind scrisoarea mătușii am înțeles că pentru mine nu există un loc printre ei și mai ales, nu există lîngă Aniela. În curînd o să-i fie neplăcut chiar și să-și amintească de mine.

19 septembrie

Nu pot deloc să-mi imaginez ce va fi cu mine peste un an, doi sau trei. Ce voi face ? Lipsa absolută a unui țel ar trebui să excludă viața. De fapt pentru mine nu există loc nicăieri pe lumea asta.

20 septembrie

Nu m-am dus la Klara, însă am întîlnit-o pe Friedrichstrasse. Cînd m-a văzut a pălit de bucurie și emoție și m-a întîmpinat cu atîta efuziune, încît m-a mișcat și pe mine și-mi era neplăcut în același timp, simțind că nu mă pot revanșa, că toată cordialitatea mea nu-i decît exterioară, nu simțeam nici o bucurie în faptul că o întîlnisem. Cînd și-a mai revenit puțin, și-a dat seama cu neliniște de schimbările care se oglindeau pe fața mea. Într-adevăr, nu arăt grozav și am încărunțit puțin. A început să mă întrebe de sănătate, iar eu, cu toată recunoștința și prietenia ce-i port, simțeam că va fi peste puterile mele s-o întîlnesc mai des, așa că i-am spus că sînt bolnav și că va trebui să plec în curînd într-o țară caldă. M-a luat la ea. Am discutat despre mătușa mea, despre Aniela și doamna Celina. I-am spus cîteva fraze neutre. Îmi spuneam că ea-i poate unica făptură de pe lumea asta care m-ar înțelege, dar totodată știam că în nici un caz nu mi-aș deschide sufletul în fața ei.

Şi totuşi eu sînt sensibil la bunătatea oamenilor. În clipele cînd ochii albaştri, cinstiţi ai Klarei mă priveau în profunzime cu nespus ataşament şi atenţie, de parc-ar fi vrut să vadă pînă în adîncul inimii mele, bunătatea ei mă înduioşa în asemenea hal, că-mi venea să plîng. În cele din urmă, cu toate eforturile mele, Klara şi-a dat seama că sînt cu totul altul decît înainte ; a observat cu instinctul ei de femeie că trăiesc, vorbesc şi gîndesc automat, în timp ce sufletul meu este aproape mort. Dîndu-şi seama de asta încetă imediat să mă mai cerceteze şi deveni mai duioasă.

Vedeam teama şi eforturile ei de a nu mă obosi. Se străduia să-mi dea de înţeles că prin căldura pe care mi-o dăruieşte nu urmăreşte să mă cucerească, ci doar să-mi fie bine alături de ea.

Îmi era într-adevăr bine, dar oboseam. Mintea mea nu-i capabilă acum de nici un efort, de nici o concentrare, nici măcar atît cît necesită discuţia cu o prietenă. În plus, de vreme ce a dispărut marele scop al vieţii mele, restul îmi pare atît de fără sens, încît îmi pun mereu întrebarea : la ce bun ? ce cîştig ?

21 septembrie

Niciodată pînă acum n-am avut o noapte atît de îngrozitoare. Eram teribil de înspăimîntat şi coboram parcă nişte scări infinite, într-un întuneric tot mai mare, unde se petreceau nişte lucruri pe cît de înfiorătoare, pe atît de clare. M-am hotărît să părăsesc Berlinul, căci sub cerul lui de plumb te poţi înăbuşi. Mă duc la Roma, la casa mea de pe Babuino şi mă voi stabili acolo. Consider absolut încheiate socotelile mele nu numai cu Aniela, ci cu lumea întreagă, aşa că voi putea vegeta liniştit la Roma, pînă mi-o veni ceasul. Numai să am linişte ! Vizita de ieri la Klara m-a convins, că şi dac-aş vrea, n-aş mai putea să trăiesc cu oamenii, că n-am nici măcar cu ce să le plătesc pentru bunătate. Am fost exclus din viaţă, sînt în exteriorul ei şi chit că simt un pustiu de nedescris, nu mai am chef să revin.

Gîndul plecării la Roma, la schivnicia mea de pe Babuino îmi surîde — ce-i drept cam palid şi trist — dar prefer asta, decît orice altceva. De acolo am plecat în lume, ca pasărea din cuib şi tot acolo se cade să mă întorc tîrîindu-mi aripile frînte, ca să-mi aştept sfîrşitul.

Acum scriu dimineaţa, căci seara cobor întotdeauna în subteranele în care sălăşluieşte teama. Astăzi am să mă duc la concertul Klarei, am să-mi iau rămas bun, iar mîine plec. În drum am să mă opresc la Viena. Poate că am să trec pe la Angeli — nu-s sigur. Acum nu mai sînt niciodată sigur de ce voi face ori voi simţi a doua zi.

Am primit o scrisoare de la Klara, în care mă roagă să mă duc la ea după concertul de astăzi. La concert am să merg, pentru că alături de mulţimea aceea de oameni sănătoşi mă simt mai în siguranţă, nu mă obosesc, fiindcă nu cunosc pe nimeni, nu văd decît masa. La ea însă n-am să mă duc. E prea bună. Se spune că cei care mor de foame, cu o anumită perioadă înainte de moarte nu mai suportă mîncarea. Aşa şi organismul meu spiritual nu mai suportă bunătatea şi consolarea.

Nu mai suportă nici amintirile. Mi-am dat seama că în afara cauzelor morale mai erau şi altele care mi-au făcut atît de grea vizita la Klara. De exemplu, un lucru mărunt, pe care l-am înţeles abia după aceea. Foloseşte acelaşi parfum pe care i l-am adus Anielei de la Viena, cînd eram la Gastein... Am constatat în repetate rînduri că dacă o persoană foloseşte un anumit parfum, pe urmă nimic nu ţi-o aminteşte cu mai multă pregnanţă decît mirosul.

22 septembrie

Sînt bolnav de tot. Am răcit ieri cînd m-am întors acasă. În sala de concert fusese foarte cald, înăbuşitor chiar, iar cînd am ieşit afară nu mi-am pus pardesiul şi am ajuns la hotel înlemnit de frig. De cîte ori respir am senzaţia că umflîndu-se plămînii intră în ascuţişul unor ace ascunse sub omoplaţi. Mi-e cînd cald, cînd frig şi nu-mi pot astîmpăra setea. Mă cuprinde uneori o slăbi-

ciune atît de mare, încît simt că n-aş putea nici să cobor scările. Nici vorbă de plecare. N-aş fi în stare să mă urc singur în vagon. Acum cînd scriu, îmi aud respiraţia şuierătoare, de trei ori mai iute decît de obicei. Sînt convins că dacă aş fi fost într-o altă stare de nervi, aş fi avut puterea să rezist la frigul de ieri, n-aş fi răcit, însă în halul în care mă aflu, nu mai am nici o rezistenţă. Fără îndoială am aprindere de plămîni.

Mă voi ţine pe picioare atît cît voi putea. Azi dimineaţă, cum mi-am dat seama că sînt bolnav, i-am scris mătuşii că sînt sănătos şi că peste cîteva zile plec de aici. Iar peste cîteva zile, dacă voi mai fi conştient şi dacă voi avea destulă putere, îi voi scrie acelaşi lucru. Am rugat-o să-mi trimită scrisorile şi telegramele ce vor sosi pentru mine pe adresa bancherului B. din Berlin. Mă voi strădui ca nimeni de la Ploszów să nu afle de boala mea. Ce bine că ieri mi-am luat rămas bun de la Klara !

23 septembrie

Mi-e mai rău decît ieri, dar mă ţin pe picioare. Am temperatură şi cred că printre gîndurile mele se strecoară vedenii cauzate de febră. Mai ales cînd închid ochii se şterge aproape cu totul graniţa dintre realitate şi ceea ce născoceşte mintea mea bolnavă. Totuşi, în cea mai mare parte a zilei mă mai controlez încă. Mă tem ca febra să nu mă răpună şi să nu-mi pierd de tot cunoştinţa.

Iată deci că eu, un om înzestrat de soartă mai bine decît alţii, care aş fi putut să-mi întemeiez un cămin, o familie, să mă înconjor cu fiinţe iubitoare — stau acum singur şi bolnav, într-un oraş străin şi n-are cine să-mi dea un pahar cu apă. Poate că şi pe Aniela aş fi putut-o avea lîngă mine... Nu mai pot...

14 octombrie

Iau din nou tocul în mînă după trei săptămîni. Klara nu-i aici. Acum s-a liniştit că m-am însănătoşit de-a binelea şi a plecat la Hanower, dar se întoarce peste zece

zile. M-a îngrijit tot timpul cît am fost bolnav. A adus doctori şi dacă n-ar fi fost ea, cu siguranţă că aş fi murit. Nu-mi mai amintesc precis, a treia sau a patra zi de boală a apărut la mine. Eram conştient, însă atît de bolnav, încît văzînd-o am rămas absolut indiferent, ca şi cum n-ar fi venit la mine, ori ca şi cum venirea ei ar fi fost lucrul cel mai normal. A intrat în cameră cu un doctor şi singurul amănunt care mi-a atras atenţia a fost părul lui bogat, alb şi creţ. După ce m-a consultat, medicul a început să-mi pună tot felul de întrebări, mai întîi în germană, apoi în franceză, iar eu deşi înţelegeam perfect totul, nu răspundeam nimic, căci nu simţeam nici cea mai mică nevoie să răspund şi nu eram în stare să mă silesc, ca şi cum voinţa mi-ar fi fost la fel de bolnavă ca şi trupul.

În ziua aceea m-au obosit cu ventuzele, pe urmă am zăcut liniştit, fără să simt nimic. Uneori mă gîndeam că precis am să mor, fără însă a da acestui gînd o importanţă mai mare decît celorlalte lucruri care se petreceau în jurul meu. Este posibil ca în orice boală mai grea, chiar atunci cînd eşti conştient, să pierzi calitatea de a deosebi lucrurile mari de cele mici, în timp ce atenţia, nu ştiu de ce, îţi este atrasă numai de amănunte. În ziua aceea, în afară de părul doctorului mă mai preocupa mişcarea închizătorii de sus şi de jos de la uşa camerii alăturate, în care se hotărîse să locuiască Klara. Ţin minte, că nu-mi luam ochii de la zăvorul acela, ca şi cum mişcarea lui ar fi fost deosebit de importantă pentru mine.

După puţin timp a venit felcerul, care urma să mă îngrijească sub supravegherea Klarei. A început să-mi spună nu ştiu ce şi Klara i-a poruncit să tacă.

Totuşi mă oboseşte scrisul şi acum, aşa că mă întrerup.

16 octombrie

Nervii mei s-au mai calmat în timpul bolii, nu mai am spaimele care mă chinuiau atît de mult. Aş vrea să se înapoieze Klara cît mai repede. Nu de dor, ci din egoismul omului bolnav, care simte că îngrijirea şi atenţia

de care s-a bucurat nu pot fi înlocuite cu nimic. Știu că acum nu va mai locui aici, în camera de alături, însă prezența ei mi-ar da puteri. Cînd ești slab și neajutorat te legi de forța ocrotitoare, cum se atașează copilul de mamă. Sînt ferm convins că nici o altă femeie n-ar fi făcut pentru mine ceea ce a făcut Klara, că oricare ar fi preferat să respecte convenințele, decît să salveze un om. Gîndindu-mă la asta simt în gură un gust amar, iar în minte îmi vine un singur nume... Dar astea-s lucruri pe care e mai bine să nu le lași să ți se vînture prin cap atîta vreme cît n-ai putere să te războiești cu ele...

Klara dormea îmbrăcată pe sofaua din camera alăturată, cu ușa deschisă. De cîte ori mă mișcam, era imediat lîngă mine. O vedeam noaptea aplecată deasupra patului meu, ciufulită, cu ochii umflați de oboseală și nesomn. Ea singură îmi dădea medicamentele, singură mă ridica în pat, să mă sprijin de perne. În clipele de luciditate, cînd voiam să-i mulțumesc, îmi făcea semn cu degetul pe buze, că doctorul mi-a interzis să vorbesc. Nu știu cîte nopți n-a dormit. Era atît de ostenită, încît ziua, stînd pe fotoliul de lîngă mine, aținea uneori la mijlocul frazei. Se trezea, îmi zîmbea și adormea la loc. Noaptea se plimba îndelung prin camera ei ca să-și gonească somnul, însă atît de încet, că n-aș fi știut dacă nu i-aș fi văzut umbra, prin ușa deschisă, cum se mișcă pe perete. Odată cînd era lîngă mine, nemaiștiind cum să-i mulțumesc, i-am ridicat mîna la buze ; atunci ea s-a aplecat repede și a sărutat-o pe a mea, înainte de a fi reușit să mi-o retrag. Și trebuie să spun că nu întotdeauna am știut să fiu recunoscător față de ea. Cînd ești bolnav te supără fie ce — pe mine mă enerva statura ei înaltă. Eram cumva supărat pe ea, că nu e ca Aniela. Mă obișnuisem în ultima vreme să apreciez farmecul și frumusețea femeilor numai în măsura în care se apropiau de farmecul și frumusețea celeilalte. Cîteodată privind-o pe Klara mă revolta gîndul că ea e frumoasă nu pentru că natura ar fi voit dinadins s-o facă așa și nu datorită rasei, ci pur și simplu dintr-o întîmplare fericită. De altfel, adeseori capul frumos al unor femei îmi trezise asemenea

gînduri. Sînt unele nuanțe sesizabile numai pentru un ochi foarte expert și foarte sensibil.

Erau totuși clipe, mai ales noaptea, cînd privind fața Klarei slăbită, micșorată, suptă de atîta veghe, aveam iluzia că o văd pe cealaltă... Mai ales cînd stătea în întuneric, nu departe de patul meu. Vedenii provocate de febră și de mintea mea bolnavă, pentru care nu există imposibilul. Din cînd în cînd aiuram și — mai bine aș fi murit ! — o strigam pe Klara cu numele celeilalte și vorbeam cu ea ca și cum ar fi fost cealaltă. De toate astea îmi amintesc ca prin vis...

17 octombrie

Bancherul B. mi-a trimis cîteva scrisori de la mătușa mea. Mă întreabă de sănătate și de planurile mele de viitor. Scrie despre treierat, dar nimic de oamenii de la Ploszów. Nici măcar nu știu dacă trăiesc ori au murit. Ce mod ciudat și enervant de a scrie scrisori ! Mult mă interesează pe mine treieratul și toată gospodăria de la Ploszów ! I-am răspuns imediat fără să-i ascund nemulțumirea.

18 octombrie

Astăzi am primit o telegramă de la Kromicki, adresată la Varșovia. Mătușa în loc să-mi telegrafieze conținutul, a pus-o într-un plic și mi-a trimis-o prin poștă. Kromicki mă imploră, ca pentru salvarea propriilor mei bani și a soartei lui să-i mai trimit încă douăzeci și cinci de mii de ruble. Am citit și am dat din umeri. Ce-mi mai pasă acum de Kromicki și de banii aceia ! Ducă-se ! Dac-ar ști Kromicki care au fost motivele că l-am ajutat prima oară, n-ar mai cere nimic acum. N-are decît să-și suporte pierderile cu calmul cu care o suport și eu pe a mea. De altfel, îl așteaptă m a r e a n o u t a t e, care o să-l bucure. Bucurați-vă cît vreți, faceți cîți copii vreți, dar dacă-mi cereți să mă mai și gîndesc la viitorul lor — zău că-mi cereți prea mult.

Măcar dacă ea nu m-ar fi sacrificat cu atîta egoism pentru aşa numitele ei principii... Dar, destul, căci mi se răscoleşte creierul în cap ! Lăsaţi-mă cel puţin să bolesc în linişte...

20 octombrie

Nu m-au lăsat ! M-au găsit şi aici ! Din nou de două zile nu mai am linişte, din nou mă ţin cu mîinile de cap să nu-mi crape ţeasta de roata aia dinţată, care se învîrte înăuntru. Iarăşi mă gîndesc la Ploszów, la ea şi la pustiul din viaţa mea. Ce înfiorător este cînd simţi dintr-odată lipsa ţelului pentru care şi cu care trăiai ! Nu ştiu dacă boala mi-a slăbit minţile, dar pur şi simplu nu mai înţeleg unele manifestări pe care le observ la mine. Iată, am impresia că gelozia continuă să existe, cu toate că dragostea a murit.

Şi sînt gelos de două ori, nu numai pentru fapte, ci şi pentru sentimente. Se zbuciumă totul în mine la gîndul că, copilul care va veni pe lume va cuceri inima Anielei, ba mai mult — asta mă doare în mod special — o va înclina spre Kromicki.

Acum chiar dacă ar fi liberă, n-aş mai vrea-o, dar nu suport gîndul că-l va iubi pe soţul ei. Mi-aş da şi restul de viaţă, ca să n-o mai iubească nimeni şi nici ea pe nimeni. Cu condiţia asta aş mai putea trăi.

21 octombrie

Dacă nu mă va salva nici planul care îmi umblă acum prin cap, atunci mă voi îmbolnăvi din nou de cine ştie ce, ori voi înnebuni. Iată, fac următoarea socoteală : Ce mi se mai cuvine de la viaţă ? Nimic ! Ce mă mai aşteaptă ? Nimic ! Dacă-i aşa, atunci nu există nici un motiv care să mă împiedice să dăruiesc persoana mea cuiva, pe care-l poate face fericit un asemenea dar. În prezent nu mai dau nici doi bani pe viaţa mea, pe inteligenţa mea, pe capacitatea mea, pe mine în general ; în plus, n-o iubesc pe Klara, dar ea mă iubeşte. Dacă ea vede în mine fericirea supremă a vieţii sale, ar fi din partea mea o cruzime să-i

refuz ceva ce pentru mine prețuiește atît de puțin. Mă simt doar dator să-i spun clar cum sînt, ca să știe ce ia. Cu atît mai rău pentru ea dacă n-o va sperla adevărul — dar asta-i treaba ei !

În tot planul acesta pe mine mă atrage doar un singur lucru : că astfel se va adînci și mai mult prăpastia care mă desparte de cealaltă femeie. Îi voi arăta că dacă ea a săpat prăpastia în partea dinspre ea, pot și eu să fac la fel pe malul dinspre mine. Abia atunci va fi adevăratul sfîrșit, pentru că eu încă și acum mă mai gîndesc la ea. Constat asta cu mînie.

Poate că acum nu simt decît ură, dar nu-i încă indiferență.

Doamna Kromicka și-o fi închipuind cu siguranță, că mă despart de ea pentru că așa se cuvine, eu o să-i demonstrez că o fac și pentru că vreau. Cred că cu cît voi pune un zid mai gros între noi, cu cît zidul acesta o va ascunde mai bine de privirile mele, cu atît o voi uita mai repede și mai definitiv.

În privința Klarei, repet, n-o iubesc, dar știu că ea mă iubește. În afară de asta, îi sînt dator recunoștință. În timpul bolii aveam momente cînd numeam în gînd sacrificiul ei sentimentalism german ; dar, să fim drepți, cealaltă n-ar fi fost capabilă de un asemenea sentimentalism. Căci, la înaltul ei simț moral ar fi fost mai normal să lase un om să moară fără ajutor, decît să-l vadă fără cravată. Numai soțul legitim are un asemenea privilegiu. Klara nu s-a uitat la nimic. Și-a neglijat muzica, s-a expus pentru mine la trudă, la nopți nedormite și probabil la cleveteala oamenilor, dar nu m-a părăsit.

M-am îndatorat la ea și mă voi plăti. Îi voi plăti rău și cu rea credință, căci mă ofer numai pentru că nu-mi pasă de mine, că mi-e totul indiferent, că nu-s decît o zdreanță și nu un om întreg. Dar, de vreme ce ea prețuiește zdreanța asta mai presus de propria ei viață, atunci fie, îi voi aparține.

Numai pe mătușa o va lovi pasul meu ; îi va leza și sentimentele naționale și de clasă. Dacă ar ști însă ce s-a petrecut în ultimul timp în inima mea, ar prefera căsătoria asta iubirii celeilalte. N-am nici o îndoială în privința asta.

Şi ce contează că strămoşii Klarei au fost, pare-mi-se, ţesători ? Eu n-am nici un fel de prejudecăţi, n-am decît nervi. Iar vederile mele ocazionale sînt de fapt liberale... Dar despre aceste principii nu merită nici măcar să discuţi. Abia la ananghie îţi dai seama de toată nimicnicia lor.

Fără să vreau mă gîndesc mereu cum o să reacţioneze Aniela la hotărîrea mea. Într-atît m-am deprins să văd totul prin prisma ei, încît mi-a rămas şi acum ca un viciu dureros.

22 octombrie

Astăzi de dimineaţă i-am trimis Klarei o scrisoare. Voi primi răspunsul mîine, sau poate c-o să vină chiar ea personal încă de astă seară.

După amiază am primit a doua telegramă de la Kromicki. E în ea toată disperarea care încape în cîteva cuvinte. Probabil că totul a luat o întorsătură cît se poate de rea, nu mă aşteptam să-l văd ruinat atît de repede. Cine ştie ce împrejurări neaşteptate au mai survenit, pe care nu le prevăzuse.

Pierderea banilor mei nu va ştirbi prea mult averea, voi rămîne în continuare un om mai mult decît avut — dar Kromicki !...

De ce să mint ? Într-un ungher al inimii sînt mulţumit de ruina asta, căci de acum încolo vor trăi numai din ce le va da mătuşa mea, care după cum spune singură este administratoarea avutului familiei Ploszowski.

N-am de gînd să-i răspund lui Kromicki. Dacă totuşi m-aş decide s-o fac, singurul lucru pe care i l-aş spune ar fi felicitarea pentru că are un urmaş. Mai tîrziu o să fie altceva, o să le ofer o pîine, ba chiar abundentă.

23 octombrie

Klara n-a venit ieri şi astăzi pînă la ora asta, adică pînă seara n-a sosit răspunsul ei. Mă miră cu atît mai mult, cu cît pînă acum îmi scria zilnic. Nu m-ar mira

tăcerea ei, dacă aș presupune că stă pe gînduri fie și zece minute.

Voi aștepta cu răbdare. Dar ar face bine să nu mai întîrzie. De un lucru sînt sigur : dacă n-aș fi expediat scrisoarea aceea, poate aș fi trimis alta similară, dar dacă ar fi posibil s-o retrag acum, cred că aș retrage-o.

24 octombrie

Iată ce-mi scrie Klara :

„Dragul meu domn Leon,

După primirea scrisorii dumitale am fost atît de nebună de fericire, încît am vrut să mă întorc imediat la Berlin. Dar tocmai pentru că te iubesc din toată inima am ascultat vocea care-mi spunea că dragostea oricît ar fi de mare nu trebuie să fie un egoism exacerbat și că nu-mi este permis să te sacrific pe dumneata pentru mine.

Dumneata nu mă iubești, domnule Leon. Mi-aș da viața să fie altfel, dar nu este. Scrisoarea dumitale este pornită numai dintr-un elan de recunoștință și dintr-o anumită disperare. Din prima clipă cînd ne-am întîlnit la Berlin mi-am dat seama că nu ești nici sănătos, nici fericit și atît de mult m-a neliniștit starea dumitale, încît cu toate că ți-ai luat rămas bun de la mine și m-ai anunțat că pleci, am trimis totuși la hotel să afle dacă într-adevăr ai plecat și apoi am trimis zilnic pe cineva, pînă cînd mi s-a spus că ești bolnav. Pe urmă, veghindu-te în timpul bolii m-am convins că era îndreptățită și cea de a doua temere a mea, în sensul că ascunzi o mare supărare, ori că te-a lovit una din acele dezamăgiri dureroase, după care ți-e greu să te mai împaci cu viața.

Acum am convingerea — și numai Dumnezeu știe cît îmi este de greu — că vrei să-ți legi viața de a mea ca să înăbuși ceva, să uiți, să-ți închizi o anumită cale. Ținînd seama de această bănuială, aș putea eu oare să fiu de acord cu un asemenea pas ? Respingînd cererea dumitale voi fi în cel mai rău caz foarte nefericită toată viața, dar nu voi putea să-mi reproșez niciodată : ești o povară pentru el, ești ghiuleaua atîrnată de picioarele lui. Eu te-am iubit mai presus de orice, de cînd te-am cunoscut,

deci de mult, așa că m-am obișnuit cu tristețea și zbuciumul ce decurg din despărțire, din lipsa oricărei speranțe și din certitudinea că nu sînt iubită. Mi-e greu să trăiesc astfel, dar e o situație pe care o pot plînge prin lacrimi, ca o femeie obișnuită, ori ca artist — prin muzică. Îmi rămîne consolarea că gîndindu-te la mine uneori vei spune : „sora mea cea bună". Și asta mă ține în viață. Dacă aș accepta să fiu soția dumitale și aș constata că regreți hotărîrea de-acum, că nu ești fericit și că mă urăști, aș muri cu siguranță.

În plus, îmi spun : ce-ai făcut atît de extraordinar, prin ce ai meritat să ți se ofere o fericire atît de nemăsurat de mare ? Mă trec fiorii cînd mă gîndesc la această fericire. Poți oare înțelege că e posibil să iubești nu numai din tot sufletul, ci și cu umilință ? Eu știu că este posibil, pentru că așa te iubesc.

Și faptul că n-am curaj să mă dezbar cu totul de speranță mi se pare o cutezanță fără seamăn. Nu mi-o lua în nume de rău. Dumnezeu este milostiv, iar omul dorește atît de mult să fie fericit, încît n-are puteri să închidă porțile fericirii în fața sa pentru totdeauna. Dacă peste jumătate de an sau peste un an sau oricînd altădată în viață îmi vei repeta că mă vrei, atunci voi fi răsplătită pentru tot și pentru ceea ce am suferit și pentru lacrimile pe care nu mi le pot reține nici acum. Klara."

Sînt un om care știu să simt și să apreciez fiecare cuvînt din scrisoarea asta. Nu-mi scapă nimic și-mi spun : cu atît mai mult merită să revii, căci este o inimă cinstită, simplă și iubitoare.

Dar sînt totodată un om foarte obosit, căruia i s-a luat puterea de a trăi, care compătimind nu iubește, căci în celălalt sentiment a investit tot ce avea și care vede clar că, odată plecat, îi va fi imposibil să se mai întoarcă.

28 octombrie

Acum sînt absolut convins : Klara nu se va mai înapoia la Berlin. Mai mult chiar, cred că plecînd la Hanower hotărîse să nu se mai întoarcă. A vrut să evite mulțumirile.

Mă gîndesc la ea cu durere și recunoștință. Durere — pentru că n-a nimerit un altfel de om decît pe mine. Parcă în toate astea e o ironie a soartei. Dac-aș fi iubit-o pe Klara cu a suta parte din cît am iubit-o pe Aniela, am fi putut întemeia o viață fericită. Dar să mă mint singur ? Nu ! Eu sînt încă sub jugul amintirilor. Mi-o amintesc pe Aniela așa cum era la Ploszów, la Varșovia, la Gastein — și nu-mi pot desprinde gîndurile de trecut. De altfel, nici nu-i de mirare, după cît m-am consumat. Cum putea să fie altfel ? Cel mai greu îi este omului să nu țină minte.

Mă surprind mereu depănînd amintiri legate de Aniela. Voind să mă eliberez de ele ar trebui să-mi dau seama că ea e acum cu totul alta, că sentimentele ei vor lua sau poate au și luat o altă turnură și că eu nu mai reprezint nimic pentru ea.

Înainte preferam să nu mă gîndesc la asta, căci îmi crăpa capul, acum o fac uneori dinadins, altfel nu știu cum m-aș apăra de vocile care se ridică în mine întrebîndu-mă tot mai des : ce-i ea de vină că va da naștere acestui copil ? de unde știi ce se petrece în sufletul ei ? n-ar fi femeie, dacă nu și-ar iubi copilul după ce-l va aduce pe lume, dar cine ți-a spus că acum nu se simte la fel de nefericită ca și tine ?

Uneori am bănuiala că ea poate fi chiar mai nefericită decît mine și atunci aș vrea să mă mai îmbolnăvesc încă odată de aprindere de plămîni. Într-un asemenea haos de gînduri viața devine imposibilă.

30 octombrie

Pe măsură ce mă însănătoșesc, revin tot mai mult la cercul vicios dinainte. Doctorul speră că peste cîteva zile voi putea pleca. Și voi pleca, pentru că aici sînt prea aproape de Varșovia și de Ploszów. Poate că-i numai o ciudățenie de-a mea, dar am impresia că la Roma, în casa de pe Babuino voi fi mai liniștit. Nu pot să jur că nu mă voi mai gîndi la trecut — dimpotrivă, mă voi gîndi de dimineața pînă seara, dar poate că o voi face așa cum probabil

gîndesc călugării închiși în mănăstire. De altfel, pot eu să știu cum va fi ? ! Aici nu mai vreau să rămîn. Pe drum voi trece pe la Angeli. Trebuie să am portretul ei la Roma.

2 noiembrie

Părăsesc Berlinul, renunț la Roma și mă întorc la Ploszów. Am scris mai de mult : „Nu-i numai femeia pe care o iubesc cel mai mult, ci și ființa cea mai dragă de pe lume." Da ! Da ! Poate să se cheme nevroză, ori nebunie senilă, sau oricum altfel, mi-e perfect egal. Am dragostea asta în sînge și-n inimă. Plec la Ploszów și-o voi sluji, o voi îngriji, o voi păzi și nu vreau altceva drept răsplată, decît s-o pot vedea.

Mă mir cum de-am putut presupune că ar fi posibilă viața fără s-o văd. Scrisoarea mătușii a scos la iveală ceea ce mocnea în mine. Iată ce-mi scrie :

„Nu ți-am scris nimic despre noi, fiindcă n-aveam nimic vesel să-ți comunic și deoarece nu știu să mint, am preferat să tac, decît să te neliniștesc, mai ales că nu erai sănătos. Sînt foarte necăjită din pricina lui Kromicki și aș vrea să-ți cer sfatul. Bătrînul Chwastowski mi-a arătat o scrisoare de la băiat, în care acesta scrie că afacerile lui Kromicki sînt într-o stare îngrozitoare, iar el personal amenințat de a fi tras la răspundere în fața tribunalului. L-au înșelat toți. I s-a cerut deodată o cantitate mare de mărfuri și deoarece termenul era scurt, el n-a putut controla dacă mărfurile furnizate erau bune sau nu. A reieșit că totul era prost, stricat, fals — toată marfa a fost aruncată și e posibil ca Kromicki să fie dat în judecată pentru înșelătorie. De l-ar feri Dumnezeu măcar de asta, mai ales că este totalmente nevinovat. Ruina ca ruina, dar cel puțin să nu-i fie numele acoperit de oprobiu ! Îmi tot bat capul și nu știu cum să-l salvez. Mi-e teamă să risc suma pe care am destinat-o Anielei, dar pe altă parte tare aș vrea să-l scap de proces. Dă-mi un sfat, Leon, că tu ești deștept și știi întotdeauna să născocești ceva bun. Nu le-am spus nimic nici Celinei, nici Anielei, mai ales că Aniela mă neliniștește teribil. Nici nu-ți poți da seama ce se petrece cu ea. Celina e o femeie virtuoasă, dar prea a exagerat

întotdeauna cu pudoarea și așa a crescut-o și pe Anielka. Nu mă îndoiesc că o să fie cea mai bună mamă, dar mă înfurie uneori, că dacă te hotărăști să te măriți trebuie să accepți și urmările. Aniela e însă atît de disperată, de parcă ar fi o mare ocară. Zilnic văd urme de lacrimi pe obrajii ei. Mi-e milă cînd mă uit la fața ei trasă, la ochii duși în fundul capului, la faptul că-i mereu gata să plîngă, la expresia de durere și umilință pe care o poartă în priviri. De cînd sînt n-am văzut o femeie care să suporte atît de greu sarcina. Am încercat și cu binele și cu răul — nimic ! Îți spun sincer că o iubesc prea mult, ori poate că la bătrînețe îmi pierd energia dinainte. În plus, e atît de cumsecade ! Dac-ai vedea cum mă întreabă zilnic de tine : n-ai scris ? ești sănătos ? unde te-ai hotărît să pleci ? cît de mult vei mai rămîne la Berlin ? Știe că mie-mi place să vorbesc despre tine și special discută ore întregi pe tema asta. De i-ar da Dumnezeu putere să suporte necazurile care o așteaptă ! Mi-e atît de frică pentru sănătatea ei, încît nu îndrăznesc să spun nici o vorbă despre situația în care se află Kromicki. Dar mai devreme sau mai tîrziu tot o să afle. Nu i-am spus nimic nici Celinei, care la rîndul ei e foarte frămîntată de surescitarea Anielei și nu poate să înțeleagă de ce-o fi luînd așa în tragic starea de acum."

De ce ? Eu sînt singurul om din lume care înțeleg de ce, numai eu aș putea răspunde la întrebarea aceasta și tocmai de aceea trebuie să mă întorc la Ploszów.

Nu ! Ea nu ia în tragic starea de-acum, ci fuga mea, disperarea mea pe care o bănuiește, ruperea legăturii care-i devenise dragă de cînd, după multe suferințe și eforturi reușise s-o transforme într-o legătură pură. Acum o înțeleg. Tragedia ei este la fel de mare ca a mea. Din momentul în care m-am înapoiat la Ploszów, iubirea a luptat cu datoria în sufletul acestei făpturi deosebit de nobile. A voit să rămînă castă și credincioasă aceluia căruia i-a jurat credință, deoarece natura ei spirituală respinge murdăria și minciuna, dar totodată nu s-a putut împotrivi sentimentului pe care-l avea pentru cel care fusese prima ei dragoste — și nu s-a putut împotrivi cu atît mai mult, cu cît omul acesta era lîngă ea, o iubea și era nefericit.

Luni de zile s-au scurs în cel mai îngrozitor zbucium. Cînd în sfîrşit a venit o clipă de linişte, cînd a avut impresia că sentimentul acesta s-a transformat într-o legătură sufletească atît de nepămîntească, încît nu-i leza nici puritatea gîndurilor, nici credinţa jurată în faţa altarului — dintr-odată totul s-a risipit şi ea a rămas singură, avînd în faţă un pustiu la fel de imens ca al meu. Iată cauza suferinţei ei actuale.

Acum ştiu să citesc în inima ei ca într-o carte deschisă şi de aceea mă întorc la ea.

Poate că n-aş fi părăsit-o, dacă aş fi fost ferm convins că sentimentele ei pentru mine vor rezista la orice încercări. Numai gelozia animalică, care-ţi umple inima de venin şi imaginaţia de vedenii oribile legate de dreptul de care a profitat altul, n-ar fi fost suficientă pentru a mă despărţi de femeia care întruchipa toată lumea mea. Credeam că încă înainte de a apare pe lume, copilul va pune stăpînire pe simţămintele ei, c-o va apropia de soţ, iar pe mine mă va şterge pentru totdeauna din inima ei ca pe un mort.

Şi nu-mi fac iluzii ; ştiu că nu voi mai fi pentru ea ceea ce am fost şi mai ales ceea ce aş fi putut să fiu, dacă lucrurile nu luau o asemenea întorsătură. Aş fi putut deveni pentru ea singura fiinţă dragă, care ar fi legat-o de viaţă şi fericire — acum nu va mai fi aşa. Însă atîta vreme cît va mai pîlpîi în ea fie şi o scînteie de dragoste pentru mine, nu voi mai pleca, fiindcă n-o pot părăsi şi pentru că n-am unde să mă duc.

Mă voi înapoia şi voi începe să suflu în scînteia aceea şi voi încerca să mă încălzesc la ea. Dacă n-aş face-o, aş îngheţa de tot.

Recitesc încă odată cuvintele mătuşii : „Dac-ai vedea cum mă întreabă zilnic de tine : n-ai scris ? eşti sănătos ? cît de mult vei mai rămîne la Berlin ?“ — şi nu mă pot sătura. Sînt ca un om care murea de foame şi i-a dat cineva, pe neaşteptate, o bucată de pîine. Mănînc — şi de recunoştinţă îmi vine să plîng. Poate că de-acum se va milostivi soarta şi de mine ?

Simt că m-am schimbat în aceste ultime zile, că a murit în mine Leon cel de demult. Nu mă voi mai împotrivi voinței ei, voi suporta totul, o voi liniști, o voi alina, îl voi salva chiar și pe soțul ei...

4 noiembrie

După ce m-am mai gîndit, am mai rămas la Berlin încă două zile. Din partea mea e un efort, căci abia stau locului, însă era absolut necesar să trimit mai întîi o scrisoare, prin care să-mi anunț sosirea. Telegrama ar fi putut-o speria pe Aniela, la fel și sosirea mea pe neașteptate. Am trimis o scrisoare veselă, pe care am încheiat-o cu cuvinte atît de calde pentru Aniela, ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic între noi. Vreau să înțeleagă că m-am împăcat cu soarta și că mă întorc același de mai înainte.

Mătușa cu siguranță bănuiește că voi veni.

Varșovia, 6 noiembrie

Am sosit astăzi de dimineață. Mătușa, prevenită de scrisoarea mea, mă aștepta la Varșovia.

La Ploszów nu-i nimic grav. Aniela e mai calmă. De la Kromicki n-au mai sosit nici un fel de vești în ultimul timp.

Biata mătușă m-a întîmpinat cu exclamația : „Ce s-a întîmplat cu tine, Leon ?“ Nu știa c-am fost bolnav și bineînțeles, o boală atît de îndelungată trebuia să fi lăsat urme serioase. În plus, am încărunțit atît de tare la tîmple, încît mă întreb dacă n-ar trebui să mă vopsesc. Nu vreau să fiu bătrîn și nici să arăt bătrîn.

Dar și mătușa s-a schimbat în ultima vreme. Doar nu-i prea mult de cînd ne-am despărțit și văd o deosebire colosală. Fața ei a pierdut vechea expresie de hotărîre, trăsăturile i-au devenit mai imobile. Am observat că-i cam tremură capul, mai ales cînd ascultă cu atenție. Neliniștit, am întrebat-o cum o duce cu sănătatea și mi-a răspuns cu sinceritatea care o caracterizează :

— După ce m-am întors de la Gastein mă simțeam grozav, dar acum s-a întors totul în rău și simt că mi-a sosit ceasul.

A tăcut o clipă, apoi a adăugat :

— Toți din neamul Ploszowski sfîrșesc prin paralizie, iar mie îmi amorțește mîna dreaptă în fiecare dimineață. Dar nu merită să mai discutăm despre asta. Cum o vrea Dumnezeu !

Și n-a vrut să mai discute. În schimb, ne-am sfătuit îndelung cum să-i venim lui Kromicki în ajutor și am hotărît să nu lăsăm să se ajungă la proces, chiar dac-ar fi să facem cele mai mari sacrificii. De salvat de la ruină nu-l puteam salva, doar poate cu prețul propriei noastre ruinări, lucru cu care nu puteam fi de acord avînd-o în vedere pe Aniela. Am convenit, ca după înlăturarea procesului să-l aducem pe Kromicki în țară și să le aranjăm undeva o gospodărie. Mă cutremuram numai la gîndul că va fi lîngă Aniela, dar pentru ca sacrificiul meu să fie total, am hotărît să beau și otrava asta.

Mătușa se oferă să-i dea una din fermele din apropierea Ploszów-ului, iar eu — capitalul necesar și totul la un loc va constitui zestrea Anielei. Kromicki însă trebuie să ne promită că va renunța pentru totdeauna la afaceri.

Deocamdată o să-i trimitem în ajutor pe unul din avocații de aici, blindat cu tot ce are nevoie pentru clasarea procesului.

După ce-am terminat cu asta, am început să întreb de Aniela. Mătușa mi-a povestit foarte pe larg ; printre altele mi-a spus că s-a schimbat mult și s-a urîțit. Am simțit atunci că mi-e și mai milă de ea, dar nimic nu mi-o putea scoate din inimă.

Ea este pentru mine ființa cea mai scumpă din lume !

Voiam să plec chiar astăzi la Ploszów, însă mătușa era obosită și mi-a spus că vrea să înnopteze aici. Deoarece i-am mărturisit că am avut aprindere de plămîni, bănuiesc că a rămas special, ca să nu mă expună la o călătorie pe ploaie.

Plouă întruna de azi de dimineață.

De altfel, tot nu puteam pleca și cred că și mîine abia spre seară, căci intervențiile pentru Kromicki trebuie făcute de urgență. Mîine angajăm un avocat și-l expediem cît mai repede.

Am sosit la Ploszów pe la şapte seara ; acum e miezul nopţii şi toată casa doarme. Slavă domnului, întîlnirea n-a emoţionat-o prea tare ! A venit în întîmpinarea mea tulburată, cu o expresie de jenă, constrîngere, nesiguranţă şi cu teamă parcă în priviri, însă eu mă hotărîsem s-o salut atît de degajat şi de natural, ca şi cum ne-am fi despărţit cu o zi mai înainte. Am exclus astfel din scena întîlnirii orice nuanţă de împăcare, iertare, orice manifestări festive. Cînd am zărit-o, m-am apropiat repede de ea şi întinzînd mîinile am exclamat aproape vesel :

— Ce mai faci, draga mea Aniela ! Mi-a fost aşa de dor de voi, încît mi-am amînat pentru mai tîrziu călătoria pe mare.

Ea a înţeles momentan, că salutînd-o astfel fac un act de împăcare, de revenire la ea, sacrificîndu-mă pe mine însumi pentru liniştea ei. În prima clipă s-a zugrăvit pe faţa ei o înduioşare atît de mare, încît m-am temut că n-o să se poată stăpîni. Voia să spună ceva, dar nu reuşea, îmi strîngea doar cu putere mîna. Credeam c-o să izbucnească în plîns.

Nu i-am lăsat timp, am început în grabă să vorbesc pe acelaşi ton :

— Ce se aude cu portretul ? Capul era terminat cînd ai plecat, nu-i aşa ? Angeli n-o să-l trimită degrabă, căci, aşa cum spunea el însuşi, vrea să fie o capodoperă. Cu siguranţă c-o să vrea să-l expună la Viena, München, Paris. Noroc c-am comandat o copie, altfel am fi aşteptat un an. Şi am vrut neapărat să te am şi eu.

Iar ea, în pofida a ceea ce se petrecea în inima ei, a fost nevoită să se adapteze la tonul acesta, mai ales că au intrat în discuţie şi mătuşa şi doamna Celina. În felul acesta au trecut primele clipe. Tot ce spuneam constituia o încercare de a îndepărta atenţia de la sentimentele noastre. Am jucat rolul acesta toată seara, deşi mă simţeam transpirat de atîta efort. Eram încă foarte slăbit după boală şi de fapt era din partea mea o sforţare nemaipomenită. Am văzut că în timpul cinei Aniela se uita cu spaimă şi emoţie la faţa mea lividă şi la tîmplele încărun-

ţite ; vedeam că ghiceşte prin tot ce am trecut. Dar eu am povestit şi despre suferinţele mele berlineze tot aproape vesel. Evitam s-o privesc, ca să nu-şi dea seama că observ transformările şi că mă cutremură starea ei actuală. Spre sfîrşitul serii mi s-a făcut rău de cîteva ori, dar m-am stăpînit şi ea n-a citit în ochii mei decît bună dispoziţie, ataşament profund şi împăcare totală cu situaţia. E foarte perspicace : ştie, simte şi înţelege totul, dar ei m-am întrecut pe mine. Eram atît de natural şi de dezinvolt, că m-a crezut şi ea. Mi-am zis : cu ce nu poţi lupta, trebuie să fii de acord...

Chiar dacă i-au rămas unele îndoieli, cel puţin dintr-un punct de vedere cred că i le-am spulberat cu totul : că o iubesc la fel ca înainte, că este în continuare adorata mea Aniela, cea de demult.

Vedeam că se simte bine la căldura cuvintelor mele. Aş putea să fiu mîndru de mine, că din primul moment am adus o undă mai veselă în casa asta posomorîtă. Atît mătuşa, cît şi doamna Celina au apreciat faptul acesta. Cînd le-am urat noapte bună, doamna Celina mi-a declarat pe faţă :

— Mulţumesc lui Dumnezeu c-ai venit. Cu tine ne este dintr-o dată mai uşor.

Iar Aniela strîngîndu-mi cu căldură mîna m-a întrebat :

— Acum n-ai să pleci curînd, nu ?

— Nu, Anielo, am răspuns, acum n-am să mai plec deloc.

Şi m-am îndreptat sau mai degrabă am fugit în camera mea, căci simţeam că nu mai am putere să rezist. S-a adunat în mine atîta durere în seara asta... Îmi vine să plîng de propria-mi suferinţă... Sînt uneori sacrificii mici, care te costă mai mult decît cele mari.

8 noiembrie

Am repetat de atîtea ori : este fiinţa cea mai dragă pentru mine — că într-adevăr, trebuie să iubeşti o femeie mai presus de orice, nu numai ca femeie, ci şi ca făptură apropiată, ca să nu fugi de ea în aceste împrejurări. Îmi dau seama perfect că fie şi numai sila fizică m-ar îndepărta de

oricare alta — lîngă ea însă am rămas şi voi rămîne. Cred că, aşa cum m-am gîndit mai demult, dragostea mea este totuşi un fel de boală, o anomalie nervoasă, care nu s-ar fi produs dacă aş fi un exemplar uman complet sănătos şi normal. Omul de astăzi, care pune totul pe seama nevrozei şi care e conştient de tot, nu mai are nici măcar bucuria pe care i-ar fi putut-o da convingerea că e fidel în iubire. Căci de vreme ce-şi spune : fidelitatea şi perseverenţa mea nu constituie un merit, ci o boală, atunci n-are decît o amărăciune în plus. De vreme ce conştiinţa de sine le face oamenilor viaţa imposibilă, atunci la ce bun să ne mai străduim s-o avem ?

Abia la lumina zilei mi-am dat seama ce mult s-a schimbat Aniela şi la faţă. Mi se rupea inima văzînd-o. Are buzele umflate, fruntea ei cîndva atît de imaculată şi-a pierdut luminozitatea şi puritatea. Avea dreptate mătuşa. Aproape că i-a dispărut frumuseţea. Numai ochii au rămas ai Anielei dinainte. Pentru mine e de ajuns şi atît. Faţa-i diformă îmi sporeşte mila şi o iubesc şi mai mult. Chiar dacă s-ar fi făcut de zece ori mai urîtă şi tot aş fi continuat s-o iubesc. Dacă asta-i o boală — foarte bine ! Sînt bolnav şi nu doresc să mă însănătoşesc. Prefer să mor de boala asta, ca de oricare alta.

9 noiembrie

Va veni o vreme, cînd va ieşi din starea asta şi-i va reveni frumuseţea. Aşa mă gîndeam astăzi, întrebîndu-mă totodată : care vor fi relaţiile noastre în viitor ? nu vor mai suferi oare nici o modificare ? Sînt sigur că nu. Eu ştiu de-acum ce înseamnă să trăiesc fără ea şi nu voi mai face nimic care s-o supere şi să mă îndepărteze ; iar ea va rămîne aşa cum a fost. Nu mai am nici o îndoială că-i sînt necesar ca să trăiască, dar ştiu tot atît de bine, că niciodată nu va numi altfel, nici măcar faţă de sine însăşi, decît dragoste frăţească sentimentul pe care-l nutreşte pentru mine. În fond, mi-e egal ; pentru ea va rămîne un ataşament ideal a două suflete, iar pentru alţii va fi ceva permis, posibil şi între fraţi. Dac-ar fi altfel, ar începe imediat să lupte cu sine.

În privința asta nu-mi fac iluzii. După cum am mai spus, legătura dintre noi i-a devenit dragă numai atunci cînd a reușit s-o transforme în ceva pur. N-are decît să rămînă așa, numai să-i fie ei dragă mereu !

10 noiembrie

Cît de greșită e părerea că oamenii moderni sînt mai puțin sentimentali ! Uneori am impresia că este chiar invers. Cine n-are doi plămîni, respiră mai intens cu unul ; nouă ni s-a luat tot prin ceea ce trăia omul înainte și nu ne-au mai rămas decît nervii, mai ațițați și mai sensibili decît la înaintași. E cu totul o altă problemă, că lipsa celulelor roșii din sîngele nostru dă naștere la sentimente anormale, bolnăvicioase ; tragedia sentimentală a omenirii mai degrabă crește, decît se micșorează. Crește, deoarece omul înainte, în cazul unei deziluzii amoroase, își putea afla consolarea în religie, ori în faptul că se consacra problemelor sociale ; omul contemporan nu mai are în ce să-și afle consolarea. Înainte pornirile senzuale erau stăvilite de caracter, astăzi caracterul dispare și trebuie să dispară din cauza scepticismului, care este un factor psihic de descompunere. A pătruns ca un bacil în sufletul omenesc, l-a slăbit și i-a anihilat imunitatea la poftele fiziologice ale nervilor, care, colac peste pupăză, mai sînt și bolnavi. Omul de azi e conștient de tot, dar nu știe să facă față la nimic.

11 noiembrie

De la Kromicki n-a mai sosit nici o veste de multă vreme. Nici Aniela n-a mai primit nici o scrisoare. Eu i-am telegrafiat, anunțîndu-l că i-am trimis un avocat, după care am mai expediat și o scrisoare, dar cam în necunoscut, pentru că-i greu de știut unde se află el în momentul de față. Au să-i parvină și telegrama și scrisoarea, dar nu știu cînd. Bătrînul Chwastowski i-a scris băiatului în același sens, poate că el o să primească mai curînd vreo veste.

Stau acum ore întregi cu Aniela fără să mă deranjeze cineva, căci însăşi doamna Celina, pe care am pus-o la curent cu starea de fapt a lucrurilor, m-a rugat s-o pregătesc cumva pe Aniela pentru vestea pe care de la o zi la alta s-ar putea s-o primească de la Kromicki însuşi. Am început pe departe, exprimîndu-mi îndoiala faţă de rezultatele celor întreprinse de soţul ei, dar i-am spus-o ca pe o bănuială de-a mea, personală. I-am demonstrat, că nici măcar ruinarea completă a lui Kromicki n-ar trebui s-o supere prea tare, pentru că, dintr-un anumit punct de vedere asta ar fi varianta cea mai avantajoasă, abia atunci ar începe şi pentru ea o perioadă de adevărată linişte. Am calmat-o şi în privinţa banilor pe care i-am împrumutat lui Kromicki, explicîndu-i că aceştia în nici un caz nu pot fi pierduţi. În cele din urmă i-am pomenit ceva şi despre planurile mătuşii. Mă asculta relativ calmă, deşi nu fără emoţie. O tonifică sentimentul că are alături nişte suflete iubitoare. Eu ţin acum la ea cît nu se poate spune prin cuvinte şi ea vede, citeşte totul în mine. Cînd reuşesc s-o înveselesc, să-i aduc zîmbetul pe buze, mă cuprinde o bucurie care-mi răzbate prin toţi porii. Felul în care o iubesc acum seamănă întrucîtva cu ataşamentul orb al slugii faţă de stăpîna adorată. Simt uneori nevoia irezistibilă de a mă umili în faţa ei. Am mereu sentimentul că adevăratul meu loc este la picioarele ei. Nimic nu o mai poate schimba în ochii mei, nu se poate urîţi mai mult, nu poate îmbătrîni, pentru că eu accept totul, sînt de acord cu totul, ador totul.

12 noiembrie

A murit Kromicki ! Catastrofa a căzut ca un trăsnet asupra noastră. Numai să nu i se întîmple ceva Anielei cu sănătatea ! Astăzi a sosit telegrama, că fiind acuzat de fraudă şi ameninţat cu închisoarea şi-a luat viaţa. La orice m-aş fi aşteptat, numai la asta nu... A murit Kromicki ! Aniela e liberă ! Dar cum o să suporte vestea ? De cîteva ore nu fac altceva decît să citesc şi să recitesc telegrama şi mi se pare că visez. Nu-mi vine să-mi cred ochilor, cu toate că numele lui Chwastowski, care semnează telegrama,

îmi garantează adevărul. Știam c-o să se termine prost, dar n-am presupus că sfîrșitul va fi atît de brusc și atît de tragic. Nu ! nu mi-a trecut prin minte nici ceva similar. Parcă mi-a dat cu o măciucă în cap. Dacă nici acum nu mi se tulbură mințile, înseamnă că pot rezista la orice.

Odată i-am venit în ajutor lui Kromicki, acum îi trimisesem din nou un avocat să-l salveze, așa că nu pot avea mustrări de conștiință. A fost o vreme cînd îi doream moartea din tot sufletul, e adevărat, dar tocmai în asta constă meritul meu, că în ciuda a ceea ce simțeam, l-am salvat. Și iată că moartea a survenit nu numai fără intervenția mea, dar chiar împotriva eforturilor mele — și Aniela este liberă ! Știu precis lucrul acesta, dar ce ciudat ! încă nu pot crede suficient în el. Parcă mi-am pierdut capul. Kromicki era pentru mine un străin și în plus cea mai mare piedică în viață. Piedica nu mai există, așa că ar trebui să fiu nespus de bucuros și totuși nu sînt și nu îndrăznesc să mă bucur, poate pentru că se împletește aici teama pentru Aniela. Primul meu gînd după primirea telegramei a fost : ce se va întîmpla cu Aniela ? cum va suporta vestea ? S-o ferească Dumnezeu de rău ! Nu l-a iubit, însă în starea actuală un șoc ar putea s-o omoare. Mă gîndesc să plec cu ea de aici.

. . . . . .

Ce noroc, că mi-au adus telegrama în cameră și nu în sufragerie ori în salon ! Nu știu dacă aș fi reușit să mă stăpînesc. O vreme n-am putut să-mi revin. Apoi m-am dus la mătușa, dar nici ei nu i-am arătat imediat telegrama, ci i-am spus :

— Am primit o veste foarte proastă despre Kromicki.

— Ce ? ce s-a întîmplat ?

— Te rog să nu te sperii.

— E de-acum în fața tribunalului ?... Da ?

— Nu... ceva mai grav... adică, e de-acum în fața judecății, dar nu în fața celei lumești.

Mătușa începu să clipească din ochi.

— Ce spui ?

Atunci i-am arătat telegrama. A citit-o fără să spună nici un cuvînt, a îngenunchiat înaintea crucifixului și ascunzîndu-și fața în mîini a început să se roage.

După cîteva clipe s-a ridicat și a spus :

— Pe Aniela vestea asta poate s-o coste viața. Ce facem ?

— N-ar trebui să știe nimic, pînă cînd nu va veni copilul pe lume.

— Dar cum s-o ferim ? Toată lumea o să vuiască... și gazetele... Cum s-o ferim ?

— Dragă mătușă, am spus, eu nu văd decît o soluție. Să aducem doctorul și să-i spunem să-i recomande Anielei o călătorie, chipurile pentru sănătatea ei. Atunci le iau pe ea și pe doamna Celina la Roma, la mine. Acolo pot s-o feresc de orice veste. Aici va fi greu, mai ales cînd au să afle servitorii...

— Crezi că ar suporta o călătorie ?

— Nu știu, asta trebuie s-o spună doctorul. Am să-l aduc chiar astăzi.

Mătușa a acceptat proiectul meu. Într-adevăr, nu puteam găsi nimic mai bun. Am hotărît s-o punem la curent pe doamna Celina, ca să sprijine planul plecării. Servitorilor le-am interzis cu asprime să-i spună ceva tinerei doamne. Am mai poruncit ca toate gazetele, scrisorile și telegramele, indiferent cui îi sînt adresate, să fie duse în camera mea.

Mătușa a fost multă vreme uluită. După ea, sinuciderea este una din cele mai grele crime pe care le poate comite omul, așa că odată cu mila pe care-o simțea pentru răposat, era totodată supărată pe el, revoltată, înfuriată. Repeta mereu : „N-ar fi trebuit să facă una ca asta, știind că va fi tată." Dar eu presupun că el nici n-o fi primit vestea. Cu siguranță că în ultimul timp a alergat dintr-un loc în altul, după cum i-o cereau treburile lui încurcate și în destrămare. Nu îndrăznesc să-l condamn, ba chiar recunosc deschis că nu-mi pot reține o anumită considerație pentru gestul lui. Sînt unii, care condamnați pe drept pentru fraudă sau abuzuri, beau șampanie și petrec. El n-a fost așa — a preferat să se curețe prin moarte de acuzațiile injuste care i se aduceau. Poate că s-a gîndit cine este. L-aș fi compătimit mai puțin, dacă și-ar fi luat viața numai din cauza falimentului. Deși presupun că și asta i-ar fi fost deajuns. Nu pot să uit ce spunea la Gastein. Dacă e să numesc nevroză dragostea mea, atunci nevroza lui era febra banului. Cînd a dat greș, cînd i-a fugit pămîntul de sub picioare, a văzut în fața ochilor același abis și pustiu pe care le-am văzut și eu la Berlin. Atunci, ce să-l

mai reţină ? Gîndul la Aniela ? Doar ştia că noi ne îngrijim de ea — şi în plus... cine ştie... poate a simţit că nu-i prea iubit. În orice caz, l-am considerat un om de mai proastă calitate decît a fost în realitate ; nu mă aşteptam de la el la atîta hotărîre — şi recunosc, l-am nedreptăţit.

. . . . . .

Pusesem tocul jos, dar l-am reluat, căci nici vorbă să pot adormi. Cînd scriu, gîndesc mai liniştit şi nu mai am vîrtejul acela în cap. Aniela e liberă, Aniela e liberă ! — repet cuvintele astea incapabil să cuprind cu mintea întregul lor sens. Simt că aş putea înnebuni de bucurie, dacă nu m-ar împiedica o teamă inexplicabilă. Oare într-adevăr va începe o nouă viaţă pentru mine ? Cum să înţeleg ? Ca pe o capcană întinsă de soartă, sau ca mila Domnului asupra mea, pentru că m-am chinuit şi am iubit atît de mult ? Ori poate că există totuşi legea aceea a firii, care dă femeia celui care o iubeşte cel mai mult, ca să se împlinească principiul de veacuri al creaţiei ? Nu ştiu. Am doar senzaţia că pe mine şi pe toţi cei din jurul meu îi duce un val uriaş, în care se pierde orice voinţă şi orice efort al oamenilor...

M-am întrerupt iarăşi, fiindcă s-a întors trăsura trimisă după doctor. Doctorul n-a venit. Are o operaţie, dar a promis să vină mîine dimineaţă. Va trebui să-l oprim să locuiască aici, la Ploszów, pînă la plecare şi să ne însoţească pînă la Roma. Acolo voi găsi alţii...

E noapte tîrzie... Aniela doarme şi nici nu bănuieşte ce s-a abătut asupra ei, ce schimbare totală a survenit în viaţa ei... Numai de i-ar aduce linişte şi fericire ! O merită. Poate că mila cerească e îndreptată asupra ei ?...

Am nervii atît de surescitaţi, încît lătratul unui cîine la formă ori fluieratul paznicului de noapte mă cutremură, ca şi cum ar urma să mai sosească cine ştie ce altă veste şi-mi vine să dau fuga la Aniela.

Mă străduiesc însă să mă liniştesc, explicîndu-mi că teama care mă bîntuie decurge din grija pentru Aniela şi că dacă n-ar fi ea în starea asta, n-aş fi atît de neliniştit. Îmi repet, c-o să treacă şi spaimele astea aşa cum trece totul şi apoi va începe o nouă viaţă.

Trebuie să mă obişnuiesc cu gîndul că Kromicki nu mai trăieşte... Din catastrofa asta se naşte pentru mine o

fericire la care nici nu îndrăzneam să visez, dar în orice om există un simţ moral care nu-i dă voie să se bucure nici chiar de moartea duşmanului. În plus, în orice moarte e ceva îngrozitor. Lîngă un mort oamenii vorbesc întotdeauna încet... De aceea nu îndrăznesc nici eu să mă bucur.

13 noiembrie

Toate planurile mele au fost zadarnice. Doctorul a venit azi dimineaţă şi după ce a consultat-o, a declarat că nici nu poate fi vorba de vreo călătorie, ar fi de-a dreptul în pericol viaţa Anielei. Nu ştiu ce încurcături s-au ivit. Ce chin, să asculţi limbajul lor special, în care fiecare termen pare că ameninţă cu moartea fiinţa iubită. I-am explicat doctorului situaţia şi a spus că din două rele el îl alege pe cel mai mic.

Deci, sfatul lui, care m-a revoltat şi m-a neliniştit teribil, a fost ca după o pregătire prealabilă să-i spunem Anielei de moartea soţului ei. Din păcate, nu pot nega, raţionamentul lui are o oarecare justeţe. El spune aşa : dacă sînteţi absolut siguri că veţi putea s-o feriţi încă vreo cîteva luni de a afla vestea, atunci bineînţeles, e mai bine să nu-i spuneţi nimic ; dacă nu — atunci e de dorit s-o pregătiţi cu grijă şi să-i spuneţi, căci dacă ar afla pe neaşteptate, s-ar putea produce o nouă tragedie.

Ce-i de făcut ? Doar să institui o adevărată carantină în jurul Ploszów-ului ; să nu dau drumul nimănui, la nici o scrisoare sau gazetă, să dau recomandări stricte servitorilor ce au de spus, ba chiar şi cum să se uite... Am văzut ce impresie produce o asemenea veste chiar după o pregătire prealabilă, la doamna Celina, căreia a trebuit să-i spunem adevărul. A leşinat de două ori, a avut spasme, care pe mine aproape că m-au înnebunit, aveam impresia că se aud în toată casa. Iar despre ea nu s-ar putea spune că ţinea prea mult la ginere. Cred însă că a îngrozit-o în special gîndul la soarta Anielei.

M-am împotrivit cît am putut sfatului medicului şi nu cred c-am să fiu vreodată de acord cu el. Nu le pot spune un lucru : că Aniela nu-şi iubea soţul şi că tocmai de aceea o va zgudui mai tare vestea sinuciderii lui.

Nu-i vorba numai de durerea pe care o încerci la moartea unei persoane apropiate, ci şi de remuşcările pe care ea le va avea, că dacă l-ar fi iubit mai mult, el s-ar fi simţit mai legat de viaţă. Remuşcări lipsite de temei, pentru că ceea ce poţi impune prin voinţă ea şi-a impus şi a respectat, adică s-a opus iubirii mele, rămînînd castă şi fidelă lui. Dar trebuie să cunoşti felul ei de a fi, plin de scrupule, ca să ştii cum se va frămînta, cum va începe imediat să creadă că moartea asta poate fi un reflex al dorinţei ei tainice de libertate, venind să-i împlinească ei nişte dorinţe pe care n-a îndrăznit să le mărturisească nici faţă de sine însăşi... Mi se ridică părul măciucă. Într-adevăr moartea asta îi deschide perspectiva unei vieţi noi, dar tocmai de aceea pentru ea vor fi două şocuri, două lovituri de trăsnet peste sărmanul ei cap... Asta nu înţelege nici doctorul, nici mătuşa, nici doamna Celina.

Nu ! Nu trebuie să afle nimic pînă la sfîrşit.

Ce păcat că nu poate să plece de aici !

La Ploszów va fi greu să o ferim, aproape imposibil. Va citi pe feţele oamenilor că s-a întîmplat ceva. Orice cuvînt, orice privire îi poate atrage atenţia şi da naştere la cele mai diverse bănuieli. Astăzi, de exemplu, a mirat-o sosirea neaşteptată a doctorului. Ştiu de la doamna Celina că a început să întrebe : de ce a venit ? o ameninţă vreun pericol ? Din fericire mătuşa a avut prezenţă de spirit şi i-a spus că aşa-i cînd eşti însărcinată, trebuie să te consulte doctorul din cînd în cînd. Aniela are atît de puţină experienţă, încît a crezut.

Cum o să reuşesc de exemplu să-i determin pe servitori să nu aibă nişte feţe tainice ? Cred că ei cam bănuiesc ceva, tocmai din cauza interdicţiilor şi poruncilor date ; au să se intereseze şi au să afle cu siguranţă de cele întîmplate. Nu pot să-i dau afară pe toţi.

Chiar şi sosirea frecventă a telegramelor le va atrage atenţia. Astăzi am primit a doua telegramă de la Baku. Tînărul Chwastowski mă întreabă ce să facă cu cadavrul. I-am răspuns că deocamdată să-l înmormînteze acolo. L-am rugat pe bătrînul Chwastowski să plece personal la Varşovia şi să expedieze răspunsul şi totodată banii necesari pentru cheltuieli. Nici măcar nu ştiu dacă de la Varşovia pot fi trimişi pînă la Baku bani prin mandat poştal.

Astăzi am frunzărit ziarele primite ieri. În două din ele erau telegrame despre moartea lui Kromicki. Dacă le-a trimis tînărul Chwastowski, cred că-i nebun. Servitorii ştiu de-acum. Au nişte feţe, încît mă mir că Aniela n-a observat încă. În timpul prînzului a fost veselă şi nespus de volubilă. Prezenţa doctorului în casă mă mai linişteşte. Pe el nu-l doare moartea lui Kromicki, aşa că discută cu Aniela, glumeşte, o învaţă să joace şah. În schimb doamna Celina mă scoate din sărite. Pe măsură ce Aniela era mai veselă, ea arbora o mină tot mai funebră. Cînd am rămas singuri i-am reproşat lucrul acesta pe un ton foarte aspru.

14 noiembrie

La sfatul doctorului am venit cu toţii la Varşovia. Anielei i s-a spus că în casa de la Ploszów urmează să fie instalate calorifere, din care cauză trebuie să ne mutăm pentru cîteva săptămîni. Drumul a obosit-o foarte mult. Vremea e urîtă. Sînt bucuros că am venit aici, pentru că de servitorii mei sînt mai sigur. Casa e cam în dezordine. O mulţime de tablouri sînt de-acum despachetate şi Aniela, cu toată oboseala, a vrut să le vadă aşa că i-am servit drept ghid. I-am spus că cea mai mare dorinţă a mea este să-i fiu cîndva ghid la Roma, la care ea mi-a răspuns cu o umbră de tristeţe :

— Şi eu mă gîndesc adesea la Roma, dar am impresia că nu voi mai ajunge niciodată s-o văd.

Mi s-a strîns inima, căci acum mi-e teamă de orice, chiar şi de presimţiri şi în orice cuvînt sînt gata să văd un oracol. Însă i-am răspuns vesel :

— Îţi promit solemn că ai să mergi acolo şi încă pentru multă vreme.

Cît de repede se adaptează omul la orice situaţie şi cît de repede îşi atribuie noi drepturi ! Involuntar o consider de-acum pe Aniela ca aparţinîndu-mi şi o apăr ca şi cum ar fi proprietatea mea.

Doctorul a avut dreptate. Am făcut bine că ne-am mutat la Varşovia. În primul rînd că aici e mai uşor să apelezi la ajutorul medicilor ; în al doilea rînd, aici putem să nu primim nici un fel de vizite, în timp ce la Ploszów

ar fi fost de neconceput să-i întorci pe oameni înapoi de la poartă. Cu siguranță că tot felul de cunoscuți ar fi dorit să vină cu condoleanțe. Și în sfîrșit, la Ploszów se instalase de-acum o atmosferă tainică și sumbră, în care încercările mele de a da o tentă veselă discuțiilor apăreau ca ceva strident. Presupun că de atmosfera asta n-o să scăpăm nici aici, dar cel puțin mintea Anielei va fi distrasă de multiplele impresii noi pe care i le dă viața la oraș ; la Ploszów era mai atentă la schimbările pe care le-ar fi observat pe fețele celor cu care venea în contact.

Nu va ieși niciodată singură pe stradă și în genere va ieși puțin. Doctorul i-a recomandat ce-i drept mișcare, dar am găsit o soluție și pentru asta. Dincolo de grajduri am o curte destul de mare, cu un pavilion construit din lemn. Am să poruncesc să fie închis cu pereți din sticlă și acolo va fi locul de plimbare al Anielei la iarnă, mai ales cînd va fi vreme rea.

Teribil de chinuitoare este spaima asta îngrozitoare care planează deasupra noastră.

15 noiembrie

Cum s-a întîmplat ? de ce ? ce bănuieli i-au trecut prin cap ? — nu pot să-mi dau seama. Și totuși astăzi la micul dejun a ridicat dintr-odată ochii și privindu-ne cu atenție pe toți, pe rînd, a spus :

— Nu înțeleg ce anume, dar am senzația că-mi ascundeți ceva.

Eu am simțit că pălesc ; doamna Celina s-a comportat cel mai prost ; numai draga mea mătușă nu și-a pierdut sîngele rece și a început imediat să glumească pe seama Anielei.

— E adevărat, e adevărat, a spus ea, ți-am ascuns pînă acum că te considerăm cam prostuță, dar de-acum n-o să-ți mai ascundem. Leon a spus ieri că n-o să înveți niciodată să joci șah, pentru că-ți lipsește cu totul simțul combinației.

M-am regăsit repede și am preluat discuția, rîzînd și glumind. Aniela a plecat chipurile liniștită, însă eram sigur că n-am reușit să-i spulberăm cu totul bănuielile și că veselia mea a putut să i se pară artificială. Și mătușa și doamna Celina erau foarte speriate, iar eu eram disperat, căci întrevăzusem încă de la început inutilitatea

eforturilor noastre. Presupun că Aniela ne bănuieşte acum că-i ascundem cine ştie ce veşti defavorabile cu privire la starea financiară a lui Kromicki. Dar ce va fi cînd, peste o săptămînă, două, o lună, nu va mai sosi nici o scrisoare de la el ? Ce-o să-i spunem atunci ? Cum o să explicăm tăcerea lui ?

Pe la ora prînzului a sosit doctorul. I-am spus imediat despre ce-i vorba, iar el ne-a repetat recomandarea dinainte : trebuie totuşi să i se spună Anielei adevărul.

— Pentru că, a zis el, bineînţeles că în curînd doamna Kromicka va începe să se neliniştească din pricina lipsei scrisorilor şi atunci va presupune tot ce-i mai rău.

Încercînd să mai îndepărtez cumva momentul acela de grea încercare, am spus că în cel mai rău caz neliniştea o va pregăti sufleteşte pentru primirea veştii.

— Da, a răspuns doctorul, dar o neliniştе prelungită pregăteşte rău organismul pentru încercarea care-l aşteaptă şi care poate că nici în condiţii normale n-ar fi fost prea uşoară.

O fi aşa, dar mie-mi îngheaţă inima de teamă. Totul are o graniţă, deci şi curajul. E ceva în mine care se opune cu disperare, o voce care-mi spune categoric : nu ! — şi de care mi-e frică. Bătrînele sînt aproape hotărîte să-i spună mîine. Eu nu vreau să mă amestec. N-am crezut posibil să te temi în asemenea hal de ceva. Şi asta numai pentru că-i vorba de ea.

16 noiembrie

Pînă seara — nimic. Seara, pe neaşteptate — hemoragie. Le-am spus doar !... E ora trei noaptea... A adormit. Doctorul stă lîngă ea. Trebuie să fiu calm. Trebuie ! E necesar pentru ea, ca măcar unul din casă să nu-şi piardă capul. Trebuie !...

17 noiembrie

Doctorul a spus că prima fază a bolii se desfăşoară în mod legic. Ce înseamnă asta ? Că o să moară ?

N-are temperatură prea mare. Se pare că aşa-i în primele zile. Este absolut lucidă, are o nervozitate şi o slăbiciune generală, dar nu suferă prea mult. Doctorul ne-a

prevenit că mai tîrziu temperatura poate să ajungă pînă la patruzeci de grade, că va avea dureri mari, vărsături, că i se vor umfla picioarele...

Dacă-i aşa, mai bine să vină sfîrşitul lumii !

O, doamne, dacă vrei să mă pedepseşti pe mine, îţi jur că plec şi că n-am s-o mai văd niciodată în viaţă — dar salveaz-o !

18 noiembrie

Pînă acum n-am fost înăuntru. Stau la uşa ei, dar nu intru, de teamă ca vederea mea să nu-i înrăutăţească starea şi să nu-i mărească temperatura.

Citeodată îmi trece prin minte un gînd îngrozitor, că s-ar putea să înnebunesc şi s-o omor într-o pornire de furie. De aceea îmi impun să scriu mereu, căci am impresia că în felul acesta mă mai stăpînesc, îmi ţin mintea în hăţuri.

19 noiembrie

Am auzit prin uşă vocea şi gemetele ei. La boala asta sînt nişte dureri înfiorătoare. Doctorul consideră că-i normal, dar după mine e o cruzime fără seamăn. Mătuşa spune că Aniela întinde tot timpul mîinile şi o ia de gît cînd pe ea, cînd pe doamna Celina şi le roagă s-o salveze. Dar nu poate fi nicicum ajutată, chiar dacă ne-am da cu capul de pereţi.

Vomează mereu. Are dureri tot mai mari. Picioarele i s-au umflat de tot.

Doctorul nu poate prevedea nimic, spune că poate evolua ori spre rău, ori spre bine. Asta ştiam şi fără el ! Temperatura patruzeci de grade. E conştientă.

20 noiembrie

Acuma ştiu. Nu mi-a spus nimeni, dar ştiu cu siguranţă : va muri ! Sînt stăpîn pe mine şi chiar calm. Aniela va muri ! În noaptea asta, stînd la uşa ei, am văzut clar lucrul acesta, cum văd acum soarele pe cer. În anumite stări omul poate vedea lucruri, pe care cu simţirile dispersate, în

viaţa de toate zilele, nici nu le gîndeşte. Chiar spre dimineaţă s-a produs ceva în mine şi am zărit dintr-o dată limpede, ca şi cum mi-ar fi luat cineva un văl de pe ochi şi de pe minte. Nimic n-o poate salva. Ştiu mai bine decît toţi medicii la un loc.

Tocmai de aceea nu mă mai zbucium. La ce-i ajută ei zbuciumul meu ? sau mie ? Sentinţa asupra noastră a fost dată. Ar trebui să fiu orb, să nu văd că e ceva mai puternic decît noi care ne desparte. Nu ştiu ce este şi cum îi spune. Ştiu doar că şi dacă aş îngenunchea şi m-aş bate cu capul de podea şi m-aş ruga şi aş implora — poate că aş mişca munţii din loc, dar forţa asta n-aş înduplecа-o.

Deoarece acum nu mi-o mai poate lua pe Aniela decît moartea, atunci e condamnată la moarte.

Poate că totul este foarte logic, numai că eu nu-s de acord să fim despărţiţi.

21 noiembrie

Astăzi Aniela a cerut să mă vadă. Mătuşa i-a scos pe toţi din cameră, convinsă că bolnava vrea să mi-o dea în grijă pe mama ei şi aşa a fost într-adevăr. Am văzut-o pe iubita mea, sufletul vieţii mele. Este tot timpul lucidă, ochii îi strălucesc şi are un fel de surescitare mintală. Durerile aproape că au contenit. Au dispărut toate urmele sarcinii şi acum are faţa aproape îngerească. Mi-a zîmbit şi i-am răspuns tot prin zîmbet. Ştiu de ieri ce ne aşteaptă şi mi se pare că am şi murit, aşa că sînt stăpîn pe mine. M-a apucat de mînă şi a început să-mi spună de mama ei, după care m-a privit lung, de parcă ar fi vrut să se sature de imaginea mea înainte ca ochii să i se stingă şi a spus :

— Să nu-ţi fie teamă, Leon, mă simt mult mai bine, dar pentru orice eventualitate aş vrea să rămîi cu ceva de pe urma mea... Poate că n-ar trebui să fac asemenea mărturisiri imediat după moartea soţului meu, dar deoarece s-ar putea să mor, aş vrea să-ţi spun acum, că te-am iubit foarte, foarte mult.

I-am răspuns : — Ştiu asta, iubita mea ! O ţineam de mîini şi ne priveam în ochi. Pentru prima dată în viaţă mi-a zîmbit ca o logodnică. Iar eu în clipa aceea mă cununam cu ea, printr-o cununie mai durabilă decît toate. Ne simţeam bine, deşi plana deasupra noastră o tristeţe grea ca însăşi moartea. Am plecat de lîngă ea numai cînd

mi-au spus că a venit preotul. Cu puțin mai înainte mă rugase să nu mă sperii cînd l-oi vedea, că l-a chemat nu pentru că are de gînd să moară, ci fiindcă în orice boală e mai bine să te liniștești...

După plecarea preotului m-am întors la ea. Dar era obosită după atîtea nopți nedormite și a adormit. În clipa asta doarme. Cînd se va trezi voi fi din nou lîngă ea și nu voi pleca decît atunci cînd va adormi din nou.

22 noiembrie

Se simte cu mult mai bine. Doamna Celina își pierde capul de bucurie. Numai eu din toată familia știu ce înseamnă asta. Nici n-a fost nevoie să-mi spună doctorul, știam că e paralizia intestinelor.

23 noiembrie

Aniela a murit astăzi de dimineață.

. . . . . .

Roma, 5 decembrie

Aș fi putut să fiu fericirea ta și ți-am adus numai nenorocire. Eu sînt cauza morții tale, căci dacă aș fi fost un altfel de om, dacă nu mi-ar fi lipsit cel mai elementar suport în viață, nu s-ar fi abătut asupra ta toate loviturile, care te-au omorît.

Am înțeles că așa trebuie să fie și încă din timpul ultimelor tale momente de viață am jurat că te voi urma. Ți-am jurat-o pe patul tău de moarte și acum este de datoria mea să vin lîngă tine.

Mamei tale îi las averea mea ; mătușii — pe Cristos, în a cărui milă își va găsi mîngîierea în ultimele zile ale vieții, iar eu te urmez, pentru că trebuie.

Crezi oare că nu mi-e teamă de moarte ? Mă tem fiindcă nu știu ce este dincolo, nu văd decît un întuneric fără margini, de care mă cutremur. Nu știu dacă acolo-i neant sau e vreun fel de existență în spațiu și timp, ori poate vreun vifor interplanetar duce atomul spiritului de la o stea la alta, integrînd-o în mereu alte existențe.

Nu știu dacă acolo e o neliniște nemărginită, ori o liniște la fel de nemărginită și atît de perfectă, cum numai o forță atotputernică și atotbinevoitoare poate să dea.

Dacă tu ai murit din cauza acelui „nu știu" al meu, cum să mai rămîn eu aici și să trăiesc mai departe ?

Deci, cu cît mă tem mai mult, cu cît nu știu mai mult, cu atît sînt mai sigur că nu te pot lăsa singură acolo — nu pot, iubita mea Aniela, vin !

Sau ne vom scufunda în neant, sau vom avea alt drum, numai să fim împreună. Iar aici, unde ne-am chinuit atît, să nu rămînă în urma noastră decît tăcerea.